

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA KEHANET GELENEĞİ

Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi
Tarih Anabilim Dalı

Fatih ERDEM

Danışman: Prof. Dr. Yusuf KILIÇ

Aralık 2020

DENİZLİ

Bu tezin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

İmza

Öğrenci Adı Soyadı: Fatih ERDEM

ÖN SÖZ

Eski Mezopotamya toplumları yazıyı kullanmaya başladıktan sonra maddi ve kavramsal çevreleri hakkındaki düşüncelerini sistematik bir şekilde kayıt altına almışlardır. Onların evrendeki farklı unsurları gözlemleyerek gelecekte gerçekleşecek olayların öğrenilebileceğine dair inanışları da Mezopotamya kültürüne özgü zihin etkinliklerinin anlaşılmasında kehanetle literatürünü oldukça önemli kılmıştır. Bu çalışmada, Mezopotamya’da yaşamış insanların kaderlerini öğrenebilmek amacıyla yaşadıkları coğrafyayı, etraflarında gerçekleşen olayları, hayvanları ve kendilerini nasıl değerlendirdikleri geniş kehanet literatürü göz önüne alınarak anlatılmıştır.

Çalışmanın hazırlanışı sırasında daima yanımda olan eğitici ve öğretici tavsiyelerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Yusuf KILIÇ’a teşekkürü bir borç olarak bilirim. Ayrıca tez izleme kurulunda yapıcı tenkitleriyle çalışmaya katkı veren Prof. Dr. L. Gürkan GÖKÇEK, Prof. Dr. Hüseyin ÜRETEN, Doç. Dr. H. Hande DUYMUŞ FLORIOTI, Doç. Dr. Şeyma AY ARÇIN ve Dr. Öğr. Üyesi Murat ORHUN’a şükranlarımı sunarım.

ÖZET**ESKİ MEZOPOTAMYA'DA KEHANET GELENEĞİ**

Erdem, Fatih

Doktora Tezi, Tarih Anabilim Dalı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Yusuf KILIÇ

Aralık 2020, xi+289 Sayfa

Kehanet olgusu Eski Mezopotamya'da insanların hayatlarının vazgeçilmez bir parçası olarak onların evreni, etraflarında meydana gelen olayları ve kendilerini değerlendirmelerinde önemli etkilere sahip olmuştur. Onlara göre evrendeki fiziki ve beşerî unsurlar dikkatli bir şekilde gözlemlendiğinde keşfedilebilen birtakım kehanet işaretleri aracılığıyla insanların kaderlerini belirleyen tanrılar ile iletişim kurmak ve gelecekte gerçekleşmesi muhtemel olaylar hakkında önceden bilgi sahibi olmak mümkündür. Çünkü tanrıların aldıkları kararları uygulamadan önce yeryüzünde ya da gökyüzünde yer alan çeşitli kehanet işaretleri ile insanlara bildirildiklerine ve bu işaretler doğru bir şekilde yorumlandığında tanrıların niyetlerinin sarıh bir şekilde anlaşılacağına inanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eski Mezopotamya, Kehanet, İşaret, Gelecek, Kader.

ABSTRACT**THE TRADITION OF DIVINATION IN THE ANCIENT MESOPOTAMIA**

Erdem, Fatih

PhD Thesis, Department of History

Thesis Supervisor: Prof. Dr. Yusuf KILIÇ

December 2020, xi+289 Pages

The phenomenon of divination, as an indispensable part of the lives of people in Ancient Mesopotamia, had important effects on their assessment of the universe, the events happening around them and themselves. According to them, it was possible to communicate with the gods who determine the fates of people and to have information about possible future events through some omen that can be discovered when the physical and human elements in the universe are carefully observed. Because it was believed that before the gods were implementing their decisions, they were informing this to the people by various omen on the earth or in the sky and that the intentions of the gods could be clearly understood when these omen were interpreted correctly.

Key words: Ancient Mesopotamia, Divination, Omen, Future, Fate.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
TABLOLAR DİZİNİ	x
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA İÇ ORGAN/SAKATAT FALI

1.1. KURBAN HAYVANLARININ İÇ ORGANLARINDAKİ İŞARETLERİN YORUMLANMASI.....	16
1.1.1. İç Organ/Sakatat Falının Esasları ve Kehanet Örnekleri	22

İKİNCİ BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA GÖKSEL/ASTROLOJİK KEHANETLER

2.1. GÖKYÜZÜNDEKİ İŞARETLERİN YORUMLANMASI	46
2.1.1. Göksel Kehanetlerin Esasları	55
2.2.2. Gök Cisimlerinin Yorumlanması	58
2.2.2.1. Ay.....	58
2.2.2.2. Güneş	62
2.2.2.3. Yıldızlar ve Gezegenler.....	64
2.2.2.3.1. Yıldızlar.....	65
2.2.2.3.2. Mars	66
2.2.2.3.3. Venüs	68
2.2.2.3.4. Jüpiter.....	69

2.2.2.3.5. Merkür.....	71
2.2.2.3.6. Satürn	73
2.2.3. Hava Olaylarının ve Depremlerin Yorumlanması	74
2.2.3.1. Gök Gürlemesi	75
2.2.3.2. Şimşek	77
2.2.3.3. Gökkuşağı	77
2.2.3.4. Deprem.....	78
2.2.3.5. Yağmur.....	80
2.2.3.6. Sis.....	81
2.2.3.7. Rüzgâr	82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA GÜNDELİK HAYATA DAİR KEHANETLER

3.1. YERYÜZÜNDEKİ İŞARETLERİN YORUMLANMASI	83
3.1.1. Fiziksel Çevre ile Alakalı Yorumlar	85
3.1.1.1. Şehir	85
3.1.1.2. Ev	92
3.1.1.3. Arazi ve Bahçeler.....	103
3.1.1.4. Nehir ve Sel Suları	106
3.1.2. Hayvanlar ile Alakalı Yorumlar.....	110
3.1.2.1. Yılan.....	110
3.1.2.2. Akrep.....	115
3.1.2.3. Kertenkele	116
3.1.2.4. Firavun Faresi	122
3.1.2.5. Fare.....	123
3.1.2.6. Karınca	124
3.1.2.7. Gece Kelebeği /Güve	126

3.1.2.8. Tırtıl	127
3.1.2.9. Cırcır Böceği	127
3.1.2.10. Solucan.....	128
3.1.2.11. Koyun ve Keçi.....	128
3.1.2.12. Sığır.....	130
3.1.2.13. Eşek.....	130
3.1.2.14. At.....	132
3.1.2.15. Fil	134
3.1.2.16. Aslan	135
3.1.2.17. Ceylan	135
3.1.2.18. Tilki.....	135
3.1.2.19. Kedi	136
3.1.2.20. Köpek.....	138
3.1.2.21. Domuz.....	142
3.1.2.22. Balık.....	144
3.1.2.23. Kaplumbağa ve Kurbağa.....	145
3.1.2.24. Kuş	146

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA DOĞUM KEHANETLERİ

4.1. DOĞUM ANOMALİLERİNİN YORUMLANMASI	150
4.1.1. İnsan Doğumu	153
4.1.2. Hayvan Doğumu	160
4.1.2.1. Koyun.....	160
4.1.2.2. Keçi	162
4.1.2.3. Sığır.....	163
4.1.2.4. At.....	164

4.1.2.5. Domuz	166
4.1.2.6. Köpek	167
4.1.2.7. Ceylan	168
4.1.3. Anomali Doğumlar.....	168

BEŞİNCİ BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA TAKVİM KEHANETLERİ

5.1. UĞURLU VE UĞURSUZ ZAMANLAR	179
5.1.1. Mezopotamya Takvimi'nin Genel Özellikleri	179
5.1.2. Kehanet Takvimleri.....	183
5.1.2.1. Günlerin Temel Alındığı Kehanetler	183
5.1.2.2. Ayların Temel Alındığı Kehanetler	196

ALTINCI BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA TIBBİ KEHANETLER

6.1. HASTALIKLARIN BELİRTİLERİNİN YORUMLANMASI.....	198
6.1.1. Rastlantısal İşaretlerin Yorumlanması	200
6.1.2. Hastanın Görünümünün Yorumlanması	201
6.1.3. Hastalıkların Belirtilerinin Görüldüğü Sürenin Yorumlanması.....	212
6.1.4. Sara Nöbetlerinin Yorumlanması.....	213
6.1.5. Ateşli Hastalıkların Belirtilerinin Yorumlanması	213
6.1.6. Hamilelik, Anne ve Çocuk Sağlığı ile Alakalı Durumların Yorumlanması.....	214

YEDİNCİ BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA BEŞERİ KEHANET İŞARETLERİ

7.1. İNSANLARIN FİZİKSEL ÖZELLİKLERİNİN VE DAVRANIŞLARININ YORUMLANMASI.....	217
7.1.1. Erkeklerin Fiziksel Özelliklerinin ve Davranışlarının Yorumlanması.....	220
7.1.2. Kadınların Fiziksel Özelliklerinin Yorumlanması.....	225

7.1.3. İnsan Vücudundaki Leke/İzlerin Yorumlanması	226
--	-----

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA RÜYA YORUMLARI

8.1. RÜYALARDA GÖRÜLEN İŞARETLERİN YORUMLANMASI	229
8.1.1. Rüya Kitabı'nda Yer Alan İşaretlerin Yorumlanması	233
8.1.2. Rüya Kitabı ile İlişkili Olduğu Düşünülen Metinlerde Yer Alan İşaretlerin Yorumlanması	236
SONUÇ	242
KAYNAKLAR	254
EKLER.....	273
ÖZ GEÇMİŞ	289

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Karaciğer ve Safrakesesi.....	36
--	----

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1: Uğurlu Uğursuz Günler Takvimi.....	189
---	-----

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

[...]	Tablette Kırık Olan İşaretler
age.	Adı Geçen Eser
agm.	Adı Geçen Makale
AÜDTCF	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
CAD	The Assyrian Dictionary of the University of Chicago
CDA	A Concise Dictionary of Akkadian
çev.	Çeviren
ed.	Editör
et al.	et alii
KUB	Keilschrifturkunden aus Boghazköi
MÖ	Milattan Önce
OLD	Oxford Latin Dictionary
S.	Sayı
s.	Sayfa
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri
Vol.	Volume

GİRİŞ

Mezopotamya, Eskiçağ'da Hellenlerin Fırat ve Dicle nehirlerinin arasında kalan, bugünkü Irak topraklarının bir kısmını kapsayan, coğrafi bölgeyi tanımlamak için “*mesos*” (orta) ve “*potamos*” (nehir) kelimelerinin birleşiminden türettikleri isimdir¹. Günümüzde Mezopotamya denilince iki nehrin arasındaki çekirdek bölgenin dışında Doğu Suriye ve Güneydoğu Anadolu'yu da kapsayan, kuzeyde Toros Dağlarına, doğuda Zagros Dağlarına, güneybatıda Arabistan Çölü ve Basra Körfezi'ne kadar uzanan yaklaşık 120.000 km²'lik alan kastedilmektedir².

İnsanlık tarihi açısından ele alındığında ise Mezopotamya coğrafi terimden ziyade bir kültür çevresini tanımlamak için kullanılmıştır. Her ne kadar iklim ve coğrafi etmenler bölgenin kuzeyi³ ve güneyi arasında farklı hayatlar sürdürülmesine sebep olmuşsa da MÖ 3500 yıllarında Güney Mezopotamya'ya göç eden Sumerlilerin kurduğu yüksek medeniyet tüm Mezopotamya'yı etkisi altına almış ve uzunca bir süre devam eden ortak bir kimlik geliştirmiştir⁴.

Sumerliler bölgede öteden beri devam eden köy kültürüne yaptıkları katkılarla bir şehir kültürü yaratmışlar ve dünyanın en eski uygarlık merkezini kurmuşlardır. Bu onların olağandışı bir zekâya, teknolojik icatlar için girişimci ve zorluklar karşısında kararlı bir ruha sahip olmalarının sonucunda olmuştur. Zira onların yerleştikleri bölge aşırı sıcak ve kuru iklime; doğal hâliyle bırakıldığında tarım için elverişsiz kıraç bir

¹ Kemalettin Köroğlu, *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*, İstanbul 2013, s. 12.

² Gwendolyn Leick, *Kentin Mucidi Mezopotamya: Mitoloji, Arkeoloji ve Tarih*, İstanbul 2019, s. 9.; L. Gürkan Gökçek, *Asurlular*, Ankara 2015, s. 13.

³ Kuzey Mezopotamya oldukça dağlık bir araziye ve karasal iklime sahiptir. Fırat ve Dicle nehirlerinin debileri burada oldukça yüksektir. Bu nedenle de nehirlerin sularından tarımsal faaliyetlerde faydalanmak zordur. Bölgenin aldığı yağış miktarı tarım ürünlerinin yetişmelerini sağlayacak seviyelerde olmasına rağmen arazinin engebeli yapısı insanları hayvancılığa yöneltmiştir. Güney Mezopotamya ise oldukça engebesizdir. Subtropikal iklim kuşağında yer aldığı için kışlar ılık ve yağışlı, yazlar kurak geçer. Sonbahardan ilkbahara kadar devam eden yağışlar ve yaz başlarında Toroslar ile Zagros dağlarından eriyen karlar Fırat ve Dicle nehirlerinin yataklarından taşmalarına neden olmakta ve bu taşkınlar alçak kesimlerde bataklıklar oluşturmaktadır. Buna karşılık yaz mevsiminin sonuna doğru nehirlerin debileri bir hayli azalmakta ve araziler kuruyup tuzlanmaktadır. Dolayısıyla toprağın verimliliği azaltılmaktadır. Bu sebeple Güney Mezopotamya'ya yerleşenlerin tarım faaliyetlerini sürdürülebilmeleri için toprağı kazma ve su kanalları açma gibi meselelerle uğraşmaları gerekmiştir. Bkz. L. G. Gökçek, *age.*, 2015, s. 15-16.

⁴ Harriet Crawford, *Sümer ve Sümerler*, Ankara 2010, s. 6.; K. Köroğlu, *age.*, 2013, s. 12.; Füzüzan Kınal, *Eski Mezopotamya Tarihi*, Ankara 1983, s. 18.

araziye sahiptir. Üstelik Fırat ve Dicle nehirlerinin taşıdığı alüvyonlardan meydana gelen bu geniş düzlük maden ve taş açısından da fakirdir⁵.

Diğer taraftan mineral açısından zengin olan alüvyonlu topraklar doğru sulama yapılabilirdiği takdirde son derece bereketlidir. Sumerliler de bunun farkına varmışlar ve nehirleri denetlemek için kanallar ve bentler oluşturmuşlardır. Bu sayede tarla ve bahçelerini sulayarak tarımda verimliliği artırmışlardır. Taş ve maden kıtlığına çare olarak da ırmak kilini şekillendirip fırınlayarak yaptıkları tuğlaları kullanmışlardır. Elde ettikleri başarılar insanların geçimlerini sağlamalarına yetecek miktarların ötesinde ürün elde edilmesini ve geniş çaplı toplulukların bu alanlarda yaşamasına yol açmıştır. Böylece Güney Mezopotamya’da kültürel etkinliklerin çeşitlendiği ve kolektif bir yaşam tarzının benimsendiği şehir kültürü ortaya çıkmıştır.

Sayıları giderek artan bu şehirlerde iş birliği içerisinde yaşayanlar ihtiyaçları doğrultusunda çömlekçi çarkı, araba tekerleği, saban, yelkenli tekne, yapı kemeri, tonoz, kubbe, bakır ve tunç dökümü, perçinleme, lehimleme, taş heykelticiliği, oymacılık ve kakmacılık gibi yararlı araçlar, beceriler ve teknikler geliştirmişlerdir⁶.

Tüm bunlarla birlikte Sumerlilerin insanlık tarihine en büyük katkılarından biri şüphesiz yazının icadı olmuştur. İlk defa MÖ 3200 yıllarında gündelik hayatta ekonomik değeri olan somut nesnelerin kayıtlarını yapmak ve hesaplarını tutmak gibi pratik ihtiyaçları karşılamak için kullanılmaya başlanan “Sumer Çivi Yazısı” bir müddet sonra soyut kavramların da ifade edilebildiği karmaşık ve gelişmiş bir sistem hâline gelmiştir. Böylece yazı, sadece muhasebe kayıtlarının tutulmasına yarayan bir araç olmanın ötesine geçmiş ve Sumer kültürünün sonraki nesillere aktarımını da sağlamıştır⁷.

Gerçekten de çivi yazısı Sumerlilerden sonra Mezopotamya’ya yerleşen Sami kökenli Akad, Babil ve Asur toplumları tarafından kullanılmaya devam edilmiştir. MÖ 3. binyılın ortalarından itibaren gruplar hâlinde Arabistan Yarımadası’ndan Mezopotamya’ya göç eden Samiler ilk başlarda Sumerlilerin himayesi altında işçi

⁵ Ekrem Memiş, *Eskiçağda Mezopotamya (En Eski Çağlardan Asur İmparatorluğu’nun Yıkılışına Kadar)*, Bursa 2007, s. 21.; Samuel Noah Kramer, *Sümerler Tarihleri, Kültürleri ve Karakterleri*, İstanbul 2002a, s. 13.

⁶ G. Leick, *age.*, 2019, s. 9-10.; S. N. Kramer, *age.*, 2002a, s. 13-14.

⁷ İrfan Albayrak, “Sembollerden Çivi Yazısına Geçiş ve Yazının Anadolu’ya Gelişi”, *Archivum Anatolicum*, C. 10, S. 2, Ankara 2016, s. 21-22.; L. G. Gökçek, *age.*, 2015, s. 23.; Yusuf Kılıç, “Eski Ön Asya Toplumları Arasında Yazı ve Dil Etkileşimi”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4, 2009, s. 124-128.

olarak çalışmışlardır. Uzunca bir süre birbirleri ile siyasi bir çatışma yaşamayan bu toplumlar arasında doğal olarak kültürel etkileşme kaçınılmaz olmuştur. Fakat Sumerlilerin üretmiş oldukları değerler bu etkileşimde onların daha baskın bir rol oynamasına zemin hazırlamıştır. Öyle ki MÖ 2. binyılın başından itibaren Sumerliler siyasi etkinliklerini zorunlu bir şekilde Samilere devredince Sumerce günlük hayatta kullanılmayan ölü bir dil hâline gelmiştir. Buna rağmen bu iki toplum bir arada yaşamaya devam etmiş ve Sumerce din ve bilim dili olarak kullanılmıştır. Hatta Samiler ilk başlarda belgelerini Sumerce ve Akadca olmak üzere iki dilli yazmışlardır. Sonrasında da Sumerce, Sami dillerine yaptığı kelime geçişleri, din ve bilim dili olarak kullanılması nedeniyle etkisini iki bin yıl boyunca devam ettirmiştir⁸. Bu sebeple Sumer çivi yazısının, Mezopotamya tarihi boyunca bilginin ilerleyişine katkı veren bakış açısını ve mantığı derinden etkilediğini ve âdeta onu kullananların zihniyetine yön verdiğini söylemek mümkündür⁹.

Hakikaten Mezopotamya toplumları yazıyı kullanmaya başladıktan sonra maddi ve kavramsal çevrelerini dikkatle gözlemlediklerini ortaya koyan matematik, hukuk, astronomi ve kehanet gibi farklı alanlardaki bilgileri bir araya getirdikleri metinleri kaleme almışlardır¹⁰. Günümüze ulaşan kayıtların arasında kehanetlerin önemli bir yer tutması onun Mezopotamya kültürüne özgü zihin etkinliklerinin en iyi gözlemlendiği alanlardan biri olmasını sağlamıştır¹¹.

Kısaca tanrılardan gelecek hakkında bilgi edinmeye yarayan bir araç olarak tanımlanan kehanet¹² günümüzde akla uymayan bir yöntem olarak görülüyor olsa da Eskiçağ toplumları için durum farklıdır. Bu toplumlar bilgilerini dinsel bir güçten aldıklarına inandıkları için hiçbir şekilde “akıl dışı” yöntemlere başvurdukları hissine kapılmamışlardır. Aksine elde ettikleri sonuçlar onlara tamamıyla doğal görünmüştür¹³.

⁸ Y. Kılıç, agm., 2009, s. 130, 134.; Pierre Bordreuil, Françoise Briquel-Chatonnet, Cecile Michel, *Tarihin Başlangıçları Eski Yakındoğu Kültür ve Uygarlıkları*, İstanbul 2015, s. 297.; Yusuf Kılıç, Tuğba Sabuncuo, “Eski Mezopotamya Toplumlarında Eğitim”, *II. Uluslararası Eğitimde ve Kültürde Akademik Çalışmalar Sempozyumu*, Ankara 2019, s. 66.

⁹ Jean Bottéro, *Mezopotamya Yazı, Akıl ve Tanrılar*, İstanbul 2012b, s. 110.

¹⁰ P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 367.

¹¹ Krzysztof Ulanowski, “Communication with Gods. The Role of Divination in Mesopotamian Civilization”, *Cultural Crossroads in the Middle East The Historical, Cultural and Political Legacy of Intercultural Dialogue and Conflict from the Ancient Near East to the Present Day*, University of Tartu Press, Tartu, 2019, s. 52-53.; J. Jacques Glassner, “Eski Mezopotamya’da İlerleme, Bilim ve Bilginin Kullanımı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 24, S. 2, İzmir 2009, s. 161.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 151.

¹² P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 371.

¹³ Marc Augé, *Paganizmin Dehası*, Ankara 2010, s. 20.

Bu sebeple söz konusu toplumlara ait kehanet vb. olguları günümüz bakış açısıyla eskimiş ve dikkate değmeyecek basit bir boş inanç olarak görmek onların zihinsel etkinliklerinin anlaşılmasını engelleyecek büyük bir yanılgı olacaktır. Çünkü kehanetler doğa güçleri karşısında çaresiz kaldığını gören insanların kaderlerine boyun eğmek yerine zekâsını, yaratıcılığını, iradesini, teknik olanaklarını ve bilgisini içgüdüsel yaşam tutkusuyula birleştirerek verdiği mücadelenin sonucunda ortaya çıkmış bir uğraştır. Onu yaratanların gördüğü, yargıladığı ve yaşadığı biçimiyle anlamaya çalışıldığında kehanetlerin belirli ilkeleri, kaideleri olduğu ve bir noktaya kadar bilimsel uğraşlar ile örtüştüğü ancak doğa ve insan bilimlerine sayısız katkı vermesine rağmen sahte bir bilim olmanın ötesine geçemediği görülmektedir¹⁴.

Bunu anlamak için 20. yüzyılda ilkel kabileler gözlemlenerek yapılmış antropolojik çalışmalara bakmak faydalı olabilir. Kültürel hayatın en alt seviyesinde oldukları düşünülen bu toplulukların işlerine yarayacak bitki türlerini/çeşitlerini birbirinden ayırt ettikleri, hayvanların özelliklerini ve yaşayış biçimlerini bildikleri anlaşılmıştır. Ne var ki, bu insanların sahip oldukları doğru sayılabilecek bilgileri genişletip, derinleştirmek gibi bir kaygı taşımadıkları ve bilginin pratik değerini kabul etmekle birlikte onu sonraki nesillere aktarmaktan başka bir şey yapmadıkları da gözlemlenmiştir.

Ayrıca nesnelere değerlendirirken dikkatlerini çeken şey üzerinde odaklandıkları ve bir nesnenin ya da varlığın varoluş/kendini sunuş biçimi ve yarattığı duygusal yoğunlukla ilgilendikleri fark edilmiştir. İnsanlar doğal korungaçlar ile dünyaya gelmediği için de ilkel toplulukların varlıklar ve nesnelere karşı tavrında da korku oldukça belirleyici bir rol oynamıştır. Yani onların amacı öz, güç, mana ya da adına her ne denilecekse bir şeyin dost ya da düşmanca olarak değerlendirdiği konumları belirleyebilmek olmuştur¹⁵.

Benzer bir şekilde Mezopotamya toplumları fiziki ve beşerî dünyayı gözlemleyerek tanrıların hükümlerinin, gelecekte gerçekleşecek olayların ya da insanların niyetlerinin öğrenilebileceğine ve kendilerini bekleyen kötülüklerden

¹⁴ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 151-152.; Ahmet Ünal, "Falcılık ve Kehanet", *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, İstanbul 2020, s. 229-230.; Stefan M. Maul, "Divination Culture and the Handling of the Future", *The Babylonian World*, New York/Londra 2007, s. 362.

¹⁵ Lucien Lévy-Bruhl, *İlkel İnsanda Ruh Anlayışı*, İstanbul 2018, s. 27-28.; Necmettin Özerkmen, "İnsan Merkezli Çevre Anlayışından Doğa Merkezli Çevre Anlayışına", *AÜDTCF Dergisi*, C. 42, S. 1-2, Ankara 2002, s. 170.

kurtulabileceklerine içten bir şekilde inanmışlardır¹⁶. Bu inanış Eskiçağ toplumları tarafından o kadar benimsenmiştir ki çok daha sonraları Romalı ünlü düşünür Marcus Tullius Cicero (MÖ 106-43), “*yeryüzünde kehanetlere başvurmayan bir toplum yoktur*” diyerek oldukça iddialı görünen ama bir o kadar da doğru analiz yapmıştır¹⁷. Gerçekten de Eski Dünya karaları üzerinde kurulmuş farklı uygarlık merkezlerinden günümüze ulaşan belgelerden kehanet olgusunun Mezopotamya’da ortaya çıktığı ve etkinliğini neredeyse hiç kaybetmeden Eskiçağ’ın tüm toplumlarına yayıldığı anlaşılmaktadır¹⁸.

Mezopotamya’da kehanet olgusundan bahseden ilk kayıtlar ise MÖ 3. binyıla tarihlendirilmiştir. Fakat kehanet literatürünün gelişmesi ve son hâlini alması MÖ 1. binyıla kadar sürmüştür¹⁹. Aradan geçen uzunca dönemde kehanetlere o kadar sıklıkla başvurulmuştur ki Mezopotamya kültürünün hem en çok bilinen hem de onu en iyi yansıtan konularından biri kehanetler olmuştur²⁰. Öyle ki hayatın hemen hemen her alanıyla etkileşimde olduğundan dolayı bazı modern araştırmacılar kehanetleri Mezopotamya toplumlarının yaşayışlarını yansıtan bir ansiklopedi olarak tanımlamışlardır²¹.

Kehanetlerin nasıl ortaya çıktığını anlamak için Mezopotamya kozmolojisine kısaca değinmek yerinde olacaktır. Her ne kadar evrenin tanımının yapılması gayesini taşıyan detaylı bir kaynak bırakmamış olsalar da tarihi ve dini metinler aracılığıyla Eski Mezopotamyalıların evren hakkındaki düşüncelerinin izini sürmek ve bunları bir bütün hâline getirmek mümkündür²².

Söz konusu kaynaklara göre, Mezopotamyalılar Güneş’in her sabah doğuşunu ardından mavi gökyüzünde başlarının üstünde ilerleyerek ufukta gözden kayboluşunu, gündün güne farklı bir görünüme bürünen Ay’ı ve sürekli devinim hâlinde olan diğer gök cisimlerini gözlemlemişler, rüzgârın esintisini hissedip şiddetli fırtınalar karşısında

¹⁶ Amar Annus, “On the Beginnings and Continuities of Omen Sciences in the Ancient World”, *Divination and Interpretation of Signs in the Ancient World*, Chicago 2010, s. 1.; Ulla Susanne Koch, *Mesopotamian Divination Texts: Conversing with the Gods, Sources from the First Millennium BCE*, Münster 2015, s. 1.; Jean Bottéro, *Kültürümüzün Şafağı Babil*, İstanbul 2012a, s. 119.

¹⁷ Murat Orhun, “Hititler’de Karaciğer Falı, Kuş Uçuşu Falı ve Bunların Etrüskler’deki Uzantısı”, *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, S. 5, Ankara 2009, s. 232.

¹⁸ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 8-9.; S. M. Maul, agm., 2007, s. 370.; Ozan Sülün, Hüseyin Üreten, “Antik Hellen ve Roma Toplumlarında Büyü ve Kehanet”, *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 6, S.3, 2020, s. 799-808.

¹⁹ A. Annus, agm., 2010, s. 1-2.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 1.

²⁰ Jeremy Black, Anthony Green, *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü Tanrılar İfritler Semboller*, İstanbul 2017, s. 171.; K. Ulanowski, agm., 2019, s. 52.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 151.

²¹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 1.; Sally M. Freedman, *If a City is Set on a Height, The Akkadian Omen Series Šumma Alu ina Mēlê Šakin, Vol. I: Tablets 1-21*, Philadelphia 1998, s. 2.

²² Leonard William King, *Babil Mitolojisi Mezopotamya Efsaneleri ve İnanışları*, İstanbul 2019, s. 29.

dehşete kapılmışlardır. Akabinde şahit oldukları bu muazzam düzenin sadece kendi varlığıyla açıklanamayacağını kabul etmişlerdir. Bundan dolayı evrenin varlığını anlamlandırmak için önce onu yaratan sonra da yöneten, insanüstü niteliklere sahip varlık/varlıklar olduğunu düşünmüşlerdir. Aynı zamanda insanlığın yaratıcısı olan bu varlık/varlıkların maddi dünyanın üstünde gözle görülmeyen tanrı/tanrıçalar olduğuna inanılmıştır.

Ancak tüm kudretlerine rağmen onların da insanlardan çok farklı bir yaratılışları ve doğaları olduğu düşünülmemiştir. Bilakis ustalıklı kullandıkları insanüstü sınırsız güçleri dışında insanlarla ortak birçok yanları olduğu farz edilmiştir. Zira her birinin insanlarınkine benzer kendine özgü bir vücudu, cinsiyeti, ailesi ve karakteri olduğu tasavvur edilmiş, sevgi, korku, cesaret, hırs ve arzu gibi insani duyguları da taşıdıklarına kanaat getirilmiştir²³.

Bununla birlikte Mezopotamya toplumlarının inancında tanrıların insanlara egemen bir konumda oldukları tartışılmazdır. Nitekim tanrıların tebaasına yön veren krallar gibi insanların kaderlerine hükmetme yetkisine sahip olduklarına inanılmıştır. Kader anlayışı ise geleceğin mutlak olarak tayin edilmesinden ziyade ileride gerçekleşmesi muhtemel olayların mevcudiyeti üzerine teşekkül etmiştir. Yani tanrıların eninde sonunda bir hüküm verecekleri ve onun gerçekleşeceği kesindir ama alınan karar o an için geçerlidir. Nasıl ki krallar buyruklarını değiştirebiliyorlarsa tanrıların da kararlarından her an dönmeleri muhtemeldir²⁴.

İşte bu anlayış Mezopotamya’da kehanet geleneğinin ortaya çıkışına ve gelişimine olanak vermiştir. Çünkü kehanetlerin en temel amacı tanrılarla iletişim kurarak onların ne yönde hüküm verdiklerini öğrenebilmek olmuştur. Yani insanlar gelecekte karşılaşılabilecekleri olayları henüz gerçekleşmeden kehanetler vasıtasıyla öğrenebileceklerine inanmışlardır. Eğer hüküm olumluysa yalnızca tecelli etmesini beklemeleri yeterli olmuştur. Fakat onları bir fenalık bekliyor da çaresiz kalmamışlar, uğursuzlukları/kötülükleri kendilerinden uzak tutacak “*namburbi*” adı verilen bir ritüel²⁵

²³ L. W. King, *age.*, 2019, s. 16-17.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 54.; J. Bottéro, *age.*, 2012a, s. 111-118.

²⁴ J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 150.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 55.

²⁵ Sumercede “serbest bırakılıyor” anlamına gelen *NAM.BÚR.BÍ*, kehanetlerin işaret ettiği gelecekte gerçekleşebilecek kötü durumlara tedbir almak amacıyla düzenlenen koruma-sağaltma büyü ritüelidir. Mezopotamya’nın çeşitli merkezlerinde *namburbi* ritüeline ait metinlerin yer aldığı MÖ 8-6 yüzyıllara tarihlenen 140’tan fazla tablet bulunmuştur. Söz konusu metinlerden anlaşıldığı üzere *namburbi* ritüeli, gök cisimleri ya da hayvanlarla ilişkilendirilen uğursuzluklarla veyahut oluşum bozukluğuyla (anomali) doğmuş bir hayvan ya da insan tespit edildiğinde onların neden olabileceği kötülükleri bertaraf etmek

ile af başvurusu yaparak tanrılarla uzlaşıp kaderlerini değiştirebilme şansına erişmişlerdir²⁶.

Üstelik bu şans bizzat tanrılar sunmuştur. Zira insanların başlarına gelen musibetlerin efendilerine karşı işledikleri kusurlardan kaynaklandığına inanılmıştır. Her şeye rağmen iyi yürekli olan ve insanlara acı çektirmekten kesinlikle hoşlanmayan tanrılar onlara layık oldukları kötülüklerle birlikte bundan kurtulmanın çaresini de sunmuşlardır. Fakat öncesinde insanların bundan haberdar olmaları gerekmiştir. Bu sebeple kendi aralarında aldıkları kararları insanlara çeşitli yollarla iletmışlerdir²⁷.

Bu noktada Mezopotamya kozmolojisine ait unsurlar yeniden göz önüne alınmalıdır. Evrenin “aşağısı” (*KI/eršetü*), “yukarısı” (*AN/šame*), ve arada insanların yaşadığı yeryüzünün olduğu üç katmana ayrılmış küp ya da küre biçiminde olduğu zannedilmiştir²⁸. Aşağısı, insanların öldükten sonra ruhlarının gittikleri öteki dünya/ölüler diyarıdır ve burası her zaman karanlık, tozlu, çirkin tasvir edilmiştir. Yeryüzünün aksine orada yiyecekler, içecekler tadılamayacak kadar acı ve tuzludur²⁹. Yukarısı, yani gökyüzü ise insanların ikamet ettiği yeryüzünden ayrı tasavvur edilmemiştir. Yeryüzü evrenin merkezi olarak görülmüştür. Ancak gökyüzünün de ona benzediği ve belli bir yükseklikte içbükey yarımküre biçimiyle kubbe ya da çatı gibi yeryüzünün üzerinde uzandığı düşünülmüştür. Hatta insanlar yaratılmadan önce ikisinin bir olduğuna sonradan ayrıldıklarına buna rağmen birbirlerini tamamlayan özdeş parçalar olarak kaldıklarına inanılmıştır³⁰. Bu özdeşlik onların evrene dair görüşlerinde vurgulanması gereken en önemli hususlardan biridir. Zira onlara göre, yerde ya da gökte

amacıyla kötülük kovucular tarafından düzenlenmiştir. Tipik bir *namburbi* ritüelinin işleyişi ise şöyle olmuştur: Öncelikle ritüelin yapılacağı bölge büyü bir çemberle sınırlandırılmıştır. Ardından da uğursuzluktan etkileneceği belirlenen kişi banyo yaptırılmış ve tıraş edilmiştir. Devamında da ılgın ağacı kullanılarak tütsülenip üzerine su serpilmiştir. Son olarak da etraf süpürülerek temizlenmiş ve tanrılara sunular yapılarak atık maddeler uzağa taşınması için nehre bırakılmıştır. Bkz. Abdulgani Kaçar, *Eski Mezopotamya’da Büyü ve Büyücülük*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2020, s. 184-191.; Salih Çeçen, L. Gürkan Gökçek, Faruk Akyüz, "Marqasi'den Namburbi Ritüeline Ait Bir Tablet: Nisan Ayında Görülen Yılanın Uğursuzluğu", *Archivum Anatolicum*, C. 14, S. 2, Ankara 2020, s. 157-175.

²⁶ Joan Oates, *Babil*, Ankara 2015, s. 188.; J. Bottéro, *age.*, 2012a, s. 119.

²⁷ Jean Bottéro, “Astroloji Mezopotamya’da Doğdu”, *Eski Yakandoğu Sümer’den Kutsal Kitap’a*, Ankara 2005a, s. 189-191.

²⁸ J. J. Glassner, *agm.*, 2009, s. 158, 166.

²⁹ J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 315-316.; Hülya Kaya Hasdemir, “Sümer, Babil ve Asur’da Ölüm Algısı ve Ölü Ritüelleri”, *Mezopotamya’nın Eski Çağlarında İnanç Olgusu ve Yönetim Anlayışı*, İstanbul 2019, s. 69.

³⁰ Ercüment Yıldırım, “İnsanlığın Metafiziksel Kozmoloji Anlayışında Mezopotamya Mitolojisinin Sahip Olduğu Evren Algılayışının Etkisi”, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. I, 2016, s. 21, 24.; L. W. King, *age.*, 2019, s. 31.; Samuel Noah Kramer, *Sümer Mitolojisi İÖ Üçüncü Bin Yıldaki Tinsel ve Edebi Gelişim Üstüne Bir Çalışma*, İstanbul 2014, s. 80-81.

olan her şeyin bir biçimde karşı tarafta da tastamam benzeri vardır. Yani yeryüzündeki nehirlerin, şehirlerin, tapınakların aynısı gökte de mevcuttur³¹.

Diğer taraftan Mezopotamya inanç dünyasındaki hâkim animistik ve natüristik düşünceler evrendeki birçok nesnenin/varlığın tanrısal bir güçle ilişkilendirilmesine yol açmıştır. Bu sayede evrenin içindekiler canlılık, bilinç ve karakter kazanmış ve tanrılar da görünmez varlıklar iken yerde ya da gökte olan bir unsurda tecelli ederek cismani bir hâl alabilmişlerdir³². Bu da evrenin farklı imgelerinin nerede olduğu fark etmeksizin görünüşüyle veya işleyişiyle tanrıların iletişim aracı vasfına sahip olmasını mümkün kılmıştır. Ancak bu apaçık bir tezahür değildir. Tanrılar söyleyeceklerini çoğunlukla doğrudan dile getirmek yerine, yazılı metinlerde olduğu gibi, evrenin her bir köşesine dağılmış “*ittu*”³³ adı verilen kehanet işaretlerini kullanmayı tercih etmişler ve insanların bunları okuyup çözümlenmelerini beklemişlerdir. İşaretlerin taşıdıkları anlamlar ise yalnızca uygun eğitim alan uzmanlar yani kâhinlerce bilinmiştir³⁴.

MÖ 3. binyılda hazırlanmış Sumerce çeşitli meslek isimlerinin yer aldığı bir liste işaretleri yorumlayan uzmanların varlıklarından bahseden ilk belgelerden biri olmuştur. Ayrıca bu döneme ait dini metinlerde Sumerlilerin kehanetlere tapınakların inşasında veya yüksek rütbeli din adamlarının seçiminde başvurmuş olduklarından bahsedilmiştir. Fakat söz konusu belgeler kehanetler konusunda herhangi bir teknik bilgi içermedikleri için kâhinlerin işaretleri nasıl yorumladıklarını öğrenmek için yetersiz kalmaktadırlar³⁵.

Kehanetlerle ilgili teknik detayları veren en eski belgeler ise Eski Babil Dönemi’ne tarihlendirilmiştir. Söz konusu belgeler belirli işaretler ve onların gizemli anlamlarının yazıldığı kehanet derlemeleridir. Kehanetlerin doğasının anlaşılmasında en büyük rolü bu metinler üstlenmiştir. Zira belirli bir kalıp kullanılarak oluşturulan bu metinlerdeki üslup büyük oranda benimsenmiş ve yüzyıllar boyunca devam ettirilmiştir. Zamanla bir araya getirilen kehanetlerin sayısı artmış ve çok sayıda tableti kapsayacak

³¹ Mircea Eliade, *Babil Simyası ve Kozmolojisi*, İstanbul 2002, s. 22.; Egon Friedell, *Mısır ve Antik Yakındoğu'nun Kültür Tarihi*, Ankara 2006, s. 243.

³² Kürşat Demirci, *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş Tanrılar, Ritüel, Tapınak*, İstanbul 2013, s. 12, 22-23.; Yeşim Dilek, Hasan Bahar, “Eski Mezopotamya Dininde ve Ritüellerinde Nesnelere Kutsallığı ve Önemi”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 6, S. 3, 2019, s. 1344-1345.

³³ CAD, I, s. 304.

³⁴ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 56, 130-131.; S. M. Maul, *agm.*, 2007, s. 362.; Ahmet Selim Baysal, “Mezopotamya Astrolojisinin Doğuşu, Gelişimi ve Kaynakları”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 65, 2018, s. 462.

³⁵ A. Annus, *agm.*, 2010, s. 1.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 59-60.

şekilde uzun metinler hazırlanmıştır. İki ya da daha fazla tablete yayılan uzunluktaki derlemeler modern araştırmacılar tarafından “kehanet serisi” olarak adlandırılmıştır.

Büyük kehanet serilerinde bu ölçütlere göre sıralanmış on binlerce kehanet bulunabilmektedir. Kehanetlerin bir araya getirilmesi ve serilerin standart bir biçim alması ise epeyce uzun zamanda gerçekleşmiştir. İlk kehanet derlemeleri MÖ 2. binyılın başlarında Babil’de ortaya çıkmış fakat bir müddet sonra Mezopotamya’daki metinlerin sayısı azalmaya başlamıştır. Bununla birlikte Babil hemen hemen kültürel her alanda olduğu gibi kehanetler konusunda da komşu memleketleri etkisi altına almış ve bu sayede metinler farklı merkezlere yayılmıştır. Öyle ki MÖ 17-13. yüzyılları arasına tarihlenen metinlerin büyük bir çoğunluğu Mezopotamya dışında bulunmuştur. Ancak metinlerin bazılarının daha sonra yeniden Mezopotamya’ya döndüğü de tahmin edilmektedir. Ayrıca MÖ 13. yüzyıldan itibaren işaretler belirli kıstaslar alınarak bir araya getirilmeye başlanmıştır. MÖ 11. yüzyıldan sonra da aynı metinler asıllarına sadık kalınarak kopyalanmışlardır. MÖ 7. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise artık metinler çoğaltılmakla kalmamış, geleneksel terminolojiye bazı kavramlar eklenmiş yeni fikirler ve yorumlarla kehanet literatürü epeyce genişletilmiştir³⁶.

Son binyılda yaşanan gelişmeler Yeni Asur krallarının himayesinde sürdürülen bilinçli çalışmaların yansımasıdır. Bu dönemde farklı kültür alanlarına da büyük bir önem verilmiş ama en çok gözetilen konu kehanetler olmuştur³⁷. Buna bağlı olarak Mezopotamya’da her daim saygın meslekler arasında sayılan kâhinliğin³⁸ krallar nazarındaki konumu daha da önem kazanmıştır. Özellikle Asarhaddan (MÖ 680-668) ile oğlu Asurbanipal (MÖ 668-626) dönemlerinde sarayın himayesinde görev alan kâhinlerin sayısı bir hayli artmıştır³⁹.

Nevi şahsına münhasır karakteriyle Kral Asarhaddan kehanetlere takıntı derecesinde bağlılık göstermiştir. Belki de bu onun etrafında gelişen tüm olaylar hakkında detaylı bilgi alma konusundaki isteğiyle alakalıdır. Zira onun saltanatı Asur tarihinin en hareketli dönemlerinin yaşandığı iniş çıkışlarla dolu bir süreç olmuştur. Nitekim Doğu Akdeniz’i kontrol altında tutabilmek adına Mısır’ın fethi için emek harcarken bir yandan da sarayda yaşanan çeşitli entrikalarla mücadele etmek zorunda

³⁶ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 32, 60-65.

³⁷ Marc Van De Mieroop, *Eski Yakındoğu Tarihi MÖ 3000-323*, İstanbul 2018, s. 229.

³⁸ J. Oates, *age.*, 2015, s. 188.

³⁹ Michael Baigent, *Babil Kehanetleri*, İstanbul 2009, s. 66.

kalmıştır. Keza sürekli isyan eden şehir devletlerini nüfuzu altında tutmak için gayret ederken Asya içlerinden gelen göçebe kavimlerle ve farklı cephelerde süre gelen savaşlarla ilgilenmiştir. Muhtemelen bu sebepler nedeniyle de birçoğu sarayda çalışan ancak civar merkezlere de yayılmış bir danışman ordusu kurmuştur. Büyük bir çoğunluğu kâhinlerden oluşan danışmanlar düzenli bir şekilde kral ile iletişim hâlinde olmuşlardır. Onların bıraktıkları yazışmalar ise kralın siyasi ve günlük işleri hususundaki endişelerine dair ilginç bilgilerin günümüze ulaşmasını sağlamıştır. Kral, muhtemelen dindar olan kişiliğinin de etkisiyle ihtiyaç duyduğu selamet için kehanetlerin faydalı olabileceğine inanmış ve endişelerini yok edebilmek adına eylemlerinin hepsini tanrıların isteğine uygun bir biçimde gerçekleştirmeye ehemmiyet vermiştir. Bu sebeple resmi randevuların, kabullerin, ziyafetlerin, seyahatlerin tamamı tanrılardan gelen gizemli işaretlerin yorumlamasına göre belirlenmiştir⁴⁰. Hatta emrindeki kâhinlerin Asarhaddan'ı etkileyecek uğursuz işaretleri gözlemlenmeleri durumunda kralın derin bir güvensizlik ve tedirginlik içerisine girdiği, kendini korumak adına tehlike geçinceye kadar zaman zaman tahttan el çektiği dahi olmuştur. Bu dönemlerde onun yerine “*šar puhri*” yani vekil kral atanmıştır. Aylarca devam edebilen sıkıntılı süreçte kralı kötülüklerden korumak adına ona “köylü” diye hitap edilmiş ve devlete ait hiçbir konuda ona danışılmamıştır.

Asarhaddan'dan sonra tahta geçen Asurbanipal da babası gibi kehanetlere ilgi duymuştur. Bunu da kendisi şöyle ifade etmiştir: “*Gökyüzünün ve yeryüzünün (gizemli) işaretlerini biliyorum. Bilgelerin arasındaki tartışmalara katıldım, uzman kâhinlerle “Karaciğer Gökten Bir İşaret İse⁴¹” (adlı seriyi) inceledim.*” Kralın her birisi ayrı uzmanlık isteyen bu alanlarda yetkinliğini vurgulaması onun iyi bir eğitim aldığına göstergesidir. Gerçekten de çocukluğundan itibaren eğitimi ünlü kâhin/gök bilimcisi Balasi'nin gözetiminde sürdürmüştür. Hatta bir rivayete göre, Asurbanipal başlangıçta veliaht prens seçilememiş bu sebeple de eğitimi yüksek bir makam ya da rahiplik için öngörülen şekilde olmuştur. Tartışmalar bir kenara bırakıldığında ise kralın şaşırtıcı derecede bilgili olduğu hem Akadca hem de Sumerce çivi yazılı metinleri okuyup yazabildiği görülmektedir: “*Ben kutsal Adapa'nın sanatını öğrendim; yazı sanatının sırlarını öğrendim... En karmaşık ve sonucu bilinmeyen bölmeleri ve çarpmaları*

⁴⁰ L. G. Gökçek, *age.*, 2015, s. 200-202.

⁴¹ Kralın burada *Bārûtu Serisi*'ni kastettiği düşünülmektedir. Bkz. Alasdair Livingstone, “Ashurbanipal: Literate or Not?” *Zeitschrift für Assyriologie*, Vol. 97, 2007a, s. 101.

yapabiliyorum. İsimleri bilinmeyen Sumerliler ve Akadlar tarafından yazılmış, anlaşılması zor tabletleri okudum ve selden önceki dönemden kalmış mühürlü, zor seçilen ve karışık taş yazıtları inceledim⁴².”

Asurbanipal’ın entelektüel kimliği, onun I. Tiglatpileser Dönemi’nde (MÖ 1114-1076)⁴³ başlayan ve birbirini izleyen krallarca devam ettirilen Babil asıllı dini, edebi ve kehanet metinlerini orijinalinden kopyalayıp bir araya getirerek arşiv kurma girişiminde en aktif rolü oynamasını sağlamıştır. Onun zamanında kraliyet arşivinde bir araya getirilen tabletlerin sayısı 25 bin kadar olmuş ve Eski Yakındoğu’nun en muazzam kütüphanelerinden biri ortaya çıkmıştır. Yaptığı işin bilincinde olan kral icraatıyla da şöyle övünmüştür: *"Selefim olan krallar arasında tablet yazma sanatını, Nabu'nun (yazı tanrısı) bilgisini başaran başka bir kral daha yoktur. Ben tablet üzerine çivi yazısı ile her çeşidini yazdım, sıraladım, tamir ettim ve sonra bunları korumak ve okumak için sarayımın içine yerleştirdim⁴⁴"*

Gerçekten de kral bu metinlerin bir araya getirilmesi için büyük bir organizasyon düzenlemiş ve kütüphanesi için bilginlere özel görev olarak ülkenin diğer kütüphanelerindeki eski gelenekleri anlatan kaynakların araştırılıp tamamının başkent Ninive’ye getirilmesini emretmiştir. Böylece Ur, Uruk, Lagaş, Akad, Borsippa, Babil ve muhtemelen diğer şehirlerden getirilen eski eserler Asurbanipal Kütüphanesi’nde toplanmıştır⁴⁵. Bunların birçoğu Babilli rahip ve kötü ruh kovucularının şahsi kütüphanelerinden alınmış ya da el konulmuştur. Asurbanipal’ın Ninive’deki sarayını inşa etmeden kısa bir süre önce (MÖ 649) Babil’i bozguna uğratmasının da bu konuda işini oldukça kolaylaştırmış olduğu düşünülmektedir⁴⁶.

Toplanan eserler üzerinde uzmanlar büyük bir ciddiyetle çalışmalara başlamışlar ve inceledikleri binlerce metin ile eriştikleri tecrübe onları özgün metinlerdeki bazı hataları, farklılıkları dahi fark edecek seviyeye getirmiştir. Keza uzmanlıkları tabletlerde kırık ya da eksiklikler olduğunda kopyalarda bu kısımları tamamlamalarını da sağlamıştır. Üstelik tüm süreç boyunca yapılan işlemler kayıt altına alınmıştır. Nihayet

⁴² M. Baigent, *age.*, 2009, s. 49.; G. Leick, *age.*, 2019, s. 296-300.

⁴³ L. G. Gökçek, *age.*, 2015, s. 111.

⁴⁴ Heinrich Otten, “Eski Şarkta Kütüphaneler”, *AÜDTCF Dergisi*, C. 19, S. 3-4, Ankara 1961, s. 202-203.; M. Van De Mieroop, *age.*, 2018, s. 229.; L. G. Gökçek, *age.*, 2015, s. 296.

⁴⁵ Yusuf Kılıç, Aysel Ateş, “Eski Mezopotamya’nın Büyük Arşivleri (Nippur, Tell Şemsāra, Babil, Mari (Tell Hariri) Arşivi ve Ninive (Asurbanipal Kitaplığı)”, *Kafdağı*, C. 4, S. 2, 2019, s. 102.

⁴⁶ M. Van De Mieroop, *age.*, 2018, s. 230.; L. G. Gökçek, *age.*, 2015, s. 213.

işler tamamlandığında da üzerinde çalışılan her bir tabletin sonuna Asurbanipal'ın kütüphanesinin bir parçası olduğu belirtilmiştir.

Ayrıca kütüphanedeki tabletler konularına göre de tasniflenmiştir. Esasen bu denli bir organizasyonun ve kütüphanenin kuruluş amacının da uzmanların ihtiyaç duyduklarında resmi kaynaklara rahatça erişmelerini sağlamak olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple doğru kaynağın bulunması için künyeler, yani tabletlerin mahiyeti ve korunduğu yer hakkında bilgi veren ifadeler dikkatle işlenmiştir.

Asurbanipal Kütüphanesi'nde farklı konularda metinler bulunmakla birlikte tabletlerin büyük bir bölümü kehanetler ile alakalıdır⁴⁷. Kehanet serileri de işaretlerin ve onların anlamlarının işlendiği tabletlerin⁴⁸ kompozisyon oluşturacak şekilde kütüphanede bir araya getirilmesiyle ortaya çıkmıştır. Tematik yapılarına göre *Bārûtu*, *Enuma Anu Enlil*, *Alamdimmû* gibi adlar verilen serilerin bazıları yüz tableti aşacak kadar kapsamlıdır⁴⁹. Bununla birlikte farklı serilerin içinde yer alıyor olsalar da kehanetlerin tamamı Eski Babil Dönemi'nde ortaya çıkan bir üslupta hep aynı dil bilgisel görünüşte, tek örnek biçimde koşullu birleşik cümleler hâlinde art arda sıralanmıştır. Buna göre her bir kehanet koşul/varsayım belirten yan cümleye sahiptir ve bu cümlede haberci işaret betimlenmiştir. Temel yani sonuç cümlesinde ise çıkarım yapılmıştır.

Diğer taraftan bu metinlerin düşünsel alt yapısında MÖ 3. binyılda çivi yazısının öğrenilmesini sağlayan, çeşitli şekillerde sınıflandırılmış kelime kümelerinin yer aldığı küçük notlar hâlindeki listeler yer almıştır. Mezopotamya tarihi boyunca gittikçe daha fazla kullanılan bu listelerdeki amaç, nesnelere sıralamanın yanında zihin dışı dünyanın farklı alanlarının mümkün olduğunca tam ve açıklamalı dökümlerini oluşturmak olmuştur.

Geliştirilen bu istikrarlı düşünce yapısı MÖ 2. binyıldan itibaren kehanet metinlerinde evrene ait farklı unsurların dâhil edildiği, listelerden çok daha gelişmiş bir hâl almıştır. Mezopotamya kehanet geleneğinde evrene bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşımış olduğundan evrendeki birçok unsur gökyüzünde ya da yeryüzünde olsun kehanetlerin konusu olmuştur. Hatta kâhinlere bu durumu göz ardı etmemeleri için

⁴⁷ M. V. Van De Mieroop, *age.*, 2018, s. 230.

⁴⁸ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 57.; P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 371.

⁴⁹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 32.; S. M. Maul, *agm.*, 2007, s. 366.

şöyle bir tavsiyede bulunulmuştur: “Gökyüzü ile yeryüzünün ikisi de işaret üretir. Aynı olarak görünmesine rağmen ayrı değildir. (Çünkü) gökyüzü ile yeryüzü birbirleri ile ilişkilidir. Gökyüzünde kötülüğü resmeden bir işaret (ayrıca) yeryüzünde de kötülük demektir. Yeryüzünde kötülüğü resmeden bir işaret gökyüzünde de kötülük demektir.” Bu işaretlerin anlamlarının yer aldığı bir veri tabanı görevi gören kehanet serileri de gökyüzündeki ya da yeryüzündeki unsurların hem ham hâlde hem de insanların değiştirdiği biçimde yüzyıllar boyunca derinlemesine tanımlanması sonucunda meydana gelmiştir⁵⁰.

O hâlde evrende var olan her şeyin doğrudan kehanetlerin konusu olabileceği ve mutlak bir anlam taşıyabileceği düşünülebilir. Hakikaten Mezopotamya kehanet metinlerinde o kadar çok şeyden bahsedilmiştir ki ilk bakışta böyle bir izlenime kapılmak mümkündür. Ancak metinler dikkatlice incelendiğinde kehanetlerin konusu olan şeylerin her zaman her yerde aynı öneme ve anlama sahip olmadığı aksine işaretlerin belirli bir sistem içerisinde seçildiği ve yorumlandığı anlaşılmaktadır. Buna göre bir şeyin kehanetlerle ilgili olabilmesi için başlangıçta onun gözlemlenebilir olması gerekmiştir⁵¹.

Bu durum konuların genel çerçevesini belirlemiştir fakat insanların çevrelerinde gözlemlenebilecek birçok şey olması kehanetlerin belirli bir alana sıkışıp kalmamasını sağlamıştır. Bu doğrultuda gökyüzü gözlemlenmiş, gezegenlerin belirli bir düzen içerisinde hareket ettikleri ve zamanla görünümünün değiştiği anlaşılmış buna bağlı olarak da göksel kehanetler türetilmiş ve bu kehanetler *Enuma Anu Enlil Serisi*'nde bir araya getirilmiştir⁵². Yeryüzünde hayvanlar, akarsular, şehir ve ev hayatı gözlemlenmiş ve yapılan çıkarımlar *Şumma Alu Serisi*'nde toplanmıştır⁵³. Kurban edilen hayvanların iç organlarının birbirinden farklı olduğu görülmüş ve bunlar hakkındaki fikirler *Bārûtu Serisi*'nin konusu olmuştur⁵⁴. Keza insanların fiziksel özellikleri arasındaki farklar *Alamdimmû* adlı seride ele alınmıştır⁵⁵. Bunların dışında yeni doğan bebekler ve hayvan

⁵⁰ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 52-57, 152-153.; P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 294-295, 371.; A. S. Baysal, agm., 2018, s. 469.

⁵¹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 12.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s.152.

⁵² A. S. Baysal, agm., 2018, s. 463, 466.

⁵³ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 56.; S. M. Maul, agm., 2007, s. 367-368.

⁵⁴ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 94-95.

⁵⁵ Francesca Rochberg, *The Heavenly Writing Divination, Horoscopy, And Astronomy in Mesopotamian Culture*, New York 2004, s. 87.

yavruları, hastalar ve hastalıklar, insanların rüyalarında gördükleri de takip edilmiş ve bunlar hakkında binlerce yorum farklı serilerde bir araya getirilmiştir⁵⁶.

Bununla birlikte çıkarımların tamamının gözlemlere dayanarak kaydedildiği söylenemez. Bazen gözlemlenmemiş hatta gözlemlenmesi mümkün olmayan durumlar akıl yürütülerek yorumlanmıştır. Örneğin kehanetlerin birinde bir kadının önce ikiz doğurmasından bahsedilmiş ki bu olağan bir durumdur. Sonrasında başka bir kehanette nadir de olsa görülebilecek üçüz doğumdan söz edilmiştir. Ancak devamında doğan çocukların sayısı sırayla dokuzaya kadar çıkarılmıştır. Bu kesinlikle gerçekleşmeyecek bir durumdur ve gözlemlenmesi söz konusu değildir. Ama onlara göre tanrıların istemesiyle pekâlâ gerçekleşmesi mümkündür⁵⁷.

Yine de böylesi sıra dışı olayların kehanetlerin esas konusu olduğu iddia edilemez. Aksine Mezopotamya kehanet geleneği Romalılarda olduğu gibi yalnızca nadir görülen ya da mucizevi olayların anlamlandırıldığı bir kalıba sıkışıp kalmamış, günlük hayatta sıradan bir insanın karşılaşabileceği olaylarla ilgilenecek kadar kapsayıcı olmuştur. Bu sebeple de kehanetlerin daha çok olağan kabul edilen durumlara odaklanmış olduğunu söylemek mümkündür⁵⁸. Ancak bu basite indirgenmiş bir durum da değildir. Nitekim olağanın bilgisine erişmek insanın kendi doğasını ve evreni tanımasıyla başlamaktadır. Doğrusu metinlerin içeriklerine bakıldığında kehanette bulunmak için teoloji, astronomi, tıp, biyoloji, fitoloji ve psikoloji gibi farklı alanların bilgisine ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Olağanın bilgisine sahip olmak ise onun dışında olanların fark edilmesini de sağlamıştır⁵⁹.

İşte bu noktada kehanetlerin işleyişini biçimlendiren detaylar etkin olmuştur. Zira olağan olan yalın bir şekilde olumlu bir anlam taşıyabilirken olağan dışılıklar ya da sapmalar ise kati olarak olumlu ya da olumsuz bir duruma işaret etmemiştir. Örneğin bir hayvanın iç organı sağlıklı yani olması gerektiği gibiyse bu olumlu bir işarettir. Buna karşın organın görünümünde bir hastalık veya parazitten dolayı farklılık oluşmuşsa bunun anlamı değişkenlik göstermiştir.

Kehanetlerdeki çıkarımların evrensel yasalar çerçevesinde değil, toplumsal normlara göre yapıldığını ve bu sebeple yorumların Mezopotamyalıların kanaatlerince

⁵⁶ S. M. Maul, agm., 2007, s. 367-368.; F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 49.

⁵⁷ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 158.

⁵⁸ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 12, 233.

⁵⁹ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 55-57.

şekillendiğini belirtmek yerinde olacaktır. Yani onların ön kabulleri işaretler ve çıkarımlar arasında semiyotik bağlantılar kurularak etkili olmuştur. Daha açık bir ifadeyle bazı şeyler benimsenmiş ve kendilerinden kabul edilmiş, bazı şeyler de harici tutulmuş ve onların kendilerine karşı oldukları düşünülmüştür. Bu bir gezegenin dost bir başka gezegenin düşman olarak tanımlanabilir olmasını ya da bir iç organın yüzeyindeki izlerin uğurlu ya da uğursuz olabilmesini sağlamıştır. Ayrıca gözlemlenen şeylerin görünüşleri, renkleri, konumları ve zamanları da anlamlandırmaya etki etmiştir. Genel olarak parlak, büyük, beyaz, sağ tarafta⁶⁰ ve (uygun) zamanda olmak uğurlu; küçük, siyah, sol tarafta olmak ve zamansızlık uğursuz kabul edilmiştir⁶¹. Böylece kehanette bulunmak için takibi yapılan şey ile olumlu ya da olumsuz bir değer eşleştirilerek ve farklı yorumlar elde edilmiştir. Örneğin birisini akrep sokması başlı başına dehşet bir olay kabul edilmiştir. Ancak acı verici bu durum bir kehanet işareti olarak ele alındığında salt bir şekilde uğursuzluk ya da şansızlık olarak değerlendirilmemiştir. Daha çok yorum eşleşmeye göre yapılmış ve akrebin vücudun sağ kısmında bir yeri sokması uğursuz, sol kısmından bir yeri sokması ise uğurlu görülmüştür⁶². Ancak kehanetlerin tamamı böylesi ikili karşıtıklara dayandırılmamış ve kehanet metninin tematik yapısını göre farklı bileşenler eşlemeye katılarak binlerce varsayımda bulunulmuştur⁶³. Bu detayları öğrenmek için Mezopotamyalı kâhinlere kılavuzluk eden kehanet serilerine dikkatlice bakılması gerekmektedir⁶⁴.

⁶⁰ İnsanların büyük bir çoğunluğunun sağ elini kullanması Eski Mezopotamya'da sağ elin solda bulunan kalbin üzerine konulmak suretiyle selamlaşmanın, yardımın ve saflığın eli olduğuna inanılmıştır. Bu anlayış kehanet geleneğine ise sağ tarafın uğurlu sol tarafın uğursuz olduğu şeklinde yansımıştır. Bkz. J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 253.

⁶¹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 12-13.

⁶² Sally M. Freedman, *If a City is Set on a Height, The Akkadian Omen Series Šumma Alu ina Mēlê Šakin, Vol. 2: Tablets 22-40*, Philadelphia 2006b, s. 148.

⁶³ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 13.

⁶⁴ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 158.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA İÇ ORGAN/SAKATAT FALI

1.1. KURBAN HAYVANLARININ İÇ ORGANLARINDAKİ İŞARETLERİN YORUMLANMASI

Eski Mezopotamya'da insanların yaratılışından bahseden metinlerde bazı küçük ayrıntılar dışında birbiriyle tutarlı bir biçimde insanların yaratılış sebebinin tanrıları beslenmek için emek harcamaktan kurtarmak olduğu vurgulanmıştır. Bu konuda ilk önce Sumerlilere ait *Enki ve Ninmah: İnsanın Yaratılışı Miti*'nde büyük tanrıların hizmetinde çalışan “*Anunakiler*”in yakınmalarından dolayı onların yerini alacak kilden varlıklar yani insanları yaratıldıkları anlatılmıştır.

Eski Babil Dönemi'ne ait *Atra-Hasis Miti*'ne göre de insanlar yaratılmadan önce büyük tanrıların hizmetinde ikinci derece tanrılar olan “*İgigiler*” çalışmışlardır. Adeta köleler gibi ağır işlere koşturulan *İgigiler* bundan kurtulmak için tanrıların en büyüğü Enlil'e isyan etmişler ve bu duruma öfkelenen Enlil de onları öldürmeye karar vermiştir. Ancak diğer tanrılar ona karşı çıkmışlar ve onları kölelikten kurtarmak için çözüm aramaya başlamışlardır. Sonunda Bilge Tanrı Ea/Enki'nin onların görevlerini yerine getirecek yeni varlıklar yaratılması fikri kabul edilmiştir. Böylelikle tanrıların en temel gereksinimleri olan beslenmeleri insanlar tarafından karşılanmaya başlanmıştır⁶⁵. Buna bağlı olarak eski Mezopotamyalıların ibadetlerinin önemli bir kısmını tanrılara sunulan kurbanlar oluşturmuştur. Böylece insanlar ibadetleriyle tanrıların sevgi ve takdirini kazanmış, buna karşılık tanrılar da onların kötülüklerden korunmalarını, dileklerinin yerine gelmesini ve günahlarının affedilmesini sağlamışlardır.

Doğrusu kurban sunuları ayrı âlemlerde yaşayan insanlarla tanrılar arasındaki mesafenin ortadan kalkmasını sağlamıştır. Zaten insanların sunularını ifade eden Akadca “*k/querēbu (k/qarābu)*” kelimesi “yakın olmak⁶⁶” anlamındadır. Bu yakınlaşma insanlara tanrıların isteklerini yerine getirmiş olmanın sağladığı manevi bağın yanında kurban edilen hayvanın vücudunun incelenmesi sonucunda somut bir iletişim biçimi hâlini de almıştır. Çünkü kurbanın iç organlarının tanrıların belirlediği insan kaderi

⁶⁵ Samuel Noah Kramer, *Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki*, İstanbul 2000, s. 67.; P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 463.; J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 97, 100, 136.

⁶⁶ CAD, Q, s. 228.

hakkında bilgi veren mesajları taşıdıklarına inanılmıştır⁶⁷. Bu mesajların belirlenmesi sayesinde insanlar belli başlı konularda tanrıların fikirlerini öğrenme fırsatına erişmişler ve onların taleplerine uygun şekilde hareket edebilme imkânına sahip olmuşlardır⁶⁸.

Bu inanış insanlar tarafından o kadar benimsenmiştir ki Mezopotamya dışında geniş bir coğrafi alana yayılarak uzun bir süre farklı medeniyetler arasında en güvenilir ve en sık başvurulan kehanet uygulaması hâlini almıştır. Öyle ki kurban hayvanlarının iç organlarına bakılarak yapılan çıkarımlar yüzyıllar boyunca Hitit, Yahudi, Helen, Etrüsk ve Roma toplumlarının da hayatlarına yön verecek kararları almalarında etkili olmuştur. Hatta Afrika, Latin Amerika ve Yeni Gine’de yaşayan bazı kabileler bu kehanet uygulamasına hâlen başvurumaktadırlar⁶⁹.

Modern araştırmacılar tarafından sakatat ya da iç organ falı olarak adlandırılan bu kehanet türünün Mezopotamya’da MÖ 3. binyıldan itibaren uygulandığını belgelerle ortaya koymak mümkündür⁷⁰. İç organ falından ilk bahseden kayıt, Fara ve Abu Salabik şehirlerinde bulunmuş, MÖ 3. binyılın ortalarına tarihlenen Sumerce çeşitli meslek isimlerinin sıralandığı listedir. Söz konusu listeden anlaşıldığı üzere, bu dönemde iç organ falından sorumlu olan kâhinlere “LÚ.MÁŠ.ŠU.GÍD/MÁŠ.ŠU.GÍDGÍD” adı verilmiştir. Hemen hemen aynı dönemde Lagaş Kralı Ur Nanše’ye ait kraliyet yazıtlarında da yüksek unvanlı rahipler belirlenirken iç organ falına başvurulduğundan bahsedilmiştir⁷¹. MÖ 3. binyılın son çeyreğine doğru gelindiğinde ise Lagaş kral Gudea, yaşanan bir felaketin ardından tanrılarla iletişim kurarak ara buluculuk yapma görevini üstlenmiştir. MÖ 2250’de⁷² yazılmış Gudea’ya ait silindir kitabede, kralın bu iş için başvurduğu yöntemlerden birinin iç organ falı olduğu şöyle ifade edilmiştir: “...(Gudea) Beyaz bir kurban hayvanının (ciğerini) inceledi ve bittiğinde uğurlu işaretler elde etti. (Böylece) Ningirsu’nun⁷³ niyeti Gudea için gün gibi açık olmuştur⁷⁴.”

⁶⁷ Suzan Akkuş Mutlu, “Eski Mezopotamya’da Tanrılara Sunulan Kurbanlar”, *Tarih Okulu Dergisi*, 2014, S. 17, s. 1, 3.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 55-56.

⁶⁸ Nils P. Heeßel, “The Calculation of the Stipulated Term in Extispicy”, *Divination and Interpretation of Signs in the Ancient World*, Chicago 2010, s. 163.

⁶⁹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 67-68.; M. Orhun, *agm.*, 2009, s. 231-250.

⁷⁰ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 56, 324, 329.; S. M. Maul, *agm.*, 2007, s. 368.

⁷¹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 68.; Seth F. C. Richardson, “On Seeing and Believing: Liver Divination and the Era of Warring States (II)”, *Divination and Interpretation of Signs in the Ancient World*, Chicago 2010, s. 227.; Benno Landsberger, “Mezopotamya’da Medeniyetin Doğuşu” *AÜDTCF Dergisi*, C. 2, S. 3, Ankara 1944, s. 426.

⁷² S. N. Kramer, *age.*, 2014, s. 48.

⁷³ Ningirsu, Lagaş şehrinin yerel tanrılarında biridir. Eski Babil Dönemi’ne kadar da önemi korumuştur. Tarım faaliyetlerinde verimlilik sağlamak için gerekli olan sulama kanallarının düzeni ve üretkenlik ile

Söz konusu tanrısal işaretler esasında Gudea'nın aldığı kararların haklılığını destekleyecek kanıtlar olarak ortaya atılmıştır. Bu durum iç organ falının dini niteliğinin yanında siyasi açıdan da önemli bir rol taşıdığını göstermektedir⁷⁵. Keza III. Ur Hanedanı Dönemi'nde (MÖ 2112-2004) yazılmış iç organ falından söz eden Sumerce en kapsamlı metin olan *Şulgi İlahisi*'nde de her iki alanda iç organ falının etkin olduğu açıkça ifade edilmiştir. Metinde kralın “LÚ.MAĦ⁷⁶” adı verilen rahibi ve “NİN.DİNGİR/NİN.DİNGİR.RA⁷⁷” denilen rahibeyi seçerken⁷⁸ ve de savaşa yön verecek kararları alırken iç organ falı aracılığıyla bizzat elde ettiği tanrısal mesajlara göre davrandığı belirtilmiştir. Hatta kralın iç organ falı konusunda uzmanlığı ve yorumlarının ne kadar mutlak olduğu kendi ağzından olabildiğince iddialı biçimde şöyle dile getirilmiştir⁷⁹: “Koyun ellerimin arasında hazır duruyor ve ben asla uğurlu ve uğursuz işaretleri birbirine karıştırmam... Ben kral, tek bir koyunun içinde tüm evrene dair (tanrısal) mesajları bulabilirim⁸⁰.”

Tüm bu kayıtlar iç organ falının MÖ 3. binyılda başvurulan bir kehanet yöntemi olduğunu kesin olarak ortaya koymaktadır. Ancak mevcut bilgilerin hiçbiri Sumerlilerin iç organ falını nasıl uyguladıkları hakkında teknik bilgi vermemektedir⁸¹. Bu belirsizliğe

ilişkilendirilmesine rağmen bazı kahramanlık hikâyelerinde savaşçı kimliği de öne çıkarılmıştır. Bkz. J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 216-217.

⁷⁴ Dietz Otto Edzard, *Gudea and His Dynasty*, The Royal Inscriptions of Mesopotamia Early Periods Vol. 31, Toronto 1997, s. 26, 76.

⁷⁵ Kral yazıtları olarak adlandırılan bu tarz metinlerde krallar elde ettikleri başarıları ve kendilerince önemli olan olayları kayıt altına almışlardır. Kralların otoritelerini sağlamlaştırmak amacıyla düzenlenen yazıtlar belirgin ideolojik tavır içerisinde muhataplarına birtakım mesajlar iletecek şekilde düzenlenmişlerdir. Bkz. Gökhan Kağnıcı, “Kral Yazıtlarındaki Propaganda Biçimleri: Erhanedanlar Döneminden Eski Babil’in Sonuna Kadar”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 27, Denizli 2017, s. 125-135.

⁷⁶ Arınma ile sorumlu üst düzey bir rahip. Bkz. CAD, L, s. 244.

⁷⁷ Erkek tanrılara hizmet etmek için soylu hatta kral kızlarından seçilen yüksek mertebeli rahibe sınıfı. Bkz. Yusuf Kılıç, H. Hande Duymuş, “Eski Mezopotamya’da Din Kadınları (Rahibeler)”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 1, Ankara 2009, s. 164-165.

⁷⁸ Yeryüzünün düzenlenmesi konulu bir *Enlil İlahisi*'nde yer alan şu mısralar söz konusu rahip ve rahibelerin seçilirken iç organ falına başvurulmasının bir gelenek olduğunu gösterir niteliktedir: “Koca Dağ Enlil olmaksızın, Hiçbir şehir kurulmaz, hiçbir ev yapılmazdı. Hiçbir ahır kurulmaz, hiçbir ağıl çatılmazdı. Hiçbir kral başa geçmez, hiçbir en-rahip doğmazdı. Hiçbir LÚ.MAĦ rahip, NİN.DİNGİR rahibe koyun kehanetiyle seçilmezdi...” Bkz. S. N. Kramer, *age.*, 2014, s. 14.

⁷⁹ Kehanetler aracılığıyla doğrudan tanrılarla bağlantı kurabilme işi esasında din adamlarının uzmanlığıydı. Bu durum din adamlarının Sumer toplumunun her hareketine yön verebilecek güce sahip olmalarını sağladı. Tam da bu noktada kralın iç organ falı konusunda yetkinliğini vurgulaması ise gerek duyduğunda din adamlarını devre dışı bırakarak kendi etkinlik alanını genişletebilmek için olmalıdır. Bkz. H. Crawford, *age.*, 2010, Ankara 2010, s. 32.

⁸⁰ Piotr Michalowski, “How to Read the Liver-In Sumerian” *If a Man Builds a Joyful House: Assyriological Studies in Honor of Erle Verdun Leichty*, Leiden/Boston 2006, s. 247-248.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 69.

⁸¹ S. F. C. Richardson, *agm.*, 2010, s. 230.

açıklık getirebilecek kaynak Eski Babil Dönemi'ne ait okul alıştırma tabletidir⁸². Söz konusu tablet III. Ur Hanedanı Kralı İbni-Sin (MÖ 2028-2004)⁸³ hükümdarlığı sırasında Puzur-Numuşda adlı yöneticiye yazdığı mektubun kısa bir bölümünün kopyasıdır. Mektupta kral, hayvanın iç organı incelendiğinde Tanrı Enlil'in kendisi için sol tarafı, rakibi için sağ tarafı şekillendirdiğini ve onun için olumlu rakibi için de olumsuz anlam taşıyan birer “silah işaretini” her iki tarafa yerleştirdiğini yazmıştır. En sonunda da bu işaretlerin onun düşmanını ele geçireceği ve öldüreceği anlamına geldiğini ifade etmiştir⁸⁴.

MÖ 18 ve 17. yüzyıllarda kehanetler eğitim müfredatı içerisinde bir şekilde yer almıştır. Bu sebeple söz konusu bilgilerin Eski Babil Dönemi'nde okullarda öğretilmesi şaşırtıcı değildir. Ancak böylesi alıştırma tabletleri o kadar nadirdir ki bu durum kehanet uygulamalarının müfredatın düzenli bir parçası olmadığını da göstermektedir. Bununla birlikte eğitimde bilgilerin kil tabletler üzerine tekrar tekrar kopyalanması ilkesi temel alındığı için Sumerlilere ait farklı türde metinler Mezopotamya toplumları arasında yüzyıllar boyunca aktarımda kalabilmiştir⁸⁵.

Edebi metinlerde doğrudan kehanetler hakkında bilgiler bulunmasa da o dönemin insanların hayat biçimlerini yansıttıkları için⁸⁶ bir kısmının kehanetlere atıflar yapması kaçınılmazdır. Metinlerde geçen küçük göndermeler de kehanetlere başvurulma amaçlarını ortaya koymaktadır. Söz konusu metinlerden biri “*Ludlul Bel Nēmeqi*” (*Hikmet Sahibini Öveyim*) adlı şiiirdir. Hastalığa yakalanan birisinin çektiği acılar ve tanrısının yardımıyla yeniden sağlığına kavuşmasının anlatıldığı bu şiiirde iç organ falı ile alakalı dikkat çekici bazı noktalar da vardır. Şiiire göre iç organ falı insanların sağlık sorunları karşısında başvurdukları uygulamalardan birisidir. Bu iç organ falının yalnızca devlet işleri ile sınırlı kalmadığını göstermektedir⁸⁷. Dolayısıyla iç organ falının ekonomik kudrete sahip her insanın hayatının bir parçası olduğu ve

⁸² Babil okullarında çivi yazısının temel özellikleri öğretildikten sonra hem Akadca hem de Sumerce metinler üzerinde çalışılıyordu. Bkz. P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 301.

⁸³ K. Köroğlu, *age.*, 2013, s. 211.

⁸⁴ P. Michalowski, *agm.*, 2006, s. 250-252.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 69-70.

⁸⁵ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 75.; P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 301, 303.

⁸⁶ Muazzez İlmiye Çığ, “Sumer İlahileri”, *Mezopotamya'nın Eski Çağlarında İnanç Olgusu ve Yönetim Anlayışı*, İstanbul 2019, s. 9.

⁸⁷ Kadriye Tansuğ, Özel İnanlı, “Sumerlinin Dünya Görüşü ve Babil Edebiyatına Toplu Bir Bakış”, *AÜDTCF Dergisi*, C.7, S. 4, Aralık, Ankara 1949, s. 571.; Samuel Noah Kramer, *Tarih Sümer'de Başlar Yazılı Tarihteki Otuzdokuz İlk*, İstanbul 2002b, s. 145-146.; H. Hande Duymuş Florioti, “Eski Mezopotamya'da Kehanet Olgusuna Genel Bir Bakış”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. 15, 2013, s. 27.

onların taleplerine cevap verebildiği söylenebilir⁸⁸. Şiirin konuyla ilgili kısımları şöyledir:

*“Nekahetten geçtim, iyiliğe vardım,
Ne kadar ararsam kötüdür, daha kötüdür,
Kötülük üzerimde çoğalır, iyilik bulamam.
Tanrımı çağırdım bana yüzünü çevirmedi,
Tanrıçama yalvardım başını kaldırmadı.
Bārū ciğer falında bir hükme varamadı,
...
Hastalığım sihir rahibini şaşırtdı,
Ciğer işaretlerim bārū'nun aklını kaçırttı.
Sihirbaz hastalığımın mahiyetini belirtmedi,
Bārū nekahetimi anlatmadı,
...
Besili sığırlar ve koyun kestim.
Tatlı içki ve berrak şarap bahşettim.
Esangila'nın koruyucu tanrısına,
Tanrıların heykellerine,
Kutsi bira ve kurban vererek,
Onların ciğerlerini aydınlattım.
Bol bol bahşişlerle onların içini sevindirttim⁸⁹ ...”*

Öte yandan böylesi metinleri tabletlere işleyen kâtipler muhtemelen bir kısmı daha önce sözlü olarak nesiller boyunca aktarılan kehanet öğretilerini⁹⁰ Eski Babil Dönemi'nde derlemeler hâline getirmeye başlamışlardır⁹¹. İç organ falı diğer kehanet uygulamalarına kıyasla çok daha iyi bir şekilde belgelenmiştir. Üstelik bu konudaki bilgiler sadece kil tabletlere çivi yazısıyla işlenmiş derlemelerle sınırlı kalmamıştır. Zira iç organ falı hususunda uzmanlaşacak kâhinlere verilen eğitimlerde kullanıldığı

⁸⁸ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 67.

⁸⁹ K. Tansuğ, Ö. İnanlı, agm., 1949, s. 571, 573, 574.; J. Oates, *age.*, 2015, s. 192.

⁹⁰ A. Annus, agm., 2010, s. 1.; Alan Lenzi, “Mesopotamian Scholarship: Kassite to Late Babylonian Periods”, *Journal of Ancient Near Eastern History*, Vol. 2/2. 2015, s. 186.

⁹¹ Ulla Koch-Westenholz, *Babylonian Liver Omens: The Chapters Manzāzu, Padānu and Pān Tākalti of the Babylonian Extispicy Series mainly from Assurbanipal's Library*, Copenhagen 2000, s. 15.

düşünülen birçok kil organ modeli⁹² de günümüze kadar ulaşmıştır⁹³. Ayrıca kâhinler yaptıkları incelemeler sonucunda eriştikleri bilgileri de düzenli bir şekilde krallara yazılı olarak sunmuşlardır⁹⁴.

Bu cümleye istinaden kralların daha güvenilir ve kapsamlı bilgi elde etme arayışı içerisinde oldukları ve güçlü konumlarını kullanarak kâhinlerin onları yeterince bilgilendirmeleri konusunda talepte buldukları söylenebilir⁹⁵. Çünkü kâhinler aynı zamanda kralın danışma meclisinin üyesiydiler. Saraydaki bu yüksek konumları sayesinde siyasi tartışmalarda doğrudan fikir beyan etme hakkına da sahip olmuşlardır. Bu sebeple tüm devlet işlerinde özellikle de askeri faaliyetlerdeki karar verme süreçlerinde etkin bir rol oynamışlardır. Örneğin Eski Babil Kralı Hammurabi, Larsa'ya saldırmadan önce düzenli olarak kâhinlerin fikrini almıştır. Yine Hammurabi'nin mücadele ettiği Mari Kralı Zimri-Lim de kendisinden talep edilen toprakları savunmak ya da teslim etmek konusunda iç organ falına başvurmuştur. Kral ve danışmanı arasında geçen bir yazışmada bu durum şöyle geçmektedir: Kral: *“Hit'in Babil Kralı'na teslimi konusunda acil kehanette bulun. Şunu sor: Zimri-Lim Hit şehrini Babil Kralı'na teslim etmeli mi? Güvende olacak mı? Ülkesinde refah ve zenginleşme olacak mı?”* Kâhin: *“Aşağıdaki şekilde iki kuzu kullandım. Şunu sordum: “Eğer Zimri-Lim, Hit'i Babil Kralına verirse emniyette olacak mı, ülkesinin durumu iyi kalacak mı, ülkesi büyüyecek mi? İşaretler olumlu değildi. Ondan sonra tekrar sordum: Eğer Zimri-Lim, Hit'i Babil Kralı'na vermezse emniyette olacak mı, ülkesinin durumu iyi kalacak mı, ülkesi büyüyecek mi? Gelen işaretler olumluydu. Hükümdarım Hit'i ve çevresindeki toprakları Babil Kralı'na vermeyi reddetmeli, bu konuda yumuşaklık göstermemelidir⁹⁶.”*

Görüldüğü üzere ülkenin kaderini etkileyecek en önemli konular iç organ falı ile doğrudan ilişkilendirilmiştir. Bu sebeple de kralların ona olan bağlılığı azalmadan devam etmiştir. Nihayet bin yılı aşkın bir sürenin ardından kâhinler seleflerinden öğrendiklerini derleyerek iç organ falı konusunda kralların taleplerine yeterince cevap

⁹² Mezopotamya'da gelişen kehanet geleneğini benimseyen Hititler iç organ incelemelerine de büyük ilgi duymuşlardır. Öyle ki Boğazköy'de yapılan kazılarda birçok kil karaciğer modeli bulunmuştur. Kâhinlerin eğitimlerinde alıştırma yapmak için kullanılan söz konusu kil organ modelleri onların bu kehanet türünü öğrenmekteki isteklerini ortaya koymanın yanında Babilli meslektaşlarının ezbere bildikleri ayrıntıları somutlaştırmak için epeyce çaba sarf ettiklerinin de göstergesi olarak değerlendirilmektedir. Bkz. A. Ünal, agm. 2020, s. 234-235.

⁹³ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 70.; Niek Veldhuis, “Reading the Signs” *All Those Nations: Cultural Encounters within and with the Near East*, Groningen 1999, s. 166.

⁹⁴ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 127-134.

⁹⁵ S. M. Maul, agm., 2007, s. 368-369.

⁹⁶ Marc Van De Mieroop, *Babil Kralı Hammurabi*, İstanbul 2014, s. 110-111.

verebilecek nitelikte bir kılavuz kitap oluşturmayı başarmışlardır. “*Bārûtu*” olarak adlandırılan binlerce kehanetin yer aldığı 100 tabletten oluşan bu kılavuz kitap Yeni Asur krallarından Asurbanipal’in oluşturduğu kraliyet kütüphanesinin de en kapsamlı parçalarından birisi olmuştur⁹⁷.

1.1.1. İç Organ/Sakatat Falının Esasları ve Kehanet Örnekleri

Bir kehanet uygulaması olarak iç organ falının niteliklerini ele almadan önce kurban sunuları hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır. Çünkü kurban sunusu, ilahi iradenin ne yönde hüküm verdiğini kendine amaç edinen kehanet öğretileri için, yeryüzü ile gökyüzü arasındaki bağı esas kılan araçlardan biridir. İç organ falının ise baş unsurudur. Üstelik kurban edilen hayvanların etlerinin yenilebilmesi⁹⁸ iç organ falının uygulanabilirliğini artırmış olmalıdır. Daha geniş anlamda ise kurban insanların yaratılışının esas sebebi olarak hem dini hayatın yapı taşlarından biri olmuş hem de sosyal hayat ile dini birbirine sıkıca bağlayan bir harç görevi görmüştür.

Ntekim koruyucu tanrıları ile özdeşleşen Mezopotamya şehirlerinin merkezinde yer alan tapınakların henüz yapımına karar verilirken törenler eşliğinde tanrılara kurban sunuları yapılmış ve iç organ falına başvurulmuştur. Temeli atılırken ve de inşaat tamamlandıktan sonra da tekrarlanan törenlere katılan insanların coşkularını artıracak şekilde bol miktarda yiyecek ve içecek paylaşılmıştır⁹⁹.

Bunlara ek olarak tapınaklarda tanrıların günlük gereksinimlerini karşılamak için de düzenli olarak kurbanlar sunulmuştur. Çeşitli ritüeller eşliğinde yapılan günlük sunular kanlı ve kansız olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Kanlı kurban sunularında hayvanlar takdim edilirken kansız kurban sunularında ekmek, sebze, meyve gibi yiyecekler, çeşitli içecekler ve bitkiler kullanılmıştır. Sunular, biri sabah diğeri akşam olmak üzere günde iki ana ve bunların arasındaki iki ara öğünde yapılmıştır. Sunuların miktarıysa tanrının taşıdığı öneme göre belirlenmiştir¹⁰⁰. Bu hususta Uruk şehrinde Tanrı Anu’ya yapılan sunulara ilişkin talimatları içeren bir metin, işlemlerin nasıl intizamlı şekilde uygulandığının yanında sunuların çeşitliliği ve miktarı hakkında

⁹⁷ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 94-95.; S. M. Maul, *agm.*, 2007, s. 369.

⁹⁸ JoAnn Scurlock, “The Techniques Of The Sacrifice Of Animals in Ancient Israel and Ancient Mesopotamia: New Insights Through Comparison, Part 1”, *Andrews University Seminary Studies*, Vol. 44, No. 1, 2006, s. 32.

⁹⁹ S. Akkuş Mutlu, *agm.*, 2014, s. 2.; P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 149.; S. N. Kramer, *age.*, 2002a, s. 185.

¹⁰⁰ S. Akkuş Mutlu, *agm.*, 2014, s. 3.; Tzvi Abusch, “Sacrifice in Mesopotamia”, *Sacrifice in Religious Experience*, Leiden/Boston/Köln 2002, s. 42.

da yeterince bilgi vermektedir: “Bütün yıl boyunca her gün, büyük sabah öğününde Anu'nun (kült heykelinin) karşısına, masasının üstüne saçını kapları olarak 18 altın çanak koyacağız. 7 tane sağda; 3 tanesi arpa birası ve 4 tanesi de labku dolu olacak. 7 tane solda; 3 tanesi arpa birası, 1 tanesi labku, 1 tanesi naşu birasıyla ve 1 tanesi de testi birasıyla dolu olacak. Kaymaktaşından çanakta biraz süt ve 4 altın çanakta "sızma" şarap. Küçük sabah öğünü, büyük akşam ve küçük akşam öğününde de aynı olacak; ancak akşam yemeklerinde süt sunulmayacak...” İçki faslı geçildikten sonra da etlerle ilgili kısım verilmiştir: “(Her yemek için), iyi beslenmiş, "katıksız", iki yaşında, arpa ile beslenmiş, birinci kalitede toplam 21 koyun kurban edilecek; sütle beslenmiş 4 muntazam sungu ve arpa ile beslenmemiş daha düşük kalitede 25 koyun, iki büyük öküz ve 1 süt danası...” Bunlara ilaveten ayrıntılı bir şekilde sunuya dâhil edilecek muazzam miktarlarda hamur işi ve meyveler de listelenmiştir¹⁰¹.

Tanrıların düzenli bir şekilde beslenmesini amaçlayan bu sunuların haricinde günlük tekrarlanması gerekmeyen çeşitli ritüellerde de hayvanların kurban edildiği bilinmektedir¹⁰². Örneğin vahim bir hastalık karşısında kurban sunusu yapılarak tanrıların yardımının alınabileceğini anlatan “*Ludlul Bel Nēmeqi*” adlı şiirin devamında, sunuları yapan hastanın tanrının bahşetmesiyle sağlığına yeniden kavuştuğu “*Marduk'un onu nasıl dirilttiğini Babililer gördü.*” sözleriyle belirtilmiştir¹⁰³. Kötülükleri insanlardan uzaklaştırmak için yapılan *namburbi* ritüelinin de bir parçası olan kurban sunularında hayvanın bir vekil olduğuna ve onun ölümünün, kurbanı sunan kişiyi uğursuzluklardan kurtardığına inanılmıştır¹⁰⁴. Kurbanlar, Yeni Yıl (*Akītu*) Bayramı’nda da arınma maksadıyla sunulmuştur. Tam olarak bayram törenlerinin beşinci gününde bir büyücü içi boşaltılmış tapınağı temizlemiştir. Ritüellerin bir parçası olarak tapınağın dışına çıkarılan kült heykeli henüz yerine koyulmamışken içeride bir koyunun başı ve gövdesi birbirinden ayrılmış ve hayvanın cansız bedeni tapınağın içerisinde sürüklenmiş ardından da nehre atılmıştır. *Kuppuru*¹⁰⁵ adı verilen bu ritüel ile tanrının evi artık arınmış olarak kabul edilmiştir. Bazı kurbanlar ise cenaze törenlerinde sunulmuştur. Bu hayvanların büyük bir kısmı muhtemelen ölümlere yiyecek olması için

¹⁰¹ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 251.

¹⁰² JoAnn Scurlock, “Animal Sacrifice in Ancient Mesopotamian Religion”, *A History of the Animal World in the Ancient Near East*, Leiden 2002a, s. 389.

¹⁰³ K. Tansuğ, Ö. İnanlı, *agm.*, 1949, s. 574.

¹⁰⁴ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 166.; H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2013, s. 31-32.; Nurgül Yıldırım, “Eski Mezopotamya ve Anadolu’da Uğursuzluk İnanç ve Bununla İlgili Büyü Ritüelleri”, *History Studies*, C. 7, S. 1, 2011, s. 242-243.

¹⁰⁵ CAD, K, s. 179.

mezarlara bırakılmıştır. Ancak bazı Sumer mezarlarında bulunan koşum hayvanlarının ölümlere öteki dünyada hizmet etmek için kurban edildiği düşünülmektedir. Son olarak da hayvanların iç organlarını inceleyerek tanrıların kararlarının ne yönde olduğunu anlamak yani kehanette bulunmak amacıyla hayvanlar kurban edilmiştir¹⁰⁶.

Kurbanlar ne amaçla sunuluyor olursa olsun bazı hususlara dikkat edilmesi gerekmiştir. Her şeyden önce kurban edilecek hayvanların sağlıklı ve kusursuz olmasına önem verilmiştir. Bu sebeple de genellikle evcil hayvanlar tercih edilmiştir. Hatta bunun için özel ağıl ve ahırlar kurulmuş hayvanlar besili hâle gelinceye kadar iki yıl boyunca arpa ile beslenmiştir. Çelimsiz hayvanlar elenmiştir. Sumerlilerin, tanrıların koyunu sevdiği fikri ardılları tarafından da uygulamada devam ettirildiği için Mezopotamya’da en çok kurban edilen hayvan koyun olmuştur. Zaman zaman sığırlar da kurban edilmiştir. Keçiler de kötülükten kurtulmak için yapılan ritüellerde vekil olarak sıklıkla tercih edilmiştir¹⁰⁷. Tanrıların beslenmesi söz konusu olduğunda ise oldukça esnek davranılmıştır. Çünkü tapınaklarda tutulan kayıtlarda ördek, ceylan, geyik ve kemirgenler de listelenmiştir. Ayrıca söz konusu listelerden Sumer tanrılarının su ürünlerine de oldukça düşkün oldukları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte günlük hayatta domuz eti sıklıkla tüketilirken tanrıların yemek listelerinde domuza nadiren yer verilmiştir. Koşum ve yük hayvanları ise beslenme için kurban edilmemiştir¹⁰⁸.

İç organ falı için yapılan kurban sunularında da öncelikle koyun tercih edilmiştir. Bir Sumer şiirinde geçen “*kuzu beşeriyeti temsil eder*” dizesi bunun nedenini açıkça ortaya koymaya yetecek mahiyettedir¹⁰⁹. Kesilen hayvanların sayısı incelemenin durumuna göre değişkenlik göstermiştir. Eski Babil Dönemi’ne ait kâhin raporlarının birçoğunda iç organ falı incelemelerinde kontrol amaçlı olarak ikinci bir hayvanın da kesildiği kaydedilmiştir. Hâliyle iç organ falı oldukça masraflı bir uygulama olmuştur. İşte bu sebeple alternatif yöntemler de geliştirilmiştir. Bunlardan biri sınırlı sayıda belgede söz edilen kurban edilen kuşların incelendiği yöntemdir. Bir diğeri de oldukça ekonomik olan ve bu sayede birçok insana tanrılara danışabilme imkânı sağlayan su dolu bir kabın içerisine yağ dökülerek oluşan şekillere ve suyun

¹⁰⁶ J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 45, 137, 171.; K. Demirci, *age.*, 2013, s. 66.

¹⁰⁷ Yeşim Dilek, *Eski Mezopotamya Dini Ritüeller ve Kullanılan Objeler*, İstanbul 2019, s. 297; H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2013, s. 32.

¹⁰⁸ S. Akkuş Mutlu, *agm.*, 2014, s. 7-8, 14.; J. Scurlock, *agm.*, 2002a, s. 392-293.; J. Scurlock, *agm.*, 2006, s. 17-18, 33.

¹⁰⁹ İlhami Durmuş, “Sumerlilerde İnanç”, *Mezopotamya’nın Eski Çağlarında İnanç Olgusu ve Yönetim Anlayışı*, İstanbul 2019, s. 30.

rengine bakılarak yapılan kehanetler olmuştur¹¹⁰.

Nihayet uygun hayvan seçildikten sonra iç organ falı konusunda uzmanlaşmış bir kâhin ritüeli yerine getirmek için belirlenmiştir. “*Bārū*¹¹¹” adı verilen bu kâhinler iyi bir eğitim sürecini tamamladıktan sonra bu unvana sahip olabilmüşlerdir¹¹². Ancak *bārū* olacak kişilerin taşımaları gereken başka nitelikler de bulunmaktaydı. Bunlar Yeni Asur Dönemi’ne ait bir metinde listelenmiştir¹¹³. Öncelikle *bārū*’ların soyları belli olmalıdır. Ayrıca bedenlerinde ya da uzuvlarında herhangi bir kusur bulunmamalıdır. Buna göre kol ve bacaklarında ya da parmaklarında bir noksanlık olanlar *bārū* olmak için uygun değildir. Keza gözleri şaşlı, dişleri kusurlu, cüzzamlı ya da hadım olan adaylar da baştan elenmiştir¹¹⁴.

Bārū olabilmek için gerekli bu kıstasların yanında bu unvana sahip olanların görev alanlarını belirleyen bazı kurallar da vardır. Kült heykelleriyle doğrudan ilişkisi ya da tapınağın kutsal bölümlerinde görevleri olmadığı için *bārū*’ların söz konusu alanlara girme yetkileri yoktur. Muhtemelen bundan dolayı da kurban sunuları daima tapınakların dışında gerçekleştirilmiştir¹¹⁵. Nitekim tapınakların çevresinde yapılan arkeolojik kazılar neticesinde kurban etme etkinliklerinin gerçekleştirilmiş olabileceği hayvan kemiklerinin bulunduğu alanlar keşfedilmiştir¹¹⁶.

İç organ falı için uygun hayvanın ve onun kim tarafından nerede kurban

¹¹⁰ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 67, 72, 75, 134, 141-142.; Mircea Eliade, *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Cilt I Taş Devrinden Eleusis Mysteria’larına*, İstanbul 2003, s. 102.

¹¹¹ CAD, B, s. 121.; Harry A. Hoffner, “Ancient Views of Prophecy and Fulfillment: Mesopotamia and Asia Minor”, *Journal of the Evangelical Theological Society*, Vol. 30/3, Louisville 1987, s. 258.

¹¹² Piotr Steinkeller, “Of Stars and Men: The Conceptual and Mythological Setup of Babylonian Extispicy,” *Biblical and Oriental Essays in Memory of William L. Moran*, Roma 2005, s. 12.

¹¹³ Anne Löhnert, The Installation of Priests According to Neo-Assyrian Documents, *State Archives of Assyria Bulletin*, Vol. 16, 2007, s. 273.

¹¹⁴ Wilfred G. Lambert, “The Qualifications of Babylonian Diviners”, *Festschrift für Rykle Borger zu seinem 65. Geburtstag am 24. Mai 1994. tikip santakki mala başmu*, Groningen, s. 152.; Neal H. Walls, “Sakat Bedenin Kökenleri: Eski Mezopotamya’da Sakatlık”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 37, S. 64, Ankara 2018 s. 384.

¹¹⁵ Kâhinler, savaşlarda krallara danışmanlık hizmeti vermek için, askeri kamplarda hazır bulunmuşlardır. Bu sebeple kamplarda da *bārū*’ların görevlerini yerine getirmeleri için özel alanların oluşturulduğu söylenebilir. Nitekim II. Asur-nasirpal Dönemi’ne ait savaş sahnelerinin yer aldığı bir kabartma çadırlardan birinin içinde bir hayvan ve iki insan figürüne yer verilmiştir. Bu sahnenin kasaplık aktivitesi ile alakalı olduğu da düşünülmesine rağmen tasvirin iç organ falı için hayvan ölüsü üzerinde çalışan *bārū*’ya ait olması daha muhtemeldir. Çünkü özel giysili kişi hayvanın bağırsağını çıkarıyor gibi görünmektedir. Bkz. Austen Henry Layard, *The Monuments of Niniveh: From Drawings Made on the Spot*, Londra, 1853, Pl. 30.; Faruk Akyüz, *Asur Ordusu (Yeni Asur Dönemi MÖ 911-612)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018, s. 181-182.; Frederick Mario Fales, Monica Rigo, “Everyday Life and Food Practices in Assyrian Military Encampments”, *History of the Ancient Near East / Monographs-XIV Paleonutrition and Food Practices in the Ancient Near East Towards a Multidisciplinary Approach*, Padova 2014, s. 423.

¹¹⁶ P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 481-482.; J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 183-185.

edileceği hususları açıklığa kavuştuktan sonra geriye ritüelin ne zaman yapılacağına belirlenmesi kalmıştır. Burada öncelikle farklı kehanet türleri arasındaki tutarlılığı ve kehanetlerin yönlendirmelerinin yerine getirildiğini gösteren bir kanıttan bahsetmek yerinde olacaktır. Şöyle ki Mezopotamya toplumları etkinliklerinin doğru zamanda yapılması konusunda onları yönlendiren bir takvim kehanetine başvurmuşlardır. İç organ falının ne zaman yapılacağını belirleyen hususlar da bu kehanetlerin konusu olmuştur. İşte buna göre ayın bir, yedi, 14, 19, 21, 28, ve 29. günleri iç organ falına başvurmak için uygun değildir. Bu sebeple söz konusu tarihlere inceleme yapılmamıştır. Bu durum kehanet raporlarının üzerinde yer alan tarihlerden de ispatlanabilmektedir¹¹⁷.

Uygun olan günlerde ise belgelerden anlaşıldığı üzere iç organ falı incelemelerine geceleri başlanmıştır. Güneşin batmasıyla önce çeşitli tanrıların adlarının zikredildiği ve yardıma çağırıldığı bir (gece) kurban duası (*ikribu*)¹¹⁸ okunmuştur. Günümüze kadar ulaşan bir dua metnine göre tanrıların bir kısmı gece uyudukları için incelemeye nezaret edememişlerdir. Bu sebeple kâhinler incelemenin selameti için “gecenin adsız tanrılarında” ve “yıldızlardan” yardım istemişlerdir¹¹⁹:

“Gökyüzünün tanrıları dinleniyor;

saraylarının kapıları kilitli.

Dünyadaki insanlar uyuyor;

şehirlerinin kapıları kapalı.

Tüm tanrılar (ve) tüm tanrıçalar,

-Güneş (Šamaš) ve Ay (Sin), Sabah Yıldızı (İštar) ve Fırtına (Adad)-

kararlarını erteleyerek,

hükümlerini vermeden

uyumaya gittiler.

Gecenin perdesi tapınakların üzerine indi,

ve (artık) tapınaklar karanlık.

Yolcular son sözlerini mırıldandı,

¹¹⁷ David Brown, “Astral Divination in the Context of Mesopotamian Divination, Medicine, Religion, Magic, Society, and Scholarship”, *East Asian Science, Technology and Medicine*, No. 25, 2006, s. 84.

¹¹⁸ CAD, I, s. 62.

¹¹⁹ P. Steinkeller, agm., 2005, s. 12-13.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 72.; J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 113.; Benjamin R. Foster, *Before The Muses: An Anthology of Akkadian Literature*, Bethesda, Maryland, 2005, s. 207.

(ama) müştaki hâlâ talep ediyor.

Adaletin koruyucusu Šamaš dahi
uyumaya gitti.

Ey gecenin yüce tanrıları

-Ateş ve Ölüler Diyarı-

Ey takımyıldızlar ve (sabit) yıldızlar

aşağıya bakın;

bu kurbanı sunarken bana nezaret edin.

Duama kulak verin¹²⁰.”

Bu özel duanın ardından kâhin tarafından koyunun kulağına cevabı olumlu ya da olumsuz olabilecek bir soru sorulmuştur¹²¹. Eski Babil Dönemi’nden itibaren kayıt altına alınmaya başlanan bu sorulara “*tamitū*” denilmiştir. Soruların muhtevası kişisel, ekonomik, dini ve askeri meseleler olabilmektedir. Yani *tamitū* metinlerinin içerisinde hem kralın hem de halktan kimselerin soruları yer almıştır¹²². Bu hususta kişisel soruların çeşitliliği dikkat çekicidir. Gerçekten insanlar hayatın tüm yönlerini ilgilendirecek sağlık, evlilik, çocuk sahibi olma, iş hayatı ve ekonomik durumları hakkındaki yazgılarını iç organ falına başvurarak öğrenmeyi tercih etmişlerdir¹²³. Sorular çoğunlukla Güneş Tanrısı Šamaš’a ve Fırtına Tanrısı Adad’a birlikte olmak üzere “*Yargının efendisi Šamaš, incelemenin efendisi Adad*” şeklinde yöneltilmiştir¹²⁴. İki tanrının adı da zikredilmesine rağmen karar verme yetkisi Šamaš’ın elindedir¹²⁵. Öyle ki Orta Babil (Kassitler) ve Yeni Asur dönemlerinde *tamitū*’lardan farklı bir şekilde oluşturulmuş iç organ falı sorgularında¹²⁶ Tanrı Adad’tan hiç bahsedilmeden yalnızca Güneş tanrısına “*Šamaš, büyük efendim, sorduğum şeye kesin bir cevap verin!*” şeklinde seslenilmiştir. Ardından da cevabı beklenen durum açık bir şekilde anlatılmıştır. Öte yandan kayıtların içeriği de artık kral ve ailesini ilgilendiren konulardan oluşmaya başlamıştır¹²⁷. Bu hususta özellikle günlük işlerini dahi kâhinlere

¹²⁰ Stephan Bertman, *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia*, New York 2003, s. 171.

¹²¹ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 60.; N. P. Heeßel, *agm.*, 2010, s. 163.

¹²² CAD, T, s. 123.; Ivan Starr, *Queries to the Sun god: Divination and Politics in Sargonid Assyria*, Helsinki 1990, s. XXIX.

¹²³ Ulla Susanne Koch, “Sheep and Sky: Systems of Divinatory Interpretation” *The Oxford Handbook of Cuneiform Culture*, Oxford 2011, s. 461.; S. M. Maul, *agm.*, 2007, s. 369.

¹²⁴ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 126, 130.; Wilfred G. Lambert, *Babylonian Oracle Questions*, Winona Lake, Indiana 2007, s. 1, 25.

¹²⁵ P. Steinkeller, *agm.*, 2005, s.15.

¹²⁶ Bu sorguların Akadca bir isimlendirmesi yoktur. Bkz. U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 129.

¹²⁷ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 36.; I. Starr, *age.*, 1990, s. XXIX, 4.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 76.

danışacak kadar kehanetlere bağlı olan Yeni Asur Kralı Asarhaddan Dönemi'ne¹²⁸ ait sorgularda kralın hem iç siyasetteki eylemlerini hem de Anadolu, Mısır, İran ve diğer memleketlerle olan politikalarını belirlerken defalarca iç organ falına başvurduğu görülmektedir. Asarhaddan'ın ardından Asur tahtına geçen küçük oğlu Asurbanipal da babasının bu alışkanlığını sürdürmüş ve onun döneminde askeri ve siyasi konuların yanında kült uygulamaları ve kralın sağlığı hakkında da birçok inceleme yapılmıştır¹²⁹.

Sorular tanrılara ulaşması için söylendikten sonra hayvan kesilmiş ardından da dua ile yardıma çağırılan tanrılar eşliğinde Güneş'in doğmasıyla birlikte yeni günün sabahında iç organlar dikkatli bir şekilde incelenmiştir¹³⁰. Bu esnada da *Šamaš*'a seslenilen ikinci bir (gündüz) kurban duası okunmuştur. Duaya göre kâhin inceleme işlemi bittikten sonra kendini sedir ağacı ile arındırmalıdır. Çünkü yalnızca bu durumda tanruların huzurlarına çıkılabileceğine ve onların “gerçekleri” (*kittu*) görünür kılmalarının talep edebileceğine inanılmıştır¹³¹.”

Ritüelin teşekkülü Mezopotamyalıların animistik (canlandırmacı) evren algısına son derece uygundur¹³². Zira Güneş; Tanrı *Šamaš* “*kaderlerin belirleyicisi*” unvanına sahiptir ve onun “*ilahi adalet mahkemesinin*” karar verici yargııcı olduğuna inanılmıştır¹³³. Bu nedenle iç organ falı incelemesinin kişinin kaderinin belirlendiği gece boyunca devam eden bir mahkeme gibi olduğu, Güneş'in doğuşuyla sona ermesinin de nihai kararı verecek *Šamaš*'ın yerini almasını sembolize ettiği söylenebilir¹³⁴.

Epeyce uzun süren bu zorlu ritüeli uygulayan kâhinin ilahi mesajları görebilmesi için birçok ayrıntıya hâkim olması gerekmiştir. Öyle ki daha hayvanın organları incelenmeden önce hatta hayvan kesilmeden dikkat edilmesi gereken bazı işaretler bulunuyordu. Bunlar “*šumma immeru (eğer bir koyun) kehanetleri*” denilen iç organ falından bağımsız bir metin içinde sıralanmıştır. Söz konusu kehanetlerde genç bir kuzunun ya da koyunun görünümünün, kesim öncesinde ve esnasında, kesiminin hemen ardından yapmış olduğu hareketlerin yorumlanması ile elde edilmiştir¹³⁵. Bu husustaki

¹²⁸ L. G. Gökçek, *age.*, 2015, s. 202.

¹²⁹ I. Starr, *age.*, 1990, s. XI.

¹³⁰ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 60.; P. Steinkeller, *agm.*, 2005, s. 12-13.

¹³¹ B. R. Foster, *age.* 2005, s. 209.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 72.; Y. Dilek, *age.*, 2019, s. 310-311.

¹³² K. Demirci, *age.*, 2013, s. 4.

¹³³ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 123.; P. Steinkeller, *agm.*, 2005, s. 14, 46.

¹³⁴ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 73.; P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 377.

¹³⁵ Yoram Cohen, “Sheep Anatomical Terminology in the *Šumma Immeru* Omen Series and Additional Texts”, *Divination as Science: A Workshop Conducted during the 60th Rencontre Assyriologique Internationale, Warsaw 2014*, Winona Lake, Indiana, 2016, s. 79.

metinler Eski Babil Dönemi'ne kadar gitmekte olup 1. binyıla kadar devam eden süreçte de çeşitli metinler keşfedilmiştir. Nitekim Orta Babil (Kassitler) Dönemi'ne ait kehanetlerin örnekleri Mezopotamya dışında Anadolu'da *Hattuša*'da ve Suriye'de *Emar*'da bulunmuştur¹³⁶.

Söz konusu kehanetlerde koyunun baş bölgesinden başlanarak toynaklarına kadar kanı ve kemikleri de dâhil olmak üzere otuzdan fazla kısmı değerlendirilmiştir. Kehanetlerin bir kısmında korkmuş olan hayvanın tepkileri de yorumlanmıştır: “*Eğer bir koyun (iç organ falı incelemesi için) yarılmadan önce titremeye başlarsa orduda korku baş gösterir. Bir koyun dişlerini sıkar/gıcırdatırsa adamın karısı zina yapar ve evden ayrılır*”. Bazılarında da hayvanın fiziksel özelliklerine bakılarak çıkarım yapılmıştır: “*Eğer sağ singaggarītu'nun küçük kemikleri delinmişse kralın kızı fahişe olur.*” Ancak şunu belirtmek gerekir ki buradaki işaretler hiçbir şekilde iç organ falı incelemesinin sonucuna etki etmemiştir. Bu sebeple de görülen işaretler incelemenin sonunda hazırlanan raporlarda not edilmemiştir¹³⁷.

Diğer taraftan Eski Babil Dönemi'ne ait Sumerce-Akadca iki dilli bir okul alıştırtma tabletinde akan kanın yorumlanması gerektiğinden bahseden satır bu kehanetlerin kâhinlerin eğitimlerinde yer almış olabileceği şeklinde yorumlanabilir. UCLM 9-1910 envanter numaralı bu metin esasında kurbanın nasıl kesileceğini öğretmek için kullanılmıştır. Yalnızca bir bölümü korunmuş olan bu tablette kâhinin yapması gereken işler sıralanmıştır. Öncelikle kâhinin koyunu yere yıkması ardından başını kesmesi gerektiği belirtilmiştir. Devamında hayvanın kanının akmasına izin verilmesi ve bunun yorumlanması istenmiştir. Hayvanın göğüs kafesi ve omzu ayrılıp kızartılması ve hazırlanması ifade edildikten sonra iç organ falı ile alakalı şu satırlara yer verilmiştir: “*...bağırsakları incele! Bağırsakları ayır! Bağ dokuyu(?) ayır! Kalın bağırsağın içindeki dışkıyı temizle ve onu su ile yıka! Karaciğeri incele!*” Ayrıca kalbin de bağ dokusunun ayrılması gerektiğine işaret ettiği düşünülen bir satır daha bulunmaktadır. Ancak okunabilen kısımlarda kalbin incelemesi ile ilgili bir talimat

¹³⁶ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 144-145.; Matthew Rutz, *Bodies of Knowledge in Ancient Mesopotamia: The Diviner of Late Bronze Age Emar and Their Tablet Collection*, Leiden/Boston 2013, s. 249-251.; Yoram Cohen, “Akkadian Omens from Hattuša and Emar: The Šumma Immeru and Šumma Ālu Omens”, *Zeitschrift für Assyriologie*, Vol. 97, 2007, s. 233-251.

¹³⁷ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 145.; Y. Cohen, *agm.*, 2016, s. 79-86.

yoktur¹³⁸.

Yine de Eski Babil Dönemi'nde kâhinler tarafından hayvanların vücudunun geniş bir bölümünün sistematik bir şekilde incelendiği ve bunlardan birinin de kalp olduğu bilinmektedir. Bu döneme ait kehanetlerden birinin tercümesi şöyledir: “*Eğer kurban edilen hayvanın kalbi koç hayasına benziyorsa bu kral Maniştusu'nun (Akad hanedanının üçüncü kralı) subayları tarafından katledileceğine işaret eder*”. İncelenen diğer organlar da bağırsak, dalak, böbrek ve ciğerler olmuştur. Ancak 1. binyıla gelindiğinde *Bārûtu Serisi*'nde ve kâhinlerin raporlarında bu organlardan bazılarına ya hiç yer verilmemiş ya da çok az değinilmiştir¹³⁹.

Nitekim 100 tabletten oluşan *Bārûtu Serisi*'nde yalnızca dört tablette iskeletin çeşitli kısımları ele alınmıştır. Ne yazık ki bu tabletlerin bir kısmı günümüze ulaşabilmiştir. Keza oldukça kötü korunmuş olan sekiz tablette de kalın bağırsağın boğumlarındaki değişiklikler yorumlanmıştır. Buna karşılık serinin kalan kısımlarını akciğer ve karaciğer ile alakalı kehanetler oluşturmuştur. Yalnızca akciğerin yorumlandığı 14 tablet bulunmaktadır. Fakat bu tabletler henüz derlenip yayımlanmamıştır. Öte yandan akciğer ile alakalı yorumlamaları çözümlerken bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Zira iç organ falının belirli bir terminolojisi vardır ve incelemenin anahtarları olarak değerlendirilebilecek bu terimlerin bir kısmı organın belli bölümlerinin adlarıdır. Örneğin akciğer “*ubān haši qablītu*” (orta parmak), “*ubān haši kidītu*” (dış parmak), “*ur'udu*” (soluk borusu) *nāru* (nehir), “*imēru*” (eşek), *şēru* (arka), *muštašnintu*, *şulultu*, *ummatu* gibi bölümlere ayrılarak incelenmiştir. Ancak söz konusu bölümlerin tamamının anatomik tanımlaması henüz yapılamamıştır. Bunun önemli sebeplerinden biri modern araştırmacılara yol gösteren kil organ modellerinin az olmasıdır. Zira bu modeller aslının bir kopyası olarak organların yapısal özelliklerini yansıtır bir şekilde tasarlanmışlardır. Sayıları bir hayli çok olan karaciğer modelleri bu organa ilişkin anatomik tanımlamaların yapılmasını oldukça kolaylaştırmıştır. Aynı durum akciğer için mümkün olmadığından akciğer anatomisine ilişkin tanımlamalar birer tahminden ibaret kalmıştır¹⁴⁰. Yine de bazı kehanetler tercüme edilmiştir.

¹³⁸ Daniel A. Foxvog, “A Manual of Sacrificial Procedure”, *DUMU E₂-DUB-BA-A. Studies in Honor of Åke W. Sjöberg*, Philadelphia 1989, s. 169.

¹³⁹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 84.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 59.; N. Veldhuis, *agm.*, 1999, s. 165.

¹⁴⁰ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 79-81, 95-99, 109.; I. Starr, *age.*, 1990, s. XLVII.; Ivan Starr, “Omen Texts Concerning Lesser Known Parts of the Lungs”, *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 42, No. 2, Chicago 1983a, s. 109.; Matthew T. Rutz, “The Archaeology of Mesopotamian Extispicy: Modeling Divination in

Bunlardan bazıları şunlardır: “Eğer akciğerin orta parmağının tabanında bir silah işareti varsa bu isyanın silah işaretidir. Eğer akciğerin orta parmağının arkasında bir silah işareti varsa ve o diğerinin üst kısmına doğru bakıyorsa hissiz birisi tahtı ele geçirecek¹⁴¹. Eğer sağ muštaşnintu'nun baş (kısmı) merkezde iki parçaya ayrılmışsa düşmanın ordusunda dehşet, korku, dağılma. Akciğerin alt kısmı solda bölünmüşse düşman ordusunun bütünlüğü dağılacaktır. Düşman ordusunun asıl kuvvetleri düşecek. Eğer sol samiltu'nun üst (kısmı) merkezden yarılmışsa dehşet, korku. Düşman birliklerimi bozguna uğratacak¹⁴².”

Karaciğer modellerinin yaygınlığı ve bu organa ait bazı parçaların kil modeller üzerinde açık bir şekilde gösterilmesi ve konuyla ilgili ayrıntıların kayıt altına alınması modern araştırmacıların karaciğer incelemelerini daha rahat bir şekilde çözümlemesini sağlamıştır. Bu sebeple modern araştırmalar karaciğer incelemeleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Fakat bu durum esasında Mezopotamyalıların karaciğere verdiği önemin de bir yansımasıdır. Zira *Bārûtu Serisi* ele alındığında dahi karaciğere olan ilginin ne kadar fazla olduğu görülmektedir. Gerçekten on alt bölüme ayrılan serinin yedi bölümünde karaciğer ile alakalı kehanetler bulunmaktadır. Yani 100 tabletten oluşan bu serinin neredeyse dörtte üçünde karaciğerden söz edilmiştir¹⁴³. Bu nedenle iç organ falı temelde kurban edilen hayvanın farklı organlarının incelenmelerine dayanmış olsa da esasında karaciğer incelemesi üzerine teşekkül ettiği söylenebilir.

Karaciğer incelemelerine verilen bu değer karaciğerin tanrıların gelecekle ilgili yargılarını en iyi biçimde naklettiğine olan inanıştan kaynaklanmıştır. Öyle ki karaciğer ilahi iradenin mesajlarını gökyüzünden yeryüzüne ileten “tanrıların tableti” (*tuppu ša ilī*)¹⁴⁴ olarak adlandırılmıştır¹⁴⁵. Ayrıca karaciğerin insan sağlığı hakkında hayati bilgiler verdiği düşüncesi de ona verilen önemin sebeplerinden biridir. Bu noktada karaciğeri öne çıkaran kan dolaşımının sağlıklı bir biçimde devam etmesi hususunda aldığı görev

the Old Babylonian Period”, *Archaeologies of Text: Archaeology, Technology, and Ethics*, Oxford/Philadelphia 2014, s. 105.

¹⁴¹ N. Veldhuis, agm., 1999, s. 165-166.

¹⁴² I. Starr, agm., 1983a, s. 113-114.

¹⁴³ Aydın Sayılı, *Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp*, Ankara 1991, s. 428.; U. S. Koch, age., 2015, s. 95-96.; I. Starr, agm., 1983a, s. 109.

¹⁴⁴ Muhtemelen “onun aklından geçenleri, gizli düşüncelerini bilmek” gibi anlamlara gelen “ciğerini bilmek/okumak” deyimini bu düşüncenin günümüze olan etkisidir. Bkz. Ayşen Sina, “Antik Yunan’da Ordu Kâhinleri”, *Cedrus*, C. 7, 2019, s. 198.

¹⁴⁵ P. Bordreuil, et al., age., 2012, s. 374.; İ. Durmuş, agm., 2019, s. 29-30.; Eckart Frahm, “Reading the Tablet, the Exta, and the Body: The Hermeneutics of Cuneiform Signs in Babylonian and Assyrian Text Commentaries and Divinatory Texts”, *Divination and Interpretation of Signs in the Ancient World*, Chicago 2010, s. 98.

olabilir¹⁴⁶. Zira karaciğer vücudun en büyük bezi ve aynı zamanda süzgecidir. Özellikle bağırsaklardan gelen kanı süzerek, çok sayıda zehirli maddenin kandan temizlenmesini sağlar. Hâliyle vücutta en çok kan taşıyan organ olmuştur. Kan ise Mezopotamyalılar için hayat demektir¹⁴⁷. Karaciğerin ılık ve bol kanlı görünümü onun kanla olan ilişkisinin kolayca fark edilmesini sağlamış olmalı ki karaciğer hayatla ilgili fonksiyonların en önemli merkezi olarak görülmüştür. Bu sebeple iç organ falı uzmanı *bārū*, kötü ruh kovucu/büyücü *āšipu* ve hekim *asû* ile birlikte Mezopotamya tıbbının sacayağını oluşturmuştur¹⁴⁸.

Ancak *bārū*'nun görevi karaciğeri inceledikten sonra bir öngöründe yani kehanette bulunmaktır¹⁴⁹. Kehanetler ise ayrıntılı anatomi bilgisi üzerinde temellenmiştir. Hakikaten iç organ falı terminolojisi modern anatomi bilgisi ile mukayese edildiğinde *bārū*'ların karaciğer anatomisine ne kadar hâkim oldukları anlaşılmaktadır. Hatta iç organ falında kullanılan bazı terimler modern anatomide dahi adlandırılmamıştır¹⁵⁰.

Bu durumun daha anlaşılır olması için modern anatomi bilgileri dâhilinde kısaca karaciğer hakkında bilgi vermek uygun olacaktır: Karaciğer karın boşluğunun sağ ön, üst tarafında diyaframa dayanmış hâlde duran bir organdır. Otçul hayvanların vücut ağırlığının ortalama %1-1.5'i oranındadır. Genellikle genç hayvanlarda daha ağırdır, olgunlukta sıklıkla körelim (*atrofi*)¹⁵¹ gösterir. En belirgin görevi safra (*chole-bilus*) salgılamasıdır. Bunun yanında, glikojen, yağ ve az miktarda protein depo eder. Karaciğerin diyaframa dayanan yüzüne "*facies diaphragmatica*" denir. İç organ falı metinlerinde burası karaciğerin arkası olarak nitelendirilmiş olup incelemelerde bu kısma önem verilmemiştir¹⁵². Karın boşluğuna bakan yüzüne ise "*facies visceralis*" denir ve iç organ falında bu kısma odaklanılmıştır. Bu yüz üzerinde karaciğerin kapısı "*porta hepatis*" yer alır. Damarlar sinirler ve kanallar buradan girip çıkarlar.

¹⁴⁶ İ. Durmuş, agm., 2019, s. 30.; Ebru Mandacı Uncu, "Eski Mezopotamya'da Tıp", *History Studies*, C. 5, S. 5, s. 2013, s. 111-112.

¹⁴⁷ Colin A. Ronan, *Bilim Tarihi Dünya Kültürlerinde Bilimin Tarihi ve Gelişmesi*, Ankara 2003, s. 37.; Ahmet Çakır, "Sindirim Sistemi", *Temel Veteriner Anatomi*, Eskişehir 2015, s. 65.

¹⁴⁸ Eren Akçiçek, "Karaciğer Falı", *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, S. 1, İzmir 1991, s. 47.; A. Sayılı, age., 1991, s. 413.; Jean Bottéro, "Babil'de Sihir ve Tıp", *Eski Yakandoğu Sümer'den Kutsal Kitap'a*, Ankara 2005c, s. 169, 174.

¹⁴⁹ Robert Paulissian, "Medicine in Ancient Assyria and Babylonia", *Journal of Assyrian Academic Studies*, Vol. 5/1, 1991, s. 7.

¹⁵⁰ U. S. Koch, age., 2015, s. 79.

¹⁵¹ Türkçe Tıp Dili Kılavuzu, Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Türkçe Tıp Dili Kurulu, s. 18.

¹⁵² U. S. Koch, age., 2015, s. 79.

Öte yandan karaciğerin üzerinde derinliği değişen çatlaklar/yarıklar bulunur ve bu sayede organ çeşitli bölümlere (lop) ayrılmıştır. Bunlar sağ lop (*lobus hepatis dexter*), sol lop (*lobus hepatis sinister*)¹⁵³, dört köşe lop (*lobus quadratus*) ve gerideki lop (*lobus caudatus*) olmak üzere dört tanedir. Ayrıca karaciğer ile temasta olan komşu organlar onun üzerinde bazı izler oluşturur. Bunlardan en belirginleri sağ böbreğin izi “*impressio renalis*”, midenin izi “*impressio gastrica*” ve yemek borusunun izi “*impressio esophagea*”dır. Ayrıca karaciğerin organlara bakan yüzeyinde salgıladığı sindirim salgısının biriktiği safra kesesi (*vesica fellea*) yer almaktadır¹⁵⁴.

Karaciğer incelemeleri organın fiziksel görünümüne bakılarak yapıldığı için kâhinler de hemen hemen benzer ayrıntılara önem vermişlerdir. Karaciğerin her bir parçasının insanların hayatına etki edecek durumları yansıtan bir ayna olduğu düşüncesi¹⁵⁵ de organdaki körelim, aşırı büyüme, yerleşim bozukluğu ya da diğer anormal durumların dikkatle gözlemlenmesini sağlamıştır.

Karaciğerin vücuttaki işlevi ve konumu onu diğer organlardan gelen baskıların yanında parazitlere de karşı açık hâle getirmiştir. Bu sebeple de karaciğerin üzerinde çeşitli izler ortaya çıkabilmektedir. İç organ falı için büyük bir önem taşıyan bu izlerin anlamları ilerleyen sayfalarda açıklanmıştır. Hatta izlerin bazılarının anatomik tanımlamaları da yapılmış olduğu için örnek figür üzerinde yerleri gösterilmiştir. Ancak bu izlerin hepsi karaciğer incelemeleri için yol gösterici işaretler olmakla birlikte bazıları fizyolojik açıdan bir önem taşımamaktadırlar dolayısıyla modern anatomi içerisinde özel tanımlamaları yapılmamıştır¹⁵⁶. Söz konusu işaretler ve iç organ falında onlara yüklenen manalar ise şöyledir:

¹⁵³ Latince kökenli olan “*dexter*” kelimesinin ilk anlamı “sağ taraf”tır ikinci anlamı ise “lehte (olan), olumlu ve iyidir”. Bkz. OLD, D, s. 535. Yine Latince kökenli olan “*sinister*” kelimesi ise vücudun sol tarafından bahsedildiği durumlarda kullanılmıştır aynı zamanda “uğursuzluk” anlamı vardır. Bkz. OLD, S, s. 1769-1770. Söz konusu kelimelerin ikinci anlamlarına baktığımızda onların bir şekilde kehanetlerle ilişkili olduğu göze çarpmaktadır. Nitekim Eski Batı toplumlarının da karaciğer falına başvurdukları ve kullandıkları terminolojinin de Mezopotamya geleneğiyle benzerlikler gösterdiği bilinmektedir. Etrüsk-Latin uygulamaları sistem olarak bazı farklılıklar göstermesine rağmen temelde karaciğerin uğurlu ve uğursuz kısımları olduğu düşüncesine göre yorumlar yapılmıştır. Bkz. Walter Burkert, *Yunan Kültüründe Yakındoğu Etkileri*, İstanbul 2012, s. 63. Buradan yola çıkarak Mezopotamya’da ortaya çıkan iç organ falı uygulamasının Etrüsk ve Latin toplumları aracılığıyla günümüz tıp terminolojisini etkilediği söylenebilir.

¹⁵⁴ A. Çakır, agm., 2015, s. 65-66.; Keith M. Dyce, W. O. Sach, C. S. G. Wesing, *Textbook of Veterinary Anatomy*, St. Louis, Missouri 2010, s. 135-136.

¹⁵⁵ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 13.

¹⁵⁶ A. Leo Oppenheim, *Ancient Mesopotamia Portrait of a Dead Civilization*, Chicago 1977, s. 212.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 79.; İ. Durmuş, agm., 2019, s. 29.

Kakku: Akadca *silah*¹⁵⁷ demektir ve iç organ falı metinlerinde en çok söz edilen işarettir. Zira *Bārûtu Serisi*'nin en az sekiz tabletinde akciğer ve karaciğer üzerinde görülen *silah (kakku)* işareti yorumlanmıştır. Söz konusu organların üzerinde herhangi bir yerde ortaya çıkan üçgen biçimli bir deformasyon/çıkıntı olan bu işaret kil modellerin üzerinde bir “ok ucu” şeklinde gösterilmiştir. Metinlerde silah işareti organın üzerinde yer gözetmeksizin bir ya da daha fazla sayıda (genellikle iki ya da üç) olabileceği ve tek başına veya başka işaretlerle birlikte de görülebileceği ifade edilmiştir. Sıklıkla muharebeyi sembolize etmiştir ve olumsuz bir anlam taşımıştır¹⁵⁸. Fakat bu işaretin yorumlanmasında görüldüğü yer ve işaret ettiği yön taşıdığı mana üzerinde etkilidir¹⁵⁹.

Šilu: Karaciğerin üzerindeki “*delik*”leri ifade etmek için kullanılmış bir terimdir. Modern araştırmacılar bu işarete bir parazitin sebep olduğunu ve yeşil-sarı renkli olabileceğini düşünmektedir. Metinlerden anlaşıldığı üzere bu işaret karaciğerin yüzeyinde herhangi bir yerde oluşabilmektedir ve çoğunlukla olumsuz durumlarla eşleştirilmiştir.

Šišitu: Bu terim karaciğerin üzerindeki larvaların sebep olduğu deliklerin “*zar*” benzeri bir yapıyla kaplanmasını tanımlamak için kullanılmıştır. *Zar (šišitu)* işareti çoğunlukla olumlu bir anlam taşımakla birlikte bu durum her zaman geçerli olmamıştır. Zira işaret bazı kehanetlerde ordudaki karışıklıklar ve büyücülük faaliyetleri ile de ilişkilendirilmiştir¹⁶⁰.

Pitru: Sözlük anlamı “*çatlak*¹⁶¹” olan bu terimden hem kehanet derlemelerinde hem de raporlarda sıklıkla söz edilmiştir. Genellikle bu işarete olumsuz bir mana verilmiştir¹⁶².

Erištu: Tanrıların insanlardan bazı “*talepleri*” olduğunu gösteren işarettir. Modern araştırmacılar tarafından bu işaretin anatomik tanımı yapılamamış ve şekli belirlenememiştir. Genel olarak olumlu bir anlam taşımıştır¹⁶³.

¹⁵⁷ CDA, K, s. 50.

¹⁵⁸ I. Starr, *age.*, 1990, s. LI.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 69, 83, 95.; N. Veldhuis, *agm.*, 1999, s. 165.; E. Frahm, *agm.*, 2010, s. 102.

¹⁵⁹ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 47-48.

¹⁶⁰ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 65-66.

¹⁶¹ CAD, P, s. 449.

¹⁶² U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 61.

¹⁶³ I. Starr, *age.*, 1990, s. LII.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 48.

İşpallurtu: Karaciğerin üzerinde kesişen iki çatlağın oluşturduğu “haç” biçimli bir işaret olduğu düşünülmektedir. Uğursuz anlamı vardır. Kargaşa ve şiddetin işareti olduğu düşünülmüştür.

Nēkemtū: Organlardaki körelmiş kısımları tanımlamak için kullanılmış bir terimdir¹⁶⁴.

Dihhu: Bu terimin karaciğerin üzerinde ortaya çıkan içi su ya da irin dolu kabarcıkları tanımlamak için kullanıldığı düşünülmektedir¹⁶⁵. Sulu görünümü onun yağmurla ilişkilendirilmesine sebep olmuş ve taşıdığı anlam kabarcığın durumuna göre değişiklik göstermiştir. Sert, siyah, sarı, kırmızı ve beyaz olması olumsuz bir anlam taşırken yumuşak olması uğurlu görülmüştür¹⁶⁶.

Larû: Organların üzerinde herhangi bir yerde çatallanmış biçimde görünümü olan izleri tanımlamak için kullanılmış bir terimdir¹⁶⁷.

Qu: Organların üzerinde bir parazitin sebep olduğu kılcal izleri tanımlamak için kullanıldığı düşünülmektedir. İç organ falı terminolojisinde bu izler “qu” kelimesinin sözlük anlamı olan “iplik¹⁶⁸” şeklinde tanımlanmıştır. *İplik (qu)* işareti kısıtlama engelleme gibi olumsuz manalar yüklenmiştir. Karaciğer modellerinde ise başka bir olumsuzluk işareti olan *şilu* gibi delik şeklinde gösterilmiştir¹⁶⁹.

Şepu: İsmiyle müsemma bir işarettir. Karaciğerin üzerindeki “ayak” şeklindeki izi tanımlamak için kullanılmıştır. Olumlu anlam taşıdığı düşünülen işaretlerden biridir¹⁷⁰.

Uşurtu: Sözlük anlamı “çizim¹⁷¹” olan bu terimin nasıl bir şekli olduğu tam olarak bilinmemektedir. Fakat organların üzerinde larvaların neden olduğu oyukların dolmasıyla ortaya çıkan şekiller olabileceği düşünülmektedir¹⁷².

Anlaşılabileceği üzere bu işaretlerin varlığı incelenen organın bilhassa sağlık durumuna bağlı olarak değişmiştir. Bu sebeple kâhinler tarafından belirlenebilmeleri

¹⁶⁴ I. Starr, *age.*, 1990, s. LIII.

¹⁶⁵ I. Starr, *age.*, 1990, s. LIII.

¹⁶⁶ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 48.

¹⁶⁷ I. Starr, *age.*, 1990, s. LV.

¹⁶⁸ CDA, Q, s. 290.

¹⁶⁹ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 63.

¹⁷⁰ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 65.

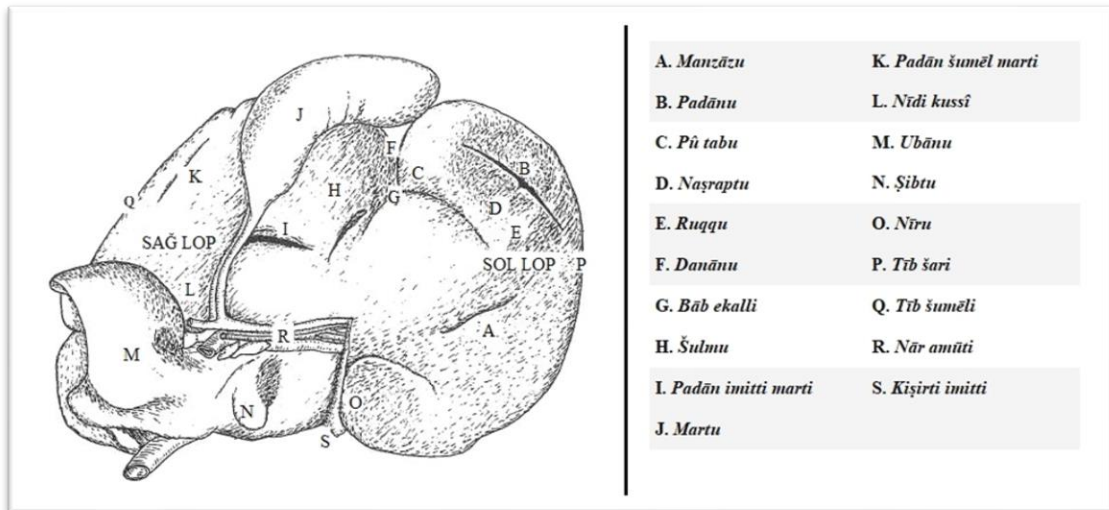
¹⁷¹ CDA, U, s. 428.

¹⁷² I. Starr, *age.*, 1990, s. LV.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 70.

rastlantısaldır. Taşıdıkları anlamlar işaret ettikleri yöne, sayılarına, renklerine göre değişiklik göstermiştir.

Ayrıca işaretlerin organın hangi kısmında görüldükleri de önem taşımıştır¹⁷³. Bu safhada iç organ falı terminolojisi ile modern anatomi bilgisi hemen hemen örtüşmektedir. Zira işaretlerin görüldüğü yerler karaciğer anatomisinin asli unsurlarıdır. Araştırmacılar tarafından da büyük oranda anatomik tanımları yapılmış ve yerleri belirlenmiştir. Ancak her bir terimin kesin bir şekilde belirlenmesi maalesef mümkün değildir¹⁷⁴. Yine de modern anatomik bilgiler dâhilinde, kil karaciğer modellerine benzer bir şekilde, yerleri figür üzerinde gösterilebilir. Nitekim aşağıda karaciğerin organlara bakan ön (*ventral*)¹⁷⁵ yüzünü temsil eden şekil üzerinde 1. binyıl kaynaklarında iç organ falı incelemelerinde önemli rol oynayanlar işaretlenmiş¹⁷⁶, ilerleyen sayfalarda ise taşıdıkları sembolik anlamlar açıklanmıştır:

Şekil 1: Karaciğer ve Safrakesesi¹⁷⁷

Manzāzu: İç organ falı terminolojisinde tanrının oradaki “*mevcudiyet*”ini¹⁷⁸ yani tanrının ritüele katılıp katılmadığını gösteren karaciğerin sol lobundaki çizgi biçimli izi tanımlamak için kullanılmıştır. Bu terimin metinlerdeki kullanımının zamanla değiştiği görülmektedir. Zira Eski Babil Dönemi’ne ait kehanet metinlerinde

¹⁷³ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 82.; I. Starr, *age.*, 1990, s. XXXIX, LI.

¹⁷⁴ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 44.

¹⁷⁵ Türkçe Tıp Dili Kılavuzu, Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Türkçe Tıp Dili Kurulu, s. 82.

¹⁷⁶ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 77.

¹⁷⁷ Bkz. U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 45.

¹⁷⁸ CAD, M II, s. 234.

aynı yer “*naplastu*¹⁷⁹” ve “*naplasum*” olarak da adlandırılmıştır¹⁸⁰.

Manzāzu (*mevcudiyet*) karaciğer incelemelerinde ilk bakılan yer olmuştur. Aslında incelemeye etki eden en önemli unsur olduğu da söylenebilir. Çünkü onun karaciğer üzerinde tespit edilememesi incelemenin geçersiz olduğu anlamına gelmiştir. *Mevcudiyetin* (*manzāzu*) incelemesi ise dikey bir şekilde üst, orta ve taban olmak üzere üç bölüme ayrılarak yapılmıştır ve uzunluğu, yarılmış/bölünmüş olması ve şeklinin değişmesi ya da yakınında ortaya çıkan işaretler ile ilişkisi yorumlanmıştır¹⁸¹. İlgili kehanetlerin bazılarının tercümeleleri şöyledir: “*Eğer mevcudiyetin (manzāzu) üst kısmında tanrıların talepleri (erištu) bulunuyorsa tanrıların presten bir isteği (var), prestin günleri uzun olacak. Eğer mevcudiyet (manzāzu) uzunsa ve ortası zarar görmüşse prestin günleri son bulacak*¹⁸². *Eğer mevcudiyetin (manzāzu) üst kısmında yan yana iki delik (şilu) varsa ve onlar bir iplik (qu) ile birbirine bağlanmışsa adamın gözlerine quqānu solucanı zarar verecek*¹⁸³.”

Padānu: Karaciğerin sol lobundaki çizgi biçimli bir diğer izi tanımlamak için kullanılmıştır. *Padānu* ’nun kelime anlamı “*yol*”dur¹⁸⁴. Karaciğer incelemelerinde en çok önem verilen ikinci bölgedir. Zira kâhin raporlarında genellikle *mevcudiyetten* (*manzāzu*) sonra bahsedilmiştir. *Bārūtu Serisi*’nde bu olukların sayısı, şekli ve pozisyonu yorumlanmıştır: “*İki yol (padānu) var ve onlar yılan gibi birbirine dolanmış... Dört yol (padānu) var ve onlar yan yana uzanmış*¹⁸⁵...” Ayrıca *yol (padānu)* genellikle savaş durumu, düşmanın ordusu ve onların eylemleriyle ilgili konularla ilişkilendirilmiştir: “*Eğer iki yol (padānu) varsa ve sağda olan soldakinin üzerinde uzanıyorsa prestin birlikleri düşman kuvvetlerini yenecek. Eğer iki yol (padānu) varsa ve solda olan sağdakinin üzerinde uzanıyorsa düşman kuvvetleri prestin birliklerini yenecek. Eğer iki yol (padānu) varsa ve onların arasında bir silah (kakku) yer alıyorsa tehlikeli (bir) ordu şehrimin kapısına dayanacak*¹⁸⁶.”

¹⁷⁹ Karaciğerin sol tarafındaki işaret. Bkz. CAD, N, s. 305.

¹⁸⁰ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 78.; I. Starr, *age.*, 1990, s. XL.

¹⁸¹ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 52.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 100-101.

¹⁸² U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 88, 97.

¹⁸³ Robert D. Biggs, “A Babylonian Extispicy Text concerning Holes”, *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 33, No. 3, Chicago 1974, s. 354.

¹⁸⁴ CAD, P, s. 2.

¹⁸⁵ I. Starr, *age.*, 1990, s. XL-XLI.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 101-102.

¹⁸⁶ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 60, 190, 194.

Pû tabu: Akadca “*memnuniyet verici söz*” demektir. Orta Babil (Kassitler) Dönemi’ne ait kâhin raporlarında görülen bu ifade iç organ falı terminolojisinin zamanla değiştiğini de göstermektedir. Zira bu terime Eski Babil Dönemi’ne ait metinlerde rastlanılmamıştır. 1. binyıla tarihlenen metinlerde de yer yer atıflar yapılmasına karşın uygulamada bir önem arz etmemiştir. Karaciğerin sol tarafında yer alan *pû tabu* esasında *yolun (padānu)* bir parçasıdır. Genellikle ağız sağlığıyla alakalı durumlarla ilişkilendirilmiştir: “*Eğer pû tabu (memnuniyet vericiz söz) yukarıdan ve aşağıdan bölünmüşse adamın dişleri gevşeyecek*¹⁸⁷.”

Naşraptu/NÍG.TAB: “*Boya teknesi ve maden eritme kabı/pota*¹⁸⁸” anlamına gelen bu terim şirden/mayalığın (geviş getiren hayvanların midesinin dördüncü bölümü)¹⁸⁹ karaciğer üzerindeki izini (*impressio abomasalis*) tanımlamak için kullanılmıştır¹⁹⁰. Bu iz karaciğerin ön (*ventral*) yüzü üzerinde belirlemektedir. Fakat yerini kesin olarak belirlemek bir hayli zordur. Eski Babil Dönemi’ne ait kehanetlerde *yolun (padānu) boya teknesi (naşraptu)* içerisinde yer aldığı durumlar yorumlanmıştır. Bu sebeple *yol (padānu)* ile aynı ya da ona yakın bir yerde olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bu kehanetlerde ikisi arasındaki ilişki olumlu durumların habercisi olarak görülmüştür: “*Eğer yol (padānu) boya teknesinin (naşraptu) içerindeyse ülke krala sadakat gösterecek.*” 1. binyıla tarihlenen metinlerde de *mevcudiyet (manzāzu)* ve *yol (padānu)* arasında bir alana yerleştirilmiştir. Kehanet raporlarında ise *boya teknesinden (naşraptu)* çok az bahsedilmiştir. Ancak bahsedildiği durumlarda incelemedeki sırası *mevcudiyet (manzāzu)* ve *yoldan (padānu)* sonra olmuştur¹⁹¹.

Ruqqu/SAL.LA: Çeşitli metinlerden anlaşıldığı kadarıyla hem hayvanların hem de insanların anatomik bir parçasını ifade etmek için kullanılan bu terim; kulaklar, dalak, akciğer, karaciğer ve kadın cinsel organıyla ilişkilendirilmiştir. Fakat anatomik açıdan tam bir tanımlaması yapılamamıştır. İç organ falı terminolojisinde organların üzerindeki dar alanları ifade etmek için kullanılmıştır. Karaciğerin sağ ve sol loplarda bulunabilen *ruqqu* kehanetlerde *şepu (ayak*¹⁹²), *yol (padānu)* ve *boya teknesi (naşraptu)*

¹⁸⁷ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 74.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 45, 61-62.

¹⁸⁸ CDA, N, s. 244.

¹⁸⁹ Ali Demirsoy, Yaşamın Temel Kuralları, Omurgalılar/Amniyota (Sürüngenler, Kuşlar ve Memeliler) C. 3/2, Ankara 1995, s. 550.

¹⁹⁰ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 78.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 45.

¹⁹¹ I. Starr, *age.*, 1990, s. XLII.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 53-54.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 102.

¹⁹² CAD, Ş, s. 294.

ile ilişkilendirilmiştir¹⁹³. Bu kehanetlerden birinin tercümesi şöyledir: “Eğer yolun (*padānu*) solundaki boya teknesinin (*naşraptu*) dar yerinde (*ruqqu*) iki çatlak (*piṭru*) varsa düşman ordusunda maraz (*olacak*)¹⁹⁴.”

Danānu/KALAG: Sözlük anlamı “güç”tür¹⁹⁵. Modern araştırmacılara göre karaciğeri yerinde sabitleyen bağlardan biri¹⁹⁶ olan “*ligamentum teres hepatis*” *danānu* olarak adlandırılmıştır. *Bārūtu Serisi*’nde yer alan kehanetler *güçteki* (*danānu*) değişiklikler ve onun durumunun başka işaretlerle eşleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Genellikle de sırlar ve askeri güçle alakalı çıkarımlar yapılmıştır. Bu kehanetlerden bazılarının tercümeleri şunlardır¹⁹⁷: “Eğer güç (*danānu*) yarılmış/bölünmüşse birliklerim dağılacak. Eğer güç (*danānu*) delikliyse ve böbrek yarılmış/bölünmüşse adamın eşi sırlarını sürekli açığa çıkarır. Eğer güç (*danānu*) bükülmüş ve arka tarafı yarılmış/bölünmüşse sırların düşmanına ifşa edilecek¹⁹⁸.”

Bāb ekalli/KÁ.É.GAL/ME.Nİ¹⁹⁹: “Saray kapısı” anlamına gelen bu terim karaciğerin sol lobunu ve dört köşe lobunu birbirinden ayıran yuvarlak bağ çatlağını tanımlamak için kullanılmıştır. *Saray kapısı* dikey olarak sağ ve sol olarak ikiye ayrılmıştır. Buna bağlı olarak da her bir taraf kapı sövesinin (*sippu*)²⁰⁰ farklı kanatları olarak değerlendirilmiştir. Yatay olarak da üst, orta ve taban olarak ayrılarak incelenmiştir.

Fiziksel tanımlaması açık bir şekilde belli olmasına rağmen *saray kapısı* kil modeller üzerinde tasvir edilmemiştir. Raporlarda ise ondan nadiren bahsedilmiştir. Buna karşılık *Bārūtu Serisi*’nde yer alan kehanetlerde genellikle saray hayatı ve entrikalarla ilişkilendirilmiştir. Söz konusu kehanetlerden bazıları şöyledir: “Eğer yan yana uzanmış iki saray kapısı (*bāb ekalli*) varsa prens kırsal bölgede başka bir saray inşa edecek ve orada yaşayacak / kendinin olan bir saray elde edecek. Eğer bir saray kapısı (*bāb ekalli*) üzerinde (başka) bir saray kapısı (*bāb ekalli*) bulunuyorsa bir saray

¹⁹³ P. B. Adamson, “Some Anatomical and Pathological Terms in Akkadian”, *Revue d'Assyriologie et d'archéologie Orientale*, Vol. 84, No. 1, 1990, s. 30-31.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 78.

¹⁹⁴ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 300.

¹⁹⁵ CAD, D, s. 81.

¹⁹⁶ A. Çakır, *agm.*, 2015, s. 66.

¹⁹⁷ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 78, 102.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 47.

¹⁹⁸ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 316-317.

¹⁹⁹ Eski Babil Dönemi metinlerinde “KÁ.É.GAL” ideogramı, Orta Babil (Kassitler) Dönemi metinlerinde ise hem “KÁ.É.GAL” hem de “ME.Nİ” ideogramı Yeni Asur Dönemi metinlerinde ise yalnızca “ME.Nİ” ideogramı kullanılmıştır. Bkz. Ulla Jeyes, “The “Palace Gate” of the Liver: A Study of Terminology and Methods in Babylonian Extispicy”, *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 30, No. 4, 1978, s. 211.

²⁰⁰ CDA, S, s. 324.

*başka bir sarayı yağmalayacak. Eğer bir saray kapısı (bāb ekalli) altında (başka) bir saray kapısı (bāb ekalli) bulunuyorsa hakkı olmayan bir kişi tahtı ele geçirecek*²⁰¹.”

Şulmu/SİLİM: Sözlük anlamı “refah”, “esenlik” ve “sağlıktır.”²⁰² İç organ falı terminolojisinde karaciğerin dört köşe lobunu (*lobus quadratus*) tanımlamak için kullanıldığı düşünülmektedir²⁰³. *Refah (şulmu)* iç organ falı incelemelerinde dikey bir şekilde sağ ve sol olarak ikiye, yatay bir şekilde üst, orta ve taban olarak üçe ayrılarak değerlendirilmiştir. *Bārûtu Serisi*’nde bu lobun parçalı, olağandan farklı bir şekilde ya da bir yerde olması gibi durumlar yorumlanmıştır. *Şulmu*’dan raporlarda da oldukça sık bahsedilmiştir. Fakat *Bārûtu Serisi*’ndeki kehanetlerde örneği olmayan bir şekilde karaciğer üzerinde olması veya olmaması not edilmiştir²⁰⁴.

Padān imitti marti: “*Safra kesesinin sağındaki yol*” anlamına gelen bu ifade *dört köşe lobun* üstündeki yarığı belirtmek için kullanılmıştır²⁰⁵.

Martu/ZÉ: Safra kesesi demektir²⁰⁶. Eski Babil Dönemi’nden itibaren hem kehanet derlemelerinde hem de kâhinlerin raporlarında safra kesesi ile alakalı yorumlara yer verilmiştir. Ayrıca safra kesesi bulunan tüm kil karaciğer modellerinin üzerinde de gösterilmiştir. İç organ falı metinlerinde safra kesesi; uç, üst, orta, alt, dar kısım (*qutnu*) ve sistik kanal (*maşrahu*) gibi bölümlere ayrılarak genel görünümünü ve üzerindeki izler göz önüne alınarak yorumlanmıştır²⁰⁷. Yorumlar çoğunlukla kralı ilgilendirecek konular hakkındadır. Bu kehanetlerden bazıları şunlardır: “*Eğer sistik kanalda (maşrahu) bir çatallanma varsa ve bu çatallanma sağa doğru yönelmişse yardımcılarında biri sırrını düşmanlarına verecek. Eğer safra kesesinin üstü bir zarla kaplanmışsa kral ciddi bir hastalığa yakalanacak. Eğer safra kesesi bir halka gibi kıvrılmışsa prens, inindeki bir yılan gibi, sarayında öldürülecek*”²⁰⁸.

Padān şumēl marti: “*Safra kesesinin solundaki yol*” anlamına gelen bu ifade karaciğerin sağ tarafındaki dikey izi tanımlamak için kullanılmıştır. Sembolik olarak

²⁰¹ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 46, 329.

²⁰² CAD, Ş, s. 247.

²⁰³ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 78.

²⁰⁴ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 66.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 103.

²⁰⁵ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 78.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 60.

²⁰⁶ CAD, M, s. 297.

²⁰⁷ I. Starr, *age.*, 1990, s. XLIII-XLIV.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 83, 104-106.

²⁰⁸ Ivan Starr, F. N. H. Al-Rawi, “Tablets from the Sippar Library VIII. Omens from the Gall-Bladder”, *Iraq*, Vol. 61, 1999, s. 182-183.

tıpkı *yol (padānu)* gibi savaş durumu ile ilişkilendirilmiştir. Hatta bu işaret “*düşman ordusunun bozguna uğraması*” şeklinde de adlandırılmıştır²⁰⁹.

Nīdi kussī/ŠUB AŠTE/ŠUB GİŞ.GU.ZA: Sağ böbreğin karaciğer üzerindeki izini (*impressio renalis*)²¹⁰ tanımlamak için kullanılan bu ifade modern araştırmacılar tarafından “*taht tabanı/koltuk tabanı*” olarak tercüme edilmiştir. Kehanetlerde kral ve saray efradı ile alakalı durumlarla ilişkilendirilmiştir. Dikey olarak üç bölüme (üst, orta, taban) ayrılmıştır. Buna göre de *taht tabanının (nīdi kussī)* görünümü ve diğer işaretler ile olan ilişkisi yorumlanmıştır. *Bārūtu Serisi*’nde geçen kehanetlerden bazı örnekler şöyledir: “[...] *taht tabanı (nīdi kussī) yarılmışsa prens yatağında uykusuz/huzursuz olacak. Eğer taht tabanında (nīdi kussī) bir talep (erištu) varsa bolluk [...]*”²¹¹.

Ubānu/ŠU.Sİ, U: Akadca “*parmak*” demektir²¹². Karaciğerin gerideki lobunu (*lobus caudatus*) tanımlamak için kullanılmıştır. Karaciğer incelemelerinin en önemli parçalarından biri olan bu bölüme farklı dönemlere ait iç organ falı metinlerinde devamlı olarak yer verilmiştir. Özellikle de Yeni Asur Dönemi raporlarında sıklıkla değinilmiştir. *Bārūtu Serisi*’nin de 11 tableti *parmaktaki (ubānu)* değişimlerin yorumlanmasıyla oluşturulmuştur²¹³. Parmak ile alakalı kehanetlerden birinin tercümesi şöyledir: “*Eğer parmağın üst kısmında delik varsa ülkenin yıkılışı cereyan edecek*”²¹⁴.

Šibtu/MÁŠ: Modern araştırmacılar tarafından “*artış*” olarak tercüme edilen bu terim karaciğerin dört köşe lobunun üzerindeki iki çıkıntıdan solda olanı (*processus papillaris*)²¹⁵ tanımlamak için kullanılmıştır²¹⁶. *Artış (šibtu)* yatay olarak baş ve omuz olmak üzere iki parçaya ayrılmıştır. Ayrıca baş kendi içinde de sağ, artış ve sol olarak üç ayrı bölüm hâlinde incelenmiştir²¹⁷. *Bārūtu Serisi*’nde *artışın (šibtu)* yorumlandığı iki tablet vardır. Ama kehanetlerin önemli bir kısmı eksiktir. Okunabilen kısımlardan *artış*’ın komşu olduğu alanlara göre değişen konumu ve bazen parçalı bazen birden

²⁰⁹ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 60.; Krzysztof Ulanowski, “Shamash, Great Lord, Whom I am Asking, Answer Me with Reliable Yes!”: The Influence of Divination on the Result of War”, *Divination as Science: A Workshop Conducted during the 60th Rencontre Assyriologique Internationale, Warsaw 2014*, Winona Lake, Indiana 2016, s. 52.

²¹⁰ Richard L. Drake, A. Wayne Vogl Adam, W. M. Mitchell, *Dorland's Gray's Anatomi Cep Atlası*, Ankara 2010, s. 136.

²¹¹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 78.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 56-57, 366, 373.

²¹² CDA, U, s. 417.

²¹³ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 69.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s.79, 95, 106.

²¹⁴ Ivan Starr, “Omen Texts Concerning Holes in the Liver”, *Archiv für Orientforschung*, Vol. 26, 1978, s. 47.

²¹⁵ R. L. Drake, et al., *age.*, 2010, s. 136.

²¹⁶ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 79.

²¹⁷ CDA, R, s. 302.; CDA, B, s. 47.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 64-65.

fazla olması gibi durumların yorumlandığı anlaşılmaktadır. Öte yandan *artış*'ın (*şibtu*) işaret ettiği konular ürün ve pazar faaliyetleri ile alakalı olmuştur²¹⁸.

Nīru: Akadca hayvanlara takılan “boyunduruk” ve “(siyasi) egemenlik²¹⁹” gibi anlamlara sahip olan bu terim iç organ falı terminolojisinde dört bölümden oluşan koyun midesinin fasülye şeklindeki üçüncü bölümü olan kırkbayırın (*omasum/omosus*)²²⁰ karaciğer üzerindeki izini (*impresico omasica*) ifade etmek için kullanılmıştır. *Boyunduruk (nīru)* dikey olarak üst, orta ve ince kısım olarak üç bölüme, yatay olarak da sağ, sol ve orta olarak üç bölüme ayrılarak incelenmiştir. *Bārūtu Serisi*’nde bu izin görünümündeki değişiklikler göz önüne alınarak yapılan yorumlar da yer almakla birlikte *boyunduruk (nīru)* kehanetlerin önemli bir kısmında *silah (kakku)* işareti ile ilişkilendirilmiştir. Söz konusu kehanetlerden bazılarının tercümelemeleri şöyledir: “Eğer boyunduruk (*nīru*) yok olmuşsa şehir ve onun sakinleri mahvolacak. Eğer boyunduruk (*nīru*) gergin ise prensin yardımcı birlikleri ona baskın gelecek. Eğer bir silah (*kakku*) boyunduruğun sol tarafının merkezinde duruyorsa ve o parmağın (*ubānu*) sol tarafını işaret ediyorsa kâhin ünlü olacak²²¹.”

Tīb²²² šari: Akadca “*rüzgârın başlaması*” anlamına gelen bu terim metinlerde karaciğerin sol lobunun sağ kenarını ifade etmek için kullanılmıştır.

Tīb šumēli: Akadca “*soldaki kabartı/çıkıntı*” anlamına gelen bu terim metinlerde karaciğerin sağ lobunun sol kenarını ifade etmek için kullanılmıştır²²³.

Nār amūti: İç organ falı terminolojisinde karaciğerin iç organlara bakan yüzünün (*facies visceralis*) üzerinde *caudatus* ile *quadratus* lobları arasında yer alan bir yarık olan karaciğer kapısını (*porta hepatis*)²²⁴ tanımlamak için kullanılan bu terim Akadca “*karaciğer nehri*” demektir²²⁵.

Kişirtu: Bu terim farklı anlamlara sahip olmasına rağmen iç organ falı metinleri söz konusu olduğunda modern araştırmacılar tarafından *sırt/bayır* olarak tercüme

²¹⁸ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 65, 104.

²¹⁹ CDA, N, s. 255.

²²⁰ A. Demirsoy, *age.*, 1995, s. 548-550.; Horst Erich König, Hans-Georg Liebich (ed.), “Sindirim Sistemi (Systema Digestorium)”, *Veteriner Anatomi (Evcil ve Memeli Hayvanlar)*, Malatya 2015, s. 346.

²²¹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 79, 104.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 58, 281, 397, 401.

²²² Tību/tēbu, Bkz. CDA, T, s. 405.

²²³ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 79.

²²⁴ Heinz Feneis, *Uluslararası Adlandırmaya Göre Resimli Anatomi Sözlüğü*, İstanbul 1993, s. 130.; R. L. Drake, et al., *age.*, 2010, s. 134.

²²⁵ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 79.

edilmiştir²²⁶. Karaciğerin iki farklı bölümüne yayılan *kişirtu*, sağ ve sol olmak üzere iki parça hâlinde yorumlanmıştır. *Sağ sırtın (kişirti imitti)* mide ile karaciğer kapısını bağlayan mide zarı (*periton*) katlantısı olan²²⁷ “*omentum minus*” olduğu belirlenmiştir. Sağ böbreği karaciğere bağlayan bağ olabileceği düşünülen sol sırtın ise *parmağa (ubānu)* yakın bir yere konumlandırılması önerilmiştir²²⁸.

Her biri görünümüne göre ya da sembolik anlamlarına göre adlandırılmış bu özel alanlar sayesinde karaciğerin tüm yüzeyi bir bölümün parçası olarak tanımlanmıştır. Ayrıca organın fiziksel özelliklerinin izin verdiği ölçüde her bir alan kabaca orta (bölüm uygunsu), sağ ve sol olmak üzere daha alt bölümlere bölünmüştür. Bunlar da üst, orta ve taban olarak daha küçük birimlere ayrılmıştır. Yani organ küçük birimlere taksim edilmek suretiyle âdeta haritalandırılmıştır. Her bir birim ise konumuna göre bir dereceye kadar olumlu ya da olumsuz bir anlam yüklenmiştir²²⁹.

Böylelikle iç organ falı incelemelerinde adı geçen özel alanlar sağ-sol, üst-orta-taban bölümleri ile sistematik bir şekilde eşleme yapılarak farklı şekillerde yorumlanmıştır²³⁰. Çıkarımlar da işaretlerin taşıdığı olumlu ya da olumsuz mananın yanında görüldükleri yerin taşıdığı mana ile ilişkilendirilerek oluşturulmuştur. Anlamda ortaya çıkacak bu değişimler sağ ve sol karşıtlığından faydalanılarak açık bir şekilde ortaya koyulabilir. Eğer özel bir durum yoksa Mezopotamyalılar sol tarafın düşmanı, sağ tarafın ise kendilerini temsil ettiğine inanmışlardır. Bu sebeple genel manada sol uğursuz, sağ uğurlu taraf kabul edilmiştir. Ancak eşlemeye bağlı olarak uğursuz tarafta görülen bir işaret olumlu bir anlam taşıyabilir: “*Eğer mevcudiyet (manzāzu) sağ tarafında bir delik (şilu) varsa ordumun yenilgisi. Eğer mevcudiyet (manzāzu) sol tarafında bir delik (şilu) varsa düşman ordusunun yenilgisi*²³¹.” Örnekte görüldüğü üzere olumsuz bir anlamı olan *delik (şilu)* ya da aynı değere sahip başka işaretlerin sağ tarafta görülmesi olumsuz, sol tarafta görülmesi düşman için olumsuz, kendileri için olumlu bir anlam taşımıştır²³².

Fakat yorumlamaya etki eden durumlar bununla sınırlı kalmamıştır. Bazı işaretlerin sayısı da göz önüne alınarak farklı çıkarımlar yapılmıştır. Bu ayrımda organ

²²⁶ CAD, K, s, 435.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 51.

²²⁷ R. L. Drake, et al., *age.*, 2010, s. 124.

²²⁸ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 51.

²²⁹ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 38.

²³⁰ A. Annus, agm., 2010, s. 7.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 82.

²³¹ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 38.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 83.

²³² Ivan Starr, *The Rituals of the Diviner*, Malibu 1983b, s. 16.

üzerinde görülen işaretin bir ya da iki tane olması işaretin anlamında herhangi bir değişim yapmamıştır. Fakat aynı işaretten üçüncü bir tane daha varsa bu kez işaretin taşıdığı anlam tersine dönmüştür. Örneğin olumsuz bir anlamı olan organın üzerindeki *çatlak (piṭru)* sağ tarafta bir ya da iki tane bulunuyorsa hâlâ olumsuzdur. Ancak üç tane *çatlak (piṭru)* varsa bu kez işaret olumlu anlam kazanmıştır. Sol tarafta aynı durumun gözlemlenmesi ise tam tersi şekilde yorumlanmıştır²³³.

Diğer taraftan incelemeye olumlu yönde etkiyi öncelikle organın sağlıklı olması yapmıştır. Nitekim bütünü oluşturan her bir parçanın sağlıklı olduğunu gösteren uzun, güçlü ya da tam olması gibi durumlar olumlu bir işaret olarak kabul edilmiştir. Hatta 1. binyıla ait inceleme sonuçlarında karaciğer dışındaki kalp, akciğer gibi diğer organların bölümleriyle ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmeden yalnızca bu organların normal yani sağlıklı (*şulmu*) olduğu belirtilmiştir²³⁴.

Karaciğerin bölümleri ise raporlarda ayrı ayrı değerlendirilmiştir. İlk olarak karaciğerin sol lobu incelenmiştir. Muhtemelen bu duruma karşı taraf hakkında diğer bir deyişle bilinmeyen hakkındaki merak duygusu sebep olmuştur. Zira sağ lobun kendilerini temsil ettiğini düşünmüşlerdir. Bununla birlikte kendi taraflarında çok daha fazla kısmın incelenmesi gerekmiştir²³⁵.

İncelemenin sonuçları uğurlu ve uğursuz işaretlerin sayılması ile belirlenmiştir. Eğer uğurlu işaretlerin sayısı fazlaysa sonuç lehte aksi hâlde aleyhte olmuştur. Bununla birlikte belirsizlik oluşturabilecek uğursuz işaretlere de raporlarda yer verilmiştir. Bu durumda uğurlu işaretler fazla olsa dahi yeni bir inceleme yapıldığı görülmektedir. Nitekim Eski Babil Dönemi'ne ait birçok iç organ falı incelemesinin kontrol amaçlı olarak bir kez daha tekrarlandığı raporlardan anlaşılmaktadır. Kurbanlık hayvandaki bir sağlık sorunu incelemenin sonucuna olumsuz etki etmiş olabileceği düşünüldüğü gibi zaman zaman görevli kâhinin bilgisi de yetersiz görülmüştür. Bu sebeple tatmin edici bir yanıt buluncaya kadar epeyce uzun bir zaman geçtiği de olmuştur. Öyle ki incelemenin sonunda hazırlanan raporlarda sonucun ne yönde olduğu ifade edildikten sonra duruma göre incelemenin tekrarlanması gerektiği de birçok defa belirtilmiştir.

²³³ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 42.; I. Starr, *age.*, 1983b, s. 16-17.

²³⁴ I. Starr, *age.*, 1990, s. XXXIX.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 82.

²³⁵ U. Koch-Westenholz, *age.*, 2000, s. 40.

İşaretlerin izahına ise raporlarda hiç yer verilmemiştir. Zira onların anlamlarını bilmek için bir uzman olmak gerekmiştir²³⁶.

Söz konusu raporlardan CT 4 34b envanter numaralı olanın tercümesi şöyledir: “*Mevcudiyet (manzāzu) var, yol (padānu) var, saray kapısı (bāb ekalli) sağlıklı, refah (şulmu) çapraz uzanıyor, martu (safrakesesi) sağlıklı, parmak sağlıklı, akciğer ve kalp sağlıklı, kalın bağırsağın 12 boğumu var. Bu incelemede sinirli bir (tanrı) için (sunulan) koyun olumluydu, endişelenmeyin*²³⁷.”

²³⁶ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 72.; G. Leick, *age.*, 2019, s. 294.

²³⁷ Ulla Koch-Westenholz, “Old Babylonian Extispicy Reports”, *Mining the Archives*, Dresden 2002, s. 135.

İKİNCİ BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA GÖKSEL/ASTROLOJİK KEHANETLER

2.1. GÖKYÜZÜNDEKİ İŞARETLERİN YORUMLANMASI

Mezopotamya kehanet geleneğinin MÖ 3. binyıldaki durumunu filizlenmeye başlayan bir tohuma benzetmek yerinde olacaktır. Kehanet olgusundan bahseden belgelerin ilk defa bu dönemde ortaya çıktığı ama kaynakların hem nicelik hem de nitelik bakımından sonraki dönemlerden oldukça farklı olduğu görülmektedir. Zira Sumerlilere ait çeşitli metinlerde kehanet olgusuna atıfta bulunulmasına rağmen kehanet metinlerine özel başlıklar bulunmamaktadır. Bu sebeple kehanetler ile ilgili bilgiler mitolojik, dini, ekonomik ve tarihi belgelerden elde edilmiştir²³⁸. Nitekim idari belgelerde kâhinlik mesleğini yürüten profesyonellerin varlığından iç organ falı başlığında bahsedilmiştir²³⁹. Fakat kâhinlik mesleğinin bu dönemde sözlü olarak icra edilmesinden dolayı işaretlerin tanımlarının yer aldığı kılavuz görevini gören kâhinlik el kitaplarının oluşumundan söz etmek mümkün değildir.

Tüm bu sınırlılıklara rağmen Lagaş Kralı Gudea'ya ait silindir bir kitabe üzerinde yer alan metin kehanet uygulamalarının bu dönemdeki varlığını ortaya koymuştur. Yaklaşık 1400 satır uzunluğunda ve ilahi niteliğindeki metin, bu dönemden kalan çok iyi korunmuş edebi bir yapıt olmanın yanı sıra kehanet uygulamaları hakkında da kanıtlar sunan ilk metinlerden biri olarak değerlendirilmektedir²⁴⁰. Metnin içeriğinden MÖ 3. binyılda iç organ falının da yer aldığı, farklı türden kehanet uygulamalarına bir arada başvurulduğu anlaşılmaktadır²⁴¹. Bu sebeple kitabenin adeta Mezopotamya kehanet geleneğinin genel bir çerçevesini çizdiği söylenebilir. Bununla birlikte kitabede göksel kehanetler konusunda üzerinde fikir birliği kurulamamış bazı hususlar bulunmaktadır²⁴².

Bu uzun metne göre Kral Gudea, Dicle Nehri'nin sularının taşması sonucu yaşanan felaketin ardından bir rüya vasıtasıyla Tanrı Ningirsu ile iletişim kurmuştur.

²³⁸ Lorenzo Verderame, "Mesopotamian Celestial Divination", *Handbook of Archaeoastronomy and Ethnoastronomy*, New York 2015, s. 1836.

²³⁹ H. Crawford, *age.*, 2010, s. 228.; P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 367.; Francesca Rochberg, "Old Babylonian Celestial Divination", *If a Man Builds a Joyful House: Assyriological Studies in Honor of Erle Verdun Leichty*, Leiden/Boston 2006, s. 337.

²⁴⁰ A. Annus, *agm.*, 2010, s. 1.; S. N. Kramer, *age.*, 2002a, s. 183.

²⁴¹ Ayrıca metinde kralın rüya yorumlamaya başvurduğuna dair satırlar da bulunmaktadır. Bkz. S. N. Kramer, *age.*, 2002a, s. 183-186.

²⁴² F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 64.

Tanrı talimatlarını krala birtakım “uğurlu işaretler” (*GİŞKİM*) vasıtasıyla bildirmiştir. Rüyanın yorumlanmasıyla birlikte Gudea, Lagaş’a, Ningirsu adına yeni bir tapınak inşa etmeye karar vermiştir²⁴³.

Kral rüyasında Ningirsu tarafından gönderilmiş olan diğer işaretlerle birlikte, elinde altın bir kalem²⁴⁴ tutarken bir yandan da dizlerinin²⁴⁵ üzerinde duran tabletteki kutsal yıldızları inceleyen bir kadın görmüştür²⁴⁶. Bu kadın Tanrıça Nisaba’dır ve Gudea’ya Eninnu Tapınağı’nı kutsal yıldızlara göre inşa etmesi için görünmüştür²⁴⁷.

Sumerlilerin en önemli sekiz tanrı/tanrıçasından biri olan Nisaba²⁴⁸ başlangıçta bir tahıl tanrıçası olmasına rağmen zamanla yazı, hesap ve bilgelik tanrıçasına dönüşmüştür. Çeşitli metinlerde Nisaba, Nissaba ve Nidaba olarak üç farklı şekilde adlandırılmıştır. Ancak Nisaba ya da Nissaba olarak adlandırmanın daha doğru olduğu kabul edilmektedir²⁴⁹.

Nisaba, Mezopotamya inanç dünyasında, Er Hanedanlar Dönemi’nde (MÖ 2850-2350)²⁵⁰, yıldızlarla en çok ilişkilendirilen tanrıça olarak göze çarpmaktadır. Öyle ki onun Ereş şehrindeki tapınağına “*Yıldızların Evi*” denilmiştir. Ayrıca tanrıçanın çoğu zaman birlikte betimlendiği lapis-lazuli²⁵¹ taşından tableti de “*Gök Kubbenin Yıldızları Tableti*” ya da “*Temiz Gökyüzünün Yıldızları Tableti*” olarak adlandırılmıştır²⁵².

Nisaba’nın insanların kaderlerinin tayiniyle de ilişkisi bulunmaktadır. Zira Tanrıça Nanşe’nin insanlar hakkında verdiği hükümlerin, her yeni yılın başlangıcında insanlığı yargılamak amacıyla kurulan mahkemede, Nisaba tarafından kayıt altına alındığına inanılmıştır. Tanrıça burada da tıpkı Kral Gudea’nın rüyasında olduğu gibi

²⁴³ A. Annus, agm., 2010, s. 1

²⁴⁴ S. N. Kramer, age., 2002a, s. 184.

²⁴⁵ A. Leo Oppenheim, “The Interpretation of Dreams in the Ancient Near East. With a Translation of an Assyrian Dream-Book”, Philadelphia 1956, s. 245.

²⁴⁶ A. L. Oppenheim, age., 1956, s. 245.; H. Hande Duymuş Florioti, Elvan Eser, “Kutsal Kitaplar ve Mitolojik Kaynaklar Işığında Eski Yakındoğu’da Rüya Olgusu ve Algısı Üzerine”, *Turkish Studies*, Vol. 8/2, İzmir 2013, s. 78.

²⁴⁷ S. N. Kramer, age., 2002a, s. 126, 185.; Ulla Koch-Westenholz, *Mesopotamian Astrology: An Introduction to Babylonian and Assyrian Celestial Divination*, Copenhagen 1995, s. 32-33.

²⁴⁸ S. N. Kramer, age., 2002a, s. 92.

²⁴⁹ J. Black, A. Green, age., 2017, s. 226.; S. N. Kramer, age., 2002a, s. 273.

²⁵⁰ E. Memiş, age., 2007, s. 29.

²⁵¹ Mavi renkli olan bu taşın gökyüzünü temsil ettiği düşünülmektedir. Hatta bazı bilim insanları Sumerlilerin gökyüzünün devasa bir lapis-lazuli taşı olduğuna ve yıldızların da onun üstüne işlendiğine inandıkları fikrine sahiptirler. Bkz. Wayne Horowitz, *Mesopotamian Cosmic Geography*, Indiana 1998, s. 167.

²⁵² U. Koch-Westenholz, age., 1995, s. 32.; W. Horowitz, age., 1998, s. 166-167.; Nicholas Campion, “Babylonian Astrology: Its Origin and Legacy in Europe”, *Science Across Cultures the History of Non-Western Sciences Volume I Astronomy Across Cultures*, Massachusetts 2000, s. 518.

elinde tuttuğu kalemle Nanše'nin nihai kararlarını dizinin üstündeki tablete işlemiştir²⁵³.

Söz konusu bilgilere göre Kral Gudea'nın Silindir Kitabesi üzerinde yer alan metninde tanrıçanın kaderle ve yıldızlarla olan ilişkisinin gösterilmeye çalışıldığı şeklinde yorumlanabilir. Fakat metin içerisinde betimlenmiş olan Nisaba'ya ait tabletin üzerine işlenmiş olan içerik bazı tartışmalara yol açmıştır. Çünkü tabletin içeriği araştırmacılar tarafından iki farklı şekilde yorumlanmıştır. Bunlardan ilki tabletin üzerinde bir yıldız haritasının yer aldığı ve tabletin astronomi ve takvimle alakalı olduğu hususundaki yorumdur. Yıldız haritasının tapınağın inşasına başlanması için en uygun takvimi belirlediği bu sebeple de tabletin astroloji ile ilişkisinin olmadığı iddia edilmiştir²⁵⁴.

Diğer görüşe göre tabletin üzerinde bir çizim değil bir yazı vardır. Buradan yola çıkarak Nisaba'nın tabletinin üzerinde göksel mesajların yer aldığı ve bunun bir göksel kehanet metni olduğu görüşü ileri sürülmüştür²⁵⁵. Ancak bu görüşün araştırmacılar tarafından daha az desteklendiğini söylemek yerinde olacaktır. Çünkü gün yüzüne çıkmış olan diğer Sumer yazılı kaynakları arasında da bu tür bir kehanet metni örneği henüz bulunamamıştır. Benzer durum kısmen astronomi için de geçerlidir²⁵⁶. Nitekim Sumer Arşivleri arasında astronomiye ilişkin 25 yıldızın yer aldığı bir listeden başka belge keşfedilememiştir. Bununla birlikte bu dönemde özellikle hava olaylarından ve yıldızların konumlarından elde edilen bilgilerin tarım faaliyetlerinde ve takvim oluşturmada kullanıldığı bilinmektedir²⁵⁷.

Bu durum Sumerlilerin gökyüzü gözlemleri sonucunda elde etmiş oldukları verileri günlük hayatlarında kullanmış olmalarına rağmen bunlardan sistematik bir derleme oluşturmadıklarını ya da bu kayıtlara henüz ulaşılmadığını göstermektedir. Fakat sonraki dönemlerde yazılmış olan kehanet metinlerinde Sumerce ideogramların kullanıldığı ve erken dönemlerdeki tarihi olaylara atflarda bulunduğu görülmektedir²⁵⁸. Buradan yola çıkarak Sumerliler tarafından kehanet serileri oluşturulmamış olsa dahi onların göksel kehanet uygulamalarına başvurmuş

²⁵³ S. N. Kramer, *age.*, 2002b, s. 317.

²⁵⁴ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 32-33.; F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 64.; Francesca Rochberg, *In the Path of the Moon Babylonian Celestial Divination and Its Legacy*, Leiden/Boston 2010, s. 304.

²⁵⁵ F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 64.

²⁵⁶ Enn Kasak, Raul Veede, "Understanding Planets in Ancient Mesopotamia", *Folklore*, Vol. 16, Tartu 2001, s. 9.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 33.

²⁵⁷ S. M. Maul, *agm.*, 2007, 365.; S. N. Kramer, *age.*, 2002a, s. 126.

²⁵⁸ David Pingree, *From Astral Omens to Astrology from Babylon to Bīkāner*, Roma 1997, s. 12.

olabilecekleri göz önünde tutulmaktadır²⁵⁹.

MÖ 3. binyıldan itibaren astronomi çalışmaları yapıp belli sonuçlar elde edilmiş olsa da göksel kehanetlerle alakalı literatürün Eski Babil Dönemi'nden itibaren oluşturulmaya başlandığı düşünülmektedir²⁶⁰. Kurban hayvanlarının iç organlarına bakılarak kehanette bulunmanın önceden beri yaygın olduğu bilinmekle beraber göksel kehanetler MÖ 2. binyıldan itibaren Mezopotamya toplumlarının hayatlarında giderek etkin bir hâle gelmiştir. Bunun sonucunda da göksel kehanet metinleri münhasır başlıklar altında toplanmaya başlanmıştır. Ama tüm bu gelişmelere rağmen bu dönemde de hâlâ göksel kehanetlere iç organ falından hatta doğum kehanetlerinden daha az başvurulmuştur²⁶¹.

Bununla birlikte göksel kehanetlere dair derlenmiş en eski kayıtların bu döneme ait olduğu kabul edilmektedir. Nitekim MÖ 17. yüzyılın ortalarında Babil Kralı Ammi-saduqa zamanında Venüs'ün gökyüzünde belirmesinden Güneş'in arkasında kalarak kaybolmasına kadar devam eden hareketinin evreleri kâhinler tarafından gözlemlenmiş ve elde edilen bilgiler yorumlanarak sistemli bir şekilde kil tabletlere işlenmiştir. Modern araştırmacılar tarafından “*Ammi-saduqa'nın Venüs Tableti*” ya da kısaca “*Venüs Tableti*” olarak adlandırılan bu kayıtlar Mezopotamya kehanet literatürünün en kapsamlı metinlerinden birisi olan *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin de ilk örneği konumundadır²⁶².

Maalesef, *Venüs Tableti*'nin orijinaline henüz ulaşamamıştır. Günümüze kadar ulaşan örneğin de geç döneme ait bir kopya olduğu belirlenmiştir²⁶³. Söz konusu metin MÖ 7. yüzyıla ait 70 tableten oluşan *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin 63. tabletidir²⁶⁴. Ancak bu tabletin içeriğinin yüzyıllar boyunca devam eden kopyalama çalışmaları sonucunda genişlediği ve aslından önemli derecede farklılaştığı düşünülmektedir²⁶⁵.

²⁵⁹ S. N. Kramer, *age.*, 2002a, s. 126.; M. Baigent, *age.*, 2009, s. 74-79.; D. Pingree, *age.*, 1997, s. 12.; F. Rochberg, *age.*, 2010, s. 314.

²⁶⁰ A. S. Baysal, *agm.*, 2018, s. 464.; Horst Klengel, *Kral Hammurabi ve Babil Günlüğü*, İstanbul 2001, s. 21.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 36.

²⁶¹ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 164.; Herman Hunger, David Pingree, *Astral Sciences in Mesopotamia*, Leiden/Boston/Köln 1999, s. 8.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 40.; N. Champion, *agm.*, 2000, s. 510, 520.

²⁶² M. Baigent, *age.*, 2009, s. 74-76.; N. Champion, *agm.*, 2000, s. 519.; J. Oates, *age.*, 2015, s. 198.; A. Sayılı, *age.*, 1991, s. 341.

²⁶³ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 74.

²⁶⁴ F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 66.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 37.

²⁶⁵ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 75.

Öte yandan MÖ 2. binyılda Ay ve Güneş diğer gök cisimlerine göre nispeten daha büyük bir önem arz etmiştir²⁶⁶. British Museum bulunan Ay tutulmasına dair yorumların yer aldığı dört tablet dönemin en yaygın göksel kehanet metinleri arasındadır. Zira bu dönemden itibaren Babil'in edebi ve bilimsel geleneği farklı toplumları etkisi altına almaya başlamış²⁶⁷ ve söz konusu kehanetler Hattušaş, Nuzi, Alalah, Ugarit ve Susa gibi merkezlere yayılarak yüzyıllar boyunca aktarımda kalmışlardır²⁶⁸.

Fakat Eski Babil Dönemi'ne ait orijinal tabletlerin bazı bölümleri oldukça zarar görmüş ve kalan kısımları da henüz tam olarak yayımlanmamıştır. Tabletlerin MÖ 13. yüzyıla ait kopyaları (KUB 4 64) ise Hititler'in başkenti Hattušaş'ta bulunmuştur. Yine aynı döneme tarihlenen Suriye'deki Katna ve Emar şehirlerinin arşivleri (No:652) içerisindeki kehanetler de bu tabletler ile paralellik göstermektedir. Nitekim 20. yüzyılın başlarında Katna'da yapılan arkeolojik kazılar neticesinde bulunan kütüphanenin Babil'deki orijinal metinlerin kopyalanması ile oluşturulduğu anlaşılmıştır. Emar'da bulunan tabletin de burada bulunan metinlerin bir sureti olduğu düşünülmektedir. Ayrıca kütüphanede bulunan kehanetlerden bazılarının olduğu gibi bazılarının da kısmen değişerek *Enuma Anu Enlil Serisi*'ne aktarıldığı da fark edilmiştir. Bu durum serinin Ay kehanetleri kısmının da Eski Babil Dönemi'nde derlenmeye başladığına işaret etmektedir²⁶⁹. Özellikle de kehanetlerin koşul cümleleri bu dönemde

²⁶⁶ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 164.

²⁶⁷ Gökyüzünde gözlemlenen kehanet işaretlerinin anlamlarının listelendiği bu kehanet metinleri Hellenler tarafından benimsenmemiştir. Bunun sebeplerinden biri Hellen kâhinlerin Mezopotamyalı meslektaşları gibi kütüphanede pek zaman geçirmeyen gezici karaktere sahip kişiler olmasıdır. Diğerleri de Mezopotamya'da kralların himayesi altında ömür boyu gökyüzünü gözlemleyen kâhinlere hamilik yapacak kralların Hellenlerde olmamasıdır. Bununla birlikte Büyük İskender Dönemi'nde astrolojiye ilgi başlamış ve daha sonraki Hellenistik Krallar'ın himayesinde daha da önem kazanmıştır. Aynı şekilde astroloji Roma'da da Cumhuriyet Dönemi'nde idari anlamda pek önem taşımazken, Augustus'un saltanatından itibaren imparatorların meşruiyeti astrolojiye sıkı sıkıya bağlanmıştır. Ancak onların kullandığı yöntem, Hellenistik Dönem'de gelişmeye başlayan, doğum anında yıldızların gökyüzündeki konumuna göre çıkarımların yapıldığı şahsa özel doğum/yıldız haritası şeklindedir. Bu yöntem bireylere yönelik olduğu için ülkenin ve toplumun bütünüyle ilgili çıkarımların derlendiği *Enuma Anu Enlil Serisi*'nde yer alan kehanetlerden farklılık göstermektedir. A. Sayılı, *age.*, 1991, s. 326.; Bkz. Gürkan Ergin, "Yıldızlardaki Hâkikat: Antikçağda Astroloji ve İktidar Kullanımı", *Cedrus*, C. 5, 2017, s. 155-183.

²⁶⁸ F. Rochberg, "The History of Science and Ancient Mesopotamia", *Journal of Ancient Near Eastern History*, Vol. 1/1, 2014, s. 39.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 44-51.; Kürşat Demirci, Burcu Falay, "Ana Hatlarıyla Hitit Dini", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, C. 20/1, Sivas 2016, s. 52.

²⁶⁹ H. Hunger, D. Pingree, *age.*, 1999, s. 7-10.; F. Rochberg, *age.*, 2010, s. 307.; Ulla Koch-Westenholz, "Mesopotamian Astrology at Hattusas" *Die Rolle der Astronomie in den Kulturen Mesopotamiens*, Grazer Graz 1993, s. 235.; M. Baigent, *age.*, 2009, s. 82-84.; M. Rutz, *age.*, 2013, s. 236-238.

şekillenmiştir²⁷⁰. Kehanetlerin içeriği ise Orta Asur ve Orta Babil (Kassitler) dönemlerinde daha da genişletilmiş, Yeni Asur Dönemi'ne gelindiğinde ise *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin 17, 18, 19 ve 22. tabletlerinde nihai şeklini almıştır²⁷¹.

Öte yandan Güneş tutulması ile alakalı kehanetler de tıpkı Ay tutulması kehanetleri gibi Babil dışında kendilerine yer bulmuşlardır. Zira Hattušaş'ta bulunan KUB 4 63 envanter numaralı bir metnin Akadca'dan Hititçe'ye tercüme edildiği ve bu tabletin Eski Babil Dönemi'ne ait bir kehanet metninin kopyası olduğu düşünülmektedir. Nitekim bu tabletteki kehanetlerde de Mezopotamya'daki örnekler gibi Güneş tutulmasının zamanı ve tezahürü yorumlanmıştır²⁷².

Eski Babil Dönemi'ne ait olan ve “*Şileiko Tablet*²⁷³” olarak adlandırılan bir başka metinde ise hava olaylarının ve gök cisimlerinin görünümünün yorumlanmasıyla türetilen kehanetler bulunmaktadır. Ama bu tablette kullanılan terminoloji yukarıda geçen kehanetlerden farklılık arz etmiştir ve sonraki dönemlerde kullanılmamıştır²⁷⁴.

Şileiko Tablet üzerinde dokuz tane gökyüzünün görünümü, bir tane de Ay'ın görünümü ile ilgili kehanet vardır. Ayrıca on dokuz kehanette Güneş tutulmasından bahsedilmiştir. Bu kehanetlerde kasvetli gökyüzü “*šattum lemna*” yani “kötü bir yılın yaşanacağı” şeklinde değerlendirilmiş, Ay'ın yükselmesinin ve gökyüzünün aydınlanmasının da “*šattum damqat*” yani “iyi bir yıla” işaret ettiği ifade edilmiştir²⁷⁵. Güneş ile ilişkili kehanetlerin de beş tanesinde *nisannu* (mart/nisan)²⁷⁶ ayında gerçekleşen Güneş tutulması, kalan kehanetlerde de diğer aylarda görülen tutulmalar ve tutulma esnasında ortaya çıkan gurup anı yorumlanmıştır²⁷⁷.

MÖ 1. binyıl ise göksel kehanetlerin altın çağı olmuştur. Ancak bu gelişmenin tarihsel arka planına bakıldığında MÖ 2. binyılın sonlarına doğru Yakın Doğu'da

²⁷⁰ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 37.

²⁷¹ F. Rochberg, *agm.*, 2006, s. 341.; H. Hunger, D. Pingree, *age.*, 1999, s. 15.

²⁷² U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 46.; H. Hunger, D. Pingree, *age.*, 1999, s. 9.; Oliver Robert Gurney, “The Babylonians and Hittites”, *Oracles and Divination*, Londra 1981, s. 159.

²⁷³ Tablet ilk defa 1927 yılında W. Şileiko tarafından yayımlanmıştır. Bu sebeple *Şileiko Tablet* olarak adlandırılmaktadır. Bkz. F. Rochberg, *age.*, 2010, s. 71/dipnot 21.

²⁷⁴ H. Hunger, D. Pingree, *age.*, 1999, s. 8.

²⁷⁵ H. Hunger, D. Pingree, *age.*, 1999, s. 8.; F. Rochberg, *age.*, 2010, s. 306.

²⁷⁶ H. Hande Duymuş Florioti, “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 27, S. 2, 2012, s. 362.

²⁷⁷ H. Hunger, D. Pingree, *age.*, 1999, s. 8.

yaşanan siyasi istikrarsızlıkların etkili olduğu görülmektedir²⁷⁸. Nitekim MÖ 13. yüzyılın sonları ile 12. yüzyılın başları arasında kıtlık ve toprak yetmezliği gibi nedenlerle cereyan eden Deniz Kavimleri Göçü neticesinde Anadolu'daki Hitit Krallığı tarih sahnesinden çekilmiş, Güney Mezopotamya'da Babil'e egemen olan Kassitler de nüfuzlarını yitirmişlerdir. Aynı dönemde Kuzey Mezopotamya'da, Asurlular yaşadıkları bölgenin coğrafi konumundan dolayı bu göçün yıkıcı etkilerinden korunabilmişlerdir. Ekonomik yönden güçlenebilmek adına da Doğu Akdeniz sahillerine doğru ilerlemeyi hedeflemişlerdir. Ancak Deniz Kavimlerinin yarattığı yıkıcı etkiden faydalanmak için çöllerin derinliklerinden gelen Aramiler, Asurluları ciddi şekilde sarsmaya başlamışlardır²⁷⁹. Hatta düşman saldırıları neticesinde epeyce güçsüzleşmişler ve egemenlik alanları çok küçük bir alana sıkışıp kalmıştır. Buna rağmen krallar egemenliklerini korumuşlar ve ülkeyi yeniden toparlayacak bir mücadeleye başlamışlardır. Muhtemelen krallar hem korku hem de umutla hizmetlerindeki bilginlerden/danışmanlardan yani kâhinlerden onlara yol gösterecek önerileri talep etmişler ve Yeni Asur Devleti'nin yükselişiyle birlikte göksel kehanetler ve bu alanda uzman olan kâhinlerin saygınlıkları artmıştır²⁸⁰.

Nitekim döneminin önemli kâhin/gök bilimcilerinden olan Balasi'nin yanında eğitim alan Yeni Asur kralı Asurbanipal (MÖ 668-626) ülkesindeki tüm bilgi kaynaklarını derleyip bir araya getirmek adına sistematik bir çalışma düzenlemiştir. Bu doğrultuda aralarında göksel kehanet metinlerinin de yer aldığı birçok orijinal tablet ya da onların kopyaları Mezopotamya'nın farklı şehirlerinden toplanarak başkent Ninive'ye getirilmiştir²⁸¹. Mezopotamya kehanet literatürünün en önemli kaynakları arasında gösterilen ve binyıldan uzun bir süre boyunca Mezopotamya astrolojisinin başvuru metni olan *Enuma Anu Enlil Serisi* de bu arşivin içerisinde yer almıştır²⁸².

Enuma Anu Enlil Serisi gök tanrısı Anu ve yer tanrısı Enlil arasındaki ilişkiyi temsil etmiştir. Tanrılar diyarı olan gökyüzü ile insanların yaşadığı yeryüzü arasındaki iletişime kılavuzluk eden *Enuma Anu Enlil Serisi*; yıldızların, güneşin, ayın ve gezegenlerin hareketlerinin ve görünümünün yanı sıra hava olaylarının yani tüm

²⁷⁸ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 86.

²⁷⁹ E. Memiş, *age.*, 2007, s. 191.; L. G. Gökçek, *age.*, 2015, s. 111.

²⁸⁰ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 86.

²⁸¹ L. G. Gökçek, *age.*, 2015, s. 203, 296.; M. Baigent, *age.*, 2009, s. 49.; M. Joachim Menant, *Ninova Sarayı Kütüphanesi*, İstanbul 2005, s. 21-22.

²⁸² M. Baigent, *age.*, 2009, s. 50-51.; L. G. Gökçek, *age.*, 2015, s. 296.; P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 384.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 158.; J. Bottéro, *age.*, 2005a, s. 191.

“göksel işaretlerin” yorumlanması sonucu elde edilen kehanetlerin bir araya getirilmesi ile oluşmuş 70 tableti içeren bir kehanet derlemesidir²⁸³. Tabletlerin tamamında yaklaşık 6500-7000 kehanet olduğu düşünülmektedir. Ancak böylesine zengin bir içeriğe sahip olmasına rağmen tabletlerin bir kısmında kırıklar bulunmaktadır. Bazı tabletler ise bozuk ve anlaşılabilir bir vaziyettedir. Bu sebeple kehanetlerin sadece bir kısmının transkripsiyonu ve tercümesi yapılabilmektedir²⁸⁴.

Kehanetlerin türetildiği göksel işaretler büyük oranda Sin, Şamaş, Adad ve İstar olmak üzere dört tanrı ile ilişkilidir. Tanrı Sin Ay kehanetleri, Şamaş Güneş kehanetleri, İstar yıldız ve gezegen kehanetleri, Adad ise meteorolojik kehanetler ile ilişkilendirilmiştir²⁸⁵. Kehanetlerin yer aldığı tabletlerin dağılımı şöyledir: İlk 22 tablette Ay, 23-35. tabletlerde Güneş, 36-49. tabletlerde hava olayları yorumlanmıştır. 50-55. tabletlerde ise yıldızlardan bahsedilmiş kalan tabletlerde de gezegenlerle alakalı yorumlara yer verilmiştir²⁸⁶.

Enuma Anu Enlil Serisi'nde yer alan bu kehanetler konusunda uzman olan astrolog kâhinlere ise “*tupšarru*” denilmiştir. Bu unvana sahip kâhinler Asur ülkesinin merkezinden diğer şehirlerine kadar genişleyen bir ağın parçası olarak gökyüzünü anbean gözlemlenerek görevlendirilmişlerdir. İçlerinden kralın gözdesi konumundakilerin başkent Ninive'deki sarayda bir danışman gibi çalıştıkları düşünülmektedir. Hatta sarayda en yüksek mevkideki astroloğun krala en yakın kişilerden biri olduğu kabul edilirken daha az öneme sahip olanların Babil, Borsippa, Dilbat, Uruk gibi merkezlere dağıldıkları anlaşılmaktadır²⁸⁷. Ancak nerede görev yaptıkları fark etmeksizin hepsi de bu görevde göksel işaretleri *Enuma Anu Enlil Serisi*'ni kılavuz alarak yorumlamışlar ardından da kralı bilgilendirmişlerdir. Kral ile iletişimlerini ise mektup ve rapor olmak üzere iki farklı şekilde gerçekleştirmişlerdir²⁸⁸.

Bu hususta günümüze kadar ulaşan belgelerin neredeyse hepsi Asarhaddan ve Asurbanipal dönemlerinde kaleme alınmış olmakla birlikte²⁸⁹ mektuplar ve raporlar arasında hem fiziksel olarak hem de muhteviyatları bakımından bazı farklılıklar olduğu

²⁸³ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 53-54.; F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 66.

²⁸⁴ N. Campion, *agm.*, 2000, s. 520.; J. Bottéro, *agm.*, 2005a, s. 193.

²⁸⁵ H. Hunger, D. Pingree, *age.*, 1999, s. 13.

²⁸⁶ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 90-92.

²⁸⁷ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 58.; L. G. Gökçek, *age.*, 2015, s. 229.; D. Pingree, *age.*, 1997, s. 16.; Amélie Kuhrt, *Eski Çağ'da Yakındoğu Yaklaşık MÖ 3000-330*, C. 2, İstanbul 2009, s. 191.

²⁸⁸ J. Bottéro, *agm.*, 2005a, s. 195.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 54.

²⁸⁹ A. S. Baysal, *agm.*, 2018, s. 469.

belirlenmiştir. “*Egirtu*” denilen mektuplar oldukça ince dikey dikdörtgen bir tablete yazılırken “*u’iltu*” olarak adlandırılan raporlar genellikle kalın ve yatay dikdörtgen bir tablete kaydedilmiştir. Raporlar oldukça kısa tutulmuş ve içerilerinde gözlemlere, *Enuma Anu Enlil Serisi*’nden alıntılara ve bunların yorumlarına yer verilmiştir²⁹⁰. Ancak kâhinler zaman zaman göksel kehanetlerden farklı kehanet türlerine dair işaretlerin yorumlarına da yer vermişlerdir²⁹¹.

Mektuplar ise takdim ve şükran ifadeleri ile başlayan ve kehanetlerin dışında kişisel talepler gibi farklı konuları da içeren uzun metinler olmuştur²⁹². Bu durum mektupların kâhinlerin entelektüel birikimleri yanında kişisel yaşamları hakkında bilgiler sunmasını sağlamıştır. Öyle ki kâhinler mektuplarda aile içi sorunlarından dahi bahsetmişler, bu ve başka birçok konuda kralın yardımını istemişlerdir. Nitekim bir mektupta kraldan kaçak bir hizmetçiyi yakalaması rica edilirken bir diğerinde kâhin kraldan kendisine bir eşek göndermesini talep etmiştir.

Görünüşe göre krallar arzu ettiklerinde kâhinlerin gıda ve barınma ihtiyaçları yanında yaşam şartlarını iyileştirecek birçok imkânı da sunmuşlardır. Şüphesiz kâhinlerin ayrıcalıkları elde etmeleri ya da korumaları onların kehanet işaretlerini keşfetmelerine ve doğru bir şekilde yorumlamalarına bağlı olmuştur. Buna karşılık hataları sebebiyle kralın gözünden düşerek mevcut konumlarını ve elde ettiklerini kaybetmeleri de her zaman onları endişelendirmiştir. Ancak bu durumda da krala yalvarmayı bir çare olarak görmüşlerdir. Nitekim görevini önemli ölçüde ihmal ettiği için gözden düşen bir kâhin mektubunda krala şöyle seslenmiştir: “*Yüzünüzü görebilir miyim? Yiyecek istiyorum. Köpek gibi yalvarmak zorunda kaldım ki asla görevimi ihmal etmedim.*” Öte yandan işaretleri yorumlamadaki başarılarını²⁹³ ve kehanet serileri üzerindeki yetkinliklerini vurgulayarak da kralın takdirini kazanabileceklerini düşünmüşlerdir. Hatta bazı işaretlerin kehanet serilerinde dahi yer almadığını ve bu işaretlerin usta kâhinlerin bildiği sözlü geleneğin bir parçası olduğunu belirtmişlerdir²⁹⁴.

²⁹⁰ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 54.; F. Rochberg, *age.*, 2010, s. 32.; Herman Hunger, *Astrological Reports to Assyrian Kings*, Helsinki 1992, s. XV.

²⁹¹ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 126-132.

²⁹² U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 54.

²⁹³ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 68-69.

²⁹⁴ Simo Parpola, *Letters From Assyrian and Babylonian Scholars*, Helsinki 1993a, s. 9, 122.

2.1.1. Göksel Kehanetlerin Esasları

Göksel kehanetleri kendi içerisinde iki gruba ayırmak mümkündür. Bunlardan ilki Ay, Güneş, yıldız ve gezegenlerin hareketleri ve görünümüne birtakım anlamlar verilmesi sonucunda türetilen “göksel/astrolojik” kehanetlerdir. Diğeri de atmosferde gerçekleşen hava olaylarının yorumlanmasıyla elde edilen “meteorolojik” kehanetlerdir.

Bu bağlamda göksel kehanetlerin temelinde evrenin gözlemlenmesinin yer aldığını söylemek mümkündür. Ancak gök cisimlerinin atmosferin gözlemlenmesinden daha karmaşık bir iş olduğu görülmektedir. Bu noktada Güneş’in dünyamıza en yakın ısı ve ışık kaynağı olması onu diğer gök cisimlerinden ayrı kılmıştır. Ancak bu muazzam enerji kaynağını geceleri gözlemlemek mümkün değildir. Ay ise Güneş’ten gelen ışınları yansıtarak yalnızca geceleri görülebilmektedir. Buna karşılık yıldızlar birer ışık kaynağı olmalarına rağmen yerküreden çok uzaktadırlar.

Gezegenler onlara nispeten yerküreye daha yakındırlar. Ancak onlar da tıpkı Ay gibi Güneş’ten gelen ışınları yansıtmaları nedeniyle sadece karanlıkta görülebilmektedirler. Öte yandan tüm gök cisimleri gibi gezegenler de hareket hâlinde olduklarından Güneş’e ve Dünya’ya olan konuları onların yeryüzünden gözlemlenmelerini ya sağlamakta ya da engellemektedir. Ayrıca bunlar gözlemlenir konumda olsalar bile yansıtıkları ışık ve hareket hızları onların görülmesinde etkin durumdadır. Zira Merkür Güneş’e en yakın gezegen olmasına rağmen, yansıttığı ışık loştur ve yalnızca sabahları ya da geceleri birkaç saat görülebilmektedir. Bu sebeple gözlemlenmesi en zor gezegendir. Bununla birlikte Satürn’ün yansıttığı ışık sönük olmasına rağmen, o yörüngesinde oldukça yavaş hareket ettiği için gözlemlenmesi Merkür’e göre daha kolaydır. Ayrıca Mars, mor ötesi ışınları emdiği ve kırmızı ışınların çoğunu yansıttığı için kolayca ayırt edilecek bir biçimde kırmızı renklidir ama onun da parlaklığı değişkenlik göstermektedir. Tüm bunlara rağmen Jüpiter yıldız benzeyen bir gezegen olduğundan Güneş’ten aldığı enerjiden daha fazlasını yaymaktadır. Hâliyle parlak beyaz ışığı onun kolayca fark edilmesini sağlamaktadır. Venüs ise en parlak gök cisimlerinden biridir²⁹⁵. Bu sebeple diğer gezegenlere göre gözlemlenmesi çok daha kolay olmuştur. Ancak dönemin şartları göz önüne alındığında gök cisimlerini doğru tanımlayabilmenin ve hareketlerini sürekli gözlemleyebilmenin zorlu bir iş olduğu çok

²⁹⁵ İbrahim Atalay, *Genel Fizikî Coğrafya*, İzmir 2001, s. 17-18.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 153-154.

açıktır. Ayrıca Mezopotamya semasında sıklıkla görülen toz kümelerinin de bu duruma oldukça olumsuz bir etki yaptığını vurgulamak yerinde olacaktır²⁹⁶.

Gerçekten de MÖ 2. binyılın ilk çeyreğinde Babilli kâhinler tarafından *Venus Tablet*i oluşturulurken gözlemler yalnızca gezegenin ufukta görülmesi ve kaybolması esasını temel almıştır²⁹⁷. Fakat ufuk çizgisinin her zaman net bir şekilde görülmemesi kâhinlerin alternatif yöntemler geliştirmelerine yol açmıştır. Bu vesile ile önce gece ve gündüz sürelerinin kısalıp uzamasına neden olan Güneş'in hareketi takip edilmiştir²⁹⁸. Ardılında ise geçen zamanın hesaplanması için bir su saati²⁹⁹ ve gölge uzunluklarının yıl içindeki değişimini işaretlemekte kullanılan güneş saati yardımıyla³⁰⁰ gece ve gündüz sürelerindeki değişim kayıt altına alınmıştır. Böylece gece-gündüz eşitlikleri (ekinokslar) kesinleştirilmiştir³⁰¹. Bu durum yıldız konumlarını belirlemek için yeterli veri oluşturmanın yanı sıra gök cisimlerinin hareketlerinin nispeten doğru bir biçimde çizilmesinin de yolunu açmıştır. Gerçekten binyılın sonlarına gelindiğinde istikrarlı gözlemler neticesinde gök cisimlerinin belli bir zaman içerisinde ilerledikleri yol biliniyor hâle gelmiştir. Yaşanılan gelişmeler gök cisimlerinin uzun dönemdeki hareketlerinin takibini ve onların gelecekteki konumlarının çok önceden tahmin edilmesini sağlamıştır. Böylelikle gezegenler; çoğunlukla birbirlerine, Ay'a, sabit yıldızlara ya da takımyıldızlarına olan uzaklıkları parmak boyuyla ölçülerek tespit edilmeye başlanmıştır. Aynı şekilde yıldızların da gezegenlere olan konumları dikkate alınarak belirlenmiştir³⁰².

Kâhinler, MÖ 1. binyılda "*MUL.APİN*"³⁰³ adlı astronomi tabletlerinden de faydalanarak gök cisimlerini tanımaya başlamışlardır. *MUL.APİN Tabletleri*'nde gökyüzü üç ayrı kuşağa bölünmüştür. Böylece gök cisimlerinin Ekvator'u temsil eden

²⁹⁶ J. Oates, *age.*, 2015, s. 199.

²⁹⁷ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 173.

²⁹⁸ P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 383.

²⁹⁹ Su saatleri, küçük zaman birimlerini ölçmek için kullanılan yüksekliği ölçülmüş ve işaretlenmiş bir kap şeklindedir. Bu kabın içine koyulan suyun akışı belli bir zaman aralığını oluşturmaktadır. Bkz. J. Bottéro, *age.*, 2012a, s. 78.

³⁰⁰ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 175.

³⁰¹ P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 383.

³⁰² M. Baigent, *age.*, 2009, s. 173-175.

³⁰³ *MUL.APİN Tabletleri*'nin en eskisi MÖ 7. yüzyıla tarihlenen birçok kopyası Mezopotamya'nın farklı şehirlerinde bulunmuştur. Mezopotamya astronomisinin temel konuları olan takvim, yıldız listeleri, gezegenlerin kavuşum dönemleri, Ay'ın hâlleri, gece gündüz sürelerinin uzunluğu ve gölge boylarının yıl içerisinde gösterdiği değişiklikler hakkındaki bilgileri kayıt altına alındığı bu tabletler Eski Mezopotamya'daki en iyi organize edilmiş astronomi metni olarak kabul edilmektedir. Bkz. Hermann Hunger, John Steele, *The Babylonian Astronomical Compendium MUL.APIN*, New York 2019, s. 1.; A. S. Baysal, *agm.*, 2018, s. 470-471.

Anu'ya, Yengeç-Oğlak dönencelerini temsil eden Enlil ve Ea'ya olan konumları da değerlendirilmiştir³⁰⁴. Zira bu üç bölgenin hepsinin yeryüzünde tesir ettiği belirli bölgeler olduğuna inanılmıştır. Nitekim Enlil, Akad'ı temsil ederken diğer ikisi onların düşmanları olan Elam ve Amurru ile ilişkilendirilmiştir³⁰⁵. Yeryüzü ise dört parçaya bölünmüş Güney Akad'ı, Kuzey Subartu'yu, Doğu Elam'ı ve Batı Amurru'yu temsil etmiştir. Ayrıca gezegenlere ve yıldızlara bir bölge tahsis edilmiş ve onların gökyüzünde görüldükleri zamana göre bu bölümlerden hangisi ile ilişkilendirileceği belirlenmiştir. Nihayet tüm bu unsurlar göz önüne alınarak gök cisimlerinin hangi ayda hangi konumda olduklarına, birbirlerine yaklaşmalarına veya uzaklaşmalarına da farklı anlamlar yüklenmiştir³⁰⁶.

Ayrıca her gök cisminin kendine has birtakım etki ve anlamı olduğu da düşünülmüştür. Buna göre olumlu etkileri olan gök cisimlerinin ışığının parlak olması iyiye işaret etmiştir. Ancak ışığın sönük olması zıt bir anlam taşımıştır. Buna karşın olumsuz etkileri olduğu düşünülen gök cisimlerinin ışığının parlak olması türlü fenalıkların yaşanacağına delalet etmiştir. Bu durumda kâhinlerin kötülükleri etkisiz kılmak için bazı ritüelleri gerçekleştirmesi gerekmiştir. Söz konusu gök cisimlerinin parlaklıklarının azaldığının gözlemlenmesi ise kötü etkilerinin giderek azalmaya başladığı anlamına gelmiştir. Ayrıca bazı gök cisimleri kendilerine has bir ışık yaydıkları için ışıklarının renginin bir sebepten değişmesi onların etkilerinin de değişmesine sebep olmuştur³⁰⁷.

Meteorolojik gözlemler ise astrolojik gözlemlere göre nispeten daha kolaydır. Yine de bu kehanetler türetilirken dikkate alınan bazı kıstaslar vardır. Bunlar, hava olayının hangi zamanda-yönde gerçekleşti, niceliği ya da niteliği olmuştur.

Öte yandan hem *Enuma Anu Enlil Serisi*'nde hem de kâhinlerin raporlarında yer alan astrolojik ve meteorolojik kehanetlerin tamamının ülkenin ve kralın kaderi ile ilgili olduğu görülmektedir. Söz konusu kehanet metinleri genellikle kralın gücünü kaybetmesi/nüfuzunun artması, hanedan değişimi, savaşlar/fetihler, isyan, salgın hastalıklar ve kıtlık/bolluk gibi konuları içermiştir.

³⁰⁴ A. Sayılı, *age.*, 1991, s. 324-325.

³⁰⁵ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 98.

³⁰⁶ A. Sayılı, *age.*, 1991, s. 324.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 97-98.; M. Baigent, *age.*, 2009, s. 117.; Erica Reiner, "Babylonian Celestial Divination", *Ancient Astronomy and Celestial Divination*, Cambridge 2000, s. 22.

³⁰⁷ A. Sayılı, *age.*, 1991, s. 325.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 130.; H. Hunger, *age.*, 1992, s. 152.

2.2.2. Gök Cisimlerinin Yorumlanması

2.2.2.1. Ay

Mezopotamya mitolojisinde Tanrı Sin ile ilişkilendirilen Ay, diğer gök cisimleri ile kıyaslandığında astroloji içerisinde daha etkin bir konumdadır³⁰⁸. Öyle ki Ay ilgili kehanetler *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin en kapsamlı bölümü olmuştur. Serinin yaklaşık üçte biri olan ilk 22 tabletin, 14 tanesi Ay'ın görünümünün değerlendirilmesiyle elde edilen kehanetleri, geri kalanlar da Ay tutulmasına dair yorumları içermiştir³⁰⁹. Aynı şekilde kâhinlerin hazırlamış oldukları astrolojik raporların da yarıya yakını Ay ile ilgilidir³¹⁰.

Dünyamızın uydusu olan Ay, Güneş'ten gelen ışınları yerküreye yansıtır. Bu sayede de geceleri yeryüzünden görülebilmektedir. Ancak Ay'ın yüzeyinden yansıyan ışınların açılarının değişmesinden dolayı görünümü bir döngü hâlinde sürekli değişmektedir³¹¹. Ay'ın bu alışagelmış döngüsüyle birlikte farklı nedenlerle ortaya çıkan bazı durumlar da Mezopotamya toplumları tarafından kehanet işareti olarak görülmüştür. Bu noktada *Enuma Anu Enlil Serisi*'nde yorumlanan başlıca işaretler Ay'ın hilal hâlinin biçimi ve onun yanında görülen diğer gök cisimleri olmuştur. Zira serinin ilk 14 tableti bu konuya ayrılmıştır. Ayrıca 8-10. tabletlerde Ay'ın halesi de yorumlanmıştır. 11-13. tabletler ise iyi korunamamıştır. 14. tablette de astronomik verilerden oluşan tablolar bulunmaktadır. Ayrıca kâhinlerin krallar ile yaptıkları yazışmalarda da hemen hemen benzer durumlardan bahsedilmiştir³¹².

Kâhinler öncelikle hilalin takvimde kaçınıcı günde görüneceğinin saptanmasına önem vermişlerdir. Çünkü hilalin ayın ilk gününde görülmesi uğurlu sayılmıştır³¹³. Bu durum bir mektupta şöyle belirtilmiştir: “*Ay güzel bir rotaya girmektedir: Bu yeni bir ayın başlangıcıdır*”³¹⁴. Raporlarda ise daha açık bir dille “*Eğer Ay birinci günde görünürse ülke mutlu olacaktır*” şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca hilalin görüldüğü ilk günün her ayın yedi, 14, 21 ve 28. gününde mi yoksa bunların dışında bir günde mi olduğuna da dikkat edilmiştir. Çünkü Ay takviminin her haftasının son gününe ve ayın

³⁰⁸ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 99.; A. Sayılı, *age.*, 1991, s. 325.

³⁰⁹ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 90.

³¹⁰ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 99.

³¹¹ İ. Atalay, *age.*, 2001, s. 36-37.

³¹² H. Hunger, D. Pingree, *age.*, 1999, s. 14-16.; F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 67.; E. Reiner, *agm.*, 2000, s. 22.

³¹³ J. Oates, *age.*, 2015, s. 199.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 101-102.

³¹⁴ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 102.

19 ve 21. günlerine özel anlamlar yüklenmiştir. Bu günlerde kâhinler gizemlerini yerine getiremedikleri gibi krallar da bir hükümdar olarak geleneksel konuşmalarını yapmamışlardır. Hatta doktorların hastalarını tedavi etmeleri de uygun görülmemiştir. Ancak hilalin 28. günde görünmesi birinci günle eş tutulmuş ve buna olumlu bir anlam yüklenmiştir. Bu duruma ilişkin kehanetler şunlardır: “*Eğer ay 28. günde görünürse birinci günmüş gibi: Batı memleketi için kötüdür. Eğer Ay 28. günde görünürse bu Akad için iyidir, batı için kötüdür*”³¹⁵.”

Ayrıca ikinci haftanın son gününde Ay yükselirken Güneş ile birlikte görünmesi bir uyum yakalandığı anlamına gelmiştir. Bu uyum tanrıların insanları hoşnut tutacağı, toprağın verimlileşeceği ve büyükbaş hayvanların güvenle doğaya salınabileceği şeklinde yorumlanmıştır. Fakat Ay ve Güneş arasında bir uyumsuzluk gözlemlenirse aynı etkinin yeryüzüne de sirayet edeceği düşünülmüştür. Bu da ekonomik sıkıntıların ortaya çıkacağı ve güçlü bir düşmanın istilasının başlayacağı anlamını taşımıştır.

Öte yandan boynuzla benzetilen hilalin uçlarının uzunluğuna, sivrilğine ve parlaklığına, baktığı yöne, etrafında görülen yıldızlara ve gezegenlere de dikkat edilmiştir. Bu bağlamda hilalin boynuzlarının eşit uzunlukta ve parlaklıkta olması iyi bir işaret olarak görülmüştür. Kâhin Nergal-eştir tarafından hazırlanan iki ayrı raporda bu durum şöyle ifade edilmiştir: “*Eğer hilalin boynuzları eşit parlaklıktaysa düşman krallar uzlaşacak*”. Boynuzlardan birisinin karanlık görünmesi ise komşu ülkelerden birisinde isyan çıkacağına işaret olarak kabul edilmiştir. Ancak bu husustaki belgelerin yetersiz olmasından dolayı söz konusu işaretlerin tam olarak nasıl yorumlandığını belirlemek mümkün değildir.

Diğer taraftan hilalin uçlarının sivri ve parlak olması kralın nüfuzunun artacağına işaret etmiştir. Kâhin Nergal-eştir bu durumu “*Eğer hilalin boynuzları çok sivri görünüyorsa: Akad’ın kralı gittiği her yerde düşmanlarını zayıflatacaktır*” ve “*Eğer hilalin boynuzları çok sivri ve parlak görünüyorsa: Akad’ın kralı döndüğünde tüm topraklara hükmedecektir.*” ifadeleri ile açıklamıştır³¹⁶. Buna karşılık hilalin uçlarının uyumsuz olması kötü bir anlam taşımıştır. *Enuma Anu Enli Serisi*’nden bir kehanette bu durum şöyle yorumlanmıştır: “*Eğer ay doğduğunda bir bölümü gölgeliyse sağ ucu küt ancak diğer ucu ince ve uzunsa üç yıl boyunca ülkenin ekonomisi*

³¹⁵ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 113-114.; H. Hunger, *age.*, 1992, s. 51, 180, 239, 250, 11.

³¹⁶ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 144.; M. Baigent, *age.*, 2009, s. 112-113.

*durağanlaşacaktır*³¹⁷.” Ayrıca astrolojik raporlarda hilalin uçlarının aşağıya doğru bakmasının bir felaketin habercisi olduğu belirtilmiştir: “*Eğer hilalin boynuzları yere bakıyorsa sel gelecek*³¹⁸.” Aynı şekilde hilalin sağ boynuzunun iç kısmında Akrep Takımyıldızı’nın görülmesi de uğursuz kabul edilmiş ve bu durum o yıl çekirgelerin hasadın tamamını yiyip bitireceğinin işareti sayılmıştır.

Bazı kehanetlerde de üst atmosferdeki buz kristallerinden oluşan bulutların Ay’dan yansıyan ışığı kırması sonucunda Ay’ı çevreleyen bir çember gibi ortaya çıkan halenin görüldüğü gün ve bu çemberin içerisinde görülen diğer gök cisimleri yorumlanmıştır³¹⁹. Bu husustaki bir kehanette ayın başlangıcında halenin görülmesi “*Eğer taşritu (eylül/ekim)*³²⁰ *ayının ilk günü, Ay doğduğunda bir hale ile çevriliyse güneydoğudaki düşmanlar (Elamlılar) saldırıya geçecektir.*” şeklinde açıklanmıştır³²¹. Bir diğer kehanette de Ay’ın halesinin içinde Satürn’ün yer alması kralın güvende olduğunun ve ülkede barış ortamının görüleceğinin habercisi olduğu ve bunun aynı zamanda ülkeye doğruluk ve adalet getireceği belirtilmiştir. Fakat halenin içinde Jüpiter’in olması tüm ülkede huzursuzluğun ortaya çıkacağı ve kralın sarayında tehlikede olacağı anlamına gelmiştir. Muhtemelen bu yorumlarda kralı temsil ettiği düşünülen Jüpiter’in halenin içerisinde olması kralın tutsak olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Nitekim bu duruma ilişkin birçok astrolojik raporda “*Eğer Ay’ı çevreleyen halenin içerisinde Jüpiter duruyorsa Akad Kralı mahsur kalacaktır*”³²² ifadelerine yer verilmiştir. Benzer bir şekilde Mars’ın da halenin içinde görülmesi olumsuz bir anlam taşımıştır. Bazı kâhinler bu durumu büyükbaş hayvanların yok olacağı, kralın öleceği ve ülkenin toprak kaybedeceği şeklinde yorumlamışlardır. Söz konusu kâhinlerden Nabû-ahhe-eriba raporunda bunu şöyle dile getirmiştir: “*Eğer Ay bir hale tarafından çevrelenmişse ve Mars onun içinde ise sığırlar yitirilecek, batı memleketi küçülecektir*”³²³.

Astrolojik raporların çok azında da halenin içerisinde görülen sabit ya da takımyıldızlardan bahsedilmiştir. Bunlardan birinde Ay’ın halesinin içinde Eldebaran Yıldızı’nın yer almasının ülkeye doğruluk ve adalet geleceğini gösteren bir işaret

³¹⁷ J. Bottéro, agm., 2005a, s. 193.

³¹⁸ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 274.

³¹⁹ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 113-116.

³²⁰ H. H. Duymuş Florioti, agm., 2012, s. 368.

³²¹ J. Bottéro, agm., 2005a, s. 193.

³²² M. Baigent, *age.*, 2009, s. 163, 116.; H. Hunger, *age.*, 1992, s. 8.

³²³ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 116.; H. Hunger, *age.*, 1992, s. 25.

olduğu belirtilmiştir. Bir diğ erinde ise Regulus Yıldızı kadınların erkek çocuk sahibi olacaklarını müjdeleyen bir işaret olarak tanımlanmıştır³²⁴.

Ayın halesinin içinde Yengeç ya da Ülker takımyıldızlarından birinin olması da kâhinler tarafından benzer bir şekilde yorumlanmıştır. Bu işaretlerin taşıdıkları olumlu anlamlar raporlarda şöyle ifade edilmiştir: “Eğer Ay’i çevreleyen halenin içerisinde Yengeç Takımyıldızı duruyorsa Akad Kralı’nın ömrü uzayacaktır. Eğer Ay’i çevreleyen halenin içerisinde Ülker Takımyıldızı duruyorsa; o yıl, kadınlar erkek çocuk doğuracaklardır³²⁵.” Buna karşılık *Enuma Anu Enlil Serisi*’nde halenin içinde Pegasus Takımyıldızı’nın görülmesinin uğursuz olduğundan bahsedilmiştir: “Eğer Pegasus Takımyıldızı halenin içinde duruyorsa arpa ve saman tükenecektir³²⁶.”

Enuma Anu Enlil Serisi’nin 15-22. tabletlerinde ise Ay tutulmaları yorumlanmış ve tutulmalar genellikle olumsuz durumların sebebi olarak gösterilmiştir. Aynı etki kâhinler tarafından astrolojik raporlarda da sıklıkla dile getirilmiştir. Nitekim hem *Enuma Anu Enlil Serisi*’nde hem de astrolojik raporlarda Ay tutulmasının kralın ölümüne, doğal afetlerin yaşanmasına, salgın hastalıkların ortaya çıkmasına, toprakların verimsizleşmesine ve hamile kadınların düşük yapmasına sebep olacağına dair birçok kehanet vardır. Ayrıca tutulmanın Adad’ın gazabı olduğu ve beraberinde ülkeye doğal afetler getireceği de düşünülmüştür. Bu durum bir kehanette şöyle ifade edilmiştir: “Eğer simānu (mayıs/haziran)’da bir tutulma olursa sel olacak ve su toprağın ölümüne neden olacak³²⁷.” Bir başka kehanette ise tutulmanın addaru (şubat/mart) ayı içerisinde gerçekleşmesinin kralın saltanatının bitmesine sebep olacağı ve ülke içerisinde düşmanlıkların başlayacağı şeklinde yorumlanmıştır³²⁸. Ayrıca uğurlu ve uğursuz zamanların derlendiği *İqqur İpuş Serisi*’nde kislīmu (kasım/aralık)³²⁹ ve addaru aylarında bir tutulma yaşanmasının köpeklerin kudurmasına neden olacağından bahsedilmiştir: “Eğer dokuzuncu ayın (kislīmu) ilk gününden 30. gününe kadar Ay tutulması olursa Nergal insanları yok edecek. Eğer 12. (addaru) ayda (ay tutulursa),

³²⁴ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 116.; Marten Stol, *Birth in Babylonia and the Bible Its Mediterranean Setting*, Groningen 2000, s. 106.

³²⁵ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 7-8.; M. Stol, *age.*, 2000, s. 105.

³²⁶ F. Rochberg, *age.*, 2010, s. 261.

³²⁷ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 102.; M. Baigent, *age.*, 2009, s. 119.; H. Hunger, *age.*, 1992, s. 6.

³²⁸ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 139.

³²⁹ H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2012, s. 376.

Elam'ın kralı ölecek ve köpekler kuduz olacak ve insanları ısırarak. (Isırılmış) erkek veya kadın yaşamayacak"³³⁰.

Bununla birlikte Ay tutulmaları her zaman olumsuz bir anlam taşımamıştır. Zira *nisannu* ayında gün batımından gece yarısına kadar geçen sürede gerçekleşen tutulmalar uğurlu sayılmıştır. Ayrıca tutulmaların sabah gerçekleşmesinin de hastaların iyileşmesini sağlayacağı düşünülmüştür. Kanlı ay tutulmaları ise hasadın artacağı ve insanların zenginleşeceğinin işareti olduğuna inanılmıştır³³¹.

2.2.2.2. Güneş

Mezopotamya toplumlarının kullandıkları takvimler Ay'ın hareketleri temel alınarak oluşturulduğu için Güneş'in Mezopotamya astrolojisi içerisinde daha az rol oynadığı düşünülmektedir³³². Yine de *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin 23/24-35. tabletleri Güneş ile alakalı kehanetlere ayrılmıştır. Bu tabletlerde yer alan kehanetlerin konuları Güneş'in görünümü ve Güneş tutulmaları olmuştur. Ancak kehanetlerde Güneş'in görünümüne bakılarak yapılan yorumlara daha çok yer verilmiştir. Bununla birlikte kehanetlerden çok azı eksiksiz olarak günümüze kadar ulaşabilmiştir³³³.

Güneş'in görünümüne bakılarak yapılan yorumlar *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin 23/24-29/30. tabletlerinde ele alınmıştır. Bu tabletlerden ilk ikisinde ve son ikisinde Güneş'in doğduğu anda nasıl görüldüğü ve o anda gerçekleşen atmosferik olaylar yorumlanmıştır. 23 ve 24. tabletlerde özellikle bir ayın başlangıcında Güneşin doğarken nasıl görüldüğünün yanında rüzgâra, bulutlara ve yağışa bakılmıştır. 29 ve 30. tabletlerde ise zamana vurgu yapılmadan Güneş doğarken yağmur yağması, toz fırtınası çıkması gibi durumlardan bahsedilmiştir. Bu kehanetlerden birinin tercümesi şöyledir: "Eğer gün doğumunda bir toz fırtınası varsa ülkede büyük bir ordu yenilgiye uğrayacak".

Ayrıca Güneş'in doğarken yaydığı farklı renklerdeki ışınlar da bu tabletlerde yorumlanmıştır. Bu kehanetlerin koşul cümlelerinde "Eğer Güneş doğar ve onun ışığı

³³⁰ Wu Yuhong, "Rabies and Rabid Dogs in Sumerian and Akkadian Literature" *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 121, No. 1, Michigan 2001, s. 36.; Frederick M. Fales, "Mesopotamia", *Handbook of Clinical Neurology*, Vol. 95, Edinburg 2010, s. 25.

³³¹ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 120-121.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 159.

³³² M. Baigent, *age.*, 2009, s. 123.

³³³ Erlend Gehlken, *Weather Omens of Enūma Anu Enlil Thunderstorms, Wind and Rain (Tablets 44-49)*, Leiden/Boston 2012, s. 4.; Jeanette C. Fincke, "Additions to Already Edited Enūma Anu Enlil (EAE) Tablets, Part II: The Tablets Concerning the Appearance of the Sun Published in Pihans 73, Part I" *KASKAL*, Vol. 11, 2014, s. 29.

sarıysa/kirliyse/soğuksa...” gibi ifadeler yer almıştır. Kehanetlerin sonuç cümleleri ise ne yazık ki eksiktir. Bu sebeple söz konusu işaretlerin nasıl yorumlandığı konusu oldukça belirsizdir³³⁴. Yine de Kâhin Zakir tarafından hazırlanan bir rapordan Güneşin kırmızı renkte görülmesinin çeşitli olumsuzluklara sebep olacağı öğrenilmiştir. Ancak bu husustaki yorumlara astrolojik raporların yalnızca birkaçında rastlanılmıştır. Bu sebeple kâhinlerin birçoğunun bu işaretlerin takibine pek önem vermedikleri söylenebilir. Kâhin Zakir’in raporunun ilgili kısımları ise şöyledir: “*Eğer Güneş doğar ve (o sanki) kırmızıya boyanmışsa bu topraklar yok olacaktır. Eğer Güneş doğar ve (o) kırmızıysa bu topraklarda savaş olacak / isyan (olacak) / kralın tüm toprakları kaybolur. Eğer Güneş yükselir ve kırmızı parlaklığa erişirse burada bir tutulma gerçekleşecek ve Adad harap edecek*”³³⁵.”

Buna karşılık *Enuma Anu Enlil Serisi*’nde gün batımının yorumlandığı kehanetlerden bir kısmı okunabilmiştir. Bu kehanetlerin tercümeleleri şöyledir: “*Eğer Güneş batarken Adad gürülürse, yağmur yağacak. Eğer Güneş battıktan sonra toz fırtınası başlarsa büyük bir ordu yenilgiye uğrayacak, ülkede düşmanlık olacak.*” Ayrıca bu kehanetlerden bazılarında havanın kararmasıyla birlikte görülmeye başlanan diğer gök cisimleri de kehanetlere dâhil edilmiştir. Bu kehanetlerden bazıları şunlardır: “*Eğer Güneş batar ve Ay onun yerinde durursa ülke zayıflayacak. Eğer Güneş batar ve Jüpiter onun yerinde durursa bir felaket meydana gelecek. Eğer Güneş batar ve Kurt Yıldızı onun yerinde durursa zenginlik ve bolluk olacak*”³³⁶.

24-25. tabletlerdeki kehanetler ise Güneş’i tanımlamak için kullanılan “*šamšatu*” terimi ile ilişkilidir. Disk³³⁷ anlamına gelen bu terim kehanetlerin bazılarında birden fazla Güneş’in görülmesi gibi bir durumu yorumlarken kullanılmıştır. Bu kehanetlerde mucizevi bir olaydan bahsedilmiş gibi görünüyorsa da aslında bu atmosferdeki buz kristallerinin sebep olduğu bir ışık oyunudur. Modern terminolojide “*yalancı güneş*” olarak adlandırılan bu yanılsama *Enuma Anu Enlil Serisi*’nde şöyle yorumlanmıştır: “*Eğer ikinci bir disk doğarsa kral kendi ülkesi için yolunu değiştirecek. Eğer iki disk doğarsa: halk sadakatsiz olacak*”³³⁸...” Öte yandan astrolojik raporlarda

³³⁴ H. Hunger, D. Pingree, *age.*, 1999, s. 18.; J. C. Fincke, agm. 2014, s. 105, 120, 124.

³³⁵ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 172.; M. Baigent, *age.*, 2009, s. 130.

³³⁶ J. C. Fincke, agm. 2014, s. 126-127.

³³⁷ CDA, Ş, s. 354.

³³⁸ R. Jonathan Taylor, *An Analysis of Celestial Omina in the Light of Mesopotamian Cosmology and Mythos*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Nashville 2006, s. 63-64.

Güneş'in akşam doğması hâlinde ülkenin nüfusunun büyük oranda azalacağından bahsedilmiştir. İlk bakışta oldukça saçma görünen bu durum da kâhinlerin kullandığı terminolojiden kaynaklanmıştır. Zira metinlerde Satürn, “*Gece Güneşi*” olarak tanımlanmıştır³³⁹.

Güneşin gündüz vakti gözden yok olması yani Güneş tutulması ise *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin 30-35. tabletlerinin konusu olmuştur. Fakat bu tabletler henüz yayımlanmamıştır³⁴⁰. Astrolojik raporlarda ise Güneş tutulması ile alakalı yorumlara oldukça az yer verilmiştir. Muhtemelen bu durum Güneş tutulmasının Ay tutulması kadar uğursuz bir olay olarak görülmemesiyle alakalıdır. Yine de tutulmanın gerçekleştiği zaman onun taşıdığı anlamda ayırt edici bir nokta olmuştur. Nitekim Güneş tutulmasının *ayyaru* (nisan/mayıs)³⁴¹ ayının 28. gününde gerçekleşmesi olumlu olarak kabul edilmiştir. Tutulmanın gerçekleştiği bu günün insanlara birçok iş imkânından faydalanma ve bol bol beslenme olanağı sağlayacağı düşünülmüştür. Ayrıca tutulmanın sonunda Güneş'in hilalin boynuzları gibi görünerek belirmesi kralın düşmanlarını esir edeceği ve ülkeden fenalıkların uzaklaşacağı anlamına geldiğine inanılmıştır. Buna karşılık tutulmanın 29. günde gerçekleşmesi krala karşı bir isyan başlayacağını, beş yıl içerisinde tahtın sahibinin değişeceğini ve ülkede uzun süre boyunca devam edecek kargaşanın işareti olduğu kabul edilmiştir³⁴². Bu uğursuz durumdan kurtulmak için de kâhinler kralı kötülüklerden koruyacak “*šar puhri*” ritüelinin uygulanması gerektiğini belirtmişlerdir. Nitekim İssar şumu-ereş bir mektubunda bu ritüelde kralın yerine tahta oturacak vekilin kötülükleri kraldan uzaklaştırabileceğini ifade etmiştir. Öte yandan mektubun bir başka kısmında İssar şumu-ereş'in bu tavsiyeyi kralın talebi üzerine yazdığını belirtmesi, gerektiğinde tahttan uzaklaşmasına dahi sebep olacak bu uğursuz işaretin kral tarafından ne kadar önemsendiğini göstermektedir³⁴³.

2.2.2.3. Yıldızlar ve Gezegenler

Yıldız ve gezegen kehanetlerinin esası takımyıldızları ve sabit yıldızlar ile Güneş Sistemi'nde yer alan beş gezegenin (Merkür, Venüs, Mars, Jüpiter, Satürn) belirli

³³⁹ U. Koch-Westenholz, s. 113.; M. Baigent, *age.*, 2009, s. 124-125.

³⁴⁰ E. Gehlken, *age.*, 2012, s. 4

³⁴¹ H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2012, s. 364.

³⁴² U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 157.; H. Hunger, *age.*, 1992, s. 220.

³⁴³ S. Parpola, *age.*, 1993a, s. 20.

bir zamanda uzay boşluğunda yaptıkları hareketlerin ve işgal ettikleri konumlarının yorumlanmasına dayanmaktadır.

Bu bağlamda hem *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin son 21 tabletinde hem de astrolojik raporlarda yıldız ve gezegenlerin yorumlandığı çok sayıda kehanet bulunmaktadır. Nitekim *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin 50-55. tabletleri yıldız kehanetlerine ayrılmıştır. Ancak bu tabletler oldukça kötü bir vaziyettedir. Tabletlerin okunabilen kısımlarından anlaşıldığı üzere ilk iki tablette sabit yıldızlara, geriye kalan tabletlerde ise Ülker, Akrep, Yengeç, Aslan gibi takımyıldızlarına dair yorumlara yer verilmiştir. Gezegen kehanetlerinin dağılımı da şöyledir: 56-57-58. ve 66. tabletler Mars kehanetlerine, 59-63. tabletler Venüs kehanetlerine, 65-66. tabletler de Jüpiter kehanetlerine ayrılmıştır. Son üç tabletin içeriği ise net değildir³⁴⁴.

2.2.2.3.1. Yıldızlar

Enuma Anu Enlil Serisi'nin 50 ve 51. tabletleri genellikle astronomi metni olan *MUL.APİN Tabletleri* ile ilişkilidir. Özellikle 50. tableti bir yıldız rehberi olarak adlandırmak mümkündür. Zira tabletin bazı kısımlarında hiçbir kehanet bulunmamakta ve “*a yıldızı b içindir*” gibi tanımlama kalıplarına yer verilmiştir. Burada *b*; yıldıza bağlı gelişen bazı karasal olay ve konulara karşılık gelmiştir³⁴⁵: “*Elam'ın yıldızı soğuk içindir. Elam'ın yıldızı Mars'tır. Anzu kuşudur*³⁴⁶. *Eğer Anzu kuşunun yıldızı kıpkırmızıysa soğuk olacak.*”

Astrolojik raporlarda da yıldızların diğer gök cisimleri ile olan ilişkilerine değinilmiştir. Bu noktada en çok dikkat edilen hususların başında bir yıldızın Ay'ın halesinin içindeki veya bir gezegene olan konumu olmuştur³⁴⁷. Örneğin Yengeç Takımyıldızı'nın halenin içinde yer alması kralın uzun bir ömrü olacağına, Boğa Takımyıldızı'nın yer alması kralın ülkeyi adaletli bir şekilde yöneteceğine işaret etmiştir³⁴⁸.

³⁴⁴ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 91.

³⁴⁵ H. Hunger, D. Pingree, *age.*, 1999, s. 19.

³⁴⁶ Metinlerde aslan başlı, hortumlar ve kum fırtınaları çıkaracak kadar büyük kanatlara sahip canavar bir kuş olarak betimlenmiştir. Bkz. J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 151-152.

³⁴⁷ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 130-133.

³⁴⁸ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 13, 39.

2.2.2.3.2. Mars

Mars, Mezopotamya toplumlarının inanişına göre; felaketler, salgın hastalıklar ve ölümle ilişkili olan tanrı Nergal'in sembolüdür. Bu nedenle gezegen çivi yazılı metinlerde sıklıkla düşman, yalancı ve zararlı olarak tanımlanmıştır³⁴⁹. Bunun bir yansıması olarak da *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin 56-58. ve 66. tabletlerinde ve kâhinler tarafından krallara gönderilen raporlarda Mars yaklaşan bir fenalığın işareti olarak gösterilmiştir³⁵⁰. Onun gökyüzünde gözden kaybolması ise kötülüklerin uzaklaştığı anlamına gelmiştir³⁵¹.

Ayrıca Mars, düşman olan Amurru ve Elam memleketlerini temsil eden bir gezegen olarak görülmüştür³⁵². Bu sebeple onun uygunsuz bir zamanda gökyüzünde belirmesinin ordunun üzerinde olumsuz bir etki yapacağına inanılmıştır. Bu durum Kâhin Bulluttu tarafından hazırlanan bir raporda şöyle ifade edilmiştir: “(Eğer Mars) *dumūzu/du'ūzu'da (haziran/temmuz)*³⁵³ görünür hâle gelirse: Savaşçuların mezarlığı genişleyecektir³⁵⁴.”

Mars bazı kâhinler tarafından da görünümünden dolayı “kırmızı gezegen” olarak adlandırılmıştır³⁵⁵. Bu sebeple Mars'ın yansıttığı ışığın kırmızıdan farklı bir renkte olması ya da ışığın azalması onun kötü etkisinin uzaklaşması olarak yorumlanmıştır. Nitekim Bulluttu raporunun devamında Mars'ın beyaz renkte ve çok küçük görülmesinin düşman kuvvetlerinin bozguna uğratılacağına işareti olduğunu söylemiştir. Ayrıca raporda gezegenin sarı renge bürünmesi “Eğer Mars ışıldayarak doğarsa ve onun parlaklığı sarıysa: Elam'ın kralı ölecek.” şeklinde yorumlanmıştır³⁵⁶.

Mars ile alakalı kehanetlerin önemli bir kısmında ise gezegenin büyükbaş hayvan yetiştiriciliği üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsedilmiştir. Özellikle Mars'ın Ay'ın halesinin içinde yer alması hayvanların telef olacağına işaret etmiştir³⁵⁷. Bu durum Balasî, Şapiku, Bamaya gibi kâhinlerin raporlarında defalarca şöyle dile

³⁴⁹ Mars, modern astrolojide de salgın, ateşli hastalıklar, yerel kıranlar ve ölümle ilişkilendirilmiştir. Bkz. M. Baigent, *age.*, 2009, s. 152.

³⁵⁰ J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 213.; M. Baigent, *age.*, 2009, s. 149-150.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 128-129.

³⁵¹ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 73.

³⁵² U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 129.; A. Sayılı, *age.*, 1991, s. 325.

³⁵³ H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2012, s. 366.

³⁵⁴ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 72.

³⁵⁵ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 152, 160.

³⁵⁶ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 72-73.

³⁵⁷ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 151.

getirilmiştir: “Eğer Ay hale tarafından çevrenmişse ve Mars onun içindeyse tüm ülkede sığır kaybı...” Ayrıca kâhinler bu durumun tarım faaliyetlerini de kötü etkileyeceğini ve Mars’ın bitkilerin gelişmesini engelleyeceğini belirtmişlerdir: “Eğer Ay hale tarafından çevrenmişse ve Mars onun içinde duruyorsa sığır kaybı, tarlalardaki ürünler ve hurmalar gelişmeyecek³⁵⁸.”

Mars’ın gökyüzünde bir gezegenin yakınında görülmesinin ise o gezegenin Mars’ın tesiri altına girdiğine ve bunun o gezegenin var olan olumlu etkilerini yitirmesine sebep olduğuna inanılmıştır. Zira hastalıklarla ilişkili olan Mars’ın Jüpiter ile yaklaşması tüm ülkede “*miqtu*” hastalığının artmasına sebep olacak bir işaret olarak tanımlanmıştır. Ayrıca bu etkileşimden dolayı kralın da öleceği düşünülmüştür. Bu sebeple kâhinler raporlarında Mars’ın kötü etkisinden kurtulmak için kralı kötülüklerden koruyucu *namburbi* ritüelinin uygulanması konusunda uyarılmışlardır.

Mars’ın bolluk ve bereketin simgesi olan Venüs’ün yakınında olması ise ülkede bir doğal afet yaşanacağına işaret etmiştir. Bu durum raporlarda; “Eğer Mars [...]da Venüs’ün solunda durursa: Akad harap [olacak]... ” şeklinde açıklanırken *Enuma Anu Enlil Serisi*’nde daha açık bir şekilde bu yıkımın bir sel sonucunda olacağı belirtilmiştir³⁵⁹.

Mars’ın Akrep Takımyıldızı’nın içinde görülmesinin ise hanedanı ve ülkeyi derinden etkileyeceğine inanılmıştır. Bu durum *Enuma Anu Enlil Serisi*’nde yer alan bir kehanette şöyle ifade edilmiştir: “Eğer Mars, Akrep’e yaklaşırsa: prensin sarayında bir *gedik* (ihlal/boşluk) olacak³⁶⁰.” Kimin tarafından hazırlandığı tespit edilemeyen bir raporda ise Mars ve Akrep Takımyıldızı³⁶¹ arasındaki etkileşimin prensi değil kralı etkileyeceğinden bahsedilmiştir. Raporda bu işaret hükümdarın bir akrebin sokması sonucunda öleceği, ardından veliaht prensin de bir sebepten dolayı onun yerine tahta geçemeyeceği, ülkenin yönetimi bir başkasının kontrolüne geçmesine rağmen onun da sarayda kontrolü ele alamayacağı ve ülkede uzun süre devam edecek siyasi bir istikrarsızlığın boy göstereceği şeklinde yorumlanmıştır³⁶².

³⁵⁸ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 49, 99, 271

³⁵⁹ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 150, 139.; H. Hunger, *age.*, 1992, s. 160, 235.

³⁶⁰ N. Campion, *agm.*, 2000, s. 533.

³⁶¹ Modern astrolojide Mars yakın bir zamana kadar Akrep burcunun yöneticisi olarak kabul ediliyordu. Ancak 1930’lardan sonra Akrep Takımyıldızı’nı Plüton’un yönettiği görüşü yaygınlaşmıştır. Bkz. M. Baigent, *age.*, 2009, s. 152-153.

³⁶² M. Baigent, *age.*, 2009, s. 151.; H. Hunger, *age.*, 1992, s. 279.

2.2.2.3.3. Venüs

Enuma Anu Enlil Serisi içerisinde en kapsamlı gezegen kehanetleri; 59-63. tabletlerde geçen Venüs ile ilişkili olanlardır. Venüs bu tabletlerde “*dil-bat*” (*en parlak yıldız*) ve “*İstar*” olarak adlandırılmıştır³⁶³. Ancak bu tabletlerin yalnızca bir bölümü korunabilmiştir. Asur krallarına gönderilen astrolojik raporların ise sadece 20 tanesinde Venüs’ten bahsedilmiştir³⁶⁴.

Enuma Anu Enlil Serisi’nin okunabilen kısımlarından anlaşıldığı üzere 59. tablette Venüs yılın ilk yarısındaki aylarla, 60. tablette ise yılın ikinci yarısındaki aylarla ilişkilendirilmiştir. Sonraki iki tabletin düzensiz olan birçok bölümü içeriğin saptanmasını oldukça zorlaştırmıştır. Buna karşılık 63. tabletteki kehanetler Venüs’ün gözden kaybolması ve yeniden ortaya çıkmasıyla ilgilidir³⁶⁵.

Venüs’ün gökyüzünde görülme vakti ise Güneş’e olan pozisyonuna göre Güneş doğmadan önce ya da Güneş battıktan sonra olabilmektedir. Bu sebeple Mezopotamyalılar Venüs’ün cinsiyetinin ve karakterinin görüldüğü zamana göre değiştiğine inanmışlardır. Nitekim kehanetlerde tan vaktinde görüldüğünde “Sabah Yıldızı” olarak adlandırılmış ve bu onun dişi olduğuna işaret etmiştir. Güneş battıktan sonra görüldüğünde ise “Akşam Yıldızı” olarak adlandırılmış ve bu Venüs’ün eril olduğu anlamına gelmiştir. Ancak nadiren de olsa kâhinler mektuplarda Sabah Yıldızı’nı erkek, Akşam Yıldızı’nı dişi olarak tanımlamışlardır. Venüs’ün dişi olması olumlu bir anlam taşıırken eril olması olumsuz bir işaret kabul edilmiştir. Metinlerde bu durum oldukça açık bir şekilde şöyle ifade edilmiştir: “*Eğer Venüs doğuda yükselirse; o dişidir: Olumlu. / Eğer Venüs batıda yükselirse; o erildir: Olumsuz*”³⁶⁶.

Diğer taraftan Venüs’ün genellikle yağmur, verimlilik ve doğurganlık getirdiği düşünülmüştür. Astrolojik raporlarda yağmur ve gök gürlemesinin Venüs ile ilişkili olduğu da sıkça dile getirilmiştir. Ancak bunun anlamı onun hangi ayda görüldüğü/gözden kaybolduğu ve bu esnada hangi konumda bulunduğuyla alakalıdır.

³⁶³ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 125.

³⁶⁴ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 136.

³⁶⁵ H. Hunger, D. Pingree, *age.*, 1999, s. 20.

³⁶⁶ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 125-126.; E. Kasak, R. Veede, agm. 2001, s. 22; David Brown, *Mesopotamian Planetary Astronomy-Astrology*, Groningen 2000, s. 283-284.; Yusuf Kılıç, Ebru Uncu, “Eski Mezopotamya İnanç Sisteminin Yunanlılara Etkisi (İstar-Aphrodite Örneği)”, *History Studies*, C. 3, S. 1, 2011, s. 187-188.

Olumlu etkisi olması için Enlil'in yolunda görülmesi gerekmiştir³⁶⁷. Keza *šabātu* (ocak/şubat) ayında görünür hâle gelmesi ya da *tebētu* (aralık/ocak)³⁶⁸ ayında gözden kaybolması tarımsal verimliliğe işaret etmiştir³⁶⁹. Yengeç Takımyıldızı'na yaklaşması da hem hasadın bol olacağını hem de hamile kadınların embriyolarının mükemmel olacağını göstermiştir³⁷⁰. Buna karşılık uygun bir zaman aralığının dışında ya da konumda belirmesi kıtlık habercisi olarak görülmüştür: “Eğer Venüs (*Yay Takımyıldızı içinde*) *kislīmu*'da (*kasım/aralık*) (*görünür hâle gelirse*), *ülkede arpa ve saman kıtlığı olacaktır*”³⁷¹.

Venüs'ün diğer gezegenlere yakın bir konumda olması ise savaş hâline ve kral için kötü şansa işaret ettiği düşünülmüştür³⁷². Özellikle Venüs ile Mars'ın birbirine yaklaşmasının kralın kaderini olumsuz yönde etkileyeceğine inanılmıştır. *Enuma Anu Enlil Serisi*'nde bu etkileşim ile ilgili bir kehanetin tercümesi şöyledir: “Eğer Venüs yükseldiği zaman Mars, onun yakınında görülürse o zaman kralın oğlu, saraya girecek ve tahtı alacak.” Başka bir kehanette ise bu iki gezegenin birbirine yaklaşmasının ekinlerin bir sel veya düşman tarafından yok edileceğinin işareti olduğu belirtilmiştir³⁷³.

Kralı ilgilendiren bir diğer etkileşim ise Venüs ile Ay arasında kurulmuştur. Burada gezegenin Ay'a göre konumuna bakılmış ve Venüs'ün Ay'ın yanında olması kralın ölümüne işaret ederken Ay'ın ötesinde görülmesi kralın nüfuzunun artacağına müjdecisi olmuştur. Aynı şekilde Ay'ın sağında konumlanması iyi solunda konumlanması ise olumsuz kabul edilmiştir. Nitekim Venüs'in Ay'ın sağında olması düşman ülkelerden birinin toprak kaybedeceğinin habercisi olmuştur: “Eğer Venüs, Ay'ın sağında duruyorsa... *Amurru Kralı, Amurru Ülkesi küçülecek*”. Venüs'ün Ay'ın solunda olmasının ise tam tersi bir etki yaptığına inanılmıştır³⁷⁴.

2.2.2.3.4. Jüpiter

Babil mitolojisinin baş tanrısı Marduk'un sembolü olan Jüpiter³⁷⁵, astrolojik metinlerde kralın kaderini etkileyen bir gezegen olarak tanımlanmıştır. Bu durum

³⁶⁷ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 126.; H. Hunger, *age.*, 1992, s. 16.

³⁶⁸ H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2012, s. 376.

³⁶⁹ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 7, 204.

³⁷⁰ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 136.

³⁷¹ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 30-31.

³⁷² U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 126.

³⁷³ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 139.

³⁷⁴ Erica Reiner, David Pingree, *Babylonian Planetary Omens Part Three*, Groningen 1998, s. 45.

³⁷⁵ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 120.; M. Baigent, *age.*, 2009, s. 162.

gökyüzünde ve yeryüzünde birbirine özdeş bir hayat sürdüğüne ve özdeş alanlarda meydana gelen her şeyin birbirini etkilediğine olan inanışın yansımalarından biridir³⁷⁶. Zira gökyüzünde tanrıların lideri Marduk'un sembolü Jüpiter'le ilgili her durum doğrudan yeryüzünde insanların lideri olan krala etki etmiştir³⁷⁷.

Doğal olarak hem *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin 64 ve 65. tabletlerindeki kehanetlerde hem de krallara gönderilen astrolojik raporlarda Jüpiter'in genellikle iyi etkileri³⁷⁸ beraberinde getirdiğinden bahsedilmiştir. Özellikle Jüpiter'in gökyüzünde parlak bir hâlde görülmesi kralın göstereceği başarıların ışıltısı olarak görülmüştür³⁷⁹. Nitekim kâhinler raporlarında defalarca Jüpiter parlak olduğunda kralın en üst konuma erişeceğinden söz etmiştir. Onlara göre bu işaret kralın düşmanlarını alt ederek nüfuzunu daha da artıracığının göstergesidir. Nitekim bu düşünceye sahip kâhinlerden biri olan Rimutu, raporunda şu ifadelerle yer vermiştir: “*Eğer Jüpiter muhteşem bir şekilde parıldıyorsa Akad Kralı'nın silahları düşman kralının silahlarından üstün gelecektir.*” Kâhin Bulluttu ise “*Eğer Jüpiter parlaklığını sürdürürse kral iyidir; ülke mutlu olacak. Eğer Jüpiter parlaksa kral en üst konuma erişecek.*” demiştir³⁸⁰.

Benzer olumlu etkilerin Jüpiter'in gökyüzünde doğru konumda olması ve Venüs ile olan etkileşiminde de geçerli olduğu görülmektedir. Nitekim Jüpiter'in Ekvator'u temsil eden Anu'nun izinde olması ülkedeki işlerin iyileşeceğine işaret etmiştir. Kâhin Bamaya raporunda bunu şöyle ifade etmiştir: “*Eğer Jüpiter Anu Yıldızı'nın yolunda görünürse bir yağış olacak ve ülkenin hasadı artacak*”³⁸¹. Jüpiter'in Venüs'e ile bir uyum yakalaması durumunda ortaya çıkacak etkiler ise bir başka kehanette şöyle dile getirilmiştir: “*Eğer Jüpiter, Venüs ile ilerlerse halkın duası tanrıların kalbine ulaşacak*”, “*...tanrılar, barış verecek, sıkıntılar giderilecek ve güçlükler çözülecek... tanrılar, duaları alacak ve ricaları duyacak...*”³⁸²

Ancak Jüpiter'in Mars'ın etki alanına girmesi kötü bir işaret olarak değerlendirilmiştir. Bu durum kralı kötülüklerden koruyacak *namburbi* ritüelinin

³⁷⁶ M. Eliade, *age.*, 2002, s. 22, 38.

³⁷⁷ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 163.

³⁷⁸ Benzer bir şekilde modern astrolojik uygulamalarda da Jüpiter'e faydalı özellikler atfedilmektedir. Zira onun etkili olduğu zamanların hayırlı işlerin olmasını sağlayacağına inanılmaktadır. Bkz. M. Baigent, *age.*, 2009, s. 162.

³⁷⁹ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 162-163.; A. Sayılı, *age.*, 1991, s. 325. U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 120.

³⁸⁰ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 118, 142, 270, 108, 73.

³⁸¹ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 101.

³⁸² M. Baigent, *age.*, 2009, s. 163.

uygulanmasını gerektirmiştir. Kâhin Nabû-iqiša'nın raporunda bu konudaki uyarısı şöyledir: “*Mars, Jüpiter’e yaklaşıyor. Bu tüm ülke için kötü bir işaret. Kral efendim bir namburbi ritüeli yapsın da onun kötülüğü geçip gitsin*³⁸³.”

Jüpiter’in Ay ile olan etkileşimi ise farklılıklar göstermiş olmakla birlikte genellikle olumsuz durumlara işaret etmiştir. Nitekim birçok kehanette Jüpiter’in Ay’ın halesinin içerisinde olmasının ülkedeki ticaretin zayıflamasına, kralın nüfuzunun azalmasına ve kralın esir alınmasına sebep olacağından bahsedilmiştir. Kâhinler, krala bu kötü etkilerden kurtulması için bir kez daha kötülüklerden koruyucu *namburbi* ritüelini uygulamasını önermişlerdir³⁸⁴. Jüpiter’in bir Ay tutulması esnasında görülmesinin ise soyluları etkileyecek bir işaret olduğu düşünülmüştür. Kim tarafından hazırlandığı bilinmeyen bir raporda bu durumda tutulmanın kötü etkilerinin kral yerine bir başkasını etkisi altına alacağı ifade edilmiştir: “[Eğer bu tutulmada] Jüpiter orada duruyorsa [bunun yerine] tanınmış [soylu] (bir kimse) ölecek³⁸⁵.”

2.2.2.3.5. Merkür

Güneş’e en yakın gezegen olan Merkür, Güneş etrafındaki dönüşünü 87,9 günde tamamlamaktadır. Merkür’ün yörüngesi üzerinde bu kadar hızlı hareket etmesi ise sürekli olarak gökyüzünü takip eden Mezopotamyalı gök bilimci/kâhinlerce de gözlemlenmiştir. Muhtemelen bu nedenle Merkür’e Akadca “atlama” anlamına gelen *šihru*³⁸⁶ adı verilmiştir. Ancak bazı metinlerde Merkür “yaban koyunu” (*Sumerce: UDU.İDİM, Akadca: bibbu*)³⁸⁷ olarak da adlandırılmıştır.

Merkür, Mezopotamya kozmolojisinde Ninurta ve Nabu tanrıları ile ilişkilendirilmiş olmakla birlikte kehanet metinlerinde çoğunlukla Tanrı Marduk’un oğlu Nabu ile tanımlanmıştır. Tanrı Nabu ise Mezopotamya panteonunda tanrıların habercisidir. Bu sebeple yörüngesinde diğer gezegenlerden daha hızlı hareket³⁸⁸ eden Merkür gezegeninin onunla özdeşleştirildiği düşünülmektedir.

³⁸³ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 160.

³⁸⁴ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 121.; H. Hunger, *age.*, 1992, s. 8, 60.; M. Baigent, *age.*, 2009, s. 164.

³⁸⁵ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 294.

³⁸⁶ CDA, Ş, s. 365.

³⁸⁷ CDA, B, s. 43.

³⁸⁸ Çok daha sonraki dönemlerde yaşayan Romalıların da aynı düşünce ile Merkür’ü tanrıların habercisi kabul ettikleri görülmektedir. Bkz. M. Baigent, *age.*, 2009, s. 166-167.

Öte yandan Nabu'nun gökyüzündeki tüm tanrıların lideri konumunda olan Marduk'un oğlu olması, Jüpiter ile kralın kaderi arasında kurulan bağın aynısının Merkür ile veliaht prens arasında kurulmasını sağlamıştır. Nitekim Merkür ile ilgili kehanetlerin temel kaynağı olan astrolojik raporlarda Merkür'den bahsedilirken zaman zaman “*veliaht prensin yıldızı*” denilmiştir. Söz konusu raporlarda kâhinler bu baği değerlendirirken gezegenin ışığının parlaklığına ve gökyüzündeki hareketine bakmışlardır. Buna göre Merkür'ün ışığının parlak olması prens için iyi bir işaret olmuştur. Ancak Merkür'ün gökyüzündeki ilerleyişine farklı manalar yüklenmiştir. Bunlardan en dikkat çekici olanı Merkür'ün Regulus Yıldızı'na doğru hareketi olmuştur. Zira Regulus, kralın yıldızı olarak tanımlanmış bu nedenle de Merkür'ün ona doğru ilerlemesi prensin de krala karşı hareketini yani bir isyan başlatacağını sembolize etmiştir³⁸⁹ .

Bununla birlikte Merkür'ün gökyüzünde belirmesi sıklıkla yağmurun habercisi olarak kabul edilmiştir. Kâhin Bulluttu bu durumu raporuna şöyle aktarmıştır: “[*Eğer gezegen (Merkür) ay [kislîmu (kasım/aralık)] içerisinde görünür hâle gelirse: yağmur ve sel (olacak)*]³⁹⁰.” Nabû-muşeşi'nin raporunda ise selin bahar aylarında meydana gelmesinin beraberinde bir felaket getirmediği, aksine sulama faaliyetlerine katkı sağlayacağı ifade edilmiştir. Raporun ilgili kısmının tercümesi şöyledir: “[*Eğer gezegen (Merkür) ayyaru'da (nisan/mayıs) ya da simānu'da (mayıs/haziran) görünür hâle gelirse: Sel gelecek ve tarlaları sulayacak*]³⁹¹.”

Merkür'ün tarıma, hayvancılığa ve ekonomiye olumlu etkisi olduğu ise bir başka raporda Kâhin Aşaredu değinmiştir. Aşaredu raporunda Merkür'ün *elûlu/ulûlu* (ağustos-eylül)³⁹² ayında görünür olması hâlinde tahıl, susam, hurma üretiminde ve büyükbaş hayvanların sayısında artış olacağını ve bu durumun pazara canlılık getireceğini belirtmiştir. Ancak pazarda yaşanan bu etkinliğin soyguncuların da dikkatini çekebileceği ihtimali Kâhin Nergal-eîr tarafından hazırlanan bir raporda krala şöyle

³⁸⁹ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 127.; M. Baigent, *age.*, 2009, s. 166-167, 170.

³⁹⁰ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 128.; H. Hunger, *age.*, 1992, s. 72.

³⁹¹ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 92.

³⁹² H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2012, s. 367.

hatırlatılmıştır³⁹³: “Eğer gezegen (Merkür) kislîmu’da (kasım/aralık) görünürse ülkede soyguncular olacak³⁹⁴.”

2.2.2.3.6. Satürn

Mezopotamya astrolojisinde “kanunun” ve “emrin yıldızı olarak” tanımlanan Satürn ile ilgili kehanetler oldukça sınırlı sayıdadır. Zira *Enuma Anu Enlil Serisi*’nde Satürn’den bahseden bir tablet olduğu düşünülmeyle birlikte bu tablet henüz keşfedilmemiştir. Bu sebeple Satürn kehanetleri için Asur krallarına gönderilen raporlar en önemli kaynak konumundadır. Ancak astrolojik raporlarda da Satürn’den oldukça az bahsedilmiştir. Yine de bu kehanetlerden Satürn’ün barışın, adaletin ve asayişin temsilcisi olarak görüldüğü anlaşılmaktadır³⁹⁵.

Kâhinler raporlarında Satürn’den bahsederlerken genellikle Sumerce “*SAG.UŞ*” ideogramını kullanmışlardır. Akadca karşılığı “*kayamānu*” olan bu ifade “sabit” anlamındadır³⁹⁶. Büyük ihtimalle bu durum Satürn’ün Güneş etrafındaki dönüşünü 29.46 yılda tamamlamasıyla alakalıdır³⁹⁷. Bazı metinlerde ise Satürn, “*Gece Güneşi*” ya da “*Güneşin Yıldızı*” olarak tanımlanmıştır³⁹⁸. Hâliyle bu durum ilk bakışta gece yarısı Güneş’in görülmesi gibi bir karmaşaya sebep olmuştur³⁹⁹. Ancak Kâhin Balası’nin yazdığı bir raporda bu durum şöyle izah edilmiştir: “*Bu gece Satürn, Ay’a yaklaştı. Satürn Güneş’in yıldızıdır ve ilgili yorum aşağıdaki gibidir: Kral için iyidir*”.

Raporun kalan kısımlarında ise Satürn’ün Ay’a göre belirlenen diğer konumları yorumlanmıştır. Aslında Satürn’den bahseden hemen hemen tüm raporlarda gezegenin Ay ile olan etkileşiminden bahsedilmiştir ve bu ilişki genellikle kral ve ülke için iyi bir işaret olarak tanımlanmıştır. Bu hususta Nabû-iqişa adlı kâhinin Borsippa şehrinden yaptığı gözleme dair raporun ilgili kısımları şöyledir: “*(Eğer) Satürn [Ay ile birlikte duruyorsa]. Bu efendim kral için iyidir*⁴⁰⁰.” Ayrıca Satürn’ün gecenin Güneş’i olarak kabul edilmesi Ay ve Güneş arasındaki uyumun doğurduğu iyi etkinin Ay ve Satürn arasında da kurulmasını sağlamıştır. Kâhin Akkullanu raporunda bunu şöyle

³⁹³ Merkür, modern astrolojide de ekonomi ile ilişkilendirilmiştir. Ancak çok daha ilginç olanı Nergal-eîr’in raporunda da bahsolunduğu gibi Merkür’ün hırsızları yönettiği de kabul edilmektedir. Bkz. M. Baigent, *age.*, 2009, s. 171.

³⁹⁴ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 170-171.; H. Hunger, *age.*, 1992, s. 185, 139.

³⁹⁵ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 144-146.

³⁹⁶ CAD, K, s. 36.; U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 122.

³⁹⁷ İ. Atalay, *age.*, 2001, s. 18.

³⁹⁸ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 122-123.

³⁹⁹ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 124-125.

⁴⁰⁰ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 55, 164.

açıklamıştır: “Ayın 14. gününde Ay ve Güneş (Satürn) beraber görüldüler. Bu gece, Ay bir hale ile çevrelenmiş ve Satürn ile Ay halenin içinde durmaktadır. Eğer ayın 14. gününde Ay ve Güneş beraber görünürlerse: ...ülke mutlu olacak, tanrılar Akad’i iyi olarak anımsayacaklar, askerler arasında neşe (olacak), sığırlar Akad bozkırında rahatsız edilemeden yatacaklar⁴⁰¹.”

Bununla birlikte bu etkileşimin içerisine Mars’ın dâhil olması yakalanan uyumu olumsuz yönde etkilemiştir. Zira Mars’ın kötü etkisi daha baskın gelmiş ve bu nedenle halkın birtakım zorluklarla karşı karşıya kalacağına inanılmıştır. Nitekim bu etkileşimin ülkede büyükbaş hayvanların sayısının ve tarım ürünlerinin azalmasına sebep olacağı düşünülmüştür. Kâhin Nabû-ahhe-eriba tarafından ise bu iki gezegenin Ay’ın halesinin içinde birbirlerine karşı durmaları düşman ile karşı karşıya kalınacağı şeklinde yorumlanmıştır⁴⁰².

2.2.3. Hava Olaylarının ve Depremlerin Yorumlanması

Sumer panteonundaki Fırtına Tanrısı İşkur, Samiler tarafından da benimsenmiş ve Adad adını almıştır. Her iki tanrının da hava olaylarını kontrol etme kudretine sahip olduğuna inanılmıştır⁴⁰³. Bu sebeple Eski Mezopotamya toplumları atmosferde gerçekleşen gök gürlemesi, şimşek, gökkuşağı, bulutlar, yağmur ve sis gibi hava olaylarını onun insanlara olan mesajları olarak kabul etmişlerdir. Farklı zamanlarda ve şekillerde zuhur eden bu olayların yorumlanmasıyla da meteorolojik kehanetler ortaya çıkmıştır. Bunların yanında depremler de ilginç bir şekilde göksel işaretlerle ilişkilendirilmiş ve *Enuma Anun Enlil Serisi* içerisinde yorumlanmıştır.

Meteorolojik kehanetlerin esasını *Enuma Anu Enlil Serisi*’nin 36-49. tabletleri üzerinde yer alan yaklaşık 1400 kehanet oluşturmuştur. Ancak 36-41. tabletlerinin yalnızca bir bölümü günümüze ulaşmıştır. Bulutlardan bahsedilen bu kehanetlerin Güneş ile de ilgili olabileceği düşüncesi araştırmacılar tarafından ileri sürülmüştür. Ancak oldukça hasarlı olan bu tabletlerin henüz yayımlanmadığını belirtmek yerinde olacaktır. Geriye kalan tabletler ise nispeten daha iyi durumda olup bunların hem transkripsiyonu hem de çevirileri yapılmıştır. Okunabilen kısımlardan anlaşıldığı üzere

⁴⁰¹ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 145-146.; H. Hunger, *age.*, 1992, s. 67-68.

⁴⁰² H. Hunger, *age.*, 1992, s. 29-30, 105.; M. Baigent, *age.*, 2009, s. 147.

⁴⁰³ G. Leick, *A Dictionary of Ancient Near Eastern Mythology*, 2003b, Londra/New York s. 164.; Samuel Henry Hooke, “Omens, Ancient and Modern” *Folklore*, Vol. 66, No. 3, Londra 1955, s. 336, 330-339.

bu tabletlerde gök gürlemesi, şimşek, yağmur, sis ve rüzgâr gibi hava olaylarının yanında bir grup kehanette depremler yorumlanmıştır. Ayrıca kâhinlerin krallara gönderdiği raporların bazılarında da bu kehanetlerden alıntılara yer verilmiştir⁴⁰⁴.

2.2.3.1. Gök Gürlemesi

Gök gürlemesi ile alakalı kehanetler *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin 42-46. tabletlerinde bir araya getirilmiştir⁴⁰⁵. Bu kehanetlerde öncelikle gök gürlemesinin hangi aylarda gerçekleştiğine dikkat edilmiştir. Devamında da gök gürlemesinin sesi dönem insanının gerek fiziksel gerekse inanç dünyalarının parçası olan sesler ile benzerlik kurularak yorumlanmıştır. Bazı kehanetlerde ise gök gürlemesinin tekrar sayısına ve günün hangi anında gerçekleştiğine de bakılmıştır.

Gök gürlemesinin aylara göre yorumlandığı kehanetler *İqqur İpuş Serisi*'nin genel yapısına benzer bir şekilde “Eğer Adad ... ayda gürlerse” kalıbı içerisinde yorumlanmıştır. Kehanetlerin bir bölümünde de pus, yağmur, gökkuşağı ve şimşek çakması gibi diğer hava olayları dâhil edilmiştir⁴⁰⁶. Bu yorumların bazıları astrolojik raporlarda da yer almıştır: “Eğer Adad ābu'da (temmuz/ağustos)⁴⁰⁷ gürlerse ve hava bulutlu, yağmur yağıyor, şimşek çakıyorsa kaynaktaki su azalacak. Eğer Adad dumūzu/du'ūzu'da (haziran/temmuz) gürlerse topraktan toplanan ürün iyi olacak⁴⁰⁸.”

Gök gürlemesinin sesi ise genellikle Mezopotamya coğrafyasında yaşayan hayvanların sesleri ile ilişkilendirilmiştir. Gök gürlemesi kimi zaman aslan, kurt, sansar gibi yabani hayvanların seslerine benzetilmiş ve bu benzerliğin kötü durumların işareti olduğu birçok kehanette belirtilmiştir. Bunlardan bazılarının tercümeleri şöyledir: “Eğer Adad bir aslan (kükremesi) gibi gürlürse kral kaçacak. Eğer Adad bir sansar gibi gürlürse kralı oğlu öldürecek. Eğer Adad bir kurt (uluması) gibi gürlürse kralın oğlu öldürülecek.” Öte yandan kimi zamanda at, koyun, boğa, eşek, köpek gibi evcil hayvanların sesiyle de Tanrı Adad'ın sesi özdeşleştirilmiştir. Ancak bu benzeşimleri olumlu veya olumsuz olarak sınıflandırmak mümkün değildir. Nitekim at sesi ile kurulan benzeşim olumlu kabul edilirken koyun sesine olumsuz bir anlam verilmiştir: “Eğer Adad at (kişnemesi) gibi gürlerse ülke gelişecek. Eğer Adad koyun (melemesi)

⁴⁰⁴ M. Baigent, *age.*, 2009, s. 90-91.; H. Hunger, D. Pingree, *age.*, 1999, s. 18.; E. Gehlken, *age.*, 2012, s. 4, 6.

⁴⁰⁵ E. Gehlken, *age.*, 2012, s. 4-6.

⁴⁰⁶ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 173-174.

⁴⁰⁷ H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2012, s. 366.

⁴⁰⁸ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 4, 88.

gibi gürlerse Nisaba yavruları yok edecek.” Gök gürlmesi bazen de fare, yılan ve akrep gibi hayvanların sesine benzetilmiştir. Fakat yılan ve akrep ile ilgili olan kısımlar eksiktir. Fare ile ilgili olan kehanetin tercümesi ise şöyledir: “*Eğer Adad fare/sıçan gibi gürlerse bir isyan kralı tutsak edecek*”. Ayrıca gök gürlmesi ile mitolojik hayvanların ya da ifritlerin olduğu kabul edilen sesler arasında da bağ kurulmuştur: “*Eğer Adad bir alü ifriti gibi gürlerse dünyanın kralının ülkesi fethedilecektir.*”

Devam eden kehanetlerde de gök gürlmesinin tekrar sayıları yorumlanmıştır. Bu kehanetlerde tanrının gürlmesi ve bağırması olmak üzere iki farklı sesleniş biçiminden bahsedilmiştir. Kehanetlerde gök gürlmesinin sesinin 1 ila 10 defa duyulması hâlinde “*Adad’ın gürllediği*”, 6-19 defa duyulması hâlinde “*Adad’ın bağırdığı*” belirtilmiştir. Bununla birlikte hangi ifadenin kullanılmış olduğu (gürlleme/bağırma) ya da bu seslenişlerin tekrar sayısının azlığı veya çokluğu kehanetin olumlu veya olumsuz anlam taşımaya etki etmemiştir: “*Eğer Adad iki defa gürlerse şehirdeki ticaret zayıflayacak. Eğer Adad dört defa gürlerse Adad ülkeye bolluk getirecek. “Eğer Adad 15 defa bağırsa ülkedeki hasat üç yıl süresince iyileşecek. Eğer Adad 11 defa bağırsa sığırlar arasında bir salgın olacak*⁴⁰⁹.”

Bir grup kehanette ise gök gürlmesinin sesinin gün doğumunda, öğle vakti, öğleden sonra ya da gece duyulması yorumlanmıştır. Tablette bu kehanetlerin yer aldığı kısımlarda kırıklar olması sebebiyle söz konusu işaretlerin anlamlarını bilmek mümkün değildir. Yine de kâhinler tarafından hazırlanan raporlarda güneşli bir günde veya bulutlu bir günde duyulan gök gürlmesi arasındaki farka vurgu yapılmıştır. İssar-şumureş’in raporunda bu işaretlerin anlamları şöyle açıklanmıştır: “*Eğer Adad bulutsuz bir günde bağırsa karanlık olacak ve ülkede kıtlık yaşanacak*”. Ancak başka bir raporda eylül/ekim aylarında bulutlu bir günde gök gürlmesinin yanında aynı anda gerçekleşen birkaç işaretin de etkisiyle tanrıların iyi niyetini insanlara bahşedeceği geçmektedir. Raporun ilgili kısmının tercümesi şöyledir:” “*Eğer Adad taşritu’da (eylül/ekim) bağırsa (ve) hava bulutlu, yağmur yağıyor, gökkuşağı uzanıyor, şimşek çakıyorsa ülkeye tanrılar merhamet edecek*⁴¹⁰.”

⁴⁰⁹ E. Gehlken, *age.*, 2012, s. 16-21.

⁴¹⁰ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 18.

2.2.3.2. Şimşek

Enuma Anu Enlil Serisi'nin 47. tabletinde şimşek, gökkuşağı ve depremlerle ilgili kehanetler bir araya getirilmiştir. Yalnızca bir kısmı korunmuş olan bu tablette ilk olarak şimşeğin görüldüğü yön yorumlanmıştır ve bu işaretlerin hava durumuyla alakalı öngörüler sunduğu ifade edilmiştir: “Eğer şimşek güneyde çakarsa sel olacak. Eğer şimşek kuzeyde olursa yağmur yağacak. Eğer şimşek doğuda çakarsa hava kapalı olacak. Eğer şimşek batıda çakarsa rüzgâr esecek.”

Ayrıca geceleyin çakan şimşeğin yönünün de bazı memleketler hakkında bilgiler verdiği düşünülmüştür. Buna göre şimşeğin geceleyin kuzeyde görülmesi Guti memleketinde, doğuda görülmesi Elam memleketinde, batıda görülmesi de Amurru memleketinde yaşanacak bir felaketin işareti olmuştur. Aynı sonuç cümlelerine sahip olan bu kehanetlerden birinin tercümesi şöyledir: “Eğer doğuda geceleyin şimşek çakarsa Adad Elam’ı harap edecek⁴¹¹.”

Astrolojik raporlarda ise şimşeğin hangi ayda görüldüğü ve diğer hava olayları da değerlendirilmiştir. Bu hususta Kâhin Balasî tarafından kaleme alınmış olan bir raporda “Eğer şimşek ābu’da (temmuz/ağustos) bulutsuz bir günde çakarsa Adad harap edecek.” ifadeleri yer almıştır. Raporun sonunda ise bunun kavurucu sıcakların yani kuraklığın işareti olduğu da not edilmiştir⁴¹².

2.2.3.3. Gökkuşağı

Enuma Anu Enlil Serisi'nin 47. tabletinin gökkuşağı kehanetlerinin geçtiği bölümlerde yer yer kırıklar bulunmaktadır. Tablet okunan kısımlarından ise kehanetlerde yer-yön ilişkisine, gökkuşağının rengine ve görüldüğü zamana dikkat edildiği anlaşılmaktadır⁴¹³. Buna göre gökkuşağının kemerinin ufuktan güneşe doğru uzanması saygın bir kişinin öleceği anlamına gelirken kemerin doğudan batıya doğru uzanması Elam ve Amurru memleketlerinde o ay içerisinde yaşanacak şiddet olaylarının habercisi olmuştur⁴¹⁴. Bir başka kehanette ise gökkuşağının kemerinin bir şehrin üzerinde uzanması yorumlanmıştır. Ancak bu kehanetin sonuç cümlesi eksiktir. Fakat

⁴¹¹ E. Gehlken, *age.*, 2012, s. 128-130.

⁴¹² H. Hunger, *age.*, 1992, s. 48.

⁴¹³ E. Gehlken, *age.*, 2012, s. 139-147.

⁴¹⁴ E. Gehlken, *age.*, 2012, s. 147.

Uruk şehrinde görev yapan Kâhin Ahheša raporunda bu işaretin şehrin, kralın ve de soyluların güvende olduğuna delalet ettiğini belirtmiştir⁴¹⁵.

Enuma Anu Enlil Serisi'ndeki gökkuşağının renginin yorumlandığı kehanetlerden okunabilenlerin bazılarının tercümelemleri ise şöyledir: *Eğer bir (gözlemci) gökkuşağının (renklerine) bakarsa ve onlar (daha) çok kahverengi renkte görünüyorsa tanrılar ülkeye merhamet edecek. Eğer bir (gözlemci) gök kuşağının (renklerine) bakarsa ve onlar (daha) çok yeşil renkte görünüyorsa Nergal ülkedeki zenginliği bitirip yok edecek, tanrılar ülkeden ayrılacak.*” Ayrıca 45. tablette gök gürlmesiyle birlikte ortaya çıkan beyaz renkli bir gökkuşağı *Enuma Anu Enlil Serisi*'nde şöyle yorumlanmıştır: *“Eğer Adad gürler ve beyaz bir gökkuşağı görülürse ülkede sıkıntı baş gösterecek. Gökkuşağının öğle vakti ortaya çıkmasından bahseden bir kehanette ise bu durumun insanların kafasını karıştıracak bir işaret olduğu ifade edilmiştir*⁴¹⁶.

2.2.3.4. Deprem⁴¹⁷

Eski Mezopotamya'da depremlerin insanların tanrılara olan görevlerini yerine getirmemelerinden dolayı tanrıların onlara olan kızgınlıklarının neticesinde tezahür ettiğine inanılmıştır⁴¹⁸. Bu sebeple depremler kralların danışmanları konumundaki kâhinler tarafından düzenli olarak takip edilmiştir. Nitekim Kâhin Balasi tarafından bir depremin ardından krala gönderilen mektupta açık bir şekilde depremlerin Tanrı Ea/Enki tarafından gerçekleştirildiği ve dikkat edilmesi gereken kötü bir kehanet işareti olduğu ifade edilmiştir⁴¹⁹. Ayrıca başka kâhinlerin de saraya gönderdiği raporlarda bu doğa olayı çoğu zaman düşman saldırısı, akabinde alınan bir mağlubiyet ve nihayetinde işgal sebebiyle ülkenin terk edilmesi gibi olumsuzlukların habercisi olarak tanımlanmıştır⁴²⁰. Tüm bunlarla birlikte depremlerin en çok kralların üzerinde olumsuz

⁴¹⁵ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 255.

⁴¹⁶ E. Gehlken, *age.*, 2012, s. 143-146, 47.

⁴¹⁷ Her ne kadar deprem gökyüzüyle ilişkili olmayan yeryüzü ile ilgili bir olay olsa da Eski Mezopotamyalılar tarafından deprem doğrudan kralı ilgilendiren kötü durumların işaretleri olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle deprem hakkındaki yorumlar *Enuma Anu Enlil Serisi* içerisinde yer almıştır. Bkz. Simo Parpola, “Mesopotamian Astrology and Astronomy as Domains of the Mesopotamian Wisdom”, *Die Rolle der Astronomie in den Kulturen Mesopotamiens (23-27 September 1991)*, Graz 1993b, s. 53-54.

⁴¹⁸ Karen Rhea Nemet-Nejat, *Daily Life in Ancient Mesopotamia*, Massachusetts 2002, s. 178.; R. Campbell Thompson, “New Record of an Assyrian Earthquake”, *Iraq*, Vol. 4, No. 2 1937, s. 187.

⁴¹⁹ S. Parpola, *age.*, 1993a, s. 41.; Manuel Berberian, *Earthquakes and Coseismic Surface Faulting on the Iranian Plateau. A Historical, Social and Physical Approach, Series: Developments in Earth Surface Processes Vol. 17*, 2014, s. 33.

⁴²⁰ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 8, 19, 20, 88, 175, 207, 245, 270, 272, 273, 301.

etkisi olduğuna inanılmıştır. Bu nedenle kâhinler mektuplarında⁴²¹ depremlerin ardından onların üzerlerindeki kötülüklerden arınabilmeleri için *namburbi* ritüelini uygulamalarını tavsiye etmişlerdir⁴²².

Depremler ile ilgili en eski kehanet derlemeleri ise Orta Babil (Kassitler) Dönemi'ne ait Nuzi metinleridir. 43 kehanetin bir araya getirilmesiyle oluşan bu metinde dönemin takviminin ilk ayından başlanarak yıl boyunca gerçekleşen depremler yorumlanmıştır. Ayrıca depremlerin gün içerisindeki gerçekleşme zamanına ve sıklığına da dikkat edilmiştir.

Bu kehanetler aynı zamanda *Enuma Anu Enlil Serisi*'nde ve diğer metinlerde geçen kehanetlerin de öncüsü konumundadır⁴²³. Nitekim *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin 47. tabletindeki kehanetler ve onları kılavuz olarak yorum yapan kâhinlerin raporlarına bakıldığında Nuzi metnindekiyle aynı kalıpların ve yakın ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. Zira hem bu kehanet derlemelerinde hem de Kâhin Aplaya'nın raporunda, *nisannu* (mart/nisan) ayında gerçekleşen depremler “ülkede krala karşı bir isyan başlayacağıın” işareti olarak tanımlanmıştır. Aplaya raporun devamında ise depremin gece gerçekleşmesini “ülke için endişe verici...” bir durum olarak değerlendirmiştir. Aynı öngörü diğer iki metinde de benzer şekillerde farklı kehanetlerde ifade edilmiştir⁴²⁴. Söz konusu benzerlikler depremlerin gerçekleşme sıklığının yorumlandığı kehanetlerde de görülmektedir. Zira Nuzi metninde geçen “Eğer yer gün boyunca sallanırsa ülke harap olacak” ifadeleri neredeyse aynı şekilde *Enuma Anu Enlil Serisi*'ne de geçmiştir⁴²⁵.

Öte yandan kâhinler saraya gönderdikleri mektuplarda depremlerin “krala bir uyarı niteliği taşıdığı” vurgusunu sıklıkla yapmışlardır. Nitekim İssar Şumu Ereş, Balasi, Adad Şumu Uşur gibi kâhinlerin mektuplarında bu felaketin kralın üzerindeki bir uğursuzluktan kaynaklandığı ve ortaya çıkacak kötülükleri engellemek için bir arındırma (*namburbi*) ritüelinin yapılması gerektiğinden bahsedilmiştir⁴²⁶. Adı geçen kâhinlerden *İssar Şumu Ereş*'e ait olan mektubun ilgili kısımları ise şöyledir:

⁴²¹ S. Parpola, *age.*, 1993a, s. 11, 40, 41, 163, 164.

⁴²² H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2013, s. 31.; S. Parpola, *agm.*, 1993b, s. 53.

⁴²³ E. Gehlken, *age.*, 2012, s. 3.; Ernest R. Lacheman, “An Omen Text From Nuzi”, *Revue d'Assyriologie et d'archéologie Orientale*, Vol. 34, No. 1, 1937, s. 4-8.

⁴²⁴ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 207; E. R. Lacheman, *agm.*, 1937, s. 4,7.; E. Gehlken, *age.*, 2012, s. 150, 156.

⁴²⁵ E. R. Lacheman, *agm.*, 1937, s. 7.; E. Gehlken, *age.*, 2012, s. 156.

⁴²⁶ H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2013, s. 31-34.; S. Parpola, *age.*, 1993a, s. 11, 40, 41, 163-164.

“[Efendim] krala: Ben hizmetçiniz İssar Şumu Ereş: [Efendim] krala iyi sağlık (dilerim), Marduk ve Nabu efendim kralı [korusun.] [Efendim] kral bana; “Kötülüğe karşı hangi koruyucu ritüel var?” yazmış, Depreme karşı koruyucu bir ritüel var ve bu (ritüelin) yapılması gerekmektedir⁴²⁷...”

2.2.3.5. Yağmur

Yağmur ile alakalı kehanetler *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin 48. tabletinde yer almıştır⁴²⁸. Kısmen korunmuş olan tablette ilk olarak yağmurun yağışı aylara göre yorumlanmıştır. Ne yazık ki bu kehanetlerin bazılarının sonuç cümleleri eksiktir. Okunabilen kısımlarda ise *nisannu* (mart/nisan) ayında yağmur yağmasının insanlar için bolluk-bereket getireceği ifade edilmiştir. Bir diğer kehanette de yağmurun *ābu* (temmuz/ağustos) ayında yağmasının olumsuz bir işaret olduğundan bahsedilmiştir: *Eğer ābu*'da (yağmur yağarsa) insanlar mahvolacak”. Yağmurun *tašritu* (eylül/ekim) ayında yağmasının ise hastaları, soyluları, düşmanları ve büyükbaş hayvanları kötü etkileyeceği belirtilmiştir. *Simānu* (mayıs/haziran) ayında yağmur yağması da kralın öleceği anlamına gelmiştir. *Tebētu* (aralık/ocak) ve *šabātu* (ocak/şubat) ayı hakkındaki yorumlar ise şöyledir: “Eğer *tebētu* (yağmur yağarsa), insanlar için bolluk fakat işlerde bir azalma (olacak). Eğer *šabatu*'da (yağmur yağarsa), insanlar için bolluk, [işlerde] bir azalma /artış (olacak)⁴²⁹.”

Ayrıca yağışın ayın kaçınıcı gününde gerçekleştiği de önem taşımıştır. Buna göre yağışın ayın üçüncü, dördüncü ve beşinci günlerinde olması düşman ordusunun dağılacağı anlamını taşıırken yedinci gününde ve 11. ila 14. günlerinden birinde olması ise ürünlerin artacağına ve ticaretin gelişeceğine işaret etmiştir. Buna karşılık yağmurun sekizinci, dokuzuncu ve 10. günlerde yağması şiddetli bir kıtlık yaşanacağını habercisi olmuştur⁴³⁰. Kâhin İssar-şumu-ereş'in raporunda ise yağmurun havanın açık olduğu günde aniden başlamasının yaşanan kıtlığın son bulmasını sağlayacağı ifade edilmiştir: “Eğer yağmur bulutsuz bir günde yağarsa ülkede kıtlık azalacak⁴³¹.”

Enuma Anu Enlil Serisi'nde yağmur suyunun sıcaklığı ve görünüşü de yorumlanmıştır. Bu kehanetlerde yağmur suyunun soğuk olmasının hastalıklara sebep

⁴²⁷ S. Parpola, *age.*, 1993a, s. 11.

⁴²⁸ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 174.

⁴²⁹ E. Gehlken, *age.*, 2012, s. 168-176.

⁴³⁰ E. Gehlken, *age.*, 2012, s. 181-184.

⁴³¹ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 18.

olacağı, siyahımsı olmasının da hasadı olumsuz etkileyeceği belirtilmiştir. Yağmur suyunun kabarcıklar yapması daha fazla yağmurun yağacağına, çamurlu veya kahverengimsi olması da bolluk ve berekete işaret etmiştir. Yağmurun sürekli yağması ise tanrıların bir cezası olarak kabul edilmiştir. Metinde bu durum şöyle ifade edilmektedir: “Eğer yağmur ardi arkası kesilmeden yağarsa Adad felakete sebep olacak⁴³².”

2.2.3.6. Sis

Enuma Anu Enlil Serisi'nin 48. tabletinde yorumlanan bir diğer hava olayı ise sistir. Tablet bu kısmında yer yer kırıklar bulunduğu için kehanetlerin bir bölümü anlaşılabilir hâdedir. Okunabilen kısımlardan ise sisin yoğunluğunun, görüldüğü yerin ve zamanın yorumlandığı anlaşılmaktadır. Ancak kehanetlerin birçoğunun sonuç cümleleri eksik olduğu için bu işaretlerin tamamının nasıl yorumlandığını bilmek mümkün değildir.

Metnin en iyi korunmuş kısmında ise sisin ortaya çıktığı zamanlar yorumlanmıştır. Bu kehanetlere göre sisin yılın ilk ayında çökmesi nüfus artışına, ikinci ayda çökmesi düşmanların saldırıya geçeceğine, üçüncü ayda çökmesi tanrıların ülkeyi terk edeceğine, dördüncü ayda çökmesi bir tutulma olacağına, beşinci ayda çökmesi ülkenin cezalandırılacağına, altıncı ayda çökmesi de tanrıların geri döneceğine işaret etmiştir. Kalan altı ayla ilgili yorumlar ise şöyledir: “Eğer sis *tašritu*'da (eylül/ekim) çökerse Enlil insanların taleplerini işitecek. Eğer sis *araḥsamnu*'da (ekim/kasım)⁴³³ çökerse insanların zürriyeti azalacak. Eğer sis *kislīmu*'da (kasım/aralık) çökerse soğuk olacak (demektir.) Eğer sis *tebetu*'da (aralık/ocak) çökerse bir tutulma (olacak ve) tüm ülkeyi etkileyecek. Eğer sis *šabātu*'da (ocak/şubat) çökerse bir tutulma (olacak ve) *Kassit Kralını* etkileyecek. Eğer sis *addaru*'da (şubat/mart) çökerse ülke yıkılacak⁴³⁴.”

Astrolojik raporlardaki kehanetlerde ise *šabātu* ayında sis çökmesinin hasadın bol, ülkedeki ticaretin istikrarlı olacağına işaret ettiğine değinilmiştir. Ayrıca sisin etkisini ay boyunca devam ettirmesi de hanedanın hükmettiği alanların genişleyeceği

⁴³² E. Gehlken, *age.*, 2012, s. 185-186.

⁴³³ H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2012, s. 369.

⁴³⁴ E. Gehlken, *age.*, 2012, s. 172-173, 186-190.

şeklinde yorumlanmıştır. Sisin ardından rüzgârın esmesi ise tanrıların iyi niyeti olarak görülmüştür⁴³⁵.

2.2.3.7. Rüzgâr

Enuma Anu Enlil Serisi'nin 49. tableti rüzgârla alakalı kehanetlere ayrılmıştır. Sayıca az olan bu kehanetlerin önemli bir kısmı da eksiktir. Bununla birlikte söz konusu kehanetlerde rüzgârın hangi yönden estiğine ve kuvvetine bakılarak yorum yapılmıştır⁴³⁶. Bu durumu raporlar da desteklemektedir. Nitekim İssar-şumu-ereş, raporunda bir fırtınanın batıdan gelmesinin Elam'ın düşüşüne işaret ettiğini belirtmiş, Balasî ise güneyden esen bir fırtınanın Batı memleketinin (Amurru) düşüşünün işareti olduğunu ifade etmiştir⁴³⁷.

⁴³⁵ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 186, 45.

⁴³⁶ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 174.

⁴³⁷ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 18, 48.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA GÜNDELİK HAYATA DAİR KEHANETLER

3.1. YERYÜZÜNDEKİ İŞARETLERİN YORUMLANMASI

Sayırsız uyararla kuşatılmış bir dünya içerisinde yaşayan insanoğlunun en temel eğilimlerinden biri yaşadığı çevreye uyum sağlayıp eylemde bulunabilmek için bulunduğu yer ya da etrafında olup bitenleri anlamak ve yorumlamak olmuştur. Çünkü insanlar dünyaya geldikleri hâllerleriyle doğaya karşı bütünüyle savunmasız, çaresiz ve yalnızdırlar⁴³⁸. Doğal olarak tarihin erken dönemlerinde yeryüzü insanlar için yaşamın devam ettiği mekân olmanın yanında korkuyla karışık saygı duyulan ve kutsallık atfedilen bir anlama da sahip olmuştur⁴³⁹. Bu sebeple insanların yaşam alanları etrafında gerçekleşen daha önce tecrübe edilmemiş olaylar, hayvanların çeşitli hareketleri ya da bitkilerin bilinmeyen özellikleri insanlar için hem bir gizem hem de bir tehlike içermiştir. Ayrıca bunlardan birinin insanların karşılaştıkları olumsuzluklar esnasında tamamen rastlantısal olarak gerçekleşmesi iki durum arasında bir bağ kurulmasına temel oluştururken artık o hayvanın, bitkinin ya da olayın bir kehanet işareti anlamı taşımasını da mümkün kılmıştır. O hâlde kendiliğinden ortaya çıkan bu durumların tarih öncesi dönemlerden itibaren insanların belleğinde yer etmiş olduğu söylenebilir⁴⁴⁰.

Üstelik söz konusu durumların gözlemlenmesi özel bir teknik gerektirmediğinden yapılan çıkarımların halk kültürünün bir parçası olması ve nesiller boyunca aktarımı oldukça kolay olmuştur. Buna bağlı olarak da bilginin iç organ falı ya da göksel kehanetler gibi uzmanlık isteyen bir disiplin hâline gelmesi daha uzun sürmüştür. Hakikaten Mezopotamya toplumlarının yakın çevrelerinde olup biten olayların taşıdıkları anlamlar hakkındaki yorumlarını içeren kayıtlar Eski Babil Dönemi'nde ortaya çıkmasına rağmen MÖ 2. binyılın ortalarından itibaren bu tür kehanetleri içeren belgeler neredeyse yok denecek kadar azalmıştır. Ancak Yeni Asur kralları tarafından yürütülen eski eserlerin bir araya getirilmesini amaçlayan çalışmalar neticesinde MÖ 7. yüzyılın ortalarında birçoğu Asur'dan olmak üzere Ninive, Sippar gibi şehirlerden ve Mezopotamya'nın kırsal bölgelerinden toplanan insanların

⁴³⁸ İbrahim Gürses, "Yükleme Teorisi ve Din İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 2, Bursa 2008, s. 360, 365.; N. Özerkmen, agm., 2002, s. 170.

⁴³⁹ Mustafa İlboğa, Hasan Hüseyin Aygül, "Birlikte Yaşama Kültürü Bağlamında İnsan-Doğa Diyalektiği", *Akademik Bakış Dergisi*, S. 52, 2015, s. 66.

⁴⁴⁰ S. M. Maul, agm., 2007, s. 366.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 155-156.

yaşadıkları ortama dair yorumları içeren yaklaşık 10.000 kehanet Asurbanipal Kütüphanesi'nde bir araya getirilmiştir. En kısası 20 bazıları iki 200 satırı aşan 120'den fazla tablete nakşedilen bu kehanetler ismini ilk satırında geçen “*šumma alu ina mele šakin*” yani “eğer bir şehir bir tepenin üzerine kurulursa” ifadesinden alan *Šumma Alu Serisi*'ni ortaya çıkarmıştır. Mezopotamya kehanet literatürünün en geniş derlemelerinden olan *Šumma Alu Serisi*'ne ait tabletlerin bir kısmı maalesef tamamen yok olmuştur. Kimi tabletlerin de sadece çeşitli bölümleri günümüze ulaşabilmiştir. Kısacası kehanetlerin sadece yarıya yakını korunabilmiştir. Ancak *Šumma Alu Serisi* bu hâliyle dahi Mezopotamya kehanet geleneğini günümüze aktaran muazzam büyüklükte bir eserdir⁴⁴¹.

Serinin hacmiyle eş değer biçimde konuları da bir hayli geniş tutulmuştur. Kehanetlerde insanlardan, hayvanlardan, bitkilerden, doğa olaylarından, arazi ve bahçelerden, nehirlerden, ev ya da şehir hayatında rastlanabilecek günlük hayatla ilgili hemen her türlü durumdan bahsedilmiştir⁴⁴². Bu sebeple modern araştırmacılar *Šumma Alu Serisi*'ni Eski Mezopotamya'daki günlük hayatın içinde geçtiği fiziksel çevrenin ve insanların karşılaştıkları olayların tanıtıldığı kapsamlı bir ansiklopediye benzetmişlerdir⁴⁴³.

Bu noktada *Šumma Alu Serisi*'ni oluşturan tabletlerin kâtipler tarafından bazı kehanet serilerinde olduğu gibi konularına göre alt bölümlere ayrılarak derlenmediğini belirtmek gerekmektedir. Fakat tabletlerin içeriklerine bakıldığında kehanetlerdeki temel konuların fiziksel çevre, hayvanlar ve insanlar olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca bu konuların belirli bir işleyiş içerisinde ele alındıkları da fark edilmektedir. Nitekim 1-52. tabletler arasında insanların yakın çevresine yönelik gözlemlere yer verilmiştir. Bu bölümde şehir, ev ve karasal hayvanlar ele alınmıştır. 53-79. tabletler arasında da daha geniş bir fiziksel çerçevede araziler, bahçeler, nehirler, suda yaşayan hayvanlar ile kuşlar yorumlanmıştır. Devam eden tabletlerin çoğunluğunda ise insanlara dair gözlemlerden bahsedilmiştir⁴⁴⁴.

Ancak serinin son bölümündeki tabletlerin büyük bir çoğunluğu eksiktir. Günümüze ulaşan kehanetler ise çalışmanın başka bir bölümünde ele alınmıştır. Çünkü

⁴⁴¹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 234, 237-240.; S. M. Maul, *agm.*, 2007, s. 366.; S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 2.

⁴⁴² P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 372.; S. M. Maul, *agm.*, 2007, s. 366.

⁴⁴³ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 2.

⁴⁴⁴ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 241.

diğer serilerde kehanetler belirli bir konu esas alınarak bir araya getirilirken *Šumma Alu Serisi*'nin konularının sınırları oldukça geniş tutulmuştur. Nitekim *Enuma Anu Enlil Serisi*'nde gökyüzüyle, *Bārûtu Serisi*'nde hayvanların iç organlarıyla alakalı işaretler ele alınmıştır. *Šumma Alu Serisi*'nde ise diğer kehanet serilerinin konusu olan durumlara da yer verilmiştir. Bu sebeple serinin bazı bölümleri *Alamdimmû*, *Šumma İzbu ve İqur Īpuš* serileri ile iç içe geçmiştir⁴⁴⁵. *Alamdimmû Serisi*'nin odak noktası insanların görünüşleri ve davranışları olduğu için *Šumma Alu Serisi*'nin insanlarla ilgili olan kehanetleri çalışmanın yedinci bölümünde ele alınmıştır.

Diğer taraftan *Šumma Alu Serisi*'nde işaretleri yorumlama ilkelerinin de tam anlamıyla çözümlenmiş olduğu söylenemez. Yine de günümüze ulaşan kehanetlerden anlaşıldığı kadarıyla işaretlerin renk, zaman, yer ve yön gibi değişkenlerle eşleştirilerek farklı şekillerde yorumlanmış oldukları anlaşılmaktadır. Buna göre sağ-sol arasındaki karşıtlığa dikkat edildiği ve istisnai durumlar dışında sağ tarafın olumlu sol tarafın olumsuz değer taşıdığı görülmektedir. Renklerin taşıdığı anlamlar ise eşleştirildiği şeye göre değişiklik göstermiştir. Bununla birlikte beyaz, kırmızı ve yeşil renkler genellikle olumsuz siyah renk olumlu bir anlam taşımıştır. Uygulanan diğer eşleşmelerde ise kuzey-güney-doğu-batı, yukarı-aşağı, ön-arka gibi mekânsal değişkenler ve zaman kavramı anlama bir şekilde etki etmiştir⁴⁴⁶.

3.1.1. Fiziksel Çevre ile Alakalı Yorumlar

3.1.1.1. Şehir

Šumma Alu Serisi'nin ilk iki tabletinde şehir hayatının içerisinde gözlemlenen bazı işaretlerin yorumlanması sonucunda türetilmiş 300'ün üzerinde kehanet bulunmaktadır. Kehanetlerin üçte ikilik kısmı ilk tablette geri kalanlar ise ikinci tablette yer almaktadır. Bununla birlikte ilk tabletteki kehanetlerden birçoğu eksiksiz şekilde olmak üzere 184 tanesi korunmuşken, toplamda kaç kehanet içerdiği bilinmeyen ikinci tablettten ise önemli bir kısmı eksik 82 kehanet günümüze kadar ulaşmıştır⁴⁴⁷.

Kehanetlerde öncelikle şehirlerin kurulması için sakıncalı ve uygun olan yerler belirlenmiştir. Bu doğrultuda öncelikle şehirlerin sakıncalı olarak görülen alanlarda kurulmasının orada yaşayan insanların türlü olumsuzluklarla karşı karşıya kalmasına

⁴⁴⁵ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 11-12.; Erle Leichty, *The Omen Series Šumma İzbu*, New York 1970, 192.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 240, 252-256.

⁴⁴⁶ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 235.

⁴⁴⁷ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 25, 63.; F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 79.

sebeplere olacağı ifade edilmiştir. Dikkat edilen ilk ölçüt ise şehirlerin yüksek bir alana kurulmaması olmuştur⁴⁴⁸: “Eğer şehir yüksek bir yere kurulmuşsa o şehirde yaşayanlar iyi olmayacaklar”. Buna karşılık insanların mutlu bir hayat sürdürebilmeleri için şehirleri alçak alanlara kurmaları tavsiye edilmiştir⁴⁴⁹. Başka bir kehanette ise şehirlerin “šiddu” olarak belirtilen yerlere kurulmasının da olumsuz bir etki yaratacağından bahsedilmiştir. Ancak burada geçen *šiddu* ifadesinin tam olarak hangi alanları kapsadığı bilinmemekle birlikte bir dağın (*šadû*)⁴⁵⁰ yamacı olabileceği düşünülmektedir⁴⁵¹. Çeşitli kehanet metinlerinde yer alan bu tür kabullerin ve önerilerin gerçek hayatta uygulandığına dair örnekler bulmak mümkündür. Fakat Eskiçağ’ın birçok önemli şehri doğal korunak sağlayan yüksek araziler üzerinde kurulmuş olduğu için buradaki kehanetlerin kayda alındığı zaman dikkate alındığında bu tavsiyelerin krallar tarafından pek önemsenmediği görülmektedir⁴⁵². Bununla birlikte Mezopotamya’nın ilk şehirlerinin güneydeki nispeten düz arazilerde kurulmuş oldukları⁴⁵³ göz önüne alındığında şehirlerin yüksek alanlara kurulmaması gerektiğine dair düşüncenin *Šumma Alu Serisi*’nin derlenmiş olduğu dönemden çok daha eski alışkanlıkların yansıması olduğunu söylemek mümkündür.

Ayrıca Mezopotamya mimarisinin en özgün eserlerinden olan ziggurat adı verilen tapınak kulelerin tıpkı bir dağa benzeyecek şekilde inşa edilmesine rağmen⁴⁵⁴ farklı kehanetlerde şehirlere yüksek binalar inşa etmenin uygun olmadığına vurgu yapılmıştır. Bunlardan birinde doğrudan tapınakların devamlı olarak yükselmesinin hoş karşılanmadığına dair bir yoruma yer verilmiştir: “Eğer şehrin tapınakları sürekli olarak gökyüzüne doğru yükselirse ülkenin kaynakları güvende olmayacak, taht değişecek, ülke mutlu olmayacak.” Bir başka kehanette de dağların zirvesi gibi gökyüzüne doğru yükselen bir şehrin zamanla terk edileceği ve bir harabe hâline geleceği dile getirilmiştir. Hemen ardından da bu şekilde inşa edilmiş şehirlerin ülkenin

⁴⁴⁸ P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 128.

⁴⁴⁹ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 27.; N. Veldhuis, *agm.*, 1999, s. 169-170.

⁴⁵⁰ CAD, Ş I, s. 49.

⁴⁵¹ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 27.

⁴⁵² Marc Van De Mieroop, *The Ancient Mesopotamian City*, Oxford 1997, s. 57.; Ekrem Memiş, *Tarihi Coğrafyaya Giriş*, Bursa 2012, s. 6-7.

⁴⁵³ Murat Tekin, “Dünya Tarihi’nde İlk Şehir ve Şehir Devletinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 12, S. 2, 2017, s. 25.

⁴⁵⁴ Charles Gates, *The Archaeology of Urban Life in the Ancient Near East and Egypt, Greece and Rome*, Londra/New York 2011, s. 33.; Ebru Mandacı, Cebrail Yeşilçay, “Babil Toplumunun Sahip Olduğu İnanç Sisteminin Mimari Yapılara Yansıması”, *Mezopotamya’nın Eski Çağlarında İnanç Olgusu ve Yönetim Anlayışı*, İstanbul 2019, s. 442.

farklı coğrafyalarına yayılmasının tüm halkın bir felakete maruz kalmasına sebep olacağı “Eğer şehirler bulutlar gibi gökyüzüne yükselirse onlar bir felaket yaşayacaklar” şeklinde ifade edilmiştir⁴⁵⁵. Ancak Eski Mezopotamya kentlerinin pek çoğunda küçüklü büyüklü zigguratlar inşa edildiği ve söz konusu yapılar ya eski tapınağın üzerine ya da var olan tapınak yapısı restore edilerek düzenlendiği için zamanla çevresinde bulunan yerleşim alanlarından daha yüksek bir konum kazandıkları bilinmektedir⁴⁵⁶. Bu bilgi göz ardı edilmemekle birlikte söz konusu kehanetlerin bir tezatlık oluşturmaktan ziyade ülkenin kaynaklarının aşırıya kaçmadan verimli bir şekilde kullanılması tavsiyesini taşıdığı söylenebilir.

Diğer taraftan şehirlerin içinde bir akarsu, orman ve bataklık olmamasına da dikkat edilmiştir. Bu durum bazı kehanetlerin tamamen tecrübeler ve gözlemler sonucunda elde edilmiş yol gösterici bilgiler neticesinde ortaya çıktığını göstermektedir. Konuyla ilgili örneklerden birinde bu alanların sağlık sorunlarına sebep olacağına işaret edilmiştir: “Eğer bir şehrin içinde bataklık araziler varsa o şehri hastalık kaplayacak⁴⁵⁷.” Bu noktada Neolitik Dönem toplumlarının sabit yerleşim yerleri yani köyleri kurarken sulak (bataklık tipindeki) bölgeleri tercih ettikleri bilinen bir durumdur. Söz konusu bölgeler anofel türü sivrisineklerin kolayca üreyip çoğalabilecekleri çevresel koşulları taşımakla birlikte insanların paraziter kökenli öldürücü sıtma hastalığına yakalanma olasılığını da etkilemiştir⁴⁵⁸. Benzer bir şekilde deneyimlerle elde edilen bilginin tarımsal verimliliğin artmasına katkı sağlayan nadasla ilgili şu yoruma da yansıdığı görülmektedir: “Eğer bir şehirde nadasa bırakılmış arazi varsa o şehir mutlu olacak⁴⁵⁹.”

Kehanetlerde dikkat çekilen başka bir durum ise toplumsal hayatın bir getirisi olan şehir çöplüğünün insan hayatı üzerine olan etkileridir. Burada daha çok şehir sakinlerinin sağlıklarıyla ilgili olumsuzlukların önüne geçilmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır. Öyle ki şehirlerin çöp yığınlarından yayılan birçok mikrop ve gaz kütlesi canlı sağlığını derinden etkileyecektir. Metindeki kehanetlerin ise bazıları bu tür olumsuzlukları bertaraf etmeyi sağlayacak birer kural ya da öğüt niteliğinde olduğu

⁴⁵⁵ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 27-29.

⁴⁵⁶ Irving L. Finkel, “Babil’in Asma Bahçeleri”, *Antik Dünyanın Yedi Harikası*, İstanbul 2000, s. 50.; E. Mandacı, C. Yeşilçay, *agm.*, s. 439.

⁴⁵⁷ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 29.

⁴⁵⁸ Metin Özbek, *Çayönü’nde İnsan*, İstanbul 2004, s. 35.

⁴⁵⁹ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 29.

görülmektedir. Bu doğrultuda ilk olarak şehirdeki çöp yığınlarının giderek artmasının o şehri yaşanılacak bir yer olmaktan çıkaracağı ve insanların orayı terk etmesine sebep olacağına değinilmiştir. Aynı şekilde çöplerin nehrin önünde set olacak kadar artmasının da olumsuz durumlara yol açacağına değinilmiştir. Söz konusu kehanetin tercümesi şöyledir: “*Eğer şehrin çöplüğü bir bent gibi nehri durduruyorsa kötülük o şehre ıstırap verecek*”. Buna karşın çöplerin az olması ya da hiç olmaması insanların sakin bir hayat süreceğinin işareti olarak görülmüştür. Öte yandan çöp yığınlarının renginin siyah olması şehrin sakinlerinin fakirleşeceğinin, kırmızı olması o şehirde yaşayanların mutsuz olacağına habercisi olarak kabul edilmiştir. Yeşil renge yüklenen mana ise diğer kehanetlerden farklıdır. Zira yeşil renk hem olumlu hem de olumsuz anlam taşımıştır “*Eğer şehrin çöplüğü yeşil ise o şehir zenginleşecek / ıssız hâle gelecek*”.

Devam eden satırlarda da şehir çöplüğünde yetişen bazı otsu bitki türleri ele alınmıştır. Farklı kehanetlerde dağ lalesi, salatalık, kimyon ve dişotu gibi bitkilerin ismi geçmektedir. Bunlardan dağ lalesi ve salatalık iyi durumların habercisi kabul edilmiştir. Zira çöplükte dağ lalesinin yetişmesi tanrının merhametinin insanların üstünde olacağı, salatalığın yetişmesi de insanların bol miktarda gıdaya sahip olacağı şeklinde yorumlanmıştır. Buna karşın soğuk iklim bitkisi olan kimyonun çöplükte yetişmesi muhtemelen ağır geçecek kış mevsimi neticesinde aç kalan kurt sürülerinin şehre ineceğinin işareti olarak görülmüştür. Bu durum metinde; “*Eğer şehrin çöplüğünde kimyon yetişirse kurtlar şehre kafa tutacaklar*” şeklinde ifade edilmiştir. Diş otunun yetişmesi ise düşman istilasının habercisi olarak görülmüştür⁴⁶⁰.

Bu kapsamlı kehanet metninde şimdiye kadar bahsedilen şehirlerin fiziksel özelliklerin yanında şehir kimliğini yansıtan beşerî hayata ait genel eğilimlerin ele alındığı kehanetlere de yer verilmiştir⁴⁶¹. Tıpkı modern zaman araştırmalarında olduğu gibi burada da toplumun sosyal yapısının yaş, cinsiyet gibi özelliklerinin yanısıra insanların ruhsal durumlarının da değerlendirildiğini söylemek mümkündür. Keza dönemin insanların sosyal ve iktisadi hayatının parçası olan farklı meslek gruplarının ve idarecilerin şehirdeki durumunu da kehanetler türetilirken göz önüne alındığı görülmektedir.

⁴⁶⁰ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 29-31.

⁴⁶¹ Jonathan Stökl, *Prophecy in the Ancient Near East Aphological and Sociological Compransion*, Leidon/Boston 2012, s. 39.

Hakikaten o zamanlarda da gençler toplumun geleceğinin aynası olarak kabul edilmiş ve bu sebeple gençlerin ahlaki durumlarının toplumun kaderine doğrudan tesir ettiğine inanılmıştır. Zira metinde bu duruma ilişkin birbirini destekleyen kehanetler bulunmaktadır. Bunlardan ilkinde toplumdaki genç erkeklerin güzel ahlaka sahip olmasının o şehre barış getireceği, ikincisinde de şehirdeki genç erkeklerin günahkâr olmasının tanrının o şehri cezalandırmasına sebep olacağı belirtilmiştir⁴⁶². Öte yandan sadece gençlerin değil yetişkin erkek ve kadınların da sahip oldukları özellikler de önem taşımıştır. Şöyle ki Mezopotamya toplumlarında bazı insanların doğüstü güçlere sahip oldukları düşüncesi hâkimdir. Özellikle de meczup ruh hâlinde ki kişilerin bir elçi gibi tanrılar ile doğrudan konuşabildiklerine inanılmıştır. Bu sebeple halk kendi yeteneklerinin çok ötesinde bir güce sahip olduklarına inandıkları bu insanlara hem hayranlık duymuş hem de onlardan çekinmiştir⁴⁶³. Nitekim bu durum kehanetlere onların şehirlerdeki sayılarının artmasının olumsuzluk oluşturacağı şeklinde yansımıştır: “Eğer şehirde çok sayıda kendinden geçmiş erkek/kadın (tanrı elçisi) varsa- (o şehir için) sorun⁴⁶⁴.” Öte yandan bir başka örnekte şehirdeki ulemanın çoğunluğu oluşturması iğneleyici bir şekilde tenkit edilmiştir. Bu kehanetin tercümesi de şöyledir: “Eğer bir şehirde çok sayıda bilge varsa o şehir bir gün mahvolacaktır”. Buna karşılık belki de ironik biçimde şehirdeki erkeklerin ahmak olmasının o şehre mutluluk getireceği ifade edilmiştir⁴⁶⁵.

Bunların yanında şehirde yaşayan insanların fizyolojik özelliklerinin yorumlandığı kehanetler de bulunmaktadır. Ancak bu kehanetlerde tek tek bireylerin fiziksel görünümleri değil, şehirde yaşayan insanların arasında belli bazı fizyolojik özelliklere sahip kişilerin sayıca çok olması durumu göz önüne alınmıştır. Örneğin bir şehirde ikamet eden insanların büyük bir kısmının “kızıl⁴⁶⁶” olması o şehirdekilerin mutlu olacağıın işareti olarak görülmüştür. Bir başka kehanette de uzun boyluların fazla olması ülkede kıtlık yaşanacağıın, kısa boyluların fazla olması ise ülkenin güçsüzleşeceğinin habercisi olduğu ifade edilmiştir. Benzer bir şekilde cilt sorunu

⁴⁶² S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 31.

⁴⁶³ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 221-222.

⁴⁶⁴ Martti Nissinen, *Prophets and Prophecy in the Ancient Near East*, Atlanta 2003, s. 190-191.

⁴⁶⁵ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 59.; N. Veldhuis, agm., 1999, s. 171.; S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 33.

⁴⁶⁶ Bireylerin fiziksel özelliklerinin yorumlandığı kehanetlerde ise bu insanların cinsiyet fark etmeksizin talihsiz olduğunu gösteren yorumlar vardır. Zira kızıl bir erkeğin iç huzurdan yoksun olduğuna, kızıl bir kadının da dul kalacağına inanılmıştır. Bkz. Franz Köcher, A. L. Oppenheim, “The Old-Babylonian Omen Text VAT 7525”, *Archiv für Orientforschung*, Vol. 18, 1957, s. 66.; Marten Stol, *Women in the Ancient Near East*, Boston/Berlin 2016, s. 64.

yaşayan insanların sayısının artmasının da olumsuzluk işareti olduğu düşünülmüştür. Zira iki farklı kehanette bu duruma: “Eğer bir şehirde siğilleri olan çok sayıda erkek varsa- şehrin dağılması / Eğer bir şehirde çok sayıda çopur erkek varsa- şehrin dağılması” yorumu getirilmiştir. Metinde bunların dışında kadın fizyolojisinin yorumlandığı bir kehanet daha bulunmaktadır. Ancak bu kehanet diğerlerinden ayrılmaktadır. Zira diğer kehanetlerin geçerli olması için koşul cümlelerinin öznelinin sayıca çok olması şartı koşularken söz konusu kehanette sadece çoğulluk vurgulanmakla yetinilmiştir. Bu kehanetin tercümesi şöyledir: “Eğer şehirde sakallı kadınlar yaşıyorsa dertler o şehre ıstırap verecek”.

Ayrıca şehirde görme ya da işitme duyusundan yoksun veya ortopedik sorunları olan kişilerin sayısının fazla olmasının da orada yaşayanların hayatlarını etkilediği düşünülmüştür. Ancak bu kehanetlerden yola çıkarak toplumun bu sorunları yaşayan kişilere karşı olan tutumu hakkında kesin bir yorum yapmak mümkün değildir. Zira yukarıda da söylenildiği gibi kehanetler tek tek bireylerin yorumlanması sonucunda ortaya çıkmamıştır. Kaldı ki böylesi sorunlara sahip insanların sayılarının artması da mutlak bir sorun olarak görülmemiştir. Nitekim metinde kör insanların artması iyi karşılanmazken⁴⁶⁷, topal ve sağır insanların varlığının şehre mutluluk getireceği ifade edilmiştir⁴⁶⁸.

Diğer taraftan metinde şehir hayatının sunduğu düzenin, konforun ve çeşitliliğin asli unsuru olan iş hayatının da yorumlandığı pek çok kehanete yer verilmiştir. Yukarıdaki örneklere benzer biçimde bu kehanetlerde de bazı meslek gruplarına mensup insanların sayısının artması olumlu bazıların artması olumsuz karşılanmıştır. Nitekim şehirde çalışan idarecilerin fazlalığı bir sorun olarak kabul edilmiştir. Öte yandan bu kehanetlerden şehirlerde erkekler gibi kadınların da yönetici olarak görev aldıkları anlaşılmaktadır. Ancak kadın yöneticilerin sayısının artmasının hoş karşılanmadığı “Eğer bir şehirde çok sayıda kadın idareci varsa şehrin dağılması.” şeklinde ifade edilmiştir. Aynı etkinin kâhinlerin sayısının artması sonucunda da ortaya çıkacağına

⁴⁶⁷ Sumerlilere ait *Enki ve Ninmah: İnsanın Yaratılışı Miti*'ne göre doğuştan kör olan insanlar hem müzisyen hem de ozan olarak yaratılmışlardır. Ancak burada ilginç olan ise şehirlerde çok sayıda şarkıcı olmasının uğursuzluk getirdiğinden bahseden bir kehanetin de bulunmasıdır. Bkz. S. N. Kramer, *age.*, 2000, s. 74.; Jean Bottéro, “Dünyanın En Eski Şöleni”, *Eski Yakındoğu Sümer'den Kutsal Kitap'a*, Ankara 2005e, s. 92.; S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 35.

⁴⁶⁸ M. Nissinen, *age.*, 2003, s. 190-191.; S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 33-37.; N. H. Walls, *agm.*, 2018, s. 371.

inanılmıştır. Öte yandan metinde *kulmašitu*, *qadištu*, *nadītu* rahibeleri ile *nadū*⁴⁶⁹ olarak adlandırılan fiziki açıdan güçsüz olan erkeklerin sayılarının da şehrin kaderine tesir ettiği düşünülmüştür. Bunlardan *kulmašitu* ve *qadištu* rahibelerinin sayılarının artması olumsuz kabul edilmiştir. Diğer ikisi ile ilgili kehanetlerin sonuç cümleleri tabletin kırık kısımlarında yer aldığı için bunlara nasıl bir yorum getirildiği bilinmemektedir⁴⁷⁰.

Diğer kehanetlerde ise kasap, marangoz, duvar ustası, çömlekçi, mücevherci, demirci, bira satıcısı gibi esnaf ve zanaatkârın yanında Eski Mezopotamya ekonomisinin baş aktörü olan tüccarlardan da bahsedilmiştir. Tıpkı diğer kehanetlerde olduğu gibi bu mesleklerle geçimini sağlayan insanların sayısının da şehrin düzenine etki ettiğine inanılmıştır. Nitekim şehirdeki marangozların ve duvar ustalarının artmasının o şehrin tamamına mutluluk getireceği düşünülmüştür⁴⁷¹. Çömlekçilerin sayılarının artmasının ise yalnızca şehrin bir bölümüne huzur getireceği kabul edilmiştir. Şöyle ki Sumerliler döneminden başlayan bir geleneğin sonucunda Mezopotamya şehirleri üç farklı alanın birleşimi olacak şekilde gelişmişlerdir. Bunlardan ilki şehrin surlarının içerisinde kalan saray tapınak ve yurttaşların yaşadığı çekirdek kısım, ikincisi bahçelerin, hayvan ahır ve ağıllarının bulunduğu alan, üçüncüsü de şehre ticaret yapmaya gelen yabancıların kaldıkları yerlerdir⁴⁷². Söz konusu kehanette sadece şehrin çekirdek kısmına vurgu yapıldığı ise “*Eğer bir şehirde çok sayıda çömlekçi varsa o şehrin meskûn kısmı huzurlu olacak*” ifadesinden anlaşılmaktadır.

Şehirde sayılarının artmasının olumsuz birer işaret olarak kabul edildiği meslekler ise kasap, demirci, mücevherci ve tüccarlık olmuştur. Zira geçimini kasaplık yaparak sağlayanların artmasının hastalıkların da artmasına sebep olacağına inanılmıştır. Demircilerin artmasının ülkenin yıkılmasına⁴⁷³, mücevhercilerin

⁴⁶⁹ CAD, N I, s. 68.

⁴⁷⁰ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 37.; Virginie Muller, “Women and their Activities in Divinatory Texts”, *The Role of Women in Work and Society in the Ancient Near East*, Boston/Berlin 2016, s. 438-439.

⁴⁷¹ P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 128.

⁴⁷² Jean-Lois Huot, Jean-Paul Thalmann, Dominique Valbelle, *Kentlerin Doğuşu*, Ankara 2000 s. 267-268.

⁴⁷³ Eski Mezopotamya toplumları göksel kökenleri nedeniyle demir madeninin büyültü/tanrısal güçler taşıdığına inanmışlardır. Bu sebeple demiri işleyen kişilerin de özel güçlere sahip olduğunu düşünmüşlerdir. Böylesi bir güce sahip olan kişilerin sayılarının artmasının bir sorun olabileceği de “*Eğer bir şehirde çok sayıda demirci varsa ülkede yıkım olacak*” şeklinde ifade edilmiştir. Bkz. M. Eliade, *age.*, 2002, s. 50-53.; S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 37.

çoğalmasının da insanların birbirine düşman olmasına neden olacağı düşünülmüştür⁴⁷⁴. Yine olumsuz bir duruma işaret eden, tüccarlar ile ilgili olan kehanetin tercümesi ise şöyledir: “*Eğer şehirde çok sayıda tüccar varsa ülkede bir bozgun olacak*”⁴⁷⁵.

3.1.1.2. Ev

Šumma Alu Serisi'nin 3-21. tabletlerinin konusu insanların hayatlarının büyük bir kısmını geçirdikleri, evleri⁴⁷⁶ olmuştur. Serinin içerisinde oldukça geniş bir yer tutan bu kehanetlerde evin inşasına başlandığı andan itibaren hane halkının yaşam döngüsüne yaptığı etkiler yorumlanmıştır.

Metnin başında ilk olarak yeni bir ev yapmaya hazırlanırken ya da eski bir evi yıkıp yeniden inşa ederken evin temelini kazılacağı yerde bulunan çeşitli şeyler yorumlanmıştır. Ancak bu kehanetlerin yer aldığı üç ve dördüncü tabletler oldukça kötü durumdadır. Serinin beşinci tabletinde yer alan 120'nin üzerindeki kehanetin ise neredeyse tamamı korunmuştur⁴⁷⁷. Söz konusu kehanetlerde ilk olarak evin temelini kazılacağı zaman ele alınmış daha sonra da çalışmalar esnasında ortaya çıkan diğer işaretler yorumlanmıştır. Bu doğrultuda evin temelini ayın 16. gününde veya güneş/ay tutulmasının yaşandığı bir ayda atılması uygun görülmemiştir: “*Eğer evin temeli ayın 16. gününde/bir tutulma ayında atılırsa o ev terkedilecek, dert onu bekletecek, o yıkılacak*”⁴⁷⁸.

Bu iki özel hususun dışında yılın ilk iki ayı *nisannu* (mart/nisan) ve *ayyaru* (nisan/mayıs) ile altıncı ay *elūlu/ulūlu* (ağustos/eylül), dokuzuncu ay *kislīmu*'da (kasım/aralık) da inşaaata başlanması uğursuz sayılmıştır. Evin temelini *nisannu* ayında atılması durumunda ev sahibinin asla evinden memnun olmayacağı ve onu ölümün bekleyeceği, *elūlu/ulūlu* ayında atılması durumunda ise Tanrıça İstar'ın memnun olmayacağı ve bu sebeple ev sahibinin huzurunu kaçıracağı nihayetinde de o evin yıkılacağı ifade edilmiştir. Evin temelini *kislīmu* ayında kazmak da *nisannu* ayında

⁴⁷⁴ Burada mücevhercilerin artması mecaz anlamda ülkenin talan edilmesi, kavga ve kargaşanın ortaya çıkması ve değerli taş, madenlerinin dış memleketlere kaçırılması şeklinde yorumlanabilir.

⁴⁷⁵ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 35-37.; M. Nissinen, *age.*, 2003, s. 191.

⁴⁷⁶ Eski Mezopotamya'da evler genellikle güneşte kurutulmuş tuğlalar kullanılarak tek veya iki katlı inşa edilmiştir. Ahşap kirişler tarafından taşınan düz bir dama sahip olan evlerin sıklıkla bir iç avluları bulunuyordu. Evlerin odaları ise yalnızca bu avluya açılacak şekilde dış duvarlarda pencere olmadan yapılmıştır. Bkz. Horst Klengel, *age.*, 2001, s. 119-120.

⁴⁷⁷ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 242.

⁴⁷⁸ F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 80.; S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 89.; Ann Kessler Guinan “Social Constructs and Private Designs: The House Omens of *Šumma Alu*”, *In Houses and Households in Ancient Mesopotamia*, İstanbul 1996, s. 62.

olduğu gibi ölümle ilişkilendirilmiştir: “Eğer (evin temeli) *kislīmu*’da atılırsa ölüm (evin sahibini) bekleyecek.” Kötü etkisi olduğu düşünülen son ay olan *ayyaru*’nun da kötü talih getireceği düşünülmüştür.

Diğer taraftan 10. ay *tebētu* (aralık/ocak) ve 11. ay *šabātu*’nun (ocak/şubat) hem olumlu hem de olumsuz etkileri olduğundan bahsedilmiştir. Nitekim evin temelini *tebētu* ayında atılmasının o evi inşa edene sefalet, hastalık getirmesine rağmen ev sahibinin uzun bir ömür süreceği ifade edilmiştir. *Šabātu* ayı ile alakalı yorumlarda ise birbirine tezat bir şekilde hem evin inşasının tamamlanacağından hem de inşaatın yarım kalacağından bahsedilmiştir.

Geriye kalan üç, dört, beş, yedi, sekiz ve 12. Aylarda ise evin temelini kazmaya başlamak tamamen uygun görülmüştür. Dönemin takvimi esas alındığında uğurlu kabul edilen ayların ilki olan *simānu*’dur. Güneş takviminde mayıs/haziran ayları aralığındaki günlere denk gelen *simānu* ayında evini inşa etmeye başlayan kişinin doğru bir karar verdiğine ve diğer insanların takdirini kazanacağına inanılmıştır. Yılın dördüncü ayı olan *dumūzu/du’ūzu*’da (haziran/temmuz) inşaata başlamanın da evin sahibine şans getireceği ve böylelikle evin sorunsuz bir şekilde tamamlanacağı öngörülmüştür. Ardından gelen *ābu* (temmuz/ağustos) ayında inşaata başlamanın ise orada yaşayacak ailenin çocuk sahibi olmasını sağlayacağına inanılmıştır. Yedinci ay olan *tašritu* (eylül/ekim) ayında evi yapan kişinin de tanrıların nezaretinde yaşayacağı ve bunun ona iyi talih getireceği kabul edilmiştir. Yılın sekizinci ayı *araḥsamnu* (ekim/kasım) ve 12. ayı *addaru*’da (şubat/mart) inşaata başlamanın ise ev sahibinin maddi durumuna olumlu etki yapacağı kabul edilmiştir⁴⁷⁹.

Devam eden satırlarda da evin temeli atılırken gerçekleşen birbirinden bağımsız olaylar yorumlanmıştır. Örneğin evin temeli atıldığı esnada orada ev sahibinin bir dostunun bulunmasının ona mutluluk getireceğine buna karşın bir hasmının bulunmasının onun darlığa düşmesine neden olacağı öngörülmüştür. Ayrıca evin temelini atılması esnasında çeşitli hayvanların görülmesinin de bazı durumların habercisi olduğu kabul edilmiştir. İlk olarak evin temeli içinde birbirine dolanmış yılanların görülmesinin ev sahibinin saraydan gelen bir emir sonucunda cezalandırılacağına habercisi olduğu ifade edilmiştir. Ardından dört farklı kehanette karıncalar renklerine göre değerlendirilmiştir. Metinde geçen siyah, sarı, beyaz ve

⁴⁷⁹ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 89.; M. Stol, *age.*, 2000, s. 104.

kırmızı renkli karıncalardan sadece siyah olanlar uğurlu bir işaret olarak görülmüştür. Nitekim evin temelinde siyah karıncaların görülmesi inşaatın sorunsuz bir şekilde tamamlanacağı ve evin uzun süre ayakta kalacağı şeklinde yorumlanmıştır. Buna karşılık sarı karıncaların görülmesi evin inşaatının yarım kalacağına, beyaz karıncaların (termit)⁴⁸⁰ görülmesi evin yıkılacağına ve bu sebeple sahibinin evini değiştirmek zorunda kalacağına, kırmızı karıncaların görülmesi ise ev sahibinin genç yaşta öleceğinin işareti olduğu kabul edilmiştir. Kehanetlerde bahsedilen diğer hayvanlarla ilgili yorumlar da şunlardır: “Eğer bir tilki ya da bir yaban kedisi evin temelinde sıklıkla görülürse -evin terkedilmesi. Eğer köpekler ve domuzlar temelde birbirleriyle kavga ederken görülürlerse o ev değiştirilsin⁴⁸¹.”

Öte yandan evin konumu ve inşa edileceği yerde *Šumma Alu Serisi*'nin beşinci tabletinin konusu olmuştur. Bu kehanetlerden Mezopotamyalıların şehircilik anlayışları hakkında da fikir edinmek mümkündür. Zira söz konusu kehanetlerden şehirlerin sokaklarının bir düzen dâhilinde kurulduğu ve evler inşa edilirken bu düzenin korunmasına özen gösterildiği anlaşılmaktadır. Bu amaçla öncelikle “Eğer bir evin temeli caddenin üstüne yayılırsa o ev terkedilecek ve onun sahipleri sürekli değişecek” şeklinde uyarı yapılmıştır. Evini belirlenen sınırlar içerisinde inşa edenlerin ise evlerinin dayanıklı kendilerinin de şanslı olacakları düşünülmüştür⁴⁸². Ayrıca evlerin şehrin dışında bir yere inşa edilmesinden ve tarım arazilerine yerleşmekten de imtina edilmiştir. Şehir dışında inşa edilen bir evin zamanla terk edileceği tarım alanlarına yerleşenlerin ise ekonomik sıkıntılar çekeceği ifade edilmiştir: “Eğer ev şehrin dışarısında bir bölgeye inşa edilmişse o ev yıkılacak/dağılacak. Eğer ev bir meyve bahçesinde inşa edilmişse o evin işleri rast gitmeyecektir”. Öte yandan tıpkı şehirler gibi evlerin de yüksek alanlarda olması hoş karşılanmamıştır. Zira yüksek bir yerde inşa

⁴⁸⁰ Termitler “beyaz karınca” olarak adlandırılmalarına rağmen aslında bir karınca türü değildir. Daha çok hamamböcekleri ile yakınlığı olan bu hayvanlar, insanların kullandıkları ahşap malzeme ile beslendikleri için günümüzde dahi istila ettikleri binalara yıkıcı zararlar vermektedirler. Bkz. Donald Joyce Borror, Norman F. Johnson, Charles A. Triplehorn, *An Introduction to the Study of Insects*, Orlando 1992, s. 234, 239.

⁴⁸¹ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 90-91.; Joonas Hirvonen, *Plants, Animals and Bodies of Water: The Significance of Color Terminology in the Nature Omens Of the Omen Series Šumma Ālu Ina Mēlê Šakin*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Helsinki 2014, s. 45.

⁴⁸² S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 91.; Niek Veldhuis, “Divination: Theory and Use”, *If a Man Builds a Joyful House: Assyriological Studies in Honor of Erle Verdun Leichty*, Leiden/Boston, 2006, s. 495.

edilen evin yıkılacağı, alçak bir yerde inşa edilenin de dayanıklı olacağı düşünülmüştür⁴⁸³.

Bunlara ilaveten ev inşa edilirken dikkat edilmesi gereken bir başka husus evin kapısı/girişi olmuştur. Zira *Šumma Alu Serisi*'nin beşinci tabletinde evin kapısının fiziksel özellikleri, konumu ve açıldığı yön farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Fakat kapılarla alakalı kehanetlerde öncelikle kapının sövesi takıldığı anda eve giren hayvanlar yorumlanmıştır. Bu kehanetlerden bazılarının tercümeleleri şöyledir: “*Eğer kapı sövesi takıldığında bir tilki adamın evine girerse evin iskânı. Eğer kapı sövesi takıldığında bir adamın evine yaban kedisi girerse o ev terkedilecek. Eğer kapı sövesi takıldığında bir öküz adamın evine girerse yokluk o eve ıstırap verecek. Eğer kapı sövesi takıldığında bir at adamın evine girerse adamın karısı ölecek. Eğer kapı sövesi takıldığında bir eşek adamın evine girerse adamın oğlu ölecek. Eğer kapı sövesi takıldığında yılanlar birbirlerine dolanırlarsa (o) evin terkedilişi.*”

Kapının fiziksel özelliklerinin yorumlandığı kehanetlerde ise kapının geniş olmasının orada yaşayanların refahını arttıracacağı, yüksekte konulanmasının evin yıkılmasına neden olacağı, alçakta olmasının da ev sahibinin sorunsuz bir şekilde evine yerleşmesini sağlayacağı ifade edilmiştir. Kapıların yönleri yorumlanırken öncelikle kapının gün doğumuna mı gün batımına mı açıldığına dikkat edilmiş ve birbirine zıt bu iki durumun insan ömrünü etkilediği düşünülmüştür: “*Bir evin kapıları gün doğumuna doğru açılıyorsa o evin sahibi yaşlanacak. Bir evin kapıları gün batımına doğru açılıyorsa o evin sahibi yaşlanmayacak*”⁴⁸⁴. Ayrıca kapıların hangi ana yönlere baktığı da hesaba katılmıştır. Buna göre kapıların dört yönden sadece güneye doğru açılmasının uğurlu bir anlam taşıdığı görülmektedir. Kapıların diğer yönlere bakmasının ise çeşitli olumsuzluklara yol açtığı kabul edilmiştir. Zira kapıların kuzeye açılmasının o evin sakinlerinin mutsuz olmasına neden olacağı düşünülmüştür. Doğuya açılması da orada yaşanacak bir kaybın işareti olarak görülmüştür. Kapının batıya bakmasının ise hem orada yaşayanlara mutsuzluk getireceğine hem de onları ölüme yaklaştıracığına inanılmıştır⁴⁸⁵.

Öte yandan serinin dokuzuncu tabletinde kapı mandalı ile ilgili bazı durumlar kehanetlerin konusu olmuştur. Metinde 40'ın üzerinde kehanet bulunmasına rağmen

⁴⁸³ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 95.

⁴⁸⁴ F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 55.; S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 93.

⁴⁸⁵ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 95.; A. K. Guinan, *agm.*, 1996, s. 64.

bunların bir kısmı eksik parçalar hâlinde ele geçmiştir. Ayrıca bu kehanetlerin tamamında evlerin kapılarının mandalları ele alınmamıştır. Zira kehanetlerin bir kısmında tapınak ve saray kapılarının mandalları da yorumlanmıştır⁴⁸⁶. Ev ile ilgili olanlardan birinin tercümesi ise şöyledir: “*Eğer bir adamın evinin kapı mandalının çengeli sıkışıksa o adam fakirleşecek, o ev [...]*”⁴⁸⁷.

Kapılar ile ilgili kehanetlerden bazılarında da kapı aralığına dökülen suyun aldığı şekil yorumlanmıştır. Serinin 15. tabletinde yer alan bu kehanetlerde şekil bazen hayvanlara bazen de bir silüete benzetilmiştir. Hayvanların arasında yılan, tilki, aslan, kartal vb. sayılmıştır. Dökülen suyun yılanla benzemesi fenalıkların ortaya çıkacağına habercisi, tilki tanrılara yapılacak bir saygısızlığın öngörüsü olarak tanımlanmıştır. Buna karşılık aslan ve kartal iyi haberlerin göstergesi kabul edilmiştir. Suyun kartala benzemesi şöhretli bir çocuğun doğacağına işaret olarak görülmüştür. Aslan ise kralın kudretiyle özdeşleştirilmiştir: “*Eğer bir adamın evinin kapı aralığına su dökülmüşse ve (o) bir aslana benziyorsa kral rakipsiz olacak*”.

Suyun birisinin silüetine benzetildiği kehanetlerde ise iki farklı yoruma yer verilmiştir. İlkinde silüet savaş aleti taşıyan birisine benzetilmiş ve bunun bir tanrının orada tecelli ettiği kanıtı olduğu düşünülmüştür. Şeklin hangi tanrıya ait olduğu ise elinde taşıdığı savaş aletine göre belirlenmiştir. Zira silüetin taşıdığı hançer ya da yay olduğunda Nergal’ın, savaş baltası olduğunda Ninurta’nın, el baltası olduğunda Tanrıça Ningişzida’nın tecelli ettiği düşünülmüştür. İkincisinde ise silüet ev sahibinin vücudu ve kaderi arasında bir bağı olduğu düşünülen bazı imgeler ile ilişkilendirilmiştir. Örneğin silüet elinde bir kalp tutuyorsa bu ev sahibinin kalbini temsil etmiştir. Bu durumun onun kaderine etkisi ise şöyle açıklanmıştır: “*Eğer bir adamın evinin kapı aralığına su dökülmüşse ve (bu) onun (ev sahibinin) kalbini tutan birisine benziyorsa o adam acı çekecek.*” Bir başka örnek de şöyledir: “*Eğer bir adamın evinin kapı aralığına su dökülmüşse ve (bu) kolları uzatılan birisine benziyorsa o adam elini şehrin sokağında uzatacaktır*”⁴⁸⁸.” Bu kehanetin sonuç cümlesinde geçen “elini uzatmak” anlamına gelen “*qāta tarāšu*” ifadesi dua edilirken yani tanrılara yalvarırken yapılan bir hareketi

⁴⁸⁶ Bu hususta günümüze ulaşan kehanetlerden ikisinin tercümesi şöyledir: “*Eğer bir tanrıçanın tapınağının kapı mandalının kancası eksik fakat o (kapı) kilitli ise insanlar akrep sokmasından (dolayı) ölecekler. Eğer bir sarayın kapı mandalının çengeli sürekli sıkışıyorsa kral fakirleşecek; serveti gidecek*”. Bkz. S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 151.

⁴⁸⁷ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 149-153.; Erle Leichty, “Omens From Doorknobs” *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 39, No. 2. Boston 1987 s. 190.

⁴⁸⁸ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 231.

anlatmak için kullanılmıştır. Ancak *qāta tarāšu* ifadesi anlam genişlemesiyle birisine yalvarmak manasına gelen bir deyim olarak da kullanılmıştır⁴⁸⁹.

Kapıların dışında evin duvarları, saçakları ve genel görünümü⁴⁹⁰ de yorumlanmıştır. Serinin altıncı tabletinde geçen bu kehanetlerin büyük bir kısmı duvarlarla ilgilidir. Bu hususta metinde öncelikle evin duvarının sıvasının rengi yorumlanmıştır. Buna göre sıvanın siyah renkli olması mutsuzluğun, beyaz renkli olması fakirliğin, kırmızı renkli olması ise zenginliğin işareti olarak görülmüştür. Ayrıca duvarların üstündeki bazı akıntılar da kehanetlerin konusu olmuştur. Söz konusu kehanetlerde yağ, un ve hardal tohumu?, gibi evin ambarında saklanabilecek ürünlerin dışında kum, pislik ve kan gibi maddelerin akıntıları da sayılmıştır. Bu maddelerden sadece kum ve yağ olumlu bir anlam taşımıştır. Zira her ikisinin de duvarın üzerinden akması varlıklı olmanın işareti olarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte evin duvarından pislik akması ev sahibinin öleceğinin, kan akması ise oğlunun öleceğinin işareti olarak yorumlanmıştır⁴⁹¹.

Metinde yorumlanan bir başka mimari unsur olan saçaklar ise yağmur suyunu duvarlardan uzak tutmak veya güneş ışınlarını kontrol etmek amacıyla yapılmaktadır. Ancak Mezopotamya toplumları saçaklara bu asli görevlerinin dışında kendi kaderlerine iyi ya da kötü etki ettiğini düşündükleri bazı manalar da yüklemişlerdir. Öyle ki evde yaşayanların mutluluğunun saçakların verilen talimatlara uygun olarak yapılmasına bağlı olduğuna inanılmıştır. Aksi bir durumda ise evin sakinlerinin çözümü olmayan dertlerle boğuşmak zorunda kalacağı düşünülmüştür. Bu noktada saçakların siyah, kırmızı ve yeşil renklere boyanması uygun görülmemiştir. Yeşil rengin orada ikamet edenlerin ömürlerini kısaltacağına, siyah rengin bazı sorunları ortaya çıkaracağına, kırmızı rengin ise tanrıların hoşuna gitmeyeceğine inanılmıştır. Ayrıca saçakların özenli bir şekilde yapılması ancak gösterişten de kaçınılması gerektiği vurgulanmıştır: “*Eğer bir evin saçağı gösterişli ise o ev terkedilecek*”. Esasında bu anlayışın evin görünümünün tamamı için geçerli olduğu iki farklı kehanette ifade edilmiştir: “*Eğer bir ev dış taraftan gösterişli görünüyorsa o ev terkedilecek. Eğer bir ev alımlı görünüyorsa*

⁴⁸⁹ CAD, T, s. 211.

⁴⁹⁰ *Šumma Alu Serisi*'nin yedinci tabletinde evin iç görünümü ve mobilyaları gibi konular da serinin altıncı tabletinin devamı olacak bir biçimde ele alınmıştır. Fakat metnin bu kısmı oldukça hasarlıdır. Bkz. A. K. Guinan, agm., 1996, s. 62.; S. M. Freedman, age., 1998, s. 129.

⁴⁹¹ S. M. Freedman, age., 1998, s. 113.; Francesca Rochberg, “Empiricism in Babylonian Omen Texts and the Classification of Mesopotamian Divination as Science”, *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 119, No. 4, Michigan 1999, s. 567.

o ev dayanmayacak/yıkılacak).” Öte yandan evin görünümünün değişmesinin ev sahibinin değişmesine neden olacağına inanıldığı için eve tadilat yapmak da hoş karşılanmamıştır⁴⁹².

Bunların dışında altıncı tablette evde yoğun olarak hissedilen ve genellikle bir bitkinin ya da yiyecek/içeceğine benzeten kokulardan da bahsedilmiştir. Kehanetlerde mürrüsafi otu, salatalık, elma, sirke, şarap, yağ, et, balık, bira yapmak için ezilmiş arpa ile su karışımı ve sülfür kokusu yanında ne olduğu bilinmeyen billatu, bitumen ve kuzublate gibi maddelerine benzeyen kokular da yorumlanmıştır. Yağ kokusundan birden fazla kehanette bahsedilmiş olup bu kehanetlerde öngörülerin yağın kalitesine göre belirlendiği anlaşılmaktadır. Genel olarak yağ kokusu zenginlik işareti olarak kabul edilmesine rağmen bazı özel durumlarda şansızlık getirdiği de ifade edilmiştir. Ayrıca birinci kalite yağ kokusunun evin koruyucu bir ruha sahip olduğunun işareti olduğuna da değinilmiştir. Sülfür, elma ve salatalık kokuları da iyi haberlerin müjdecisi olarak görülmüştür. Buna karşılık mürrüsafi otunun, şarabın, sirkenin ve bira yapmak için ezilmiş arpa ile suyun karışımının kokusunun kötü manalar taşıdığı kabul edilmiştir. Et ve balık kokusu ile ilgili kehanetler ise tam olarak anlaşılamamaktadır. Fakat her iki kehanet içerisinde de geçen “ekleme ve çıkarma” ifadeleri onların büyü uygulamaları ile bir alakaları olduğunu göstermektedir⁴⁹³.

Šumma Alu Serisi’nin 12. tabletinde de evin içerisinde çeşitli yerlerde görülen mantar türleri yorumlanmıştır⁴⁹⁴. Kehanetlerde beş farklı tür mantardan bahsedilmiştir. Bunlardan dört tanesi beyaz, siyah, kırmızı ve yeşil olmak üzere renklerine göre sınıflandırılmıştır. Diğer tür ise Numuşda olarak adlandırılmıştır. Fakat metinde bu mantar türü ile ilgili yalnızca bir kehanet bulunmaktadır. Ancak bu tek kehanette Numuşda mantarı adeta bir felaketler silsilesinin habercisi olarak tanımlanmıştır. Öyle ki bu mantarın görüldüğü evde eşlerin ayrılacağı, erkeğin öleceği ve o evin dağılacağı ifade edilmiştir. Benzer şekilde beyaz mantarlara da olumsuz bir anlam yüklenmiştir. Ayrıca bu türün yorumlandığı kehanetlerin sayısı da oldukça fazladır. Zira metinde beyaz mantarların görüldüğü, evin içinde ya da dışında kalan, birçok alandan

⁴⁹² S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 111-113.; A. K. Guinan, *agm.*, 1996, s. 65-66.

⁴⁹³ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 119-121.; Nils P. Heeßel, “On the Fortune-or Misfortune of Having Children, The Abundance of Children According to the Omen Text K.6403”, *Fortune and Misfortune in the Ancient Near East: Proceeding of the 60th Recontre Assyriologique Internationale at Warsaw 21-25 July 2014*, Indiana 2016, s. 61.

⁴⁹⁴ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 191.

bahsedilmiştir. Hatta bazı kehanetlerde mantarın görüldüğü yer ile hangi tarafta ortaya çıktığı da değerlendirilmiştir. Örneğin mantarın evin girişinin sağ tarafında görülmesi evin sahibinin ölümünün habercisi olduğu, sol tarafında görülmesinin ise o evde yaşayanlara keder getirdiği belirtilmiştir. Ayrıca beyaz mantarın evin içerisinde yayılmasının da gelir kaybına neden olduğu düşünülmüştür: “Eğer bir adamın evinin içinde çok miktarda beyaz mantar varsa o evin kârı azalacak. Eğer beyaz mantar bir adamın evinde yayılmışsa o evin sahibi fakirleşecek⁴⁹⁵.”

Buna karşın siyah mantar birçok kehanette ekonomik refahla ilişkilendirilmiştir. Ardı ardına gelen beş kehanette siyah mantarın görüldüğü yerin kuzey-güney, doğu-batı ve sağ-sol olması fark etmeksizin düzenli kazancın göstergesi olduğundan bahsedilmiştir. Dahası bu mantarın evin içinde yayılması hem ev sahibinin gelirinin artacağına hem de tüm zenginliğinin güvende olacağına işaret olarak görülmüştür. Bu durum metinde şöyle ifade edilmiştir: “Eğer siyah mantar bir adamın evinin içinde yayılmışsa o evin sahibi zengin olacak; onun vakfi (parası ve mal varlığı) güvende olacak⁴⁹⁶.”

Kırmızı mantarın ise bunun tam tersi bir durumu işaret ettiği düşünülmüştür. Zira kırmızı mantarın yayıldığı evin sahibinin işini kaybedeceğine ve fakirleşeceğine hatta tüm mal varlığını yitireceğine inanılmıştır. Bu durum metinde şöyle ifade edilmiştir: “Eğer miqtu adlı kırmızı mantar iç duvarlarda görülürse o evin sahibi işinden çıkarılacak. Eğer sağda ve solda kırmızı mantar varsa o ev ilerleyen günlerde fakirleşecek.” Ayrıca bu mantarın eve giden yolun üzerinde ya da evin sağında-solunda veya penceresinde görülmesi de o evin terk edileceğinin işareti olarak kabul edilmiştir⁴⁹⁷.

Öte yandan bu kehanetlerde kırmızı mantara verilen *miqtu* adı aynı zamanda kâhinler tarafından görünümünden dolayı “kırmızı gezegen” olarak tanımlanan Mars ile ilişkili olduğu düşünülen bir hastalık için de kullanılmıştır⁴⁹⁸. Benzer bir şekilde burada da *miqtu* mantarı sağlık sorunlarıyla ilişkilendirilmiştir: “Eğer *miqtu* adlı kırmızı mantar dış duvarlarda görülürse adamın sağlığının sonu.” Ayrıca kırmızı mantarın diğer mantarlarla birlikte görülmesi de olumsuz durumların işareti sayılmıştır: “Eğer bir

⁴⁹⁵ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 193-195.; Sam Meier, “House Fungus: Mesopotamia and Israel (Lev 14.33-53)”, *Revue Biblique*. Vol. 96, No. 2, Leuven 1989, s. 187.

⁴⁹⁶ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 195-197.; J. Hirvonen, *age.*, 2014, s. 35-37.

⁴⁹⁷ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 197.; J. Hirvonen, *age.*, s. 37-38.

⁴⁹⁸ CAD, M II, s. 103.

adamın evinde yeşil, beyaz ve kırmızı mantar varsa o evin sahibi ölecek. Eğer bir adamın evinde yeşil ve kırmızı mantar varsa o evin sahibi ölecek; adamın evinin dağılması.” Bu durum da Mars gezegeniyle alakalı kehanetlerle benzerlik göstermiştir. Zira Mars’ın diğer gezegenlere yaklaşması çeşitli olumsuzlukların ortaya çıkacağı şeklinde yorumlanırken ışığının azalması ya da farklı bir renkte yansması onun kötü etkilerinin azalacağına işaret olarak görülmüştür⁴⁹⁹. Aynı şekilde kırmızı mantarın renginin tonunun değişmesine de olumlu bir anlam verilmiştir: *“Eğer yarım yeşil, yarım kırmızı mantar evde görülürse adamın oğlu babasının evini zenginleştirecek.”*

Kırmızı mantarın olumsuz etkilerine karşın yeşil mantarın etkileri mantarın ortaya çıktığı yere göre değişiklik göstermiştir. Örneğin yeşil mantarın evin içinde ortaya çıkmasının mutluluk getirdiğine inanılırken evin girişinde olması yakın bir zamanda oranın terkedileceğinin işareti kabul edilmiştir. Bununla birlikte yeşil mantarın evin ambarında görülmesinin kötü durumların habercisi olduğu farklı kehanetlerde dile getirilmiştir. Bu kehanetlerin tercümeleleri şöyledir: *“Eğer evin ambarında yeşil mantar varsa o adamın evinde tahıl olmayacak. Eğer ambarın içinde yeşil mantar varsa dolu ambar boşalacak”*⁵⁰⁰.

Şumma Alu Serisi’nin 13. tabletinde ise bir evin içinde ya da etrafında yosun görülmesinden bahsedilmiştir⁵⁰¹. Tablette yüzün üzerinde kehanet olmakla birlikte tabletteki kırıklar nedeniyle kehanetlerin büyük bir kısmının sonuç cümleleri okunamamıştır. Ancak kehanetlerin koşul cümlelerinde yosunun bir evin; önünde-arkasında, avlusunda girişinde, içinde, temelinde, duvarında, kapı eşiğinde ve mobilyalarında görülebileceğinden bahsedilmiştir. Eksiksiz olan kehanetlerden bazılarının tercümeleleri ise şöyledir: *“Eğer bir adamın evinin içinde yosun ortaya çıkarsa o ev yıkılacak. Eğer bir adamın evinin önünde yosun görülürse o ev harap olacak. Eğer bir adamın evinin temelinde yosun görülürse (o) adamın ailesinden ağır*

⁴⁹⁹ Kâhinler tarafından Asur krallarına gönderilen astrolojik raporlarda Mars’ın yansıttığı ışığın sarı ve beyaz renkte görülmesinin iyi bir işaret olduğuna vurgu yapılmıştır. Bkz. H. Hunger, *age.*, 1992, s. 72-73, 296.

⁵⁰⁰ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 197-199.; J. Hirvonen, *age.*, 2014, s. 40.

⁵⁰¹ Metnin büyük kısmında evin içinde ya da etrafında görülen yosunlardan bahsedilmiştir. Ancak birkaç kehanette de saray, tapınak, şehir meydanı ve çölde yosunların görülmesi yorumlanmıştır. Bu hususta okunabilen kehanetlerden bazıları şunlardır: *“Eğer bir adamın (kişisel) tanrısının tapınağında görülürse (o) adama tanrısının öfkelenecek. Eğer bir tapınakta [...], o şehrin kapısı ele geçirilecek fakat kilitlenmeyecek. Eğer yosun bir şehirde sürekli görülüyorsa o şehri bir düşman fethedecek. Eğer yosun şehrin kapısının üstünde [...], o şehir kapısı kapanacak. Eğer çölde yosun görülürse şehrin iskanı.”* Bkz. S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 209.

*bir hastalık geçiren kişi ölecek. Eğer bir evin mobilyalarının üzerinde yosun görülürse o ev harap olacak*⁵⁰².”

Serinin 19-20 ve 21. tabletlerinde ise evde yaşanan bazı doğaüstü olaylar yorumlanmıştır. Bu tabletlerden ilkinde 100’ün üzerinde kehanet bulunmaktadır ve bu kehanetlerin tamamında ifritler ve ruhlarla alakalı yorumlara yer verilmiştir⁵⁰³. Metnin ilk yarısında evin içerisinde görülen *kişutagganutuk, šedu, luḫuššu, anzu* gibi adlara sahip ifritlerden bahsedilmekle birlikte ifritlerin bazıları renkleri ile ya da hayvanlarla analogik bağ kurarak tanımlanmıştır. Bununla birlikte hangi ifrit olduğu fark etmeksizin bu kehanetlerin tamamı aynı derecede olumsuz durumların habercisidir. Öyle ki kehanetlerin öngörülere dahi neredeyse birbirleriyle aynıdır. Nitekim herhangi bir ifritin girdiği evin dağılacağı ya da yıkılacağı farklı kehanetlerde dile getirilmiştir. Bu kehanetlerden birkaçının tercümesi şöyledir: “*Eğer siyah ifrit bir adamın evinde görülürse o ev dağılacak. Eğer danaburnu böceği (ifriti) bir adamın evinde görülürse o ev terkedilecek. Eğer Šedu bir adamın evinde görülürse – o evin terkedilişi*⁵⁰⁴.”

Serinin 19. tabletinin ikinci yarısındaki kehanetlerin büyük bir kısmında ise eve musallat olduğu düşünülen kötü niyetli ruhlar ve onlara atfedilen birtakım eylemler yorumlanmıştır⁵⁰⁵. Bu hususta öncelikle eve giren ruhun beraberinde ev sahibine ölümü

⁵⁰² S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 207-215.

⁵⁰³ F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 79.

⁵⁰⁴ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 275-279.

⁵⁰⁵ Eski Mezopotamya toplumları yaşlılara saygı göstermenin aile düzeninin en önemli kaidelerinden biri olduğunu düşünmüşlerdir. Hatta aile büyükleri ile kurulan bu ilişkinin onlar öldükten sonra da devam ettirilmesi gerektiğine inanmışlardır. Bu durum atalar kültü inancına ait bazı uygulamaların genç nesiller tarafından yerine getirilmesinin zeminini hazırlamıştır. Öyle ki anne-baba öldükten sonra naaşları ailenin büyük çocuğuna miras kalan evin zemine gömülmüştür. Daha sonra da ailenin yeni reisinin sorumluluğunda belirli zamanlarda yemekler ve dualar ile ataların ruhları hatırlanmıştır. Bu eylemler Sumerlilerle başlayıp Babil ve Asur toplumlarında da devam eden ölümlerin huzur bulmalarına olanak sağlayan “*kispum ritüeli*”nin bir parçası olmuştur. *Kispum ritüeli* aynı zamanda da ailenin yaşayan bireylerinin rahat bir şekilde hayatlarını devam ettirmesinin teminatı olmuştur. Zira bu ritüel yerine getirilmezse ruhların evin sakinlerini cezalandıracağı düşünülmüştür. Özellikle de tüccarlar ile evli olan kadınların bu durumdan muzdarip oldukları bilinmektedir. Nitekim aileden kocalarına miras kalan evde yaşayan kadınlar yetkileri olmadığı için bu ritüeli düzenleyememişlerdir. Bu sebeple eşlerine gönderdikleri mektuplarda sıklıkla “iblisler ve ölümler bize kötü davranıyor” şeklinde yakınarak kocalarına en kısa zamanda eve dönüp görevlerini yerine getirmeleri konusunda telkinde bulunmuşlardır. Bkz. P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 279, 490.; K. Demirci, *age.*, 2013, s. 72.; Şeyma Ay, Kadriye Şahin, “Eski Yakınoğlu’da Yemek Simgeselliği Üzerine Bir Değerlendirme”, *Tarihin Peşinde – Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 12, 2014, s. 347-349.; Cécile Michel, “Asur ve Kaniş’in Kadınları”, *Anadolu’nun Önsözü, Kültepe Kaniş-Karumu, Asurlular İstanbul’da*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 78, İstanbul 2011, s. 130. Birisine musallat olan kötü niyetli ruhun ona nasıl rahatsızlık vereceği ise “*Udug-Hul*” olarak adlandırılan bir metinde ruhun kendi ağzından şöyle dile getirilmiştir: “*Her gün onunla yiyeyim ya da her gün onunla birlikte içeyim ya da her gün onunla birlikte kendimi yağlayayım ya da her gün onunla birlikte giyineyim ya da iğrenç olduğum zaman onunla birlikte*

getirdiği ifade edilmiştir: “Eğer bir ruh adamın evine girerse o evin sahibi ölecek”. Ayrıca ruhların ağlamasına, feryat etmesine ve rahatsız edici sesler çıkarmasına da birtakım manalar yüklenmiştir. Zira evin sakinlerinden birinin bir ruhun ağladığını duyması o evin terkedileceğinin ve o kişinin öleceğinin habercisi olduğu kabul edilmiştir. Bir ruhun feryat ettiğini duymak ise hem olumlu hem de olumsuz şekillerde yorumlanmıştır. Ruhun akşam vakti feryat ettiğini duymak erken yaşta ölümün habercisi görülürken gece yarısı duyulan feryat bir dileğin gerçekleşeceğinin müjdecisi kabul edilmiştir. Feryadın günün ilk saatlerinde duyulması ise tanrıların öfkesinin yerini merhametinin alacağına işaret ederken öğle vakti duyulması ıstırap, hastalık ve ölümle ilişkilendirilmiştir. Bazı kehanetlerde de ruhların insanları korkutmak veya rahatsız etmek için birtakım sesler çıkardığı hatta insanların kulaklarından içeriye girdiklerine değinilmiştir. Bu kehanetlerin en dikkat çekici yanı ise böylesi bir olayı tecrübe eden kişinin yaşına ve cinsiyetine göre yaşanacakların farklılık gösterecek olmasıdır. Şöyle ki ruh evin sahibinin içine girerse evinin dağılacağına, evin hanımının içine girerse evde matem havasının hüküm süreceğine, erkek çocuğun içine girerse babanın, kız çocuğunun içine girerse annenin öleceğine inanılmıştır⁵⁰⁶.

Serinin 20. tabletinde de insanların yakınlarında ya da evlerinde gördükleri ansızın beliren doğüstü parlak bir ışık yorumlanmıştır. Metinde yer alan 53 kehanetin bir kısmında bu ışık tanrılar, yıldızlar, insanlar, hayvanlar, eşyalar, şimşek ve başka şeylerle benzeşim kurularak yorumlanmıştır. Bu kehanetlerden bazılarının tercümeleleri şöyledir: “Eğer bir kült meşalesinde ışık parlaması görülürse o adamın evi ona nahış olacak. Eğer bir yıldız benzeyen ışık parlaması görülürse adamın oğlu ölecek. Eğer bir tanrının çehresine benzeyen ışık parlaması görülürse Lilu (ifriti) o adama musallat olacak.” Kehanetlerden bir kısmı da bu ışığın evde bir yerde görülmesi ile alakalıdır ve bu kehanetler genellikle ışığın görüldüğü evde yaşanacak kötü durumlara işaret etmiştir. Nitekim ışığın evin güney duvarının üzerinde görülmesi evin sahibinin öleceğinin, kuzey duvarının üzerinde görülmesi ise evin hanımının ya da beyinin öleceğinin habercisi olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca ışığın yatak odasının duvarlarında görülmesi kız evladın, dış duvarlarda görülmesi de evin hizmetlisinin ölümüyle ilişkilendirilmiştir.

kendimi yağlayayım ya da üşüdüğümde onun kucağında giyineyim.” Bkz. H. Kaya Hasdemir, agm., 2019, s. 72-73.

⁵⁰⁶ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 279-281.; Anne-Caroline Rendu Loisei, “When Gods Speak to Men: Reading, House, Street, and Divination from Sound in Ancient Mesopotamia (1st millennium BC)”, *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 75, No. 2, Chicago 2016, s. 297.

Işığın evi çevreleyen avlunun duvarları üzerinde görülmesi ise evin beyinin ve hanımının boşanacağına işaret ettiği düşünülmüştür⁵⁰⁷. Ancak tüm bu olumsuz etkilerine karşın bu ışığın yalnızca insanların yakınlarında görüldüğü zaman etkili olduğu uzakta bir yerde görülmesi durumunda önemsenmemesi gerektiği vurgulanmıştır⁵⁰⁸.

Evdeki işaretlerin yorumlandığı son tablet olan 21. tablette⁵⁰⁹ ruhlar ve evin içerisinde canlılar gibi hareket eden cesetlerden bahsedilmiştir: “(Eğer) [bir adamın] evinde ölü bir adam canlı biri gibi görülürse [o adam ölecek...].” Fakat tabletteki kırıklar nedeniyle kehanetlerin koşul ya da sonuç cümleleri okunamamıştır⁵¹⁰.

3.1.1.3. Arazi ve Bahçeler

Güney Mezopotamya’da tarım arazilerini sulamak için MÖ 6500’lerde ilk su kanalları açılmış, saz kamışından ve taştan yapılan tarım aletleri kullanılmıştır⁵¹¹. MÖ 3. binyılın sonlarına (III. Ur Hanedanı Dönemi) gelindiğinde ise bakır aletlerin kullanımı yaygınlaşmış ve saban gibi karmaşık tarım aletleri kamu kurumları tarafından çiftçilerin ihtiyaç duymaları hâlinde onları çekmek için kullanılan hayvanlarla birlikte kiralanmaya başlanmıştır⁵¹². Toprağı işleme yetkisi zamanla el değiştirmiş olsa da ilk yerleşim birimlerinin ortaya çıkmasından itibaren tarım alanlarının etkili bir biçimde kullanılması için kolektif bir gayret gösterilmiştir⁵¹³. Hatta zamanla bahçelerin bakımıyla sorumlu olan çalışanların ihmalkârlıklarına maddi cezalar da uygulanmıştır⁵¹⁴.

Böylelikle Fırat ve Dicle nehirlerinin sularının kavuştuğu alüvyonlu topraklarda birçok sebze, meyve, tahıl ve baharatlı tohum düzenli bir şekilde yetiştirilmiştir⁵¹⁵. Vitamin ve protein kaynağı olarak beslenmede önemli bir yer tutan bu bitkilerin aynı zamanda insanların kaderlerini gösteren bazı işaretleri sunduklarına da inanılmıştır. Bu işaretler ve taşıdıkları anlamlar ise *Šumma Alu Serisi*’nin 54-60. tabletlerinin konusu

⁵⁰⁷ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 295-301.

⁵⁰⁸ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 244.

⁵⁰⁹ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 281, 315.

⁵¹⁰ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 309.

⁵¹¹ P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 21-22.

⁵¹² H. Crawford, *age.*, 2010, s. 58.

⁵¹³ E. Memiş, *age.*, 2007, s. 164.

⁵¹⁴ H. Klengel, *age.*, 2001, s. 212-219.

⁵¹⁵ J. Oates, *age.*, 2015, s. 204-205.

olmuştur. Ne yazık ki bu tabletlerin bir kısmı kırıktır. Fakat günümüze kadar ulaşan kehanetlerin sayısı da azımsanmayacak kadar çoktur⁵¹⁶.

Kehanetlerde adı en çok geçen zirai bitki türü hurmadır. Hurmadan birden fazla tablette bahsedilmekle birlikte yalnızca bir bölümü korunmuş olan 58. tablette hurma ağaçlarının yorumlandığı yüzü aşkın kehanet bulunmaktadır. Söz konusu kehanetlerde hurma bahçelerinin korunmasından ağaçların meyvelerine kadar birçok husus ele alınmıştır⁵¹⁷. Bu durum şaşırtıcı değildir. Çünkü hurma bölgenin beslenme düzeninin önemli bir parçası olup kurutularak kolaylıkla depolanan çok besleyici bir üründür. Hurma ağacının meyvelerinin doğrudan tüketilmesinin yanında bitkinin özlerinden tatlandırıcı ve şarap yapımında da faydalanılmıştır. Ayrıca ağacın gövdesi hafif yapıların inşasında ahşap olarak yaprakları ise çatıların örtülmesinde kullanılmıştır⁵¹⁸. İnsanların hayatında böylesi önem arz eden bu bitki doğal olarak zenginlik kaynaklarından birisi olarak görülmüş ve özenle yetiştirilmesine büyük önem verilmiştir⁵¹⁹. Bu doğrultuda kralların hurma ağacı yetiştirmeleri, “*Simānu (Mayıs/Haziran) ayında kral bahçede bir hurma ağacı dikerse o kral kâr elde eder*⁵²⁰” gibi ifadeler ile teşvik edilmiştir. Aynı şekilde dikili hurma ağacına sahip kişilerin de zenginleşeceğine değinilmiştir⁵²¹.

Buna karşılık bahçedeki ağaçların birinin dâhi zarar görmesi felaket habercisi olarak görülmüştür. Bu durum kehanetlerde farklı şekillerde sıklıkla dile getirilmiştir. Örneğin hurma ağaçlarının kuruması ya da devrilmesi hem ağacın sahibinin sıkıntılar yaşayacağını hem de bölge halkının kıtlık gibi zorluklarla karşı karşıya kalacağını işareti olduğu düşünülmüştür. Hurma bahçesinin yanmasının ise tanrıları öfkeli edeceğine “*Eğer bir (hurma) bahçesinde yangın çıkarsa Nisaba düşman olur; İnbu*⁵²² *öfkeli olacak*” şeklinde ifade edilmiştir. Ağaçlara kasten zarar verilmesi de ölüm

⁵¹⁶ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 250-251.

⁵¹⁷ Sally M. Freedman, *If a City is Set on a Height, The Akkadian Omen Series Šumma Alu ina Mēlê Šakin, Vol. 3: Tablets 41-63*, Indiana 2017, s. 99, 107-118.

⁵¹⁸ Gwendolyn Leick, *Dictionary of Ancient Near East Architecture*, Londra/New York 2003a, s. 244; H. Crawford, *age.*, 2010, s. 55.; J. Oates, *age.*, 2015, s. 205.; Hans J. Nissen, *Ana Hatlarıyla Mezopotamya Yakın Doğu Arkeolojisi'nin İlk Dönemleri (İ.Ö. 9000-2000)*, İstanbul 2004, s. 176.

⁵¹⁹ H. Klengel, *age.*, 2001, s. 215-216.

⁵²⁰ Selim F. Adalı, Ali T. Görgü, *Babil Hemeroloji Serisi-Uğurlu Uğursuz Günler Takvimi-*, İstanbul 2017, s. 302.

⁵²¹ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 99.

⁵²² Aslında meyve anlamına gelen “*inbu*” ifadesi ile ayın doğal genişlemesi ve küçülmesine gönderme yapılarak dolaylı yoldan Tanrı Sin zikredilmiştir. J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 209-210.

ile ilişkilendirilmiştir: “Eğer (birisi) şehirdeki bahçeden bir hurma ağacı sökerse o şehirdeki bir ağır hasta ölecek”.

Diğer taraftan ağaçların gelişim ve görünümünün de bazı durumların habercisi olduğuna inanılmıştır. Bu hususta ağaçların gövdesinin şekli, meyveleri yaprakları hatta yaprakların damarlarının sayısı göz önüne alınmış ve görülen tuhaflıklar kıtlık yağma vb. olumsuzluklarla ilişkilendirilmiştir. Ağaçların zamansız meyve vermeleri ise bit salgınının işareti olduğu ifade edilmiştir “Eğer hurma ağaçları erken meyve verirse...bit (salgını) ülkenin başına bela olacak⁵²³.” Buna karşılık ağacın şuşû⁵²⁴ denilen kaliteli bir tür ürünü vermesinin sahibinin zenginleşmesini sağlayacağı düşünülmüştür. Ayrıca ağaçtan şarap yapımında ve tatlandırıcı olarak kullanılan⁵²⁵ özün akmasına iyi anlam verilmiştir: “Eğer bir hurma ağacının özü akarsa tanrılar ülkeye merhamet edecek⁵²⁶.”

Diğer tabletlerde de hurma ağaçlarının gölgesi altında Mezopotamya'nın kavurucu sıcaklarından korunarak yetiştirilebilen sebze, meyveler ile şehrin farklı bölgelerinde ortaya çıkan otsu bitkiler ve ağaç türlerini kapsayan birçok bitki çeşidinden bahsedilmiştir. Ancak bu tabletlerin bazıları ya tamamen eksiktir ya da çok az bir bölümü korunabilmiştir⁵²⁷. Adı geçen bitkilerden bazılarının çeşitli diken türleri, ılgın, nar, köknar, elma, sarımsak vb. oldukları bilinmektedir⁵²⁸. Ancak kehanetlerin bir kısmında *kaziru*, *suadu*, *amurranu*, *anemetu* gibi bilinmeyen bitki adlarına da rastlanmıştır⁵²⁹. Konu bütünlüğünü sağlamak adına metinde geçen tüm bitkilere burada yer vermek mümkün değildir. Ama her tablette bitkilerle ilgili farklı durumların ele alındığı söylenebilir. Nitekim 55. tablet farklı türlerdeki bitkilerin görüldükleri yerlerin yorumlanması ile oluşturulmuştur. Bu noktada köknar, kavak ve hurma ağaçları zenginlik göstergesi olarak görülürken şehir içerisindeki alanlarda diken, ılgın ve dağlarda yetişen bitkilerin bulunması ölüm ile ilişkilendirilmiştir⁵³⁰. Benzer bir şekilde 60. tablette şehrin içerisinde çeşitli alanlarda gelişen bitkiler yorumlanmıştır. En çok da kil ocağında/çukurunda ortaya çıkan bitkilere değinilmiştir. Bu kehanetlerde hurma ve söğüt ağaçları, kamış ve *lardu* adlı bir bitkinin kil ocağında/çukurunda görülmesi uğurlu

⁵²³ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 112-117.

⁵²⁴ CAD, Ş III, s. 377.

⁵²⁵ H. Crawford, *age.*, 2010, s. 55.; J. Oates, *age.*, 2015, s. 205.

⁵²⁶ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 117.

⁵²⁷ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 250-251.

⁵²⁸ H. Crawford, *age.*, 2010, s. 55.; S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 99, 125.

⁵²⁹ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 98, 126.

⁵³⁰ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 98-99.

sayılmıştır: “Eğer hurma ağacı/söğüt şehrin kil ocağında/çukurunda görülürse o şehir şanslı olacak. Eğer kamış (bitkisi) şehrin kil ocağında/çukurunda görülürse tanrılar o memlekete merhamet edecek. Eğer lardu bitkisi şehrin kil ocağında/çukurunda görülürse şehir iyi şeyler görecektir/yaşayacaktır.” Buna karşılık *haluppu* bitkisinin görülmesi şehrin çeşitli sıkıntılarla yüzleşeceğinin, incir ağacının görülmesi şehrin güvende olmadığını işareti kabul edilmiştir. *Musukkannu* ağacının ise kralın ülkeyi nasıl yöneteceği hakkında fikir verdiğine inanılmıştır: “Eğer *musukkannu* ağacı şehrin kil ocağında/çukurunda görülürse kral merhametsiz olacaktır⁵³¹.”

Šumma Alu Serisi’ 60. tabletinde ayrıca topraktan kan, süt, bal, yağ, irin gibi olağan dışı şeylerin sızmasından bahsedilmiştir⁵³². Bu duruma ilişkin kehanetlerden bazılarının tercümeleri şöyledir: “Eğer bir memleketin toprağından kan sızarsa o ülke kötü olacak. Eğer bir memleketin toprağından yağ sızarsa o memleket yağmalanacak. Eğer bir memleketin toprağından kırmızı kan sızarsa o ülke gelişecek⁵³³.”

3.1.1.4. Nehir ve Sel Suları

Šumma Alu Serisi’nin 61. tabletinde geçen 184 kehanetin büyük bir kısmı nehirsel suları ve su birikintileri ile alakalı durumların yorumlanması sonucunda oluşturulmuştur. Tablet oldukça iyi durumda olduğundan dolayı da kehanetlerin tamamına yakını günümüze kadar ulaşmıştır.

Metnin başında muhtemelen suyun içerisine karışan çeşitli maddelerden dolayı nehirlerin farklı renklere bürünmesi ele alınmış⁵³⁴ ve olağan dışı olarak kabul edilen her bir renk farklı bir uğursuzluğun işareti olarak görülmüştür. Özellikle de kırmızı ve tonlarının; ölüm, hastalık ve verimsizlik gibi uğursuzlukların işareti olduğu dile getirilmiştir. Söz konusu kehanetlerden birinin tercümesi şöyledir: “Eğer nehir kan kırmızısı gibiyse o ülkede hastalıklar olacak.” Keza sarı renk de *ašu* olarak adlandırılan bir hastalığın habercisi olarak görülmüştür. Beyaz renk ise hava olaylarını kontrolü altında tutan Tanrı Adad’ın bir felaket göndereceği şeklinde yorumlanmıştır: “Eğer nehir beyaz lekelerle karışmışsa bir yıl sonra Adad bir felakete sebep olacak.”

⁵³¹ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 133, 136-138.

⁵³² U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 251.

⁵³³ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 135.

⁵³⁴ Suyun içerisine fazla miktarlarda organik ya da inorganik madde karışması renginin, kokusunun ve lezzetinin değişmesine sebep olabilmektedir. Bkz. Çağatay Güler, Zakir Çobanoğlu, *Su Kirliliği*, Ankara 1994, s. 26.

Buna karşılık nehirlerin taşıdığı alüvyonların verimliliği artırdığı gözlemlenmiş ve bu zengin içerikli tortunun suyun rengini değiştirmesinden memnuniyet duyulmuştur: “Eğer nehir beyaz çamur gibiyse ve kabarcıklarla kaplıysa ülkedeki mahsul artacak ve memleket mutlu olacak.”⁵³⁵”

Öte yandan suyun içerisine karışan maddeler suyun renginin yanında kokusunun değişmesine de sebep olabilmektedir⁵³⁶. Suyun kokusunun kontrol edilmesini tavsiye eden şu kehanet böylesi bir durumun göz ardı edilmediğini göstermektedir: “Eğer sel ayyaru’da (nisan/mayıs⁵³⁷) gelirse ve nehrin suyunu koklamamakta fayda vardır, Adad toprakta zarara neden olacak ve toprağın yüzeyi kokacak.” Başka bir kehanette de nehrin “kuş gibi” kokmasından bahsedilmiştir ama bu kehanetin sonuç cümleleri eksiktir⁵³⁸.

Bu husustaki diğer kehanetlerde de eksikler bulunmaktadır. Fakat içlerinden iki tanesi kehanetler ve hukuk arasındaki ilişkiyi ortaya koyan örneklerdir. Söz konusu kehanetlerde suyun içerisinde görülen bulanıklık ve duyulan koku ile Eski Mezopotamya Hukuku’nda bir suçla (zina ve kara büyü gibi⁵³⁹) itham edilen birinin aklanması veya cezalandırılması⁵⁴⁰ için kullanılan “su/nehir ordali” uygulamasından bahsedilmiştir⁵⁴¹. Hukuk metinlerinde Sumerce ^dÍD.LÚ.RU.GÚ⁵⁴², Akadca *ħursānu(m)/ħuršānu*⁵⁴³ olarak geçen bu uygulama, akılcı yollarla çözülemeyen bir yasal anlaşmazlığın Nehir Tanrısı’nın kararına bırakılmasıdır. Bunun için itham edilen kişinin nehrin derin olduğu bir kısma dalması ve muhtemelen belli bir mesafeyi yüzmesi istenmiştir. Nehre dalan kişi sağ salim dışarıya çıkabilirse aklanmış aksi durumda suçlu kabul edilmiştir. Bu açıdan bakıldığında su/nehir ordalinin bir tür kehanet uygulaması olduğu söylenebilir. Çünkü uygulama hukukun karar veremediği olağanüstü durumlarda

⁵³⁵ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 141-143.

⁵³⁶ Ç. Güler, Z. Çobanoğlu, *age.*, 1994, s. 26.

⁵³⁷ H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2012, s. 364.

⁵³⁸ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 142-143.

⁵³⁹ Mebrure Tosun, Kadriye Yalvaç, *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi – Şaduqa Fermanı*, Ankara 1989, s. 185, 198.; Esmâ Öz, “Eski Mezopotamya’da Hukuk Kurallarının Oluşumu Sürecinde Adalet Anlayışı ve Bazı Hukukî Sorunların Çözümünde Nehir/Su Ordali Uygulaması” *Cahit Günbattı’ya Armağan, Studies in Honour of Cahit Günbattı*, Ankara 2015, s. 196.

⁵⁴⁰ Cahit Günbattı, “Eski Anadolu’da Su Ordali”, *Archivum Anatolicum*, C. 4, Ankara 2000, s. 76; J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 211-212.; H. Hande Duymuş Florioti, Gözde Demirci, “Çivi Yazılı Kanun Metinlerinde İlginç Bir Suç Tespit ve Cezalandırma Yöntemi: Suya Atılma”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 32, S. 54, Ankara 2013, s. 25-40.

⁵⁴¹ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 145.

⁵⁴² CDA, I, s. 124.; J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 212.; S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 145.

⁵⁴³ CDA, H, s. 122.

tanrının göndereceği mesajın alınması esasına dayanmıştır⁵⁴⁴. Tanrıların vereceği kararın ise uğurlu-uğursuz günler ile alakalı olduğu görülmektedir. Bu günlerin kaydedildiği Orta Babil (Kassitler) Dönemi'ne ait bir takvimde ise kişinin *elūlu/ulūlu* (ağustos/eylül) ayında nehre girmesi durumunda aklanacağından bahsedilmiştir. Daha geç dönemlere ait kopyaları olan başka bir takvimde de uygulamanın *ābu* (temmuz/ağustos) ayının 19. gününde yapılması hâlinde kişinin büyü ile kendisini koruması gerektiği aksi takdirde “*nehirin onu alıp götürüleceği*” yazılmıştır⁵⁴⁵.

Kişinin kaderini değiştirmesine olanak verebilecek bu tavsiyeler batıl inançlarla örüntülü görünse de ifade edilenlerin gözlem yeteneği ve coğrafi bilgilerle harmanlanmış dayanak noktaları vardır. Çünkü kaynağını Türkiye'den alan ve Basra Körfezi'ne dökülen Fırat ve Dicle nehirlerinin debileri mevsimlere göre önemli farklar göstermektedir. Bu sebeple nehirlerin akıttığı su miktarının en az olduğu *elūlu/ulūlu* ve *ābu* ayları bilinçli bir şekilde seçilmiş ve sanığın kendisini kurtarabilmesi için bir imkân doğmuştur.

Ancak ilkbaharda Türkiye'nin doğusundaki dağların karları eridiği için Fırat ve Dicle nehirlerinin debileri hızla yükselmektedir. Buna bir de yoğun yağmur yağışı eklendiğinde nehirler yataklarını aşarak sel felaketine neden olabilmektedir. Nitekim modern zamanlardaki barajlar inşa edilinceye kadar da nehirlerin birçok defa yataklarının dışına taşıkları kayda alınmıştır. Özellikle Fırat Nehri'nin sularının her üç ya da dört yılda bir taşıdığı ve çevresindeki araziye su ve birikinti tabakası altında bıraktığı bilinmektedir. Dicle Nehri'nin yatağını aşması ise hâlen Bağdat şehrini sular altında bırakabilmektedir.

Üstelik bu nehirlerin taşkınlarının zamanını önceden belirlemek de mümkün değildir. Bu nedenle nehirlerin hasattan hemen önce ya da hasat döneminde taşmaları tarım faaliyetlerinin aksamasına sebep olmuştur⁵⁴⁶. Mezopotamya ekonomisinde tarım faaliyetlerinin önemli bir yer tutması böylesi bir felaketin etkisini daha da artırmıştır. İnançları gereği de bu durumu tanrıların mesajları olarak değerlendirmişler ve sel ile alakalı kehanetleri türetmişlerdir. *Šumma Alu Serisi*'nin 61. tabletindeki kehanetlerde

⁵⁴⁴ J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 211-212.; Bertrand Lafont, “Mezopotamya'da Nehir-Tanrı'nın Yargılaması”, *Eski Yakındoğu Sümer'den Kutsal Kitap'a*, Ankara 2005, s. 208.

⁵⁴⁵ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 9, 173, 208-209.

⁵⁴⁶ Susan Pollock, *Antik Mezopotamya Var Olmamış Cennet*, İstanbul 2017, s. 49-50.; Ebru Mandacı, “Asur Devleti'nde Doğal Afetler ve Doğal Afet Algısı”, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 22, S. 1, 2020, s. 105.; J. Oates, *age.*, 2015, s. 11.

suyun rengi, yüksekliği vb. konulara değinilmiş olmasına rağmen metnin en dikkat çekici kısmı 68-91. kehanetler arasında yer alan “*sel takvimi*”dir. Söz konusu 24 kehanette, dönemin takvimine uygun sıralamayla *nisannu*’dan başlayarak *addaru*’ya kadar her bir ay için yorum yapılmış ve 12 ay tamamlandıktan sonra tekrar başa dönülerek yine sıralamaya uygun bir biçimde ikinci bir yorum daha getirilmiştir. Ancak ikinci kısımdaki kehanetlerden bir kısmının sonuç cümleleri eksiktir. Öte yandan kehanetlerin bazılarında Adad, Ea, Nergal ve Nisaba gibi tanrı/tanrıçaların adları geçmektedir. Özellikle *ayyaru* (nisan/mayıs), *dumūzu/du’uzu* (haziran/temmuz), *araḥsamnu* (ekim/kasım), *šabātu* (ocak/şubat) aylarında gerçekleşen su baskınları hava olaylarını kontrol ettiğine inanılan Tanrı Adad’ın sebep olacağı felaketlerin işaretçisi olarak görülmüştür. *Nisannu* (mart/nisan) ve *kislīmu* (kasım/aralık) aylarında gerçekleşen seller ise Adad ile birlikte Nergal’in öfkesiyle ilişkilendirilmiştir. *Ābu* (temmuz/ağustos) ayı da iki farklı tanrı ile ilişkilendirilmesine rağmen bu ayda gerçekleşen sel hem olumlu hem de olumsuz bir anlam taşımıştır. Tanrı Ea’dan bahseden kehanet balık kırımının habercisi iken tanrıça Nisaba’dan bahseden kehanet bolluk ve bereketin müjdecisidir. Aslen bir tahıl tanrıçası olan Nisaba’nın böyle değerlendirilmesi olağan dışı bir durum değildir. Zira bu husustaki diğer kehanette de benzer bir yoruma yer verilmiştir: “Eğer *sel tašritu*’da (*eylül/ekim*) gelirse hasat artacak, *Nisaba*’nın yayılması.” Yılın son ayı *addaru* (şubat/mart) ayında gerçekleşen sel bir kehanette “*ülke mutlu olacak*” şeklinde yorumlanırken başka bir kehanette ise “Eğer *sel addaru*’da gelirse *İrra* ülkeyi harabeye çevirecek” denilmiştir.

Metnin son kısmında yer alan su birikintileri ile alakalı kehanetlerde ise nadasa bırakılmış ve nehir suyunun ulaşamadığı arazilerde ortaya çıkan sulara ait birtakım özelliklerden bahsedilmiştir. Yine burada da nehir ve sel kehanetlerinde olduğu gibi suyun rengine dikkat edilmiştir. Buna göre suyun kırmızı renkte olması kıtlık işareti olarak görülürken sarı renkte olması “*balıkların ve kuşların yumurta bırakmayacağı*” şeklinde yorumlanmıştır. Suyun *amnu* bitkisi ile kaplanmış olmasının ise ülkede bir kargaşa yaşanacağını işareti olduğuna inanılmıştır. Buna karşılık suyun hoş bir tada sahip olması insanların huzur içerisinde yaşayacağını habercisi olarak görülmüştür⁵⁴⁷.

⁵⁴⁷ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 145-151.

3.1.2. Hayvanlar ile Alakalı Yorumlar

3.1.2.1. Yılan

Šumma Alu Serisi'nin en az dört tableti yılanlarla ilgilidir. Serinin 22. tabletinde yılanların belirli günlerde ya da aylarda görülmesinin yorumlanmasıyla başlayan kehanetler yılanların insanların yakın çevresinde yaptıkları hareketler yorumlanarak 23. ve 24. tabletler boyunca devam etmiştir. Ayrıca yılan kehanetlerinin yer aldığı bazı hasarlı metinlerin de serinin 25 ve 26 numaralı tabletleri ile ilişkili olabileceği düşünülmektedir⁵⁴⁸.

Neredeyse tamamı korunmuş olan 22. tablette yer alan kehanetlerde öncelikle yeni yılın ve baharın başlangıcı⁵⁴⁹ olan *nisannu* (mart/nisan) ayı içerisinde yılanların görülmeleri⁵⁵⁰ ve bazı hareketleri ele alınmıştır. Diğer aylarla ilgili yorumlara da yer verilmiştir ama bu kehanetlerin neredeyse hepsi aynı durum ile ilişkilendirilmiştir. Öte yandan kehanetler türetilirken işaretlerin hangi gün ya da günlerde gerçekleştiğine bakılmıştır. Bazı sabit günlerle birlikte 10, 15, 30 ve 60 günlük zaman dilimlerinden bahsedilmesine rağmen işaretlerin büyük çoğunluğu *nisannu* ayının ilk gününden başlanarak son gününe kadar devam eden bir zaman aralığına göre yorumlanmıştır. Bu kehanetlerden bazılarının tercümeleri şöyledir: “Eğer *nisannu*’nun ilk gününde bir yılan bir adamı görürse o adam bir yıl zarfında ölecek / o acı çekecek ama yaşayacak. Eğer *nisannu*’nun birinci ve 10. (günleri) arasında bir yılan bir adamı görürse o adamın günleri kılacak, o kayıplar yaşayacak. Eğer *nisannu*’nun birinci ve 15. (günleri)

⁵⁴⁸ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 6, 72.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 245-246.

⁵⁴⁹ K. Demirci, *age.*, 2013, s. 61.

⁵⁵⁰ Kış uykusuna yatan hayvanlardan olan yılanlar mayıs ayında uyanmaktadırlar. Yılanların bu vakitten önce uyanmaları ve görülmeleri oldukça sıra dışıdır ve bu durum uğursuz bir işaret olarak kabul edilmiştir. Zira yılanların kış uykusuna girmeleri ya da çıkmaları ise hava sıcaklığıyla alakalıdır. Hava sıcaklığının mevsim normallerinin çok üzerinde olması yılanların erken uyanmalarına neden olduğu gibi ürünlerin olgunlaşp hasada durmasını da engelleyecek bir durumdur. Hâliyle yılanların kış uykusundan erken uyanmaları durumunda yaşanabilecek sıkıntıları tanrıların önlemesi için kötülük kovucu *namburbi* ritüelinin gerçekleştirilmesi gerektiği düşünülmüştür. *Namburbi* ritüelin nasıl uygulandığına dair bilgi veren tabletlerden biri ise Kahramanmaraş'ta ele geçirilmiştir. Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nin arşivi arasında yer alan Yeni Asur Dönemi'ne ait 119.1.09 envanter numaralı bu tabletin ön yüzünde *nisannu* (mart/nisan) ayında görülen bir yılanın uğursuzluğundan kurtulmak için yılanı gören kişinin uygun bir günde hiç evinden çıkmadan kendini arındırması, Tanrı Marduk için kafasını çizmesi/yarması ve sakallarını tıraş edip kılları bir kaptı toplayıp üzerine un serptikten sonra nehre dökmesi gerektiği ifade edilmiştir. Arından da üç gün ağıt yakarak çeşitli sunular yapması talep edilmiştir. Tabletten arka yüzünde ise şu ifadeler yer verilmiştir: “*Šamaš ve Marduk benim davamda bana dikkat ediniz. Sizin yargılamanızda adaleti bulayım. Nisan ayının 1. gününden 30. gününe kadar görülen yılanın uğursuzluğunda, onun uğursuzluğu bana yaklaşmasın, bana baskı yapmasın, yakınımaya gelmesin, beni ele geçirmesin, nehri geçsin, dağı aşsın, bedenimden 3600 mil uzakta olsun. Duman gibi gökyüzüne yükselsin. Sökülmüş ılgın ağacı gibi yerine dönmesin. Bedenimden uzaklaşsın ve ılgın beni temizlesin.*” Bkz. Salih Çeçen, L. Gürkan Gökçek, Faruk Akyüz, agm., 2020, s. 160, 169-170.

arasında bir yılan bir adamın üzerine düşerse ya şiddetli rahatsızlık ya da tutukluluk ona acı verecek. Eğer nisannu'nun birinci ve 30. (günleri) arasında bir yılan bir adamın arkasına düşer ve o (adam) (yılanı) görmezse bu zengin bir adam için olumludur, fakir bir adam için: o kendinin olmayan (başka) bir şehirde ölecek. Eğer nisannu'da ya da ayyaru'da bir yılan bir adamı görürse o adam o yıl içerisinde ölecek... Eğer şabatu'da, kışın ortasında, bir adam şehir meydanında bir yılan görürse insanlar çocuklarını, mallarını bir bedel karşılığında başka bir yere gönderecek. Eğer bir adam addaru'da bir yılan görürse karanlık aydınlanacak. Eğer ayyaru'da bir yılan bir adamın üzerine düşerse ya şiddetli rahatsızlık ya da gözaltına alınma onu rahatsız edecek. Eğer ayyaru'nun birinci ve 15. (günleri) arasında bir yılan bir adamı görürse o adamın günleri kısa olacak, o kayıplar yaşayacak. Eğer simānu'da bir yılan bir adamın önüne ya da arkasına düşerse sorun. Eğer bir yılan ābu da bir adamı görürse sorun. Eğer bir yılan elūlu/ulūlu'da bir adamı görürse sorun. Eğer bir yılan tašritu'da bir adamı görürse sorun⁵⁵¹.”

Herhangi bir zaman vurgusu yapılmadan yılanların davranışlarının yorumlandığı kehanetler ise 22. tableten başlayarak 26. tabletin sonuna kadar devam etmiştir. Ancak büyük bir çoğunluğu 25. ve 26. tabletekiler olmak üzere bu kehanetlerin bazıları tabletlerdeki kırıklar dolayısıyla okunamamıştır. Yine de yılanların hareketlerinin yorumlandığı birçok kehanet günümüze ulaşmıştır.

Kehanetlerin önemli bir kısmında yılanların insanların üzerine/yakınlarına ya da bir yere düşmeleri yorumlanmıştır. Yılanlar her ne kadar korkuyla yaklaşılacak hayvanlar olsalar da onların insanların üzerlerine ya da yakınlarına düşmeleri her zaman olumsuz bir işaret olarak görülmemiştir. Zira 22. tablette yılanın bir adamın kucağına düşmesi onun çocuklarının öleceğinin, ayağına düşmesi ise onun hizmetlilerinin öleceğinin işareti olarak görülürken birinin önüne düşmesi uğurlu sayılmıştır: “*Eğer bir yılan bir adamın önüne düşerse o düşmanlarının çöküşünü görecek*⁵⁵².”

23. tablette ise yılanın eşlerin üzerine düşmesi birden fazla kehanette onların ayrılacaklarının işareti olarak gösterilmiştir. Bu kehanetlerden bazılarının tercümeleleri şöyledir: “*Eğer bir yılan bir karı kocanın ortasına düşer ve sonra aralarında dikilir ve*

⁵⁵¹ Friedrich Simon Bodenheimer, *Animal and Man in Bible Lands*, Leiden 1960, s. 96.; Sally M. Freedman, “BM 129092: A Commentary on Snake Omens”, *If a Man Builds a Joyful House: Assyriological Studies in Honor of Erle Verdun Leichty*, Leiden/Boston, 2006a, s. 157.; S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 9-13.

⁵⁵² S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 17-19.

*onlar bunu görürse onlar boşanacak ve [...]. Eğer yılan bir kadın ve erkeğin üzerine düşerse kadın ve erkek ayrılacak/boşanacak*⁵⁵³.”

Buna karşılık 22. tablette yılanın bir bebeğin üstüne düşmesinin onun şanslı olacağına işareti olduğundan bahsedilmiştir: “*Eğer bir yılan bir süt çocuğunun üzerine düşer ve (onu) korkutursa o bebek şanslı olacak, o yaşayacak.*” Bu kehanetin ardından gelen bir grup kehanette de yılanın hasta bir adamın üzerine düşmesinden söz edilmiştir. Yılanın hastanın başına düşmemesi şartıyla bu durum onun iyileşeceğinin ve uzun bir ömür süreceğinin işareti olarak görülmüştür. Yılanın hastanın başına düşmesi ise onun öleceğinin habercisi olarak değerlendirilmiştir: “*Eğer yılan hasta bir adamın başına düşerse adam o gün ölecek*⁵⁵⁴.” Ayrıca 23. tablette hastalığının ilerlemiş olması hâlinde yılanın adamın bacağına üzerine düşmesinin de ölümün işareti olduğu belirtilmiştir. Yılanın sağlıklı birisinin üzerine düşmesi ise 25. ve 26. tabletlerde yorumlanmıştır. Fakat bu kehanetlerin sonuç cümleleri eksiktir⁵⁵⁵. Öte yandan 22. tabletteki bir başka örnekte adli bir konuyla meşgul birinin üzerine yılanın düşmesi onun davasının uzayacağını gösteren bir işaret olarak tanımlanmıştır. Serinin 23. tabletinde ise yılanın bir mahkûmun üzerine düşmesi onun kurtuluşunun göstergesi olduğu ifade edilmiştir: “*Eğer yılan hapishaneye atılmış bir adamın üzerine düşerse o adam cezaevinden çıkacak*⁵⁵⁶”

Bazı kehanetlerde de yılanların evin içerisinde bir yere veya eşyaların üzerlerine düşmeleri ve bu eşyaların üzerindeki başka hareketleri de yorumlanmıştır. 26. tablette yılanın evin giriş kapısına düşmesinin o evin terk edileceğinin işareti olduğu⁵⁵⁷ 24. tablette de yılanın hatılın üzerinden evin orta yerine düşmesi o evin dağılacağına habercisi olarak görülmüştür. Ayrıca 24. tablette yılanın yatağın üzerine düşmesi eşlerin boşanacağı, yatağın üzerinde yatması ise adamın eşi tarafından oynanan bir oyun sonucunda çocuklarını kaybedeceği anlamına geldiği belirtilmiştir: “*Eğer bir yılan bir adamın ya da kadının yatağının üzerine düşerse karı koca boşanacak. Eğer bir yılan bir adamın yatağının üzerinde yatıyorsa adamın karısı dikkatini dağıtacak ve çocukları*

⁵⁵³ M. Stol, *age.*, 2016, s. 230-231.; S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 39, 49.

⁵⁵⁴ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 19.; F. W. Geers, “A Babylonian Omen Text”, *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, Vol. 43, No. 1, Chicago 1926, s. 33.

⁵⁵⁵ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 37, 123.

⁵⁵⁶ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 19, 37.

⁵⁵⁷ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 97.; Robert M. Whiting, “Six Snake Omens in New Babylonian Script”, *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 36, No. 2, Michigan 2010, s. 1.

(bir) bedel karşılığında satacak”⁵⁵⁸. 23. tablette sandalyenin üzerine düşmesi ise şöyle yorumlanmıştır: “Eğer bir yılan bir adamın sandalyesinin üzerine düşer.....ve (üzerinde) yatarsa hayat veren bir ruh olacak”⁵⁵⁹.”

Yılanların yorumlanan bir diğer hareketi ise bir yere tırmanmaları olmuştur. 22. ve 23. tabletlerde yorumlanan bu hareketle ilgili kehanetler hem az sayıdadır hem de eksiktir. Okunabilen kehanetlerin tercümeleri ise şöyledir: “Eğer bir yılan bir adamın üzerine tırmanıyorsa bir katil o adamı öldürecek. Eğer bir yılan bir adamın ayağına tırmanıyorsa günün sonunda, o adam kibirlenecek ve haykıracak; tahılımlı nereye dökebilirim, gümüşümü nereye koyabilirim?”

Öte yandan bazı kehanetlerde yılanların insanlara saldırmaları ve ısırılmaları da yorumlanmıştır. Bu durum 23. tabletteki bir kehanette şöyle ifade edilmiştir: “Eğer bir yılan bir adama düşman olursa ve saldırırsa ve onu ısırırsa bu adam düşmanını güçlkle yenecektir.” Aynı tablette yer alan bir başka kehanette ise yılanın evdeki bir misafiri öldürmesinin ev sahibinin cinsel gücünü yitireceğinin ve soyunun yok olacağına işaret ettiği olduğu belirtilmiştir⁵⁶⁰.”

26. tablette yer alan bir grup kehanette de yılanların öküz, kedi, kaplumbağa, yengeç ve firavun faresi gibi hayvanları öldürmesinden bahsedilmiştir. Maalesef bu kehanetlerin sonuç cümleleri tabletteki hasar yüzünden eksiktir⁵⁶¹. Ancak yılanın bir firavun faresini öldürmesi 23. tablette de yorumlanmıştır⁵⁶². Bu duruma iki farklı kehanette değinilmesine rağmen bunlardan birisi yine eksiktir. Tam olanın tercümesi ise şöyledir: “Eğer bir yılan bir firavun faresini öldürürse o ev dağılacak.” Bunun tam tersi yani firavun faresinin bir yılanı evin içerisinde öldürmesi ise eldeki tahılların azalacağına ve gelir kaybı yaşanacağına habercisi olarak yorumlanmıştır. Aynı tablette evin içerisinde bir yılanın kedi ya da akrep tarafından öldürülmesinin de uğursuz olduğu

⁵⁵⁸ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 63, 67.; Duane E. Smith, “The Divining Snake: Reading Genesis 3 in the Context of Mesopotamian Ophiomancy”, *Journal of Biblical Literature*, Vol. 134, No. 1. 2015, s. 38.

⁵⁵⁹ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 41.

⁵⁶⁰ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 19, 37, 47.

⁵⁶¹ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 91, 117, 119.

⁵⁶² Gelinciğe benzer bir hayvan olan firavun faresi yılanların doğal düşmanları arasındadır. Eski Mezopotamya toplulukları tarafından firavun farelerinin iyi bilinen bu özelliği yılanları kaçırmak için yapılan büyü ritüellerinde sıkça kullanılan bir motif olmuştur. Hatta edebi eserlere dahi konu olmuş bu durum bir Babil masalında firavun faresinden kaçarken yılan deliğine giren bir farenin kendinden emin bir şekilde yılanı; “sana yılan büyücüsünün selamlarını getirdim” dediği şeklinde anlatılmıştır. Bkz Yüksel Arslantaş, “Mezopotamya’nın Faunası ve Florası”, *Uluslararası Dördüncü Orta Doğu Semineri, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırma Merkezi Yayını*, Elâziğ 2011, s. 418.; J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 110.

belirtilmiştir: “Eğer bir kedi bir adamın evinde yılan öldürürse o adamın hanesinde büyük kayıplar yaşanacak. Eğer bir akrep bir adamın evinde yılan öldürürse o adamın erkek çocukları onu öldürecek/ölecekler⁵⁶³.” Görüldüğü üzere yılanların evin içerisinde başka hayvanlar tarafından öldürülmesi hoş karşılanmamıştır. Ancak yılanların insanların yakınlarında ölmesi her zaman olumsuz durumların habercisi olarak görülmemiştir. Zira 22. tablette önünde yılan ölen bir kimsenin düşmanlarına karşı zafer kazanacağı dile getirilmiştir. “Eğer bir yılan bir adamın önünde ölürse o düşmanlarının çöküşünü görecek⁵⁶⁴.”

Bununla birlikte yılanların yavrulaması konusuna da birkaç kehanette değinilmiştir. Nitekim 23. tablette yılanın terk edilmiş bir evde yavrulaması o eve yeniden yerleşileceği şeklinde değerlendirilirken bir başka kehanette yılanın evin temelinde ya da değirmen taşının üzerinde yavrulaması aksi bir durumun ortaya çıkacağını yani o evin terk edileceğinin işareti olarak gösterilmiştir. Ayrıca 26. tablette yılanların mobilyaların üzerine ya da pencerelere yavrulaması da o evin yıkılacağını habercisi olarak yorumlanmıştır⁵⁶⁵.

Yılanların çiftleşmesinden ise yalnızca bir kehanette bahsedilmiştir. Serinin 25. tabletinde yer alan bu kehanetin tercümesi şöyledir: “Eğer yılanlar bir tapınakta çiftleşirlerse tanrıların bir şikâyeti günahkâr/suçlu prensi etkileyecek⁵⁶⁶.” Bu kehanet şimdiye kadar bahsedilen yılan kehanetlerinden ayrılmaktadır. Zira hem işaretin gerçekleştiği yer hem de etkileri diğerlerinden farklıdır. Nitekim önceki kehanetlerde toplum içerisinde herhangi bir bireyin kendi yaşam alanı içinde başına gelebilecek durumlar konu edilmiştir⁵⁶⁷. Bu kehanette ise kraliyet ailesini dolayısıyla tüm ülkeyi etkileyecek bir durumdan bahsedilmiştir. Metnin devamında böyle başka kehanetler de bulunmaktadır. Bunlardan birinde kralın üzerine yılanın düşmesi “Eğer bir tapınakta kralın üzerine yılan düşerse o nereye giderse gitsin düşmanlarını yenecek.” şeklinde yorumlanmıştır. Bir başka kehanette de yılanın kralın önüne düşmesinin tanrıların onun tüm isteklerini kabul edeceğinin işareti olduğu belirtilmiştir. Buna karşılık bir yılanın tapınak içerisindeki kült heykelinin üstünde sürekli durması krala karşı başlayacak bir

⁵⁶³ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 43-45.; JoAnn Scurlock, “Animals in Ancient Mesopotamian Religion”, *A History of the Animal World in the Ancient Near East*, Leiden 2002b, s. 365.

⁵⁶⁴ D. E. Smith, *agm*, 2015, s. 35.

⁵⁶⁵ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 47, 97.

⁵⁶⁶ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 81.

⁵⁶⁷ S. M. Maul, *agm.*, 2007, s. 366.

isyanın göstergesi olduğuna inanılmıştır. Ayrıca bir yılanın tapınaktaki insanları devamlı olarak korkutmasının da tanrıların ülkeye karşı olan öfkesinden kaynaklandığı düşünülmüştür⁵⁶⁸.

3.1.2.2. Akrep

Šumma Alu Serisi'nin 30. ve 31. tabletlerinde yer alan kısmen korunmuş yaklaşık 200 kehanetin tamamı akrelerin görünüş ve hareketlerinin yorumlanması vasıtasıyla türetilmiştir. 30. tablette akrelerin görüldükleri yerler, görünüşleri ve hareketleri dikkate alınırken 31. tablette sadece akrep sokması ile ilgili yorumlara yer verilmiştir⁵⁶⁹.

30. tablette öncelikle akrelerin evin içerisinde ya da eşyaların üzerlerinde görülmeleri yorumlanmıştır. Ancak bu kehanetlerin ya koşul cümlelerinde ya da sonuç cümlelerinde eksikler bulunmaktadır. Tabletteki kırıklara rağmen okunabilen bir kehanetin tercümesi ise şöyledir: *“Eğer bir akrep bir adamın evinde yatağın ya da sandalyenin üstünde görülürse o evin sahibi kendinde olmayan bir şeye el koyacak.”*

Diğer taraftan bu kehanetlerin bazılarında akrelerin renkleri de göz önüne alınmış ve onların kırmızı, yeşil, siyah ve alacalı renkte olmalarından bahsedilmiştir. Ancak sadece yeşil ve siyah renkle ilgili olanlar okunabilmiş ve her ikisi de olumsuz durumların habercisi olarak gösterilmiştir. Bu kehanetlerin tercümeleri ise şöyledir: *“Eğer bir adamın evinde siyah akrepler birbirlerini sokarlarsa o evin sahibi ölecek [...] Eğer bir adamın evinde kanatları olan yeşil bir akrep görülürse o şehir terkedilecek.”*

Okunabilen kehanetlerden birinde de akrebin yerden tavana kadar tırmanması ve yeniden yere inmesi o evde yaşayanların saray ile bir sorun yaşayacağını işareti olduğundan bahsedilmiştir⁵⁷⁰. Bir diğerinde ise akrelerin hastalıkları defedici etkisi olduğunu gösteren bir yorum yapılmıştır⁵⁷¹: *“Eğer hasta bir adamın yatağının başında sürekli bir akrep duruyorsa hastalığı onu bırakacak.”* Ayrıca iki kehanette zamana vurgu yapılmıştır: *“Eğer akrepler karakışta şehir meydanında görülürlerse o ülke sessiz*

⁵⁶⁸ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 81, 105, 115.

⁵⁶⁹ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 148.; H. H. Duymuş Florioti, “Arkeolojik ve Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya’da Akrep Sembolü”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. 19, 2014, s. 348-349.

⁵⁷⁰ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 135, 139.; J. Hirvonen, *age.*, 2014, s. 53-54.

⁵⁷¹ H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2014a, s. 354.; K. R. Nemet-Nejat, *age.*, 2002, s. 123.

*bir hayat yaşayacak, o adam sıkıntıdan kaçacak. Eğer bir adamı 11. ayda akrep sokarsa o adam ıstırap çekecek*⁵⁷².”

30. tablette her ne kadar akrep sokması ile ilgili bir kehanete yer verilmiş olsa da bu aslında 31. tabletin konusudur. Nitekim bu tabletin tamamında akreplerin baştan ayağa kadar vücudun farklı yerlerini sokması ele alınmıştır. Hatta akrebin soktuğu yerin sağ ya da sol tarafta olması ayrı değerlendirilmiştir. Fakat bu kehanetlerin de birçoğunun sonuç cümleleri eksiktir. Okunabilen kehanetlerden anlaşıldığı üzere akrebin soktuğu yerin sağ tarafta olması olumsuz, sol tarafta olması olumlu bir anlam taşımıştır. Örneğin akrebin sağ kolu sokması gelir kaybı yaşanacağını işaretleri olarak görülürken sol kolu sokması gelir elde edileceğinin müjdecisi olduğu kabul edilmiştir. Benzer bir şekilde sağ kasığı sokması, “*Eğer bir akrep birinin sağ kasığını sokarsa o iki yıl boyunca kazançsız bir yolda gidecek*”; sol kasığı sokması ise “*Eğer bir akrep birinin sol kasığını sokarsa o iki yıl boyunca kazançlı bir yolda ilerleyecek*” şeklinde ifade edilmiştir. Bir başka örnekte de akrebin sağ kalçasından soktuğu kişinin bir sebepten dolayı yas tutacağına, sol kalçasından soktuğunda ise onun düşmanlarının üzüleceği belirtilmiştir⁵⁷³.

3.1.2.3. Kertenkele

Šumma Alu Serisi'nin 32. ve 33. tabletlerinde yer alan kehanetlerin tamamında çeşitli kertenkele türlerinin fiziksel özellikleri ve hareketleri yorumlanmıştır. Önemli bir kısmı korunmuş olan bu kehanetlerden 32. tablette yer alanlarda herhangi bir tür belirtilme gereği duyulmazken 33. tablette ev keleri ve parlak kertenkele türleri ayrı ayrı ele alınmıştır. Öte yandan 32. tabletin Ninive, Asur ve Sultantepe'de⁵⁷⁴ bulunan üç ayrı kopyası günümüze kadar ulaşmıştır⁵⁷⁵.

32. tablette kertenkelelerin görünüşlerinin yorumlandığı kehanetlerde öncelikle hayvanın kuyruğuna dikkat edilmiştir. Bu bağlamda bir sebepten dolayı iki tane kuyruğa sahip olan bir kertenkelenin evde görülmesi uğurlu sayılmıştır. Zira bu

⁵⁷² S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 141, 135.

⁵⁷³ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 148-157.

⁵⁷⁴ Şanlıurfa'nın güney doğusunda kalan Sultantepe'de 1951-1953 yılları arasında yapılan kazılar neticesinde Yeni Asur Dönemi'ne ait bir kütüphanenin var olduğu ortaya çıkarılmıştır. Söz konusu kütüphanenin arşivi içerisinde edebi ve tıbbi metinlerin dışında kehanet metinleri de yer almaktadır. Bkz. Nurgül Yıldırım, “Anadolu’da Bulunan Yeni Asurca Belgeler” *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 29, S. 48, Ankara 2010, s. 120-121.

⁵⁷⁵ Benjamin R. Foster, “Animals in Mesopotamian Literature”, *A History of the Animal World in the Ancient Near East*, Leiden 2002, s. 274.; S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 167.; J. Hirvonen, *age.*, 2014, s. 55.

durumun kötü ruhların bir yıl boyunca o evden uzak kalacağını göstergesi olduğu düşünülmüştür. Ancak bu yalnızca hayvanların kuyruklarının simetrik olması hâlinde geçerlidir. Çünkü kuyrukların birbirinden farklı uzunluklarda olması tanrıların öfkesinin bir işareti olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple de o evin sahibinin başına sürekli kötü şeyler geleceğine inanılmıştır. Öte yandan iki kuyruklu kertenkelenin bir adamın önüne düşmesi olumlu bir anlam taşımıştır. Bu durum “*Eğer iki kuyruklu bir kertenkele bir adamın önüne düşerse o adam düşmanlarını yenecek şeklinde ifade edilmiştir.*” Buna karşılık kuyruğu olmayan bir kertenkelenin görülmesi o evde açlık yaşanacağını işareti olarak görülmüştür⁵⁷⁶.

Kertenkelelerin görünüşleri yorumlanırken dikkate alınan bir başka nokta da iki başa sahip olmalarıdır. Ancak bu duruma sadece 32. tabletin Asur kopyasında değinilmiştir ve söz konusu kehanetlerin sonuç cümleleri eksiktir. Diğer taraftan tabletin Ninive kopyasında kertenkelelerin görünüşleri yorumlanırken kırmızı, siyah ve beyaz renkli olmalarından bahsedilmiştir. Kırmızı renkli bir kertenkelenin bir adamın üzerine düşmesinin ona mutluluk ve zenginlik getireceği düşünülürken evde siyah renkli bir kertenkelenin olması “o ev bir tanrıya sahip olacak” şeklinde yorumlanmıştır. Evde beyaz kertenkele olması ise uğursuz sayılmıştır. Hatta beyaz kertenkelenin iki kuyruğa sahip olması o evin fakirleşeceğini işareti olarak görülmüştür.

Kertenkelelerin hareketlerinin yorumlandığı kehanetlerde ise çoğunlukla onların bir insanın veya ona ait bir eşyanın üzerine ya da yakınına düşmesine yer verilmiştir. Özellikle tabletin Asur ve Sultantepe kopyalarındaki kehanetlerin büyük bir kısmı bu konuya ayrılmıştır. Nitekim her iki kopyada da kertenkelenin bir adamın önüne düşmesinin onun düşmanlarını yeneceğinin, sağ ayağının üzerine düşmesinin ise sahip olduklarını kaybedeceğini işareti olduğundan bahsedilmiştir. Adamın sol ayağına düşmesi de şöyle yorumlanmıştır: “*Eğer kertenkele bir adamın sol ayağının üzerine düşerse o bir kadın ayak yıkayıcıya sahip olacak.*”

Kertenkelenin bir masanın veya yatağın üzerine düşmesinin ise uğursuz olduğuna inanılmıştır. Ancak kertenkelenin hasta bir adamın yatağının üzerine düşmesi o adamın hastalığının iyileşeceğini müjdecisi olduğu düşünülmüştür. Buna karşılık kertenkelenin masanın üzerindeki bir kâsenin üzerine düşmesi o evde bazı sağlık sorunları yaşanacağı anlamına gelmiştir. Keza diğer kehanetlerde de bir kertenkelenin

⁵⁷⁶ J. Hirvonen, *age.*, 2014, s. 56.; S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 167-189.

içerisine yiyecek veya içecek koyulan herhangi bir kabın içerisine ya da ocağın içerisine düşmesinin kötü bir etki yarattığı tekrarlanmıştır. Bu kehanetlerden bazılarının tercümeleri ise şöyledir: *“Eğer bir kertenkele ekmek sepetinin içine düşerse onun ekmeği kıt olacak. Eğer bir kertenkele şarap testisinin içine düşerse tanrılar ona öfkelenecek. Eğer bir kertenkele su ya da bira testisinin içine düşerse o adamın sorunu olacak. Eğer bir kertenkele ocağın içine düşer ve (ocağın içinden) çıkarsa erkek ve dişi hizmetçilerin kaybı.”*

Metinde kertenkelelerin yorumlanan bir başka hareketi ise bir yere tırmanmaları olmuştur. Bu kehanetlerden üç farklı kopyada da bahsedilmesine rağmen sayıları azdır ve bazıları metin içerisinde tekrarlanmıştır. Nitekim kopyaların hepsinde kertenkelenin yatağa tırmanmasının uğurlu olduğunu söyleyen bir kehanet yer almıştır: *“Eğer bir kertenkele bir adamın yatağına tırmanırsa o adam bir (şeyden) pay alacak. Eğer bir kertenkele adamın yatağına tırmanırsa olumlu bir kehanet.”* Buna karşılık Asur ve Sultantepe kopyalarında sandalyeye tırmanması uğursuz sayılmıştır: *“Eğer bir kertenkele bir adamın sandalyesine tırmanırsa ona hastalık bulaşacak⁵⁷⁷.”*

Öte yandan kertenkelenin bir insanın üzerine tırmanması uğurlu kabul edilmiştir. Bu durum Ninive ve Asur kopyalarında: *“Eğer bir kertenkele bir adamın üstüne tırmanırsa o mutlu olacak. Eğer bir kertenkele yerden bir adamın üzerine tırmanırsa o deneyim kazanacak.”* şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca Asur kopyasındaki bir diğer kehanette kertenkelenin adamın bacağının üzerine çıktıktan sonra yaptığı bazı hareketler de yoruma dâhil edilmiştir. Bu kehanetin tercümesi ise şöyledir: *“Eğer bir kertenkele bir adamın bacağının üzerine çıkar, sonra geri döner ve onun üstüne atarsa o adam zorluklardan ve sıkıntılardan uzaklaşacak ve o sürekli huzurlu bir yolda yürüyecek.”*

32. tabletteki kehanetler türetilirken dikkat edilen noktalardan biri de kertenkelelerin nereye yavruladıkları olmuştur. Bu husustaki yorumlara hem Ninive ve Asur kopyalarında hem de Sultantepe kopyalarında yer verilmiştir. Fakat bunların çoğu birbirinin tekrarı şeklindedir. Bununla birlikte her kopyada birer tane olmak üzere üç tane de özgün işaret bulunmaktadır. Ne yazık ki bunlardan sadece iki tanesi eksiksizdir. Zira Ninive kopyasındaki kehanetin sonuç cümlesi eksiktir. Bu sebeple kertenkelenin bir kabın içerisine yavrulamasının nasıl bir etkisi olduğu bilinmemektedir. Diğer iki kehanetin ise sonuç cümleleri aynıdır. Nitekim Asur kopyasındaki kehanette

⁵⁷⁷ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 167-187.

kertenkelenin ölçü kabının altına yavrulaması, Sultantepe kopyasında da eşik altına yavrulaması o evin terkedileceği şeklinde yorumlanmıştır. Benzer bir biçimde kertenkelelerin evin giriş yoluna, değirmen taşına ve mobilyaların içerisine yavrulamaları da her kopyada uğursuzluk olarak aktarılmış ve bu durum o evlerin terkedileceğine/dağılacağına işaret etmiştir. Buna karşılık değirmen taşının altında yavrulamasının o evin kral tarafından korunacağı anlamına geldiği üç kopyada da tekrarlanmıştır⁵⁷⁸.

Ayrıca kertenkelelerin yavruladıkları yerlerin kadınların doğum yapması ile ilgili bazı etkileri olduğu da görülmektedir. Sultantepe ve Asur kopyalarında kertenkelenin bir çaydanlığın içerisine yavrulaması evin hanımının ikiz doğuracağı şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca Sultantepe kopyasında bu çaydanlığın bakır olması gerektiği de vurgulanmıştır. Değinilmesi gereken bir başka nokta ise Asur kopyasında ikiz çocuk sahibi olmanın bir olumsuzluk⁵⁷⁹ olarak değerlendirilmesidir. Metinde bu durum şöyle açıklanmıştır: “*Eğer bir kertenkele bir kadının çaydanlığında yavrularsa o kadının ikizleri olacak; o mutsuz olmaya başlayacak.*” Ayrıca kertenkelelerin hamile bir kadının önünde gezinmesinin de bebeğin cinsiyeti hakkında bilgi verdiği inandırılmıştır. Ninive kopyasında geçen bu kehanetin tercümesi şöyledir: “*Eğer bir kertenkele hamile bir kadının önünde gezinirse o kadın bir erkek doğuracak*”⁵⁸⁰.

Şumma Alu Serisi'nin 33. tabletinde yer alan kehanetlerin ise büyük bir kısmı ev kelerinin görünüm ve hareketlerinin yorumlanması sonucunda türetilmiştir. Serinin 32. tabletinde olduğu gibi burada da hareketlerin yorumlandığı kehanetler çoğunluğu oluşturmaktadır. Öyle ki metinde ev kelerlerinin bir yere tırmanmaları/inmeleri veya düşmeleri, bir şeyin etrafında dönmeleri ya da üstünde durmaları, çiftleşmeleri gibi birçok hareketine yorum getirilmiştir. Ev kelerlerinin görünüşlerinin yorumlandığı nispeten az sayıda olan kehanetlerde ise onların renklerine, uzuvlarına ve boyutlarına dikkat edilmiştir.

Diğer taraftan ev kelerlerinin renklerinin yorumlandığı kehanetlerde beyaz, yeşil, kırmızı ve alacalı olmak üzere üç renkten bahsedilmiştir. Bu renklerden sadece kırmızı olanın olumlu mana taşıdığı düşünülmüştür. Diğer renkler ise bazı kötü durumların

⁵⁷⁸ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 167-179, 183-189.

⁵⁷⁹ Doğum kehanetlerine göre ikiz erkek çocuk uğursuz ikiz kız çocuk uğurludur. Bkz. E. Leichty, *age.*, 1970, s. 39, 42.; M. Stol, *age.*, 2000, s. 202,

⁵⁸⁰ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 183, 189, 173.

habercisi olarak görülmüştür. Zira evin içinde alacalı ya da yeşil renkli bir ev kelerinin görülmesi ölüm ile ilişkilendirilmiştir. Ayrıca yeşil renk o evin sahibinin güvende olmadığı anlamına da gelmiştir. Beyaz renkli ev kelerinin ise yaşanacak sıkıntıların ve mutsuzluğun işareti olduğu kabul edilmiştir. Buna karşılık kırmızı renkli bir ev kelerinin içeride görülmesinin orada yaşayanlara bolluk ve sağlık getirdiğine inanılmıştır.

Ev kelerlerinin uzuvlarının yorumlandığı kehanetlerde ise onların iki kuyruğu, boynuzları ve kanatları olmasından bahsedilmiştir. Bu işaretlerden sadece boynuzlar olumlu bir anlam taşımıştır: “*Eğer boynuzları olan bir ev keleri bir adamın evinde görülürse o evin sahibinin zenginliği artacak*”. Diğer işaretlerin ise çeşitli sorunlar ve ölüm getireceğine inanılmıştır. Tablette ev kelerlerinin boyutlarıyla ilgili ise yalnızca bir kehanet bulunmaktadır. Söz konusu kehanette evin içinde büyük bir ev kelerinin görülmesi “*o evin sahibi o ay şanslı olacak*” şeklinde yorumlanmıştır⁵⁸¹.

Ev kelerlerinin hareketlerinin yorumlandığı kehanetlerde ise onların düz zeminlerde bile rahatça yürüyebilmelerini sağlayan gelişmiş tırmanma yetenekleri ön plana çıkarılmıştır⁵⁸². Metinde öncelikle onların bir evin duvarına ya da tavanına tırmanmalarına değinilmiştir. Hemen ardından da bunun aksi yönde gerçekleşen aşağıya inme hareketi yorumlanmıştır. Böylelikle hem hareketin hem de ona verilen anlamın zıddı birbiri ardına gelmiştir. Bu kehanetlerde ev kelerinin yerden tavana kadar çıkmasına olumsuz bir anlam verilirken tavandan aşağıya inmesi olumlu bir anlam taşımıştır⁵⁸³.

Ev kelerlerinin insanların üzerlerine tırmanmalarına ise her koşulda olumlu bir anlam verilmiştir. Zira ev kelerinin üzerine tırmandığı bir kadının iyi bir ün kazanacağına ve hamile kalacağına bu sayede de mutlu olacağına inanılmıştır. Keza bir erkeğin üzerine tırmanması da iyi haberlerin müjdecisi olarak görülmüştür. Bir hastanın yatağına tırmanması ise metinde şöyle ifade edilmiştir: “*Eğer bir ev keleri hasta bir adamın yatağına tırmanırsa o hasta adamın derdi o gün onu bırakacak.*” Benzer bir şekilde sandalye, masa ve yatak gibi kişisel eşyaların üzerine tırmanmaları da uğurlu sayılmıştır. Şöyle ki ev kelerinin bir adamın sandalyesinin üzerine çıkmasının zenginlik, masanın üzerine çıkmasının ise şans getirdiği düşünülmüştür⁵⁸⁴.

⁵⁸¹ J. Hirvonen, *age.*, 2014, s. 57.; S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 205-207.

⁵⁸² A. Demirsoy, *age.*, 1995, 28-29.

⁵⁸³ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 205-207.

⁵⁸⁴ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 207.; V. Muller, *agm.*, 2016, s. 432.; M. Stol, *age.*, 2000, s. 104.

Öte yandan ev kelerlerinin düşme hareketinin yorumlandığı kehanetlerin sayısı yılan ve kertenkele (32. tabletteki) kehanetleri ile karşılaştırıldığında muhtemelen onların gelişmiş tırmanma yeteneklerinden dolayı oldukça azdır. Ayrıca bu kehanetlerin bazı bölümlerinde de eksikler bulunmaktadır. Bununla birlikte okunabilen kehanetlerde ev kelerlerinin bir adamın önüne, arkasına, sağına ya da soluna düşmesi yorumlanmıştır. Bu işaretlerden ilk ikisinin gerçekleşmesi olumsuz bir durumun habercisi olarak görülmüştür. Zira ev kelerinin önüne düştüğü adamın düşmanları tarafından alt edileceğine, arkasına düştüğü adamın ise hapse gireceğine inanılmıştır. Buna karşılık ev kelerinin sağına düştüğü kişiye şans getireceği düşünülmüştür. Kelerin sol tarafa düşmesi ise şöyle yorumlanmıştır “*Eğer bir ev keleri bir adamın soluna düşerse uzak bir şey o adama yaklaşacak*⁵⁸⁵.”

Ev kelerlerinin yorumlanan bir başka hareketi ise bir eşyanın içerisinde ya da üzerinde daireler çizerek dolanmaları olmuştur. Bu hareketin yorumlandığı on kehanet yer almasına rağmen bunlardan sadece altı tanesi eksiksizdir. Okunabilen kehanetlerden de sadece ikisi olumlu bir anlam taşımıştır. Ancak bunlardan birinin de koşul cümlesi eksiktir bu sebeple kehanette tam olarak neyin yorumlandığı bilinmemektedir. Diğer kehanetin tercümesi ise şöyledir: “*Eğer bir sutu ölçüsünün*⁵⁸⁶ *içinde dönüyorsa o ev iyi şansla dolacak*” Buna karşılık ev kelerinin püre yapma kabının içerisinde dönmesi ilahi bir ceza ile, mobilyanın içerisinde dönmesi ise ev sahibinin ölümü ile ilişkilendirilmiştir.

Benzer bir şekilde ev kelerlerinin evin içerisinde bir yerde ya da birisinin üzerinde sabit bir şekilde durmaları da uğursuz sayılmıştır. Ardı ardına sıralanmış olan altı kehanette onların evin tabanında, kapıda, eşikte veya masa üzerinde durması o evin terkedileceği şeklinde yorumlanmıştır. Kalan iki kehanetten birinde ev kelerinin yatağın üzerinde beklemesi o yatağın sahibinin hasta olacağını işareti olduğu ifade edilmiştir. Diğerinde ise bir erkeğin üzerinde beklemesi eşinin hastalanacağını işareti olarak gösterilmiştir: “*Eğer bir ev keleri bir adamın üstünde durursa o adamın eşi (bir) hastalık geçirecek.*”

33. tabletin son kısmında kalan yedi kehanet ise parlak kertenkele türüne ayrılmıştır. Ne yazık ki bu kehanetlerde de eksikler bulunmaktadır. Ancak okunabilen

⁵⁸⁵ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 207.

⁵⁸⁶ Belirli bir alana ekilecek tohumların sayısını belirlemek için kullanılan bir ölçü. Bkz. CAD, S, s. 424.

kısımlardan bu kehanetlerde de diğer kertenkele kehanetlerinde olduğu gibi parlak kertenkelelerin görünüm ve hareketlerinin yorumlandığı anlaşılmaktadır.

Parlak kertenkelelerin görünümleri yorumlanırken öncelikle onların hangi renkte olduğu dikkate alınmıştır. Siyah, kırmızı ya da alacalı bir parlak kertenkelenin evin içerisinde görülmesi ekonomik refahın işareti olarak kabul edilirken beyaz parlak kertenkele kıtlık habercisi olarak görülmüştür. Parlak kertenkelelerin renklerinin dışında ayrıca iki kuyruğa sahip olanlarının bazı hareketlerine de belirli anlamlar yüklenmiştir. Bu hareketlerden ilki parlak kertenkelelerin evin içerisinde gezinmesidir. Ancak bu işaretin geçtiği kehanetin sonuç cümlesi eksiktir. Diğer kehanette ise tırmanmaları yorumlanmıştır: “*Eğer iki kuyruklu bir parlak kertenkele [hasta bir adamın] yatağına tırmanırsa o hasta adam yakında ayağa kalkacak*⁵⁸⁷.”

Ayrıca tırmanma hareketinin yorumlandığı iki, gezinme hareketinin yorumlandığı üç kehanet daha bulunmaktadır ve bunların tamamı iyi haberlerin müjdecisidir. Zira parlak kertenkelenin bir bakirenin üzerinde gezmesi onun soylu biri ile evleneceğinin, hamile bir kadının önünde gezmesi ise onun bir erkek çocuk doğuracağına işareti olarak görülmüştür⁵⁸⁸. Buna karşılık parlak kertenkelenin bir erkeğin üstünde gezmesi bir dini tören esnasında gerçekleştiği takdirde anlam taşımıştır: “*Eğer bir parlak kertenkele bir kutlama esnasında bir erkeğin üstünde gezerse tanrısı ona merhamet edecek.*” Tırmanma hareketinin yorumlandığı kehanetler ise sağlık ve huzurun habercisidir⁵⁸⁹.

3.1.2.4. Firavun Faresi

Mezopotamya'nın doğal şartları gelinciğe benzer bir hayvan olan firavun faresinin yaşaması için oldukça uygundur. Ayrıca firavun farelerinin eski dönemlerden başlayarak günümüze kadar devam eden bir süreçte tarla farelerini avlamak⁵⁹⁰ için evcilleştirilmesi bu hayvanın bölgedeki popülasyonunun korunmasına da olanak kılmıştır⁵⁹¹. *Šumma Alu Serisi*'nin 34. tabletinde yer alan az sayıdaki kehanetin tamamı evcilleştirilen firavun farelerinin şehrin içerisinde ya da evlerdeki hareketlerinin

⁵⁸⁷ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 211, 213.

⁵⁸⁸ M. Stol, *age.*, 2016, s. 15.

⁵⁸⁹ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 213.

⁵⁹⁰ Firavun farelerinin bu iş için en uygun hayvan olarak görüldüğünü ise şu Sumer atasözü ortaya koymaktadır: “*Kedi düşünürken, firavun faresi yapar.*” Bkz. B. R. Foster, *agm.*, 2002, s. 278.

⁵⁹¹ S. N. Kramer, *age.*, 2002b, s. 162.; Y. Arslantaş, *agm.*, 2016, s. 418.

gözlemlenmesi sonucunda elde edilmiştir. Ancak kehanetlerin bir kısmının koşul cümleleri bir kısmının da sonuç cümleleri eksiktir⁵⁹².

Eksiksiz olan tek kehanette ise firavun faresinin şehrin girişinde doğum yapmasından bahsedilmiştir: “*Eğer bir firavun faresi şehrin aşağı girişinde doğum yaparsa şehrin dağılışı.*” Muhtemelen ardından gelen kehanetlerde doğum yaptığı başka yerler de yorumlanmıştır⁵⁹³.

Bir diğer kehanette de yılanların doğal düşmanı⁵⁹⁴ olan firavun faresinin evin içerisinde yılan öldürmesi yorumlanmıştır. Sonuç kısmında eksiklik olan bu kehanetin tercümesi ise şöyledir: “*Eğer bir firavun faresi bir adamın evinde bir yılanı öldürürse [...] için sorun*”⁵⁹⁵.

3.1.2.5. Fare

Šumma Alu Serisi'nin 35. ve 36. tabletleri Mezopotamya coğrafyası içerisinde yaşayan bazı fare türleri ile ilgilidir⁵⁹⁶. Her iki tablet de oldukça kötü korunmuştur bu sebeple kehanetlerin büyük bir kısmı anlaşılmaz hâdedir.

Bununla birlikte 35. tablette yer alan birçoğu eksik 26 kehanetin okunabilen kısımlarından fındık faresi, tarla faresi ve çöl faresi gibi türlerin hareketlerinin yorumlandığı anlaşılmaktadır.

Ayrıca bazı kehanetlerde tarla ve fındık farelerinin fiziksel özelliklerine de bakılmıştır. Bu kehanetlerden ikisinde beyaz renkli tarla faresinden bahsedilmiştir. Fakat bunlardan sadece birisi okunabilmiştir: “*Eğer bir tarla faresi ortalık yerde görülürse o alan bir yıl boyunca nadasa bırakılacak.*” Sonuç cümlesi eksik olan diğer kehanetin koşul cümlesinde ise beyaz rengin yanında farenin iki kuyruğa sahip olmasına da değinilmiştir. Fındık farelerinin ise beyaz, siyah veya kırmızı renkli olanlarının bir evin içinde görülmesi yorumlanmıştır. Ancak bu kehanetlerin de sonuç cümleleri eksiktir.

Buna karşılık fındık farelerinin hareketlerinin yorumlandığı kehanetlerden üç tanesi eksiksiz bir şekilde korunmuştur. Bunlardan ilkinde farenin bir adamın üstüne düşmesinin ona uğursuzluk getireceğinin, ikincisinde de farenin evin girişinden sürekli

⁵⁹² B. R. Foster, agm., 2002, s. 274.; J. Hirvonen, *age.*, 2014, s. 59.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 247.

⁵⁹³ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 225.

⁵⁹⁴ A. Demirsoy, *age.*, 1995, s. 766.; J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 110.

⁵⁹⁵ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 225.

⁵⁹⁶ B. R. Foster, agm., 2002, s. 274.

düşmesinin o evin terkedileceğinin işareti olduğu ifade edilmiştir. Üçüncü kehanetin tercümesi ise şöyledir: “*Eğer bir fındık faresi bir adamın kucağına girerse (bir tanrının) eli o adama zarar verecek*⁵⁹⁷”

36. tablette farelerin fiziksel özelliklerinin ve hareketlerinin yorumlandığı toplamda 98 kehanet olduğu bilinmesine rağmen bunlardan sadece 63 tanesi günümüze kadar ulaşmıştır. Fakat tabletin son kısmında yer alan sivri farelerin hareketlerinin yorumlandığı kehanetlerin bazıları dışında bu kehanetlerin de büyük bir kısmının sonuç cümleleri eksiktir. Bu sebeple farelerin hangi özelliklerinin yorumlandığı bilinmesine rağmen, bu işaretlerin hangi konuda haber verdikleri anlaşılamamaktadır.

Zira bu kehanetlerin bir kısmında farelerin eksik ya da fazla uzuvlarının olması ele alınmıştır. Sadece koşul cümleleri okunabilen bu kehanetler metinde şöyle geçmektedir: “*Eğer iki/üçü/beş/altı bacaklı bir fare bir adamın evinde görülürse [...]*” Diğer bir grupta da farelerin küçük olmasından bahsedilmiştir. Bu kehanetler ise metinde “*Eğer bir küçük fare bir adamın evinde görülürse/doğurursa*” gibi kalıplar ile ifade edilmiştir.

Farelerin hareketlerinin yorumlandığı kehanetlerde ise onların kapı, sepet, ölçü kabı, değirmen taşı gibi yerlerde doğum yapmaları, eşya ve mobilyaların üzerinde yatmaları ve çıkardıkları sesler ele alınmıştır. Maalesef bu kehanetlerin de sonuç cümleleri eksik olduğu için işaretlerin nasıl yorumlandığını bilmek mümkün değildir. Bununla birlikte tabletin son kısmında sivri farelerin hareketlerinin yorumlandığı kehanetlerden bazıları anlaşılır bir şekildedir. Bu kehanetlerin tercümeleri ise şöyledir: “*Eğer bir adamın evinde bir sivri fare görülürse o evde fakirleşme. Eğer bir adamın yeni (taşındığı) evinde bir sivri fare görülürse o evin dağılışı. Eğer bir evin yolundan sürekli bir sivri fare geçiyorsa evin dağılışı*⁵⁹⁸.”

3.1.2.6. Karınca

Šumma Alu Serisi'nin 37. tabletinde yer alan 160'tan fazla kehanet karıncalarla alakalıdır. Tamamına yakını korunmuş olan bu kehanetlerde karıncaların fiziksel özelliklerinin yanında, görüldükleri yerler, sayıları ve bazı hareketleri

⁵⁹⁷ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 231-233.

⁵⁹⁸ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 235-239.

yorumlanmıştır⁵⁹⁹. Ayrıca serinin beşinci ve 17. tabletlerinde bulunan bazı kehanetlerde de karıncalardan bahsedilmiştir⁶⁰⁰.

Öncelikle fiziksel özelliklerin yorumlandığı kehanetlere bakıldığında, karıncaların boyutlarına ve kanatlı olmalarına da dikkat edilmiş olmasına rağmen renklerine daha fazla ehemmiyet verildiği göze çarpmaktadır. Zira metnin üçte birlik kısmında kırmızı, siyah, beyaz, sarı ve alacalı karıncalardan bahsedilmiştir. Yine benzer şekilde karıncaların şehrin içerisinde; yollarda, sokaklarda, meydanda, surlarda, girişte ve tapınakta görülmeleri yorumlanmış olmasına rağmen kehanetlerin birçoğunda bir evin içerisinde görülen karıncalardan bahsedilmiştir. Bununla birlikte söz konusu kehanetlerin birçoğu karıncaların uğursuz varlıklar olarak kabul edildiği noktasında birbirini desteklemektedir⁶⁰¹.

Karıncalar ile ilgili bu olumsuz inanış ise onların yeraltında yaşamalarıyla yakından ilişkili olmalıdır. Çünkü karıncaların yeraltı ve yeryüzü arasındaki bitmek bilmeyen devinimleri onların öteki dünyadan gelen mesajları taşıdıkları düşüncesini hâkim kılmıştır. Özellikle de kırmızı karıncaların yeraltı tanrıçası *Ereškigal*'in⁶⁰² ölüler diyarından gönderdiği haberleri taşımakla görevli oldukları düşünülmüştür⁶⁰³. Bu nedenle kırmızı karıncaların görüldükleri yerlere beraberlerinde felaket getirdikleri kabul edilmiştir. Nitekim 37. tablette yer alan farklı kehanetlerde kırmızı karıncaların şehrin kapısında, sokaklarında ya da tapınakta görülmesi durumunda o şehrin terkedilmek zorunda kalınacağı dile getirilmiştir. Sonuç cümleleri aynı olan bu kehanetlerden birinin tercümesi ise şöyledir: “*Eğer sokaklarda kırmızı karıncalar varsa o şehir terkedilecek*”.

Ayrıca kırmızı karıncaların bir evin içerisinde görülmesi de olumsuz bir anlam taşımıştır. Bu noktada kimi kehanetlerde kırmızı karıncaların ölüm/ölüler diyarı ile olan bağı daha açık bir şekilde vurgulanmıştır: “*Eğer bir adamın evinde kırmızı karıncalar görülürse (ve) o (şehrin) önde gelenlerinden biriye ölecek...*” Bu bağ beşinci tablette

⁵⁹⁹ A. L. Oppenheim, *age.*, 1977, s. 220.

⁶⁰⁰ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 91, 255.

⁶⁰¹ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 245-257.

⁶⁰² *Ereškigal*, kimi zaman “dönüşü olmayan ülke” olarak da adlandırılan ölüler diyarının hâkimesi olduğuna inanılan Sumer kökenli bir tanrıçadır. Çoğunlukla korkunç bir karaktere sahip olarak betimlenmiştir. Sumerlilerin bölgedeki siyasi etkinliğini Samilere bırakmasının ardından eski kudretini kaybetmiştir. Fakat hemen hemen onunla aynı karaktere sahip olan Nergal'in eşi olarak Sami panteonunda da kendine yer bulmuştur. Bkz. J. Oates, *age.*, 2015, s. 183.; Jean Bottéro, “Babilili Kadınların Hakları”, *Eski Yakındoğu Sümer'den Kutsal Kitap'a*, Ankara 2005, s. 137.

⁶⁰³ J. Scurlock, *age.*, 2002b, s. 368.; J. Hirvonen, *age.*, 2014, s. 59.

“Eğer bir evin temeli kurulurken kırmızı karıncalar görülürse o evin sahibi vaktinden önce ölecek” ve 17. tablette; “Eğer (bir adam bir kuyu açtığında) kırmızı karıncalar ile karşılaşarsa o kuyunun sahibi ölecek” şeklinde de dile getirilmiştir⁶⁰⁴.

Öte yandan kırmızı karıncaların kavga ederek birbirlerini öldürdükleri evde gelir kaybı yaşanacağına, siyah karıncaları öldürmeleri durumunda ise artık oranın yaşamaya uygun olmayacağına inanılmıştır⁶⁰⁵. Buna karşılık bir siyah karıncanın kırmızı olanı öldürmesi az sayıdaki olumlu işaretten biridir. Bu durum o evin gelirlerinin düzenli olacağına müjdecisi olarak görülmüştür⁶⁰⁶. Ayrıca siyah karıncalar beşinci tablette “uzun ömür” ile, 17. tablette ise “zenginlikle” ilişkilendirilmiştir⁶⁰⁷. Ancak siyah karıncaların küçük ve kanatlı olması ya da diğer karıncalarla birlikte görülmesi yine ölümün habercisi olarak değerlendirilmiştir. Benzer şekilde sarı, beyaz ve alacalı karıncaların görüldükleri yerlerde de ölüm, fakirlik gibi kötü olayların ortaya çıkacağına inanılmıştır. Fakat metinde bu karıncaların yorumlandığı kehanetlere daha az yer verilmiştir.

37. tabletteki diğer kehanetlerde ise karıncaların renklerine vurgu yapılmadan onların şehrin çeşitli yerlerinde görülmelerine ve evlerin içerisinde yapmış oldukları tırmanma, kavga etme, üreme ve yuva kurma gibi hareketleri yorumlanmıştır. Ancak bu kehanetlerin işaret ettiği durumlar da diğerlerinden farklı değildir. Nitekim yukarıda da ifade edildiği gibi Eski Mezopotamya toplumlarınca karıncalar uğursuz sayılmıştır⁶⁰⁸.

3.1.2.7. Gece Kelebeği / Güve

Šumma Alu Serisi'nin 38. tabletinde yer alan 105 kehanetin üçte birlik kısmı gece kelebekleri ile alakalı hususların yorumlanması sonucunda elde edilmiştir⁶⁰⁹. Kehanetlerin büyük bir kısmı metnin başında birkaç tanesi de metnin sonunda yer almıştır. Bu durum gece kelebeklerinin larva/güve ve yetişkin dönemlerinin ayrı ayrı değerlendirilmesinden kaynaklanmıştır⁶¹⁰. Bununla birlikte kehanetlerin birçoğunda her iki hâline de ayırım yapılmaksızın olumlu özellikler atfedilmiştir. Nitekim metnin ilk kısmında gece kelebeklerinin “bolluğun” ve “mutluluğun” kaynağı olduğu söylemi

⁶⁰⁴ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 91, 255.

⁶⁰⁵ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 245-249.

⁶⁰⁶ J. Hirvonen, *age.*, 2014, s. 47.

⁶⁰⁷ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 91, 255.

⁶⁰⁸ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 247-249, 251-256.

⁶⁰⁹ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 273-281.

⁶¹⁰ Cécile Michel, “Les Mites d’Assyrie Moths in the Assyrian Texts of Second Millennium B.C.” *Journal of The Oriental Society*, Vol. 118, No. 3, Michigan 1998, s. 327.

farklı kehanetlerde dile getirilmiştir. Bunlardan birinin tercümesi şöyledir: “*Eğer bir evde çok sayıda gece kelebeği varsa o evin yeterli yiyeceği olacak, o mutlu olacak.*” Keza gece kelebeklerinin insanların üstlerine ya da evin duvarlarına tırmanmaları da uğurlu kabul edilmiştir. Aksi yönde hareket etmeleri ise az sayıdaki olumsuz işaretten biri olmuştur⁶¹¹.

Diğer taraftan güvelerin dönemin insanın en çok mücadele ettiği zararlılardan biri olmasına rağmen kadınların elbiselerini ya da erkeklerin saçlarını yemeleri ilginç bir şekilde bir uğur emaresi sayılmıştır. Dahası *Šumma Alu Serisi* içerisinde adları geçen diğer hayvanlarla ilgili kehanetlerden farklı olarak renk ayrımı gözetilmeksizin güvelerin uğurlu olduğu ifade edilmiştir: “*Eğer bir adamın evinde beyaz, siyah, kırmızı (ya da) sarı güve varsa o uğurludur*”⁶¹².

3.1.2.8. Tırtıl

Šumma Alu Serisi'nin 38. tabletinde yer alan kehanetlerden 16 tanesi tırtılların görüldükleri yerlerin, çıkardıkları sesin⁶¹³ ve bazı hareketlerinin yorumlanması ile türetilmiştir. Ancak tabletteki kırıklar nedeniyle kehanetlerin neredeyse tamamı anlaşılabilir bir hâdedir. Okunabilen kısımlarda ise evin terkedileceği ve şehrin felakete uğrayacağıyla ilgili olumsuz durumlardan bahsedilmiştir⁶¹⁴.

3.1.2.9. Cırcır Böceği

Šumma Alu Serisi'nin 38. tabletinde ondan fazla kehanette cırcır böceklerinden bahsedilmiştir. Ancak bu kehanetlerin yarıya yakını okunmayacak hâdedir. Kalan kehanetlerde ise cırcır böceklerinin gün ya da gece boyunca ötmeleri ve bir evi istila etmeleri yorumlanmıştır. Kehanetlerden yalnızca iki tanesinde olumlu yorum yapılmıştır. Bunlardan birinde cırcır böceklerinin istila ettiği evde ikamet edilmiyor olması diğerinde de cırcır böceklerinin siyah renkli olması şart koşulmuştur: “*Eğer terk edilmiş bir evde cırcır böcekleri çok sayıda olursa, o ev iskân edilecek. Eğer siyah cırcır böcekleri bir adamın evinde çok sayıda olursa o evde yeterince yiyecek olacak.* Diğer kehanetler ise olumsuz durumların habercisi olmuştur: “*Eğer cırcır böcekleri bir*

⁶¹¹ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 275.

⁶¹² S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 281.; C. Michel, *agm.*, 1998, s. 325.

⁶¹³ A. Rendu Loisei, *agm.*, 2016, s. 293.

⁶¹⁴ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 277.

adamın evinde çok sayıda olursa o ev dağılacak. Eğer beyaz/kırmızı cırcır böcekleri bir adamın evinde çok sayıda olursa o evin dağılışı⁶¹⁵.”

3.1.2.10. Solucan

Šumma Alu Serisi'nin 38. tabletinde yer alan kehanetlerden 11 tanesinde solucanların bir evde görüldüğü çeşitli yerler ve insanların üzerlerine tırmanmaları yorumlanmıştır. Solucanlar yalnızca koşul cümlesi eksik bir kehanette ölüm ile ilişkilendirilirken okunabilen diğer kehanetlerin tamamında onların uğur getirdiği ifade edilmiştir: “Eğer bir adamın evinde solucan görülürse o ev şanslı olacak. Eğer bir adamın evindeki yemek sunusunda solucan görülürse o ev servet edinecek. Eğer bir adamın kucağında bir solucan görülürse o adam bir tanrı ve koruyucu ruha sahip olacaktır. Eğer bir kadının/adamın üzerine solucan tırmanırsa o kadın/adam önemli hâle gelecek. Eğer hamile bir kadının üzerine solucan tırmanırsa o kadın nam kazanacak. Eğer bir adamın evindeki mobilyalarda bir solucan görülürse o ev şanslı olacak. Eğer tanınmayan bir kadının üzerine solucan tırmanırsa o kadın önemli hâle gelecek. Eğer bir adamın masasında solucan görülürse o adamın payı ona geri dönecek⁶¹⁶”.

3.1.2.11. Koyun ve Keçi

Šumma Alu Serisi'nin 41. tabletinde yer alan kehanetlerin büyük bir çoğunluğu koyunlar az bir kısmı ise keçilerle ilgilidir. Tabletteki kehanetlerin tam sayısı bilinmemekle birlikte günümüze yarıya yakını eksik 52 tane kehanet ulaşmıştır. Bu kehanetlerde öncelikle koyunların görünüm ve davranışları ile diğer hayvanlarla olan etkileşimleri yorumlanmıştır. Metnin sonunda da keçilerin insanlara ait bir şeyleri yemelerinden bahsedilmiştir⁶¹⁷.

Koyunlarla ilgili kehanetlerde öncelikle hayvanın boynuzlarının konum ve biçimine bakılmıştır. Bu noktada normalde koyunların başlarının orta kısmında yer alan boynuzların⁶¹⁸ alında çıkması ya da kırılması ağılın dağılacığını gösteren bir işaret kabul edilmiştir. Bir grup kehanette de boynuzların başka bir hayvanın boynuzuna benzemesi gibi sıra dışı bir durum yorumlanmıştır. “Eğer bir koyunun boynuzunu bir

⁶¹⁵ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 279.

⁶¹⁶ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 279-281.

⁶¹⁷ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 248.; S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 3-9.

⁶¹⁸ Turgay Taşkın, Cemal Ün, Çağrı Kandemir, Nedim Koşum, “Geçmişten Günümüze Boynuzun Kullanım Alanları” *Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, C. 31, S. 1, Konya 2017, s. 87.

ceylanınki gibiyse [...]. Eğer bir koyunun boynuzu dağkeçisininki gibiyse sahibi kendine ait olmayan bir şey elde edecek. Eğer bir koyunun boynuzu öküzünki gibiyse, gurur: adamın üstünlüğü.”

Metinde bahsedilen sıra dışı bir diğer durum da koyunların başka hayvanlarla çiftleşme çabaları olmuştur. Ancak bu durum yaşanacak bazı olumsuzlukların habercisi sayılmıştır. Zira koyunların çiftleşmek için köpeğe yaklaşması düşman işgalinin, domuza yaklaşması ise sahibinin evinin dağılacağına işaretleri olarak tanımlanmıştır⁶¹⁹.

Bunların yanında hayvanların huzursuz ya da tedirgin ruh hâllerinin olması farklı kehanetlerde ağılın dağılmasına sebep olacak bir durum olarak değerlendirilmiştir⁶²⁰: *“Eğer koyunlar ağıllarında tedirgin ise o ağıl dağılacak. Eğer koyunlar sürekli huzursuzsa o ağıl dağılacak”* Benzer bir yorum koyunların uğuldama ya da homurdanma benzeri sesler çıkardıklarında da yapılmıştır: *“Eğer koyunlar ağıllarında uğulduyorsa o ağıl dağılacak.”* Damızlık koyunların bir insan gibi homurdanmaları ise ağılın sahibinin bir yağma sonucunda çocuklarını kaybedeceğinin işareti olarak görülmüştür: *“Eğer damızlık bir koyun ağılda bir insan gibi mırıldanıyorsa/homurdanıyorsa o evin çocukları ganimet olarak alınacak ve annesi onlar için yas tutacak.”*

Damızlık koyunların olumsuz kabul edilen bir diğer hareketi de kendi yavrularını yemeleri olmuştur. Bu sıra dışı durumun dışında koyunların yedikleri farklı şeyler de birer kehanet işareti olarak nitelendirilmiştir. Özellikle art arda gelen beş kehanette geçen *“[Eğer bir koyun] bir adamın [...] sını yerse [...] (olur)”* ifadeleri koyunların insanlara ait eşyaları yemelerine olumlu ya da olumsuz bazı anlamlar verildiğini göstermektedir. Ancak tabletteki kırıklardan dolayı bu kehanetlerin tam manasıyla anlaşılması mümkün değildir. Diğer taraftan metnin son kısmında keçilerin insanların giysilerini, ayakkabılarını ve saçlarını yemelerinin “hastalık” ve “kıtlık” gibi fenalıkları getireceğinden söz edilmiştir. Muhtemelen koyunlarla ilgili kehanetler de benzer nesnelere yorumlanmıştır. Nitekim keçilerle ilgili kehanetlerin hemen öncesinde *“Eğer damızlık bir koyun bir adamın giysilerini yerse [...]”* ifadesinin geçtiği eksik bir

⁶¹⁹ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 6.

⁶²⁰ Bu noktada Eski Mezopotamya toplumlarının gözlemleri ile modern araştırmaların bulguları arasında ciddi benzerlik olduğunu söylemek mümkündür. Zira söz konusu araştırmalar korkuya bağlı stresin çiftlik hayvanlarının ürün verimliliklerinin azalmasına ve üreme performanslarının düşmesine neden olduğunu ortaya koymuştur. Bkz. Cihan Çakmakçı, Serhat Karaca, “Koyunlarda Mizacın Bazı Verim Özellikleri ile İlişkisi ve Seleksiyonda Kullanım Olanakları” *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, C. 27, S. 3, Van 2017, s. 460-472.

kehanet bulunmaktadır. Fakat giysiyi koyunların yemelerine farklı bir anlam verilip verilmediğini anlamak maalesef mümkün değildir. Bununla birlikte bir başka kehanette koyunların birbirlerinin dışkılarını yemelerine olumsuz bir anlam yüklenmiştir: “*Eğer erkek koyunlar birbirlerinin dışkılarını yerlerse koyun ve keçilerin azaldığı görülecek*⁶²¹.”

3.1.2.12. Sığır

Šumma Alu Serisi'nin 42. tabletinde birçoğu eksik 48 tane kehanet bulunmaktadır ve bunların tamamı öküzlerin sıra dışı kabul edilen hareketlerinin yorumlanması sonucunda türetilmiştir.

Bu kehanetler oluşturulurken öküzlerin sinirli ve tedirgin olmaları gibi psikolojik durumları yanında idrar içmeleri, boynuzları ile toprakta yarıklar açmaları gibi hareketlerine bakılmıştır. Ancak tabletteki kırıklardan dolayı kehanetlerin birçoğu eksiktir. Kısmen okunabilen kısımlarda geçen fenalık, kıtlık, yıkım, ölüm ve hastalık gibi kelimelerden yola çıkarak bu işaretlerin genellikle kötü durumların habercisi olarak değerlendirildiğini söylemek mümkündür. Zira eksiksiz olarak günümüze ulaşan birkaç kehanette de sadece olumsuz durumlardan söz edilmiştir. Bunlardan birinde öküzün gözyaşının sağ göz kapağından aşağıya doğru süzülmesi ahırın dağılacağına işareti olarak gösterilirken bir diğerinde ise ahırdaki öküzlerin sürekli olarak kuyruklarını kaldırmaları sahiplerinin ölümünün yaklaştığı şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca öküzlerin at ve eşek gibi diğer büyükbaş hayvanlarla çiftleşmeleri de olumsuzlukların habercisi olduğu kabul edilmiştir: “*Eğer bir öküz bir ata yaklaşırsa kral [ölecek ve onun toprakları azalacak/ o adamın evinin dağılması.]*” Koşul cümlesinde eksiklik olmasına rağmen kolaylıkla anlaşılabilen başka bir kehanette ise ahırda vücudunun tamamı beyaz beneklerle dolu olan bir öküz olması sürünün gelişmesini engelleyecek bir sebep olarak gösterilmiştir⁶²².

3.1.2.13. Eşek

Šumma Alu Serisi'nin 43. tabletine kaydedilmiş olan yaklaşık 130'un üzerindeki kehanetten ilk 53 tanesi eşekler ile alakalıdır. Tablette yer yer kırıklar olmasına rağmen metnin büyük bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır⁶²³.

⁶²¹ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 7.

⁶²² S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 12-14.

⁶²³ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 248.; S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 19-21

Bu kehanetlerin önemli bir kısmında hayvanlarla ilgili diğer kehanetlerde olduğu gibi eşeklerin de insanların eşyalarını yemeleri, birtakım sesler çıkarmaları, başka tür hayvanlar ile çiftleşmeleri gibi hareketleri ve onların ruh hâllerini yansıtan durumlar yorumlanmıştır. Tıpkı diğer örneklerde olduğu gibi olağan dışı kabul edilen bu hareketler hoş karşılanmamış ve yaşanacak türlü fenalıkların habercisi olarak görülmüştür: *“Eğer bir eşek bir adamın giysilerini yerse o şiddetli açlık çekecek. Eğer bir eşek bir adamın kuşağını yerse o ev dağılacak. Eğer bir eşek (çiftleşmek amacıyla) bir öküze yaklaşırsa ahırın yok oluşu/şehirdeki güçlü bir yer harap olacak. Eğer bir eşek bir adamın evine girer ve anırırsa o ev terkedilecek. Eğer bir dişi eşek sürekli homurdanıyorsa bir düşman onun sahibini götürür ve eşi sürekli onun yasını tutar.”*

Bir grup kehanette ise dişi eşeklerin kuduz hastalığından dolayı çevrelerine saldırımları yorumlanmıştır. Tahmin edileceği üzere bu durum da olumsuz işaretlerden biri kabul edilmiştir: *“Eğer bir dişi eşek kudurur ve insanları ısırırsa adamın evinin ahırını dağılacak. Eğer bir dişi eşek kudurur ve sıpasını öldürürse adamın karısı ölecek. Eğer bir dişi eşek kudurur ve sıpasını ya da plasentasını yerse o adam ölecek ve onun evi dağılacak⁶²⁴.”*

Olumsuz kabul edilen bir diğer sıra dışı hareket ise eşeklerin şahlanmasıdır. Esasında atlara özgü olan bu hareketin⁶²⁵ eşekler tarafından yapılması dileklerin kabul edilmeyeceğinin ve zorluklar yaşanılacağına göstergesi olarak tanımlanmıştır.

Metnin son kısmında da sadece sıpaların hareketlerinin yorumlandığı kehanetler de bulunmaktadır. Bu kehanetlerde de yetişkinlerde olduğu gibi anırma, homurdanma gibi sesler birer işaret olarak kabul edilmiştir: *“Eğer bir sıpa katır gibi anırırsa o ahır dağılacak. Eğer bir adamın evinde bir tay homurdanıyorsa onun sahibine sıkıntılı bir haber ulaşacak.”* Bunların dışında başsız ya da çift başlı doğan sıpaların yorumlandığı iki kehanet daha vardır. Kehanetlerden birinin tercümesi şöyledir: *“[Eğer dişi eşek] doğurur ve (yavrunun) iki başı olursa taht değişecek.”* Görüldüğü üzere ülkenin başı kabul edilen kral ile yavrunun başı arasında bir bağ kurulmuştur. Bu bağlamda diğer kehanette bahsedilen başsız doğmuş yavrunun ülkede ortaya çıkacak kaos ortamının işareti olmanın yanında bir yönetim boşluğunun da göstergesi olduğu söylenebilir. Ülke yönetimini ilgilendiren bu konuların dışında metnin genel yapısına uygun olarak günlük

⁶²⁴ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 19-20.; J. Scurlock, *agm.*, 2002b, s. 365.

⁶²⁵ George H. Waring, *Horse Behavior*, Norwich 2003, s. 49.

hayatın akışına ilişkin durumlar da yeni doğan yavrularla ilişkilendirilmiştir. Söz konusu kehanetlerden birinin tercümesi ise şöyledir: “[Eğer] dişi eşek doğurur ve onun (yavrunun) hayaları sarkıksa o ağır telef olacak⁶²⁶.”

3.1.2.14. At

MÖ 3. binyıldan itibaren atlar Mezopotamya’da biliniyor olmasına rağmen Sumerlilerin ve onların ardından bölgenin hâkimi olan Akadların atlardan yük ve binek hayvanı olarak faydalandıklarını gösteren yazılı veya arkeolojik herhangi bir belge henüz bulunamamıştır⁶²⁷. Bununla birlikte bölgedeki evcilleştirilmiş atların MÖ 2. binyılda Hint-Avrupai kavimler tarafından Kafkaslar ve Zagros Dağları üzerinden getirilmiş hayvanlar sayesinde yaygınlaştığı düşünülmektedir⁶²⁸. Fakat atlar bu dönemden sonra da günlük hayatta yük hayvanı olmaktan ziyade orduda kullanılmıştır⁶²⁹. Bu sebeple de *Šumma Alu Serisi*’nin 43. tabletinde atların hareketlerinin yorumlandığı kehanetlerde genellikle ülkenin kaderini etkileyecek durumlardan söz edilmiştir. Ayrıca metnin son kısmında atların koşulduğu arabaların yorumlandığı bazı kehanetler de vardır. Bu durum esasında serinin parçası olmayan ama seriye dahil olabileceği de düşünülen savaş arabalarının yorumlandığı kral soyunu ilgilendiren kehanetleri içeren ayrı bir metnin de tablete eklenmesine neden olmuştur⁶³⁰.

Öte yandan *Šumma Alu Serisi*’nin 43. tabletinde de serinin önceki tabletlerinde olduğu gibi hayvanların insanların giysilerini yemeleri, diğer hayvanlar ile çiftleşmeye çalışmaları gibi hareketleri yorumlanmıştır. Ancak metnin son kısmında özgün işaretlerin yorumlandığı kehanetler de bulunmaktadır. Bu kehanetlerin bir kısmının koşul cümlelerinde bahsedilen koşma, kişneme gibi hareketlerin sonuç cümlelerindeki eksikliklere rağmen yalnızca prensin yakınlarında gerçekleşmeleri hâlinde mana kazandıkları anlaşılmaktadır. Örneğin diğerlerine göre nispeten eksiksiz olan bir kehanette atın prensin sarayının içerisine girerek başıboş bir şekilde etrafta koşması bir isyanın habercisi olarak gösterilmiştir.

⁶²⁶ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 21.

⁶²⁷ Yusuf Kılıç, “Eskiçağda Kapadokya’da At Yetiştiriciliği, *1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri*, Nevşehir 2011, s. 193.

⁶²⁸ P. R. S. Moorey, “The Emergence of the Light, Horse-Drawn in the Near-East c. 2000-1500 B.C.”, *World Archaeology*, Vol. 18. No. 2, 1986, s. 197.

⁶²⁹ A. L. Oppenheim, *age.*, 1977, s. 45-46.; Y. Arslantaş, *agm.*, 2016, s. 416.; Brian Hesse, Paula Wapnish, “An archeozoological Perspective on the Cultural Use of Mammals in the Levant”, *A History of the Animal World in the Ancient Near East*, Leiden 2002, s. 471.

⁶³⁰ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 17, 21-29.

Atlara özgü işaretlerden bir diğeri de arabaya koşulan hayvanın yürümek istememesidir. Metinde bu durum halkın hâletiruhiyesinin değişeceği şeklinde yorumlanmıştır. Söz konusu değişimin iyi yönde olmayacağı ise başka bir kehanette; “Eğer [bir tanrının] arabasının atı yürümemekte direnirse ve (bundan dolayı) arab[anın ...sı kırılmışsa ülke sıkıntı yaşayacak” şeklinde ifade edilmiştir. Bu husustaki bir diğeri kehanetin tercümesi ise şöyledir: “Eğer bir tanrının] arabasının atı yürümemekte direnirse ve insanları korkutursa o tapınağın yemek sunusu kesilecek⁶³¹.”

Burada vurgulanması gereken bir başka nokta da söz konusu kehanetlerde *Akītu* (Yeni Yıl) Bayramı'nın⁶³² kutlanma anının tasavvur edilmiş olmasıdır⁶³³. Mezopotamya toplumları açısından büyük bir önemi olan bu bayramda tanrıların kült heykelleri, atların koşulduğu⁶³⁴ bir arabaya yüklenerek tören alayı eşliğinde⁶³⁵ şehrin dışına; tören alanına doğru taşınmıştır. Ayrıca kutlamalar boyunca ülkenin dört bir yanından getirilen çeşitli meyveler, sınırsız yiyecek ve içecek halka sunulmuştur. Halkın tapınaklara girmesi yasak olduğu için insanların tanrıları görebileceği sınırlı fırsatlardan biri olan bu bayram coşkulu kalabalıkların da toplanmasını sağlamıştır. Şüphesiz vecd hâlinde kutlanılan bu anın kusursuz olarak geçmesine ayrı bir ihtimam gösterilmiştir. Hatta bu amaçla büyücüler de kutlamalara eşlik etmişler ve kötü ruhları uzak tutmak için çeşitli ayinler yapmışlardır⁶³⁶. Ancak böylesi önlemler alınmasına rağmen bir aksaklık çıkması ise yukarıdaki kehanetlerde ifade edildiği üzere tüm ülkeyi etkileyecek kötü durumların habercisi olarak değerlendirilmiştir.

Tören arabaları ile ilgili olan bu kehanetlerden bazıları aynen 43. tablete ek metinde de tekrarlanmıştır. Fakat bu metnin asıl konusu savaş arabalarıdır. Nitekim metinde yer alan 65 kehanetin önemli bir kısmında kralın ya da prensin arabadan düşmesi, arabaya koşulan atın kişnemesi, ağlaması, yaralanması-incinmesi ve arabanın aksamalarının zarar görmesi gibi aksiliklerden bahsedilmiştir. Bu kehanetlerin en dikkat

⁶³¹ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 21-23.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 164.

⁶³² Bkz. A. Tuba Ökse, “Eski Önasya’dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri, *Bilig*, S. 36, Ankara 2006, s. 47-68.

⁶³³ Ann Kessler Guinan, “A Severed Head Laughed: Stories of Divinatory Interpretation” *Magic and Divination in the Ancient World*, Leiden 2002, s. 14.

⁶³⁴ Suriye’deki Mari şehrinde bulunan bir belgeye dayanarak bu atların beyaz renkte olması gerektiği de söylenebilir. MÖ 1780 yılına tarihlenen bu belgede tören alayına katılması için Asur’a beyaz atlar gönderildiği geçmektedir. Bkz. Suzan Akkuş Mutlu, “Eski Mezopotamya’da Nevruz Kutlamaları”, *Archivum Anatolicum*, C. 10, S. 1, Ankara 2016, s. 8.

⁶³⁵ J. Oates, *age.*, 2015, s. 186.; J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 274, 286.; J. Scurlock, *agm.*, 2002b, s. 370.

⁶³⁶ L. G. Gökçek, *age.*, 2015, s. 248-249.; P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 478-480.; J. Oates, *age.*, 2015, s. 186.; S. Akkuş Mutlu, *agm.*, 2016, s. 6-8.

çekici noktalarından biri ise bahsedilen olaylardan bazılarının sağ veya sol tarafta gerçekleşmesi hâlinde farklı bir anlam kazanmış olmalarıdır: “Eğer bir prens arabaya binerken sağ taraftaki at (yere) yatarsa gerçekleşmeyecek arzular”, “Eğer bir prens arabaya binerken sol taraftaki at (yere) yatarsa tanrı onun dualarını kabul edecek.” Ancak bu durumu her zaman bir tarafın uğurlu diğer tarafın uğursuz olduğu bir zıtlığın işareti olarak değerlendirmek doğru değildir. Çünkü bazı kehanetlerde her iki taraf da olumsuz durumlar ile ilişkilendirilmiştir. Ancak burada olayın gerçekleştiği taraf ile uğursuzluğun gerçekleşeceği zaman arasında bir etkileşim kurulmuştur. Örneğin arabanın sağ tekerinin eğilmesi kralın/prensın bir ay içerisinde hastalanacağını, sol tekerinin eğilmesi ise üç ay içerisinde hastalanacağını işareti olarak görülmüştür⁶³⁷.

3.1.2.15. Fil

Günümüzde Mezopotamya ve civarında artık filler yaşamıyor olsalar da bu iri cüsseli hayvanların erken dönemlerde bölgede var oldukları bilinmektedir. Nitekim Kerkük yakınlarındaki bir mağarada taş aletlerle birlikte keçi ve fil kemikleri de bulunmuştur⁶³⁸. Ayrıca Asur Kralı I. Tiglat-pileser Dönemi’ne (MÖ 1114-1076) ait bir belgede de kralın Harran topraklarında ve Habur Nehri yakınlarında çok sayıda fili avladığı hatta hayvanların bir kısmını canlı olarak beraberinde götürdüğü ifade edilmiştir⁶³⁹.

Ayrıca edebi metinlerde de fillerden bahsedilmiştir. Zira bir Sumer masalında fil kendisi ile övünen ama küçük bir kuşa alt olan bir hayvan olarak betimlenmiştir⁶⁴⁰. Fillere kehanet literatüründe ise az da olsa yer verilmiştir. Nitekim *Šumma Alu Serisi*’nin 44. tabletinde aralarında fillerin de olduğu çeşitli vahşi hayvan türlerinden bahseden kehanetler vardır. Bunlardan üç tanesi fillerle alakalıdır. Bu kehanetlerden ilkinde şehrin önünde bir filin görülmesi o şehrin terk edileceği şeklinde yorumlanmıştır. İkincisinde de şehrin kapısının önünde öfkeli bir filin olması o şehrin düşmanın eline geçeceğinin işareti olduğundan bahsedilmiştir. Sonuncu kehanet ise eksiktir⁶⁴¹.

⁶³⁷ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 26-29.

⁶³⁸ F. Kinal, *age.*, 1983, s. 23.

⁶³⁹ L. G. Gökçek, *age.*, 2015, s. 116.; B. R. Foster, *agm.*, 2002, s. 285.; A. Kirk Grayson, *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC (1114-859)*, Toronto 1991, s. 26.

⁶⁴⁰ S. N. Kramer, *age.*, 2002b, s. 164.; Y. Arslantaş, *agm.*, 2016, s. 414.

⁶⁴¹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 248.; S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 28-34.

3.1.2.16. Aslan

Šumma Alu Serisi'nin 44. tabletinde adı geçen vahşi hayvanlardan bir diğeri aslandır⁶⁴². Aşk ve Savaş Tanrıçası İstar'ın kutsal hayvanı olan aslandan⁶⁴³ farklı kehanet metinlerinde tanrıçanın eril ve savaşçı kimliğine⁶⁴⁴ daha yakın bir biçimde bahsedilmiştir⁶⁴⁵. *Šumma Alu Serisi*'nin 44. tabletinde de bu duruma ilişkin kehanetler bulunmaktadır. Kehanetlerin koşul cümlelerinde eksikler olmasına rağmen sonuç cümlelerinde geçen “çöküş”, “düşmanın ele geçirmesi” gibi ifadelerden işaret ettikleri hususların savaş ve mücadele ile alakalı oldukları anlaşılmaktadır. Bunların dışında bir aslanın öldürdüğü avını yememesinden bahseden bir kehanet daha vardır ki bu durum savaşlardan çok daha fazla ölümlerin yaşanmasına sebep olabilecek veba salgınının habercisi olarak görülmüştür⁶⁴⁶.

3.1.2.17. Ceylan

Šumma Alu Serisi'nin 44. tabletinde ceylanlar ile ilgili yedi kehanet vardır. Bu kehanetlerden ilk ikisi aynı zamanda doğum kehanetleri ile ilişkilidir. Ancak hem bu kehanetler hem de doğum kehanetlerinin derlendiği *Šumma İzbu Serisi*'ndeki⁶⁴⁷ kehanetler tabletlerdeki kırıklar nedeniyle okunamamıştır. Geriye kalan kehanetlerden ise sadece üç tanesi eksiksiz bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Bunlardan ikisi olumsuz diğeri olumlu bir durumun habercisidir. Olumsuz anlam taşıyan kehanetlerden ilkinde ceylanın şehrin kapısının önünde birisini süsmesi diğeri de içeriye girmesi o şehrin terkedileceği şeklinde yorumlanmıştır. Olumlu olan kehanetin tercümesi ise şöyledir: “Eğer bir ceylan şehir kapısına yaklaşır ve bir şey alırsa bu sevindirici bir işarettir⁶⁴⁸.”

3.1.2.18. Tilki

Šumma Alu Serisi'nin 44. tabletinde hareketleri yorumlanan bir diğeri vahşi hayvan da tilkidir⁶⁴⁹. Metnin son kısmında yer alan bu kehanetlerin sayısı tablette adı

⁶⁴² U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 248.

⁶⁴³ Y. Kılıç, E. Uncu, *agm.*, 2011, s. 188.; Nanette B. Rodney, “Ishtar, the Lady of Battle”, *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, New Series, Vol. 10, No. 7, New York 1952, s. 211.

⁶⁴⁴ Gwendolyn Leick, *Historical Dictionary of Mesopotamia*, Lanham/Toronto/Plymouth 2010, s. 93.

⁶⁴⁵ *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin 44. tabletinde geçen bir kehanette gök gürlemesinin bir aslanın sesine benzemesi şöyle yorumlanmıştır: “Eğer Adad bir aslan (kükremesi) gibi gürülürse Ummān-mandaların bir saldırısı...” Bkz. E. Gehlken, *age.*, 2012, s. 16.

⁶⁴⁶ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 35.; K. R. Nemet-Nejat, *age.*, 2002, s. 146.

⁶⁴⁷ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 195.

⁶⁴⁸ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 35.

⁶⁴⁹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 248.

geçen diğer hayvanlarla ilgili olanlardan hem fazladır hem de büyük bir çoğunluğu korunmuştur.

Tilkilerle ilgili kehanetlerde öncelikle, diğer vahşi hayvanlardan bahseden kehanetlerde olduğu gibi, insanların yaşadıkları yerlere yaklaşması ele alınmıştır. Ancak tilkilerin geçimini hayvancılıkla sağlayanlar için sorun teşkil etmeleri insanları bu kurnaz yırtıcıyı şehirden uzak tutmak için bazı önlemler almaya itmiştir. Bir Sumer masalından anlaşıldığına göre bu hususta özellikle köpeklerden faydalanılmıştır⁶⁵⁰. Kehanetlerde ise alınan önlemlerin yetersiz kalması ve tilkilerin şehirlere akın etmeleri konu edilmiş ve bu durum doğal olarak birtakım olumsuzlukların müsebbibi olarak gösterilmiştir. Örneğin bir kehanette tilkinin çok sık yaklaştığı şehrin istila edileceğinden bir diğerinde de tilkinin meydanında gezdiği şehrin ıssızlaşacağından bahsedilmiştir. Ayrıca tilkilerin şehrin etrafını sarmaları da bir isyanın habercisi olarak değerlendirilmiştir.

Bir grup kehanette ise tilkilerin insanların yakınlarında yaptıkları hareketler konu edilmiştir. Bu sebeple söz konusu kehanetler şehir halkının tamamını etkileyecek durumlardan ziyade bireysel talihi ilgilendirecek hususlara işaret etmiştir. Şöyle ki tilkinin bir adamın sağından soluna doğru geçmesi onun isteklerinin gerçekleşeceğinin işareti olarak görülürken hayvanın aksi yöndeki hareketi ise adamın arzularının cevapsız kalacağı şeklinde yorumlanmıştır⁶⁵¹.

3.1.2.19. Kedi

Šumma Alu Serisi'nin 45. tabletinde yer alan 92 kehanetten ilk 69 tanesi evcil kediler geri kalanları ise yaban kedileri ile alakalıdır. Tabletten okunabilen kısımlarından anlaşıldığı üzere Eski Mezopotamya toplumları yaşadıkları alanlarda kedileri görmekten memnuniyet duymuşlardır.

Zira evcil bir kedinin görüldüğü evin iyi bir nam salacağına, sarayın ve tapınağın da önemli bir rol taşıyacağına inanılmıştır. Yaban kedisinin de girdiği eve şans getireceği düşünülmüştür: “*Eğer bir yaban kedisi bir adamın evinde görülürse o ev şanslı olacak.*” Ancak eve giren kedinin siyah, kıvı ve sarı renkli olması uğurlu kabul edilirken beyaz ve alacalı kediler uğursuz sayılmıştır: “*Eğer siyah bir kedi bir adamın*

⁶⁵⁰ Masalda şehre doğru gelen bir tilki çiftinin köpek ulumalarını duymaları nedeniyle kentin yakınına bile gelmeden kaçmaları anlatılmıştır. Bkz. S. N. Kramer, *age.*, 2002b, s. 161.

⁶⁵¹ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 36.

evinde görülürse ülke şanslı olacak. Eğer kırmızı bir kedi bir adamın evinde görülürse o ülke zengin olacak. Eğer sarı bir kedi bir adamın evinde görülürse ülke iyi bir ün kazanacak. Eğer beyaz bir kedi bir adamın evinde görülürse darlık o ülkeye ıstırap verecek. Eğer alacalı bir kedi bir adamın evinde görülürse ülke gelişmeyecek.”

Bununla birlikte kedilerle ilgili kehanetlerde en çok onların çıkardıkları sesler yorumlanmıştır. Hatta kedilerin konuşması gibi sıra dışı bir kehanete dahi yer verilmiştir: *“Eğer iri bir kedi bir adamın evinde konuşursa Şamaş’ın eli; o ev mahvolacak”*. Bir diğerinde ise tanrıların kedilerin evlerin içerisinde acı acı bağırımlarından rahatsız oldukları ifade edilmiştir: *“Eğer iri bir kedi bir adamın evinde acı acı bağırırsa onun (ev sahibinin) tanrısının eli; evin sahibi ve evin hanımı ölecek...”* Esasen bu işaret metnin neresinde geçerse geçsin hem ülke hem de bireyler için olumsuz durumların habercisi olarak tanımlanmıştır. Nitekim metnin başında bir ev kedisinin acı acı bağırdığı evin zorluklarla karşı karşıya kalacağı, iki kedinin bağırdığı evin hanımının, üç kedinin bağırdığı evin ise sahibinin öleceği ifade edilmiştir. Altı kedinin birlikte acı acı bağırmasının yaklaşan bir sel felaketinin işareti olduğu düşünülmüştür. Yedi ve sekiz kedinin bağırması ise bu felaketten dolayı ülkede salgın hastalıkların yayılacağı şeklinde değerlendirilmiştir. Metnin son kısmında da yaban kedilerinin evin içine girip bağırımları şöyle yorumlanmıştır: *“Eğer bir yaban kedisi sürekli bir adamın evinde acı acı bağırırsa o adama bir haber ulaşacak.”*

Metinde yorumlanan bir başka ses ise mırıldanmadır. Bu sesin de tıpkı bağırma sesi gibi uğursuz olduğuna inanılmıştır. Kedinin evcil veya yabani olması fark etmeksizin bu sesi çıkardığı evin zarar göreceği düşünülmüştür. Birkaç kehanette de kedilerin çıkardıkları seslerin bir köpeğin, eşeğin, atın veya domuzun sesine benzemesi yorumlanmıştır. Köpek ve eşekten bahseden kehanetlerin sonuç cümleleri iyi korunamadığı için bunların hangi manaları taşıdıkları bilinmemektedir. Fakat kedinin at kişnemesine benzer bir ses çıkarması kralın egemenliğinin artacağına işareti olarak görülürken domuzun sesine benzer bir ses çıkarması *“Eğer bir kedi bir adamın evinde domuz gibi cıyıklarsa ülkede bir kadın krallığı ifa edecek”* şeklinde yorumlanmıştır⁶⁵².

Bunların dışında hangi türün hangi hareketi nerede yaptığına da dikkat edilmiştir. Örneğin evcil kedinin bir erkeğin üzerine atlaması/tırmanması uğurlu sayılırken eşlerin üstüne atlaması uğursuz sayılmıştır. Yaban kedisinin insanların

⁶⁵² S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 43-47.; A. Rendu Loisei, *agm.*, 2016, s. 293.

eşyasının üzerine atlaması ya da tırmanması ise her hâlükârda bir fenalığa işaret etmiştir. Benzer bir durum kedilerin idrarlarını yaptıkları yerler için de geçerlidir. Şöyle ki ev kedilerinin idrarlarını insanların üzerlerine yapmaları uğurlu, insanlara ait eşyaların üzerine yapmaları ise uğursuz sayılmıştır. Yaban kedileri için her ikisi de uğursuz kabul edilmiştir. Ancak yaban kedisinin idrarını birisinin üzerine yapması aracılığıyla ortaya çıkan uğursuzluğun bir müddet sonra geçeceğine inanılmıştır: “Eğer bir yaban kedisi bir adamın üzerine idrarını yaparsa o adam 100 gün boyunca sıkıntı çekecek”.

Buna karşılık yaban kedilerinin insanların yataklarının üzerine doğum yapmalarına olumlu bir anlam yüklenmiştir: “Eğer bir yaban kedisi bir adamın yatağında doğum yaparsa kral onu onurlandıracak.” Doğum yaptıkları evden yavrularını taşımaları ise olumsuz bir işaret olarak değerlendirilmiştir. Ev kedilerinin doğum yaptığı yerlerle alakalı yorumlar ise şöyledir: “Eğer bir adamın evinde bir kedi doğum yaparsa o ev servet kazanır. Eğer kedi bir adamın (evinin) penceresinde doğum yaparsa sorun⁶⁵³.”

3.1.2.20. Köpek

Evcilleştirilmiş ilk hayvanlardan olan köpeklerin⁶⁵⁴ Yakın Doğu’dan Avrupa’nın doğusuna kadar uzanan bir sahanın içerisinde günümüzden yaklaşık 16 binyıl öncesinden bu yana insanlarla birlikte yaşadıkları düşünülmektedir⁶⁵⁵. Yerleşik hayata geçilmeden önce avcılara yardımcılık yapan⁶⁵⁶ köpekler, ilk yerleşimlerin kurulmasından sonra da insanlarla birlikte yaşamaya devam etmiş, onların evlerine ve sürülerine bekçilik yapmışlardır. Çok uzun bir zamana yayılan bu güven ilişkisinden dolayı insanlar köpekleri en yakın dostları olarak görmüşlerdir. Ancak ilginç bir biçimde Sumerliler bu yaygın görüşün aksine köpeklerin insanlar için hiç de iyi bir dost olmadıklarını hatta kendilerine sorun çıkarıcı varlıklar olduklarını düşünmüşlerdir⁶⁵⁷.

⁶⁵³ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 43-46.

⁶⁵⁴ M. Murat Baskıcı, “Evcilleştirme Tarihine Kısa Bir Bakış”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, C. 53, S. 1, Ankara 1998, s. 84.

⁶⁵⁵ Darcy F. Morey, “The Early Evolution of the Domestic Dog”. *American Scientist*, Vol. 82, No. 4, 1994, s. 339.; Melinda A. Zeder, “Central Questions in the Domestication of Plants and Animals”, *Evolutionary Anthropology*, 2006, s. 112.

⁶⁵⁶ Charles A. Reed, “Animal Domestication in the Prehistoric Near East”, *Science*, Vol. 130, No. 3389, 1959, s. 1632.

⁶⁵⁷ Bu durum şu atasözlerinde dile getirilmiştir: “Öküz sürer, köpek derin evlekleri bozar. Köpektir; evini bilmez. Demircinin köpeği örsü devirememiş, (bu yüzden) onun yerine su kabını devirmiş.” Bkz. S. N. Kramer, *age.*, 2002b, s. 156.; B. R. Foster, *age.*, 2002, s. 278.

Yine de bu anlayış Mezopotamya’da kalıcı olmamış, Sami toplumlarının bölgeye hâkim olmalarının ardından giderek silinmiştir. Öyle ki Eski Babil Dönemi’nden itibaren köpeklerin şifa tanrıçası Gula’nın kutsal hayvanları olduklarına ve bu sebeple de insanlara sıhhat verdiklerine inanılmış⁶⁵⁸ ve köpeklerin salyaları çeşitli hastalıkları tedavi etmek için kullanılmıştır⁶⁵⁹. Aynı inanç doğrultusunda hastalıklardan korunmak ve ona sebep olan kötü ruhları defetmek için yapılan büyü ritüellerinde de köpek figürlerine yer verilmiştir⁶⁶⁰.

Bunlara paralel olarak köpeklerin hareketlerinin yorumlandığı *Šumma Alu Serisi*’nin 46, 47 ve 48. tabletlerinde⁶⁶¹ bu koruyucu etkinin ortaya çıkmasını sağlayan hareketlerden birinin köpeklerin insanların üzerlerine idrarlarını yapmaları olduğundan bahsedilmiştir. Zira bu durum 46. tablette “*Eğer bir köpek bacağına kaldırır ve sahibinin üzerine idrarını yaparsa (onun) sahibi koruyucu bir tanrıya sahip olacak.*” şeklinde ifade edilmiştir. Ancak dikkat edilen başka hususlar da vardır. Bunlardan ilki köpeğin rengidir. Çünkü aynı hareketi siyah renkli bir köpeğin yapmasının hastalığa sebep olacağına inanılmıştır: “*Eğer bir siyah köpek bir adamın üzerine idrarını yaparsa hastalık ona ıstırap verecek.*” Bir diğer husus ise köpeklerin bu hareketi nerede/nereye yapmış olduklarıdır. Zira köpeklerin idrarlarını insanların üzerlerine veya evin odalarına yapmaları hoş karşılanırken; masa, sandalye ve yatak gibi kişisel eşyaların üzerlerine yapmaları uğursuz sayılmış, bilhassa da yatağın üzerine yapmaları hastalık habercisi olarak görülmüştür: “*Eğer bir köpek bir adamın yatağına idrarını yaparsa şiddetli (bir) hastalık o adama ıstırap verecek.*”

Öte yandan köpeklerin bazı hareketleri belirgin bir şekilde menenjit ve veba gibi hastalıklarla ilişkilendirilmiştir. Menenjit hastalığından bahseden kehanetlerin koşul cümleleri tabletteki kırıklardan dolayı okunamamıştır. Bu sebeple hangi durumların menenjitin işareti olduğunu söylemek mümkün değildir. Veba salgınından bahseden

⁶⁵⁸ J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 177.; H. Hande Duymuş, “Eski Kültürlerde Köpeğin Algılanışı: Eski Mezopotamya Örneği”, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 33, S. 55, Ankara 2014b, s. 48.

⁶⁵⁹ Barbara Böck, *The Healing Goddess Gula Towards an Understanding of Ancient Babylonian Medicine*, Leiden/Boston 2014, s. 38.

⁶⁶⁰ Tallay Ornan, “The Goddess Gula and Her Dog” *Israel Museum Studies in Archaeology*, Vol. 3, 2004, s. 18.; J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 131, 178.; H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2014b, s. 57-60.

⁶⁶¹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 249.

kehanetlerden ise sadece bir tanesi eksiksizdir: Bu kehanette de “*Eğer dişi köpekler kapıda havlarsa ülkede veba salgını olacak*” şeklinde bir yorum yapılmıştır⁶⁶².

Kehanetlerde köpekler ile ilgili sözü edilen başka bir hastalık da Mezopotamya’da MÖ 2. binyılın başlarında yayılmaya başlayan⁶⁶³ ve MÖ 1. binyıldan itibaren daha da sık görülen kuduzdur⁶⁶⁴. Ancak kuduzdan diğer hastalıklardan farklı olarak kehanetlerin sonuç cümlelerinde değil, koşul cümlelerinde “*eğer bir köpek kudurursa*” şeklinde bahsedilmiştir. Bu sebeple söz konusu kehanetler kuduz hastalığının öngörüsü olan hareketler olmaktan ziyade kuduz köpeklerin⁶⁶⁵ neden olabileceği durumlara işaret etmiştir. Bununla birlikte diğer kehanet metinlerinden faydalanarak Ay tutulmalarının köpeklerin kudurmalarına sebep olan etkenlerden biri olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. Nitekim *İqqur İpuş Serisi*’nde, Ay tutulmasının uğursuz kabul edilen bir zamanda gerçekleşmesinin köpeklerin kudurmasına neden olacağı “*Eğer 12. (addaru) ayda (Ay tutulursa), Elam’ın kralı ölecek ve köpekler kuduz olacak ve insanları ısırarak. (Isırılmış) erkek veya kadın yaşamayacak*” şeklinde ifade edilmiştir. Bu vahim durumun etkileri muhtemelen *Şumma Alu Serisi*’nin 46 ve 47. tabletlerinde geçen farklı kehanetlerde de dile getirilmiştir. Ancak tabletteki kırıklardan dolayı söz konusu kehanetlerin sonuç cümleleri okunamamıştır. Kısmen okunabilen kehanetlerde ise kuduz köpeklerin saldırdığı şehirdeki insanların dağılacağı öngörülmüştür⁶⁶⁶.

Tabletlerin diğer kısımlarında da yine halkın kaderine etki edecek kıtlık, bolluk, düşman işgali vb. durumların habercisi olan kehanetler bulunmaktadır. Bu noktada 46. tablette ilk olarak şehirlerde köpeklerin sayısının artmasının sorun olacağından bahsedilmiştir. Devamında da köpeklerin bir araya gelerek sürü hâlinde inlemeleri/ulmaları ve havlamaları kıtlık, düşman işgali gibi sebepler nedeniyle o şehrin terkedileceğinin işareti olarak tanımlanmıştır.

⁶⁶² S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 52-56, 61-62, 66.

⁶⁶³ Kuduz salgınının bu dönemden itibaren toplum sağlığını derinden tehdit etmeye başladığı, MÖ 18. yüzyılın başlarında hüküm sürmüş olan Eşnunna Kralı Daduša tarafından düzenlenmiş kanun metninden anlaşılmaktadır. Zira söz konusu kanun metninde “*Eğer bir köpek azarsa (kuduz olursa), bölge, sahibini uyarırsa ve o köpeğini yatıştırmazsa bir adamı ısırır ve ölümüne sebep olursa köpeğin sahibi 2/3 mana gümüş tartacaktır (ödeyecektir).*” ifadelerine yer verilmiştir. Bkz. Raymond Westbrook, “Old Babylonian Period”, *A History of Ancient Near Eastern Law*, Leiden 2003, s. 361.; M. Tosun, K. Yalvaç, *age.*, 1989, s. 84.; W. Yuhong, *agm.*, 2001, s. 33.

⁶⁶⁴ J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 178.

⁶⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Gökhan Kağnıcı, “Eski Mezopotamya Çivi Yazılı Metinlerde Kuduz”, *Tarihsel Süreçte Kuduz*, Ankara 2018a, s. 31-44.

⁶⁶⁶ W. Yuhong, *agm.*, 2001, s. 36-37.; M. Freedman, *age.*, 2017, s. 52, 61.

47. tablette yer alan bir grup kehanette ise köpeklerin saraya ve şehrin tapınağına girmeleri yorumlanmıştır. Bu kehanetlerde ilk önce köpeklerin saraya girmelerinin uğurlu olduğu ardından da tapınağına girmelerinin uğursuz olduğu ifade edilmiştir. Bununla birlikte daha önceki kehanetlerde olduğu gibi burada da köpeklerin rengi veya hareketleri yorumun değişmesine sebep olmuştur. Zira bir köpeğin saraya girmesinin içerideki düşmanın defedileceğinin işareti olduğu düşünülürken bu köpeğin alacalı renkli olması ya da içeri girdikten sonra masanın üstüne yatması saraydaki servetin düşmanın eline geçeceğinin göstergesi olduğu kabul edilmiştir. Bir köpeğin tapınağına girmesi ise “ülkede hiçbir tanrı olmayacak” şeklinde yorumlanırken tapınağına giren köpeğin beyaz, kızıl, sarı ya da alaca renkli olmasının tanrıların hoşuna gideceğine ve zenginlik getireceğine inanılmıştır.

Zenginleşmenin bir diğer işareti de köpeklerin tapınakta çiftleşmeleri olmuştur. Bu tablette bahsedilen olumlu işaretlerden biri ise “hermafrodit” köpeklerdir. Nitekim metinde hem erkek hem de dişi üreme organına sahip köpekler ülkenin genişleyeceğinin müjdecisi olarak görülmüştür. 48. tablette ise sadece dişi köpeklerle ilgili yorumlara yer verilmiştir. Bu kehanetlerde de şehrin, ülkenin ve kralın kaderini etkileyecek “kıtık”, “çöküş”, “başarı elde etme” gibi konulardan bahsedilmiştir ama metnin bu kısmı oldukça hasarlıdır.

Diğer taraftan 46. ve 48. tabletlerde köpeklerin insanların kaderine etki ettiği düşünülen bazı hareketleri ele alınmıştır. Bu hususta 46. tablette geçen köpeğin yeri kazınması, eşelemesi, eşyaların üzerine yatması gibi işaretlerden bazıları eşler arasındaki bağları zayıflatacak bazıları da tamamen kopartacak zina ve boşanma gibi durumların habercisi olarak gösterilmiştir. Ayrıca 48. tablette ebeveynler ile çocukları arasındaki ilişkinin bozulacağına işaret eden bir kehanet de bulunmaktadır: “Eğer bir köpek bir adamın evinde siyah (yavrular) doğurursa adamın çocukları yabancılaşacak (küsecek) ve (başka birisi) evin sahibi olacak.”

Söz konusu kehanetin ardından gelen kehanetlerin birçoğu tablette kırıklar olduğu için tam olarak okunamamıştır. Fakat eksiksiz bir şekilde günümüze ulaşan kehanetlerde bu örnekte de olduğu gibi köpeklerin doğum yapması ele alınmış ve yorumlarda doğumun nerede gerçekleştiği ve doğan yavruların hangi renkte doğduğu gibi ayrıntılara dikkat edilmiştir. Bu noktada köpeklerin evin girişinde doğum yapmaları kişinin istediği hedeflere ulaşacağına habercisi olarak görülürken, evin içerisinde doğan beyaz renkli yavrular o evin harabe olacağına, sarı renkli yavrular ev sahibinin türlü

sıkıntılarla yüzleşeceğinin, kızıl renkli yavrular ev sahibinin öleceğinin, alacalı yavrular da oğlunun öleceğinin işareti olarak tanımlanmıştır⁶⁶⁷.

3.1.2.21. Domuz

Hayvanların evcilleştirme sürecinin ilk safhalarıyla ilgi varsayımlardan biri, insanlardan artakalan gıdaların domuz gibi “çöpçü” olarak tanımlanan hayvan türlerinin yabani atalarını yerleşim birimlerinin yakınına çektiği yönündedir. Böylece yaşam alanlarının paylaşılması sayesinde bu hayvanlar insanlara karşı olan korkularını geride bırakıp evcilleştirmeye hazır hâle gelmiş ardından da insanların kontrolü altına girmişlerdir. Bu sürecin ilk olarak nerede başladığını tam olarak belirlemek mümkün değildir⁶⁶⁸. Bununla birlikte Yakın Doğu’da farklı bölgelerde kurulan yerleşim birimlerinde Neolitik Dönem’den (~MÖ 8000) itibaren domuzların beslendiği bilinmektedir. Zira Kuzey Mezopotamya’daki Cermo’da 20. yüzyılın ortalarında yapılan kazılar sonucunda insanların bu dönemde koyun ve keçi ile birlikte domuz beslediklerini ortaya koyan kalıntılar bulunmuştur⁶⁶⁹. Güneyde ise MÖ 3. binyılın sonlarından itibaren domuzların gerek küçük ölçekte gerekse de büyük sürüler hâlinde çiftliklerde yetiştirildiği yazılı kaynaklardan öğrenilmiştir⁶⁷⁰.

Mezopotamya’da domuzlar genellikle yağları ve derileri için beslenmiş olsalar da etlerini tüketmekte bir sakınca görülmemiştir. Hatta Sumerlilerin domuz etini çok sevdikleri de bilinmektedir⁶⁷¹. Öyle ki domuzların yenmek için kesildiğinden bahseden birçok atasözü ve masal bulunmaktadır⁶⁷². Sonraki dönemlerde ise kehanet metinleri dışında evcil domuzlar ile alakalı pek kayıt bulunmamaktadır⁶⁷³.

Domuzlardan bahseden kehanetler ise azımsanmayacak sayıdadır. Nitekim *Šumma Alu Serisi*’nin 49. tabletine ait iki farklı kopyada yaklaşık 200 kehanet bulunmaktadır. Söz konusu kehanetlerin ilk 84 tanesinde domuzların görünüşleri ve

⁶⁶⁷ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 52-67.

⁶⁶⁸ M. M. Baskıcı, *agm.*, 1998, s. 78, 84, 85.; Melinda A. Zeder, “The Origins of Agriculture in the Near East”, *Current Anthropology*, Vol. 52, No. S4, Chicago 2011, s. 228.

⁶⁶⁹ Mario Liverani, *The Ancient Near East History, Society and Economy*, London/New York 2014, s. 38.; K. Köroğlu, *age.*, 2013, s. 41-42.

⁶⁷⁰ P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 32.

⁶⁷¹ Rosemary Ellison, “Methods of Food Preparation in Mesopotamia (c. 3000-600), *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 27, No.1, 1984, s. 93., S. N. Kramer, *age.*, 2002a, s. 150.; J. N. Postgate, *Early Mesopotamia Society and Economy at Dawn of History*, Londra/New York 2005, s. 166.; J. Oates, *age.*, 2015, s. 206.

⁶⁷² S. N. Kramer, *age.*, 2002b, s. 159, 166.

⁶⁷³ P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 32.; J. N. Postgate, *age.*, 2005, s. 166.

çeşitli hareketleri konu edilmiş, metnin geri kalan kısmında ise sadece doğum ve yavrular yorumlanmıştır.

Domuzların görünümünün yorumlandığı kehanetler yalnızca birkaç tanedir ve bu kehanetlerde domuzların kıllarının renkleri birer işaret olarak nitelendirilmiştir. Metne göre bir domuzun beyaz veya kırmızı kıllar ile kaplı olması ülkenin/kralın/şehrin olumsuzluklarla yüzleşeceğinin işaretidir. Siyah kılların ise ülke için iyi hayvanın sahibi için olumsuz bir işaret olduğu “*Eğer bir domuz siyah kıllar ile kaplıysa ülke zengin olacak, o ev mahvolacak*” şeklinde ifade edilmiştir. Buna karşılık sarı ve beyaz kılların birlikte olması domuzun sahibi için olumlu bir anlam taşımıştır: “*Eğer bir domuz sarı ve beyaz kıllar ile kaplıysa onun sahibine bilinmeyen (bir yerden) yardım gelecek.*”

Domuzların hareketlerinin yorumlandığı kehanetlerde ise hayvanlarla ilgili diğer kehanetlerde olduğu gibi onların çıkardıkları sesler, idrarlarını/dışkılarını yapmaları, kusmaları, evlere girmeleri ve insanlara ait eşyaları çiğnemeleri vb. durumlar yorumlanmıştır. Bunların bir kısmının şehrin/ülkenin kaderini bir kısmın da kişisel talihi ilgilendirdiği düşünülmüştür. Fakat buradaki kehanetlerde ele alınan durumların bazıları daha önce hayvanlarla ilgili hiçbir kehanette söz edilmemiş işçilerle sınırlı bir isyanın da habercisi olmuştur. Söz konusu kehanetin tercümesi ise şöyledir: “*Eğer domuzlar şehir meydanında koşuyorlarsa bir fırtınanın çıkması ya da kürek ve tarım işçilerinin ayaklanması.*”

Diğer taraftan bazı kehanetlerde yalnızca domuzlara özgü olan hareketler ele alınmıştır. Bunlardan bir kısmı domuzların dişleri ile alakalıdır. Örneğin sürüden sadece bir domuzun dişini gıcırdatması sahiplerinin evinin dağılacağı, sürünün tamamının dişlerini gıcırdatması ise ordunun zayıflayacağı işaretleri olarak düşünülmüştür. Domuzların dişlerini sivriltmeleri de “*Eğer domuzlar dişlerini sivriltiyorlarsa o şehir dağılacak [...].*” şeklinde yorumlanmıştır.

Metinde domuzların yorumlanan bir başka hareketi ise kamış, hurma yaprağı, çeşitli bitki döküntüleri ve kıl gibi şeyleri taşımalarıdır. Özellikle kamış taşımaları bazı ayrıntılar dâhil edilerek farklı biçimlerde ele alınmıştır. Şöyle ki evin içine kamış taşımaları ev sahibinin zengin olacağı, dışına taşımaları birtakım kayıplar yaşayacağı işaretleri olarak kabul edilmiştir. Domuzların kamış taşıyarak şehrin sokaklarında dolanmalarının da ticareti hareketlendireceğine inanılmıştır. Taşıdıkları kamışlarla burada oynamaları ise fırtına habercisi olarak görülmüştür. Aynı anlam

hurma yaprağı taşımalarına da verilmiştir: “Eğer bir domuz hurma yaprağı taşıyorsa bir fırtına yükselecek/çıkacak.” Çeşitli bitki köklerini taşımaları ise şöyle yorumlanmıştır: “Eğer ağızda bitki döküntüleri taşıyan bir domuz bir adamın evine girerse o evin sahibi servet edinecek.” Hurma ağacı lifi taşımaları ise kıtlık işareti olarak tanımlanmıştır. “Eğer bir domuz ağızda kıl taşıyorsa...” ifadesiyle başlayan kehanet ise ne yazık ki eksiktir. Ayrıca tabletteki kırıklar nedeniyle ne olduğu belirlenemeyen bir şeyin dişi bir domuz tarafından taşınması da “adamın eşi erkek çocuk taşıyacak” şeklinde yorumlanmıştır⁶⁷⁴.

Bu kehanetin devamında ise domuzların doğum yapması konu edilmiş ve yavruların sayısı, rengi, uzuvları ya da annenin yavruları yemesi gibi işaretler oldukça detaylı bir şekilde ele alınmıştır⁶⁷⁵. Bu kehanetlerden bazılarının tercümeleri şöyledir: “Eğer bir domuz dört yavru doğurursa erkek kardeşler bozuşacaklar, karı koca ayrılacak. Eğer bir domuz ikisi beyaz biri siyah üç yavru doğurursa sahibinin çocuklarının biri zengin olacak. Eğer bir domuz doğurur ve yavrunun iki başı olursa domuzun sahibi ölecek, domuzun sahibinin ağılı dağılacak. Eğer bir domuz doğurur ve yavrularından birini yerse sahibinin başına bir şey gelecek ya da şehir kıtlık görecek/adamın çocuğu ölecek⁶⁷⁶.”

3.1.2.22. Balık

Šumma Alu Serisi'nin 63. tabletinde yer alan 119 kehanetten yalnızca 79 tanesi kısmen korunabilmiştir. Bu kehanetlerin önemli bir kısmının ise koşul cümlelerinde eksikler bulunmaktadır. Ancak tabletin okunabilen kısımlarından amfibik (yüzergezer) ve suda yaşayan hayvanlardan bahsedildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan birisi balıktır. Metinde balıklarla ilgili günümüze ulaşan kehanetlerin bazıları şöyledir: “Eğer bir balık fırında/ocakta titrerse günün sonunda, o adamın evinde bir yas tutulacak. Eğer pişmiş bir balık takla atarsa bataklık/nehir kuruyacak. Eğer bir balık nehirde *Šulpae*'ye yaklaşırsa su ölü (cesetler) tarafından tıkanacak⁶⁷⁷.”

⁶⁷⁴ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 76-80.

⁶⁷⁵ Bu kısımda kalan kehanetler aynı zamanda doğum kehanetlerinin konusu olduğu için çalışmanın dördüncü bölümünde daha detaylı bir şekilde ele alınmıştır.

⁶⁷⁶ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 80-85.

⁶⁷⁷ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 249.; S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 156, 159.

3.1.2.23. Kaplumbağa ve Kurbağa

Güney Mezopotamya’da Fırat ve Dicle nehirlerinin getirdiği alüvyonlardan oluşan arazinin güneydoğusundaki bataklık alanlar çeşitli hayvanlara ev sahipliği yapmıştır⁶⁷⁸. Bu alanlarda yaşayan kaplumbağa ve kurbağa gibi amfibik (yüzergezer) hayvanların doğal habitatlarının dışına çıkararak yerleşim birimlerine gelmeleri ise kehanet işareti olarak görülmüştür. Bu işaretlerin anlamları da *Šumma Alu Serisi*’nin 63. tabletinde bir araya getirilmiştir. Tabletten son kısmında yer alan bu kehanetler metnin nispeten iyi korunmuş kısmıdır.

Söz konusu kehanetlerde kaplumbağaların insanların yaşadıkları alanlarda görülmesi felaket habercisi olarak değerlendirilmiştir. Kehanetlerin bir kısmında kaplumbağaların şehrin içerisinde görülmesi şöyle yorumlanmıştır: *“Eğer bir kaplumbağa şehir meydanında görülürse o sokak sessiz olacak, şehrin asil bir insanı ölecek. Eğer şehir meydanında bir su kaplumbağası görülürse o şehrin yöneticisi ölecek ve onun malları yağmalanacak. Eğer bir su kaplumbağası şehir meydanında geziniyorsa o sokak sessiz olacak, şehrin asil bir insanı ölecek. Eğer bir su kaplumbağası tapınakta görülürse o tapınak terk edilecek.”*

Kehanetlerin bir kısmında da kaplumbağaların evlerin içerisinde görülmesi ve yavrulamaları yorumlanmıştır: *“Eğer bir su kaplumbağası bir adamın evine girerse o ev dağılır. Eğer bir su kaplumbağası bir adamın evinde yavrularsa o ev dağılacak. Eğer bir kaplumbağa bir adamın evinde yavrularsa o ev dağılacak/fakirleşecek.”*

Kurbağalardan bahseden kehanetlerin tercümeleleri ise şöyledir: *“Eğer bir adamın evinde bir kurbağa görülürse o evin (sahipleri) değişecek. Eğer bir adamın evinde bir kurbağa sesi sürekli duyuluyorsa (o) evin dağılışı. Eğer bir adamın evinde bir kurbağa yavrularsa (o) evin dağılışı. Eğer bir adam tebētu (aralık/ocak) ayında kuyruğu olan bir kurbağa (iribaş) görürse o adam hasta olacak. Eğer bir kurbağa bir yılan öldürürse iyi olacak. Eğer bir şehre kurbağa yağarsa o şehri ölüm bekleyecek ve köpekler oradaki [...] yiyecek⁶⁷⁹.”*

⁶⁷⁸ S. Pollock, *age.*, 2017, s. 51.

⁶⁷⁹ S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 159-160.

3.1.2.24. Kuş

Kuşlar, Eski Mezopotamya’da yeryüzü ile tanrıların ikamet ettiği gökyüzü arasını işgal ettikleri için ilahi alana yakın varlıklar olarak görülmüşlerdir. Bu sebeple tanrılardan haber almak maksadıyla kuşları gözlemlemek ve onların gökyüzündeki hareketlerini yorumlamak sıklıkla başvurulan kehanet türlerinden biri olmuştur⁶⁸⁰. MÖ 2. binyılda, İsin-Larsa Krallıkları Dönemi’nde kuşların uçuş şekillerinden ve davranışlarından birtakım çıkarımlar yapılmasıyla başlanan bu kehanet türü zamanla kralların savaşlardaki kararlarını etkileyecek kadar büyük bir önem kazanmıştır⁶⁸¹. Böylelikle kuş gözlemciliğinin sırlarına vakıf uzmanlar özel bir unvan altında kralların emrinde devamlı olarak çalışmaya başlamıştır. Bu noktada biri Asarhaddan (MÖ 680-669) diğeri de Asurbanipal (MÖ 668-626) olmak üzere iki farklı Yeni Asur kralına danışmanlık yapan İssar-şumu-ereş adlı kâhinin bir mektubundan anlaşıldığı üzere kuş gözleminde uzmanlaşmış kâhinlere “*dāgil išşūrī*” denilmiştir⁶⁸².

Söz konusu kâhinin görev yaptığı dönem kuş kehanetleri ile alakalı belgelerin büyük bir kısmının da kayda geçirildiği zamana denk gelmektedir. Bu husustaki en önemli başvuru metni *Šumma Alu Serisi*’dir⁶⁸³. Nitekim serinin 64-79. tabletleri kartal, şahin, karga, tavuk, keklik, kırlangıç, güvercin ve kaz gibi farklı kuş türlerinin gözlemlenmesi sonucu elde edilen yorumlar bir araya getirilerek oluşturulmuştur. Bunların yanında serinin ikinci tabletinde yer alan kehanetlerin bir kısmında da kekliklerden bahsedilmiştir. Maalesef *Šumma Alu Serisi*’ndeki kehanetlerin büyük bir kısmı günümüze kadar ulaşamamıştır⁶⁸⁴.

Bununla birlikte Kassit Kralı Meli-Şipak Dönemi’ne (1186-1172) ait BM 108874 envanter numaralı belge ve onun Yeni Asur Dönemi’ne tarihlene K.6278+envanter numaralı kopyasında oldukça iyi korunmuş 25 kehanet bulunmaktadır. Bu kehanetler insanlar herhangi bir işle uğraşırken yakınlarında uçan şahinlerin ve kargaların gözlemlenmesiyle elde edilmiştir.

⁶⁸⁰ J. Hirvonen, *age.*, 2014, s. 41.; Şeyma Ay Arçın, “Eski Mezopotamya Yazılı Kaynaklarında Muşen/İşşūru “Kuş” ve Sembolizmi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. 39, 2019, s. 502.

⁶⁸¹ Gilbert J. P. McEwan, “A Seleucid Augural Request” *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie*, Vol. 70, Tübingen 1980, s. 58.; Nicla De Zorzi, “Bird Divination in Mesopotamia New Evidence From BM 108874” *KASKAL*, Vol. 6, 2009, s. 90.

⁶⁸² S. Parpola, *age.*, 1993a, s. XXVI, 8.; N. De Zorzi, *agm.*, 2009, s. 88.

⁶⁸³ S. M. Maul, *agm.*, 2007, s. 366.

⁶⁸⁴ N. De Zorzi, *agm.*, 2009, s. 89.; J. Hirvonen, *age.*, 2014, s. 41-42.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 251-252.

Kehanetlerde bu kuşların uçuş şekilleri detaylı bir şekilde tanımlanmıştır. Çünkü kehanetin olumlu ya da olumsuz bir bildirimde bulunması uçuşun başlangıç ve bitiş yönlerine bağlanmıştır. Örneğin birisi yolculuğa çıktığı anda bir şahinin onun solundan sağına doğru uçması ve ardından arkasına geçmesi o kişinin gittiği yerde bir kâr elde edeceği ve mutlu olacağı şeklinde yorumlanmıştır. Aynı hareketi bir karganın yapması ise şöyle yorumlanmıştır: “*Eğer bir adam seyahate çıkar ve bir karga onun sağından ilerlerse o adam karar verdiği yere gitmez ve (bundan dolayı) tatmin olmaz.*”

Ayrıca şahinlerin saban süren birinin sağından soluna doğru hareket etmeleri bolluk işareti olarak değerlendirilirken aksi yöndeki hareketleri ise verimsizliğin göstergesi olarak yorumlanmıştır. Bir başka kehanette ise şahinlerin bu hareketleri tanrılara sunulan kurbanların kabul olup olmayacağına ilişkin bir işaret kabul edilmiştir: “*Eğer bir adam tanrısına kurban sunmak üzereyken bir şahin onun sağına soluna geçerse... tanrısı onun kurbanını kabul edecek*”.

Öte yandan *Šumma Alu Serisi*'nin beşinci tabletinde yer alan kehanetlere benzer bir şekilde bir evin temeli kazılırken kuşların orada uçmaları da yorumlanmıştır: “*Eğer bir adam bir evin temelini kazar ve tuğlaları bırakır ve (o anda) bir şahin adamın solundan sağına geçerse o ev büyük olur ve o evin efendisi yaşlanır*”. Ayrıca şahinlerin ikamet edilen bir evin etrafında uçmalarının da o evdeki hastanın sağlık durumu hakkında bazı işaretler sunduğuna inanılmıştır⁶⁸⁵. Buna göre bir şahinin sabahleyin evin arkasında sol köşeden sağ köşeye doğru uçması bir hastanın iyileşeceğinin, aksi yönde hareketi de hastalığının uzun bir süre devam edeceğinin, evin arkasından uçup gitmesi ise hastanın öleceğinin habercisi olarak değerlendirilmiştir. Keza Eski Babil Dönemi'ne ait A 3439 a+b envanter numaralı bir belgede de hastanın üzerinde güvercin uçmasının onun kısa süre içerisinde öleceğinin işareti olduğu ifade edilmiştir: “*Eğer bir güvercin hasta bir adamın üzerinde uçuyorsa o adam kısa bir sürede ölecek ya da o (hastalık) onu bir yıl içerisinde terk edecek*”⁶⁸⁶.

Kuş kehanetlerinin öncüsü sayılabilecek Eski Babil Dönemi'ne ait diğer bir metinde de şahinlerin toplu bir şekilde şehrin üzerinde görülmesinin uğursuzluk getirdiğinden bahsedilmiştir. BM 113915 envanter numaralı bu belgede yer alan kehanetlerden bazıları şöyledir: “*Eğer şahinler şehirde toplanırsa o şehirde*

⁶⁸⁵ N. De Zorzi, agm., 2009, s. 85, 91-95.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 140-141.

⁶⁸⁶ F. W. Geers, agm., 1926, s. 23, 31.

*talihsizlikler yaşanacak. Eğer birçok şahin aynı anda şehirde görülürse. O şehir terkedilecek*⁶⁸⁷.”

Šumma Alu Serisi'nden bir bölüm olduğu düşünülen YBC 16934 envanter numaralı belgede yer alan kehanetlerde ise şehrin üzerinde kartalların uçuşu yorumlanmıştır. Söz konusu metne göre kartalların şehrin önünde toplanmaları ordunun düşeceğinin, döne döne uçmaları da düşmanın şehre el koyacağına işaretidir⁶⁸⁸.

Šumma Alu Serisi'nin ikinci tabletinde ise şehrin çeşitli bölgelerinde keklüklerin görülmesi yorumlanmıştır. Ancak burada kuşların uçuşu ya da sayıları değil renkleri vurgulanmıştır: “Eğer beyaz bir keklük şehirde görülürse fiyatlar düşecek, Adad'ın felaketi. Eğer beyaz bir keklük sarayın çatısında görülürse kral için karanlık bir gün” Siyah bir keklüğün şehirde görülmesi ise bazı bölümleri eksik olan bir kehanette hem “ay/güneş tutulması” ile hem de “veba” ile ilişkilendirilmiştir⁶⁸⁹.

Öte yandan kuşlar kâhinlerin krallara göndermiş olduğu raporların ve mektupların da konusu olmuştur. Hangi kâhin tarafından yazıldığı belirlenemeyen bir raporda *Šumma Alu Serisi*'nden iki kehanete atıf yapılmıştır. Şahinlerin avlanmasından bahseden bu kehanetlerden birinin sonuç cümlesinin olduğu kısımda eksiklik vardır. Okunabilen kısımda ise bir şahinin avını bir başka şahinin kapması düşmanların yapacağı yağmanın işareti olarak tanımlanmıştır. Diğer kehanetin tercümesi ise şöyledir: “Eğer bir şahin bir adamın evinin üstünde avlanırsa orada üç ölüm olacak⁶⁹⁰.” Kâhin Balasî tarafından gönderilmiş bir mektupta da hem kargalardan hem de şahinlerden bahsedilmiştir. Mektubun ilgili kısımları şöyledir: “Eğer bir karga bir adamın evine bir şey getirirse söz konusu kişi kendine ait olmayan bir şey elde edecek. Eğer bir şahinin veya karganın taşıdığı bir şey bir adamın evine düşerse ... söz konusu evde işdihi olacak. İşdihi⁶⁹¹ kazanç (demektir).” Mektubun devamında ise herhangi bir tür belirtilmeden kuşların avlarını bir evin üzerine düşürmesi büyük bir mirasın habercisi olarak gösterilmiştir⁶⁹².

⁶⁸⁷ Duane E. Smith, “Portentous Birds Flying West: On the Mesopotamian Origin of Homeric Bird-Divination”, *Journal of Ancient Near Eastern Religions* 13, 2013, s. 59.; David B. Weisberg, “An Old Babylonian Forerunner of *Šumma Alu*,” *Hebrew Union College Annual*, Vol. 40-41, 1969, s. 94.

⁶⁸⁸ Sally Moren, Benjamin R. Foster, “Eagle Omens from *Šumma Alu*,” *A Scientific Humanist: Studies in Memory of Abraham Sachs (Occasional Noah Kramer Fund, 9)*, Philadelphia 1988, s. 277, 280.

⁶⁸⁹ S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 67.

⁶⁹⁰ H. Hunger, *age.*, 1992, s. XVIII, 129.

⁶⁹¹ CAD, I-J, s. 234-235.

⁶⁹² S. Parpola, *age.*, 1993a, s. 42.

Buna karşılık *Šumma Alu Serisi*'nin yılanlarla ilgili 24. tabletinde şahinin düşürdüğü avın bir yılan olmasının uğursuzluk getirdiği ve yılanın düştüğü evin sahibinin mal varlığına devlet tarafından el koyulacağı ifade edilmiştir⁶⁹³. YBC 16934 envanter numaralı belgede de benzer yorumlar kartallar için yapılmıştır. Nitekim kartalın evin penceresinde tüneyen bir güvercini avlaması “*bir el evi ele geçirecek*” şeklinde yorumlanırken kartalın avladığı güvercini çatının üzerinde yemesi ev sahibini memnun edecek miktarda miras kalacağını işaretleri olarak görülmüştür⁶⁹⁴. Aynı ifadeler BM 113915 envanter numaralı belgede de geçmektedir. Ayrıca kartalın birisinin önünde balık veya kümes hayvanını yemesinin ona uğursuzluk getirdiğinden de bahsedilmiştir. Buna karşılık şahinin keklik yemesinin uğur getirdiğine inanılmıştır.

Aynı metinde kartalın avını ordunun önüne bırakmasının ise olumlu bir anlam taşıdığı ifade edilmiştir: “*Eğer bir kartal bir kuşu yakalar ve ordunun önüne bırakırsa o ordu nereye giderse (ganimet) payını alır.*” Kartalların ordunun yolunun üzerinde birbirleriyle kavga etmelerinin ise uğursuzluk getirdiğine inanılmıştır. *Šumma Alu Serisi*'nin 79. tabletinde ise ordusunun başında sefere çıkmış olan kralın etrafında şahinlerin uçması art arda kazanılacak zaferlerin habercisi olarak görülmüştür: “*Eğer bir kral ordusunu toplar ve düşman topraklarına sefere çıkarsa (ve bu esnada) bir şahin kralın sağından soluna doğru geçerse o kral her nereye giderse zafer kazanacak*⁶⁹⁵.”

⁶⁹³ S. M. Freedman, *age.*, 2006b, s. 64.; D. E. Smith, *agm.*, 2013, s. 62.

⁶⁹⁴ S. Moren, B. R. Foster, *agm.*, 1988, s. 280.

⁶⁹⁵ D. B. Weisberg, *agm.*, 1969, s. 93-94.; D. E. Smith, *agm.*, 2013, s. 57, 59.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA DOĞUM KEHANETLERİ

4.1. DOĞUM ANOMALİLERİNİN YORUMLANMASI

Eski Mezopotamya'da bir doğumun sorunsuz şekilde gerçekleştiğini ifade etmek için Sumerce “*ŠI.SÁ*”, Akadça “*ešēru*⁶⁹⁶”; doğum anında yaşanan güçlükler (distosi)⁶⁹⁷ için de Sumerce “*LA.RA.AH*”, Akadça “*pušqu/pašāqu*⁶⁹⁸” terimleri kullanılmıştır. Bir sebepten dolayı olağanın dışında bir görünüme sahip olarak doğmuş yavrulara ise “*izbu*⁶⁹⁹” denilmiştir. Modern tıpta bu durum yani normalden uzaklaşma/sapma hâline ya da doğuştan şekil bozukluğuna⁷⁰⁰ “anomali” adı verilmiştir⁷⁰¹.

Etraflarında olan biten hemen hemen her şeyi tanrısal bir işaret olarak gören Mezopotamya toplumları, olağandan farklı biçimde doğmuş insan ya da hayvan yavrularının da kadere etki edecek özel anlamlar taşıdıklarına inanmışlardır. Bu sebeple nadiren gerçekleşen bu durumların varlığından hem haberdar olmak istemişler hem de onların görünümlelerinden yola çıkarak geleceğe dair yorumlar yapmışlar ve bunları kayıt altına almışlardır⁷⁰². Bu hususta bilinen en eski belge, Belşunu adlı birinin şahit olduğu sıra dışı doğumun anlamını Kâhin Şamaş-muballit'ten öğrenmek için yazdığı, Eski Babil Dönemi'ne tarihlenen bir mektuptur.

Öte yandan kâhinlerin sıra dışı doğumlarla ilgili görüşleri yalnızca halk tarafından değil zaman zaman krallar tarafından da önemsenmiştir. Nitekim onların krallarla yaptıkları yazışmalarda bazen sıra dışı doğumlardan bahsedilmiştir. Bu hususta

⁶⁹⁶ M. Stol, *age.*, 2000, s. 129, 257.

⁶⁹⁷ Türkçe Tıp Dili Kılavuzu, Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Türkçe Tıp Dili Kurulu, s. 24.

⁶⁹⁸ Miguel Civil, “Medical Commentaries from Nippur”, *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 33, No. 3, Chicago 1974, s. 331.

⁶⁹⁹ CDA, I, s. 137.; CDA, I, s. 317. Jean Bottéro'ya göre, Enki ve Ninmah arasındaki çekişmenin sonucunda Enki'nin kudretini göstermek için yarattığı ve tamamen kusurlu, yeteneksiz doğan; hareketsiz, şekilsiz, tepkisiz, güçsüz ve dilsiz bir yaratık bu tanıma uymaktadır. Bkz. J. Bottéro, *agm.*, 2005e, s. 92. “*Umul*” adı verilen bu yaratık hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Gökhan Kağnıcı, “Insights from Sumerian Mythology: The Myth of Enki And Ninmah and the History of Disability”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 33, S. 2, 2018b, s. 429-450.

⁷⁰⁰ Anormal şekilde gelişen ceninleri ve buna neden olan durumları inceleyene bilim dalına “teratoloji” adı verilmiştir. Bkz. Jeffrey M. Dicke, “Teratology: Principles and Practice”, *Medical Clinics of North America*, Vol. 73/3, 1989, s. 567. Hellenic mucize anlamındaki “*terato*” kelimesinden türetilmiş olan bu terimin başta Roma olmak üzere Eski Batı kaynaklarında geçen uğursuz bir kehanet işareti olarak tanımlanan “canavar doğumlarla” da ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bkz. U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 262-263.

⁷⁰¹ Utkan Kocatürk, *Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü, İngilizce, Latince, Grekçe Tıp Terimlerinin Dilimizdeki Açıklamalı Karşılıkları*, Ankara 1994, s. 57.

⁷⁰² J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 55-56.; S. H. Hooke, *agm.*, 1955, s. 337.; H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2013, s. 37.

Hem Eski Babil krallarına hem de Yeni Asur krallarına gönderilen birkaç rapor ve mektup keşfedilmiştir. Söz konusu belgelerin varlığı sıra dışı doğumların krallar için bir anlam taşıdığına işaret etse de belgelerin sayılarının azlığı bu kehanet geleneğinin hiçbir zaman iç organ falı ya da göksel kehanetler kadar önemsenmediğini göstermektedir. Nitekim belgelerden anlaşıldığı üzere bu kehanet işaretlerini keşfetmeleri için kâhinlere özel görevlendirme yapılmamıştır⁷⁰³. Zira bu şekilde doğmuş hayvan ya da insanın varlığı kolayca fark edilebilmekte ve herkes tarafından rapor edilebilmekteydi. Bununla birlikte önemli olduğu düşünülen konular bildirildiğinde anomali kırsal bölgelerde doğmuş olsa bile merkezlere götürülüp detaylı bir şekilde incelenmiştir. Bu işten sorumlu kâhinler ise esasında iç organ falı konusunda uzman olan *bārū*'lar olmuştur⁷⁰⁴.

Kâhinlerin doğumları yorumlarken başvurdukları temel kaynak ise “*Šumma İzbu Serisi*” olarak adlandırılan ve yaklaşık 2000 kehanetten oluşan bir kılavuzdur. Burada geçen kehanetlerin bazıları Eski Babil Dönemi’nde ortaya çıkmış olmakla birlikte büyük bir çoğunluğu Asurbanipal Kütüphanesi’nde 24 tableti kapsayacak şekilde derlenmiştir. Ayrıca söz konusu kehanetlerin MÖ 2. binyılın ortalarında Elam, Ugarit, Emar ve Hattuša gibi Mezopotamya dışında kalan merkezlere de yayıldığı görülmektedir⁷⁰⁵. Hatta *Šumma İzbu Serisi*’nde geçen kehanetlerin Hellenistik Dönem’e kadar neredeyse eksiksiz bir şekilde aktarıldığı bilinmektedir⁷⁰⁶. Bazı araştırmacılar ise bu kehanet geleneğinin Hellen, Etrüsk ve Roma toplumları tarafından da devam ettirildiğini iddia etmektedirler⁷⁰⁷.

Šumma İzbu Serisi’nde yer alan kehanetlerin çoğunluğu hayvanların ve insanların uzuvlarının eksik/fazla veya farklı biçimde ve yanlış yerde olması, cilt sorunları gibi durumların yorumlanmasıyla elde edilmiştir. Bu noktada söz konusu kusurların Eski Mezopotamyalılar tarafından tamamen uğursuz durumların işareti olarak kabul edilmediğini söylemek gerekir⁷⁰⁸. Ancak uğursuz bir işaret tespit edildiğinde onun

⁷⁰³ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 7-9.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 262-263, 272.; H. Hunger, *age.*, 1992, s. 129-132.

⁷⁰⁴ S. M. Maul, *agm.*, 2007, s. 367.

⁷⁰⁵ F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 88.; S. M. Maul, *agm.*, 2007, s. 367.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 265.

⁷⁰⁶ Nicola De Zorzi, “Teratomancy at Tignānum: Structure, Hermeneutics, and Weltanschauung of a Northern Mesopotamian Omen Corpus” *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 69, 2017, s. 125.

⁷⁰⁷ John Jacobs, “Traces of the Omen Series *Šumma İzbu* in Cicero, *De Divinatione*”, *Divination and Interpretation of Signs in the Ancient World*, Chicago 2010, s. 319.

⁷⁰⁸ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 262.

kötü etkilerinden kurtulmak için doğumun olduğu evde *namburbi* ritüeli yapılmıştır⁷⁰⁹. Bununla birlikte az sayıda kehanette yenidoğanın cinsiyeti, sayısı gibi olağan durumlar da göz önüne alınmıştır⁷¹⁰. Bazı kehanetler ise uğurlu uğursuz zamanlarla ilgilidir⁷¹¹.

Serinin ilk dört tabletti insan doğumuna ayrılmıştır. Beşinci tablet koyunlar, 18. tablet keçiler, 19. tablet sığırlar, 20. ve 21. tabletler atlar, 22. tablet domuzlar, 23. tablet köpekler, 24. tablet ceylanlar ile alakalıdır. İster insanlar ister hayvanlarla alakalı olsun bu tabletlerde yer alan kehanetlerin genelinde yenidoğanlarda görülen oluşum bozukluklarından birtakım çıkarımlar yapılmıştır. Aynı şekilde 6-17. tabletlerde de benzer durumlar yorumlanmıştır. Ancak buradaki kehanetlerin koşul cümlelerinde insan ya da hayvan ayrımı yapılmadan yenidoğan için yukarıda açıkladığımız “*izbu*” ifadesi kullanılmıştır. Araştırmacılar bu ifadeyi modern tıbbı uygun bir biçimde “*anomali*” olarak çevirmişlerdir. Şu hâlde doğum kehanetlerini koşul cümlelerine göre “insan doğumu”, “hayvan doğumu” ve “anomali doğum” olarak üç ana başlık altında ele almak mümkündür⁷¹².

Fakat farklı başlıklar altında inceleniyor olsalar da doğum kehanetlerinin bazı ortak paydaları bulunmaktadır. Zira işaretlerden hem kralın ve onun kontrolündeki ülkenin kaderini etkileyecek hem de halktan birinin ve onun sorumluluğunda olan ailesini etkileyecek çıkarımlar yapılmıştır. Bu noktada 1-17. tabletler genel 18-24. tabletler daha çok kişisel talihle alakalıdır. Bir başka husus da yenidoğanın görünümündeki farklılıkların zaman zaman belirli hayvanlarla benzeşim kurularak ifade edilmiş olmasıdır. Burada insanlar ve hayvanlar arasında bir fark gözetilmediğini belirtmek yerinde olacaktır. Zira bir insan yavrusu ile bir hayvan arasında bağ kurulduğu gibi hayvan yavrusu da başka bir hayvana hatta insana benzetilmiştir. Çıkarımlar ise uzva ve onun vücudun hangi kısmında kaldığına göre değişiklik göstermiştir. Örneğin vücudun üst kısmında yer alan baş en yüksek mevki yani kralı, vücut ve baş arasındaki bağlantıyı kuran boyun ise saltanatın gücünü temsil etmiştir. Keza aslan, kralın ve ordunun gücünün, boğa da düşmanlar karşısındaki üstünlüğün göstergesi olmuştur. Buna karşılık kurt ve köpek hastalık ve kargaşanın sembolü görülmüştür. Önemli bir nokta da sağ ve

⁷⁰⁹ Richard Caplice, “Namburbi Texts in the British Museum. I”, *Orientalia, Nova Series*, Vol. 34/2, 1965, s. 127-129.

⁷¹⁰ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 262.

⁷¹¹ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 72.

⁷¹² E. Leichty, *age.*, 1970, s. 2-3, 84, 91.; Nicla De Zorzi, “The Omen Series Şumma Izbu: Internal Structure and Hermeneutic Strategies”, *KASKAL* (Rivista di storia, ambienti e culture del Vicino Oriente Antico), Vol. 8, 2011, s. 44.; F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 88.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 267.

sol arasında bir ayrım olduğudur. Şöyle ki vücudun sol tarafındaki işaretlerin düşmanın kaderi hakkında sağ tarafındaki işaretlerin ise kendileri ile alakalı mesajlar verdiğiğine inanılmıştır. Bu nedenle sağ tarafta görülen kusur olumsuz, sol tarafta görülen olumlu kabul edilmiştir⁷¹³.

4.1.1. İnsan Doğumu

Šumma Īzbu Serisi'nin ilk dört tabletinde genel olarak insan doğumunda görülen olağanüstü durumlara verilen anlamlar bir araya getirilmiştir. Her birinde farklı işaretlerin ele alındığı bu tabletlerin ilkinde doğum öncesi işaretlerin de yorumlandığı küçük bir kısım da vardır. “*Eğer bir kadın hamileyse ve onun karnındaki bebek...*” ifadesiyle başlayan dört kehanette annenin karnından “ağlama” ve “tıslama” benzeri bir ses duyulmasının hem aile hem de ülke için birtakım olumsuzlukların habercisi olduğundan söz edilmiştir⁷¹⁴.

Metnin geri kalanını oluşturan “*Eğer bir kadın ... doğurursa*” şeklinde başlayan kehanetlerde de ilk olarak yenidoğan ile çeşitli hayvanlar arasında kurulan benzerlikler ele alınmıştır. Mezopotamya’da görülen çeşitli yabani ve evcil hayvanların sıralandığı bu kehanetlerin bir kısmı kırıklar nedeniyle tam olarak okunamamıştır. Fakat okunabilen kısımlarda bazı hayvanların doğumun olduğu evi, bazılarının da ülkenin tamamını etkileyecek olaylarla ilişkilendirildiği görülmektedir. Tabletteki kırıklar hane halkını ilgilendiren ön görülerin olduğu bölümlerde daha fazladır. Bu hususta eksiksiz olarak günümüze ulaşan bir kehanetin tercümesi ise şöyledir: “*Eğer bir kadın bir köpek doğurursa (o) evin sahibi ölecek ve onun evi dağılacak...*” Devamında da ülkenin tamamını ilgilendirecek bir salgın hastalıktan bahsedilmiştir. Zira köpek ve kurt bu salgın gibi bir sebepten dolayı insanların kontrolden çıkacağı (çılına döneceğinin) işareti olarak görülmüştür. Mezopotamya toplumlarının köpekler ve kurtlar ile aynı familyadan olduğunu düşündükleri aslan⁷¹⁵ da şehrin ele geçirilmesi ve kralın tutsak edilmesiyle ilişkilendirilmiştir. Veliahtın talihinin açık olması ise ülkede koça veya kediye benzer bir bebeğin doğmasıyla alakalı görülerek “*Eğer bir kadın bir koç/kedi doğurursa prensin rakibi olmayacak.*” şeklinde ifade edilmiştir. Buna karşılık domuza benzer bir bebeğin dünyaya gelmesi ülke yönetiminde haremın etkisinin artacağı anlamına geldiği “*bir kadın tahtı ele geçirecek*” şeklinde ifade edilmiştir. Kuşun ise

⁷¹³ N. De Zorzi, agm., 2011, s. 45, 54, 61-62.; U. S. Koch, age., 2015, s. 263-264.

⁷¹⁴ E. Leichty, age., 1970, s. 32.; U. S. Koch, age., 2015, s. 267.; M. Stol, age., 2000, s. 160.

⁷¹⁵ J. Black, A. Green, age., 2017, s. 178.

ülkeye huzur getireceğine inanılmıştır. Kuvvetle muhtemel cüssesinden dolayı fil israfın sembolü olarak kabul edilmiştir. Eşek ve boğa ise kralın ülkeyi baskıcı bir şekilde yöneteceğinin işareti olarak gösterilmiştir⁷¹⁶. Başka bir kehanette “*boğa adam*”⁷¹⁷ olarak adlandırılan mitolojik yaratığın doğumunun da buna sebep olacağına değinilmiştir. Ayrıca söz konusu kehanette halkın da bu durumdan etkileneceği şöyle dile getirilmiştir: “*Eğer bir kadın Şamaş’ın oğlu boğa (boğa adam)*”⁷¹⁸ doğurursa ülkede zorba bir kral olacak ve halk mutsuz olacak”. Yine mitolojik bir varlık olan “*Humbaba*”nın⁷¹⁹ doğumunun da kralın ve oğlunun sürgün edileceğine işaret ettiğine inanılmıştır⁷²⁰.

Doğum kehanetlerinin bu kısmında yorumlanan bir diğer husus ise yenidoğanda görülen sakatlık/engel ve oluşum bozukluklarıdır⁷²¹. Bu noktada böyle doğmuş olan çocukların uğursuz olduğuyla alakalı kesin bir inanın olmadığı hatırlanmalıdır. Nitekim bazı durumlar çeşitli fenalıkların işareti görülürken bazılarının bir müjde olduğu düşünülmüştür. Örneğin sakat ya da cüce bir bebeğin doğduğu evdeki erkeğin acı çekeceği öngörülmüştür. Keza kör bir çocuğun doğması da uğursuzluk sayılmıştır: “*Eğer bir kadın kör bir çocuk doğurursa ülke huzursuz olacak, (o) evin erkeğinin işleri rast gitmeyecek*” Buna karşılık sağır ve göz kapakları kıvrılmış çocuklar ekonomik refahın işareti olarak görülmüştür. İki yüze sahip bir bebek ise zorba bir kralın saltanatının son bulacağı anlamına gelmiştir⁷²².

Son bölümde kalan kehanetlerde ise çoklu doğumlar yorumlanmıştır. Mezopotamya toplumlarında çocuk sahibi olmaya özellikle de erkek çocuk sahibi olmaya önem verilmiştir. Zira çocukların hem günlük hayatta hem de öteki dünyada ailelerine faydaları olacağına inanılmıştır⁷²³. Hatta çocuk sahibi olmayan kişiler ölümlerinden sonra öteki dünyada ruhlarının rahat edebilmesini sağlayacak ritüelleri

⁷¹⁶ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 32-34.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 267.

⁷¹⁷ Güneş Tanrısı Şamaş’ın hizmetinde çalıştığına inanılan, insan başına sahip fakat boynuzları olan, vücudunun aşağı kısımları ve bacakları bir boğanınki ile aynı mitolojik bir varlık. Bkz. J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 66-67.

⁷¹⁸ M. Stol, *age.*, 2000, s. 160.

⁷¹⁹ *Gilgamiş Destanı*’nda Sedir Ormanı’nın koruyucu olarak anlatılan, insan vücuduna ve aslan pençelerine sahip, uzun saçlı-sakallı canavara benzeyen bir yüzü olduğuna inanılan mitolojik bir varlık. Bkz. J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 142.

⁷²⁰ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 33, 39.

⁷²¹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 267.

⁷²² E. Leichty, *age.*, 1970, s. 36-38.

⁷²³ P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 272, 274.

gerçekleştirmeleri için evlatlık edinmişlerdir⁷²⁴.

Fakat kehanetler söz konusu olduğunda aynı anda birden fazla kardeşin doğması farklı anlamlar taşıyabilmektedir. Özellikle birden fazla erkek çocuğun doğması hem aileye hem de ülkeye zarar verecek uğursuz bir durum olarak görülmüştür⁷²⁵. Nitekim ikiz erkek çocukların hem babalarının hem de ülkenin zor zamanlar geçirmesine sebep olacağı kabul edilmiştir. Ayrıca bu çocukların halkın da hâlinde mutsuz olacağına göstergesi olduğu düşünülmüştür. Üstelik daha anne karnındayken çocukların sağlıklı bir şekilde hayata gelebilmeleri için koruyucu kanunlar⁷²⁶ ortaya koyan bu toplumlar çoklu doğumlarda erkek çocukların ölmesini yeğlemişlerdir. Zira sağlıklı dört erkek çocuğun doğması düşmanın ülkeyi ele geçireceği ve soyluları öldüreceği şeklinde yorumlanırken çocukların ölmesine tam tersi bir anlam verilmiştir: “*Eğer bir kadın dört erkek doğurursa ve onlar ölürse bir düşman şehri kuşatacak fakat ele geçiremeyecek ve düşmanın soyluları öldürülecek.*” Buna karşılık iki kızın doğdukları eve, üç kızın ülkeye, beş ve altı kızın da her ikisine birden fayda sağlayacağına inanılmıştır. Dört kız bir kehanette uğurlu bir başkasında uğursuz sayılmıştır. Erkeğin ve kızın bir arada doğması ise hoş karşılanmamıştır: “*Eğer bir kadın üç erkek, iki kız beş çocuk doğurursa ülke perişan olacak, kral kayıplara karışacak, (o) evin sahibi ölecek.*” Yedi, sekiz ve dokuz çocuk cinsiyet farkı gözetmeksizin olumsuz kabul edilmiştir. Yedi çocuk insanların çocuklarını satacağının işareti olarak görülürken sekiz ve dokuz çocuk ülkede israfın artacağı şeklinde yorumlanmıştır⁷²⁷.

Diğer taraftan bu kehanetler türetilirken sadece niceliğin göz önüne alındığını söylemek yetersiz kalır. Zira yukarıdaki örneklerde olduğu gibi cinsiyet farklılıklarının ayırt edici bir noktada yer aldığı anlaşılmaktadır. Bunların yanı sıra kehanetlerde doğum esnasında görülen birtakım zorlukların, yenidoğanın uzuvlarındaki eksiklikler ve oluşum bozukluklarının bir değerlendirilmesinin yapıldığı da bilinmektedir. Örneğin iki erkeğin (kızlardan bahseden kehanetin sonuç cümlesi eksik) ayaklarının önde gelmesi

⁷²⁴ H. Kaya Hasdemir, agm., 2019, s. 71.

⁷²⁵ M. Stol, age., 2000, s. 202.

⁷²⁶ Bu hususta çok sayıda kanun maddesi bulunmakla birlikte farklı dönemlere ait iki örnek şöyledir: Hammurabi Kanunları 209. madde: “*Eğer bir bey, bey sınıfından bir kimsenin kızını döver ve içindekini artırırsa (çocuğunu düşürürse) içindeki için 10 şekel gümüş ödeyecektir*”. Orta Asur Kanunları 53. madde: “*Eğer bir kadın kendi kendine (isteyerek) bir çocuk düşürürse onu itham ve ispat ederlerse kazığa çakacaklar, onu gömmeyeceklerdir. Eğer çocuğunu düşürme esnasında ölürse onu kazığa çakacaklar ve gömmeyecekler...*” Bkz. M. Tosun, K. Yalvaç, age., 1989, s. 206, 255.

⁷²⁷ P. Bordreuil, et al., age., 2012, s. 274. E. Leichty, age., 1970, s. 39, 42-44.; Julio César Pangas, “Birth Malformations in Babylon and Assyria” *American Journal of Medical Genetics*, Vol. 91/4, 2000, s. 319.

(ters doğum) kötü görülmüştür. Yine doğan çocukların burunlarının ve ayaklarının olmaması da israfın işareti olduğu düşünülmüştür: “Eğer bir kadın iki (çocuk) doğurursa ve onların burunları ve ayakları yoksa kralın ülkesinde israf olacak.” Ayrıca “Eğer bir kadın ikiz doğurursa ve onlar kaburga kemiklerinden birleşirse...” şeklinde başlayan kehanet dizisinde yapışık ikizlerin el ve ayaklarındaki eksiklikler yorumlanmıştır. Tamamı savaş hâlinde bahsedilen bu kehanetlerde sol elin olmaması düşmanın bozguna uğratılacağına müjdecisi olarak görülürken sağ elin olmaması mağlubiyetin göstergesi olarak kabul edilmiştir⁷²⁸.

Benzer kehanetler *Šumma Īzbu Serisi*'nin kısmen korunmuş⁷²⁹ olan ikinci tabletinde de yer almaktadır. Ancak buradaki kehanetlerin koşul cümlesi “Eğer bir kadın doğum yapar ve (çocuğun) iki başı varsa...” ifadesi ile başlayıp sonrasında baştan ayağa kadar vücudun çeşitli bölgelerinde görülen oluşum bozukluklarından bahsedilerek devam etmiştir. Aynı zamanda söz konusu kehanetlerde geçen işaretlerin hepsi birer felaket habercisi olarak görülmüştür. Bunlardan ikisi metinde şöyle geçmektedir: “Eğer bir kadın doğum yapar ve (çocuğun) iki başı, iki ağzı, iki omurgası, dört eli (ve) dört ayağı varsa ülkede felaket. Eğer bir kadın doğum yapar ve (çocuğun) iki başı, iki ağzı, dört eli, dört ayağı varsa (fakat) onların beli birse o şehir korkunç felaketler yaşayacak...”

Buna ek olarak serinin birinci tabletinde “bir kadın ... hayvanı doğurursa” ifadesiyle yenidoğan ve hayvanlar arasında kurulan benzerlik ikinci tablette “eğer bir kadın bir çocuk doğurursa ve çocuk ... hayvanın başına/gözüne sahipse” şeklinde yalnızca bir bölge ile sınırlı tutulmuştur. Nitekim metnin başında aslan, kurt, köpek, maymun, kaz, domuz, yılan, kuş başına sahip bir çocuğun doğması yorumlanmış ve bu hayvanlardan sadece domuz başı uğurlu sayılmıştır. Zira aslan⁷³⁰ ve yılan başlı çocuk zorba bir kralın, kaz ve maymun başlı çocuk tahtın bir başkası tarafından ele geçirileceğinin, kurt ve köpek başlı çocuk ülkede yaşanacak bir katliamın, kuş başlı çocuk ülkenin yok olacağına işareti olarak görülmüştür. Başlı domuzla benzeyen çocuk

⁷²⁸ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 39-44.

⁷²⁹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 267.

⁷³⁰ Mezopotamya edebi geleneğinde aslan, tanrılar ve savaşçı krallar için kullanılan bir benzetmedir. Bu sebeple halktan bir kadının böylesine büyük güçlerin simgesine sahip bir çocuğu doğurması hoş karşılanmamış olmalıdır. Nitekim bu özelliğin yalnızca kralın çocuğuna ait olması gerektiği *Šumma Īzbu Serisi*'nin dördüncü tabletinde geçen bir kehanetten anlaşılmaktadır. Bu kehanette kraliçenin aslanın yüzüne sahip bir çocuk doğurmasının uğurlu olduğundan söz edilmiştir: “Eğer kraliçe bir doğum yaparsa ve (çocuğun) yüzü bir aslanın yüzüyse kralın rakibi kalmayacak”. Bkz. J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 48.; E. Leichty, *age.*, 1970, s. 70.

ise ailenin sahip olduğu hayvanların üreyerek sayılarının artacağı⁷³¹ işareti olarak görülmüştür. Ayrıca metinde domuzun veya aslanın gözüne benzer göze sahip bir çocuğun doğmasından da bahsedilmiştir. Fakat bu kehanetlerin sonuç cümleleri eksiktir.

Bununla birlikte gözlerin yorumlandığı başka kehanetler bulunmaktadır. Hatta metnin önemli bir kısmını oluşturan bu kehanetlerde gözün sayısı, konumu, büyüklüğü gibi özelliklerden yola çıkarak birçok çıkarımda bulunulmuştur. Nitekim gözleri olmayan bir çocuğun doğması ülkede kıtlık yaşanacağı⁷³², alında tek gözü olan çocuk, prensin tüm rakiplerini alt edeceğinin; sol tarafta iki gözü olan çocuk, tanrıların öfkesinin; solda üç gözü olan çocuk, tanrıların ülkeyi terk edeceğinin işareti olduğu düşünülmüştür. Gözlerin birbirinden farklı boyutlarda olması ise şöyle yorumlanmıştır: “*Eğer bir kadın doğum yapar ve (çocuğun) sağ gözü büyükse ve sol gözü küçükse kral düşmanlarını yenecek ve onun arzusu yerine gelecek*⁷³².”

Šumma İzbu Serisi'nin tamamı korunmuş olan üçüncü tabletinde yer alan kehanetlerde ise baştan topuğa kadar sistemli bir biçimde kulaklar, burun, ağız, kollar, eller, parmaklar, üreme organı, bacaklar, ayaklar ve de ayak parmaklarında görülen oluşum bozuklukları yorumlanmıştır⁷³³. Yani buradaki kehanetler de ikinci tablettekilere benzer şekildedir⁷³⁴. Bir bakıma onların devamıdır. Zira metnin hemen başında kulak ile alakalı kehanetlere yer verilmiştir. Aslan kulaklarına sahip bir çocuğun doğumunun ülkede acımasız bir kralın hüküm süreceğinin habercisi olduğundan bahsederek başlayan bu kehanetlerde, kulaklardan birinin ya da ikisinin birden eksik olması; kulakların büyüklükleri, konumları, biçimleri gibi özellikler değerlendirilmiştir. Bu noktada sağ kulağın olmaması kötü, sol kulağın olmaması iyi buna karşılık sağ kulaktaki şekil bozukluğu kötü sol kulaktaki iyi sayılmıştır. Hem ülke ve kral hem de aile için olumlu veya olumsuz durumların habercisi olan bu kehanetlerden birinde doğan çocuğun karakteri hakkında da öngöründe bulunulmuştur: “*Eğer bir kadın doğum yapar ve (çocuğun) kulakları büzülmüşse (o çocuk) yalancıdır*⁷³⁵.”

Çocuğun kendisiyle ilgili diğer öngörüler ise burun delikleri, çene ve ayak parmaklarına göre yapılmıştır. Nitekim çenesi kısa olan bir çocuğun varlıklı olacağı

⁷³¹ Muhtemelen bu kehanette domuzların üreme kabiliyetiyle bir bağ kurulmuştur. Zira domuzlar bir batında 14 taneye kadar yavru doğurabilmektedirler. Ayrıca albumin açısından zengin olan domuz sütü yavruların hızlı bir şekilde büyümesini de sağlamaktadır. Bkz. A. Demirsoy, *age.*, 1995, s. 527, 804-805.

⁷³² E. Leichty, *age.*, 1970, s. 46-52.

⁷³³ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 268.

⁷³⁴ M. Stol, *age.*, 2000, s. 163.

⁷³⁵ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 53-56.; F. Rochberg, *agm.*, 1999, s. 567.

varsayılmıştır. Sağ burun deliğinin olmaması ve sağ ayağında altı parmak olması uğursuz olarak görülmüş ve bunlardan birine sahip çocuğun “kaygılı” olacağına inanılmıştır. Sol burun deliğinin (sol ayak parmağından bahseden kehanet eksik) olmaması ise uğurlu sayılmış ve o çocuğun “mutlu” olacağı kabul edilmiştir. Ayrıca yenidoğanın burnunun ve dudaklarının annenin kaderine de tesir ettiği düşünülmüştür. Zira burnu olmadan doğan bir çocuğun annesine uğursuzluk getirdiği metinde “*Eğer bir kadın doğum yapar ve (çocuğun) burnu yoksa evin hanımı ölecek.*” şeklinde ifade edilmiştir⁷³⁶. Ayrıca dudaklar ile alakalı şu yorum da annenin bahtının açık olacağı hakkında bilgi vermektedir: “*Eğer bir kadın doğum yapar ve (çocuğun) üst dudağı alt dudağının üstüne binerse (annesi) refah sahibi olacak*”. Buna karşılık alt dudağın üst dudağın üzerine binmesi evin sahip olduğu servetin bir başkasının eline geçeceği şeklinde yorumlanmıştır. Dudakları ya da ağız olmayan bir çocuğun doğumu ise hem ev hem de ülke için uğursuz görülmüştür⁷³⁷.

Metinde çocuğun sağ tarafı olarak bahsedilen sağ kolunun kısa olması zenginliğin, sol tarafı olarak bahsedilen sol kolun ya da her iki kolun kısa olması ise fakirliğin işareti olarak tanımlanmıştır. Çocuğun ellerinden birinin ya da ikisinin birden olmaması uğursuz kabul edilmiştir. Aynı şekilde hiçbir parmağın olmaması da olumsuzlukların habercisi olarak görülmüştür. Sağ elde altı parmak olması, ailenin mal varlığının bir başkasının eline geçeceği; sol elde altı parmak olması, annenin elinin bolluk göreceği, babanın düşmanlarının öleceği şeklinde yorumlanmıştır. Her iki elde altı parmak olması ise ailenin kuşaklar boyunca fakir olmakla lanetlendiği anlamına gelmiştir: “*Eğer bir kadın doğum yapar ve (çocuğun) sağ ve sol; her iki elinde altı parmağı olursa (o evin/ailenin) soyu aşırı yoksul olacak.*” Keza ayakların ikisinde birden altı parmak olması da nesiller boyunca sürececek bir perişanlığın işareti olarak kabul edilmiştir. Çocuğun sağ ayağının eğri olması da ekonomik sıkıntıya işaret etmiştir. Buna karşılık sol ayağın eğri olması ailenin işlerinin iyi gideceğinin göstergesi olarak tanımlanmıştır. Çocuğun topuklarından birinin eksik olmasından bahseden kehanetler ise şunlardır: “*Eğer bir kadın doğum yapar ve (çocuğun) sağ ayağında topuk olmazsa ülkenin prensi gözden kaybolacak. Eğer bir kadın doğum yapar ve (çocuğun) sol ayağında topuk olmazsa ülkenin düşmanı yok olacak.*” Üreme organlarındaki

⁷³⁶ F. Rochberg, agm., 1999, s. 567.; E. Leichty, age., 1970, s. 56-57.

⁷³⁷ E. Leichty, age., 1970, s. 56-58.

herhangi bir oluşum bozukluğu ise tamamen olumsuz kabul edilmiştir⁷³⁸. Bu kehanetlerden örnekler şöyledir: “Eğer bir kadın doğum yapar ve (çocuğun) hem erkeklik organı hem de vulvası varsa ülkede mutsuzluk olacak, hamile bir kadın doğmamış çocuğuyla birlikte ölecek. Eğer bir kadın doğum yapar ve (çocuğun) ne vulvası ne de hayası varsa hamile kadın düşük yapacak⁷³⁹.”

İnsan doğumlarının yorumlandığı son tablette geçen kehanetler konuları açısından üç ana bölüme ayrılmıştır. Metnin başındaki kehanetlerde diğer tabletlerde olduğu gibi “Eğer bir kadın doğum yaparsa” koşul cümlesi ile başlamaktadır. Metnin devamında da “SAL.LUGAL” yani “kraliçenin doğum yapması” ele alınarak kraliyet ailesinin bebeğine ait özellikler yorumlanmıştır. Son bölümde ise “... ayda, ve “... ayın ... gününde (doğan)” ifadeleriyle başlayan uğurlu ve uğursuz zamanlarla alakalı kehanetler yer almıştır. Ancak metnin bu kısmı kırıktır⁷⁴⁰. Örneğin “Eğer beşinci ayda...⁷⁴¹”

İlk kısımdaki kehanetlerde bebeğin görünüşünü etkileyen saç rengi ve biçimi, doğum lekesi-izleri⁷⁴² ya da derideki sorunlar ve dişleriyle doğan çocuklar konu edilmiştir. Örneğin çocuğun saçının gri, vücudunun cüzamlı, egzamalı ve siğilli olması, ya da çeşitli renklerde deri lekeleri bulunması olumsuzlukların işareti olarak görülmüştür. Dişlerle ilgili kehanetler ise şunlardır: “Eğer bir kadın doğum yaparsa ve doğan (çocuğun) bir dişi varsa ülke bir tanrının emriyle rahatsız edilecek. Eğer bir

⁷³⁸ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 58-64.

⁷³⁹ M. Stol, *age.*, 2000, s. 104.

⁷⁴⁰ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 66-72.; M. Stol, *age.*, 2016, s. 513.

⁷⁴¹ Bu tarz kehanetler Hititler tarafından da benimsenmiştir. Hattuša’da bulunan KUB VIII 35 envanter numaralı metin Eski Babil Dönemi’ne ait orijinal metinlerden çevrilerek oluşturmuştur. Söz konusu metindeki kehanetler ise şöyledir: “Eğer birinci ayda bir çocuk doğarsa bu çocuk babasının evini perişan edecek, ancak o ilerde bunu telafi edecek. Eğer ikinci ayda bir çocuk doğarsa bu çocuk zinde olamayacak. Eğer üçüncü ayda bir çocuk doğarsa adaleti adil/dürüst yaşayacak. Eğer dördüncü ayda bir çocuk doğarsa hasta olacak. Eğer beşinci ayda bir çocuk doğarsa onun günleri kısa olacak. Eğer altıncı ayda bir çocuk doğarsa babasının ve annesinin arasına soğukluk girecek; kendisi nehirde, rüzgârdan, ateşten ve sıcak demirden kaçıp kurtulacak. Eğer yedinci ayda bir çocuk doğarsa bir tanrı bu çocuğu seçecek. Eğer sekizinci ayda bir çocuk doğarsa bu çocuk tahıl ve gümüş elde edecek. Eğer dokuzuncu ayda bir çocuk doğarsa ayda doğarsa bu çocuk ölecek, eğer ölmezse o zaman babası ve annesi korku yaşayacak. Eğer 10. ayda bir çocuk doğarsa hangi evde doğarsa doğsun o ev boşalacak. Eğer 11. ayda bir çocuk doğarsa bu çocuk güçlü olacak. Eğer 12. ayda bir çocuk doğarsa bu çocuk yaşlanacak ve birçok çocuğu olacak.” Bkz. M. Stol, *age.*, 2000, s. 92-93.; Trevor Bryce, *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, Ankara 2003, s. 166. Hattuša Arşivi’nde yer alan diğer kehanetler için bkz. Yoram Cohen, “Parallel Hurrian and Hittite Šumma Izbu Omens from Hattuša and Corresponding Akkadian Omens”, *Altorientalische Forschungen*, 2017, Vol. 44/1, s. 9-18.

⁷⁴² JoAnn Scurlock, Burton R. Andersen, *Diagnoses in Assyrian and Babylonian Medicine: Ancient Sources, Translations, and Modern Medical Analyses*, Urbana/Chicago 2005, s. 217.; E. Leichty, *age.*, 1970, s. 73, 175.

kadın doğum yaparsa ve doğan (çocuğun) iki dişi varsa kralın tahıl ambarı boşalacak.” Bunların yanında yenidoğanın konuşmasından bahseden ilginç bir kehanet daha vardır. Söz konusu kehanetin tercümesi şöyledir: “*Eğer bir kadın doğum yaparsa ve doğan (çocuk) ağzını açar ve konuşursa ülkede bir felaket olacak, kötü hava koşulları mahsullere zarar verecek, ülkede kötü zamanlar olacak*⁷⁴³.”

Kraliçenin doğum yapmasından bahseden kehanetler de şimdiye kadar ele alınan farklı tabletlerdeki kehanetler ile benzerlik göstermiştir. Bu kehanetlerde de çocuğun cinsiyeti, sağır doğması, dişleri ya da altı parmağının olması, bir hayvana benzemesi gibi durumlar ele alınmıştır. Tahmin edileceği üzere bu kehanetlerin tamamı kralı, ailesini ve ülkeyi ilgilendirecek durumlar hakkında haber vermiştir. Örneğin kraliçenin sağır bir çocuk doğurması kralın sahip olduklarını kaybedeceği, çocuğun bir aslanın yüzüne sahip olması ise kralın rakibinin kalmayacağı şeklinde yorumlanmıştır. Metinde geçen kehanetlerden bazılarının tercümeleri ise şunlardır: “*Eğer kraliçe iki kız doğurursa kralın ülkesi genişleyecek (ve) ülke huzurlu olacak. Eğer kraliçe doğum yaparsa ve (çocuğun) sağ elinde altı parmağı olursa bir düşman prensin topraklarını yağmalayacak*⁷⁴⁴.”

4.1.2. Hayvan Doğumu

4.1.2.1. Koyun

Šumma İzbu Serisi'nin beşinci tabletinde yer alan ve günümüze ulaşan 122 kehanetin tamamı kusurlu doğmuş kuzuların fiziksel özelliklerinin yorumlanmasıyla elde edilmiştir. Ayrıca serinin altıncı tabletinde ve kısmen korunmuş olan 18. tabletinde de koyunlarla alakalı birkaç kehanet daha bulunmaktadır. Fakat söz konusu tabletlerde “*šuppu*” denilen bir cins koyunun yavrusuyla alakalı kehanetin dışındakilerde koyunların hareketlerinden⁷⁴⁵ bahsedilmiştir. Bununla birlikte hareketlerden biri ise yeni doğum yapmış bir koyun ile alakalıdır⁷⁴⁶.

Šumma İzbu Serisi'nin beşinci tabletinde geçen kehanetlerin büyük bir bölümü “*Eğer bir koyun bir aslan doğurursa*” koşul cümlesiyle başlamış ve ardından yavrunun

⁷⁴³ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 66-69.

⁷⁴⁴ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 70-72.; Julio César Pangas, “Dental Pathology in Ancient Mesopotamia” *Bulletin of the History of Medicine*, Vol. 73, No. 2, 1999, s. 198-199.

⁷⁴⁵ Bu durum *Šumma İzbu Serisi*'nin 18. tabletinin bir kısmının *Šumma Alu Serisi*'nin 41. tabletiyle içi içe geçmiş olabileceği düşüncesine sebep olmaktadır. Bkz. E. Leichty, *age.*, 1970, s. 174.; S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 3-9.

⁷⁴⁶ N. De Zorzi, *agm.*, 2011, s. 45.; E. Leichty, *age.*, 1970, s. 174.

farklı uzuvları yorumlanmıştır. Tabletın sonunda yer alan kehanetlerde ise koyunların başka hayvanlara benzeyen kuzular doğurmasından söz edilmiştir.

Metinde ilk olarak koyunun aslana benzeyen bir kuzu doğurması hâlinde savaş çıkacağı ima edilmiş ve bu mücadelenin ardından kralın hiçbir rakibinin kalmayacağı ifade edilmiştir. Devam eden bir dizi kehanetin ise koşul cümlelerinde ya da sonuç cümlelerinde eksiklikler vardır. Bu durum yavrunun boynuzlarının yorumlandığı şu kehanete kadar yer yer sürmektedir: *“Eğer bir koyun bir aslan doğurursa ve onun iki boynuzu ve sağda bir üçüncüsü (daha) varsa prens kendisine ait olmayan toprakları ele geçirecek.”* Bu husustaki diğer bir kehanette ise kuzunun sağ boynuzunun bir çatal gibi ayrılmasının prensin rakipsiz olacağı anlamına geldiğinden bahsedilmiştir. Buna karşılık işaretlerin sol tarafta görülmesi uğursuzluk olarak kabul edilmiş ve prensin düşmanları karşısında âciz kalacağı düşünülmüştür. Boynuzlarla ilgili diğer kehanetler de aynı esasa göre oluşturulmuştur ve sağ taraf “galibiyetin” sol taraf “mağlubiyetin” simgesi olarak görülmüştür.

Diğer taraftan yavrunun bir kulağının ya da iki kulağının birden eksik olması uğursuz sayılmış ve böyle doğmuş bir kuzunun *“kötü hava koşullarından dolayı büyük baş hayvanların zarar göreceğinin”* habercisi olduğu varsayılmıştır. Keza kuzunun gözlerindeki eksiklik de uğursuzluk olarak görülmüş ve bu durum güvenlik zafiyetinden dolayı şehrin ele geçirileceğinin işareti kabul edilmiştir. Ancak yavrunun gözlerinin *“bir köpek yavrusununki”* gibi olması zenginlik işareti olarak değerlendirilmiştir. Bu noktadan sonra yavrunun vücudunun bir kısmı bir hayvanla bir kısmı da başka bir hayvanla benzerlik kurularak metne devam edilmiştir. Böylelikle aslan biçiminde doğmuş bir kuzunun koç, tilki, keçi, ceylan, kuş başına; köpek, eşek, domuz yüzüne; sığır veya fare burnuna, koç vücuduna ya da tilki kuyruğuna sahip olabileceğinden bahseden son derece ilginç kehanetler türetilmiştir. Söz konusu kehanetlerden bazılarının tercümeleleri şöyledir: *“Eğer bir koyun bir aslan doğurursa ve o bir vahşi keçinin başına sahipse veliaht prens babasına üstün gelecek. Eğer bir koyun bir aslan doğurursa ve o bir domuzun yüzüne sahipse (evin) hanımı ölecek. Eğer bir koyun bir aslan doğurursa ve o bir farenin burnuna sahipse kıtlık olacak.”*

Tabletin son kısmında yer alan kehanetlerde ise koyunun kurt, porsuk, su samuru, tilki, eşek, leopar, ceylan, kumru, dağ keçisi, karga, boğa ve ayı benzeri bir yavru doğurmasından bahsedilmiştir. Bunlardan kurt, köpek, eşek, kumru, ceylan, dağ keçisi, karga, vahşi boğa, ayı olumsuzlukların; su samuru, tilki, leopar, boğa olumlu

durumların habercisi olarak görülmüştür. Bu kehanetlerden ikisinin tercümesi ise şöyledir: “Eğer bir koyun bir ayı doğurursa hakkı olmayan bir kişi tahtı ele geçirecek. Eğer bir koyun bir leopar doğurursa prens büyük bir krallığı ele geçirecek⁷⁴⁷.”

Serinin 18. tabletinde ise “*šuppu*” cinsi koyunun bir keçi doğurmasının ülkenin harap olacağını, kralın hükümranlığının sona ereceğini ve dul bir kadının oğlunun tahtı ele geçireceğini haber verdiği ifade edilmiştir. Bu tabletteki diğer kehanetin tercümesi ise şöyledir: “Eğer bir koyun plasentasını yerse bir düşman ülkenin sahip olduklarını tüketecek⁷⁴⁸.”

Altıncı tabletin son kısmında yer alan kehanetlerde ise kuzuların sayılarına göre varsayımlar yapılmıştır. Burada koyunların bir seferde 3 ila 10 kuzu doğurmasından bahsedilmiş ve söz konusu kehanetlerde 3 ve 10 dışındaki sayılar bir şekilde hem ülkenin hem de koyunun sahibinin kötü durumlarla karşılaşacağı şeklinde yorumlanmıştır. 6 yavru insanların delireceğinin, 3’ü erkek 4’ü dişi 7 yavru kralın yok olacağını, 8 yavru ülkenin saldırıya uğrayacağını, 9 yavru saltanatın sona ereceğinin işareti olarak görülmüştür. Ayrıca bu yavruarda görülen çeşitli oluşum bozukluklarının da tamamı uğursuz kabul edilmiştir: “Eğer bir koyun dört (kuzu) doğurursa ve onlar (birbirlerine) yapışksa bir gasıbın saldırısı, ülkede kargaşa olacak⁷⁴⁹.” Bunlara ek olarak hangi kâhin tarafından hazırlandığı bilinmeyen bir raporda da dört kuzunun bir arada doğması hâlinde ülkenin düşmanın ele geçeceği belirtilmiştir⁷⁵⁰.

4.1.2.2. Keçi

Šumma İzbu Serisi’nin 18. tabletinde yer alan kehanetlerin çoğunluğu keçilerin doğum yapmasıyla alakalıdır. Fakat bu kehanetlerin sadece bazıları günümüze kadar ulaşmıştır. Ne yazık ki tabletteki kırıklar nedeniyle onların da bir kısmının sonuç cümleleri okunamamıştır. Eksiksiz olan kehanetlerde ise genel olarak annenin kendi renginden farklı bir renkte oğlak doğurması ve yavrunun başka hayvanlarla olan benzerliği ele alınmıştır. Buna göre siyah bir keçinin sarı bir oğlak doğurması israfın ve tanrıların öfkesinin, beyaz ya da kırmızı bir keçinin siyah, siyah keçinin de kırmızı keçi doğurması sürünün telef olacağını işareti olarak görülmüştür. Sarı keçinin siyah yavru doğurması ise şöyle açıklanmıştır: “Eğer bir sarı keçi siyah (yavru) doğurursa o ağıl

⁷⁴⁷ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 73-83.

⁷⁴⁸ E. Leichty, *age.*, 174.

⁷⁴⁹ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 89-90.

⁷⁵⁰ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 131.

dağılacak.”

Oğlağın başka hayvanlara benzemesinden bahseden kehanetler ise yavrunun bir koyun, aslan, kurt, domuz, dağ keçisi, sığır, eşek, at, yılan, tilki, kurbağa, firavun faresi ve kuzgun gibi olmasından bahsedilmiştir. Bu kehanetlerin de bir kısmı kırıklar nedeniyle tam olarak okunamamıştır. Okunabilen kısımlarda ise keçinin aslana benzeyen bir oğlak doğurması kral, öküze benzeyen bir oğlak doğurması prens için uğurlu sayılmıştır. Buna karşılık yavrunun köpek veya domuz gibi olması sürünün artmasına engel bir sebep olarak tanımlanmıştır. Öte yandan “*šuppu*” cinsi koyunun keçi doğurmasının uğursuz olmasından bahseden kehanetin aksine burada keçinin bu koyun cinsini doğurması uğurlu kabul edilmiştir: “*Eğer bir keçi šuppu koyunu doğurursa ülke rahatsız edilmeden yaşayacak, o ağıl büyüyecek.*” Bu işaretlerin dışında yalnızca bir kehanette de yavrunun cinsiyeti yorumlanmıştır: “*Eğer bir keçi erkek yavru doğurursa ülkede şimşek çakacak*⁷⁵¹.”

4.1.2.3. Sığır

Šumma İzbu Serisi’nin bazı bölümleri oldukça iyi korunmuş olan 19. tabletinde yer alan kehanetlerin ilk yarısında ineklerin doğum yapması ve oluşum bozukluğuyla doğan buzağılar yorumlanmıştır. Bunların yanında metnin son kısmında öküzlerin bazı hareketleri ve görünümleri ele alınmıştır ki bu durum söz konusu kehanetlerin *Šumma Alu Serisi*’nin 42. tabletiyle ilişkili olduğunu göstermektedir⁷⁵².

Doğum kehanetleri ile alakalı kısımda geçen kehanetlerin üçü doğan yavrunun sayısı bir tanesi de yavruların rengi geri kalanlar yavrunun uzuvları göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Yavruların sayısından bahseden kehanetlerde ikiz ve üçüz doğumlar yorumlanmıştır. Ayrıca üçüz doğumlarda yavruların cinsiyetine de bir anlam verilmiştir. Hepsi de ayrı bir felaketin habercisi olan bu kehanetlerin tercümelere ise şöyledir: “*Eğer bir inek iki (yavru) verirse ülkenin mahvolması; bir düşman prene saldıracak ve (ineğin) sahibinin evi dağılacak. Eğer bir inek üç (yavru) verirse ülke çığına dönecek. Eğer bir inek iki erkek bir dişi üç (yavru) verirse o yıl şiddetli soğuk olacak, mahsuller gelişmeyecek.*” Ayrıca bu öngörüler hangi kâhin tarafından yazıldığı bilinmeyen raporlarda da krala nakledilmiştir⁷⁵³. Kırmızı ve siyah renkli buzağuların doğmasından

⁷⁵¹ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 174-176.

⁷⁵² U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 270.; E. Leichty, *age.*, 1970, s. 177, 179.; S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 10-15.

⁷⁵³ H. Hunger, *age.*, 1992, s. 129-130.

bahseden kehanetin ise sonuç cümlesinde eksikler olmasına rağmen okunabilen kısımlardan bu işaretlerin düşmanın yararına olacak bir durumun habercisi olduğu anlaşılmaktadır.

Yavruların uzuvları ile alakalı kehanetlerde ise ilk olarak bir oluşum bozukluğu olan iki başlı doğuma yer verilmiştir. Bu şekilde doğan bir buzağının hem sahibinin hem de kralın kaderini olumsuz yönde etkileyeceği düşünülmüştür. Nitekim bu yavru sahibinin evinin dağılacağı, kralın ülkesini bırakıp gideceğinin ve tahtın el değiştireceğinin işareti olduğu varsayılmıştır. İki baş ve iki göğse sahip buzağıdan bahseden bir kehanet daha bulunmaktadır. Ama bu kehanetin sonuç cümlesi eksiktir. Üç başlı olan yavru ise şöyle yorumlanmıştır: *“Eğer bir inek doğum yapar ve (buzanın) üç başı varsa krala (karşı) bir ayaklanma olacak.”*

Devam eden kehanetlerde de yavrunun boynuzlarının, gözlerinin, dilinin ya da bacaklarının başka bir hayvanla olan benzerliği ele alınmıştır. Fakat bu kehanetlerin de bazılarının sonuç cümleleri kırıklar nedeniyle anlaşılabilir hâledir. Eksiksiz olanlardan bir kısmı boynuzun yanlış yerden çıkmasıyla ilgilidir: *“Eğer bir inek doğum yaparsa ve onun (buzanın) alından çıkan iki boynuzu varsa ülkede zorba bir kral olacak.”* Bir başka kehanette ise sağda iki solda tek boynuz olması uğursuz olarak gösterilmiştir. Keza gözleri kısık bir yavru da uğursuz bir işaret kabul edilmiştir. Yavrunun iki dilli olmasının da uğursuzluk olduğunu söyleyen bir kehanet daha vardır: *“Eğer bir inek doğum yaparsa ve (buzanın) iki dili varsa taht değişecek, prensin sarayı perişan olacak.”* Yavrunun bacakları ile alakalı ve uzuvlarının bir aslanınki gibi olmasından bahseden kehanetlerin ise sonuç cümleleri eksiktir⁷⁵⁴.

4.1.2.4. At

Šumma İzbu Serisi'nin parçalar hâlinde günümüze ulaşan 20. tabletindeki kehanetler kısırakların doğum yapması ve taylarda görülen oluşum bozuklukları⁷⁵⁵, doğan yavruların sayısı ve onların fiziksel özellikleri yorumlanarak oluşturulmuştur. Yarıya yakını korunmuş olan 21. tablette ise yalnızca oluşum bozukluğu olan yavrulardan bahsedilmiştir. Fakat bu tabletteki kehanetlerde diğerlerinden farklı olarak yavruların sadece oluşum bozuklukları anlatılmamış, bazı kehanetlerde onların *“izbu”*

⁷⁵⁴ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 177-178.; S. M. Moren, “Šumma Izbu XIX: New Light on the Animal Omens”, *Archiv für Orientforschung*, Vol. 27, 1980, s. 55-60.

⁷⁵⁵ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 270.

oldukları da belirtilmiştir⁷⁵⁶.

Serinin 20. tabletinde öncelikle kısrağın iki yavru doğurması ele alınmıştır. Bu sıra dışı bir durumdur. Çünkü kısraklar 336 gün süren hamilelikleri sonunda yalnızca bir yavru doğururlar. Memelilerde yavru sayısı vücut iriliğiyle ters orantılı⁷⁵⁷ olduğu için fazladan yavrunun birtakım sorunlara sebep olması muhtemeldir. İster istemez bu durum Mezopotamyalılar tarafından fark edilmiş olmalı ki kısrakların iki yavru vermesi olumsuz karşılanmıştır: “*Eğer bir kısrağın ikiz (yavru) verirse düşmanın saldırısı.*” Bu durum kâhinler tarafından da göz ardı edilmemiştir. Zira hangi kâhin tarafından yazıldığı belirlenememiş bir raporda aynı duruma işaret edilmiştir. Ancak tabletteki bir sonraki kehanette ve raporun devamında farklı cinsiyetlerde sağlıklı yavrular doğması; “*sürülerin artışı*”, “*kralın düşmanı bozguna uğratacak bir saldırı yapması ve onların ülkesini yağmalaması*” gibi durumla ilişkilendirilmiş olmakla birlikte bu doğumdan dolayı “*kısrağın sahibinin endişe duyması*” gerektiği uyarısında da bulunulmuştur⁷⁵⁸. Diğer taraftan yavruların her ikisinin de birer gözü olmasının olası bir savaşta mağlubiyeti işaret ettiği düşünülmüştür. Yavruların bir aslanınki gibi yelelere sahip olmaları ise prensin düşmanlara karşı kazanacağı zaferin işareti olduğu ifade edilmiştir. Aynı şekilde yavruların aslan başlı olması da prens için uğurlu sayılmıştır. Söz konusu kehanetin tercümesi ise şöyledir: “*Eğer bir kısrağın ikiz yavru verirse ve onlar bir aslanın başına sahipse prens güçlenecek.*” Buna karşılık yavrunun domuz veya insan başlı olmasının prensin ordusunun ona karşı isyan edeceğinin göstergesi olduğuna inanılmıştır. Fakat tayın tamamıyla bir insana benzemesine olumlu anlam verilmiştir: “*Eğer bir kısrağın bir insan doğurursa ülkenin tamamı şanslı olacak.*” Köpekler ile olan benzerlikler ise 20. tablette her koşulda felaketlerle ilişkilendirilmiştir. Bu bağlamda yavrunun tamamen bir köpeğe benzemesi “*prensın soyluları tehdit edeceği*” köpek patilerine ya da başına sahip olması “*ülkenin toprak kaybedeceği*”, şeklinde yorumlanmıştır. Fakat 21. tablette bu durum prensin idareyi ele alıp ülkeyi iyi bir şekilde yöneteceğinin işareti olarak da tanımlanmıştır: “*Eğer bir kısrağın anomalisi bir köpeğin patilerine sahipse veliaht prens babasının tahtını ele geçirecek ve ülkeyi iyi idare edecek*”

Serinin 20. tabletinde yer alan tayların uzuvlarındaki eksikliklerden bahseden

⁷⁵⁶ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 180-189.

⁷⁵⁷ A. Demirsoy, *age.*, 1995, s. 586.

⁷⁵⁸ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 180.;H. Hunger, *age.*, 1992, s. 130.

kehanetler ise şöyledir: “Eğer bir kısrağın bir (tay) doğursa ve onun başı yoksa onun (kısrağın) sahibi güçlü olacak. Eğer bir kısrağın bir (tay) doğursa ve onun gözleri yoksa Enlil saltanatı değiştirecek. Eğer bir kısrağın bir (tay) doğursa ve onun ayakları yoksa kral birliklerini takip edecek ve öldürülecek. Eğer bir kısrağın bir (tay) doğursa ve onun kulakları yoksa tanrılar üç yıl boyunca ülkenin (topraklarının) azalmasına neden olacak. Eğer bir kısrağın bir (tay) doğursa ve onun kuyruğu yoksa bir yönetici ölecek.” Bu husustaki diğer kehanetlerin sonuç cümleleri ise kırıklar nedeniyle okunamamıştır. 21. tablette bunların yanında fazladan veya yanlış yerde olan uzuvlar ve onların biçim bozuklukları yorumlanmıştır. Örneğin kısrağın üç ağız ve üç dili olması saraydaki bir soylunun ölümünün, bacaklarının diyaframına yakın, yelesinin ve gözlerinin olmaması kralın görünen düşmanlarını ortadan kaldıracağı fakat harem ağalarının onu vahşice öldüreceğinin, bacaklarının eğik, tek gözlü ve bir aslanın yelesine sahip olması ise halkın krala karşı minnet duyacağı işaretleri olarak görülmüştür.

Serinin 20. tabletinde yavrunun görünümünün yorumlandığı kehanetlerde ise onun vücudunun bazı kısımlarının farklı renklerde olması göz önüne alınmıştır. Örneğin kuyruğu siyah alnı beyaz, vücudu beyaz, kuyruğu kırmızı ya da vücudu siyah kuyruğu sarı olması yorumlanmıştır. Ne yazık ki bu kehanetlerin de sonuç cümleleri eksiktir⁷⁵⁹.

4.1.2.5. Domuz

Šumma İzbu Serisi'nin 22. tableti domuzlarla alakalıdır. Ancak burada geçen kehanetlerde domuzların hareketleri yorumlanmıştır ve bu sebeple söz konusu kehanetler *Šumma Alu Serisi*'nde geçen kehanetlerle karışmıştır. Nitekim *Šumma Alu Serisi*'nin 49. tabletinin önemli bir kısmında da domuzların doğum yapması ele alınmıştır⁷⁶⁰.

Söz konusu tablette geçen kehanetlerde doğan yavruların sayısı göz önüne alınmış ve buna bağlı olarak diğer kıstaslar yorumlanmıştır. İlk olarak çok fazla yavru vermesiyle bilinen⁷⁶¹ domuzun yalnızca bir yavru doğurmasından bahsedilmiştir. Sıra dışı olan bu doğumda yavrunun ölümü ise sürüdeki hayvanların sayısının artmayacağı, yeşil olması prensin babasının tahtını ele geçireceği, beyaz olması sahibinin zorluklarla

⁷⁵⁹ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 180-189.

⁷⁶⁰ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 190.; S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 73.

⁷⁶¹ A. Demirsoy, *age.*, 1995, s. 804-805.

boğuşacağı, vücudunun beyaz, kuyruğunun siyah olması da sahibinin fakirleşeceği şeklinde yorumlanmıştır. Devamında 10 yavruya kadar benzer durumlar sırayla açıklanmıştır. Sonrasında 15, 20, 25 ve 30 yavru için birer kehanete yer verilmiştir. Bunların yanında doğan yavruların tamamının aynı renkte olmasının da belli başlı durumların işareti olduğu düşünülmüştür. Buna göre yavruların hepsinin beyaz olması sahibinin zenginleşeceğinin, sarı olması fakirleşeceğinin, alacalı olması ise ağılın dağılacığının işareti kabul edilmiştir.

Ayrıca yavrunun uzuvlarındaki şekil bozukluklarına da değinilmiştir. Buna göre ön ayaklarının bükük olması evin zenginleşeceğinin işareti olarak görülmüştür. Gözlerinin görmemesi de şöyle yorumlanmıştır: “*Eğer bir domuz bir (yavru) doğurursa ve onun gözleri körse o ev terkedilecek, domuzun sahibi ölecek.*”

Son olarak yavrular ile başka hayvanlar arasında benzerlik kurularak varsayımlarda bulunulmuştur. Bu hususta kehanetlerde geçen hayvanlardan kurt, köpek, porsuk, leopar, fil, eşek ve firavun faresinden her biri farklı uğursuzluklarla ilişkilendirilmiştir. Buna karşılık öküzün kralın rakipsiz bir konuma yükseleceğine işaret ettiğine inanılmıştır. Metinde son olarak annenin yavrularını yemesi de kıtlık, fakirlik, hastalık ve ölüm gibi durumların göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Bu kehanetlerden birinin tercümesi şöyledir: “*Eğer bir domuz doğum yapar ve yavrularından birini yerse onun sahibine bir şey olacak ya da şehir kıtlık görecektir, adamın çocukları ölecek*⁷⁶².”

4.1.2.6. Köpek

Šumma İzbu Serisi'nin 23. tabletinin günümüze kadar ulaşan bölümünde köpeklerin doğum yapması ve bazı hareketleri yorumlanmıştır⁷⁶³. Bu sebeple söz konusu tabletin *Šumma Alu Serisi*'nin 46, 47 ve 48. tabletleri ile iç içe geçmiş olduğu söylenebilir. Nitekim *Šumma Alu Serisi*'nde geçen kehanetlerde köpeklerin hareketleri yorumlanmış olup, 48. tablette geçen birtakım kehanette de köpeklerin doğum yaptıkları yerler ve doğan yavruların renkleri konu edilmiştir.

Šumma İzbu Serisi'nde geçen doğum kehanetlerinin neredeyse hepsinin sonuç cümleleri eksiktir. Fakat koşul cümlelerinden bu kehanetlerin domuz kehanetleriyle benzer biçimde oluşturuldukları anlaşılmaktadır. Zira 15'e yakın bu kehanetler “*Eğer*

⁷⁶² S. M. Freedman, *age.*, 2017, s. 80-85.

⁷⁶³ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 270.

bir köpek bir (tane yavru) doğurursa” ifadesiyle başlamış, devamında da yavrunun çeşitli uzuvları yorumlanmıştır. Sonuç cümlesinin bir kısmının korunduğu tek kehanet de şöyledir: “*Eğer bir köpek bir (tane yavru) doğurursa o ev dağılacak, o şehir yok olacak [...]* ”⁷⁶⁴.

4.1.2.7. Ceylan

Ceylanlarla alakalı kehanetlerin yer aldığı *Šumma İzbu Serisi*’nin 24. tableti kırıklar nedeniyle anlaşılabilir bir hâldedir. Günümüze kadar ulaşan birkaç satırdan yalnızca 14 kehanetin sadece koşul cümlelerinin bazı yerleri okunabilmiştir⁷⁶⁵.

4.1.3. Anomali Doğumlar

Šumma İzbu Serisi’nin 6-17. tabletlerinde yeni doğan insan ve hayvanlarda görülen oluşum bozuklukları yorumlanmıştır. Baştan başlayarak ayaklara kadar devam eden şekilde vücudun farklı bölgelerinde görülen oluşum bozukluklarının ele alındığı bu kehanetlerde herhangi bir kusura sahip olarak doğmuş yavrulara “*izbu*” denilmiştir. CAD’da “kusurlu ya da sakat⁷⁶⁶” olarak çevrilen bu ifade CDA’da “cenin anomalisi⁷⁶⁷” şeklinde çevrilmiştir. *Šumma İzbu Serisi*’ni Akadca’dan İngilizce’ye çeviren Erle Leichty ise “*izbu*”nun karşılığı olarak anomali⁷⁶⁸ kelimesini kullanmayı tercih etmiştir. Anomali sözlükte normalden uzaklaşma anlamına gelmekle birlikte modern tıpta “konjenital anomali” yani “doğum anomalisi” doğumda var olan gelişim kusurunu tanımlamak için kullanılmaktadır. Buna göre bir ceninin yapısı, şekli ya da işlevinin normalin dışında olması ve beklenenden veya standart tipten herhangi bir şekilde sapması anomali olarak kabul edilmektedir⁷⁶⁹.

Doğum anomalileri genetik, çevresel ve büyük oranda da bilinmeyen nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Anomaliler vücudun çeşitli bölgelerinde farklı tesirlerde görülmekle birlikte içlerinde en çarpıcı olanlarından biri yapışık ikizliktir. Nitekim yapışık ikizlik oldukça nadir görülen fakat bir o kadar da ölümcül olan (insanlarda; %40-60 rahim içi, %35 doğumdan kısa bir süre sonra) cenin anomalisidir. Modern tıpta yapışık ikizler vücutlarının birbirine bağlı olan kısımlarının sonuna “*pagus*” son eki getirilerek, ayrı

⁷⁶⁴ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 192-193.

⁷⁶⁵ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 195.

⁷⁶⁶ CAD, I, s. 317.

⁷⁶⁷ CDA, I, s. 137.

⁷⁶⁸ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 84.

⁷⁶⁹ Figen Aksoy, “Konjenital Anomaliler: Tanımlama, Sınıflama, Terminoloji ve Anomalili Fetusun İncelenmesi”, *Türk Patoloji Dergisi*, S. 17/1-2, 2001, s. 57-58.

olan kısımlarına da “di” ön eki getirilerek adlandırılmaktadırlar. Örneğin göğüslerinin (*torako*) birleşik olmasına “*torakopagus*”, karınlarının (*omfalo*) birleşik olmasına “*omfalopagus*”, başların (*kranio*) birleşik olmasına “*kraniopagus*”; tek gövdede iki ayrı baş olmasına “*disefalus*”, leğen kemiği ayrı dört bacak ve gövdenin üzerinde tek baş olmasına “*dipigos*” denilmektedir⁷⁷⁰.

Benzer şekilde bir sınıflamanın *Šumma İzbu Serisi*'nde de uygulandığı söylenebilir. Zira serinin altıncı ve sekizinci tabletlerinde geçen kehanetler yapışık ikizlerin vücutlarının birbirine bağlandığı kısımlar göz önüne alınarak sıralanmıştır. Neredeyse tamamı korunmuş olan altıncı tablette yapışık ikizlerin paylaştıkları farklı uzuvlar, sekizinci tablette de modern tıp verilerine göre en sık görülen yapışık ikiz türleri *torakopagus* (%40-80) ve *omfalopagus* (%33) yorumlanmıştır⁷⁷¹.

Ülkenin ve kralın kaderini etkileyecek çıkarımların yapıldığı bu kehanetlerden altıncı tablette geçen yorumlardan bazıları şöyledir: “Eğer anomaliler çiftse ve onlar (birbirine) yapışıkça düşmanlık, veliaht prens babasına isyan edecek. Eğer anomaliler çiftse ve kalçaları birleşikse ülkenin durumu iyi olmayacak. Eğer anomalinin iki vücudu ve bir kuyruğu varsa kralın ülkesi isyan edecek.” Uğurlu sayılan işaretlerin bir kısmı ise şunlardır: “Eğer anomaliler çiftse fakat onlar yalnız bir başa sahiplerse ülkenin prensi rahat yaşayacak, prens ülkenin düşmanlarını alt edecek, ülkede bağlılık ve uyum olacak. Eğer anomaliler çiftse fakat onlar yalnız bir göğse sahiplerse ülke genişleyecek, başları birlikte büyümüşse ve onların sekiz ayağı ve iki kuyruğu varsa kralın hâkimiyeti kalıcı olacak. Eğer bir anomali diğer anomalinin ortadaysa kral düşmanlarını bozguna uğratacak ve (onların) sahip olduklarını kendi sarayına getirecek⁷⁷².” Serinin sekizinci tabletinden iki örnek ise şöyledir: “Eğer bir anomalinin iki başı varsa (ve) ikincisi onun göğsünün üstündeyse veliaht prens tahta el koyacak. Eğer bir anomalinin iki başı, iki boynu, iki göğsü, (ve) iki kuyruğu varsa kral düşmanlarını yenecek⁷⁷³”.

Gerçek satır uzunluğu bilinmeyen serinin yedinci tabletinden ise günümüze kimi kısımları eksik 170'in üzerinde kehanet ulaşmıştır. Baştan ayağa kadar vücudun çeşitli bölgelerinde görülen anomalilerin yorumlandığı bu kehanetlerin bazılarında birden fazla

⁷⁷⁰ F. Aksoy, agm., 2001, s. 57.; Füsün Ersoy, Mehmet Ersoy, Mehmet Yalçın, “Konjenital Malformasyonlara Bir Bakış”, *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, C. 3, S. 1-2, 1999, s. 40.; H. Levent Keskin, Işık Üstüner, Serpil Aydoğmuş, Nilüfer Akgün, Emine Çelen, A. Filiz Avşar, “Omfalopaguslu Yapışık İkiz Olgusu”, *Türkiye Klinikleri J Gynecol Obst*, S. 18/4, 2008, s. 250-251.

⁷⁷¹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 268.; H. Levent Keskin, vd. agm., 2008, s. 251.

⁷⁷² E. Leichty, *age.*, 1970, s. 84-89.

⁷⁷³ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 104, 108.; F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 90-91.

bölgede görülen oluşum bozuklukları da ele alınmıştır⁷⁷⁴. Fakat kehanetlerin önemli bir kısmı tabletteki kırıklar nedeniyle tam olarak anlaşılammaktadır. Metinde ilk olarak anomalinin başına bakılarak yapılan çıkarımlara yer verilmiştir. Serinin diğer tabletlerinde olduğu gibi burada da çeşitli hayvanlar ile bağ kurulmuştur. Birbiri ardına gelen kehanetlerde anomalinin aslan, köpek, tilki, ayı, maymun, at ve domuz gibi hayvanların başına sahip olmasından bahsedilmiştir. Aslan başından bahseden kehanetler metnin iyi korunmuş kısımlarındandır. Öte yandan anomalinin aslan başlı doğması prens ve ülke için uğurlu bir işaret olarak görülmüştür. Ancak anomalinin hem bir aslan başına hem de bir eşeğin yelesine sahip olmasının bu uğuru bozduğuna inanılmıştır: *“Eğer bir anomali bir aslan başına ve bir eşek yelesine sahipse veliaht prens babasının tahtını ele geçirecek.”*

Daha sonra gelen kehanetlerde ise çeneye bakılarak yorum yapılmıştır. Çenenin alt-üst kısımlarının ve sağ-sol taraflarının ayrı ayrı ele alındığı bu kehanetlerde çenenin sallanması, üzerinde bir çukur olması veya birden fazla çene olması gibi durumlardan da bahsedilmiştir. Fakat kehanetlerin birçoğunun sonuç cümleleri eksiktir. Okunabilen kısımlardan anlaşıldığı üzere alt çenedeki oluşum bozuklukları prensin ve ülkenin kaderini etkileyecek olumsuzlukların işareti kabul edilmiştir. Üst çenenin yorumlandığı kısımlar ise okunamamıştır. Buna karşılık sağ ve sol tarafın yorumlandığı kehanetlerden karşıt yönlerin birbirinden farklı manalara işaret ettiği anlaşılmaktadır. Zira çenenin sağ tarafındaki bir bozukluk ülkenin zor zamanlardan geçeceğine özellikle de düşman saldırılarına maruz kalacağına işaret etmektedir, sol tarafta görülen kusurlar ise uğurlu sayılmıştır: *“Eğer bir anomalinin sağ çenesi yoksa bir düşman sizin sınırlarınız içindeki ünlü bir şehri alacak saray [...]. Eğer bir anomalinin sol tarafında çenesi yoksa düşmanlarınız zor zamanlar geçirecek, [...].* Doğum kehanetlerinin genel yapısına bakılarak benzer bir durumun bu kehanetlerin ardından gelen yanakların yorumlandığı iki kehanette de geçerli olduğu söylenebilir. Fakat bu kehanetlerde sağ ve sol yanak ayrı ayrı yorumlanmasına rağmen kehanetlerin sonuç cümleleri eksik olduğu için kesin bir yargıda bulunmak mümkün değildir. Ayrıca tabletin bu kısmındaki kırıklar dişlerle ilgili birkaç kehanetin de tam olarak anlaşılmasını engellemektedir. Buna rağmen okunabilen yerlerden yenidoğanın bir aslanın dişlerine sahip olmasının prensin güçleneceğine, dişin yanlış bir yerden çıkmasının ise kıtlığa işaret ettiği anlaşılmaktadır.

⁷⁷⁴ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 90.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 268.

Dişlerle alakalı bu kısa kısmın ardından gelen 20'nin üzerinde kehanette ise boyna bakılarak çıkarımlar yapılmıştır. Bu kehanetlerin de yarından fazlası eksiktir. Ancak onların sayıca fazla olmalarından dolayı diğerlerine kıyasla daha fazla örnek günümüze kadar ulaşmıştır. Söz konusu kehanetlerden bazılarının tercümesi ise şöyledir: *“Eğer bir anomalinin boynu ve başı iriyse prens güçlü olacak. Eğer bir anomalinin boynu onun diyaframından çıkıyorsa ve onun gözleri gevşekse veliaht prens babasına isyan edecek. Eğer bir anomalinin boynu delinmişse [...], veliaht prens babasının tahtını ele geçirecek.”* Sonuç cümleleri eksik olan kehanetlerde ise anomalinin iki boyna ya da bir öküzün, eşeğin, atın, domuzun boynuna sahip olması yorumlanmıştır. Bu kehanetlerin devamında da anomalinin yününden, omurgasından ve kambur olmasından bahseden ve yine sonuç cümleleri olmayan kehanetler sırlanmıştır. Ayrıca tabletin bu kısmında yer alan bazı kehanetlerin koşul cümleleri de eksiktir. Bu sebeple isyan, düşman saldırısı, kralın ölümü ya da kralın büyük hayranlık uyandıran bir kimliğe bürünmesi gibi durumların işaretleri bilinmemektedir. Aynı şekilde metnin sonlarında yer alan yüzün ve kafatasının yorumlandığı kehanetler de kırıklar nedeniyle anlaşılabilir bir hâdedir. Bunların arasında kuyruğun yorumlandığı kehanetlerin kısmen anlaşılır olduğu söylenebilir. Kuyruğun olmamasının, iki tane olmasının ve olağandan farklı bir yerde olmasının ya da şeklinin yorumlandığı bu kehanetlerden iyi korunmuş bir örnek şöyledir: *“Eğer bir anomalinin kuyruğu omuzlarının arasından kıvrılırsa ülkenin her yerinde yas tutulacak⁷⁷⁵”.*

Serinin dokuzuncu tabletinde yer alan 75 kehanet ise deride ve boynuzlarda gözlemlenen kusurların yorumlanmasıyla elde edilmiştir. Metnin başında derideki sorunların yorumlandığı az sayıdaki kehanetin bir kısmının sonuç cümleleri eksiktir. İyi korunmuş olanlardan bazılarının tercümeleri ise şöyledir: *“Eğer bir anomalinin yumrusu varsa veliaht prens babasına isyan edecek. Eğer anomalinin siğili varsa ülke güçsüzleşecek. Eğer anomalinin köle işareti⁷⁷⁶ varsa ülke tutsak olacak⁷⁷⁷.”*

Tabletin dörtte üçlük kısmını oluşturan boynuzlarla alakalı kehanetlerde ise boynuzun yerindeki, sayısındaki ve biçimindeki sıra dışılıklar dikkate alınmıştır. Örneğin boynuzların altında çıkması zorba bir kralın, sırtta çıkması prensin ölümünün,

⁷⁷⁵ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 91-100.

⁷⁷⁶ Metinde geçen *“abbuttu(m)”* terimi kölelerin tıraş edilmiş başlarına uygulanan bir tür dövme veya işaret anlamındadır. Bkz. Raymond Westbrook *“Slave and Master in Ancient Near Eastern Law” Chicago-Kent Law Review*, Vol. 70, 1995, s. 1667.

⁷⁷⁷ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 269.; E. Leichty, *age.*, 1970, s. 115.

boynuzlardan birinin altında birinin sırtta çıkması da mutsuzluğun işareti olarak görülmüştür. Anomalinin yanağının boynuzlarla dolu olması ise “*Eğer bir anomalinin yanağı boynuzlarla çevrelenmişse kralın silahları faal olacak*” şeklinde değerlendirilmiştir. Ayrıca sağ veya sol taraftaki boynuzların yerlerinin veya biçimlerinin birbirinden farklı olmasına da ayrı anlamlar verilmiştir. Zira sağ boynuzda yarık olmasının prensin düşmanlarına karşı kazanacağı zaferin işareti olduğuna inanılmıştır. Sol boynuzda bir yarık olması ise tam tersi anlam taşımıştır: “*Eğer bir anomalinin sol boynuzu yarılmışsa krala karşı bir saldırı olacak; hükümdar olmayan biri tahtı ele geçirecek*⁷⁷⁸.”

Serinin 10. tabletinde yer alan kehanetlerin ise büyük birçoğunda gözlerdeki oluşum bozuklukları yorumlanmıştır. Ayrıca metnin sonlarında kırıklardan dolayı okunamayan konusu tüyler olan bir grup kehanet daha bulunmaktadır⁷⁷⁹.

Gözlerle alakalı kehanetlerin bir kısmında gözlerin sayısına ve yerine bakılarak yorum yapılmıştır. Bu hususta gözlerin olmaması büyük bir uğursuzluk sayılmıştır. Böyle doğmuş anomalinin birçok olumsuzluğun işareti olduğu ifade edilmiştir: “*Eğer bir anomalimin gözleri yoksa prensin günleri sona erecek, prens sarayında hapsolacak, ülkede kıtlık ve zor zamanlar baş gösterecek, kargaşa olacak, kral uzlaşmayacak, ülkede felaketler yaşanacak, göklerdeki yağmur ve “nagbu’daki”⁷⁸⁰ sel gecikecek, kral yaşanmayacak.*” Tek gözün olduğu durumlarda ise hangi taraftaki gözün eksik olduğuna bakılmıştır. Sol gözün olmaması uğurlu sağ gözün olmaması uğursuz sayılmıştır. Fazladan göz olması durumunda da gözlerin sayısına ve konumuna göre yorum yapılmıştır. Bu noktada iki gözün yerinde olması ama fazladan gözün ya da gözlerin başın üstünde, altında, çenenin sağında veya solunda olması ayrı birer işaret olarak değerlendirilmiştir. Örneğin dört göz prensin dünyanın hâkimi olacağına işaret ederken bu gözlerden ikisinin önde ikisinin arkada olması zalim bir kralın habercisidir.

Ayrıca anomalinin normal sayıda göze sahip olması ve bunların bir başka organın üzerinde ya da her ikisinin de aynı tarafta olması gibi durumlardan da bahsedilmiştir. Bu kehanetlerde gözlerin kalçanın üzerinde olması tahtın bir başkası

⁷⁷⁸ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 116-120.

⁷⁷⁹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 269.; E. Leichty, *age.*, 1970, s. 128-129.

⁷⁸⁰ Metin Sumerce “*İDİM*” ideogramıyla gösterilen Akadca “*nagbu*” ifadesinin yeraltı suyu (*Atra-Hasis Miti*)’ne göre bu suyun akışı Tanrı Enki’nin elindedir ve derinlik anlamları bulunmaktadır. Bkz. S. N. Kramer, *age.*, 2000, s. 304.; Takayoshi Oshima, “Marduk, the Canal Digger” *Journal of the Ancient Near Eastern Society*, Vol. 30, 2006, s. 82.

tarafından ele geçirileceğinin, iki gözün de sağ tarafta olması kralın kötü bir yönetim sergileyeceğinin işareti olarak kabul edilmiştir. Gözlerin kulakların ortasında olmasının ise prensin uzun bir ömür yaşayacağı anlamına gelen iyi bir işaret olduğuna inanılmıştır.

Bunların dışında gözlerin birbirine olan konumu ve birbirinden farklı büyüklüklerde olmaları dikkate alınmıştır. Gözlerin büyüklüğünden bahseden kehanetlerin sonuç cümlelerinde eksiklikler vardır. Ancak diğer husustaki kehanetler okunabilmiştir. Bunlardan bazılarının tercümeleleri şöyledir: *“Eğer bir anomalinin sağ gözü sol gözünden daha aşağıdaysa ülkenin (alanı) azalan[...]. Eğer bir anomalinin sol gözü sağ gözünden aşağıdaysa düşman ülkenin veliaht prensi babasının tahtını ele geçirecek.”*

Serinin 10. tabletinde ayrıca gözlerin kanlı, büzülmüş, kıvrılmış, lekeli, zar kaplı ya da kapalı olmasından bahseden kehanetler de bulunmaktadır. Söz konusu işaretlerin geçtiği eksiksiz olan kehanetlerin bir kısmının tercümeleleri şöyledir: *“Eğer bir anomalinin gözleri benekliyse bir düşman prene saldıracak, prens zor zamanlar geçirecek, ülkede kıtlık baş gösterecek, ülke yok olacak. Eğer bir anomalinin gözleri zar kaplıysa bir düşman ülkenin servetini alacak. Eğer bir anomalinin gözleri kapalıysa benim ülkemde ve düşmanın ülkesinde kıtlık olacak.”*

Oldukça iyi korunmuş olan 11. tabletin konusu ise kulaktaki oluşum bozukluklarıdır⁷⁸¹. Burada yer alan kehanetler de gözlerle ilgili olanlara benzer durumların yorumlanmasıyla türetilmiştir. Zira kulakların eksik/fazla ya da farklı bir yerde olması, biçimi ve büyüklüğü gibi konular yorumlanmıştır. Söz konusu kehanetlerden bazıları şöyledir: *“Eğer bir anomalinin sağ kulağı delikse bir düşman(in) sınırındaki şehir düşmana teslim olacak. Eğer bir anomalinin sol kulağı yanağına yakınsa düşman ülkesinde bir geri zekalı doğacak. Eğer bir anomalinin biri sağda, ikisi solda üç kulağı varsa kızgın tanrılar ülkeye geri dönecek. Eğer bir anomalinin kulakları burnuna ulaşırsa prens ona ait olmayan bir ülkeyi fethedecek.”*

Öte yandan kulaklarla ilgili kehanetlerin ayırt edici bir özelliği de bulunmaktadır. Bu bölümde şimdiye kadar bahsedilen kehanetler ülkenin, prensin ve kralın kaderini etkileyecek olayların habercisiydiler. Ama buradaki kehanetlerin bazılarında kişisel talihe yönelik çıkarımlarda bulunulmuştur. Örneğin sağ kulağın büzülmüş olması anomalinin doğduğu evin genişleyeceğinin, sol kulağın büzülmüş

⁷⁸¹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 269.

olması o evin dağılacağına işareti olduğuna inanılmıştır⁷⁸².

Šumma İzbu Serisi'nin 12. tabletinde yer alan 120'nin üzerinde kehanette ise burun, ağız ve dildeki oluşum bozuklukları yorumlanmıştır. Fakat bu kehanetlerin birçoğunda eksikler bulunmaktadır. İyi korunmuş olanların çoğunluğu ise dil ile az bir kısmı da burunla ilgilidir. Fakat burnun yorumlandığı kehanetlerin de sonuç cümleleri eksiktir. Buna karşılık koşul cümlelerinin tamamına yakını okunabildiği için burnun biçimi, yeri ve noksan olması gibi durumların birer işaret olarak değerlendirildiği görülmektedir. Ayrıca iyi korunmuş örneklerden sağ ve sol tarafa ayrı anlamlar verildiği de anlaşılmaktadır. Bu hususta biri iyi diğeri kötü anlam taşıyan iki kehanetin tercümesi ise şöyledir: *“Eğer bir anomalinin burnu sol yanağındaysa ülkenin bir düşmanının (toprakları) azalacak. Eğer bir anomalinin burnu sağ yanağındaysa prensin memleketin (toprakları) azalacak.”* Kehanetlerin bazılarında da hayvanlarla benzeşim kurulmuştur: *“Eğer bir anomali köpeğin burnuna sahipse hakkı olmayan bir kişi tahtı ele geçirecek, kral ölecek, isyan. Eğer bir anomali bir yılanın burnuna sahipse prensin rakibi olmayacak”* Ağız ile ilgili az sayıdaki kehanetin ise hem koşul hem de sonuç cümlelerinde eksikler bulunmaktadır. Ancak *“Eğer bir anomalinin iki/üç/dört ağzı varsa [...]”* ifadelerinden her bir sayının farklı bir durumu işaret ettiği söylenebilir.

Dil ile alakalı kısımlarda da yer yer kırıklar olmasına rağmen bir grup kehanet eksiksiz biçimde günümüze ulaşmıştır. Bu kehanetlerde prensin halkın, saray mensuplarının ve de ordunun üzerindeki hükmünü kaybedeceği hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Öncelikle halkın prene olan bağlılığını kaybedeceği: *“Eğer bir anomalinin dili uzun ve burnunu örtüyorsa prensin memleketi ona itaatkâr olmayacak.”* şeklinde ifade edilmiştir. Devamında dilin buruna, damağa ya da boğaza bağlı olması prene karşı bir ayaklanma olacağına işareti olarak gösterilmiştir. Böyle bir isyanı saray mensuplarından birinin başlatması ise dilin uzun ve burnun altında olmasıyla ilişkilendirilmiştir. Prens elindeki en önemli güçlerden biri olan ordusunun kontrolünü kaybedeceği de şöyle dile getirilmiştir: *“Eğer bir anomalinin dili uzun ve üst dudağına(?) bağlıysa prensin ordusu onu sarayında hapsedecek.”* En sonunda da dilin boğazın üstünde olması sarayın ele geçirileceğinin belirtisi olduğu not edilmiştir⁷⁸³.

⁷⁸² E. Leichty, *age.*, 1970, s. 131-142.

⁷⁸³ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 143-151.

13. tablet ise kırıklar nedeniyle anlaşılabilir bir hâldedir. 14. tablette geçen 80'nin üzerindeki kehanette ise bacak, bel, kalça ve omuz ele alınmıştır. Bu tablette de yer yer kırıklar olmasına karşın birçok kehanet korunmuştur. Metnin başında bacağın baldır kısmı yorumlanmış daha sonra bel ve omuz ile ilgili kehanetlere yer verilmiştir. Ardından birkaç kehanette kalçadan bahsedilmiş ve metnin ikinci yarısından itibaren yeniden bacaklar ele alınmıştır. Görüldüğü üzere tablette geçen kehanetlerin yarısından fazlası bacaklarla alakalıdır. Başta yer alan bir kehanette anomalinin hiç baldırının olmaması ve sol baldırının eksik olması kraliçenin ölümüyle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca bu işaretlere doğumun olduğu evi ilgilendiren bir olumlu bir de olumsuz anlam verilmiştir. Buna göre anomalinin baldırlarının ikisinin birden olmaması o evin perişan olacağına sol baldırının olmaması ise o evin gelişeceğine işaret olarak görülmüştür. Bir sonraki satırda geçen “*Eğer bir anomalinin sağ [...] yoksa veliaht prens ölecek*” ifadesinin kehanetlerin genel yapısına bakılarak “sağ baldırın eksik olmasıyla” ilişkili olduğu ve olumsuz anlam taşıdığı söylenebilir. Nitekim metnin son kısmında sağ ve sol bacakla ilgili başka işaretlere zıt anlamlar yüklenmiştir. Ama aynı durumun ön ve arka için geçerli olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin bacağın dışa doğru kıvrımlı olması sağ ve sol tarafta birbirine karşıt anlamlar taşımaktadır. Ön veya arka bacakların dışa doğru kıvrımlı olması ise herhangi bir ayırım gözetilmeden olumsuzluğun habercisidir. Şöyle ki arka bacağın dışa kıvrık olması kişinin sahip olduklarını kaybedeceğine, ön bacağın dışa kıvrık olması da doğumun olduğu evin dağılacağına ve varislerin olmayacağına işaret olarak görülmüştür⁷⁸⁴. Mezopotamya miras hukukunda aile reisinin ölümünün ardından mirasın yaşayan aile fertleri arasında nasıl paylaşılacağı kanunlar çerçevesinde belirlenmiştir⁷⁸⁵. Ancak hiçbir varisi kalmayacağı belirtilen bu ailenin mal varlığının ne olacağı ile alakalı hüküm ise söz konusu kehanetin son kısmında “*onun mirasını saray devralacak*” yani hazineye devredilecek şeklinde belirtilmiştir.

Sağ ve sol arasındaki karşıtlığa bel ile alakalı kehanetlerde de rastlanılmaktadır. Bu kehanetlerin tercümeleleri şöyledir: “*Eğer anomalinin belinin sağ kısmı yoksa ordunuz tutsak edilecek, prensin memleketi çoraklaşacak. Eğer bir anomalinin belinin sol kısmı yoksa düşmanın ordusu tutsak olacak, düşmanın ülkesi çoraklaşacak.*” Keza

⁷⁸⁴ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 152-157.

⁷⁸⁵ Yusuf Kılıç, *Eskiçağ Aile Hukuku, Asur Babil ve Hitit Devletlerinin Yıkılışına Kadar*, Konya 2014, s. 51, 82, 113.

sağ kalçadaki bir oluşum bozukluğu da günümüze kadar ulaşan eksiksiz tek kehanette ülkenin zararına düşmanın yararına olacak bazı durumların habercisi olarak ifade edilmiştir.

Omuzların yorumlandığı kehanetler de aynı mantık çerçevesinde oluşturulmuştur. Nitekim sağ omuzun olmaması prensin ölümü, kralın saltanatının sonu, halkın isyan etmesi, düşman işgali gibi durumların habercisi olarak, sol omuzun olmaması ise düşman birliklerinin güç kaybedeceğinin, sahip olduğu toprakların fethedileceğinin ve nihayetinde düşmanın yok olacağına müjdecisi olarak değerlendirilmiştir. Benzer yorumlar omuzlarla ilgili diğer işaretler için de yapılmıştır. Bu kehanetlerin bazılarının tercümeleleri şöyledir: *“Eğer bir anomalinin sağ omuzu yüksekse düşman senin ülkenin gücünü alıp gidecek, bir saray görevlisi ölecek, ülkende bir aptal⁷⁸⁶ doğacak. Eğer bir anomalinin sol omuzu yüksekse prens düşman ülkenin gücünü alacak, düşman ülkede bir aptal doğacak. Eğer bir anomalinin sağ omuzu toynağındaysa prensin hizmetçileri ve hadımları onu düşmana verecek. Eğer bir anomalinin sağda iki omuzu varsa başarı, kral düşmanlarını yenecek⁷⁸⁷.”*

Šumma İzbu Serisi'nin 15. tableti maalesef okunamayacak kadar kötü bir hâledir. Serinin 16. tabletinde ise ilk olarak ayak bileğinin eksik veya fazla olması gibi durumlar yorumlanmıştır. Bu kehanetlerde de yine sağ taraf uğurlu sol taraf uğursuz kabul edilmiştir. Daha sonra art arda gelen üç kehanette toynak ile ilgili şu yorumlar yapılmıştır: *“Eğer bir anomalinin sağ toynağı yoksa prens için kötü zamanlar yaklaşıyor. Eğer bir anomalinin dört toynağından hiçbiri yoksa kötü zamanlar ülkeyi ele geçirecek. Eğer bir anomalinin sağ ön toynağı yarıksa prensin ordusu ünlü olacak.”*

Metnin devamında ise bir grup kehanette iç organların açıkta olmasından bahsedilmiştir. Maalesef bu kehanetlerin büyük bir bölümü eksiktir. Ancak yine de okunabilen kısımlardan bağırsaklar, böbrekler ve akciğer gibi organlar ve diyaframın yorumlandığı anlaşılmaktadır. İyi korunmuş birkaç kehanette ise bütün işaretler olumsuz durumlarla eşleştirilmiştir: *“Eğer bir anomalinin karnı açık ve bağırsakları görülebiliyorsa bir düşman ülkenin sahip olduklarının tadını çıkaracak, insanlar çocuklarını herhangi bir bedel (karşılığında) satacaklar. Eğer bir anomalinin sağ*

⁷⁸⁶ Metinde geçen Akadca “*lillu*” ifadesi sözlüklerde aptal olarak çevrilmiştir. Bununla birlikte o dönemde bir kromozom anomalisi olan down sendromuna sıkça rastlanabileceği de düşünülmektedir. CAD, L s. 189.; CDA, L, s. 82.; J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 406.

⁷⁸⁷ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 152-157.

böbreği açıktaysa ve bağırsaklar görülebiliyorsa bir düşman sınırı yağmalayacak, bir düşman onun (prens) servetinin keyfini çıkaracak. Eğer bir anomalinin bağırsakları diyaframından sarkıyorsa prens sahip olduklarını satacak”.

Bir kısmı korunmuş olan 17. tablette de daha önce bahsedilen iç organlar yanında üreme organları ve saçlarla ilgili kehanetler bulunmaktadır. Bunların bazıları *Šumma Alu Serisi*'nin konuları dâhilindedir. Doğum Kehanetleri ile alakalı kısımlarda ilk olarak mide, akciğer, kalp ve bağırsak ele alınmıştır. Fakat “*Eğer bir anomalinin insan midesi varsa... Eğer bir anomalinin midesi yoksa [...]. Eğer bir anomalinin iki midesi varsa [...] Eğer bir anomalinin akciğeri yoksa [...]. Eğer bir anomalinin sağ/sol akciğeri yoksa [...].*” şeklinde başlayan kehanetlerin tamamına yakınının sonuç cümleleri eksiktir. İyi korunmuş bir kehanetin tercümesi ise şöyledir: “*Eğer bir anomalinin midesi, kalbi ya da akciğeri yoksa ve (onun) bağırsakları kalçasındaysa prensin memleketi yok olacak.*”

Metnin devamında erkek ve dişi üreme organlarından bahsedilmiştir. Erkek üreme organının yorumlandığı kehanetlerin sonuç cümleleri yoktur. Ancak koşul cümlelerinde hayanın sağ tarafının ya da sol tarafının olmaması, bir tarafta iki haya olması, dört haya olması ya da erkeklik organı ve hiç haya olmaması gibi durumlar birer işaret olarak değerlendirilmiştir. Dişi üreme organıyla ilgili kehanetler sayıca az olmakla birlikte bunların bir kısmı eksiksiz bir şekilde günümüze kadar ulaşmıştır. Birkaçının tercümesi şöyledir: “*Eğer bir anomalinin rahmi ve midesi alınandan çıkarsa ülke güçsüz olacak, ülkede şiddetli bir kıtlık olacak ve insanlar çocuklarını herhangi bir bedel (karşılığında) satacaklar. Eğer bir anomalinin rahmi kuyruğundan çıkarsa Enlil ülkede soruna neden olacak. Eğer bir anomalinin rahmi diyaframından çıkarsa Enlil düşmanın ülkesinde soruna neden olacak.*”

Šumma İzbu Serisi'nin 17. tabletinde son olarak da saçlar/kıllar yorumlanmıştır. Anomalinin saçının/kılınının olmaması, bir hayvanınki/insanınki gibi ya da dolaşmış şekilde olması gibi durumların yorumlandığı bu birkaç kehanet eksiksiz denilebilecek kadar iyi hâldedir. Bunların tercümeleri şöyledir: “*Eğer bir anomali bir eşeğin kollarına sahipse prens memleketinde güçsüzleşecek. Eğer bir anomali domuz gibi kıllara sahipse saltanat değişecek, ülke çılgına dönecek, yetkisi olmayan birisi tahtı ele geçirecek, ülkede kıtlık olacak. Eğer bir anomali insan saçına sahipse prensin günleri tükenecek, saltanatın sonu, insanlar [...]. Eğer bir anomalinin saçları dolaşmışsa saltanatın*

matemi, ilkede uğursuzluklar olacak. Eğer bir anomalinin saçları yoksa sürünün yavruları gelişmeyecek⁷⁸⁸.

⁷⁸⁸ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 166-173.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA TAKVİM KEHANETLERİ

5.1. UĞURLU VE UĞURSUZ ZAMANLAR

5.1.1. Mezopotamya Takvimi'nin Genel Özellikleri

Lagaş Kralı Gudea'nın Dicle Nehri'nin sularının taşması sonucu yaşanan felaketin ardından bir rüya vasıtasıyla Tanrı Ningirsu ile iletişim kurduğu ve tanrının talimatlarını içeren birtakım “uğurlu işaretler” vasıtasıyla Lagaş'a yeni bir tapınak (Eninnu Tapınağı)⁷⁸⁹ inşa etmeye karar verdiğini anlatan silindir kitabeden çalışmanın daha önceki bölümlerinde bahsedilmişti. Ayrıca 1400 satır uzunluğundaki bu metnin kehanet literatürü açısından tartışmalı kimi hususları içerdiği de ele alınmıştı. Nitekim bazı araştırmacılar metnin “astroloji” ile alakalı olduğunu iddia etmişler fakat genel kabul metnin tapınağın inşasına başlanması için en uygun zamanı belirlediği ve astroloji ile ilişkili olmadığı yönünde olmuştur⁷⁹⁰. Bu noktada Sumer Arşivleri arasında astroloji ile alakalı başka herhangi bir belge bulunmadığını ancak hava olayları ve gök cisimlerinin gözlemlenmesiyle elde edilen bilgilerin tarım faaliyetlerini düzenlemek için MÖ 4. binyılın sonlarından itibaren takvim oluşturmada kullanıldığını hatırlatmakta fayda vardır⁷⁹¹. Öyle ki “tapınağın inşa edilmesine uygun zamanı belirleme” örneğinde olduğu gibi, başta ritüeller olmak üzere birtakım işlerin yapılması için en uygun zamanı belirlemek adına takvimin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Özellikle “*Ningirsu'nun arpasını yeme ayı*”, “*ceylan yeme ayı*”, “*sulama kanalının açıldığı ay*” ve “*pulluk sürme ayı*” gibi ay isimlerine bakıldığında takvimin kült uygulamalarını ve tarım faaliyetlerini düzenleme konularıyla ne kadar alakalı olduğu görülmektedir. Ancak bu dönemde ay isimleri konusunda bir birlik sağlanamadığını ve her şehirde başka isimler kullanıldığını söylemek gerekir⁷⁹².

⁷⁸⁹ S. N. Kramer, *age.*, 2002a, s. 183.

⁷⁹⁰ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 32-33.; F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 64.; F. Rochberg, *age.*, 2010, s. 304.

⁷⁹¹ S. M. Maul, *agm.*, 2007, s. 365.; S. N. Kramer, *age.*, 2002a, s. 126.; John M. Steele, “Living with Lunar Calendar in Mesopotamia and China”, *Living the Lunar Calendar*, Oxford 2012, s. 374.

⁷⁹² S. N. Kramer, *age.*, 2002a, s. 126, 186., Elvan Eser, Yusuf Kılıç, “Mezopotamya'nın İlk Kent Binaları (Tapınaklar) ve İşlevleri”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 4, S. 13, 2017, s. 430.; Mark E. Cohen, *The Cultic Calendars of the Ancient Near East*, Bethesda 1993, s. 5.

Bununla birlikte Sumerliler tarafından kullanılmaya başlanan “ay-gün (lunisolar) takvimi⁷⁹³” sonraki Mezopotamya toplumlari tarafından da benimsenmiştir⁷⁹⁴. Bu takvim zamanın gün, ay ve yıl olmak üzere üçe ayrılmasıyla oluşturulmuştur. Ayrıca takvim düzenlenirken Ay’ın hareketleri temel alınmıştır. Bu sebeple de günler Güneş’in batmasıyla, aylar da Güneş’in batışının ardından hilalin görünmesiyle başlamıştır. Ay’ın döngüsü takip edildiği için bir ay 29-30 (ortalama 29.5) gün sürmüştür⁷⁹⁵. Bu takvimde 12 aydan oluşan bir yıl 354 güne tekabül etmektedir. Dolayısıyla 365 gün olan Güneş yılı ile arada 11 günlük fark oluşmaktadır⁷⁹⁶. Bayramlarını mevsimlerle uyumlu şekilde kutlayan Mezopotamya toplumlari için bu süre önemlidir. Zira her üç yılda, bir aylık fark ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle de bayramların farklı aylara/mevsimlere denk gelmesi söz konusu olmuştur⁷⁹⁷. Bunun önüne geçmek için takvimde kimi yıllara bir ay daha ilave edilmiş ve yıl 13 aya çıkarılmıştır. Erken dönemlerde başlayan bu uygulama III. Ur Hanedanı Dönemi’nde sekiz yıllık bir devreye göre düzenlenmiştir. Eski Babil Kralı Hammurabi Dönemi’nde (1792-1750)⁷⁹⁸ ise ilave aylar kralın buyruğuna göre eklenmeye başlanmıştır⁷⁹⁹. İlave aylar genellikle altıncı (*elūlu/ulūlu*) veya 12. (*addaru*) ayın ardına eklenmiş ve bu aylar “fazlalık (*atru*)”, “sonraki (arkû) ve “ikinci” olarak adlandırılmıştır⁸⁰⁰.

Öte yandan MÖ 3. binyılda Nippur’da düzenlenen bir takvim III. Ur Hanedanı ve İsin Kralları tarafından benimsenmiş ayrıca zamanla farklı şehirlerde kullanılan takvimlerin yerini alarak Mezopotamya’nın standart takviminin temelini oluşturmuştur⁸⁰¹. *BĀR.ZAG.GAR Serisi* olarak adlandırılan bu takvimde geçen Sumerce

⁷⁹³ Yunan, Yahudi, Çin ve Hint toplumlari tarafından da kullanılan bu takvim Ay’ın döngüsünü temel almaktadır. Ancak Güneş yılı ile arasında oluşan gün farkından dolayı takvime ay eklenerek ya da çıkarılarak ayarlama yapılır. Bkz. Stanislaw Iwaniszewski, “Concept of Space, Time, and the Cosmos”, *Handbook of Archaeoastronomy and Ethnoastronomy*, New York 2015, s. 11.; Clive L. N. Ruggles, “Calendars and Astronomy” *Handbook of Archaeoastronomy and Ethnoastronomy*, New York 2015, s. 21.

⁷⁹⁴ John M. Steele, agm., 2012, s. 374.; A. Sayılı, *age.*, 1991, s. 355.

⁷⁹⁵ John M. Steele, “Mesopotamian Calendars”, *Handbook of Archaeoastronomy and Ethnoastronomy*, New York 2015, s. 1842.; J. Oates, *age.*, 2015, s. 199.

⁷⁹⁶ H. H. Duymuş Florioti, agm., 2012, s. 360.; Sidney Smith, “Babylonian Time Reckoning” *Iraq*, Vol. 31, No. 1, 1969, s. 74.; Gaye Şahinbaş Erginöz, “Hititlerin Astronomi Bilgisine ve Hitit Takvimine Bir Bakış” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 9, S. 1-2, İstanbul 2008, s. 200.

⁷⁹⁷ Wayne Horowitz, “The 360 and 364 Day Year in Ancient Mesopotamia” *Journal of the Ancient Near Eastern Society*, Vol. 24, New York 1996, s. 37.; A. Sayılı, *age.*, 1991, s. 331, 344.; Mark E. Cohen, *age.*, 1993, s. 3-4.

⁷⁹⁸ M. Van De Mieroop, *age.*, 2014, s. X.

⁷⁹⁹ A. Sayılı, *age.*, 1991, s. 331.; J. Oates, *age.*, 2015, s. 198.

⁸⁰⁰ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. VIII.

⁸⁰¹ Samuel Greengus, “New Evidence on the Old Babylonian Calendar and Real Estate Documents from Sippar”, *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 121, No. 2, 2001, s. 257-258.

ay isimleri Eski Babil Dönemi'nden itibaren Akadcaları ile birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu dönemde yine de hangi ay isimlerinin kullanılacağı kesin olarak belirlenememiştir⁸⁰². Yeni Asur Kralı Tiglat-pileser Dönemi'ne (MÖ 1114-1076) gelindiğinde ise kullanılacak ay isimlerinin netleştirildiği ve süregelen geleneğin bozulmadığı buna bağlı olarak Akadca-Sumerce isimlerin beraber kullanıldığı görülmektedir⁸⁰³. Bu ayların dönemin takvimine göre sıralanışı ve günümüz takvimindeki karşılıkları şöyledir:

Nisannu: Kelime listeleri, iktisadi belgeler ve kitabeler gibi birçok yazılı kaynakta yılın ilk ayı olduğu belirtilmiştir⁸⁰⁴. “İlk ürünlerin/meyvelerin sunulması” anlamına gelen Sumerce “*NE.SAG*” sözcüğünden türetilmiştir. Ayrıca metinlerde Sumerce, “*İTİ.BÁR.ZAG.GAR*⁸⁰⁵” ideogramı ile kullanılmıştır. Güneş takviminde ise mart/nisan ayları aralığındaki günlere tekabül etmektedir⁸⁰⁶.

Ayyaru: Yılın ikinci ayıdır. Akadca, “çiçek” anlamına gelmektedir. Metinlerde Sumerce “*İTİ.GU₄(.Sİ.SÁ)*⁸⁰⁷” ideogramı ile kullanılmıştır. Güneş takviminde ise nisan/mayıs ayları aralığındaki günlere tekabül etmektedir⁸⁰⁸.

Simānu: Yılın üçüncü ayıdır. Akadcada “dönem, mevsim” anlamına gelmektedir. Metinlerde Sumercede “kerpiç yapma ayı” anlamına gelen “*İTİ.SİG₄(.GA)*⁸⁰⁹” ideogramı ile kullanılmıştır. Güneş takviminde ise mayıs/haziran ayları aralığındaki günlere tekabül etmektedir⁸¹⁰.

Dumūzu/Du'ūzu: Yılın dördüncü ayıdır⁸¹¹. Tanrı Dumuzi'nin adından türetilmiştir. Metinlerde Sumerce “*İTİ.DUMU.Zİ*” ve “tohum ekme ayı” anlamına gelen “*İTİ.ŠU(.NUMUN.NA)*⁸¹²” ideogramı ile kullanılmıştır. Güneş takviminde ise haziran/temmuz ayları aralığındaki günlere tekabül etmektedir⁸¹³.

⁸⁰² Samuel Greengus, “The Akkadian Calendar at Sippar”, *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 107, No. 2, 1987, s. 209-210.

⁸⁰³ M. E. Cohen, *age.*, 1993, s. 297-299.; Yigal Bloch, “Middle Assyrian Lunar Calendar and Chronology, *Living the Lunar Calendar*, Oxford 2012, s. 20.; H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2012, s. 360-361.

⁸⁰⁴ M. E. Cohen, *age.*, 1993, s. 19.;

⁸⁰⁵ CAD, N, II, s. 265.

⁸⁰⁶ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. VIII.; H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2012, s. 362.

⁸⁰⁷ CAD, A, I, s. 230.

⁸⁰⁸ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. VIII.; H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2012, s. 364.

⁸⁰⁹ CAD, S, s. 271.

⁸¹⁰ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. IX.; H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2012, s. 365.

⁸¹¹ J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 93.

⁸¹² CAD, T, s. 168.

⁸¹³ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. IX; H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2012, s. 366.

Ābu: Yılın beşinci ayıdır (kökeni belirsizdir) ve metinlerde Sumerce “buğdayı ayırma ayı” anlamına gelen “*ĪTĪ NE.NE.GAR*⁸¹⁴” ideogramı ile kullanılmıştır. Güneş takviminde ise temmuz/ağustos ayları aralığındaki günlere tekabül etmektedir⁸¹⁵.

Elūlu/ULūlu: Yılın altıncı ayıdır. Bu ayın isminin kökeni hakkında iki farklı fikir öne sürülmüştür. Bunlardan ilki ismin Akadca “arınmak” anlamına gelen “*elēlu*” fiilinden türetildiği yönündedir. Diğeri ise “övmek, bayram yapmak” anlamına gelen “*alālu*” fiilinden türetildiği ile ilgilidir. Bunların dışında metinlerde Sumerce “*ĪTĪ.KĪN(.dĪNANNA)*⁸¹⁶” ideogramı da kullanılmıştır. Güneş takviminde ise ağustos/eylül ayları aralığındaki günlere tekabül etmektedir⁸¹⁷.

Tašritu: Yılın yedinci ayıdır. Akadca “başlangıç” demektir. Metinlerde Sumerce “*ĪTĪ.DU₆(.KŪ)*⁸¹⁸” ideogramı ile kullanılmıştır. Güneş takviminde ise eylül/ekim ayları aralığındaki günlere tekabül etmektedir⁸¹⁹.

Arahsamnu: Akadca “sekizinci ay” demektir. Metinlerde Sumerce “*ĪTĪ.APĪN(.DU₈.A)*⁸²⁰” ideogramı ile kullanılmıştır. Güneş takviminde ise ekim/kasım ayları aralığındaki günlere tekabül etmektedir⁸²¹.

Kislīmu: Yılın dokuzuncu ayıdır. İsmi kökeni bilinmemektedir. Metinlerde Sumerce “*ĪTĪ.GAN.GAN.NA, ĪTĪ.GAN.GAN.Ē, ĪTĪ.GAN*⁸²²” ideogramları ile kullanılmıştır. Güneş takviminde ise kasım/aralık ayları aralığındaki günlere tekabül etmektedir⁸²³.

Ṭebētu: Yılın 10. ayıdır. İsmi kökeni bilinmemektedir. Metinlerde Sumerce “*ĪTĪ.AB.BA.Ē, ĪTĪ.AB.Ē(.A), ĪTĪ.AB(.BA)*⁸²⁴” ideogramları ile kullanılmıştır. Güneş takviminde ise aralık/ocak ayları aralığındaki günlere tekabül etmektedir⁸²⁵.

Šabātu: Yılın 11. ayıdır. Akadca “süpürmek, temizlemek” anlamına

⁸¹⁴ CAD, A, I, s. 75.

⁸¹⁵ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. IX.; H. H. Duymuş Florioti, agm., 2012, s. 366.

⁸¹⁶ CAD, U-W, s. 90.

⁸¹⁷ Galip Çağırğan, “Babil Takviminde Ululu Ayının Anlamı ve Bu Ayda Yapılan Törenler”, IX. Türk Tarih Kongresi, C. 1, Ankara 1986, s. 173.; S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. IX.; H. H. Duymuş Florioti, agm., 2012, s. 367.

⁸¹⁸ CAD, T II, s. 297.

⁸¹⁹ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. IX.; ; H. H. Duymuş Florioti, agm., 2012, s. 368.

⁸²⁰ CAD, A II, s. 221.

⁸²¹ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. IX.; H. H. Duymuş Florioti, agm., 2012, s. 369.

⁸²² CAD, K, s. 429.

⁸²³ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. IX.; H. H. Duymuş Florioti, agm., 2012, s. 370.

⁸²⁴ CAD, T, s. 66.

⁸²⁵ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. IX.; H. H. Duymuş Florioti, agm., 2012, s. 371.

gelmektedir. Metinlerde Sumerce “*İTİ.ZİZ(.A.AN), İTİ.ZİZ.A*⁸²⁶” ideogramları ile kullanılmıştır. Güneş takviminde ise ocak/şubat ayları aralığındaki günlere tekabül etmektedir⁸²⁷.

Addaru: Yılın son ayıdır. İsmi kökeni belirsizdir. Metinlerde bu ay için Sumerce “*İTİ ŞE.KIN.KUD, İTİ.ŞE*⁸²⁸” ideogramları ile kullanılmıştır. Güneş takviminde ise şubat/mart ayları aralığındaki günlere tekabül etmektedir⁸²⁹.

Söz konusu ay isimlerinden anlaşıldığı üzere Mezopotamya toplumları tarafından takvim özellikle tarım faaliyetleri⁸³⁰ için adeta bir kılavuz görevi görmüştür. Aynı zamanda bu takvimler kült uygulamalarının ne zaman yapılması gerektiği hakkında da bilgi vermişlerdir⁸³¹. MÖ 18. yüzyıldan sonra bunların yanı sıra “tuğla kurutmak”, “ev inşa etmek”, “kuyu açmak”, “avlanmak”, “yemek yemek”, “alışveriş yapmak”, “evlenmek” ve “seyahate çıkmak” gibi konulardan bahseden takvimler de hazırlanmıştır. Bu takvimler bazı zamanların uğurlu ve uğursuz olarak sınıflandırıldığı ve söz konusu işlerin belirli bir günde ya da ayda yapılmasının iyi/uğurlu/uygun-kötü/uğursuz/uygunsuz olacağını belirleyen sıkı kuralları olan öngörülerin kaydedildiği “*kehanet takvimi*” mahiyetindedir⁸³².

5.1.2. Kehanet Takvimleri

5.1.2.1. Günlerin Temel Alındığı Kehanetler

Uğurlu ve uğursuz günlerin temel alındığı kehanet takvimlerinin bilinen en eski örnekleri⁸³³ Eski Babil Dönemi’ne ait olan MÖ. 18. yüzyıla tarihlendirilen iki kil tablettir. Meturan (Tell Haddad) şehrindeki bir kütüphanede parçalar hâlinde bulunmuş

⁸²⁶ CAD, Ş I, s. 8.

⁸²⁷ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. X.; H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2012, s. 372.

⁸²⁸ CAD, A I, s. 110.

⁸²⁹ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. X.; H. H. Duymuş Florioti, *agm.*, 2012, s. 373.

⁸³⁰ Nippur’da bulunan 108 satırlık bir belge tarım faaliyetlerinin belirlenmesinde takvimin ne kadar etkin bir rol aldığını gösteren güzel bir örnektir. “*İlk Çiftçi Yıllığı*” olarak adlandırılan bu belgede bir çiftçinin oğluna bir yıl içerisinde tarımsal etkinliklerde kılavuzluk etmesi amacıyla verdiği talimatlar yer almaktadır; bu öğütler mayıs-haziran aylarında tarlaların sular altında kalmasından başlar ve gelecek nisan-mayıs aylarında yeni alınan ürünün ayıklanması ve tanelerin ayrılmasıyla sona erer. Bkz. S. N. Kramer, *age.*, 2002b, s. 91-96.

⁸³¹ M. E. Cohen, *age.*, 1993, 8.; E. Eser, Y. Kılıç, *agm.*, 2017, s. 430, 435.

⁸³² S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. X.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 212.; Alasdair Livingstone “The Use of Magic in the Assyrian and Babylonian Hemerologies and Menologies”, *Studi Epigrafici e Linguistici sul Vicino Oriente Antico* 15, 1998, s. 59.; S. M. Maul, *agm.*, 2007, s. 365-366.

⁸³³ Sumerlilerin uğurlu ve uğursuz zamanlardan bahseden kehanetlere başvurduklarını gösteren herhangi bir kanıt henüz bulunamamıştır. Ancak “yedinci ayda bir domuz kesmedi(?)”, “altıncı ayda bir şehir kurmadı” gibi atasözleri onların bazı davranışlarını takvime göre gerçekleştirdiklerini ortaya koymaktadır. Bkz. U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 213.

olan Sumerce ve Akadca çift dilli yazılmış bu iki tabletten birinde kralın, diğerinde de halkın *tašritu* ayının belirli günlerinde uyması gereken talimatlar kaydedilmiştir⁸³⁴. “(Her) yıl yedinci ayda, yedinci günde...” ifadeleri ile başlayan H 83 envanter numaralı metinde kralın günün başlangıcında saraydan “*arınma evi*”ne⁸³⁵ gitmesi ve usulca içeriye girmesi tavsiye edilmiştir. Metnin devamında ise burada yapılan ritüelin ardından saraya geri dönmesi ve gün boyunca herhangi bir konuda hüküm vermemesi, vergi toplamaması, hazineden uzak durması ve adakta bulunmaması istenmiştir.

Herhangi bir girişi bulunmayan H 77 envanter numaralı metinde ise *tašritu* ayında halkın kaçınması gereken davranışlar konu edilmiştir. Söz konusu metnin bir kısmını besinler ile alakalı yasaklar oluşturmaktadır. Bu doğrultuda “balık”, “kaplumbağa”, “domuz” gibi hayvanların etleri ile “sarımsak”, “roka”, “pırasa” ve çeşitli “otsu bitkileri” yemek yasaklanmıştır. Ayrıca bu gıdaların tüketilmesinin sebep olacağı olumsuz durumlardan söz edilmiştir. Ancak metnin kimi yerleri eksiktir. İyi korunmuş satırlarda roka yemenin “*solucan hastalığına*” balık yemenin ise “*būšānu*”⁸³⁶ hastalığına neden olacağı ifade edilmiştir.

Metnin kalan kısmında ise “tuvaletе girmek”, “yüksek sesle konuşmak”, “tarla sulamak”, “nehirden geçmek”, “kumaş kesmek-dikmek” ve “tartışmak” gibi davranışların birtakım olumsuzluklara sebep olacağı belirtilmiştir. Tabletteki kırıklar nedeniyle bu eylemlerin bazılarının sebep olacağı durumlar belirsizdir. Bununla birlikte tuvaletе girmenin “*midede rüzgâr*”, tarla sulamanın “*haşerat*” olmasına sebep olacağı açık bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca nehirden geçmenin insanın “*gücünü alacağı*” ve kumaş kesmenin-dikmenin ise “*mutsuzluğa*” sebebiyet vereceği belirtilmiştir⁸³⁷.

Öte yandan bu metinler ayrı bir önem atfedilen⁸³⁸ *tašritu* ayı için yapılan özel

⁸³⁴ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. X.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 216.

⁸³⁵ Akadca “bīt rimki” olarak adlandırılan bu alan şehrin dışında sazdan bir kulübe şeklinde inşa edilmiştir. İçerisinde ise ifritlere ait çeşitli figürlerin tükürük ya da suyla “kirletilerek” kraldan kötü güçlerin uzaklaştırılması sağladığına inanılan bir ritüel düzenlenmiştir. Bkz. Ebru Mandacı, “Arkeolojik ve Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya Toplumlarında Büyü ve Büyücülük”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 16, 2016, s. 223-224.; Şeyma Ay, “Mis pi – Pīt pi Ritüelleri ve Eski Mezopotamya’da İnsan Tanrı İlişkileri” *Tarih Okulu Dergisi*, 2013, S. 15, s. 7-8.

⁸³⁶ Akadca kökü koku anlamına gelen *būšānu* kelimesi ağzı, burnu ve cildi etkileyen bir hastalığı ifade etmek için de kullanılmıştır. Bkz. CDA, B, s. 50.

⁸³⁷ Antoine Cavignaux, Farouk Al-Rawi, “New Sumerian Literary Text from Tell Haddad (Ancient Meturan): A First Survey”, *Iraq*, Vol. 55, 1993, s. 95-103.; S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 3-8.

⁸³⁸ Babil Dönemi’nde Mezopotamya’nın en önemli bayramı olarak Tanrı Marduk adına *nisannu* ayında kutlanan “*Akitu (Yeni Yıl) Bayramı*” erken dönemlerde başka şehirlerde farklı zamanlarda da

takvimlerin de öncüsü konumundadır. Nitekim Dür-Kurigalzu (Akarkuf) şehrinde bulunan MÖ 13. yüzyıla ait çift dilli (Sumerce-Akadca) bir başka tablette de “*tašritu ayının ilk yedi günü*” konu alınmıştır. Oldukça kötü korunmuş olan bu metinde geçen kehanetlerin tam olarak anlaşılması maalesef mümkün değildir. Bununla birlikte bu günlerin uğursuz sayıldığını söylemek mümkündür. Zira burada yer alan öngörülerden daha sonra hazırlanmış olan “*Taşritu Ayının Günleri Takvimi*”lerinde faydalandığı düşünülmektedir. Asur ve Kalhu (Nimrud) gibi şehirlerin de dâhil olduğu farklı yerlerde bulunmuş Yeni Asur ve Yeni Babil dönemlerine⁸³⁹ ait kopyaları da bulunan bu takvimlerde *tašritu* ayının ilk sekiz veya on günlük kısmında uyulması gereken talimatlardan ve birtakım yasaklardan bahsedilmiştir. Bunların arasında Kalhu’da bulunmuş ND 5545 envanter numaralı tablet nerdeyse eksiksiz bir şekilde günümüze ulaşmıştır⁸⁴⁰. Yeni Asur Kralı II. Asur-Nasirpal (MÖ 883-859)⁸⁴¹ Dönemi’nde *Šaggamahhu görevlisi*⁸⁴² olarak görev yapmış *Abu-rabû-mudammîq* tarafından kopyalanmış metnin; “*Birinci yılın yedinci ayı gelir, yılın yedinci ayı gelir, tašritu ayının yedi günü gelir, tašritu ayında geçen yedi gün, tašritu ayında ayinler yapılmasın. Tanrı Enlil için ibadetler bütünüyle yapılmıştır*⁸⁴³.” ifadeleriyle başlayan girişinden de anlaşılacağı üzere *tašritu* ayının ilk yedi günlük kısmına dikkat çekilmiştir. Bu durum tamamen söz konusu günlerin uğursuz hatta tehlikeli kabul edilmesiyle alakalıdır⁸⁴⁴. Zira metnin devamında sürekli olarak ayın ilk yedi gününde yaşanabilecek olumsuzluklardan ve onları engellemek için koyulan yasaklardan bahsedilmiştir⁸⁴⁵.

Bu noktada ilk olarak yine beslenmeyle ilgili yasaklar göze çarpmaktadır. Zira sarımsak, soğan, pırasa, tere, hurma gibi bitkisel; tarla faresi, balık, kuş, dana, oğlak, keçi ve domuz eti gibi hayvansal besinlerin tüketilmesine gün gün yasaklar getirilmiştir. Hatta yedinci günde insanların hiçbir şey yememesi dahi talep edilmiştir. Söz konusu

kutlanmıştır. Zira III. Ur Hanedanı Dönemi’nde bu bayram “*Á.KI.ÎT*” ya da “*ZAG.MU(K)*” adlarıyla “tahıl ekimini ve hasadını kutlamak” amacıyla yılda iki kez kutlanmıştır. Bu kutlamalardan biri sonraki dönemlerde olduğu gibi *nisannu* ayında diğeri ise *tašritu* ayında gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple bazı şehirlerde *tašritu* ayının yılın başlangıcı olarak kabul edildiği de düşünülmektedir. Bkz. A. Sayılı, *age.*, 1991, s. 330.; K. Demirci, *age.*, 2013, s. 61.; J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 313.; S. Akkuş Mutlu, *agm.*, 2016, s. 6.

⁸³⁹ Alasdair Livingstone, *Hemerologies of Assyrian and Babylonian Scholar*, Maryland, 2013. s. 193-194.; S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. XI, XXX, 3.; Enrique Jiménez, “Loose Threads of Tradition: Two Late Hemerological Compilations”, *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 68, 2016, s. 200.

⁸⁴⁰ Peter Hulin, “A Hemerological Text from Nimrud”, *Iraq*, Vol. 21, No.1, 1959, s. 43.

⁸⁴¹ L. G. Gökçek, *age.*, 2015, s. 27.

⁸⁴² Üst düzey kötü ruh kovuculara verilen bir unvan. Bkz. CDA, Ş, s. 355.

⁸⁴³ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 13.; P. Hulin, *agm.*, 1959, s. 45.

⁸⁴⁴ A. Livingstone, *agm.*, 1998, s. 61.

⁸⁴⁵ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 13-19.

besinlerden herhangi birini tüketenin de tanrıların yasaklarını göz ardı etmekten dolayı cezalandırılacağı metinde geçen “(Birinci gün) Tarla faresi yemesin Tanrıça Ninlil yasak kılmıştır ve (yasağı ihlal edenin başına) kötülük gelir” ifadesinden rahatlıkla anlaşılmaktadır.

İnsanların karşılaşacakları olumsuzluklar arasında sağlık sorunları ve ifritler tarafından rahatsız edilmek daha çok dile getirilmiş olmakla birlikte sosyal ve hukuki sorunlardan, hayvan saldırılarından da bahsedilmiştir. Örneğin birinci gün soğan yiyen birinin “midesinin yanacağına”, dördüncü gün soğan yiyen birini ise “akrep sokacağına” inanılmıştır. Dördüncü gün hurma yiyenin “dişlerinin gevşeyeceği/sallanacağı⁸⁴⁶”, bir sonraki gün yiyene de *Naššūqītu*⁸⁴⁷ ifritinin musallat olacağı düşünülmüştür. İkinci günde dana, oğlak veya domuz eti yiyenin “baş ağrısı” çekeceği üçüncü gün balık yiyenin “iftiraya uğrayacağı”, tarla(sının) verimli olmayacağı” beşinci gün domuz eti yiyenin ise “dava edileceği” kabul edilmiştir⁸⁴⁸. Benzer tutum ve davranışların bazı modern toplumlarda da görüldüğünü ifade etmek gerekir. Bu durum Eskiçağ toplumlarının dini inanç ve benzeri davranışlarının tarihsel süreç içerisinde birtakım değişikliklere uğrayarak günümüzde de devam ettirildiği şeklinde yorumlanabilir.

Uğursuz kabul edilen bu günlerde ayrıca insanların günlük hayatlarında sıklıkla yaptığı davranışlara ve bazı ibadetlerine de sınırlamalar getirilmiştir. Tıpkı besinlerle ilgili yasaklarda olduğu gibi burada da yasaklı olan bir davranışın yapılmasının kötü sonuçlara yol açacağına inanılmıştır. Metinde bu konuda en kapsamlı kısım yedinci gün ile alakalı olmaktadır. Zira farklı günlerde yasaklanan birçok davranış burada tek bir güne sığdırılmıştır. Bu nedenle konunun genelini yansıtan bu kısmı bütünüyle aktarmak yerinde olacaktır: “*Taşritu* ayının yedinci gününde: Havanın bırakıldığı yerde durmasın, (yoksa) *ruḫibtu*⁸⁴⁹ hastalığına yakalanır. Eşeğin yuvarlandığı bir tarlada durmasın, (yoksa) kas hastalığına yakalanır. Su kanalını geçmesin, (yoksa) bir katil onu öldürür. Yola çıkmasın, (yoksa) hırsızlar ondan çalar. Mezarlara gitmesin, (yoksa) lanet onu çarpar. Kuyuya inmesin, (yoksa) başına kötülük gelir. Tuvalete girmesin,

⁸⁴⁶ J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 131, 419.

⁸⁴⁷ *Naššūqītu*'nun insanları öperek rahatsız eden bir ifrit olduğuna inanılmıştır. Bkz. CDA, N, s. 246.

⁸⁴⁸ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 13-17.

⁸⁴⁹ Derideki lezyonlarda (yara, doku bozukluğu) görülen “serum/kansu benzeri” akıntıya verilen ad. Bkz. J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 210.; Türkçe Tıp Dili Kılavuzu, Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Türkçe Tıp Dili Kurulu, s. 50, 71.

(yoksa) *Şulak*⁸⁵⁰ onu çarpar, yarısı... Çatıya çıkmasın (yoksa) *Ardat-lili ifriti*⁸⁵¹ onunla evlenir. Bağa bahçeye girmesin, (yoksa) hastalanır. Bir nehri geçmesin, (yoksa) erkeklik gücünü kaybeder. Nehir ovasına gitmesin, (yoksa) cilt hastalığına yakalanır. Bir susam tarlasını sulamasın, (yoksa) kursissu çıyanı ortaya çıkar. Tanrıça Nisaba'ya ovada adak sunmasın, (yoksa) *Aşratu* onu reddeder... Tanrı Ninurta ve Tanrıça *Bēlet-ekalli* yasak kılmuştur: *Yemin etmesin, (yoksa) tanrı onu çarpar.*” Bunların yanın da dördüncü ve altıncı günlerde cinsel ilişkiye girmek yasaklanmıştır. Metinde bu durum “*Bir kadınla cinsel ilişkiye girmesin (yoksa) o kadın onun erkekliğini/cinsel gücünü alır.*” şeklinde ifade edilmiştir⁸⁵².

Uğursuz günlerin ardındaki ilk gün ise mutluluğun hâkim olacağına ve insanların temizlik ritüellerinin kabul olacağına inanılmıştır. Ayrıca metinde çocuk sahibi olmak isteyen ailelerin bu taleplerinin yerine getirileceği de müjdelenmiştir. Yine bugünden itibaren tanrılara ekmek sunusunda bulunmanın ve onların adına kurban kesmenin de iyi olacağı kabul edilmiştir⁸⁵³.

Yukarıdaki ifadeler bağlamında insanların uğursuz-uğurlu günler olarak inandıkları bu zaman düzleminin semavi dinlerde varlık gösteren oruç ve ardından gelen bayram inancı ile benzerlik gösterdiğini söylemek zor değildir. Bu noktadan meseleye bakıldığında ise Eskiçağ Mezopotamya toplumlarında semavi dinler dini inançlara benzer şekillerde oruç ve bayram olgularının varlığından söz etmek mümkündür.

Taşritu ayı için özel hazırlanan bu takvimlerin yanında yılın 12 ayını kapsayan takvimler de düzenlenmiştir. Bu takvimlerin arasında en ünlü olanı Eski Babil Dönemi'nden başlayarak Hellenistik Döneme kadar devam eden bir zaman dilimine yayılmış yetmişin üzerinde kopyası bulunan ve modern araştırmacılar tarafından “*Babil Takvimi/Takvim Falları*”, “*Babil Almanacağı*” ya da “*Babil Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi*” olarak adlandırılındır. Söz konusu takvimin bilinen en eski örneği Kuzey

⁸⁵⁰ Akadcada elleri yıkamak için kullanılan suya “*musātu*” denilmiştir. Bu kelimedden türetilen “*bīt musāti*” terimi ise “temizlenme evi” anlamına gelmekte olup modern sözlüklerde buranın “*tuvalet*” olduğu ifade edilmiştir. *Şulak* ifriti ise arka ayaklarının üzerinde, bir insan gibi, durabilen aslan olarak betimlenmiştir. Bu ifritin tuvaletleri sık sık ziyaret ederek insanlara tuzak kurduğuna ve onların hastalanmalarına sebep olduğuna inanılmıştır. Bkz. CAD, M II, s. 234; CDA, M, s. 219.; A. R. George, “On Babylonian Lavatories And Sewers” *Iraq*, Vol. 77/1, 2015, s. 86, 88.

⁸⁵¹ *Ardat-lili* “bakire lilu” anlamına gelmektedir. Bu ifritin cinsel aktiviteleri gerçekleştirme yeteneğinden yoksun, tatminsiz bir gelinin kişiliğine sahip olduğu düşünülmüş ve erkeklerde iktidarsızlığa kadınlarda da kısırlığa neden olduğuna inanılmıştır. Bkz. J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 197.

⁸⁵² S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 13-17.; P. Hulin, *agm.*, 1959, s. 50-51.; Jean Bottéro, “Babil’de Aşk”, *Eski Yakındoğu Sümer’den Kutsal Kitap’a*, Ankara 2005, s. 111.

⁸⁵³ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 18.

Irak'ta Bakr-Awa ören yerinde bulunmuş olan MÖ 1500 civarlarına tarihlenen IM 63388 envanter numaralı belgedir. Kâtipler ve rahipler⁸⁵⁴ aracılığıyla kral ve ailesinden halka kadar herkesin müracaat ettiği bu takvim özellikle Yeni Asur ve Yeni Babil dönemlerinde oldukça itibar görmüştür. Bu sebeple takvim kâtipler tarafından sürekli olarak kopyalanmış ve farklı merkezlere yayılmıştır. Nitekim Mezopotamya'da Babil, Uruk, Asur gibi önemli merkezlerin yanında bölgenin komşuları olan Suriye'deki Emar'da, Anadolu'daki Hattuşa ve Sultantepe'de de bu takvimin kopyaları bulunmuştur.

Söz konusu metinlerden edinilen bilgilere göre takvim, her bir ay 30 gün kabul edilerek 360 günü kapsayacak bir şekilde tasarlanmış ve günler ağırlıklı olarak “elverişli/iyi”, “gün ortası iyi” ve “elverişli değil/iyi değil” şeklinde sınıflandırılmıştır⁸⁵⁵. Takvimde her gün için yalnızca bir öngöründe bulunulmuş ve bunlar oldukça kısa tutulmuştur. Hatta bazıları “kaygı”, “barış”, “kargaşa” gibi tek kelime ile ifade edilmiştir. Bu durum çoğunlukla örtülü anlamlara yol açmış olsa da bazı öngörülerin anlamı siyah ile beyaz arasındaki fark kadar belirgindir. Örneğin ayyaru ayının altıncı gününün evlenmek için uygun olduğu “*bir eş alsın*”, 25. gününün uygun olmadığı ise “*bir eş almasın*” ifadeleriyle belirtilmiştir⁸⁵⁶. Diğer taraftan bu hükümler takvimin günlük hayat ile olan bağımlı en iyi şekilde yansıtan kısımlarından biridir. Zira günümüze ulaşan birçok evlilik sözleşmesi uğurlu günlere uygun bir şekilde düzenlenmiştir⁸⁵⁷.

Bununla birlikte metnin doğası gereği öngörüler hem devlet işlerini ilgilendirecek hem de kırsal hayatın işleyişini içerecek konuları kapsayacak kadar geniştir. Bu doğrultuda metinde gök cisimleri, savaş, din, hukuk, sağlık, beslenme, insan ilişkileri, iş hayatı, yolculuk, köleler, mutluluk, keder, talih gibi birçok konuda talimat veren 360 güne yayılmış 115 ifadeye yer verilmiştir⁸⁵⁸. Bu öngörülerin tamamı aşağıdaki tabloya işlenmiştir.

⁸⁵⁴ Bazı kehanet türlerinde uzmanlaşmış kâhinlere çeşitli unvanlar verilmiştir ancak “uğurlu ve uğursuz zamanlar” alanında uzmanlaşmış kişilere herhangi bir unvan verildiğine yönelik bir kanıt henüz bulunamamıştır. Bkz. Alasdair Livingstone, “The Babylonian Almanac: A Text for Specialists?”, *Die Welt der Götterbilder*, Berlin/New York 2007, s. 87.

⁸⁵⁵ E. Jiménez, agm., 2016, s. 199.; A. Livingstone, *age.*, 2013, s. 5-8.; S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. X-VXIII.

⁸⁵⁶ A. Livingstone, *age.*, 2013, s. 12, 17, 21, 34, 40, 60.; S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. XX, 26, 34, 39, 60, 69, 104.

⁸⁵⁷ M. Stol, *age.*, 2016, s. 64.; Caroline Waerzeggers, “Happy Days: The Babylonian Almanac in Daily Life” *The Ancient Near East, A Life!*, Leuven/Paris/Walpole, Ma 2012, s. 658.

⁸⁵⁸ C. Waerzeggers, agm., 2012, s. 656.; A. Livingstone, agm., 2007b, s. 87.

Tablo 1: Uğurlu Uğursuz Günler Takvimi⁸⁵⁹

	1. Nisanu (Mart/Nisan)	2. Ayyaru (Nisan/Mayıs)	3. Simānu (Mayıs/Haziran)	4. Dumūzu/Du'uzu (Haziran/Tempuz)	5. Ābu (Tempuz/Ağ.)	6. Elūlu/Ulūlu (Ağ./Eylül)
1.	İyi bir gün.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.	İyi bir gün.	Kraliçe iyiye meyilli.	...
2.	Mahkemede makul (bir gün geçecek).	Mahkemede makul (geçecek bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.	Gözyaşı dökülecek.	İyi (bir gün) değil.	...
3.	Balık yemesin.	Tahıl dağıtmasın.	(Tahıl) elden çıkar! Tanrı adama yardım edecek.	Tutsak bir kuşu serbest bıraksın.	İyi (bir gün).	...
4.	Gün ortası iyi (geçecek).	Sokakta yürümesin.	İyi (bir gün) değil.	Aslan saldırısı (olacak).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.
5.	Mutlu değil.	Bir eş almasın.	Kalp neşe (ile dolacak).	(Tahıl) kaybı.	Kargaşa.	İyi (bir gün) değil.
6.	İyi (bir gün) değil.	Bir eş alsın.	Köle almasın.	Tanrının (hiddetinin) yatışması.	İyi bir gün.	...
7.	Kargaşa.	İyi (bir gün) değil.	İsyan.	Önder iyiye meyilli.	Yılan saldırısı (olacak).	...
8.	Düşmanın bertaraf edilmesi.	Mahkemede makul (bir gün geçecek).	İyi (bir gün) değil.	Düşmanın pususu.	İyi (bir gün) değil.	[Yemin et]sin.
9.	Sokakta yürümesin.	Balık yemesin, (yoksa) hasta olur.	Baştan sona iyi (bir gün).	Yangın çıkması.	Sokakta yürümesin.	Tar[la] alma.
10.	Tarla alma (günü).	Mahkemede makul (bir gün geçecek).	İyi (bir gün) değil.	Kavgı.	Sunu ekmeğini tanrıçaya sunsun.	İyi (bir gün).
11.	Kalp neşe (ile dolacak).	Mahkemede makul (bir gün geçecek).	Evin tanrısı iyiye meyilli.	Baştan sona iyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.
12.	Tahıl dağıtmasın, (yoksa maddi bir) kaybı (olur).	Sokakta (yürümek için) iyi (bir gün).	Mahkemede makul (bir gün geçecek).	Kralın [beyanları] (olacak).	Önder iyiye meyilli.	İyi (bir gün).
13.	Bir eş almasın.	Kâr için bir şey alıp satmasın.	İyi (bir gün) değil.	... Önder iyiye meyilli.	İyi (bir gün) değil.	Kaygı.
14.	Mahkemede makul (bir gün geçecek).	Sıkıntılar olacak.	Önder iyiye meyilli değil.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	Kalp neşe (ile dolacak).
15.	Lanet (ona musallat olur).	Kapıyı açıp çıkmasın.	Onun koruyucu dişi ruhu olacak.	Güneşin karanması.	Önder iyiye meyilli.	İyi.
16.	Haksızlık olacak.	Kalp neşe (ile dolacak).	Tanrı iyiye meyilli.	Mahkemede makul (bir gün geçecek).	Tanrı iyiye meyilli.	İyi (bir gün) değil.
17.	(Maddi bir) kayıp (var).	İyi (bir gün) değil.	Kraliçe iyiye meyilli.	Mutlu değil.	İyi (bir gün) değil.	Pay a[ılacak].
18.	Haksızlık (olacak).	(Kabuğu) soyulmuş tahıl elden çıkar.	İftiralara uğrayacak.	İyi bir gün.	Yemin etmesin, (yoksa) tanrı onu çarpar.	İftira(ya) uğrayacak.
19.	Gözyaşı (dökülecek).	Yemin etmesin.	İyi (bir gün) değil.	Kral iyiye meyilli.	İyi (bir gün) değil.	Haberler (alacak).
20.	Silah, şehrin ele geçirilmesi.	Bir yılan öldürsün.	Güneşin karanması.	İyi (bir gün) değil.	Nehri geçmesin.	Silahın ele geçirilmesi.
21.	İyi haberler (alacak).	İhanete (uğrayacak).	Atlı araba sürmesin.	Kral iyiye meyilli.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.
22.	İyi (bir gün) değil.	Mahkemede makul (bir gün geçecek).	Pay (alacak).	Kraliçe iyiye meyilli. Kalp neşe (ile dolacak).	İyi (bir gün).	İyi (bir gün).
23.	Gün ortası iyi (geçecek)	Mutlu değil.	İyi (bir gün) değil.	Göğse vurma.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.

⁸⁵⁹ Selim F. Adalı ve Ali T. Görgü tarafından 2017'de yayımlanan IM 50969 envanter numaralı belge esas alınarak hazırlanmıştır. Bkz. S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 25-122.

24.	İhanet.	Kalp neşe (ile dolacak).	Kraliçe iyiye meyilli.	Kardeşler arası düşmanlık.	Haksızlık (olacak).	Lanet.
25.	İyi (bir gün) değil.	Mutlu değil.	Tanrı iyiye meyilli değil.	Yemin etmesin.	Göğse vurma.	Bir eş [a]lmasın.
26.	Göğse vurma.	Haberler alacak.	Bir eş alsın, kraliçe iyiye meyilli.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.
27.	Yola çıkmasın.	İftira(ya uğrayacak).	İyi (bir gün) değil.	Mahkemede makul (bir gün geçecek).	(Tahıl) kaybı (olacak)	İyi (bir gün).
28.	İyi (bir gün).	Baştan sona iyi bir gün.	Mahkemede makul (bir gün geçecek).	Baştan sona iyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.
29.	Gözyaşı (dökülecek).	Bir yılan öldürsün.	Mahkemede makul (geçecek bir gün) değil.	Mahkemede makul (bir gün geçecek).	İyi (bir gün) değil.	(Tanrının) "hediyesi" (yatışacak)
30.	Baştan sona iyi (bir gün).	(Fah) iyi (olacak).	İyi (bir) itibar(ı olacak).	El (tanrının eli) onu yakalayacak.	Haberler (alacak).	İyi (bir gün) değil.
	7. Taşritu (Eylül/Ekim)	8. Araşsamnu (Ekim/Kasım)	9. Kışlîmu (Kasım/Aralık)	10. Tebētu (Aralık/Ocak)	11. Şabātu (Ocak/Şubat)	12. Addaru (Şubat/Mart)
1.	...	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.
2.	İyi (bir gün) değil.	Tanrı iyiye meyilli.	İyi (bir gün) değil.	Gözyaşı dökülecek.	İyi (bir gün).	Kalp neşe (ile dolacak).
3.	Balık yemesin.	Tahıl dağıtmasın.	Tahılı dağıtmasın, (yoksa) zarar eder.	Kavga.	İyi (bir gün) değil.	Gözyaşı dökülecek.
4.	Tutsak bir kuş [salıversin].	Sokakta yürümesin.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.	Katliam.	İyi (bir gün) değil.
5.	Pırasa [ye]meşin.	Bir eş almasın.	Kalp neşe (ile dolacak).	Haince bir pusu.	Dışarıdan (gelen) bir ses (duyacak). İyi (bir gün).	İyi (bir gün).
6.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.	Köle almasın.	Haksızlık olacak.	Sokakta yürümesin.	İyi.
7.	Mahkemede [makul] (bir gün geçecek).	İyi (bir gün).	İsyan.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.	Şehrin ele geçirilmesi.
8.	(Maddi bir) kay[ıp] olacak.	Kargaşa (olacak).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	Sel (olacak).
9.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).
10.	İyi (bir gün) değil.	Hurma yemesin.	İyi (bir gün).	Sokakta yürümesin.	Sel hasar (meydana getirecek).	İyi (bir gün).
11.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	Kalp neşe (ile dolacak).	İyi (bir gün) değil.
12.	(Maddi bir) kay[ıp].	Mutsuz olacak.	Sokakta yürümesin.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	Hedefine git!
13.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün).	İyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).
14.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.
15.	Bir eş almasın.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).
16.	Kaygı.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün).	Tahıl dağıtmasın.	(Maddi bir) zararı (olacak).	İyi (bir gün).
17.	Önder iyiye meyilli.	Kaygı.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.	Haksızlık (olacak).	İyi (bir gün) değil.
18.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	[Baş]tan sona iyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.	Haksızlık (olacak).
19.	Onay alacak.	Düşmana karşı zafer (günü).	Kaygı.	(Maddi) bir kayıp.	Kalp neşe (ile dolacak).	İyi (bir gün) değil.
20.	Ay kararması.	Kraliçe iyiye meyilli.	Güneş'in kararması.	Kötü (bir gün).	İsyan.	İyi (bir gün).
21.	(Tanrının) "hediyesi". İyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	İhanet(e uğrayacak).	Haberler (alacak).	(Maddi bir) zararı (olacak).
22.	Kral iyiye meyilli.	Kalp neşe (ile dolacak).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün).	İyi (bir gün).
23.	Kral iyiye meyilli.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.
24.	İyi (bir gün) değil.	Haberler (alacak).	[Atlı araba] sürmesin.	İyi (bir gün).	Barış.	Pay alacak.

25.	Kralın [beyanları] (olacak).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	Barış.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün).
26.	Önder iyiye meyilli.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.	[Kalp ne]şe (ile dolacak).	Kalp neşe (ile dolacak).	Haksızlık (olacak).
27.	İyi (bir gün) değil.	Sokakta yürümesin.	[Büyük tüzünt]ü (yaşanacak).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.	(Maddi bir) zarar.
28.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün).	Bir eş almasın.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).
29.	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün).	Büt[ünüyle iyi] (bir gün).	...	İyi (bir gün) değil.	İyi (bir gün) değil.
30.	İyi (bir gün).	İyi (bir gün).	Sıkıntı[lar] (olacak).	Baştan sona iyi (bir gün).

Bu noktada metinde yer alan gök cisimleri ile alakalı “*Güneş’in kararması, Güneş tutulması*”, “*Ay’ın kararması, Ay tutulması*”⁸⁶⁰ ifadelerine dikkat çekmek yerinde olacaktır. Zira bu durum uğurlu ve uğursuz günler takvimleri ile göksel kehanetler arasındaki yakın ilişkinin bir göstergesidir. Daha önce de bahsedildiği üzere gökyüzü konusunda uzman olan *tupšarru* unvanlı kâhinler Yeni Asur Dönemi’nde kralın danışmanı olarak görev yapmışlardır. Bu kâhinlerin tavsiyelerini krala sunarken gerektiğinde uğurlu-uğursuz günlerden bahseden takvimlere de başvurdukları anlaşılmaktadır⁸⁶¹. Nitekim *tupšarru*’ların krallara gönderdiği raporlardan birinde *ayyaru* ayının günleri hakkındaki yorumlar bu durumu açık bir şekilde ortaya koymaktadır: “*İkinci gün: İyi. Altıncı gün: Bir eş alsın, ihtiyarlayıncaya kadar yaşayacak. Sekizinci gün: Önemli bir kişi için iyi. 10. gün: Mahkemede makul (bir gün). 15. gün: Kusursuz tohum*”⁸⁶²...” Ayrıca göksel kehanetler konusunda kâhinlerin yorumlarının esas kaynağı olan *Enuma Anu Enlil Serisi*’nde geçen “Eğer *şabātu* ayının 15’inde, *Venüs doğuda kaybolup üç gün boyunca görünmezse ve ayın 18’inde batıda tekrar ortaya çıkarsa su kaynaklarının miktarında büyük artış olacaktır...*” ve “Eğer *taşritu* ayının ilk günü, *Ay doğduğunda bir hale ile çevrili ise güneydoğudaki düşmanlar (Elamlılar) saldırıya geçecektir*”⁸⁶³ gibi kehanetler gök cisimlerinin görünüm ve hareketlerine de günlere göre farklı manalar yüklendiğini göstermektedir.

Farklı gök cisimleri ve takvimler arasında bir bağ kurulmasına rağmen Ay işaret ettiği manalar bakımından diğer gök cisimlerinden daha önemli bir konumda olmuştur. Özellikle de “Ay tutulmaları” büyük bir dikkatle takip edilmiş ve tutulmanın gerçekleşeceği tarihi önceden belirlemek için gayret gösterilmiştir. Çünkü tutulmanın gerçekleştiği günün olumlu ya da olumsuz yönde önemli etkileri olduğuna inanılmıştır.

⁸⁶⁰ F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 46, 79.

⁸⁶¹ A. Lenzi, *agm.*, 2015 s. 148.

⁸⁶² H. Hunger, *age.*, 1992, s. 127.

⁸⁶³ J. Bottéro, *agm.*, 2005a, s. 193.

Hakikaten tutulmanın uğursuz kabul edilen bir günde gerçekleşmesinin “tanrıların öfkelenmesi”, kralın ölmesi”, “kadınların düşük yapması” gibi olumsuzluklara yol açacağı *Enuma Anu Enlil Serisi*’nde birçok defa dile getirilmiştir⁸⁶⁴. Bu felaketlerin önüne geçmek için de başta kral olmak üzere tüm ülkeyi fenalıklardan koruyacak kötülük kovma ritüeline başvurulmuştur⁸⁶⁵. Aynı amaç doğrultusunda tutulmanın gerçekleştiği günlerde yerine getirmesi gereken ritüelleri içeren bir “*Ay Tutulması Takvimi*” de hazırlanmıştır⁸⁶⁶. Yeni Asur Dönemi’ne tarihlenen bu metnin tercümesi ise şöyledir:

“Nisannu ayının 12, 13 veya 14. gününde Ay tutulursa krala kötülük dokunmaz. Ay’ın tutulduğu gün kıpkırmızı yün giysini kapıya as. Tanrı Anu için kapının sağ tarafına Atā’işi otuyla dolu buhurdanlık yerleştir. Fıçı birası sun. Huzurda yere kapanma. Tanrı Enlil için kapının sol tarafına sedir ağacı tütsüsü koy. Meyve sun. Huzurda yere kapanma. Tutulma geçtiğinde Güney (Rüzgârı) yönünde (huzurda) yere kapansın. Kırlangıç kanyla servi yağını karıştır ve yatağa sür. Ona (karşı vuku bulan) kötülük gücünü kaybeder.

Ayyaru ayının 12, 13 veya 14. gününde Ay tutulursa sedir suyunda yıkansın. (Onu) mür reçinesi ile kutsa. Kurgarru rahibi özen gösterir ve kralı kutsar. Ona (karşı vuku bulan) kötülük gücünü kaybeder.

Simānu ayının 12, 13 veya 14. gününde Ay tutulursa (kral) vârisini lanetlesin, oğluyla konuşmasın. Ay Tanrısı Sin için un sunsun. Sessiz kalsın. Emir vermesin. Tanrı Ninurta’ya dua etsin. Bir kuşu serbest bırak. Ululuk kazanır ve yaşlanır.

Dumūzu/du’uzu ayının 12, 13 veya 14. gününde Ay tutulursa tören evinde iki gün geçirsin. Huzurda kurban sunuları sunsun. Kutsal çubukla arınır. Hurma (ağacından) yapılmış bir ipi parçalasın. Nehir kenarında açtığı bir çukura kan döksün. Şarap içsin. Ay tanrısı ona iyilikle bakacak.

Ābu ayının 12, 13 veya 14. gününde Ay tutulursa bir kapının arkasında uyusun. Yıkansın. Keten bir giysi giysin. Gizli bir yerde huzurda yere kapansın. Bir hediye sunsun. Yaşlı bir kadının yüzünü gözünü öpsün. İtibarı olacak. Rakibi olmaz.

⁸⁶⁴ A. Sayılı, *age.*, 1991, s. 325.; M. Baigent, *age.*, 2009, s. 120.

⁸⁶⁵ U. Koch-Westenholz, *agm*, 2001, s. 75.; S. Parpola, *age.*, 1993a, s. 282.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 161-178.

⁸⁶⁶ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 225.

Elūlu/Ulūlu 12, 13 veya 14. gününde Ay tutulursa ve Çoban Yıldızı görünürse süt içsin ve yağ ile kendini kutsasın. Erkek olacak.

Taşritu ayının 12, 13 veya 14. gününde Ay tutulursa yapacaklarını yapsın. Çok renkli bir yün çilesini küçük parmağına bir şubû taşı yüzüğüyle bağlasın. Kalenin gölgesinde kendini servi yağı ile kutsasın. Ne dana eti ne de kuş eti yesin. Tasasız kedersiz olur.

Araşsamnu ayının 12, 13 veya 14. gününde Ay tutulursa alnını yıkamasın. Bir koyunu kesip Tanrı Marduk'a ve Tanrı Şakkan'a sunsun. (Akan) kanı Batı Rüzgârı yönünde sunsun. Bütün gün şölen yapsın. Kralın günleri ve yılları uzun olacak.

Kislīmu ayının 12, 13 veya 14. gününde Ay tutulursa sığırlar geri döndüğü zaman sığırların önünde su(yu adak olarak) döksün. [Bir koyun] kesip sunsun. Kurbanının kanını bira ile karıştırırsın. Kapıya serpsin. Şeguşšu tahılını Güney (Rüzgârı) tarafındaki kapı(nın önünde) bütün gece yak. "Açılan Ağız" ve "Akrep" takımyıldızları huzurunda yere kapansın. Ömrü uzar.

Ṭebētu ayının 12, 13 veya 14. gününde Ay tutulursa... Aşçı elinden sıcak yemek alsın.

Şabātu ayının 12, 13 veya 14. gününde Ay tutulursa su içmesin. Et yemesin. ... ellerini silmesin. Kaleye girsin. Kaleden çıksın Doğu (Rüzgârı) yönünde huzurda yere kapansın. Ilgın, suda incir ve yabani buğday ile karıştırılır. Bal ve iyi yağa bastırarak yesin. Ekmek ve tahılı ateşte pişen etle yesin ve bira içsin. Kral, düşmanlarını yenecek. Tanrı ve tanrıçanın selameti olacak. Tanrıça Nisaba adına ağlama ayı.

Addaru ayının 12, 13 veya 14. gününde Ay tutulursa ne balık ne de kuş eti yesin. Vârisi ile konuşmasın. Kendini yabani asmaların içindeki ilgın, sikillu otu... ve iyi yağ ile yedi kez kutsasın. Altın bir çemberin etrafını yedi kez dolansın. Bahçenin sebzeleri ile ekmek yesin, bira içsin. Bir asinnu rahibinin başına dokunsun. Düşmanları(nı) yenecektir. Ülkesi iyilik içinde kalacak⁸⁶⁷."

Görüldüğü üzere bu takvimde sadece her ayın 12, 13 ve 14. günlerinde yapılacak ritüeller yer almıştır. Bununla birlikte benzer şekillerde hazırlanan daha kapsamlı takvimler de vardır. Bunlardan biri temel amacı tanrılara yakınlaşmak için sunu yapılacak tarihleri belirlemek olan *Ekmek Sunum Takvimi*'dir. Geç Babil ve Yeni Asur

⁸⁶⁷ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 169-171.

dönemlerine ait kopyaları bulunan bu takvimde Enlil, Şamaş, Sin, Marduk, Nabu, Gula gibi birçok tanrı ve tanrıçaya hangi günde sunu yapılacağı art arda sıralanmıştır. Örneğin *simānu* ayının 16. gününde Tanrı Marduk, Tanrıça Gula ve İstar'a, *tašritu* ayının ikinci gününde ise kişinin kendi koruyucu tanrısına ve Tanrı Enlil'e, ekmek sunusu yapması istenmiştir⁸⁶⁸.

Şunu belirtmek gerekir ki söz konusu takvim *Ay Tutulması Takvimi* gibi sadece belirli günlerle sınırlı değil, her bir ayın 30 gün olduğu 12 aylık süreyi kapsayacak şekilde oluşturulmuştur ve içeriği oldukça geniştir. Bu hâliyle *Babil Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi* ile hem biçimsel olarak hem de içerik olarak benzerlik göstermektedir. Nitekim *Babil Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi*'nde kullanılan ve birçoğu örtülü anlam içeren 127 ifade burada da kullanılmıştır. Fakat ondan farklı olarak *Ekmek Sunum Takvimi*'nde çoğu günde birden fazla öngörüye yer verilmiştir⁸⁶⁹. Örneğin *Babil Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi*'nde *nisannu* ayının 27. gününde “yola çıkmasın” telkininde bulunulurken aynı gün için *Ekmek Sunum Takvimi*'nde yer alan talimatlar şöyledir: “Tanrı Nergal adına oyunların yapıldığı 27. gün, bir önceki gün (gibi). Göğse vurma. Kral meramını Tanrı Sin ve Tanrı Şamaş'a söylemesin. Bir önceki gün (gibi). Tanrı Sin ve Tanrı Şamaş hayvanlar için hüküm verirler. Bir önceki gün (gibi). Sunu ekmeğini Tanrı Anu'ya sunsun. Giysisini temizlesin. Mutlu olur⁸⁷⁰.”

Bunların dışında *Ekmek Sunum Takvimi*'nde bazı günlerde *bārū*'ların iç organ incelemesi yapmaları da yasaklanmıştır. Ancak bu iki takvimin arasındaki en büyük fark ise hazırlanış amaçlarıdır. Zira *Babil Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi* herkesi ilgilendiren talimatları içerirken, *Ekmek Sunum Takvimi* zengin tüccarlar, toprak sahipleri, saray mensupları gibi toplumun üst sınıfını ve kralı ilgilendirecek şekilde hazırlanmıştır⁸⁷¹. Bu sebeple takvimde günü gününe yapılan ekmek sunularının yanında zaman zaman iyi kalite yağlar kullanılarak kutsanan mekânlardan ve son derece masraflı olan şölenlerden⁸⁷² de bahsedilmiştir⁸⁷³.

⁸⁶⁸ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 173-251.

⁸⁶⁹ A. Livingstone, *agm.*, 2007b, s. 90.

⁸⁷⁰ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 31, 183.

⁸⁷¹ A. Livingstone, *age.*, 2013, s. 103-104.; S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 175.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 223.

⁸⁷² Yeni Asur Dönemi'ne tarihlenen idari belgelerden bir kısmı kraliyet tarafından düzenlenen şölenlerde yapılan harcamalardan bahsetmektedir. Bu kayıtlardan şölen menülerinde; koyun, keçi sığır, balık, ördek, kaz, kumru, keklik, tavşan, bira ve şarap gibi yiyecek ve içeceklerin sıklıkla tüketildiği anlaşılmaktadır. Bkz. Esmâ Öz, “Çivi Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Mezopotamya'da Kral Sofraları ve Şölenler”, *Turkish Studies*, Vol. 11/1, 2016, s. 120.

Ayrıca yalnızca Yeni Asur krallarının etkinliklerinin düzenlendiği özel bir takvim de hazırlanmıştır. Ay'ın gökyüzündeki değişimi bir meyvenin olgunlaşmasına benzetilmesinden dolayı bir söz sanatıyla “*İnbu Bēl Arhi*” yani “*Ayların Kralı Meyve*” olarak adlandırılan bu takvimde 12 ay ve ilave edilen üç ayda (*nisannu*, *elūlu* ve *addaru*) uyulması gereken talimatlardan bahsedilmiştir. Söz konusu takvimin Asur sarayında çalışan uzmanlar tarafından *Ekmek Sunum Takvimi* temel alınarak hazırlandığı düşünülmektedir. Ancak kralın kimliğini vurgulamak için takvimde birtakım önemli değişiklik ve geliştirmeler yapılmıştır. Bu doğrultuda kralın sadece ekmek sunusu yapmasıyla yetinilmemiş belirli günlerde büyüler eşliğinde tahıl sunusu yapması, kurban kesmesi ve ölmüş atalarının onuruna yemek sunusu yapması istenmiştir. Ayrıca metnin son kısmına işlerin aylara göre düzenlendiği *İqqur İpuş Serisi'nde* geçen öngörüler de eklenmiştir. Burada da kralın kimliğini vurgulayacak şekilde nispeten küçük düzenlemeler yapılmış ve “adam” yerine “kral”, “ev” yerine “saray” gibi kelimeler kullanılmıştır. Söz konusu öngörülerin bazıları şunlardır: “*Simānu ayında kral ekmek dağıtırsa kralın iyi bir itibarı olur. Simānu ayında kral bir eş alırsa kalbi neşe (ile dolar). Simānu ayında kral boş ve yıkık bir alanı onarır ve yeniden inşa ederse o kral kâr (elde eder). Arahsamnu ayında kral ekmek dağıtırsa mutsuz olur. Arahsamnu ayında kraliçe doğum yaparsa o çocuk (mutlu) yaşlanır. Arahsamnu ayında kral [bahçede] bir [hurma ağacı] dikerse mutsuz olur*”⁸⁷⁴.

Diğer taraftan bir Sumer atasözünde “*ülkenin sessiz tabakası*”⁸⁷⁵ olarak adlandırılan, yoksul kimselerin yapacakları ritüeller ise “*Huzurda Yere Kapanma Takvimi*”nde derlenmiştir. Bu takvimin Babil, Sippar, Sultantepe ve Ninive’de bulunmuş Yeni Asur ve Yeni Babil dönemlerine ait bilinen 13 kopyası bulunmaktadır. Bu takvimler hazırlanırken *Babil Uğurlu ve Uğursuz Günler Takvimi* ve *Ekmek Sunum Takvimi* gibi metinlerden faydalanılmıştır⁸⁷⁶. Zira söz konusu takvimlerde yer alan yeme içme ve cinsellikle ilgili talimatlara burada da yer verilmiştir. Ancak onlardan farklı olarak günler “*iyi/olumlu*” ya da “*kötü/olumsuz*” olarak nitelendirilmemiştir⁸⁷⁷. Ayrıca *taşritu* ayı dışındaki ayları kapsayacak şekilde düzenlenmiş ve ritüel yapılacak zamanlar her ayda yalnızca birkaç günle sınırlı tutulmuştur. Örneğin *nisannu* ayında dört, altı, 13

⁸⁷³ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 199, 203.

⁸⁷⁴ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 226-227.; Stephen Langdon, *Babylonian Menologies and the Semitic Calendars*, Londra 1935, s. 1.; S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 279-303, 326.

⁸⁷⁵ J. Bottéro, *agm.*, 2005e, s. 87.

⁸⁷⁶ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 253.

⁸⁷⁷ A. Livingstone, *age.*, 2013, s. 161.

ve 20. günlerde, *elūlu* ayında 10, 16 ve 20. günlerde yapılması gerekenlerden bahsedilmiştir⁸⁷⁸.

Takvimin adından anlaşılacağı üzere söz konusu günlerde genellikle “*tanruların huzurunda yere kapanma*” ritüelinin gerçekleştirilmesi talep edilmiştir. Bu sayede ilgili günde adı geçen tanrı/tanrıçanın iyilikler bahşedeceği düşünülmüştür. Zira *Ayyaru* ayının altıncı gününde Tanrı Sin’in huzurunda yere kapanmanın dileklerin kabul olmasını sağladığına, *Šabātu* ayının 24. gününde Tanrı Ea/Enki huzurunda yere kapanıp, gün boyunca bira içmemenin de felç olmayı engellediğine inanılmıştır. Ayrıca bazı günlerde sembolik anlam taşıyan davranışların gerçekleştirilmesi hâlinde birtakım kazançlar elde edileceği de düşünülmüştür. Nitekim kara büyüden korunmak için “*su dökmek*” ve “*yaşlı bir kadını öpmek*”, seyahatlerde güvende olmak için “*bir hurma dalı taşımak*”, şans oyunlarında başarılı olmak için “*bir sokak kadınına hamile bırakmak*” tavsiye edilmiştir⁸⁷⁹.

5.1.2.2. Ayların Temel Alındığı Kehanetler

Günlerin teker teker ele alındığı takvimlerin dışında öngörülerin aylara göre belirlendiği “*Šumma Īqqur Īpuš*” ya da kısaca “*Īqqur Īpuš*” olarak adlandırılan bir derleme bulunmaktadır. Burada geçen kehanetler, yılın 12 aylık süreci içerisinde çeşitli işlerin, gökyüzünde ve yeryüzünde gözlemlenen durumların ve de uğursuz kabul edilen bazı olayların “*eğer ...ayda ...olursa ...olur*” kalıbına uygun bir biçimde yorumlanmasıyla elde edilmiştir.

Bu cümleden olmak üzere söz konusu kehanetlerin “*Šumma Alu*” ve “*Enuma Anu Enlil*” serileri ile ilişkili olduğu söylenebilir⁸⁸⁰. Zira çalışmada bu serilerden verilen kehanet örneklerinin bazıları “*Īqqur Īpuš Serisi*”nin de konuları arasındadır. Örneğin *Šumma Alu Serisi*’nin beşinci tabletinde bir evin inşaatına hangi ayda başlanırsa uğurlu/uğursuz olduğu detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Aynı şekilde *Īqqur Īpuš Serisi*’nde de evin inşasına başlanan ayın etkileri açıklanmıştır.

Ayrıca kuyu açma işinin yorumlandığı şu kehanetler de her iki metnin

⁸⁷⁸ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 255, 265, 267.

⁸⁷⁹ S. F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 255-277.; Enrique Jiménez, Selim F. Adalı, “The ‘Prostration Hemerology’ Revisited: An Everyman’s Manual at the King’s Court”, *Zeitschrift für Assyriologie*, Vol. 105/1, 2015, s. 154.

⁸⁸⁰ M. Stol, *age.*, 2000, s. 91.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 228.

konusudur⁸⁸¹: “Eğer o nisannu’da bir kuyu açarsa o sorun yaşayacak. “Eğer ayyaru’da (bir kuyu açarsa) tahıl eksik olacak. Eğer Simānu’da (bir kuyu açarsa), o tahıl elde edecek. Eğer dumūzu/du’ūzu’da (bir kuyu açarsa), (o) adamın karısı ölecek. Eğer ābu’da (bir kuyu açarsa), onun hizmetçileri olacak. Eğer elūlu/ulūlu’da (bir kuyu açarsa), (o) adamın oğlu ölecek. Eğer tašritu’da (bir kuyu açarsa), uğurlu olacak. Eğer arašsamnu’da (bir kuyu açarsa), hizmetçileri... Eğer kislīmu’da (bir kuyu açarsa), o adamın kayıpları olacak. Eğer tebētu’da (bir kuyu açarsa), (onun) günlerinin sonu. Eğer šabātu’da (bir kuyu açarsa), onur. Eğer addaru’da (bir kuyu açarsa) o düşmanını yenecek⁸⁸².” Aynı uyumluluk göksel işaretlerin yorumlandığı *Enuma Anu Enlil Serisi* için de geçerlidir⁸⁸³. Ancak şunu belirtmek gerekir ki bu kehanetlerin aslında hangi seriye ait olduğunu tam olarak belirlemek mümkün değildir⁸⁸⁴.

Ayrıca *İqqur İpuš Serisi*’nin doğum kehanetleri ile de bir ilişkisinin olduğu görülmektedir. Zira doğum kehanetlerinin yer aldığı *Šumma İzbu Serisi*’nin üçüncü tabletinde doğumun gerçekleştiği zamanın yorumlandığı bazı kehanetler vardır. Ancak metnin bu kısmı tabletteki kırıklar nedeniyle okunamamıştır⁸⁸⁵. *İqqur İpuš Serisi*’nde yer alan bir kehanette ise *nisannu* (mart/nisan) ayında doğan bebeğin ailesine uğursuzluk getireceğinden bahsedilmiştir. Bu uğursuzluktan kurtulmak için de *namburbi* ritüelinin bir parçası olarak kurban sunuları yapılması ve arınmak için nehre gidilmesi gerekmiştir⁸⁸⁶.

⁸⁸¹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 229.

⁸⁸² S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 87, 89, 257.

⁸⁸³ U. Koch-Westenholz, *age.*, 1995, s. 93.; F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 49.

⁸⁸⁴ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 228-229.

⁸⁸⁵ E. Leichty, *age.*, 1970, s. 72.

⁸⁸⁶ M. Stol, *age.*, 2000, s. 93-95.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 233.

ALTINCI BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA TIBBİ KEHANETLER

6.1. HASTALIKLARIN BELİRTİLERİNİN YORUMLANMASI

Eski Mezopotamya'da hastalıkların temel sebepleri olarak insanların bilinçli/bilinçsiz bir şekilde yaptıkları hatalar kabul edilmektedir. Söz konusu hatalar nedeniyle tanrıların onlara öfkelenedikleri ve insanları ifritlerin veya kötü niyetli ruhların saldırılarından korumadıklarına inanılmıştır⁸⁸⁷. Bu yüzden hastalıklarla mücadelede açık bir şekilde tıbbın sınırlarında kalındığı gibi tıp sahası dışında kalan yöntemlere de başvurulmuştur. Nitekim hastalıkların teşhis ve tedavilerinde hem hekimler hem de kâhinler/büyücüler/kötülük kovucular görev almışlardır⁸⁸⁸.

Hastalıkların tedavisi ya da hastanın iyileştirilmesi konusunda özellikle “*asû*” ve “*āšipu*” unvanına sahip uzmanlar söz sahibi olmuştur. Bununla birlikte karaciğerin hayati fonksiyonların en önemli merkezi olduğuna inanıldığı için iç organ falı uzmanları olan *bārû*'lara da danışılma ihtiyacı hissedilmiştir. Ancak onların görevlerinin karaciğeri inceledikten sonra bir öngöründe yani kehanette bulunmakla sınırlı kaldığı çalışmanın ilk bölümünde belirtilmiştir⁸⁸⁹. Diğer iki uzman ise birbirinden farklı ama bir arada ilerleyen yöntemler izlemiştir. Sumerce *A.ZU* ve Akadca *asû* denilen hekimler hastaları bitkilerden ve diğer doğal ürünlerden elde ettikleri ilaçlarla veya çıplak elle ya da özel aletlerle doğrudan hastalıklı bölgelere yönelik müdahale biçimleri ile tedavi etmişlerdir.

Kötülük kovucu ya da arındırıcı gibi anlamlar taşıyan *āšipu* unvanına sahip uzmanlar ise tanrıların yardımını alacak bazı bazı ritüelleri yerine getirerek kişinin hastalanmasına sebep olan ifritleri ve kötülükleri uzaklaştırmaya çalışmışlardır⁸⁹⁰. Ancak onların bu işlemleri yapmadan önce tıpkı hekimler gibi hastalıkların belirtilerini gözlemlenmeleri gerekmiştir. Zira hastalıkların belirtilerinin ona neden olan tanrının bulunmasını sağlayacak işaretler olduğuna inanılmıştır. Bu konuda onlara yol gösteren başlıca kaynak ise Sumerce *SA.GĠG*, Akadca *sakikkû (belirtiler)*⁸⁹¹ denilen ve 40

⁸⁸⁷ P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 387.; Veysel Donbaz, “Mezopotamya ve Anadolu’da Eski Tıp”, *III. Türk Tıp Tarihi Kongresi 20-23 Eylül 1993*, Ankara 1999, s. 322.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 274.

⁸⁸⁸ A. Sayılı, *age.*, 1991, s. 411, 413.; J. Bottéro, *agm.*, 2005c, s. 168.

⁸⁸⁹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 273.; A. Sayılı, *age.*, 1991, s. 413.; R. Paulissian, *agm.*, 1991, s. 7.

⁸⁹⁰ J. Bottéro, *agm.*, 2005c, s. 168-169, 174-177.; V. Donbaz, *agm.* 1999, s. 324.

⁸⁹¹ CDA, S, s. 312.

tabletten oluşan seri olmuştur⁸⁹². *Sakikkû/SA.GĠG Serisi* Esagil-kîn-apli adlı bir bilgin tarafından MÖ 11. yüzyılda düzenlenmiştir. Bu zamandan sonra da nerdeyse hiç değişmeden uzunca bir süre Mezopotamya toplumları arasında aktarımda kalmıştır. Serinin en bilinen kopyası Ninive'deki Asurbanipal Kütüphanesi'nin arşivi arasında yer almaktadır. Fakat Kalhu, Dūr-Şarrukîn ve Huzirîna gibi merkezlerde de bazı metinler bulunmuştur.

Sakikkû/SA.GĠG Serisi'nde yer alan bilgiler kötülük kovucuların hastaların sorunlarının tanımlarını yapabilmeleri ve bu sorunların sebeplerini belirleyebilmeleri için önemlidir. Ayrıca *Sakikkû/SA.GĠG Serisi āšipu*'ların hastaların durumları hakkında öngörülebilir bulunabilmeleri konusunda da yol gösteren bir kılavuz niteliğindedir. Nitekim bu kılavuzda 3.000'den fazla hastalık belirtisinden bahsedilmiş ve bu belirtilerin her biri konularına göre bir araya getirilerek altı ayrı bölümde yorumlanmıştır. Bölümler oluşturulurken belirtiler oldukça sistemli bir şekilde ele alınmış olup hem bölümlerin tematik yapısına göre hem de baştan ayağa doğru ilerleyen bir şekilde listelenmiştir.

Seride hastanın vücudundaki gözle görülür değişikliklerin yanı sıra ruh hâlinde, konuşmasında ya da iştahında görülen sorunlar ile ateş ve kusma gibi durumlardan bahsedilmiştir. Bu bağlamda hastalığın süresi ya da hastanın iyileşip-iyileşemeyeceği hakkında farklı öngörülerde bulunulmuştur. Bunlar çoğunlukla “hasta ölecek/iyileşmeyecek”, “hastalık endişe verici”, “zorlu bir hastalık”, “hastalığın önemi yok”, “iyileşecek/yeniden ayağa kalkacak” gibi ifadelerle belirtilmiştir. Hastalıkların adları ise nadiren ifade edilmiştir. Bunun yerine “tanrının eli”, “ifritin eli” ya da “ruhun eli” denilerek yaşanan sorunların kaynağı belirtilmiştir.

Hastalıkların nasıl iyileştirileceğine dair yöntemlerden ise neredeyse hiç bahsedilmemiştir. Bu hususta bilgiler sunduğu düşünülen küçük bir bölüm ise tabletlerdeki kırıklar nedeniyle büyük oranda eksiktir. *Sakikkû/SA.GĠG Serisi*' yapısal olarak değerlendirildiğinde ise doğrudan bu amaçla hazırlanmadığı görülmektedir. Zira seri koşul-sonuç cümlelerinden oluşan satırların listelendiği bir kehanet el kitabına benzer şekildedir⁸⁹³. Fakat hastalarda gözlemlenen farklı sağlık sorunlarına ait belirtiler

⁸⁹² U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 21, 274.; N. P. Heeßel, “Diagnosis, Divination and Disease: Towards an Understanding of The Rationale Behind The Babylonian Diagnostic Handbook” *Magic And Rationality in Ancient Near Eastern and Graeco-Roman Medicine*, Leiden/Boston 2004, s. 100-101.

⁸⁹³ Çıbanların tedavi edilmesi için hazırlanan bir reçete ise şöyledir: “Kan çıbanları olan bir adam, taş kâsenin içine hilşum yağı, iyi kaliteli yağ, sedir ağacı ve baluhhu ağacı yağlarıyla birlikte sirke, eşek sütü ve âdet gören kadın sütü dökecektir, bu karışımla yıkayacağın yirmi bir çömlek parçasını başına koyacak,

koşul cümlelerinde bir tıp metnine benzer şekilde detaylıca tanımlanmış ve sonuç cümlelerinde çeşitli teşhis, tanım ve yorumlara yer verilmiştir. Bu durum ise serinin bir tıp metni mi yoksa kehanet metni mi olduğu konusunda tartışmalara yol açmıştır. Zira bazı araştırmacılar hastalıklara kişinin geçmişte tanrılara karşı işlemiş olduğu suçların yol açtığına dair inancı dayanak noktası göstererek *Sakikkû/SA.GĠG Serisi*'nin yalnızca yaşanan sorunların kaynağını bulunmasını sağladığını ve geleceği öngören işaretlerle ilgili olmadığını ileri sürmüşlerdir. Ancak bu durum yalnızca *Sakikkû/SA.GĠG Serisi*'ne özgü bir durum değildir. Zira iç organ falı incelemelerine de zaman zaman bu amaçla başvurulmuştur. Bu sebeple *Sakikkû/SA.GĠG Serisi*'nde yer alan bilgilerin tıbbi metinlerle olan ilişkisinin yadsınamayacağı fakat hastalıkların başlı başına uğursuz işaretler oldukları ve metnin özünün de modern tıp ile ciddi farklılıklar gösterdiğini ileri sürenler de vardır.

Gerçekten de serinin bazı kısımlarında yer alan çıkarımların tıbbi esaslardan çok kehanetlere özgü bir biçimde anlamlandırıldığı görülmektedir. Nitekim birçok satırda renklere göre çıkarım yapılmıştır. Bilhassa siyah renk olumsuz bir belirti olarak değerlendirilmiş ve genellikle ölümlle ilişkilendirilmiştir. Buna karşın siyah rengin tıbbi açıdan daima olumsuz bir durumun işareti olarak görülmediğini de ifade etmek gerekmektedir. Öte yandan serinin bazı kısımlarında tıbbi bilgilerin yoğunlukta olduğu bazı kısımlarda ise tamamen kehanetlere özgü durumlara yer verildiği gözlemlenmiştir. Öyle ki serinin ilk bölümünde yer alan teşhislerde kötülük kovucunun hastayı görmesine bile gerek olmamıştır⁸⁹⁴.

6.1.1. Rastlantısal İşaretlerin Yorumlanması

Sakikkû/SA.GĠG Serisi'nin ilk bölümünü oluşturan birinci ve ikinci tabletlerde *āšipu*'nun hastayı görmek için çağrıldığı eve doğru giderken gözlemlemesi gereken işaretler sıralanmıştır. Buna göre *āšipu* yol boyunca gördüğü işaretleri yorumlayarak henüz hastayı muayene etmeden hem hastalığın teşhisini koyabilmiş hem de hastanın durumuyla ilgili tahminde bulunabilmiştir⁸⁹⁵. Onun yorumladığı işaretler ise genel olarak renkler, sesler, hayvanlar, insanlar ve çeşitli eşyalarla ilişkilidir. Bu noktada hastanın kaderine etki edebilecek işaretlerin günlük hayatın içerisinde karşılaşılabilecek

ardından ateşe siyah yün ve eşek kılları atacak ve onları yakacaktır. Kan çobanları olan kişi iyileşecektir...” Bkz. P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 390.

⁸⁹⁴ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 273-276, 279.; J. Oates, *age.*, 2015, s. 190-191.

⁸⁹⁵ JoAnn Scurlock, *Sourcebook For Ancient Mesopotamian Medicine*, Atlanta-Georgia 2014, s. 8.; J. Bottéro, *agm.*, 2005c, s. 183.

rastlantılardan oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple işaretlerin *Šumma Alu Serisi*'nde yer alanlar ile hemen hemen aynı olduğu iddia edilebilir. Nitekim *Šumma Alu Serisi*'nin 85. tableti insanların yürürken yol boyunca gördüğü hayvanlar ve diğer şeylerle ilgili çıkarımlardan oluşmuştur. Bazı bölümleri günümüze ulaşan bu tabletteki kehanetlerde “*eğer bir adam yolda yürürken...*” şeklinde yapılan kapsamlı tanımlamalara yer verilmiştir⁸⁹⁶.

Yeniden *Sakikkû/SA.GĠG Serisi*'ne dönecek olursak; *āšipu*'nun yolda beyaz bir domuz ya da bir ceset görmesi hastanın iyileşeceğinin, kızıl bir eşek görmesi ve gittiği evin kapısının gıcırdaması ise hastanın öleceği şeklinde yorumlanmıştır. Ayrıca bir öküzü ona dik dik bakması ve çömlek kırıklarının sokakta dik durması hastanın bir salgın hastalık taşıdığı ve kimsenin onun yanına yaklaşmaması gerektiğinin, sağır birini görmesi hastalığa Tanrı Nergal veya Šamaš'ın neden olduğunun, sağ kulağının çınlaması hastanın şiddetli bir hastalıktan muzdarip olduğunun, sol kulağının çınlamasının ise hastalığa Tanrıça İstar'ın sebep olduğunun ama hastanın sağlığına yeniden kavuşacağına işareti olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca kötülük kovucunun yolda karşılaştığı birtakım küçük aksiliklerin de hastanın durumu hakkında fikir verdiğine inanılmıştır: “*Eğer o sağ elinin başparmağını (bir yere) vurursa hasta yedi gün içerisinde ölecek. Eğer o sol elinin başparmağını (bir yere) vurursa hastanın midesi bulanacak ve ölecek ya da o iyileşecek*⁸⁹⁷.”

6.1.2. Hastanın Görünümünün Yorumlanması

Sakikkû/SA.GĠG Serisi'nin ikinci bölümünün başında verilen bir talimata göre *āšipu*'nun hastanın evine ulaştıktan sonra dikkat etmesi gereken ilk şey hasta ile doğrudan temas kurmamak olmuştur. Zira *āšipu*'ya hastayı muayene etmeden önce kendini koruması için büyü yapması tavsiye edilmiştir. Ayrıca serinin üçüncü tabletinin başında yer alan bu talimatın ardından, 14. tabletin bitimine kadar devam eden 1000 satırlık kısımda vücut üzerinde yapılan gözlemlerle ulaşılan belirtilerden yola çıkılarak birçok teşhis ortaya koyulmuştur. Gerçekten her tablette vücudun belli bölgeleri ele alınmış ve vücudun üst tarafından başlayarak alt tarafına doğru ilerleyen bir biçimde gözlemlenen belirtiler sıralanmıştır. Bölümü oluşturan ilk yedi tablette yalnızca baş ve

⁸⁹⁶ F. Köcher, A. L. Oppenheim, agm., 1957, s. 68-69.; N. P. Heeßel, agm., 2004, s. 102.; F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 54.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 253.

⁸⁹⁷ A. R. George, “Babylonian Texts From The Folios Of Sidney Smith: Part Two: Prognostic and Diagnostic Omens, Tablet I”, s. 143, 145.

onun üzerinde bulunan uzuvlarla ilgili çıkarımlar yer alırken, sonraki beş tablette ise baş ve vücut arasındaki bağı sağlayan boyundan başlanılarak ayağa varıncaya kadar belirtilerin gözlemlendiği her bir bölge yorumlanmıştır. Ancak burada yapılan çıkarımların hepsi erkek vücudu gözlemlenerek elde edildiğinden metnin bu kısmında kadınlarla ilgili herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir⁸⁹⁸.

Serinin üçüncü tabletinde *āšipu*'nun muayeneye hastanın vücut sıcaklığını kontrol ederek başlaması istenmiştir. Bu durum ateşin önemli bir fiziksel bulgu olarak kabul edildiğini göstermektedir. Ayrıca *āšipu*'nun gerekli önlemi aldığında hiçbir çekince görmeksizin hastaya elle müdahale edebildiğini de ortaya koymaktadır. Muayeneye yukarıdan başlanarak aşağıya doğru devam edilmesi şart koşulduğundan, vücut sıcaklığının ilk kontrol edildiği yer başın üst kısmı olmuştur. Eğer burada sıcaklık artmış ise bölgesel sıcaklık farklılıklarının olup olmadığını tespit etmek için şakaklar, sırt ve göğüs gibi vücudun diğer bölgelerinin de sıcaklığı kontrol edilerek bir sonuca varılmıştır. Ancak üçüncü tabletin bu kısmındaki kırıklar nedeniyle söz konusu belirtilerin birçoğunun nasıl yorumlandığını belirlemek zordur. Yine de zaman belirten ifadelerden hastanın ateşinin belirli bir süre boyunca takip edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca metnin iyi korunmuş kısımlarından ateşin uzun süre devam etmesine sebep olan bazı şeyleri de öğrenmek mümkündür. Zira ateşin başın üst kısmında uzunca bir süre devam etmesine ışık ve ateşle bağı olan Tanrı Nusku'nun⁸⁹⁹ sebep olduğu ifade edilmiştir. Başın üst kısmıyla birlikte sırtın üst kısmı ve göğüste görülen devamlı ateşin ise büyüünün etkisiyle ortaya çıktığı düşünülmüştür⁹⁰⁰.

Hastaların yaşadıkları sorunların bir kısmı da ifritlerle ilişkilendirilmiştir. Bu hususta *Ardat-lili* adlı ifritten bahsedilen satırlar ile farklı metinler arasında bağlantılar kurulduğunda Mezopotamya toplumlarının inançlarına ait unsurların bir bütün olarak değerlendirilmesini sağlayacak belli başlı detaylar fark edilmektedir. Nitekim erkeklerin cinsel gücünü aldığına inanılan⁹⁰¹ bu ifritin kişilere musallat olmasına neden olacak sebeplerden biri Kalhu'da bulunmuş takvim kehanetleri ile ilişkili olan ND 5545 envanter numaralı belgede "*Taşritu ayının yedinci gününde: Çatıya çıkmasın (yoksa)*

⁸⁹⁸ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 18.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 279-280.; N. P. Heeßel, *agm.*, 2004, s. 102-103.

⁸⁹⁹ Tanrı Enlil'in oğlu ve elçisi olan Nusku'nun aynı zamanda tanrılaştırılmış ateşin (Gibil/Girra) babası olduğu düşünülmektedir. Bkz. J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 100, 114, 228.

⁹⁰⁰ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 18.; J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 27.

⁹⁰¹ J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 197.

*Lilû Hizmetçisi/Ardat-lili onunla evlenir*⁹⁰²” şeklinde ifade edilmiştir. Bu ifade ifritin o kişiye musallat olacağını işaret ettiği gibi, tanrıların günah işleyen kişilerin üzerlerine ceza olarak ifritleri göndererek onların hastalanmalarına sebep olduğu inancına da ışık tutmaktadır⁹⁰³. Zira *Ardat-lili*’nin musallat olduğu insanların yaşadıkları sağlık sorunları *Sakikkû/SA.GĠG Serisi*’nde detaylıca açıklanmıştır: “*Eğer (hasta) başının üstünü devamlı olarak ikiye ayrılmış gibi hissediyorsa ve başı ateşliyse devamlı midesi bulanıyorsa (ve) bir kadının üzerinde yatıyormuş gibi ereksiyon oluyorsa Ardat-lili’nin eli*⁹⁰⁴.” Ayrıca bu veya başka bir ifritin ancak *āšipu*’nun yapacağı bir büyü ritüeli⁹⁰⁵ sayesinde defedilebileceğine inanılmıştır⁹⁰⁶. Tüm bunlar bir araya getirildiğinde ise Eski Mezopotamya’da tıp, kehanet ve büyü’nün ahenkle işleyen bir sistemde birbirini tamamlayan unsurlar oldukları anlaşılmaktadır.

Konuya serinin dördüncü tabletiyle devam edildiğinde şakaklar ve alın bölgesinde gözlemlenen belirtilerin işlendiği görülmektedir. Metinde şakaklarda gözlemlenen sağlık sorunları bazen tanrılar ve ifritlerle ilişkilendirilmiş olmasına rağmen hissedilen rahatsızlığın sebebi çoğu zaman kötü niyetli ruhlar olmuştur. Bu husustaki kehanetlerin bazılarının tercümeleleri şöyledir: “*Eğer şakağı ona (hastaya) acı verdiği için o sürekli yakınıyorsa ve burnundan kan akıyorsa ruhun eli. Eğer şakağı ona acı veriyorsa ve vücudu hâlsizse fakat o terlemiyorsa ruhun eli. Eğer onun sağ şakağı soğuk sol şakağı sıcaksa ruhun eli.*”

Bu bağlamda dikkat çekilmesi gereken bir başka husus ise diğer kehanet metinlerinde de karşılaşılan işaretlerin sağ ve sol tarafa göre ayrı ayrı yorumlanması durumudur. Ancak bazı kehanetlerden anlaşıldığı üzere *Sakikkû/SA.GĠG Serisi*’nde bir tarafa olumlu bir tarafa olumsuz bir anlam yüklenmemiştir: “*Eğer onun sağ şakağı ağrıyorsa Şamaş’ın eli, o sağlığına kavuşacak. Eğer onun sol şakağı ağrıyorsa İstar’ın eli, o sağlığına kavuşacak. Eğer onun sağ/sol şakağı acıyorsa ve sağ gözü şişmiş ve gözünden yaş akıyorsa İstar’ın vekili ruhun eli. Eğer o şakağından yaralandıysa*

⁹⁰² P. Hulin, agm., 1959, s. 43.; F. Adalı, A. T. Görgü, *age.*, 2017, s. 17.

⁹⁰³ J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 131.

⁹⁰⁴ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 19.

⁹⁰⁵ Kötülük kovucular cinsel gücünü kaybetmiş erkekleri tedavi etmek için büyü, güzellik ve işve ile ilişkilendirilen tanrı ya da tanrıçaların yardımı istenilen ŞÀ.Zİ.GA adlı ritüeli uygulamışlardır. Bkz. Abdulgani Kaçar, “Eski Mezopotamya’da Cinsel İktidarsızlığı Sağaltmak İçin Yapılan Büyü Ritüelleri: ŞÀ.Zİ.GA / Nîš Libbi”, *Archivum Anatolicum*, C. 13, S. 2, Ankara 2019, s.127, 129.

⁹⁰⁶ E. Mandacı, agm., 2016, s. 221-222.

Kubu'nun⁹⁰⁷ eli. Eğer o sol şakağından yaralandıysa (kişisel) tanrısının eli."

Tabletin son kısmındaki kehanetlerde ise alın ile alakalı gözlemlere yer verilmiştir. Burada öncelikle hastanın ateşine sonrasında ise benzine bakılmıştır. Buna göre alnın ateşli, sıcak terli ve soğuk olması fark etmeksizin bu belirtilerin görüldüğü hastanın iyileşeceği belirtilmiştir. Hastanın alnının normalden farklı renklerde olması ise onun bazı gıdalara gereksinim duyduğu şeklinde değerlendirilmiştir: *"Eğer onun alnı sarıysa aynı günde nar isteyecek. Eğer alnı kırmızı ve sarı ise aynı günde balık isteyecek⁹⁰⁸."* Bu ifadeler insanın biyolojik gereksinimleri olan çeşitli gıdaların öneminin Eski Mezopotamya toplumları tarafından tecrübe edildiğini de göstermektedir.

Serinin beşinci tabletinde ise göz ile alakalı sağlık sorunları yorumlanmıştır. Fakat bu kehanetlerin büyük bir bölümünün sonuç cümleleri eksik olduğu için belirtilerin tam olarak nasıl yorumlandığı bilinmemektedir. Eksiksiz olarak korunmuş bir kehanetin tercümesi ise şöyledir: *"Eğer hastanın sağ gözü acıyorsa eğer hastalık babasının tanrısının elindense o iyileşecek⁹⁰⁹."*

Altıncı tablette ise burun, dudaklar ve dişlerde gözlemlenen belirtiler işlenmiştir. Tablette yer alan 100'ün üzerindeki kehanetin 70'e yakını burun ile alakalıdır. Metnin başında yer alan bu kehanetlerde burnun rengi, tıkalı olması, kanaması, burundaki doku bozuklukları ve nefes alma ile alakalı durumlar yorumlanmıştır. Söz konusu sağlık sorunlarının herhangi birisinden muzdarip olan kişinin yaşadığı durumu görmezden gelmemesi gerekmektedir. Zira burada, burnun siyah olması ya da üzerindeki yaraların siyah renkli akıntılarla kaplı olması, durmadan kanaması veya kırmızı renkte akıntı olması; burun deliklerinden birinin sürekli olarak tıkalı olması ve burundan verilen nefesin bir sebepten dolayı sıcak olması gibi belirtilerin tamamı ölümle ilişkilendirilmiştir.

Dudaklarla alakalı olan birkaç kehanet ise tabletteki kırıklar yüzünden anlaşılabilir hâldedir. Buna karşılık dişlerden bahsedilen kısım oldukça iyi korunmuştur. Özellikle diş gıcırdamasından bahseden satırlar eksiksiz bir şekilde günümüze ulaşmıştır. Metinde bu duruma ruhların, Tanrı Sin ve Tanrıça İstar'ın neden olduğu

⁹⁰⁷ Hayata gelmiş kardeşlerini kıskandığı düşünülen ölü doğmuş çocuklarla ilişkilendirilen bir ifrit. Bkz. J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 512.

⁹⁰⁸ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 34-40.

⁹⁰⁹ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 48-50.

ifade edilmiştir⁹¹⁰. Ancak diş gıcırdatma modern zamanlarda olduğu gibi Eski Mezopotamya toplumları tarafından da psikolojik bir sorunun işareti olarak da görülmüştür. Zira insanların görünüşlerine bakılarak yapılan yorumların yer aldığı *Šumma Alamdimmû Serisi*'nde bu durumun o kişinin kaygılarından kaynaklandığı ifade edilmiştir⁹¹¹.

Sakikkû/SA.GĪG Serisi'nin yedinci tabletinde ise ağzın içerisinde görülen çeşitli sağlık sorunlarından bahsedilmiş ve ağzın içinin rengi, sıcaklığı; dilin yaralarla kaplı olması, ters dönmesi, rengi ve damak kuruması gibi durumlar ele alınmıştır. Ancak tabletteki kırıklar nedeniyle bu kehanetlerin yalnızca koşul cümleleri okunabilmiştir. Bu sebeple belirtilerin büyük bir kısmının nelere işaret ettiği ne yazık ki bilinmemektedir. Eksiksiz olanlardan bazılarının tercümeleleri ise şöyledir: “*Eğer hastanın dili kırmızıysa o iyi olacak. Eğer onun ağzı kırmızıysa o iyi olacak. Eğer ağzı siyahsa o ölecek... Eğer onun ağzı sıcak ise o iyi olacak, eğer onun ağzı soğuk ise o ölecek*⁹¹².”

Sekizinci tablette ise kulaklarda yaşanan sağlık sorunları yorumlanmıştır. Günümüze ulaşan 25 kehanetin ilk 17 tanesi eksiksiz bir şekilde korunmuştur⁹¹³. Kulakların kararması, tıkanması, kırılması ve farklı sesler işitmek gibi sorunların yorumlandığı bu kehanetlerde söz konusu durumların sağ ya da sol tarafta görülmesine ayrı anlamlar verilmiştir. Örneğin hastanın sağ kulağının kararması onun zor bir şekilde de olsa iyileşeceğinin işareti olarak, sol tarafın kararması ise endişe verici bir durum olarak değerlendirilmiştir. Kulakların kırılması da şöyle yorumlanmıştır: “*Eğer onun (hastanın) sağ kulağı açıksa (kırılmışsa), o iyi olacak. Eğer onun (hastanın) sol kulağı açıksa (kırılmışsa), onun hastalığı uzun süre devam edecek.*” Aynı şekilde sağ kulağın tıkanması hastanın sağlığına kavuşacağı şeklinde yorumlanırken, sol kulağın tıkanması ise ağır bir hastalığın belirtisi olarak kabul edilmiştir. Örneklerden de anlaşılacağı üzere sağ kulaktaki sağlık sorunlarının bir şekilde iyileşeceğine sol taraftakilerin ise güç ve kalıcı olacağına inanılmıştır. Ancak kulak çınlaması diğer belirtilerden ayrılmaktadır. Zira sağ kulağın çınlamasına kötü, sol kulağın çınlamasına iyi anlam verilmiştir. Tüm bunlarla birlikte kulak çınlaması kişinin sağlık durumunun dışında onun sosyal hayatta karşılaşacağı yararlı veya yararsız durumlarla ilişkilendirilmiştir. Metindeki şu ifadeler bunu açıklar mahiyettedir: “*Eğer birinin sağ kulağı sürekli çınlıyorsa o zor zamanlar*

⁹¹⁰ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 53-56.; J. Bottéro, *agm.*, 2005c, s. 180-181.

⁹¹¹ J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 422.

⁹¹² J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 59-60.

⁹¹³ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 65-66.

geçirecek. Eğer birinin sol kulağı sürekli çınlıyorsa o fayda görecektir. Öte yandan bahsedilen belirtilerin her iki kulakta aynı anda gözlemlenmesi olumsuz anlam taşımakta olup kulakların birlikte kararması ölüm ile ilişkilendirilmiştir. Bu kehanetlerin tercümelemleri şöyledir: “*Eğer her iki kulağı sürekli çınlıyorsa onun kaygıları olacak. Eğer her iki kulağı tıkalıysa onun evi dağılacak. Eğer her iki kulağı kararmışsa/kırılmışsa o ölecek.*” Bazı belirtilerin ise neye işaret ettiği değil sorunun kaynağı ifade edilmiştir. Bu noktada kulakların uğuldamasına Tanrıça İstar’ın, farklı sesler duymaya ve kulakların istemsizce hareket etmesine de ruhların⁹¹⁴ sebep olduğuna inanılmıştır⁹¹⁵.

Sakikkû/SA.GĠG Serisi’nin dokuzuncu tabletinde yer alan 80’e yakın kehanette ise yüz ile alakalı gözlemlerden bahsedilmiştir. Birçok belirtinin sıralandığı bu kehanetlerde belirtilerin bazıları hastanın öleceğinin, bazıları ise iyileşeceğinin göstergesi olarak yorumlanmıştır. Ölümle ilişkilendirilenlerin bir kısmı şöyledir: “*Eğer onun (hastanın) yüzü sürekli kırmızı ve bir bulut gibi şiş ise o ölecek. Eğer onun yüzü sarımtırak ve gözleri çökmüş ise o ölecek. Eğer yüzü sarı ve siyah ise o ölecek. Eğer yüzü koyu kırmızı ise hemen ölecek. Eğer yüzü koyu kırmızı ise ve o hurma ister ve onu yerse o ölecek. Eğer yüzü siyah ramītu⁹¹⁶ akıntısıyla doluyorsa o ölecek. Eğer yüzünün üst kısmında siyah/kırmızı ramītu akıntısı çıkarsa o ölecek. Eğer onun yüzü ve gözleri şişmiş ise o ölecek. Eğer yüzü boğulmuş bir koyunununki gibi görünüyorsa bu (hastalık) onu tüm gece boyunca ayakta tutar ve kan kusturursa o ölecek⁹¹⁷. Eğer yüzü sürekli soğuksa o ölecek.*” Hastanın sağlığına kavuşacağını gösteren bazı belirtiler ise şunlardır: “*Eğer yüzü terli (sıcak) ise o iyileşecek. Eğer onun yüzü ateşli ise o iyileşecek. Eğer yüzü sağlıklı ve dili kırmızıysa onun hastalığı uzun sürebilir fakat iyileşecek. Eğer yüzünde yağ benzeri bir şey çıkarsa o iyileşecek. Eğer birinin yüzü kederliyse o iyileşecek. Eğer yüzü beyaz ramītu akıntısıyla doluyorsa o iyileşecek⁹¹⁸.*” Söz konusu ifadelerden kişinin yüzünde gözlemlenen belirtilerin hastanın durumu ile ilgili önemli ipuçları verdiği anlaşılmaktadır. Aslında bu oldukça olağan bir durumdur zira yüz

⁹¹⁴ Ruhların insanların kulaklarından içeri girerek onları rahatsız eden sesler çıkardığına inanılmıştır. Bkz. J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 114.; S. M. Freedman, *age.*, 1998, s. 281.

⁹¹⁵ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 65-66.

⁹¹⁶ Genellikle yüzde görülen cilt sorunlarıyla ilişkilendirilen bu terimin tam olarak hangi manaya geldiği ve yaşanan sorunun sebebi henüz belirlenememiştir. Bkz. J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 238.

⁹¹⁷ Hastanın boğulmasına ve kan kusmasına sebep olacak bu hastalığın boyun ya da boğaz kanseri olabileceği düşünülmektedir. Ancak söz konusu bölgede çıkan bir çıbanın da aynı duruma sebep olacağı göz önüne alınmaktadır. Bkz. J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 182.

⁹¹⁸ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 69-72.

insanların hem fiziksel hem de ruhsal durumunu en iyi yansıtan bölgedir. Nitekim günümüzde de bir insanın iyi görünmediğini ifade etmek için “benzi solmuş” sağlıklı olduğunu belirtmek için de “benzine kan gelmiş” gibi deyimler kullanılmaktadır.

Serinin 10. tabletinde ise vücut ve baş arasındaki bağlantıyı sağlayan boyun ve onun ön bölümü yani boğaz ile alakalı kehanetler bir araya getirilmiştir. Metnin ilk kısmında ruhların, ifritlerin; Ardat-lili, Gallû⁹¹⁹, tanrıların; Šamaš, Adad, Sin ve Tanrıça İstar’ın sebep olduğuna inanılan felç, kas kaybı, boyun kireçlenmesi, boyun eğriliği, boynun yaralanması, incinmesi gibi boyun ve omurlarda görülen sorunların belirtilerinden bahsedilmiştir. Söz konusu belirtiler genellikle olumsuz durumların habercisidir⁹²⁰. Nitekim sadece bir kehanette hastanın iyileşeceğinden bahsedilmiştir: *“Eğer hastanın boynu ağrıyorsa (kişisel) tanrısının/Šamaš’ın eli, o iyileşecek”* Diğer kehanetlerde ise ya yaşanan sorunun kaynağı ya da hastanın öleceği ifade edilmiştir. Bu kehanetlerden bazılarının tercümeleleri şöyledir: *“Eğer onun (hastanın) boynu acıyor ve o sürekli su istiyorsa İstar’ın eli, boynundan yaralanmış, ölecek. Eğer başı sürekli sağa ya da sola dönüyorsa o ölecek. Eğer boynu sağa ya da sola sürekli düşüyorsa o ölecek. Eğer o boynundan yaralandıysa ve onun cinsel gücü İstar’ın eliyle alındıysa o ölecek. Eğer boynundaki bir omur kesilmişse (açıktaysa), o ölür. Eğer o boynundan yaralandıysa Adad’ın eli⁹²¹.”*

Metnin devamında ise modern araştırmacılar tarafından küçük dil iltihabı, yutak iltihabı, beyin zarlarının iltihaplanması gibi sorunlarla ilişkilendirilen belirtilerden ve nefes almada yaşanan birtakım zorluklardan bahsedilmiştir⁹²². Küçük dil iltihabının belirtileri olduğu düşünülen boğazın şişliği sağ tarafta olursa hastanın oldukça zorlanacağı sol tarafta olursa ya da şişlik her iki tarafa yayılırsa hastanın öleceği belirtilmiştir. Yutak iltihabının belirtilerinden olan boğazın sıyrılmış gibi görünmesi ise sol tarafta gözlemlenirse hastanın iyileşeceğinin sağ tarafta ya da her iki tarafta gözlemlenirse hastanın öleceğinin işareti olarak görülmüştür. Beyin zarlarının iltihaplanması ile ilişkilendirilen belirtiler ise şöyle yorumlanmıştır: *“Eğer boğazının her iki tarafı çürümüş görünüyor, ayaklarını kaldırıyor (kasıyor) ve bu onu gece boyunca uyanık tutuyorsa şehrin tanrısının eli/ (kişisel) tanrısı ölüm için onun üzerine*

⁹¹⁹ Gallû ya da Galla olarak adlandırılan ifritin bahtsız insanları yeraltı dünyasına çektiğine inanılmıştır. Bkz. J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 111.

⁹²⁰ J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 600-601.

⁹²¹ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 77-78.

⁹²² J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 602-603.

yerleştirildi.” Keza nefes almada güçlük yaşayan kimselerin de böylesi çaresiz bir hastalığa tutulduğu düşünülmüştür⁹²³.

Ancak boğaza gıda takılması sonucunda nefes almada güçlük çekmek farklı yorumlanmıştır. Zira bu durumun yenilmesi yasaklanmış bir gıdayı tüketen kişilerin başına geldiğine inanılmıştır. Nitekim Mezopotamya toplumlarında yılın belirli günlerinde kimi gıdaların yenilmesinin uygun görülmediği bu hususta bilgi veren takvimler sayesinde bilinmektedir. Böyle bir yasağı ihlal edenlerin yaşayabileceği sıkıntılardan biri ise *Sakikkû/SA.GĠG Serisi*'nde şöyle ifade edilmiştir⁹²⁴: “Eğer onun boğazı tıkanmışsa tanrısını rahatsız eden bir şey yemiştir, o zor bir zaman geçirecek.”

Ayrıca 10. tablet vücudun üst kısmıyla alakalı belirtilerden bahseden son metin olup, kol bacak ve gövde ile alakalı yorumların ise geçiş noktası konumundadır. Zira burada kollar ile alakalı bir grup kehanet de bulunmaktadır⁹²⁵. Bunlardan bazıları şöyledir: “Eğer o kolunu döndüremiyorsa ve kusuyorsa İstar'ın eli, eğer bu uzun sürerse o ölecek. Eğer onun kolu sürekli soğuksa ikiz tanrıların eli. Eğer onun kolu ve bilekleri yaralıysa İstar'ın eli.”

11. tabletin konusu ise ellerde gözlemlenen belirtilerden oluşmaktadır. Buradaki kehanetlerin koşul cümlelerinde yer alan belirtiler tıbbi açıdan doğuştan gelen kalp hastalığı, eklem iltihabı, cilt hastalıkları hatta psikolojik sorunlar hakkında bilgiler sunmasına karşılık⁹²⁶ satırların büyük bir kısmının sonuç cümlesi eksik olduğu için söz konusu belirtilerin birçoğunun nasıl yorumlandığı bilinmemektedir. Tablette eksiksiz olan kehanetlerden bazılarının tercümeleleri ise şöyledir: “Eğer hastanın sağ eli acıyorsa onun ettiği bir yeminden dolayı Şamaş'ın eli, o iyileşecek. Eğer onun elleri asla yüzünden ayrılmıyorsa nehrin rābişusu ona acı verecek⁹²⁷.”

12. tablette yer alan 130'un üzerindeki kehanette ise gövdenin farklı bölgelerinde gözlemlenen belirtiler yorumlanmıştır. Burada ilk olarak göğüs bölgesindeki rahatsızlıklar ele alınmıştır. Örneğin modern tıbbi verilere göre karaciğer

⁹²³ J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 602-603.; J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 75, 78-79.

⁹²⁴ Metinde geçen Sumerce “*NĠG.GĠG*” ifadesinin Akadca karşılığı “*ikkibu*”dur. Bu terim genel olarak yapılması hoş karşılanmayan şeyler için kullanılmakla birlikte *Sakikkû/SA.GĠG Serisi*'nde yasaklı bir gıdanın tüketildiğini belirtmek için kullanılmıştır. Bkz. Barbara Böck, “On the Ancient Mesopotamian Concept of “Taboo”: *Transgression and Delimitation*”, *Borders: Terminologies, Ideologies, and Performances*, Tübingen 2016, s. 305, 314.

⁹²⁵ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 78, 80-81.

⁹²⁶ J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 604-606.

⁹²⁷ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 86-91.

yetmezliğinin belirtilerinden olan göğsün sarı bir renk alması hastanın iyileşemeyeceğinin işareti olarak yorumlanmıştır⁹²⁸. Devam eden satırlarda ise hastanın meme ucunun rengine, şiş ya da zedelenmiş olması gibi durumlara bakılarak çıkarımlar yapılmıştır. Söz konusu belirtilerin geçtiği kehanetlerin bir kısmının sonuç cümleleri eksiktir. Bununla birlikte meme ucunun rengine bakılarak yapılan yorumlar diğerlerinden hem sayıca fazladır hem de iyi korunmuş olarak günümüze ulaşmıştır. Bunlardan bazılarının tercümeleleri şöyledir: *“Eğer onun meme uçları kırmızıysa bunun bir önemi yok. Eğer onun meme uçları sarıysa hastalığı (kötü anlamda) değişecek. Eğer onun (hastanın) sağ meme ucu siyahsa bu endişe verici. Eğer onun sol meme ucu uzunca süre siyah kalırsa o ölecek. Eğer her iki meme ucu siyahsa tez zamanda ölecek.”*

Ayrıca deri rengindeki değişimlerin kaburganın olduğu bölge için de önem taşıdığına inanılmıştır. Nitekim sağ kaburganın kırmızı olması uzun süre devam edecek bir hastalığın, sol kaburganın kırmızı olması ise güç bir hastalığın işareti olarak görülmüştür. Her ikisinin kırmızı olması durumunda ise hastanın iyileşeceği düşünülmüştür. Sarı renk sol tarafta kötü sağ tarafta olumlu bir anlam taşımıştır. İki taraftan birinin siyah olması ise hastanın öleceği şeklinde yorumlanmıştır⁹²⁹.

12. tablette yer alan kehanetlerin önemli bir kısmı da böbreklerle alakalıdır. Sağ ve sol taraftaki belirtilerin ayrı ayrı yorumlandığı bu kehanetlerde böbreklerin olduğu kısımların kararması, kızarması, şişmesi, zedelenmesi ya da yaralanması ve böbreklerde ağrı hissedilmesi gibi durumlar ele alınmıştır. Söz konusu belirtiler genellikle endişe verici, uzun süre devam edecek veya ölümlü sonuçlanacak hastalıklarla ilişkilendirilmiştir. Bununla birlikte bazı kehanetlerde hastanın ağrıyan böbreğinin olduğu tarafın üzerine uzanabilecek hâlde olması onun iyileşeceği şeklinde yorumlanmıştır: *“Eğer sağ böbreği ona acı veriyor fakat onun üzerine yatabiliyorsa ikiz tanrıların eli, o iyileşecek. Eğer sol böbreği ona acı veriyor fakat onun üzerine yatabiliyorsa bu uzun sürebilir fakat o iyileşecek”⁹³⁰.*

Bu kehanetlerin ardından ise sırt ve omurgada görülen rahatsızlıklar yorumlanmıştır. Sırtla ilgili olan iki kehanette ağır bir şekilde yaralanma sonucunda kan kaybına dayalı olarak kişinin şaşkınlık hâlinde kontrolsüz bir biçimde hareket etmesinden (hemorajik şok) bahsedilmiştir. Eğer derhâl müdahale edilmezse ölümlü

⁹²⁸ J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 610.

⁹²⁹ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 97-98.

⁹³⁰ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 99-100.; J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 611-612.

sonuçlanan bu durumun belirtileri metinde oldukça ayrıntılı bir şekilde tasvir edilmiştir⁹³¹. İlgili kısmın tercümesi ise şöyledir: “*Eğer sırtının sağ üst kısmı yaralanmış ve başıboş bir şekilde dolanıyorsa şehrinin tanrısının eli, eğer o şafak vakti yaralanmış ise ölecek. Eğer sırtının sol üst kısmı yaralanmışsa ve başıboş bir şekilde dolanıyorsa tanrısının eli, eğer gece yaralanmış ise ölecek.*”

Omurga ile alakalı yorumlarda ise üç noktaya dikkat edilmiştir. Bunlardan biri eklem iltihaplanmasıyla ilişkilendirilen şu durumdur: “*Eğer onun omurgası düzelmeyecek şekilde bükülmüşse (ve) eğer bu (durum) uzun süreliyse o ölecek.*” Bir diğeri omurganın olduğu bölgenin sarı, siyah ve kırmızı renklerde olması, sonuncusu da o bölgedeki derinin soyulmasıdır. Buna göre sarı ve koyu kırmızı renk uzun süre devam edecek bir hastalığın belirtisi olarak görülürken, kararma ve derinin soyulması ölümün işaretleri olmuştur.

Benzer belirtilerin bel bölgesinde görülmesi de şöyle yorumlanmıştır: “*Eğer onun beli kırmızıysa iyileşecek. Eğer onun beli sarıysa hastalığı değişecek (olumsuz yönde). Eğer onun beli siyahsa ölecek. Eğer onun belindeki deriler soyulmuş/sıyrılmışsa, bu endişe verici.*” Ayrıca bu bölgedeki şişlik zorlu bir hastalığın belirtisi olarak kesik ise ölümcül görülmüştür. Metnin bu kısmında kalça ile alakalı yorumlar da bulunmaktadır. Sonuç cümleleri eksik olan bu kehanetlerden iyi korunmuş bir örnek şöyledir: “*Eğer onun kalçası sürekli ağrıyorsa Şamaş’ın eli, eğer ayrılırsa iyileşecek*⁹³².”

Sakikkû/SA.GĠG Serisi’nin 13. tabletinde karın bölgesindeki belirtilerden bahsedilmiştir. Karnın şişmesi, ağrması, guruldaması, sıcak ya da soğuk olması gibi durumlardan bahsedilen bu satırlarda söz konusu belirtiler modern araştırmacılar tarafından alkol bağımlılığı, karın zarı iltihabı, sarılık gibi sağlık sorunlarıyla eşleştirilmiştir⁹³³. Fakat Eski Mezopotamyalılar aile ve toplum düzenini bozan “evli bir kadınla zina yapmak⁹³⁴” gibi bir davranışın da kişinin böylesi sorunları yaşamasına

⁹³¹ J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 350, 612.

⁹³² J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 100-101.

⁹³³ J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 614-618.

⁹³⁴ Mezopotamya hukuk metinlerinde bu davranış bir suç olarak belirlenmiş olup, failerin cezalandırılması ise mağdurun tercihine bırakılmıştır: Hammurabi Kanunları 129. madde: “*Eğer bir adamın karısı, bir başka erkekle yatarken yakalanırsa onları bağlayıp suya atacaklar. Eğer kadının kocası eşini yaşatırsa kral da kölesini yaşatacaktır.*” Orta Asur Kanunları 14. madde: “*Eğer bir adamın karısı ile bir başka adam ister genelevde ister meydanda olsun, onun bir adamın karısı olduğunu bildiği hâlde kadınla yatarsa adam (koca) karısına ne yapılacağını söylese zina yapan adama da aynıını yapacaklardır. Eğer bir adamın karısı olduğunu bilmeden kadınla yatarsa zina yapan adam serbesttir.*”

neden olabileceğine inanmışlardır. Bu durum metinde şu şekilde ifade edilmiştir: “Eğer bir adamın üst karnı ve koltuk altı yara olmuşsa o bir başkasının eşiyile cinsel ilişkiye girmeyi alışkanlık hâline getirmiştir⁹³⁵.”

Serinin 14. tabletinde ise vücudun belden aşağıdaki kısımlarında gözlemlenen belirtiler anlatılmıştır. 265 kehanetin yer aldığı bu tablette kalça, makat ve üreme organı gözlemlenmiştir. İlk olarak kalça ile alakalı yorumlara yer verilmiş ve bunlar metnin büyük bir kısmını oluşturmuştur. Söz konusu kehanetlerden bazılarının tercümeleri şöyledir: “Eğer onun (hastanın) sağ kalçası kırmızıysa iyi olacak. Eğer onun sol kalçası kırmızıysa hastalığı uzun sürebilir. Eğer onun her iki kalçası şişmiş ise hastalığında (kötü yönde) değişiklik olacak.” Metnin devamı olan küçük bir bölümde ise makatta görülen sorunlar yorumlanmıştır: “Eğer onun makatında kırmızı akıntı olursa, rahatsızlığı uzun sürecek. Eğer onun vücut yağı makatından akarsa, o ölüür.” Üreme organına bakılarak yapılan yorumlardan bazılarının tercümeleri ise şöyledir: “Eğer erkeklik organı şişmişse bu endişe verici. Eğer erkeklik organı kapalıysa o ölecek. Eğer hayaları siyahsa o ölecek. Eğer hayalarında yaralar varsa o (kişisel) tanrısının entu'suna⁹³⁶ yaklaşmıştır.”

Ayrıca bu tablette yer alan bir grup kehanette dışkı ve idrarla ilgili gözlemlerden de söz edilmiştir. İlk olarak dışkının rengine bakılarak çıkarımlarda bulunulmuştur. Ancak bu satırların sonuç cümleleri eksiktir. Buna karşılık idrarla ilgili yorumlar neredeyse eksiksiz bir şekilde korunmuştur: “Eğer idrarı kırmızımsıysa tanrısının eli, o iyileşecek. Eğer idrarı siyahsa o ölecek. Eğer idrarı sürekli akıyorsa o ölecek. Eğer idrarı su gibiysen hastalığı uzun sürecek fakat o iyileşecek. Eğer idrarı süt gibiysen o iyileşecek⁹³⁷.”

Tabletin son kısmında ise bacaklarda oluşan yaralar ile modern araştırmacılar tarafından eklem iltihabı, romatizma ve sinir hastalıklarının belirtisi olarak değerlendirilen durumlardan bahsedilmiştir. Söz konusu kehanetlerde bacaklarında

Evli adam karısını suçlayacak, ona istediği gibi muamele yapacaktır.” Bkz. M. Tosun, K. Yalvaç, *age.*, 1989, s. 198, 247.

⁹³⁵ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 111.

⁹³⁶ Eski Mezopotamya toplumlarında en yüksek rahibe sınıfına verilen ad. Erkek tanrılara hizmet etmekle görevli olan “*entu/entum* (Akadca), “*NIN.DİNGİR/NİN.DİNGİR.RA*” (Sumerce)” rahibeleri asil ailelerin kızları arasından seçiliyorlardı ve evlenmelerine müsaade diliyordu. Ancak çocuk doğurma ya da evlat edinme hakkına sahip olup olmadıkları net değildir. Bkz. Y. Kılıç, H. H. Duymuş, *agm.*, 2009, s. 164-165.

⁹³⁷ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 127-132.

yaralar oluşan birinin kan kusması hâlinde öleceği ifade edilmiştir. Buna karşılık eklem iltihabının göstergesi olan bacakların ağrması ise geçici bir durum olarak görülmüştür. Romatizmanın belirtisi olan ayak tutulmasının da zamanla son bulacağı ve hastanın sağlığına yeniden kavuşacağı belirtilmiştir. Sinir sisteminin zarar gördüğüne işaret eden ayak uyuşmasına ise kirli suyla temas etmenin sebep olduğu düşünülmüştür⁹³⁸.

6.1.3. Hastalıkların Belirtilerinin Görüldüğü Sürenin Yorumlanması

Sakikkû/SA.GĠG Serisi'nin 15-25. tabletleri serinin üçüncü bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde hastalıkların belirtilerinin yanında hastalık süreciyle alakalı gözlemlere de yer verilmiştir. İlk olarak serinin 15, 16 ve 17. tabletlerinde “zaman ögesi” işlenmiştir. Buradaki satırların çoğunluğunda önceki bölümde yer alan belirtilerden bahsedilmiştir. Ancak konusu gereği metinde özgül geliştirmeler de yapılmıştır. Hatta tabletlerin kendi aralarında dahi küçük farklılıklar vardır. Nitekim 15 ve 16. tabletlerde kişinin hasta olarak geçirdiği bir günden birkaç aya kadar geçen süre yorumlanmıştır. Bu noktada 15. tablette gözlemler yalnızca hastalığın ilk günü ile sınırlı tutulurken, 16. tablette ise hastalığın takibi daha geniş bir zaman aralığına yayılmıştır. 17. tablette de hastalığın gün içindeki evreleri değerlendirilmiştir⁹³⁹. Söz konusu kehanetlerden bazıları şöyledir: “*Eğer onun hastalandığı ilk gün karnı ağrıyorsa ve bu nedenle sancılı ve kabız ise o ölecek. Eğer beş ya da on günden beri hastaysa ve ateşlenmiyorsa ya da terlemiyorsa Sin'in eli o ölecek. Eğer sabahları terliyor, geceleri üşüyor ve titriyorsa Sin'in eli*⁹⁴⁰.”

Serinin 18 ve 25. tabletleri arasında da ateşli hastalıklar ile ilgili belirtiler ve hastanın beslenmesiyle alakalı gözlemler yer almıştır. Tabletlerin büyük bir kısmı kırık olmasına rağmen okunabilen kısımlardan 18-20. tabletlerde ateş, terleme ve diğer belirtilerin günlere göre yorumlandığı anlaşılmaktadır. Bazı bölümleri günümüze kadar ulaşan 21. tabletin de burun kanamasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Oldukça iyi korunmuş olan 22. tablette ise hastanın davranışları yorumlanmıştır. Buna göre kalbi hızlı hızlı çarpan ve sürekli kendi kendine konuşarak sebepsiz yere gülen birisi aşk hastalığına tutulmuştur. Keza sürekli mahzun hâlde olup kesik nefes alan ve yediğini içtiğini geri çıkarıp ah kalbim diye inleyen birisinin de bu hastalıktan muzdarip olduğu belirtilmiştir. Kelimeleri söylerken zorluk çekme ise büyü ile ilişkilendirilmiştir. Öte

⁹³⁸ J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 628-629.; J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 135.

⁹³⁹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 279.; N. P. Heeßel, *agm.*, 2004, s. 103.; J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 9.

⁹⁴⁰ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 146, 158, 171.

yandan bu tablette yer alan satırların bir kısmında da çeşitli rahatsızlıklar ve onlara neden olan tanrı/tanrıça ve ifritler sıralanmıştır⁹⁴¹.

6.1.4. Sara Nöbetlerinin Yorumlanması

Serinin dördüncü bölümünü oluşturan 26-30. tabletler nöroloji ile alakalıdır⁹⁴². Zihin bulanıklığı, kasılma ve yürürken birdenbire yere düşme, gözlerin büyümesi ve ağızdan salya akması⁹⁴³ gibi belirtilerin yorumlandığı bu bölümde söz konusu sorunlara “Çatının Efendisi” (Sumerce ^dLUGAL.ÛR.RA, Akadca *Bēl-ūri*) olarak adlandırılan bir ifritin sebep olduğu ifade edilmiştir⁹⁴⁴. Tıp metinlerinde Akadca “*bennu*” ya da “*miqtu*” olarak geçen bir hastalığa ait olan bu belirtiler modern araştırmacılar tarafından sara (epilepsi⁹⁴⁵) hastalığı ile ilişkilendirilmiştir. Bahsedilen belirtilerin ise sara nöbetlerinde yaşanan sıkıntılarla ilgili olduğu ve ansızın ortaya çıkan bu duruma Sumerce “*AN.TA.ŞUB.BA*” denildiği iddia edilmektedir⁹⁴⁶.

Sakikkû/SA.GĪG Serisi’nde sara hastalığına dair dikkat çekici hususlardan biri hastaların ilk nöbetlerini geçirdiklerinde kaç yaşında olduklarının göz önüne alınarak çıkarımlar yapılmış olmasıdır. Nitekim sara hastalığının belirtilerinin 15 ve 17. yaşlarda ortaya çıkması bir zenginlik göstergesi olarak görülürken, 30 yaşında görülmesi uğursuzluk kabul edilmiştir. Ancak daha da çarpıcı olanı bu hastalıktan muzdarip olarak doğan bebeklerin yaşadıkları sürece ailelerine uğursuzluk getirecekleri düşüncesidir. Bu sebeple ailelerin başlarına gelen uğursuzluğu defetmek için bebeklerini ölü doğmuş gibi gömmeleri istenmiştir⁹⁴⁷.

6.1.5. Ateşli Hastalıkların Belirtilerinin Yorumlanması

Sakikkû/SA.GĪG Serisi’nin 31-35. tabletlerini kapsayan beşinci bölümünde bulaşıcı hastalıklar, deri cilt sorunları ve hastalıkların seyrinde görülen ateş ve diğer

⁹⁴¹ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 9, 189.; 173-195.; N. P. Heeßel, *agm.*, 2004, s. 103.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 280.

⁹⁴² J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 9.

⁹⁴³ N. P. Heeßel, *agm.*, 2004, s. 103.; J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 654. ; J. Bottéro, *agm.*, 2005c, s. 182.

⁹⁴⁴ Marten Stol, *Epilepsy In Babylonia*, Styx Publications, Groningen 1993, s. 16.; J. V. Kinnier Wilson, “Infantile and Childhood Convulsions and SA.GIG XXIX”, *Disease in Babylonia*, Leiden/Boston 2007, s. 63.

⁹⁴⁵ Zaman zaman kendini kaybederek olduğu yerde yere düşme, vücutta şiddetli çarpınmalar ve ağız köpürmesi ile ortaya çıkan bir sinir hastalığı. Bkz. Türkçe Sözlük, S, s. 1702.

⁹⁴⁶ Hector Avalos “Epilepsy in Mesopotamia Reconsidered”, *Disease in Babylonia*, Leiden/Boston, 2007, s. 131.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 279, 281.

⁹⁴⁷ N. P. Heeßel, *agm.*, 2004, s. 103.; J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 219-220.; V. K. Wilson, *agm.*, 2007, s. 63.

belirtiler ele alınmıştır. Ancak bu bölümden yalnızca 31 ve 33. tabletlerin bazı kısımları korunabilmiştir⁹⁴⁸.

Bu tabletlerin içeriklerine bakıldığında serinin diğer tabletlerinden oldukça ayrı oldukları görülmektedir. Zira 31. tablette *şētu* (güneş çarpması?)⁹⁴⁹ denilen bir hastalığın tedavi edilmesine yönelik bazı talimatlara yer verilmiştir. Bunlardan birinin tercümesi şöyledir: “Eğer *şētu* birini yakarsa ve o gün (hastayı görürsen), o titriyorsa ve üç gündür hastaysa, hastalığının uzamaması için onu sıcak yağ ve en iyi kalitede birayla durmadan ovalarsan (sonrasında) o iyileşir⁹⁵⁰.”

Serinin 33. tableti ise gözlemlenen belirtilere ve hastalığa hangi tanrının neden olduğu bilgisine dayalı olarak hastalık teşhislerinin yazıldığı bir tablo görünümündedir⁹⁵¹. Bu teşhislerden bazıları şöyledir: “Eğer boynu, kalça bölgesi, elleri ve ayakları kaskatıysa bu *šaššaṭu* (tetanos⁹⁵² demektir). Eğer onun yüzü ve gözlerinin içi sarıysa ve dilinin kökü siyahsa bu *aḥḥāzu* (sarılık⁹⁵³ demektir). Eğer kuyruk sokumundan ayak parmaklarına kadar sürekli kas ağrısı oluyorsa bu *maškādu* (özellikle yaşlanmadan kaynaklanan bel ağrısı⁹⁵⁴ demektir)⁹⁵⁵.”

6.1.6. Hamilelik, Anne ve Çocuk Sağlığı ile Alakalı Durumların Yorumlanması

Sakikkû/SA.GĪG Serisi'nin son kısmını oluşturan 36-40. tabletler hamilelik, anne ve çocuk sağlığı hakkındadır. Kehanetler söz konusu olduğunda özellikle 36. tablette yer alan bilgiler oldukça ilgi çekicidir⁹⁵⁶. Zira hamile kadınların fiziksel özelliklerinden yola çıkarak bebeklerinin sayısı ve cinsiyeti hakkında birçok öngöründe bulunulmuştur. Bu noktada ilk olarak kadınların alnının rengine bakılmıştır: “Eğer doğurgan bir kadın hamileyse ve onun alnının üst kısmı yeşilimsi ise kadının cenini erkektir. Eğer doğurgan bir kadının alnının üst kısmı beyaz ve parlaksa kadının cenini kızdır. Eğer kadının alnı siyahsa cenin kızdır. Eğer kadının alnı kırmızımsıysa cenin erkektir. Eğer kadının alnı alacalıysa cenin erkektir”.

⁹⁴⁸ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 279, 281.; J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 9.

⁹⁴⁹ CDA, S, s. 337.

⁹⁵⁰ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 227.

⁹⁵¹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 281.

⁹⁵² J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 600.

⁹⁵³ CDA, A, s. 7.; J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 138-139.

⁹⁵⁴ J. Scurlock, B. R. Andersen, *age.*, 2005, s. 257-258.

⁹⁵⁵ J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 239-240.

⁹⁵⁶ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 279, 281.; J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 10.

Ayrıca şakaklara bakılarak da doğacak bebeklerin cinsiyeti belirlenmeye çalışılmıştır: *“Eğer doğurgan bir kadının şakağındaki damar sağ altta (nabız gibi) atarsa o kadının cenini kızdır. Eğer sol altta (nabız gibi) atarsa o kadının cenini erkektir. Eğer doğurgan bir kadının şakağındaki kaslar kırmızımsı ise o kadının cenini erkektir. Eğer kaslar beyaz ise o kadının cenini kızdır.”*

Metnin devamında ise hamile kadınların memeleri, karın bölgesi ve ayak bilekleri gözlemlenerek yapılan öngörülere yer verilmiştir. Bunlardan bazılarının tercümeleleri şöyledir: *“Eğer doğurgan bir kadının meme ucu siyahsa bir erkeğe hamiledir. Eğer doğurgan bir kadının meme ucu kırmızımsıysa bir kıza hamiledir. Eğer doğurgan bir kadının bağırsakları(=karnı?) alt karnına doğru, sağ tarafa atılmışsa (çıkıntı yaparsa), kadın bir erkeğe hamiledir. Eğer doğurgan bir kadın iç organlarını birbirine dolanmış gibi hissediyorsa o bir kıza hamiledir. Eğer doğurgan bir kadının bağırsakları(=karnı?) yukarıdan alt karına doğru (çıkıntı yaparsa), kadın bir kıza hamiledir.”*

Bunların yanında annenin hareketlerine ve vücuduna bakılarak bebeklerin sayıları hakkında tahminde bulunulmuştur: *“Eğer doğurganlık çağındaki bir kadının iç organları büyükse hem ayakları hem de ayak bilekleri şişerse sağa ve sola yürürse o ikizlere hamiledir. Eğer doğurgan bir kadın hastalığının/bulantısının ortasında sağa ve sola adımlarsa kadın ikizlere hamiledir. Eğer doğurganlık çağındaki bir kadının sağ ayak bileğinin damarı (nabız gibi) atarsa kadın bir kıza hamiledir, sol ayak bileğinin damarı (nabız gibi) atarsa kadın bir erkeğe hamiledir⁹⁵⁷.”*

Tabletin devam eden satırlarında ise hamile bir kadının cinsel yaşamının ona olan etkileri ay içindeki belirli günlere göre ele alınmıştır. Uğurlu-uğursuz günler anlayışının bir yansıması olduğu düşünülen bu kehanetlerde hamile bir kadının ayın üçüncü, dördüncü, yedinci ve 10. günlerinde cinsel ilişkiye girmesinin uygun olduğu belirtilmiştir. Buna karşılık beş ve altıncı günlerde cinsel ilişkiye girmesi hâlinde kadının âdet kanaması ile hastalanacağı düşünülmüştür. Sekizinci günde cinsel ilişkiye girmesinin bebeğin babasının lanetlenmesine, dokuzuncu günde cinsel ilişkiye girmesinin ise kadının ölmesine neden olacağı ifade edilmiştir.

Serinin 37. tabletinde ise 36. tabletteki kehanetlerin devamı niteliğindeki yorumlara yer verilmiştir. Ancak bu kehanetlerde hastalıklı kadınların cinsel yaşamı

⁹⁵⁷ M. Stol, *age.*, 2000, s. 194-199.; J. Scurlock, *age.*, 2014, s. 248-252.

yorumlanmıştır: “Eğer gebe bir kadın hastaysa ve eğer üçüncü/dördüncü ayda ona (cinsel olarak) yaklaşmaya devam edilirse, kadın yaşayacak. Eğer beşinci/altıncı ayda ona yaklaşmaya devam edilirse kadın için endişe verici olur. Eğer yedinci/sekizinci ayda ona yaklaşmaya devam edilirse kadın iyileşecek. Eğer dokuzuncu/10. ayda ona yaklaşmaya devam edilirse kadın iyileşmeyecek/doğum yapamayacak⁹⁵⁸.”

Sakikkû/SA.GÍG Serisi'nin 38 ve 39. tabletleri ne yazık ki iyi korunmamıştır⁹⁵⁹. Serinin 40. tabletinde ise bebeklerin sağlık durumlarıyla ilgili gözlem ve teşhislere yer verilmiştir. Bunlardan bazıları şöyledir: “Eğer bir bebek doğar doğmaz memeyi emer, ama şişmanlamaz ve onu dışarı atarsa, vücudu zayıflarsa, o toz tarafından yakalanmıştır. Eğer bir bebek emzirilmesine rağmen gittikçe zayıflıyorsa ve sütannesinin memeleri zayıfsa, onu emmek istemiyorsa sütün acı bir tadı var. Onu yeni bir sütanneye götürürseniz, o iyileşir. Eğer bir bebek doğar doğmaz ve iki-üç gün geçtikten sonra midesi sütü kabul etmezse, tanrının elinde olduğu gibi İştâr'ın eli, onu miqtu düşürür. Hırsız biri ona dokundu, o ölecek⁹⁶⁰”.

⁹⁵⁸ Tuğba Sabuncuo, *Eski Mezopotamya ve Anadolu'da Çocuk (MÖ II. Binyılın Sonuna Kadar)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2019, s. 139-140.

⁹⁵⁹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 281.

⁹⁶⁰ T. Sabuncuo, *age.*, 2019, s. 148-150.

YEDİNCİ BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA BEŞERÎ KEHANET İŞARETLERİ

7.1. İNSANLARIN FİZİKSEL ÖZELLİKLERİNİN VE DAVRANIŞLARININ YORUMLANMASI

Bilgin Esagil-kîn-apli tıbbi kehanetlerin yer aldığı *Sakikkû/SA.GIG Serisi*'nin yanında “*Šumma Alamdimmû*” ya da yalnızca “*Alamdimmû*” olarak adlandırılan insanların fiziksel özelliklerinin ve davranışlarının yorumlandığı kehanet serisini de düzenlemiştir⁹⁶¹. Esagil-kîn-apli'nin ifade ettiği üzere bu seriler ikizdir. Ayrıca ona göre *Alamdimmû Serisi*, Ea (Enki) ve Asalluḫi/Marduk(?) tarafından insanların görünümünün kaderlerine nasıl etki ettiğini hissetmek için tanrılar katında hazırlanmıştır⁹⁶².

Esagil-kîn-apli'nin burada ifade ettikleri bir kehanet metninin ötesinde Eski Mezopotamyalıların yaratılışa dair düşüncelerinden belirli unsurları da içermektedir. Zira insanın yaratılışını açıklamak için kullanılan imgelerden biri Enki/Ea'nın insanları kilden heykelcik gibi elleriyle biçimlendirdikten sonra onlara hayat vermesi olmuştur⁹⁶³. Aslında kilin aldığı şekil insanın maddi varlığının yanında onun kaderini de etkilemiştir. Öyle ki Sumerlilere ait “*Enki ve Ninmah: İnsanın Yaratılışı Miti*”nde, Tanrı Enki tarafından insanların yaratılışı onuruna verilen bir davette Tanrıça Ninmah'ın ona insanların kaderinin belirlenmesi konusundaki meydan okumasından bahsedilmiştir. Buna göre Ninmah, Enki'nin kullandığı insan kalıbından farklı bir biçimde kili şekillendirerek, uzuvları noksan veya işlevsiz insanlar yaratmış ve onların kaderlerini kendi ellerinde tutmak istemiştir. Ancak insanların gözeticisi Enki ona karşı çıkmış ve Ninmah'ın biçimlendirdiği sakat, üreme organları işlevsiz ya da hiç olmayan altı insana yararlı olabilecekleri görevler vererek kaderlerini çizmiştir⁹⁶⁴.

Mezopotamya toplumlarında kader anlayışının ise geleceğin mutlak olarak tayin edilmesinden ziyade, gelecekte gerçekleşmesi mümkün olasılıkların mevcudiyeti üzerine tesis edildiği hatırlanmalıdır. Bu düşünce sayesinde insanlara kehanetler

⁹⁶¹ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 64.

⁹⁶² Mladen Popović, *Reading the Human Body Physiognomics and Astrology in the Dead Sea Scrolls and Hellenistic-Early Roman Period Judaism*, Leiden/Boston 2007, s. 69.; Irving L. Finkel, “Adad-apla-iddina, Esagil-kin-apli, and the Series SA.GIG”, *A Scientific Humanist: Studies in Memory of Abraham Sachs (Occasional Noah Kramer Fund, 9)*, Philadelphia 1988, s. 149.

⁹⁶³ J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 307.

⁹⁶⁴ S. N. Kramer, *age.*, 2000, s. 74-79.; J. Bottéro, *agm.*, 2005e, s. 91-92.

vasıtasıyla kadere müdahale etme imkânı verilmiştir. Tanrıların kararları hakkında kesin bilgi elde etme çabası ise evrenin farklı öğelerinin değerlendirilmesine yol açmıştır. Bunların içerisinde insanı kendi varlığına yönelten ilkeler ise *Alamdimmû Serisi*'nin konusu olmuştur⁹⁶⁵. Üstelik serinin bazı bölümlerinde davranışların yorumlanmış olması, insanların fiziksel özelliklerinin yanında ruhsal durumlarının ve sosyal ilişkilerinin de kaderleri üzerinde etkili olduğunu kabul eden bütünsel bir yaklaşımı ortaya çıkarmıştır.

Ayrıca birtakım kehanetlerin insanların karakterleri hakkında ipucu verdiği inandırılmıştır⁹⁶⁶. Bu kişilerin kâhinlere danışmaları kendi yaşam süreleri, sağlıkları, mutlulukları, kederleri, zürriyetleri, başarıları, itibarları ve refah seviyeleri hakkında bilgi edinmelerini sağlarken, kâhinlerin de onlar hakkında değerlendirme yapabilmelerine olanak vermiştir⁹⁶⁷. Nitekim Esagil-kîn-apli hazırlamış olduğu metinde yetkinliğini vurguladıktan sonra insanları kehanetleri kıstas alarak incelediğini ve üzerinde düşündükten sonra teşhisini kralın önüne sunduğunu ifade etmiştir⁹⁶⁸.

Bu sebeple modern araştırmacılar tarafından kehanetlerin insanlar hakkında çeşitli konularda hüküm vermek amacıyla kâhinlerce yapılan incelemelerde kullanılmış olabileceği fikri öne sürülmüştür⁹⁶⁹. Esagil-kîn-apli'nin elde ettiği sonucu krala sunacağını söylemesi ise saray için çalışacak kişilerin seçiminde ve terfilerde *Alamdimmû Serisi*'ne başvurulmuş olabileceği varsayımını ortaya çıkarmıştır⁹⁷⁰. Yine Marduk-şapik-zēri adlı kâhinin Asarhaddan ya da oğlu Asurbanipal'a göndermiş olduğu

⁹⁶⁵ J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 150-151.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 56.

⁹⁶⁶ Birinin fiziksel özelliklerinin onun karakterini yansıtacağına dair düşünce hem batı hem de doğu toplumları arasında oldukça yayılmıştır. Bu hususta birçok eser kaleme alınmış olup bunlardan biri Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya (1703-1780) ait "*Marifetnâme*" adlı eserdir. Söz konusu eserde hem erkek hem de kadın vücuduna bakılarak onların huy ve ahlakları konusunda çeşitli çıkarımlar yapılmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: "*Saçı sert olan akıllı ve atılgan olur. Saçı kara olan, sabırlıdır, onu ara. Saçı çok olan kadın, anlayışsız olur. Alnı kırışık olan, mutlaka tembel olur. Alnı uzun olan anlayışlı, az ise cömert olur. Kaş arası kırışık olan, her zaman gam yüklüdür. Kulağı uzun ve bol olan, cahil ve tembeldir. Burnu kısa olan, çok korkak olur. Burun ucu top olan, neşeli olur. Parmağı uzun olan, bilgi sahibi ve hüner ehlidir. Kadının göğsü küçük olsa, süt onda çok olur. Sütü memeli ve doğurgan kadın, eşine dosttur. Arkası kambur adamın huyu da kötü olur. Sırtı geniş olanın, kuvveti çoktur.*" Bkz. Ejder Okumuş, "Marifetnâme'de Beden", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 8, S. 4, 2008, s. 9-44.

⁹⁶⁷ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 283.; M. Popović, *age.*, 2007, s. 69.; Angelika Berlejung, "Written on the Body Body and Illness in the Physiognomic Tradition of the Ancient Near East and the Old Testament", *Religion and Illness*, Eugene, Oregon 2016, s. 142-143.

⁹⁶⁸ I. L. Finkel, *agm.*, 1988. s. 150.

⁹⁶⁹ Barbara Böck, "Physiognomy in Ancient Mesopotamia and Beyond: From Practice to Handbook", *Divination and Interpretation of Signs in the Ancient World*, Chicago 2010, s. 214.

⁹⁷⁰ A. Berlejung, *agm.*, 2016, s. 144.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 283.

düşünülen bir mektupta⁹⁷¹ kâhin diğer kehanet serileriyle birlikte *Alamdimmû Serisi*'ni de öğrendiğini vurgulamıştır. Kralın mahiyetinde çalışan kâhinlerin bu mektupları sıklıkla kişisel talepleri doğrultusunda yazdıkları ve konularını korumak adına uzmanlıklarını ya da ehemmiyetlerini öne çıkararak kendilerini övdükleri bilinmektedir⁹⁷². Doğrusu her iki kâhinin de yazdıkları *Alamdimmû Serisi*'nin hangi amaçla kullanılmış olduğunu kesin bir şekilde ortaya koymaktan uzaktır.

Diğer taraftan iç organ falı incelemeleri konusunda uzman olan *bārû*'ların seçiminde de fiziksel bir incelemenin yapıldığı bilinmektedir. Fakat bu incelemenin niteliğine bakıldığında *Alamdimmû Serisi*'nden farklı bir odak noktası olduğu göze çarpmaktadır. Nitekim *Alamdimmû Serisi*'nde vücudun doğal görünümü yorumlanırken *bārû* adayı olan kişilerin işlerini yapmalarını engelleyecek herhangi bir vücut kusuru olmamasına da dikkat edilmiştir. O hâlde kehanetlerin insanların kişisel talihine dair meraklarına cevaplar sunmakla sınırlı kalmış olduğu düşünülebilir. Ancak kimi öngörülerin sadakat, ev idaresi, eşe karşı tutum ve ilgi, doğurganlık gibi evlilik kurumu için önemli değerlerden bahsetmesi kehanetlerin eş seçiminde göz önüne alınmış olabileceği şeklinde değerlendirilmektedir. Maalesef kehanetlerin bu doğrultuda ya da başka bir amaç için kullanıldığına dair belirgin kanıtlar henüz keşfedilmemiştir. Zira kâhinler ne raporlarda ne de mektuplarda *Alamdimmû Serisi*'nden alıntılara yer vermişlerdir.

Bu belirsizliğe karşın kehanetlerin uzun bir zaman boyunca aktarımda kaldığı tartışmasızdır. Zira insanların fiziksel özelliklerinin ve davranışlarının yorumlandığını gösteren en erken kayıtlar Eski Babil Dönemi'ne (~MÖ 2000-1600) tarihlendirilmiştir. Esagil-kîn-apli ise seriyi MÖ 11. yüzyılda düzenlemiştir. Bununla birlikte günümüze ulaşan kehanetlerin büyük bir kısmı Ninive'de ortaya çıkarılan Asarhaddan ve oğlu Asurbanipal dönemlerine tarihlenen tabletlerde yer almaktadır. Bunların da büyük bir kısmı Asurbanipal Kütüphanesi'nin arşivinin parçasıdır. Ayrıca Asur, Babil, Kalhu (Nimrud), Sippar ve Uruk gibi merkezlerde de kayıtlar bulunmuştur.

Alamdimmû Serisi bazıları 200'den fazla kehanet içeren 27 tableten oluşmaktadır. Kehanetlerin birçoğunda insan vücudu baştan ayağa doğru ilerleyen bir sistemde yorumlanmıştır. Bir grup kehanette de insanların alışkanlıkları, hitap şekilleri

⁹⁷¹ S. Parpola, *age.*, 1993a, s. 122.

⁹⁷² M. Baigent, *age.*, 2009, s. 68.; B. Böck, *agm.*, 2010, s. 214-215.

ve diğer davranışları ele alınmıştır. Serinin büyük bir kısmı erkeklerle alakalı olmakla birlikte, kadınlarla alakalı yorumların yer aldığı bir bölüm de bulunmaktadır. Ayrıca serinin tamamı konularına göre düzenlenmiş beş bölüme ayrılmıştır⁹⁷³. Söz konusu bölümlerden ilk üçünde erkeklerin fiziksel özellikleri ve davranışları devamında kadınların fiziksel özellikleri, son olarak da hem erkeklerin hem de kadınların vücutlarındaki lekeler/izler yorumlanmıştır.

7.1.1. Erkeklerin Fiziksel Özelliklerinin ve Davranışlarının Yorumlanması

Alamdimmû Serisi'nin tamamını belirtmek için kullanılan *Şumma Alamdimmû* ifadesi aslında erkek vücudunun yorumlanmış olduğu ilk bölümün adıdır. *Alamdimmû*'nun kelime anlamı ise vücut yapısı/biçimidir⁹⁷⁴. 12 tabletten oluşan bu bölüm serinin en uzun kısmıdır. Ancak metinlerin önemli bir kısmı eksiktir. Nitekim yalnızca üç tablet tamamen korunabilmiştir. Diğer tabletler ya parçalar hâindedir ya da sadece giriş kısımları günümüze kadar ulaşabilmiştir. Fakat yine de tabletlerin konuları büyük oranda belirlenebilmiştir. Burada yalnızca ilk tabletin içeriği belirsizdir. Nitekim diğer tabletlerde vücudun en üst kısmından başlayarak sistemli bir şekilde aşağı doğru ilerleyen biçimde baştan ayağa tüm vücut yorumlanmıştır⁹⁷⁵.

Bu sıralamaya göre ikinci tabletin konusu saçın yapısı, rengi, başın şekli ve saçlar ile yüzün biçimsel ilişkisi olmuştur. Bir sonraki tablette ise alın bölgesi yorumlanmıştır. Yalnızca giriş kısmı günümüze ulaşan dördüncü tablette geçen “*Eğer onun sağ kaşığı gürse o bir kadına gidecek*” ifadesi dikkate alındığında bu tabletin göz bölgesi ile alakalı olduğu düşünülmektedir. Oldukça kötü korunmuş olan beşinci tablette de burun ve dudaklar ile alakalı kehanetler bulunmaktadır. Ayrıca kulakların yorumlandığı kehanetlerin de bu tabletin konusu olabileceği varsayılmaktadır. Bunun yanında altıncı tablette dil, dişler, çene, elmacık kemiği, gırtlak, favoriler ve yanağın alt kısmı ele alınmıştır. Yanağın üst kısmı, sakallar ve kulaklardaki tüyler ise yedinci tablette işlenmiştir. Ancak her iki tabletin de sadece bazı parçaları korunmuştur. Baş kısmıyla alakalı olan sekizinci tablet ise oldukça iyi hâdedir. Bu tabletin konusu yüzün genel yapısıdır. Bununla birlikte “*Eğer onun boynu uzunsa...*” şeklinde başlayan dokuzuncu tabletin devamı eksiktir. Ancak tabletin gövde, omuzlar, kollar ve ellerle

⁹⁷³ B. Böck, agm., 2010, s. 199-200, 215, 218; M. Popović, age., 2007, s. 72-75.; U. S. Koch, age., 2015, s. 285, 289.

⁹⁷⁴ CDA, A, s. 11.

⁹⁷⁵ M. Popović, age., 2007, s. 73.; U. S. Koch, age., 2015, s. 286-287.

ilgili kehanetleri içerdiği düşünülmektedir. Oldukça iyi korunmuş olan 10. tablette göbek ve cinsel organlar yorumlanmıştır. Neredeyse tamamı eksik olan 11. tabletin ise vücudun daha aşağıda kalan kısımları ve tırnaklarla ilgili olduğu düşünülmektedir. Yalnızca giriş kısmı olan son tablette ise “eğer biçimi...” ifadesine dayanarak erkeklerin genel görünümünün yorumlandığı tahmin edilmektedir⁹⁷⁶.

Bu bölümden günümüze ulaşan bazı kehanetlerin tercümelere ise şöyledir: “Eğer bir adamın saç gülü/döneği sağa doğru dönmüşse onun günleri kısa olacak. Eğer bir adamın saç gülü/döneği sola doğru dönmüşse onun günleri uzun olacak. Eğer saçları seyrek/dağınıksa onun günleri kısadır, ona hastalık bulaşacak⁹⁷⁷. Eğer saçları kızsalsa o güvenilir biridir. Eğer başının ön kısmındaki saçların kıvrımları aşağıya doğruysa kayıplar, o kaygılı olacak. Eğer onun sağ gözü uzunsa o zengin olacak. Eğer yüzü tilki yüzüne benziyorsa o kavgacı ve yalancıdır. Eğer (yüzünün) sağ tarafında şirşu beni varsa (o) süslü bir üslup kullanır, mütevazı biridir. Eğer onun erkeklik organı bir balığa benziyorsa o güçlü biri olacak ve erkek çocuklara sahip olacak⁹⁷⁸.”

Ayrıca bu kehanetlerin Eski Babil Dönemi'ne ait örnekleri de günümüze ulaşmıştır⁹⁷⁹. Söz konusu kehanetlerden VAT 7525 envanter numaralı metinde yer alanlardan bazılarının tercümelere şöyledir: “Eğer bir adamın tırnakları çok uzunsa o suskundur. Eğer bir adamın tırnakları çok kısaysa o gürültücüdür. Eğer bir adamın omzundaki kıllar kıvrımlıysa kadınlar onu sever. Eğer bir adamın kaşları gözlerini örtüyorsa tanrılar onun rızkını verir. Eğer bir adamın saçları (kırmızı) boyalı bir yün kadar kızsalsa bu adamın iç huzuru olmayacak. Eğer bir adamın saçları bir kül kadar siyahsa bu adamın tanrısı ona yiyecek yemek verecek⁹⁸⁰.”

Serinin ikinci bölümüne *Nigdimdimmû* (kişilik)⁹⁸¹ denilmiştir. İki tablettten oluşan bu bölüm maalesef iyi korunamadığından yalnızca küçük parçaları günümüze kadar ulaşabilmiştir. Ancak bu bölümün *Šumma Alu Serisi*'nde erkeklerin davranışlarının yorumlandığı kehanetlerle benzer mahiyette olduğunu söylemek gerekmektedir.

⁹⁷⁶ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 286-287.

⁹⁷⁷ A. Berlejung, *agm.*, 2016, s. 142, 145.

⁹⁷⁸ M. Popović, *age.*, 2007, s. 69.; P. Bordreuil, et al., *age.*, 2012, s. 372.; B. Böck, *agm.*, 2010, s. 201-202.

⁹⁷⁹ Albrecht Goetze, *Old Babylonian Omen Texts (Yale Oriental Series 10)*, New Haven/London 1947, s. 11.

⁹⁸⁰ F. Köcher, A. L. Oppenheim, *agm.*, 1957, s. 63, 65, 66.

⁹⁸¹ CAD, N II, s. 213.

Šumma Alu Serisi'nde yer alan kehanetlerin konusu ise kişinin alışkanlıkları, kendine has tavırları, uyku pozisyonu, zamansız söz ve davranışları, gün içinde yaşayabileceği aksilikler, diğer insanlarla kurduğu ilişkilerde hissettikleri, dürtüleri ve cinsel hayatıdır. Bu kehanetlerin en dikkat çekici özelliği ise insanın kendini gözlemlemesi sonucunda ortaya çıkmış olmasıdır. Serinin genel yapısının insanların etrafında gerçekleşen olayların yorumlanması ile şekillendirildiği düşünüldüğünde insan davranışlarının yorumlandığı kehanetlerin *Alamdimmû Serisi* ile ne kadar yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Šumma Alu Serisi'nin son kısmında yer alan bu kehanetlere bakıldığında ise ilk olarak 82. ve 84. tabletlerde insanların uyku alışkanlıklarının yorumlandığı görülmektedir. Bu kehanetlerin bir kısmında kişinin uyku pozisyonu (sağ-sol tarafa ya da yüzüstü-sırt üstü yatma), ağızdan akan salya, uzuvlarının uyuşması gibi psikolojik açıdan pek bir önem taşımayan durumlar yorumlanmıştır. Bu kehanetlerin bir özelliği de olağan kehanet kalıplarının aksi biçimde düzenlenmiş olmasıdır. Çünkü sağ taraftaki işaretler uğursuz, sol taraftakiler uğurlu kabul edilmiştir. Kehanetlerin bir kısmında ise kişinin psikolojik durumundan kaynaklanan uyurgezerlik, uykuda konuşma ve diş gıcırdatma, altını ıslatma gibi uyku bozuklukları yorumlanmıştır. Ne yazık ki bu kehanetlerin yer aldığı tabletler kötü bir vaziyettedir⁹⁸². Bununla birlikte VAT 7525 envanter numaralı metinde bu hususta birkaç kehanet vardır: “*Eğer bir adam uykusunda konuşuyorsa [...]. Eğer bir adam uykusunda gülüyorsa o adam ağır bir şekilde hastalanacak. Eğer bir adam uykusunda dişlerini gıcırdatıyorsa o endişelidir*⁹⁸³.”

Šumma Alu Serisi'nin bazı parçaları korunmuş olan 87. tabletinde ise gün içinde yaşanacak aksilikler ve kişinin kendine has hâllerine getirilen yorumlara yer verilmiştir. Söz konusu aksilikler yolda yürürken düşmek, bir eşyaya çarpmak, bardak kırılması, yiyeceğin yere düşmesi/dökülmesi gibi durumlardır. Bu aksilikler her an her insanın başına gelebilecek önemsiz sayılabilecek şeylerdir. Ancak kült törenleri esnasında gerçekleşmeleri törenin ahengini bozmak için yeterlidir. Bu sebeple söz konusu aksiliklere verilen olumsuz manaların bir kült töreni esnasında gerçekleşmelerine bağlı olabileceği düşünülmektedir. Bu kehanetlerden birinin tercümesinde şöyle denilmektedir: “*Eğer bir adam bir şey içerken bardağı kırılırsa yas tutacağı şeyler*

⁹⁸² Ann Kessler Guinan, “The Human Behavioral Omens: On the Threshold of Psychological Inquiry”, *Canadian Society for Mesopotamian Studies Bulletin* 19, 1990, s. 9-12.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 252-253, 286-287.

⁹⁸³ F. Köcher, A. L. Oppenheim, *agm.*, 1957, s. 64-65.

başına gelecek.” Diğer kehanetlerde ise burun karıştırmak, sakal kılı koparmak, kolları bağlamak gibi farkında olmadan yapılan ve bir amacı olmayan eylemler yorumlanmıştır: *“Eğer bir adam sakal kılınu soldan koparırsa düşmanı onu alt edecek. Eğer bir adam başından kir kazırsa o düşmanın üstesinden gelecek. Eğer bir adam yüzünü tokatlarsa düşmanı onu alt edecek⁹⁸⁴.”*

İnsan davranışlarının yorumlandığı diğer kehanetler ise 94-120. tabletlerde toplanmıştır. Ne yazık ki bu tabletlerin önemli bir kısmı zarar görmüştür. Yine de bazı tabletlerin konuları tespit edilebilmiştir. Örneğin 94-96. tabletlerde kişinin yakarılarının tanrılar tarafından kabul edildiğinin işareti olan, dua ederken duyduğu sesler ve ibadethaneye giderken karşılaştığı olaylar ele alınmıştır. 102-105. tabletlerde aile içi ilişkiler yorumlanmıştır. Sadece küçük bölümleri günümüze ulaşan 102. tablette eşlerin birbirlerine karşı olan davranışları, 105. tablette de aile içi kavgalar işlenmiştir⁹⁸⁵. 103. tablet ise erkeklerin ailesindeki kadınlar ile olan ilişkileri ve cinsel hayatları ele alınmıştır. Onun devamı ve en iyi korunmuş metin olan 104. tablette de cinsellikle alakalı yorumlara ve boşanma gibi konulara yer verilmiştir. Ancak bu iki tabletin esas konusunu olağan dışı cinsel ilişkiler oluşturmuştur. Birçok kehanette cinsel hayat yatak odasının dışına taşınmış ve çatıda, sokakta, meyhanede, tarlada, bahçede kurulan ilişkilerden, herhangi bir kadınla veya fahişeye ilişkiye girmekten ve eşcinsel birlikteliklerden bahsedilmiştir. Bu kehanetlerden bazılarının tercümeleleri şöyledir: *“Eğer bir adam bir başka adamın eşiyle cinsel ilişkiye girerse tanrı mahkemede hasmını hasta edecek ve onun için bir anlaşma yapacak. Eğer bir adam yaşlı bir kadınla cinsel ilişki kurarsa o her gün kavga edecek. Eğer bir erkek ilk eşinden boşanırsa ancak sonra ona dönerse bir yıl içerisinde ölecek⁹⁸⁶.”*

Serinin üçüncü bölümü *Kataduggû (söyleyiş)*⁹⁸⁷ olarak adlandırılmıştır. Tek tabletten oluşan bu bölümde yer alan kehanetler erkeklerin uymak zorunda oldukları davranış biçimlerini içermektedir. Tablette iyi ahlak sahibi olmanın gerekliliği sayılabilecek yapılması ya da kaçınılması gereken bazı davranışlar sıralanmış ve her

⁹⁸⁴ A. K. Guinan, agm., 1990, s. 10.

⁹⁸⁵ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 253-255.; C. J. Gadd, *Cuneiform Texts from Babylonian Tablets in the British Museums, Part XXXIV*, London 1926, s. 8.

⁹⁸⁶ Ann Kessler Guinan, “Laws and Omens: Obverse and Inverse”, *Divination in the Ancient Near East A Workshop on Divination Conducted during the 54th Rencontre Assyriologique Internationale, Würzburg, 2008*, Winona Lake, Indiana 2014, s. 107-108.; J. Bottéro, agm., 2005b, s. 114-115.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 255.

⁹⁸⁷ CAD, K, s. 297.

davranışın kişinin kaderine nasıl etki edeceği ifade edilmiştir⁹⁸⁸: “Eğer o (erkek) savurgan ise kayıplar yaşayacak. Eğer nezakete aynı şekilde karşılık verirse gönlü tam anlamıyla hoşnut olacak. Eğer kuralların dışına çıkmaktan kaçınıyorsa tanrısı onunla birlikte olacak. Eğer o bir sabıkalıysa huzursuz olacak. Eğer ben yaşayacağım derse o yaşamayacak. Eğer iftira atar ve sorunlara yol açarsa tanrısı onu angarya işleri yapmaya mahkûm edecek. Eğer o bir iftiracıysa ihbar edilecek. Eğer o birisine iftira atarsa suçu ihbar edilip öldürülecek⁹⁸⁹. Eğer bir adam güçsüzlüğünü telakki ederse o güçlü olacak.”

Dönemin insanları için idealize edilmiş davranışlardan izler taşıyan bu öğretilerin ortaya çıkışının insanlık tarihi kadar eski olduğu düşünülmüştür. Zira metnin giriş kısmına göre burada yazılanlar insanlığa rehber olması için tanrılar insanları yaratmaya karar verdiklerinde belirlenmiştir⁹⁹⁰. O hâlde istenilen şekilde davranmayanların tanrıların buyruklarını göz ardı ettikleri daha açık bir ifadeyle de günah işledikleri söylenebilir. Bununla birlikte günah kavramı Mezopotamya’da ahlaki ya da ilahi kurallara karşı gelme yanında, hukukun ihlal edilmesi gibi durumlara da gönderme yapmak için kullanılmıştır. Yargılamanın mahkemelerce yapıldığı hukuki ihlaller ayrı tutulsa dahi günah kavramının nüfuz ettiği alan ziyadesiyle geniş ve derindir. Öyle ki tanrıları gücendirebilecek eylemlerin bilinçli ya da bilinçsiz gerçekleşmiş olmasının bir önemi yoktur. Hatta kişinin kendi eylemlerinden bağımsız bir şekilde günahlarının anne ve babadan miras kaldığı düşünülmüştür. Ayrıca tanrıların lanetlediği bir kişiyle etkileşimde bulunmak ya da onun temas ettiği eşyaları kullanmak bile günah sayılmıştır⁹⁹¹.

Bu husustaki bilgiler yasaklı davranışların listelendiği “*şurpu*⁹⁹²” adı verilen bir büyü ritüeli metninden öğrenilmiştir. Söz konusu metnin yansıtmış olduğu anlayış ise *Kataduggû* tabletinde yer alan kehanetlerle örtüşmektedir. Mesela *şurpu* büyü metninin ikinci tabletinde küçümsemek, hor görmek, kibirlenmek, kaba konuşmak gibi

⁹⁸⁸ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 286, 287.; Erica Reiner, *Astral Magic in Babylonia*, Philadelphia 1995, s. 84.

⁹⁸⁹ B. Böck, *agm.*, 2010, s. 201-205.

⁹⁹⁰ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 287-288.

⁹⁹¹ J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 126-127.

⁹⁹² *Şurpu ritüeli*, hangi hakaret veya kusur sebebiyle tanrıları gücendirip sıkıntıya uğradığını bilmeyen kişilere uygulanmıştır. Bu nedenle ritüelde ilahi bir yasağın ihlalden ahlaki ve sosyal düzene karşı işlenebilecek bütün suçlar sayılmıştır. Bkz. Sema Ayaz, “Mezopotamya’da Arınma Ritüelleri Üzerine Bir İnceleme”, *Mezopotamya’nın Eski Çağlarında İnanç Olgusu ve Yönetim Anlayışı*, İstanbul 2019, s. 342-343.

davranışlar günah olarak nitelendirilmiştir. Aynı şekilde *Kataduggû*'da da alçak gönüllü ve ölçülü olmak övülmüş, aksi davranışlar hoş karşılanmamıştır: “*Eğer bir adam cengâver olduğunu düşünüyorsa o alt edilecektir. Eğer çoğu zaman tevazu gösteriyorsa tanrı ona (erkek) merhamet edecektir. Eğer çoğu zaman tevazu gösteriyorsa tanrı ona (erkek) merhamet edecektir*⁹⁹³.” İlk defa Eski Mezopotamya toplumları tarafından dile getirilen bu öğütlerin insan ilişkileri açısından evrensel mahiyette oldukları ve günümüzde de geçerliliklerinin devam ettiği ise kolaylıkla fark edilmektedir.

7.1.2. Kadınların Fiziksel Özelliklerinin Yorumlanması

Alamdimmû Serisi'nin dördüncü bölümünde kadın vücudu ile alakalı yorumlara yer verilmiştir. Metnin genel yapısına uygun bir şekilde burada yer alan kehanetlerde de baştan ayağa kadar vücut detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Ancak fiziksel görünümün bütünü (endam) de göz ardı edilmemiştir. İki tableten oluşan bölüm ilk satırından yola çıkarak Akadca “*Šumma sinništu qaqqada rabât*” (*Eğer bir kadının başı büyükse*) şeklinde adlandırılmıştır.

Bu kehanetlerin odak noktasında kadınların fiziksel özellikleri göz önüne alınarak onların sahip oldukları nitelikler, karakterleri ve kaderleri hakkında çıkarım yapılabileceği düşüncesi yer almıştır. Örneğin parmakları çok ince olan bir kadının huysuz, parmakları çok kalın olan bir kadının cadı olduğu yargısında bulunulmuştur. Ayrıca parmakların onların el işlerindeki marifetleri üzerinde de etkisi olduğu düşünülmüştür: “*Eğer bir kadının parmakları aşırı derecede büyükse o el işlerinde başarısız olur. Eğer bir kadının parmakları aşırı derecede küçükse o el işlerinde beceriklidir.*”

Metinde yer alan yargıların bir kısmının ise erkeklerin eş seçimine tesir ettiği düşünülmektedir. Zira bazı fiziksel özelliklerin evlilik hayatını ilgilendiren önemli konuların göstergesi olduğu ifade edilmiştir: “*Eğer ellerindeki damarlar bir yandan bir yana uzanıyorsa o girdiği evi fakirleştirecek. Eğer onun parmakları kısaysa onun girdiği ev fakirleşir. ... onunla evlenen mahvolur. Eğer sağ kulağında kırmızı umşatu*

⁹⁹³ Erica Reiner, *Šurpu: A Collection of Sumerian and Akkadian Incantations*, Graz 1958, s. 14-16.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 288.

lekesi varsa o evlenir ama mutsuz (olur).” Eğer onun saçları kızılrsa dul kalacak⁹⁹⁴. Eğer (vücutunun ... kısmı) ve dudakları renkliyse o dul kalacak⁹⁹⁵.”

Ayrıca Mezopotamya’da evliliklerin en yalın hâlde çocuk sahibi olmak amacıyla gerçekleştirildiği düşünöldüğünde, doğurganlığa verilen değeri de buna paralel bir şekilde önem kazanmıştır. İşte buna istinaden çocuğu olmayan kadınların toplum nazarındaki olumsuz konumu⁹⁹⁶ göz önüne alındığında kadınların doğurganlığı konusunda öngörüler sunan göğüs ve karın bölgesinin yorumlandığı kehanetler eş seçiminde önemli bir rol oynamış olmalıdır: “Eğer bir kadının karnı sert ise o doğum yapmakta zorlanan bir kadındır. Eğer bir kadının meme uçları umşatu lekeleriye kaplıysa o kadın kısırır.”

Diğer taraftan metinde yer alan bazı kehanetlerde kadınların kendi talihlerini ilgilendirecek öngörülerde de bulunulmuştur. Nitekim elleri uzun kadınların şanslı olduğu ve onların zengin olacakları ifade edilmiştir. Buna karşılık kısa eller fakirliğin işareti olarak görölmüştür. Ayrıca kadınların ayak parmaklarının kısa olmasının başarı ve mutluluğa, uzun olmasının da uzun ömür ve iyi talihe işareti ettiği ifade edilmiştir⁹⁹⁷.

7.1.3. İnsan Vücutundaki Leke/İzlerin Yorumlanması

Şumma liptu (Eğer leke/iz⁹⁹⁸) olarak adlandırılan son bölümde doğum lekeleri, siğiller, derideki diğer izler ve istemsizce ortaya çıkan kas hareketleri yorumlanmıştır. Dokuz tableti kapsadığı düşünölen bu bölümün ilk sekiz tableti büyük oranda erkeklerle ilgili olup vücuttaki çeşitli izler betimlenmiştir. Ancak kadınların vücutundaki izlerin yorumlandığı bir tablet de bulunmaktadır. Ayrıca son tablette vücutun farklı bölgelerinde görölen seğirmelerden bahsedilmiştir.

Bu bölümdeki kehanetler de serinin genel kaidesine uygun biçimde her bir işaretin baştan ayağa doğru ilerleyen sırada yorumlanmasıyla elde edilmişlerdir⁹⁹⁹. Bu sistem içerisinde çeşitli cilt lekeleri uzvun üzerinde hangi tarafta bulunduğuna dair oluşturulan farklı kombinasyonlarla yorumlanmıştır. Ne yazık ki tabletler iyi bir şekilde korunamadıklarından kehanetlerin büyük bir kısmı okunamamıştır.

⁹⁹⁴ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 284, 286, 288.; M. Stol, *age.*, 2016, s. 62-64.; V. Muller, *agm.*, 2016, s. 430.

⁹⁹⁵ Eric Schmidtchen, “Simplicia and Unpublished Fragments of Alamdimmû from the British Museum”, *Mesopotamian Medicine and Magic Studies in Honor of Markham J. Geller*, Leiden/Boston 2018, s. 497.

⁹⁹⁶ J. Bottéro, *age.*, 2012a, s. 83-84.; T. Sabuncuo, *age.*, 2019, s. 64, 133.

⁹⁹⁷ M. Stol, *age.*, 2016, s. 63-64.; B. Böck, *agm.*, 2010, s. 203.

⁹⁹⁸ CAD, L, s. 202.

⁹⁹⁹ M. Popović, *age.*, 2007, s. 73.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 286, 288.

Okunabilen kısımlardan anlaşıldığı kadarıyla kehanetlerin önemli bir kısmında *umşatu*¹⁰⁰⁰ denilen ve özellikle başta olmak üzere vücudun hemen hemen her bölgesinde görülebilen bir izden bahsedilmiştir. Bir cilt lekesi, siğil¹⁰⁰¹ ya da doku bozukluğu olduğu düşünülen *umşatu*'nun vücudun üzerinde olması ise genel olarak olumsuz anlam taşımıştır. Bu husustaki kehanetlerin bazılarının tercümeleleri şöyledir: “Eğer onun başı *umşatu* ile doluyorsa nefret sürekli onu rahatsız edecek, (dertli gibi) her zaman saç başı birbirine karışmış olacak. Eğer dilinin üstünün sağ kısmında *umşatu* bulunuyorsa (dine ettiği) küfrün altında ezilecek. Eğer dilinin altında (*umşatu*) bulunuyorsa o küfredecek. Eğer *umşatu* ayak bileklerini tamamen kaplamışsa o yatalak olacak¹⁰⁰².”

Kehanetlerde bahsedilen bir başka iz ise *tirku* olarak adlandırılan siyah bir doğum lekesidir. Bu iz, deride herhangi bir yerde, dilde ya da gözün üstünde görülebilmektedir: “Eğer sağ şakağının altında bir *tirku* lekesi varsa onun gönlü hoşnut olmayacak. Eğer solunda bir *tirku* lekesi varsa onun gönlü hoşnut olacak. Eğer o (*tirku*) onun göz küresindeyse sinirli olacak¹⁰⁰³.”

Bunların dışında *Šumma liptu*'da *kurāru*, *pindū*, *urāšu*, *ibāru* gibi izlerle alakalı kehanetler de bulunmaktadır. Bu kehanetlerin ortak noktaları sadece erkeklerin kaderi ile ilişkili olmalarıdır¹⁰⁰⁴. Ama adı geçen izlerin sadece erkeklerde hatta insanlarda görüldüğü düşünülmemelidir. Çünkü farklı metinlerde *tirku*'nun koyunların organlarının üzerinde, *pindū*'nun yenidoğanlarda görüldüğü de not edilmiştir¹⁰⁰⁵. Keza *Alamdimmū Serisi*'nin dördüncü bölümünde (*Šumma sinništu qaqqada rabāt*) *umşatu*'nun kadın vücudunda görüldüğü durumların yorumlandığı kehanetler bulunmaktadır¹⁰⁰⁶.

¹⁰⁰⁰ Kenneth Zysk, “Mesopotamian and Indian Physiognomy”, *Visualizing the Invisible with the Human Body: Physiognomy and Ekphrasis in the Ancient World*, Berlin 2019, s. 45.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 57.

¹⁰⁰¹ CAD, U, s. 135.

¹⁰⁰² Paul Delnero, “Divination and Religion as a Cultural System”, *Divination as Science: A Workshop Conducted during the 60th Rencontre Assyriologique Internationale, Warsaw 2014*, Winona Lake, Indiana, 2016, s. 149.; Silvia Salin, “Umşatu in Omen and Medical Texts: An Overview”, *Visualizing the Invisible with the Human Body: Physiognomy and Ekphrasis in the Ancient World*, Berlin 2019, s. 65-66.

¹⁰⁰³ Jeanette C. Fincke, “Of *tirku*, Moles and Other Spots on the Skin according to the Physiognomic Omens”, *Mesopotamian Medicine and Magic Studies in Honor of Markham J. Geller*, Leiden/Boston 2018, s. 210, 215.

¹⁰⁰⁴ M. Popović, *age.*, 2007, s. 73.; Kenneth Zysk, *agm.*, 2019, s. 45.

¹⁰⁰⁵ J. C. Fincke, *agm.*, 2018, s. 208, 210.

¹⁰⁰⁶ B. Böck, *agm.*, 2010, s. 206.

Öte yandan bölümün son kısımlarında geçen *kittabru* adı verilen bir benden de¹⁰⁰⁷ bahsedilmiştir. Bu benin geçtiği kehanetler ise diğerlerinden ayrılmaktadır. Çünkü bu kehanetlerde *kittabru*'nun hem erkeklerin hem de kadınların vücudunda görülmeleri yorumlanmıştır. Söz konusu kehanetlerden bazılarının tercümeleri ise şöyledir: “Eğer onun (erkek) üst dudağının ister içinde ister dışında olsun *kittabru* varsa tanrı ona bol miktarda besin bahşedecek. Eğer onun (kadın) sağ kulağında küçük bir doğum lekesi (*kittabru*) varsa o ara bozacak. Bölümün ve de serinin son tabletinde ise kas, damar ve sinir seğirmeleri yorumlanmıştır¹⁰⁰⁸. Bu husustaki kehanetlerden birinin tercümesi ise şöyledir: “Eğer alnının sağ tarafı seğiriyorsa tanrı ona (erkek) mutluluk verecek¹⁰⁰⁹.”

¹⁰⁰⁷ CAD, K, s. 468.

¹⁰⁰⁸ J C. Fincke, agm., 2018, s. 205.; Kenneth Zysk, agm., 2019, s. 45.

¹⁰⁰⁹ B. Böck, agm., 2010, s. 201-202.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

ESKİ MEZOPOTAMYA'DA RÜYA YORUMLARI

8.1. RÜYALARDA GÖRÜLEN İŞARETLERİN YORUMLANMASI

Modern araştırmalara göre insan ömrünün yaklaşık üçte biri uykuda geçmektedir. İnsan hayatı açısından azımsanmayacak kadar uzun bir süreyi kapsayan uyku, doğal olarak en eski dönemlerden itibaren hemen hemen her toplumun dikkatini çeken bir konu olmuştur. Birçok toplumda ölümle ilişkilendirilen uyku, rüyalar vasıtasıyla öte dünya ile bağ kurulmasını sağlayan bir unsur olarak da görülmüştür. Bu sebeple uyku esnasında insanların zihninde canlanan imgeler yani rüyalar tarihin erken dönemlerinde dini açıdan önem taşımıştır¹⁰¹⁰. Aynı zamanda 19. yüzyılın ortalarına kadar devam eden süre boyunca gelecekte yaşanacak olayların portresi gibi değerlendirilen rüyalar kehanet geleneğinin de parçası olmuştur.

Günümüzde ise psikoloji, felsefe, tarih ve din bilimlerinin ilgi alanına giren rüya kavramı aralarında bazı farklılıklar olsa da hemen hemen benzer bir şekilde tanımlanmıştır. Bu tanımlardan bazıları şöyledir: “1. Uyku sırasında oluşan, bilincin ve iradenin denetiminden bütünüyle bağımsız bir biçimde oluşan ruhsal hâller. 2. Uyku sırasında canlı, çarpıcı görsel ve işitsel varsanılarla (halüsinasyon) ortaya çıkan yaşantı. 3. Bir kimsenin uyku sırasında zihninden geçen hayal dizisi, düş¹⁰¹¹.”

Rüyaları, Eski Mezopotamya toplumları da modern tanımlamalara benzer bir şekilde uykuya ve geceye bağlayarak tarif etmişlerdir. Çivi yazılı metinlerde rüya için Sumerce *MÁŠ.GE*₆ “gecenin ürünü(?)”, Akadca *tabrît mûši* “gece görülen hayal” ve aynı zamanda uyku anlamına gelen “*šuttu*” ifadeleri kullanılmıştır¹⁰¹². Onların rüyalar hakkındaki fikirleri ise edebi, dini ve kehanet metinleri vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır¹⁰¹³.

Söz konusu belgelerde rüyalar iyi (Sumerce: *SĠG*₅, Akadca: *damqu/damiqtu*) ve kötü (Sumerce: *HUL*, Akadca: *lemnu/lemuttu*) gibi sıfatlarla nitelendirilmiştir. Bu

¹⁰¹⁰ Banu Gökçay, Berna Arda, “Tıp Tarihi Açısından Uyku ve Uyku Araştırmaları” *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, S. 3/1, 2013, s. 70, 77.; Muhammet Kuzubaş, “İkellere Ait Anlatılarda Rüya Motifi”, *Turkish Studies*, Vol. 2/1 2007, s. 305.; Özer Çetin, “Jung Psikolojisinde Rüya”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 2, 2010, s. 250.

¹⁰¹¹ J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 250-252.; H. H. Duymuş Florioti, E. Eser, agm., 2013, s. 74.

¹⁰¹² J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 132.

¹⁰¹³ Christopher Metcalf, “Horn and Ivory: Dreams as Portents in Ancient Mesopotamia and Beyond”, *Perchance to Dream: Dream Divination in the Bible and the Ancient Near East (Ancient Near East Monographs)*, Atlanta 2018, s. 9.

durum onların rüyaları gelecekte haber veren mesajları taşıdığına dair inançlarının bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir¹⁰¹⁴. Bu inancın varlığını ortaya koyan en eski belgelerden biri Akbabalar Dikilitaşı olarak da bilinen bir kabartmayla birlikte yer alan Sumerce kitabedir. Er Hanedanlar Dönemi'ne ait bu metinde Lagaş Kralı Eannatum'un (~MÖ 2454-2425) Umma üzerine yapmayı düşündüğü seferin, kralın gördüğü bir rüya ile Tanrı Ningirsu tarafından zaferle müjdelendiği anlatılmıştır¹⁰¹⁵.

Rüyaların konu edildiği diğer metinlere bakıldığında ise onların yalnızca gelecekte haber veren mesajları iletmedikleri anlaşılmaktadır. Zira tanrıların uyarı, istek, emir ve talimatlarını rüyalar aracılığıyla ilettiklerinden bahseden bazı metinler de keşfedilmiştir. Bu husustaki bilinen en eski belge ise Lagaş şehrinin bir diğer Kralı olan Gudea'nın Silindir Kitabesi üzerinde yer alan ilahi metnidir¹⁰¹⁶.

Şehrin koruyucu tanrısı Ningirsu'nun rüyalar aracılığıyla Kral Gudea'ya verdiği talimatların anlatıldığı bu metinde ayrıca kralın rüyasında gördüğü işaretlerin anlamlarını öğrenmek için tanrıların rüyalarını yorumlayan Tanrıça Nanşe'ye danıştığından bahsedilmiştir¹⁰¹⁷. Metnin ilgili kısımları şöyledir: “*Anne¹⁰¹⁸, sana rüyamı anlatayım. Rüyamda, gövdesi göğü dolduran bir adam vardı, gövdesi dünyayı dolduran. Başındaki taç onun tanrı olduğunu gösteriyordu, yanında imdugug kuşu vardı. Fırtınalar ayaklarının dibindeydi. Sağ ve solunda iki aslan yatıyordu. Bana kendisi için bir ev yapmamı emretti. Fakat kimdi bilmiyorum. O anda gün önümde doğdu. Bir kadın görüldü, kimdi, kim değildi? Bir elinde saf çivi tutuyordu, ötekinde gök yıldızlarının sergilendiği çamur bir tablet. Kendinden geçmişti, aynı, düşünülüyor gibi. Ve rüyamda ikinci bir adam görüldü, bir savaşçı, elinde, bir ev diagramı çizmiş olduğu bir lapis lazuli tablet tutuyordu. Bana bir karmaşa sunulmuştu, üstünde alfandan bir tuğla kalıbı ve kalıbın içinde kader tuğlası vardı. Ve kralın sağında yüklü bir eşek vardı.*

Çobanım, dedi tanrıça, senin için rüyayı okuyacağım (yorumlayacağım). Gövdesi yeri ve göğü dolduran, tacı tanrılığını gösteren ve sağında ve solunda iki aslan, yanında imdugug kuşu duran adam, tanrı, kardeşim Ningirsu'dur. Sana emri, tapınağı

¹⁰¹⁴ Ömer Kahya, “Sumerce ve Akadca Metinlerde Rüya Türleri”, *AÜDTCF Dergisi*, C. 59, S.1, 2019b, s. 229.

¹⁰¹⁵ Ö. Kahya, agm., 2019b, s. 232.; Scott Noegel, “Dreams and Dream Interpreters in Mesopotamia and in the Hebrew Bible (Old Testament)” *Dreams A Reader on Religious, Cultural, and Psychological Dimensions of Dreaming*, New York 2001, s. 46.

¹⁰¹⁶ Ö. Kahya, agm., 2019b, s. 230.; C. Metcalf, agm., 2018, s. 10.

¹⁰¹⁷ S. N. Kramer, *age.*, 2002a, s. 183-184.

¹⁰¹⁸ Kralın burada “anne” diye seslendiği Tanrıça Nanşe'dir. Bkz. Ö. Kahya, agm., 2019b, s. 240.

Eninnu'yu inşa etmemdir. Önünden yükselen güneş, senin koruyucu tanrın Ningișzida idi. Onun yılan formu, güneş gibi dünyadan yükselir. Çivi ve burçların tabletini elinde tutan, düşünüldüğü gibi kendinden geçmiş olan kadın, kız kardeşim Nisaba idi, sana, tapınağı inşa etmen için uğurlu yıldızları gösteriyordu. İkinci, savaşçı, lapis lazuli tablet tutan adam, tanrı Nindub'du. Sana tapınağın tasarımını gösteriyordu. Ve yüklü hayvan, kralın sağında duran, bu sendin, görevin için hazırlanıyordun... Kral uyandı. Uyumuştu. Kendine geldi, rüyadaydı. Ve tapınak inşa edilebildiğinde tanrı onun türbesine taşındı¹⁰¹⁹.”

Esasında bir siyasi propaganda aracı olarak hazırlanan bu metnin, MÖ 3. binyılda başvurulmuş farklı kehanet uygulamaları hakkında da bilgiler sunduğuna çalışmanın önceki bölümlerinde değinilmişti. Bu noktada kralın rüyasında gördüğü işaretlerin anlamlarını öğrenmek için Tanrıça Nanše'ye danıştığını anlatan kısım ise ilahi mahiyette olsa da rüya yorumlamanın bu uygulamalardan biri olduğunu ortaya koymaktadır¹⁰²⁰.

Görüldüğü üzere rüyalar aracılığıyla tanrılar insanlara görünerek birtakım sembollerle ya da doğrudan konuşarak iletişime geçmiştir. Bu duruma ilişkin anlatıların yer aldığı başka metinler de bulunmaktadır¹⁰²¹. Örneğin Yeni Asur Kralı Asurbanipal ile Elam Kralı Teumman arasındaki çekişmenin konu edildiği bir metinde Tanrıça İştar'ın Asurbanipal'i cesaretlendirmek için bir gece ona görünerek “korkma” diye seslendiği anlatılmıştır. Söz konusu metinde ifade edildiği üzere Elam kralı daha önce kendisinden kaçan ve Asurbanipal'e sığınan bazı kimselerin iadesini tehditkâr bir biçimde talep etmiştir. Ancak onun tüm tehditlerine rağmen Asurbanipal Tanrıça İştar'ın kendisine verdiği güvene dayanarak kaçakları teslim etmemmiş ve Elam üzerine “yedinci seferim” olarak belirttiği harekâtını yapmıştır.

Metinde ayrıca bir rüya yorumcusunun konuyla ilgili gördüğü bir rüyaya da yer verilmiştir: “*Tanrıça İştar, benim kederli hâlimi duydu ve bana 'Korkma!' dedi. Bana (şöyle diyerek) güven verdi: 'Bana yönelttiğin yalvarışların ve gözlerinin yaşla dolması nedeniyle (sana) merhamet gösterdim.'*”

¹⁰¹⁹ Joseph Campbell, *Batı Mitolojisi Tanrının Maskeleri*, İstanbul 2003, s. 113-114.; H. H. Duymuş Florioti, E. Eser, agm., 2013, s. 78.

¹⁰²⁰ S. N. Kramer, *age.*, 2002a, s. 184-186.

¹⁰²¹ Ö. Kahya, agm., 2019b, s. 231-244.

Ona (İştar'a) başvurduğum gece esnasında bir rüya yorumcusu (şabrü) yattı ve bir rüya gördü. O kalktı ve İştar'ın ona gösterdiği gece düşünüy bana anlattı ve şöyle söyledi: 'Erbil şehrinde oturan tanrıça İştar girdi, sağ(ın)da ve sol(un)da asılı okluklara sahipti. Yanında bir ok tutuyordu (ve) savaş yapmaya (hazır) keskin kılıcı(nı) kınından çekmişti. Sen (Asurbanipal) onun önünde durdun (ve) o doğuran anne(n) gibi seninle konuşuyordu.

Tanrıların yücesi İştar, seni çağırıyor ve sana şöyle söyleyerek bilgilendirdi: 'Sen savaş açmak için sabırsızlanıyorsun (bakıyorsun) ve ben kendim istikametime (savaş alanına) doğru harekete geçmiş durumdayım'. Sen (sonra) ona şöyle söyledin: 'Gittiğin yere seninle geleyim, ey sahibelerin sahibesi!' O seni şöyle diyerek cevapladı (tekrar etti): 'Sen (şimdi) oturduğun yerde oturacaksın. Yemek ye, kurunnu-birası iç, müzik yap (ve) tanrısallığıma kutsa! Bu esnada, gidene kadar ben bu işi sonuçlandıracağım, (böylece seni) kalbinin isteğine ulaştıracağım. Yüzün sararmayacak (ve) ayakların titremeyecek, savaşın yoğunluğunda terini silmeyeceksin.'

(Sonrasında) O seni tatlı kucağına/kollarının arasına aldı ve senin tüm bedenini korudu. Onun (İştar'ın) önünde ateş yandı. O kızgın öfkeli bir şekilde dışarı çıktı. O kızgın bir şekilde Elam ülkesi kralı Teumman'a yöneldi¹⁰²²."

Bu tür metinlerden anlaşıldığı üzere tanrılar sırlarını iletme için bir elçi seçerek onunla görsel ya da işitsel, genellikle de her iki şekilde iletişim kurmuşlardır. Böylece geçmiş, şimdiki ve gelecek zaman hakkındaki bilgileri onlara rüyalarında bildirmişlerdir. Bu rüyaların içerikleri bazen açık ve kolay anlaşılır olabilmekle birlikte bazende rüyalarda tanrılar insanlarla doğrudan iletişim kurmalarına rağmen anlaşılması güç sembollerini kullanmışlardır.

Yorumlanmaya muhtaç olan rüyaların anlaşılması için de bu konuda yetenekli kişilere başvurulmuştur¹⁰²³. Öyle görünüyor ki rüya yorumlayıcılar erkek ya da kadın olabiliyordu. Zira metinlerde erkek yorumlayıcılara *şabrü* ve *řā'iltu*, kadın yorumculara da *şabratü* ve *řā'iltu* denilmiştir¹⁰²⁴. Bu kişilerin yaptıkları iş ise esinlenme yetisine (içine doğma) yatkınlık isteyen bir mizaca sahip olmayı gerektirmektedir. Bu sebeple onların kullandıkları teknikler bilinmemektedir.

¹⁰²² Ömer Kahya, *Çivi Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya'da Rüya*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2019a, s. 91-93.

¹⁰²³ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 130.

¹⁰²⁴ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 297.

Öte yandan tanrıların bizzat kendilerinin insanlarla iletişim kurmaları Mezopotamya'nın zengin kehanet geleneğinin içerisinde oldukça küçük bir yer tutmuştur. Zira Mezopotamya kehanet geleneği tanrıların söyleyeceklerini dolaylı yoldan anlattıkları, insan zihni de dâhil evrenin farklı unsurlarına dağılmış okunup anlaşılması gereken kehanet işaretlerinin yorumlandığı anlayış üzerinde teşekkül etmiştir. Dolayısıyla özel yetenek gerektirmeyen öğrenilmesi mümkün teknik bir iş olmuştur. Nitekim her bir işaretin anlamının listelendiği kılavuz kitap mahiyetindeki kehanet serileri de bu amaçla hazırlanmıştır. Bu doğrultuda rüyalarda görülen işaretlerin nasıl yorumlanacağını ele alan teknik metinler de oluşturulmuştur.

Söz konusu metinlerden faydalanarak insanların rüyalarında gördükleri işaretleri ise *bārū*'lar yorumlamıştır. Ancak onların bu konuda başvurdukları metinler ne yazık ki iyi korunamamıştır. Zira keşfedilen metinlerin önemli bir kısmı anlaşılmasız, dağınık ve yetersiz bir hâldedir¹⁰²⁵.

8.1.1. Rüya Kitabı'nda Yer Alan İşaretlerin Yorumlanması

Eski Mezopotamya'da rüyalarda görülen işaretlerin nasıl yorumlandığı hususunda bilgiler sunan en kapsamlı metin *Ziqīqu/Zaqīqu Serisi* ya da kısa "*Rüya Kitabı*" olarak adlandırılan Ninive'deki Asurbanipal Kütüphanesi Arşivi arasında yer alan 11 tabletten oluşan kılavuzdur. Diğer kehanet serilerine göre nispeten kısa sayılabilecek bu derleme ismini Akadca *Ziqīqu/Zaqīqu*, Sumerce *MA.MÚ* adlı tanrıdan almıştır. Bu tanrının rüyalarla ilişkisi olduğu ise metnin başlangıcında yer alan yakarışlardan anlaşılmaktadır: "*Ey Rüyaların Tanrısı!, Ey Rüyaların Tanrısı* ^d*Ziqīqu*/^d*Zaqīqu*, ^d*MA.MÚ* rüyanın tanrısı^{1026!}"

Ziqīqu/Zaqīqu Serisi konularına göre üç ana bölüme ayrılmıştır. İlk bölüm (birinci tablet) rüya tanrısına yakarışla başlayıp diğer tanrılara yakarışlarla devam etmiştir. Ardından da iki-dokuzuncu tabletlerde rüyalarda görülen işaretlerin yorumlarına yer verilmiştir. Son iki tablette ise rüyalarda görülen fenalıklara karşı yapılan ritüellerden¹⁰²⁷ bahsedilmiştir¹⁰²⁸.

¹⁰²⁵ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 129, 135-138.

¹⁰²⁶ F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 81.; S. M. Maul, *agm.*, 2007, s. 368.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 138.

¹⁰²⁷ Bu tabletlerin büyük bir bölümü eksiktir. Ancak okunabilen kısımlarda kötü bir rüya gören kişinin onun kötü etkisinden kurtulması için sabahleyin yatağından çıkmadan bir dua okuması ve yerine göre bir adakta bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Bkz. J. Bottéro, *age.*, 2012b, s.148.

¹⁰²⁸ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 303.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 138.

Kehanetlerin yer aldığı tabletlerde her birinde 400'ün üzerinde toplamda 4.000'e yakın işaretin yorumlandığı tahmin edilmektedir. Ancak tabletlerin büyük bölümü ya tamamen eksiktir ya da anlaşılmayacak kadar kötü durumdadır. Nitekim kehanetlerin başladığı ikinci tabletin ne yazık ki yalnızca “*Eğer bir adam rüyasında[...]*” ifadesi ile başlayan giriş kısmı korunmuştur. Keza, “*Eğer bir adam rüyasında gümüşle kaplıysa*” ifadesiyle başlayan dördüncü tablet ile “*Eğer bir adam rüyasında Tanrı Enlil'i görürse uzun ömürlü olacak*” ifadesiyle başlayan sekizinci tabletin sonraki satırları eksiktir. Beşinci tabletin de giriş satırının bir bölümü günümüze ulaşmıştır. Altıncı tabletin ise tamamı kayıptır¹⁰²⁹.

Geriye kalan üç, yedi ve dokuzuncu tabletlerde yer alan kehanetlerin de yalnızca bir bölümü korunabilmiştir. Bu kısımlardan anlaşıldığı kadarıyla tabletlerin her birinde ayrı durumlar yorumlanmıştır. *Ziqīqu/Zaqīqu Serisi*'nin üçüncü tabletinin konusu ise günlük hayatta yapılan işlerin görüldüğü rüyalar olmuştur¹⁰³⁰. Tabletten okunabilen kısımlarında önce rüyada bir eşya yapmak devamında da çeşitli mesleklere ait işleri yapmaktan bahsedilmiştir. Bu hususta rüyada bir eşya/araç yapmanın uğursuz bir işaret olarak görüldüğü söylenebilir. Zira kapı, sandalye, tabure, yatak, gibi eşyaların yanında kayık yapmak aynı kalıp içerisinde şöyle yorumlanmıştır: “*Eğer o rüyasında bir sandalye/yatak yaparsa kötü ifritler ona yönelecek.*”

Kişinin kendine ait olmayan bir işi yaptığını görmesi ise yalnızca bir kehanet dışında olumsuz kabul edilmiştir. Nitekim bu iş dericilik olursa rüyayı görenin fakirleşeceği, marangozluk olursa da kişinin hem psikolojik sıkıntılar yaşayacağı hem de ambarındaki ürünlerin azalacağı ifade edilmiştir. Keza kişinin kendini gemici olarak görmesi tanrıya karşı görevini yerine getirmediğinin işareti olarak görülmüştür: “*Eğer o bir gemicinin işini yaparsa Tanrı Enlil'in (unutulmuş/ihmal edilmiş) bir adak (talebi) vardır.*”

Buna karşılık rüyada bir yıkayıcının/çırpıcının işinin yapıldığını görmek uğurlu sayılmıştır. “*Eğer o bir yıkayıcının/çırpıcının işini yaparsa: muşkēnum için (onun anlamı) onun talihsizliği onu bırakacak.*” Burada geçen muşkēnum ifadesi kişinin yoksul ve muhtaç olduğunu ya da devlet işleri ile işğal etmediğini belirtmek için

¹⁰²⁹ A. L. Oppenheim, *age.*, 1956, s. 262-269.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 138-139.

¹⁰³⁰ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 302-304.

kullanılmıştır¹⁰³¹. Yani bu rüyayı gören kişinin geçimini sağlayacak bir iş bulacağını söylemek mümkündür. Öte yandan kehanette kişinin sosyal sınıfının vurgulanmış olması rüyalarda görülen işaretlerin anlamının kişinin sosyal sınıfına göre farklılık gösterdiğine işaret etmektedir¹⁰³².

Serinin yedinci tableti ise kısmen korunabilmiştir. Bundan dolayı az sayıda kehanet günümüze ulaşabilmiştir. Söz konusu kehanetlerde kişinin rüyasında idrarını yapması ele alınmıştır¹⁰³³. Okunabilen kehanetlerin bazılarında idrar ile erkek çocuk arasında simgesel bir bağ kurulmuş (idrara sperme benzetilmiş)¹⁰³⁴ ve çeşitli yerlere yapılan idrara göre erkek çocuğa sahip olunup olunamayacağı belirtilmiştir: “*Eğer onun idrarı cinsel organının önünde [yayırsa] ve duvar [...] (o) erkek evlatlara sahip olamayacak. Eğer onun idrarı cinsel organının önünde [yayırsa] ve duvar, sokak [...] o erkek evlatlara sahip olur. Eğer o kısa kamışların¹⁰³⁵ üzerine idrarını yaparsa erkek evlatlara [sahip olamayacak.] Eğer o idrarını göğe doğru yönlendirirse bu adamın (sonra) meydana getireceği oğlu saygın/önemli olacak (fakat) onun (kendi) günleri kısa olacak. Eğer onun idrarı cinsel organının önünde yayılır ve o idrarının önünde eğilirse o bir erkek çocuk yapar ve o (oğul) kral olur¹⁰³⁶.*” Burada idrarın çocuk sahibi olmakla ya da olmamakla ilişkilendirilmesi daha çok erkeklerin cinsel sağlık durumu ile ilgili olsa gerekir. Nitekim modern tıpta zayıf ve kesik idrar akışı gibi belirtilerle teşhis edilen prostat hastalığının cinsel işlev kaybına neden olduğu bilinmektedir.

Bazı kehanetlerde de idrar maddi kayıp ve kazanç ile ilişkilendirilmiştir. Zira rüyada idrarını kuyunun içine akıttığını görmek mal kaybı yaşanacağı şeklinde yorumlanmıştır. Aynı şekilde sulama kanalına akıttığını görmek de Tanrı Adad'ı öfkeli edilecek uğursuz bir işaret olarak kabul edilmiştir: “*Eğer o idrarını sulama kanalının içine yaparsa Adad onun mahsulünü vuracak.*” Buna karşılık idrarını akarsuya akıtan kişinin hasadının bol olacağı, idrarı ile kendini ıslatan kişinin de

¹⁰³¹ Uğur Can Tutkaoğlu, “Babil Hukukunda Awilum, Muşkēnum ve Wardum”, *OANNES - Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Vol. 2/2, 2020, s. 217-218, 220.

¹⁰³² A. L. Oppenheim, *age.*, 1956, s. 263.; Ö. Kahya, *age.*, 2019a, s. 209-213.

¹⁰³³ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 304.

¹⁰³⁴ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 145.

¹⁰³⁵ Eski Mezopotamya'da cenaze törenlerinde kamıştan yapılmış flüt eşliğinde hüznü şarkılar söyleniyordu. Bu sebeple kamış hüznün ve melankolinin sembolü olmuş ve insanlara ölümü hatırlatmıştır. Nitekim Sumer edebi metinlerinde rüyada kamış görmek ölüm ile ilişkilendirilmiştir. Bkz. M. İ. Çiğ, *agm.*, 2019, s. 12. Bu sebeple idrarın erkek çocuğunu, kamışın da onun ölümünü işaret ettiği söylenebilir.

¹⁰³⁶ Ö. Kahya, *age.*, 2019a, s. 215-216.

ağılının genişleyeceği ifade edilmiştir. İdrar içmek ise bolluğun işareti olarak görülmüştür: “Eğer o karısının idrarını içerse bu adam bolluğa sahip olacak¹⁰³⁷.”

Dokuzuncu tablet serinin en iyi korunmuş bölümü olmakla birlikte yine de epeyce bir kısmı zarar görmüştür. Okunabilen kehanetlerde kişinin rüyasında gittiği/seyahat ettiği yerler birer işaret olarak değerlendirilmiştir¹⁰³⁸. Bu yerler bir şehir, bir bahçe, bir tapınak hatta çöl olabildiği gibi dünyaya ait olmayan bir yer de olabilmektedir. Söz konusu işaretlerin geçtiği eksiksiz örneklerden bazılarının tercümeleleri şöyledir: “Eğer bir adam rüyasında şehrine kapısından girdiğini görürse nereye dönerse dönsün arzularına erişemeyecek. Eğer bir adam şehrin kapısından çıkarsa nereye dönerse dönsün arzularına erişemeyecek. Eğer rüyasında Babil’e giderse bir yıl boyunca iyi olacak. Eğer rüyasında Lagaş’a giderse o soyulacak. Eğer rüyasında tapınağa giderse iyi haberler. Eğer rüyasında meyve bahçesine giderse birisi onun serbest bırakılacağını bildirecek. Eğer rüyasında çöle avlanmaya giderse hüüzünlü olacak¹⁰³⁹.”

Ayrıca bu kehanetlerden bazıları günümüzde rastlanılan “rüyalar tersine çıkar” anlayışının Eski Mezopotamya’daki varlığına işaret etmektedir. Zira *Ziqīqu/Zaqīqu Serisi*’nin dokuzuncu tabletinde rüyasında ölümler diyarına gittiğini gören bir kişinin ömrünün uzun olacağı, gökyüzüne yani tanrılar diyarına gittiğini görenin ise ömrünün kısa olacağı ifade edilmiştir. Keza rüyasında neşeli bir yerde olduğunu görenin de mutsuz olacağına inanılmıştır. Bu kehanetlerin tercümeleleri ise şöyledir: “Eğer o ölümler diyarına inerse onun günleri uzun olacak. Eğer o dönüşü olmayan ülkeye [inerse?] onun günleri uzun olacak. Eğer o göğe yükselirse: onun günleri kı[sa] olacak. Eğer o neşeli bir adamın evine giderse [o] kederli günler [görecektir]¹⁰⁴⁰.”

8.1.2. Rüya Kitabı ile İlişkili Olduğu Düşünülen Metinlerde Yer Alan İşaretlerin Yorumlanması

Ziqīqu/Zaqīqu Serisi’nde yer alan işaretlerin yanında seriye kesin olarak dâhil edilemeyen ama onunla ilişkili olduğu düşünülen çeşitli işaretlerin sıralandığı parça parça metinler de keşfedilmiştir. Bunlar *Ziqīqu/Zaqīqu Serisi*’ne ait tabletleri de düzenleyen A. L. Oppenheim tarafından kompozisyon oluşturacak şekilde bir araya

¹⁰³⁷ Ö. Kahya, *age.*, 2019a, s. 217-218.

¹⁰³⁸ A. L. Oppenheim, *age.*, 1956, s. 266-267.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 304.

¹⁰³⁹ F. Rochberg, *age.*, 2004, s. 85.; A. L. Oppenheim, *age.*, 1956, s. 267-269.

¹⁰⁴⁰ Ö. Kahya, *age.*, 2019a, s. 219-224.

getirilmiş ve konularına göre A, B ve C şeklinde sınıflandırılmıştır. A. L. Oppenheim'e göre A kodlu metinde yer alan kehanetler *Ziqīqu/Zaqīqu Serisi*'nin beşinci tableti, B kodlu metindegiler serinin altıncı tableti, C kodlu metindegiler ise serinin ikinci tableti ile ilişkilidir¹⁰⁴¹.

Bu metinlerdeki kehanetlerin sayısı *Ziqīqu/Zaqīqu Serisi*'nde yer alanlardan daha fazladır. Dolayısıyla yorumlanan işaretler de çeşitlilik göstermektedir. Bunlardan *Ziqīqu/Zaqīqu Serisi*'nin beşinci tableti ile ilişkilendirilen A kodlu metinde yer alan kehanetlerde kişinin rüyasında besin olan ya da olmayan bir şeyler yediğini görmesi yorumlanmıştır. Bu sebeple rüyada yorumlanan işaretler sebzeler, meyveler, baharatlar ile vahşi veya evcil hayvanların eti ve organları hatta rüyayı gören kişinin kendisinin ya da bir arkadaşının eti, sap, saman, toprak ve dışkı olabilmektedir. Kehanetlerin bir kısmının rüyada yenilmesi uğurlu ya da uğursuz kabul edilen besinlerle alakalı yalın yorumlar olduğu söylenebilir. Örneğin rüyada elma ve incir yemek uğurlu, kuru üzüm yemek uğursuz sayılmıştır: “*Eğer rüyasında bir elma yerse gönlü ne isterse elde edecek. Eğer rüyasında bir incir yerse o tatlı şeyler yiyecek. Eğer rüyasında kuru üzüm yerse o acı çekecek.*” Aynı şekilde vahşi hayvanların etini yemenin aileden birinin öleceğine, hayvanların iç organlarını yemenin huzura işaret ettiğine inanılmıştır. Boğa eti yemenin ise uzun ömür getirdiği ifade edilmiştir. Buna karşılık köpek eti yemek kargaşa ile ilişkilendirilmiştir. Dolayısıyla rüyasında köpek eti yiyen birinin arzu ettiği şeylere erişemeyeceği kabul edilmiştir.

Diğer taraftan bazı kehanetlerde gerçek hayatta kabul edilemeyecek olan şeylerin rüyalarda yapılmasının iyi sonuçlar doğurduğuna işaret eden karmaşık yorumlar da vardır. Yukarıda bir kocanın eşinin idrarını içmesinin ona bolluk getireceğini ifade eden bir kehanete yer verilmişti. Burada da idrar ve lağım suyu içmekten bahsedilmiştir. Ne yazık ki metnin bu kısmı hasarlı olduğu için bu işaretlerin nasıl yorumlandığı belirsizdir. Bununla birlikte dışkı ve insan eti yemeyle alakalı satırlar korunmuş ve rüyasında bunlardan birini yediğini gören kişinin zengin olacağı ifade edilmiştir¹⁰⁴². Keza rüyasında bir arkadaşının gözünü yediğini görenin mal varlığının artacağına inanılmıştır.

¹⁰⁴¹ A. L. Oppenheim, *age.*, 1956, s. 262-269.; U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 302-304.

¹⁰⁴² U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 304-305.; A. L. Oppenheim, *age.*, 1956, s. 270-275.; J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 139-140, 145.

Ayrıca arkadaşının elini yiyenin henüz fark etmediği bir şeyinin kaybolduğu belirtilmiştir. Kişinin kendi eli ve ayağını yemesi ise çocuklarıyla ilişkilendirilmiştir: “Eğer o elinin etini yerse onun kızı ölür. Eğer o ayağının etini yerse onun büyük oğlu ölür.”¹⁰⁴³.”

Ziqīqu/Zaqīqu Serisi'nin altıncı tableti ile ilişkili olduğu düşünülen B kodlu metinde ise kişinin rüyasında başkasından bir şeyler alması ve tutması yorumlanmıştır. Metinde “Eğer rüyasında birisi ona... verirse” koşul cümlesi içerisinde metal objeler, silindir mühürler, aletler, ev eşyaları, et ve donyağı, su ve başka sıvılardan oluşan 340’tan fazla öge listelenmiştir¹⁰⁴⁴. Bunlardan bazılarının taşıdıkları simgesel anlamlar kolaylıkla anlaşılabilir. Örneğin kapıyı kapalı tutmak için kullanılan sürgü sırların ifşa olmasını engelleyen bir sembol olarak kabul edilmiştir: “Eğer bir kimse ona bir sürgü verirse: kelime (sır) ifşa olmayacak”¹⁰⁴⁵.” Keza insanların resmi işlerindeki işaretleri olan mühürlerin rüyada görülmesi de onların dünyadaki işaretleri yani çocukları olarak yorumlanmıştır. Bu sebeple rüyasında bir mühür aldığını görmek çocuk sahibi olmanın habercisi olarak yorumlanmıştır. Metnin ilgili kısmının tercümesi şöyledir: “Eğer (rüyasında) bir kimse ona bir mühür verirse: [o] bir oğula [sahip olacak]. Eğer bir kimse ona kırmızı taştan bir mühür verirse: [o] erkek ve kız çocuklarına [sahip olur]. Eğer bir kimse ona kitabeli/yazılı bir mühür verirse: o hem bir “isme” hem de bir oğula sahip olacak; meşru bir oğul. Eğer bir kimse ona tasvirli bir mühür verirse: o oğullara sahip olacak, gönül rah[atlığı].” Buna karşılık mührünü çaldırıldığını görmek de kişinin oğlunun ya da kızının öleceğinin işareti olarak kabul edilmiştir: “Eğer o bir mühür taşır ve biri (onu) alıp götürürse: onun ya oğlu ya da kızı ölecek.” Öte yandan bu işaretlerin bazıları kişinin zengin ya da fakir olmasına göre farklı şekillerde yorumlanmıştır: “Eğer [bir kimse o]na [üzerinde ...]nın ismiyle bir mühür [verirse]: önemli bir kimse için: yoksulluk; aşağı kesimden birisi için: zenginlik. Eğer [bir kimse ona ...nın ism]i [ile bir mühür verirse]: önemli bir kimse utanca ulaşacak; aşağı kesimden bir kimse zenginlik kazanacak”¹⁰⁴⁶.”

B kodlu metinde yer alan bir grup kehanette ise kişinin rüyasında çeşitli meslek erbaplarının işlerinde kullandıkları aletlerin kendisine verildiğini görmesi yorumlanmıştır. Bu kehanetlerden bazılarının tercümeleri şöyledir: “Eğer rüyasında

¹⁰⁴³ Ö. Kahya, *age.*, 2019a, s. 229.

¹⁰⁴⁴ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 304.

¹⁰⁴⁵ Ö. Kahya, *agm.*, 2019b, s. 246-247.

¹⁰⁴⁶ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 145-146.; Ö. Kahya, *agm.*, 2019b, s. 239-240.

biri ona taş kırmada kullanılan bir aleti verirse onun sahip oldukları gelişecektir. Eğer biri ona demircinin aletini verirse māmītu (yemin/lanet)¹⁰⁴⁷ onu ele geçirecek. Eğer rüyasında biri ona kamış işçisinin aletini verirse yaşam sevinci onunla birlikte olacak. Eğer biri ona çömlekçinin aletini verirse güçlü bir kral onun servetine el koyacak. Eğer biri ona bakırcının aletini verirse yoksulluk ve sefalet onu ele geçirecek¹⁰⁴⁸.”

Ayrıca metinde kişinin rüyasında birisinden farklı hayvanların etlerini ya da iç yağını aldığını görmesi de yorumlanmıştır. Bu kehanetlerden bazılarının tercümeleleri şöyledir: *Eğer biri ona domuz eti verirse kötü sağlık. Eğer biri ona kurt (etinden yapılmış) donyağı verirse kişisel tanrısı ona öfkelenecek. Eğer biri ona şarap verirse cana yakın sözler, onun ömrü uzun olacak. Eğer bir yılan tutarsa o koruyucu bir ruha sahip olacak¹⁰⁴⁹.”*

C kodlu metnin ise *Ziqīqu/Zaqīqu Serisi*'nin ikinci tableti ile alakalı olduğu düşünülmektedir. Yarıya yakını korunmuş olan bu metinde oldukça ilginç durumlar yorumlanmıştır. Nitekim metinde yer alan kehanetlerde ölümler diyarına ya da gökyüzüne yapılan seyahatler, günlük aktiviteler, yıldızların görünüşleri ve hareketleri ayrıca tanrılar ve ruhlar ele alınmıştır¹⁰⁵⁰.

Okunabilen kehanetlerde öncelikle kişinin rüyasında ölümler diyarına inmesi ve orada karşılaştığı durumlar incelenmiştir. Nitekim kehanetlerden birinde kişinin rüyasında ölümler diyarına gitmesinin onun öleceğinin habercisi olduğu “*Eğer o (rüyasında) ölümler diyarına inerse o ölecek...*” şeklinde ifade edilmiştir. Fakat bu durum *Ziqīqu/Zaqīqu Serisi*'nin dokuzuncu tabletinde ölümler diyarına inen kişinin uzun ömürlü olacağından bahseden kehanet ile tezatlık oluşturmaktadır.

Öte yandan kehanetin sonuç cümlesinin devamında yer alan “*fakat yere gömülmeyecek¹⁰⁵¹”* ifadesini ise Eski Mezopotamya toplumlarının ölüm olgusuna karşı tutumlarında önemli yeri olan bir çekincenin dile getirilişi şeklinde yorumlamak mümkündür. Zira bu ifade ölen kişinin usulüne göre defnedilemeyeceğinin ve bir mezarının olmayacağını işaretidir. Eski Mezopotamya toplumlarına göre bir mezar sahibi olamamak en büyük cezalardan biridir. Çünkü bu kişilerin ruhlarının ait olduğu

¹⁰⁴⁷ CDA, M, s. 194.

¹⁰⁴⁸ A. L. Oppenheim, *age.*, 1956, s.277.

¹⁰⁴⁹ A. L. Oppenheim, *age.*, 1956, s. 276-281.

¹⁰⁵⁰ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 303.

¹⁰⁵¹ Ö. Kahya, *age.*, 2019a, s. 254-255.

yere yani ölüler diyarına ulaşmayacağına ve bu sebeple huzur bulamayacağına inanılmıştır¹⁰⁵². Metnin devam eden satırlarında ise rüyasında ölüler diyarına inen kişinin nasıl öleceği belirtilmiştir. Örneğin bir ölüyü öptüğünü gören kişinin üzerine çati kirişi düşeceği ve öleceği, ölünün onu öptüğünü görenin ise üşütüp öleceği ifade edilmiştir¹⁰⁵³.

C kodlu metinde yer alan kehanetlerin bir kısmında da ormana gitmek, ağaç kesmek, bir şeyler taşımak-tutmak gibi günlük hayata ait imgeler yorumlanmıştır¹⁰⁵⁴. Bu kehanetlerden bazılarının tercümesi şöyledir: “ *Eğer o bir hurma ağacının sürgünlerini keserse onun talihsizliği [ondan] ayrı[lacak]. Eğer o bir kavak ağacı keserse zihin rahatlığı/gönül rahatlığı. Eğer o bir ilgın ağacı keserse zihin rahatlığı yok/gönül rahatlığı yok. Eğer o bir silindir mühür taşırsa o hapiste tutulacak. Eğer o bir vagon taşırsa kalbinin arzusunu elde edecek. Eğer o bir tanrı sepeti taşırsa o kötü bir büyüden kurtulacak. Eğer o bir yay taşır ve yayını kırarsa o kalbinin arzusunu elde edemeyecek. Eğer o bir ok taşırsa bu adam kendi şehrinin caddelerinde güven içerisinde yürüyecek.*”

Metinde son olarak ise kişinin rüyasında uçtuğunu ya da bir nehre daldığını görmesinden bahsedilmiştir. Bu noktada rüyada uçtuğunu görmek kişisel talih, özgürlük ve sağlık ile ilişkilendirilmekle birlikte bu işaretlerin yorumları kişinin konumuna/şartlarına göre değişiklik göstermektedir. Zira rüyasında kanatlanıp uçan kişi önemli bir kişiye bu onun için şanssızlık olarak yorumlanırken, aynı rüyayı sıradan birinin görmesi ise onun kötü talihinden kurtulacağını işareti olarak kabul edilmektedir. Keza bir mahkûmun yerden havalandığını görmesi onun hapisneden çıkacağı, bir hastanın aynı rüyayı görmesi ise onun iyileşeceği şeklinde yorumlanmıştır.

Bununla birlikte rüyada nehre dalmak veya düşmek genel anlamda olumlu bir işaret olarak görülmesine rağmen, kişinin nehre düştüğünü ve sürüklendiğini görmesi onun bir başkasından talep ettiği şeyin kabul görmeyeceği şeklinde yorumlanmıştır. Nehre daldığını ve toprağa ulaşmaya kadar durmadığını görmek ise kişinin üzerine bir çamur yani iftira atılacağına habercisi olarak görülmüştür. Buna karşılık nehirden kil aldığı gören kişinin rüyası ise kilin başlıca yapı malzemesi olmasından dolayı bir ev yapacağı şeklinde yorumlanmıştır. Nehirden bir balık yakalamak arzu edilenlerin

¹⁰⁵² J. Black, A. Green, *age.*, 2017, s. 242.; H. Kaya Hasdemir, *agm.*, 2019, s. 65, 82.

¹⁰⁵³ Ö. Kahya, *age.*, 2019a, s. 254-255.

¹⁰⁵⁴ U. S. Koch, *age.*, 2015, s. 303.

gerçekleşeceğinin, yılan yakalamak ise zenginleşmenin işareti olduğu ifade edilmiştir¹⁰⁵⁵.

Ayrıca nehre dalmanın tasvir edildiği kehanetlerden bazılarını daha önce de ifade edildiği üzere Eski Mezopotamya ve Anadolu toplumlarında bir yargılama usulü olan “su/nehir ordali” ile ilişkilendirmek mümkündür. Zira rüyada nehre girip tekrar çıktığını gören birinin mahkemede düşmanına karşı zafer kazanacağı şeklinde yorumlanmış¹⁰⁵⁶ olması o kişinin tüm iftira ve zorluklar karşısında sağ kaldığının ve suçsuz olduğunun işaretidir.

¹⁰⁵⁵ Ö. Kahya, *age.*, 2019a, s. 259-267.

¹⁰⁵⁶ J. Bottéro, *age.*, 2012b, s. 144.

SONUÇ

Eski Mezopotamya toplumları evrenin her bir köşesine dağılmış olduğuna inandıkları kehanet işaretlerini yorumlayarak tanrıların insanların kaderleri hakkında verdikleri kararları öğrenebileceklerine ve gelecekte gerçekleşmesi muhtemel olan olumsuzlukların tanrılarla uzlaşarak bertaraf edilebileceğini düşünmüşlerdir. Onların kozmik düzeni algılayış biçimini yansıtan bu düşünce kehanetlerin Mezopotamya kültürünün kendine özgü zihin etkinliklerinin en iyi gözlemlendiği alanlardan biri olmasını sağlamıştır. Hakikaten Mezopotamya’da yazının kullanılmaya başlanmasından sonra istikrarlı bir şekilde maddi ve kavramsal çevrenin gözlemlendiğini gösteren ve farklı alanların konusu olan bilgiler bir araya getirilmiş, bu husustaki kayıtların önemli bir kısmı ise hem fiziksel hem de beşerî dünyayı konu edinen kehanetlerle ilgili olmuştur.

Kehanetlerin Mezopotamya’daki varlığından bahseden kayıtlar ilk defa MÖ 3. binyılda ortaya çıkmış olmakla birlikte bu belgeler esasında mitolojik, dini, ekonomik ve tarihi mahiyette oldukları için işaretlerin nasıl yorumlandığı hakkında bilgi sunmakta yetersiz kalmaktadırlar. Bununla birlikte kehanetler konusunda teknik bilgi veren en eski belgelerin MÖ 2. binyıla tarihlendirildiği de bilinmektedir. Söz konusu belgeler ise işaretler ve onların anlamlarının yazıldığı kehanet derlemeleridir. Bu derlemelerin iki ya da daha fazla tablete yayılmış uzunlukta olanlarına modern araştırmacılar tarafından “kehanet serisi” denilmiştir. Ayrıca işaretlere dair farklı yorumların bir araya getirilerek listelenmesiyle oluşturulan bu metinler, kâhinlere ihtiyaç duydukları bilgileri sunan kılavuz kitaplar olma özelliğini de taşımışlardır. Kehanetlerin doğasının anlaşılmasında en büyük rolü oynayan bu kılavuz kitapların oluşması ise uzun bir sürece yayılmıştır.

Kehanet serilerinin içeriklerinin son hâllerini almaları asırlar boyunca sürmüş olmasına rağmen, her bir satırı Eski Babil Dönemi’nde kullanılan üslupta olup işaretlerin ayırt edici özelliklerinin tanımlandığı ve bunlara bağlı olarak değişen öngörülerin yer aldığı koşullu birleşik cümlelerden oluşmuştur. Nitekim Ninive’de bulunan Yeni Asur Kraliyet Arşivi’nde bu şekilde oluşturulmuş olan on binlerce kehanet, Mezopotamya’nın farklı şehirlerinden toplanarak kil tabletlere işlenmiştir. Konularına göre tasnif edilerek çeşitli başlıklar altında katalogları çıkarılan tabletlerden anlaşıldığı üzere her bir işaret belirli esaslar doğrultusunda seçilmiş ve açıklanmıştır. Böylesine kapsamlı bir çalışmanın yapılmasının amacı da kralların talep ettikleri bilgilerin kâhinler tarafından en doğru biçimde sunulabilmesi için, onların işaretlerin

yorumlanması konusunda yol gösteren kılavuzlara kolayca erişmelerini sağlamak olmalıdır. Zira kâhinler krallara gönderdikleri raporlarında öngörülerinin doğruluğunu ispatlamak için kehanet serilerinden alıntılara yer vermişler, mektuplarında da yetkinliklerini vurgulamak için zaman zaman hangi kehanet serilerini öğrendiklerini dile getirmişlerdir.

Bu bağlamda Mezopotamya kehanet geleneğini yansıtan belgelerden anlaşıldığı üzere onların kaderleri hakkında bilgi edinmek için en sık başvurdukları yöntem kurban hayvanlarının iç organlarını incelemek olmuştur. Modern araştırmacılar tarafından iç organ ya da sakatat falı olarak adlandırılan bu kehanet türünde hayvanların organlarının nasıl yorumlandığını gösteren başlıca kaynak ise *Bārûtu Serisi*'dir. Bununla birlikte iç organ falında en çok incelenen organ karaciğer olduğundan, 100 tableti içeren *Bārûtu Serisi*'nin önemli bir kısmında karaciğerin üzerindeki işaretlerden bahsedilmiştir. Karaciğer incelemeleri, anatomi bilgisi çerçevesinde organın fiziksel yapısının ve çeşitli sebeplerle yüzeyinde ortaya çıkan izlerin yorumlandığı, kendine has terminolojiye sahip teknik bir iştir. Bu nedenle karaciğer incelemeleri konusunda uzman olan ve "bārû" adı verilen kâhinler özenle seçilmiş ve adaylar zorlu bir eğitim sürecini tamamladıktan sonra bu unvana sahip olabilmişlerdir.

Eğitimdeki zorlu süreçte *bārû*'ların karaciğerin üzerindeki işaretleri öğrenmelerini kolaylaştırmak için organın fiziksel özelliklerinin kopyalandığı kil alıştırma modelleri de yapılmıştır. Bu alıştırma modellerin büyük bir çoğunluğu Mezopotamya dışında ve özellikle Anadolu'da Hitit Krallığının başkentinde bulunmuştur. Bu durum karaciğer falının Hitit sarayında görev yapan kâhinler tarafından güç bir şekilde öğrenildiğini gösterdiği gibi, onların bu kehanet türünü öğrenmeye büyük bir önem verdiğini de göstermektedir. Öte yandan Hitit Krallığı tarih sahnesinden çok uzun zaman önce çekilmiş olmasına rağmen, Anadolu halk kültüründe hâlen kullanılan çeşitli söz öbekleri dikkate alındığında karaciğere verilen önemin bir şekilde devam ettiğini söylemek mümkündür. Söz konusu önemin doğrudan iç organ falı geleneğinin bir yansıması olduğunu kanıtlamak zor görünse de Anadolu halk kültürünün tarihi süreç içerisindeki aşamaları dikkate alındığında bu tür bir etkileşimin varlığı ihtimal dâhilinde değerlendirilebilir. Diğer taraftan Mezopotamya iç organ falı geleneğinde sağ taraf uğurlu sol taraf uğursuz bir anlam taşımıştır. Benzer şekilde modern tıp terminolojisinde de organların sağ tarafını belirtmek için kullanılan Latince "dexter" kelimesinin ikinci anlamı "lehte (olan), olumlu ve iyidir", organların sol

tarafını belirtmek için kullanılan “*sinister*” kelimesinin ise “uğursuzluk” anlamı vardır. Bu durumu tamamıyla Etrüsk ve Roma toplumlarının Eski Mezopotamya’da ortaya çıkan kehanet terminolojisini benimseyip kendi dillerine uyarlamalarıyla açıklamak mümkündür. Aynı zamanda Mezopotamya iç organ falı geleneğinin zaman içerisinde diğer toplumlara etki ederek modern tıp literatürüne katkı yaptığını da söyleyebiliriz. Ayrıca Eskiçağ’da Yahudi ve Hellen toplumlarının, günümüzde ise Afrika, Latin Amerika ve Yeni Gine’de yaşayan bazı kabilelerin de iç organ falına başvurdukları bilinmektedir.

Tüm bunlarla birlikte çeşitli kehanet uygulamalarının etki ve yaygınlığına bakıldığında hiçbir kehanet türünün gök cisimlerine bakılarak çıkarımlar yapılan astroloji kadar benimsendiği görülmemektedir. Hakikaten kaynağını Eski Mezopotamya’dan alan astroloji geleneği hem doğu hem de batı toplumları tarafından benimsenmiş, geliştirilmiş ve modern zamanlara kadar devam ettirilmiştir. Öyle ki modern bilim ve semavi dinler astrolojiyi bir safsata olarak kabul etmesine rağmen, hâlâ birçok insan gök cisimlerinin kaderlerini etkileyebildiğini düşünerek bu tür uygulamalara başvurmaktadır.

Astroloji uygulamaları ilk defa Mezopotamya’da ortaya çıkmış olduğu hâlde erken dönemlerde iç organ falı kadar yaygınlık kazanmamıştır. Zira Sumerlilerin çeşitli amaçlarla gök cisimlerini dikkatle takip ettikleri bilinmesine rağmen onların bu gözlemlerini kehanet için kullandıklarını gösteren somut kanıtlar bulunamamıştır. Bununla birlikte astrolojik ya da göksel kehanetler MÖ 17. yüzyılın ortalarından itibaren Mezopotamya kehanet geleneği içerisinde yer almaya başlamıştır. MÖ 1. binyıla gelindiğinde ise göksel kehanetler Yeni Asur krallarının en büyük yol göstericilerinden biri hâline gelmiştir. Ayrıca bu dönemde krallar göksel kehanetler konusunda uzman “*tupšarru*” unvanına sahip birçok kâhini Ninive, Babil, Borsippa, Dilbat, Uruk gibi şehirlerde gökyüzünü gözlemlemekle görevlendirilmişlerdir. Bu itibarla baş kâhin gözlemlerini krala doğrudan bildirirken diğer şehirlerde görev yapanlar ise düzenli biçimde saraya raporlar sunmuşlardır.

Aynı zamanda kralın danışmanları olan bu kâhinler devlet adamı olarak da hizmet vermişlerdir. Yüksek konuları sayesinde siyasi ya da askeri her konuda fikir beyan etme hakkına da sahip olan bu kişiler devletin karar verme süreçlerinde de etkin rol oynamışlardır. Bu nedenle göksel kehanetlere verilen önemin Yeni Asur Dönemi’nde artmasının “*tupšarru*” unvanına sahip kâhinlerin devlet adamlığındaki

başarılarıyla ilişkili olduğunu ifade etmek gerekmektedir. Nitekim MÖ. 2. binyılın sonlarına doğru gerçekleşen Deniz Kavimleri Göçü uygarlık merkezlerini kötü etkilemiş ve birçok büyük devlet bu göçler neticesinde yıkılmıştır. Asur ise coğrafi konumundan dolayı bu göçün yıkıcı etkilerinden kurtulmuştur. Ayrıca kralların başarılı politikaları sayesinde Asur yeni gelişen siyasi gelişmeleri kendi menfaatine değerlendirebilmiş ve bölgenin en önemli gücü haline gelmiştir. Dolayısıyla Asur krallarının bu başarısının ardında onlara danışmanlık hizmeti veren *tupšarru*'ların etkileri göz ardı edilmemelidir.

Kâhinlerin etkileri konusunda bilgi veren en önemli belgeler ise Kral Asarhaddan (MÖ 680-668) ile oğlu Asurbanipal (MÖ 668-626) dönemlerine ait yazışmalardır. Zira bu iki kralın döneminde sarayın himayesinde çalışan kâhinlerin sayısı bir hayli artmış ve bu kâhinler kralları birçok konuda sürekli bilgilendirilmişlerdir. Öyle ki döneminin ünlü kâhinlerinden olan Balasi, Asur tarihinin en hareketli zamanlarının yaşandığı süreçte bir taraftan Kral Asarhaddan'a danışmanlık hizmeti verirken bir yandan da Prens Asurbanipal'in eğitimi ile ilgilenmiştir. Asurbanipal'in iktidarı zamanında kehanetlere büyük önem vermesini ve kâhinlerin çalışmalarına destek olmasını ise bu durum ile izah etmek mümkündür.

Eski Mezopotamya toplumları yeryüzü ile gökyüzü arasında önemli bir ilişki olduğuna ve onların birbirlerini etkilediklerine inandıkları için tanrılarla ilişkilendirilen gök cisimlerinin günlük ya da dönemsel hareketlerini yorumlanmasına önem verdikleri anlaşılmaktadır. Bizzat kâhinler tarafından yapılan bu önemli iş için gerekli olan önemli bilgilerin kaydedildiği çivi yazılı kaynakların da oluşturulduğu görülmektedir. Bu hususta kâhinlerin gök cisimlerini yorumlarken başvurdukları temel kaynak 70 tabletten oluşan ve içerisinde 6.500'ün üzerinde kehanet barındıran *Enuma Anu Enlil Serisi*'dir.

Bu serinin içerisinde bulunan Ay kehanetleri farklı bir öneme sahiptir. Çünkü yer küreye en yakın gök cismi olan Ay'ın çıplak gözle takibi nispeten kolaydır. Üstelik Güneş'ten gelen ışınları Dünya'ya yansıttığı için geceleri gökyüzünü aydınlatır. Ancak bazen Ay ile Güneş arasına Dünya girer ve onun Güneş ışınlarını doğrudan almasını engeller. Ay tutulması olarak adlandırılan bu doğa olayında Dünya'nın gölgesi Ay'ın üzerine düşer. Ay parlaklığını kaybederek her zamanki görünümünden farklı bir renge bürünür ve oldukça etkileyici bir görüntü ortaya çıkar. Eski Mezopotamya toplumlarının ise bu görüntü karşısında dehşete kapıldıkları görülmektedir. Bilhassa uğursuz kabul edilen günlerde gerçekleşen bir Ay tutulmasının yıkıcı felaketlere yol açacağına inanılmış ve onun kötü etkilerinden korunmak için önlem almaya çalışılmıştır. Bu

sebeple de Ay tutulmalarını önceden tahmin etmek kâhinlerin en önemli görevleri arasında yer almıştır.

Modern zamanlarda da pek çok insan özellikle deprem başta olmak üzere bazı doğal afetleri Ay tutulmasına bağlamaktadır. Aynı şekilde Ay'ın döngüsünün insanların biyolojik-ruhsal durumlarına etki ettiği, kalp krizini ya da sara nöbetlerini tetiklediğine, şiddet olaylarında artışa ve intihara sebep olduğuna dair yaygın bir inanış halk kültüründe devam ettirilmektedir. Ancak şunu ifade etmek gerekir ki modern dünyanın bilimsel araştırmaları bu olaylar üzerinde Ay'ın doğrudan bir etkisinin belirlenemediğini ısrarla savunmaktadır.

Diğer taraftan *Enuma Anu Enlil Serisi*'nde geçen yaklaşık 1.500 kehanette de Fırtına Tanrısı Adad'ın mesajlarını taşıdığına inanılan gök gürlemesi, şimşek, gökkuşağı, bulutlar, yağmur ve sis gibi atmosferde gözlemlenen olaylara yer verilmiştir. Kehanetlerde genellikle hava olaylarının gerçekleşme zamanlarına, meydana geldikleri yer ve yöne göre yorumlar yapılmış olmakla birlikte gök gürlemesinin sesi, tekrar sayısı; gökkuşağının rengi, yağmur suyunun sıcaklığı ve rengi de yorumlanmıştır. Söz konusu yorumlara bakıldığında bu doğa olaylarının kimi zaman korkutucu felaketlerin habercisi olarak algılandığı görülmektedir. Günümüzde de şimşek ve gök gürlemesi esnasında bazı insanların tedirginlik yaşadıkları göz önüne alındığında insanların bu doğa olayları karşısındaki tutumlarının içgüdüsel olduğu söylenebilir.

Mezopotamya toplumları gökyüzünü dikkatlice gözlemlerken yeryüzünde gerçekleşen olaylara karşı da kayıtsız kalmamışlardır. Zaten onlara göre yer ve gök birbirini tamamlayan özdeş parçalardır. Bu nedenle yerde ya da gökte olan her şeyin karşı tarafta da bir benzerinin olduğuna inanmışlardır. Dolayısıyla tanrılarla iletişimi sağlayan işaretlerin gökyüzünde olduğu gibi yeryüzünde de olması mümkündür. Hatta insanların etraflarında olup bitenlere dair gözlemlerinin büyük oranda kehanetlerin konusu olduğu anlaşılmaktadır. Onların yaşadığı çevreye dair yapmış oldukları gözlemlerin yorumları ise *Šumma Alu Serisi*'nde toplanmıştır.

Šumma Alu Serisi insanların yakın çevresinden başlayarak daha da genişleyen bir çemberin içerisinde hayvanların, bitkilerin, doğa olaylarının, arazi ve bahçelerin, nehirlerin, ev ya da şehir hayatında rastlanabilecek günlük hayatla ilgili hemen her türlü durumun geleceğe etki edecek işaretler olarak değerlendirildiği 120'den fazla tableten oluşan Mezopotamya kehanet literatürünün en geniş eserlerinden biri konumundadır.

Aynı zamanda *Šumma Alu Serisi*, insanların en eski dönemlerden itibaren yaşantılarına dair edindikleri tecrübeleri belli kurallar çerçevesine büründürerek, anlatımlarını gerçekleştirip sonraki nesillere ulaştırdıkları halk kültürünün en önemli kayıtlarından biridir. Hakikaten seride yer alan 10.000’ni aşkın kehanette bakıldığında Eski Mezopotamya toplumlarının yaşadıkları çevredeki birçok şeyi sistemli bir şekilde değerlendirdikleri ama benmerkezci yaklaşımlarından dolayı bazen muteber bazen de afaki yorum ve sonuçlar elde ettikleri görülmektedir.

Bununla birlikte *Šumma Alu Serisi*’nin bu denli kapsamlı olması içeriğinin diğer kehanet serileri ile iç içe girmesine sebep olmuş ve bazı kehanetlerin hangi seriye ait olduğunun belirlenmesi zorlaşmıştır. Söz konusu metinlerden biri insan ve hayvan doğumlarının yorumlandığı *Šumma İzbu Serisi*’dir. Yaklaşık 2.000 kehanetin 24 tablete kaydedildiği bir derleme olan *Šumma İzbu Serisi*’nde yeni doğan insan ve hayvan yavrularına bakılarak kralın, ülkenin ve doğumun olduğu hanenin geleceğine yönelik çıkarımlar yapılmıştır. Serinin ilk kısmında insan doğumu son kısmında da hayvan doğumu ele alınmıştır.

Arada kalan tabletlerde ise insan veya hayvan olmasına bakılmaksızın oluşum bozukluğuyla doğan yavrulara “*izbu*” denilmiştir. Araştırmacılar tarafından bu ifadenin modern tıp literatüründe bir ceninin yapısı, şekli ya da işlevinin olağan hâlden sapmasını tanımlamak için kullanılan doğum (konjenital) anomalisi teriminin karşılığı olduğu kabul edilmiştir.

Modern tıbbı göre doğum anomalileri ceninin gelişim sürecinde kalıtsal ya da çevresel etkenlerden kaynaklanmakta ve yeni doğan bebeklerin ortalama yüzde üç ila beşinde ortaya çıkabilmektedir. Anomaliler vücudun çeşitli bölgelerinde farklı tesirlerde görülebilmektedir. Bazıları fazladan bir parmak ya da meme ucu gibi zararsız oluşum bozuklukları iken bir kısmı kalp dokusu içinde gelişen hayati tehlike yaratabilen sorunlardır.

Böylesi sorunların nedenlerini inceleyen bilim dalına ise “*teratoloji*” denilmektedir. Bu terim modern zamanlarda ortaya çıkmış olmasına rağmen Hellence mucize anlamındaki “*terato*” kelimesinden türetilmiştir. Öte yandan *terato* ifadesinin Eski Batı kehanet geleneğinde uğursuz bir işaret olarak tanımlanan “canavar doğumlarla” ilişkili olduğu düşünülmektedir. Bu noktada yapışık ikizlik gibi oluşum bozukluklarının insanların psikolojilerini derinden etkileyecek kadar elim bir sorun

olduğunu ifade ederek bilhassa Romalıların böylesi nadir görülen sıra dışı olay ya da durumları anlamlandırmaya önem verdiklerini belirtmek yerinde olacaktır. Mezopotamya toplumları ise doğum anomalilerini her koşulda olumsuz durumların habercisi olarak değerlendirmemişlerdir. Fakat uğursuz görülen bir işaret tespit edildiğinde de onun kötü etkilerini uzaklaştırmak için *namburbi* ritüelini düzenlemişlerdir.

Aslında Eski Mezopotamya kehanet geleneği böylesi sıra dışı durumlarla sınırlı kalmamıştır. Aksine devamlılık gösteren ve günlük hayatın parçası olan şeylerle daha çok ilgilenmiştir. Bu nedenle doğum anomalilerinin yorumlandığı kehanetlerin genel anlayıştan farklılık arz ettiği söylenebilir. Ancak *Šumma Īzbu Serisi*'nde yer alan kehanetlerin tamamına bakıldığında oluşum bozukluklarının yanında saç rengi ve biçimi, cilt sorunları, doğum lekeleri, ikiz doğumlar ve cinsiyet gibi hususların da yorumlandıkları görülmektedir. Ayrıca bir grup kehanette geçen "... ayda ve "... ayın ... gününde (doğan)" ifadelerinden doğumun gerçekleştiği zamanın da bir anlam taşımış olduğu anlaşılmaktadır.

Mezopotamya kehanet literatürünün geneline bakıldığında ise zaman kavramının işaretleri yorumlarken en çok kullanılan ölçütlerden biri olduğu görülmektedir. Zira farklı kehanet serilerinde işaretler birçok defa zaman ölçüt alınarak çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Yine gün ya da aylara belirli konularda uğurlu ya da uğursuz bir anlam atfedilerek hazırlanan takvimler sayesinde de zamanın takibi başlı başına bir kehanet türü olmuştur. Halkın, soyluların ve kralın günlük işlerini ve ibadetlerini düzenleyen bu takvimlerin bilinen en eski örnekleri MÖ 2. binyılın ilk çeyreğinde hazırlanmıştır. Yalnızca *tašritu* (eylül/ekim) ayının belirli günlerinde uyulması gereken talimatları içeren bu takvimler Sumerce ve Akadca olarak çift dilli kaleme alınmıştır. MÖ 15. yüzyıla gelindiğinde ise Mezopotamya'nın 12 aylık standart takviminin tüm günlerini kapsayan Akadca metinler de hazırlanmıştır.

Bu bağlamda çok daha sonraki zamanlarda yaşamış olan toplumlar tarafından da gün ve ay gibi zaman kavramlarının bireyin veya toplumun gelecekteki yaşantısını tasavvur etmede dikkate alındığı ve bu hususta belirli bir bilgi ve tecrübeye sahip olan kişilerin tıpkı Mezopotamya kâhinleri gibi gözlem ve yorumlarına itibar edildiği görülmektedir. Bu hususta en önem verilen şahsiyetler ise Selçuklulardaki sayı sayanlar, Osmanlılardaki münecimler ve modern toplumlardaki falcılar olmuştur. Bu kişilerin dini bir motif altında bireyin doğumuyla ilgili olan gün, ay ve yıl ile cinsiyet meselesini

dikkate alarak onun gelecek yaşantısının nasıl cereyan edeceği konusundaki yorumları, tercih ve kararlarını yönlendiren talimatları aslında Mezopotamyalı kâhinlerin başvurdukları kehanet takvimlerinde yer alan bilgilerden çok da farklı değildir.

Bununla birlikte bazı zamanların bir anlam veya önem taşıdığına inanılan bu düşünce biçiminin yalnızca kehanetlerin parçası olduğu söylenemez. Nitekim günümüzde insanlar dini inanışları gereği bazı gün ya da günleri kutsal kabul etmektedir. Keza oruç gibi ibadetler nedeniyle de insanlar belirli zamanlarda yeme, içmelerini kısıtlamakta ve diğer zamanlarda yapılmasında sakınca görülmeyen eylemlerini gerçekleştirmekten imtina etmektedirler.

Eski Mezopotamya toplumları da benzer sebeplerle takvimlerde belirtilen çeşitli günlerde yasaklı davranışları yapmaktan kaçınmışlardır. Yasakları ihmal etmeleri hâlinde ise kehanet takvimlerinde çeşitli hastalıklara yakalanacaklarından bahsedilmiştir. Bu durum uğurlu uğursuz zamanlarla ilişkili olduğu kadar günah kavramıyla da ilişkilidir. Zira Eski Mezopotamya toplumları hastalıkların tanrılara karşı işlenen suçlar nedeniyle ortaya çıktığına inanmışlardır. Hâliyle hastalıklar tanrıların memnuniyetsizliklerini gösteren işaretler olarak kehanetlerin bir parçası olmuşlardır.

Bu işaretler yani çeşitli sağlık sorunlarının belirtileri MÖ 11. yüzyılda Borsippa'da yaşamış Esagil-kîn-apli adlı bilgin tarafından bir araya getirilmiştir. Mezopotamya tıbbında önemli bir yeri olan *ašipu* denilen kötülük kovuculara yol göstermek için hazırlanan bu derlemeye Sumerce *SA.GĪG*, Akadca *Sakikkû* denilmiştir. 40 tabletten oluşan *Sakikkû/SA.GĪG Serisi*'nde hastalıkların belirtileri o kadar detaylı bir şekilde betimlenmiştir ki metin bir kehanet derlemesi olmanın yanında tıp tarihi açısından da önemli bir kaynak olmuştur.

Ancak *Sakikkû/SA.GĪG Serisi* hastalıkların kaynağının bulunmasını sağlayan bir metin niteliğindedir ve tedavi sürecine yönelik çok az bilgi sunmaktadır. Eski Mezopotamya'da hastalıkların tanrıların öfkelenmeleri nedeniyle ortaya çıktığına dair inanış dikkate alındığında ise *Sakikkû/SA.GĪG Serisi*'nin özünün tıptan oldukça farklı olduğu göze çarpmaktadır. Yine de bu durum onun bir kehanet metni mi yoksa bir tıp metni mi olduğu tartışmalarını ortadan kaldırmamıştır.

Esagil-kîn-apli tıbbi kehanetlerin yer aldığı *Sakikkû/SA.GĪG Serisi*'nin yanında insanların görünüm ve hareketlerinin yorumlandığı "*Šumma Alamdimmû*" adlı kehanet serisini de düzenlemiştir. 27 tabletten oluşan bu serideki kehanetlerin büyük bir

çoğunluğu erkeklerle ilgilidir. Zira yalnızca iki tablette kadınların görünüşleri yorumlanmıştır. Davranışların yorumlandığı kehanetlerde ise kadınlardan hiç bahsedilmemiştir. Buna karşılık kadınların görünüşlerine bakılarak onların karakteri ve el becerileri hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur. Erkeklerle ilgili kehanetlerin de çoğunluğunda onların görünüşleri yorumlanmıştır. Davranışların yorumlandığı kehanetlerin büyük bir kısmı eksik olmasına rağmen bu kehanetlerin *Šumma Alu Serisi*'nin 80-120. tabletleri arasında geçen söz ve davranışların, insan ilişkilerinin, dürtülerin, cinsel hayatın ve uyku şekillerinin yorumlandıkları kehanetlerle benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır.

Öte yandan insanların hâl ve tutumlarına bakılarak çıkarımlar yapılması tarihi süreç içerisinde Mezopotamya'nın dışında hem doğu hem de batı toplumları arasında epeyce yaygınlaşmıştır. Hatta bu hususta yüz okuma ve el falı gibi çeşitli teknikler geliştirilmiş ve özellikle insanların fiziksel görünüşü ile kişilikleri arasındaki ilişkiyi anlatan çeşitli eserler hazırlanmıştır. Bunlardan biri 18. yüzyılda Erzurumlu İbrahim Hakkı tarafından kaleme alınan "*Marifetnâme*" adlı eserdir. Söz konusu eserde kadın ve erkeklerin fiziksel özelliklerine bakılarak onların karakter ve ahlakları hakkında *Alamdimmû* serisindekiler ile benzerlik gösterdiği söylenebilecek çıkarımlar yapılmıştır.

Eski Mezopotamya'da insanların vücutlarının yanında zihinlerinin de kader hakkında bilgi edinilebilecek birtakım işaretler sunduğuna inanılmış ve uyku esnasında insanların zihninde canlanan imgeler yani rüyalarda görülenler yorumlanmıştır. Onların rüyalarda görülen işaretleri nasıl yorumladıklarına dair bilgi veren başlıca kaynak ise Ninive'deki Asurbanipal Kütüphanesi Arşivi arasında yer alan 11 tabletten oluşan *Ziqīqu/Zaqīqu Serisi*'dir. "*Rüya Kitabı*" olarak da adlandırılan bu kılavuzda rüyalarda görülen günlük hayata dair eylemler, meşgul olunan işler, ziyaret edilen yerler, gök cisimleri ve tanrılar birer kehanet işareti olarak ele alınmıştır.

Ziqīqu/Zaqīqu Serisi'nde rüyalarda görülen işaretlerle birlikte tanrılara yakarışlardan ya da rüyalarda görülen uğursuz işaretlere karşı düzenlenen ritüellerden de bahsedilmiştir. Ne yazık ki tabletlerdeki kırıklardan dolayı metinlerin büyük bir kısmı anlaşılabilir hâldedir. Eldeki veriler dikkate alındığında ise Eski Mezopotamya kehanet geleneği içerisinde rüya yorumlarına dair bahsedilecek en dikkat çekici konulardan biri günümüzde de geçerliliğini koruyan "rüyalar tersine çıkar" anlayışının hiç değişmeden binlerce yıl aktarımında kalmış olmasıdır.

Mezopotamya kehanet geleneğinin özünü yansıtan metinler bir bütün hâlinde değerlendirildiğinde her bir kehanet serisinde işaretlerin belirli ilkelere bağlı kalınarak bir araya getirildiği ve farklı kaideler esas alınarak yorumlandığı görülmektedir. Zira kehanetlerin konusu olan şeyler bazen farklı bazen ortak olan ve genellikle gözlemlenebilir varlık ve olaylardan seçilmiştir. Bununla birlikte her metin kendi tematik yapısına uygun şekilde gelişmiştir. Bu durum coğrafi çevrenin, gezegenlerin hareketlerinin, hastalıkların belirtilerinin, insan ve hayvan davranışlarının birçok açıdan tanımlandığı doğal ve beşerî bilimler açısından önemli bilgilerin kayıt altına alınmasını sağlamıştır. Dolayısıyla kehanetlerin kültür tarihinin konusu olduğu kadar bilim tarihinin de bir parçası olduğunu söylemek zor değildir.

Aynı unsurların farklı metinlerde çeşitli şekillerde yorumlanması bu işin tecrübeyle birleşmiş uzmanlık isteyen disiplinler hâlinde yapılmış olduğunu gösterirken kehanetlerin bilim gibi işlemiş oldukları düşüncesine de zemin hazırlamıştır. Nitekim hemen hemen her kehanet serisinde hayvanlardan bahsedilmiştir. Ancak değerlendirmeler metinlerin tematik yapılarına göre farklı noktalara odaklanarak yapılmıştır. Şöyle ki *Bārûtu Serisi*'nde kurban edilen hayvanların iç organlarının anatomik yapısına, *Šumma Alu Serisi*'nde hayvanların görünüm ve hareketlerine bakılmıştır. Bazen de hayvanlar analogik bağlar vasıtasıyla metinlere dâhil edilmiştir. Zira *Enuma Anu Enlil Serisi*'nde gök gürlemesi hayvanların sesleri ile ilişkilendirilerek yorumlanırken, *Alamdimmû Serisi*'nde insanların görünümleri çeşitli hayvanlara benzetilerek yorumlanmıştır. Doğum kehanetlerinin yer aldığı *Šumma İzbu Serisi*'nde ise yenidoğanlar ile hayvanlar arasında fiziksel benzeşimler kurulmuştur.

Bu, kehanet metinlerinde bahsedilen bir şeyin değişik açılardan ele alındığını göstermekle birlikte onun daima aynı durumların habercisi olmadığının da göstergesi olmuştur. Nitekim *Šumma İzbu Serisi*'nde köpekler hastalık ve kargaşanın sembolü iken *Šumma Alu Serisi*'nde köpeklerin insanların üzerlerine idrarlarını yapmalarının uğur getirdiğinden bahseden bir kehanet yer almıştır. Keza başka kehanetlerde de hayvanların idrarlarını insanların üzerine yapmalarının koruyucu bir etkisinin olduğu ifade edilmiştir. Söz konusu kehanetler aslında onların işaretleri menfaatlerine göre yorumlama eğiliminde olduklarının bir kanıtıdır. Çünkü idrarın arındırıcı bir etkisi olduğuna ve insanları sıkıntılardan/hastalıklardan koruduğuna inanılmıştır. Ancak bu kehanetlere bakılarak idrarın her zaman uğurlu bir işaret olarak görüldüğü söylenemez. Zira birisinin üzerine idrarını yapan köpeğin siyah renkli olması ya da hayvanların

idrarlarını insanların kişisel eşyalarının üzerlerine yapmalarının uğursuzluk getirdiği başka kehanetlerde dile getirilmiştir.

Bu durum kehanetlerin sonuç cümlelerinde yer alan çıkarımların Mezopotamya toplumlarının menfaatlerine ya da değer yargılarına göre yapıldığını ve işaretlerin nasıl yorumlandığını anlamak için onların varlıklara/olaylara karşı tutumlarının bilinmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Bu da ancak kehanet metnlerinin detaylı bir şekilde incelenmesi sayesinde mümkün olabilmektedir. Nitekim metinlerde bir şeyin iyi ya da kötü anlam taşıdığı ya da neyle alakalı olduğu bir şekilde ima edilmiştir.

Sonuç cümlelerinde yer alan bu ifadelerin evrensel geçerliliği olmayan toplumsal davranışlara, coğrafi faktörlere, zamana ve duruma göre şekillenen çıkarımlar olduğu göz önüne alındığında ise kehanetlerin nasıl bu kadar itibar gördüğü ve uzun süre önemini yitirmediği de merak konusudur. Bunu farklı kehanet türlerinin önemi zamanla değişmesine rağmen kehanet olgusunun asla sorgulanmamış olmasına bağlamak gerekir. Nitekim bu iddiayı kâhinlerin krallar ile düzenli olarak yaptıkları yazışmalar ve kehanetler sayesinde belirlenen uğursuzlukları defetmek için düzenlenen *namburbi* ritüeline ait birçok metnin varlığına dayanarak temellendirmek mümkündür.

Başka bir açıdan bakıldığında ise Eski Mezopotamya toplumlarının kehanetlere olan güveninin onların dini inançlarından kaynaklandığı görülmektedir. Çünkü onlara göre kehanet beşerî bir olgu değildir. Aksine, *Sakikkû/SA.GIG* ve *Alamdimmû* serilerini derleyen Esagil-kîn-apli'nin ifade ettiği üzere bu metinler tanrılar katında hazırlanmıştır. Yani kâhinler burada yalnızca aracı rolündedirler. Doğal olarak da bir kehanet işaretinin doğru ya da yanlış yorumlanması kâhinin yetkinliğiyle ilişkilendirilmiştir. Ayrıca günümüze ulaşan on binlerce kehanetten anlaşılacağı üzere kâhinlerin çevrelerinde uğurlu ya da uğursuz olarak değerlendirebileceği birçok işaret vardır. Bu durum kâhinlerin isabetli yorumlar yapabilmeleri için birçok olasılık sunmaktadır. Dolayısıyla bir kehanetin doğru ya da yanlış çıkması yorumu yapan kâhinin ne kadar çok işareti bildiğine, sezgilerine ve şansına bağlı olduğu açıktır. O hâlde yorumları çoğunlukla tutan kâhinlerin ünlerinin artması, bunu başaramayanların ise gözden düşmesi beklenen bir sonuç olmalıdır.

Bu bağlamda kâhinlerin Yeni Asur kralları ile yazışmalarına bakıldığında bazı kâhinlerin başarısızlıklarından dolayı önemini yitirdikleri, buna paralel olarak kralın desteğini kaybettikleri, bu yüzden de yaşam şartlarının bir hayli zorlaştığı

görülmektedir. Öte yandan belgelerle kanıtlamak zor olsa da kâhinlerin halkın nazarındaki konumunun da aynı paralelde şekillendiğini söylemek mümkündür. Günümüzde de kehanet uygulamalarının hiçbir geçerliliğinin olmadığı modern bilimler tarafından ispatlanmasına rağmen birçok insanın hâlen bu yöntemlere başvurduğu bilinmektedir. Hatta insanların bu uygulamalar karşısında olumlu, olumsuz ve etkisiz bir şekilde tecrübe edinmiş olmaları sebebiyle uygulamayı yapan kişilere övgüler dizmeleri ya da itibarsızlaştırmaları da devam etmektedir.

KAYNAKLAR

- Abusch, T. (2002). "Sacrifice in Mesopotamia", *Sacrifice in Religious Experience*, Brill, Leiden/Boston/Köln, s. 39-48.
- Adalı, S. F., Görgü, A. T. (2017). *Babil Hemeroloji Serisi-Uğurlu Uğursuz Günler Takvimi-*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Adamson, P. B. (1990). "Some Anatomical and Pathological Terms in Akkadian", *Revue d'Assyriologie et d'archéologie Orientale*, Vol. 84, No. 1, s. 27-32.
- Akçiçek, E. (1991). "Karaciğer Falı", *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, S. 1, İzmir, s. 47-49.
- Akkuş Mutlu, S. (2014). "Eski Mezopotamya'da Tanrılara Sunulan Kurbanlar", *Tarih Okulu Dergisi*, S. 17, s. 1-17.
- Akkuş Mutlu, S. (2016). "Eski Mezopotamya'da Nevruz Kutlamaları", *Archivum Anatolicum*, C. 10, S. 1, Ankara, s. 1-14.
- Aksoy, F. (2001). "Konjenital Anomaliler: Tanımlama, Sınıflama, Terminoloji ve Anomalili Fetusun İncelenmesi", *Türk Patoloji Dergisi*, S. 17/1-2, s. 57-62.
- Akyüz, F. (2018). *Asur Ordusu (Yeni Asur Dönemi MÖ 911-612)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Albayrak, İ. (2016). "Sembollerden Çivi Yazısına Geçiş ve Yazının Anadolu'ya Gelişi", *Archivum Anatolicum*, C. 10, S. 2, Ankara, s. 15-26.
- Annus, A. (2010). "On the Beginnings and Continuities of Omen Sciences in the Ancient World", *Divination and Interpretation of Signs in the Ancient World*, ed. Amar Annus, The Oriental Institute of the University of Chicago Oriental Institute Seminars No: 6, Chicago, s. 1-18.
- Arslantaş, Y. (2011). "Mezopotamya'nın Faunası ve Florası", *Uluslararası Dördüncü Orta Doğu Semineri*, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırma Merkezi Yayını, Elâzığ, s. 405-430.
- Atalay, İ. (2001). *Genel Fizikî Coğrafya*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Augé, M. (2010). *Paganizmin Dehası*, (çev. Erkan Ataçay), Dost Kitabevi, Ankara.
- Avalos, H. (2007). "Epilepsy in Mesopotamia Reconsidered", *Disease in Babylonia*, Cuneiform Monographs, Vol. 36, Brill, Leiden/Boston, s. 131-136.
- Ay, Ş. (2013). "Mis pi - Pīt pi Ritüelleri ve Eski Mezopotamya'da İnsan Tanrı İlişkileri" *Tarih Okulu Dergisi*, S. 15, s. 1-21.
- Ay, Ş., Şahin, K. (2014). "Eski Yakındoğu'da Yemek Simgeselliği Üzerine Bir Değerlendirme", *Tarihin Peşinde-Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 12, s. 331-358.
- Ay Arçın, Ş. (2019). "Eski Mezopotamya Yazılı Kaynaklarında Muşen/İşşuru "Kuş" ve Sembolizmi Üzerine Bir Değerlendirme", *Tarih Okulu Dergisi*, S. 39, s. 483-527.
- Ayaz, S. (2019). "Mezopotamya'da Arınma Ritüelleri Üzerine Bir İnceleme", *Mezopotamya'nın Eski Çağlarında İnanç Olgusu ve Yönetim Anlayışı*, ed. L. Gürkan Gökçek, Ercüment Yıldırım, Okay Pekşen, Değişim Yayınları, İstanbul, s. 337-347.

- Baigent, M. (2009). *Babil Kehanetleri*, (çev. Ayşe Müge Esenerli), Yakamoz Yayınları, İstanbul.
- Baskıcı, M. M. (1998). “Evcilleştirme Tarihine Kısa Bir Bakış” *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Dergisi*, C. 53, S. 1, Ankara, s. 73-94.
- Baysal, A. S. (2018). “Mezopotamya Astrolojisinin Doğuşu, Gelişimi ve Kaynakları”, *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 65, s. 461-475.
- Berberian, M. (2014). *Earthquakes and Coseismic Surface Faulting on the Iranian Plateau. A Historical, Social and Physical Approach, Series: Developments in Earth Surface Processes Vol. 17*, Elsevier, Amsterdam.
- Berlejung, A. (2016). “Written on the Body: Body and Illness in the Physiognomic Tradition of the Ancient Near East and the Old Testament”, *Religion and Illness*, ed. Annette Weissenrieder, Gregor Etzelmüller, Cascade Books, Eugene, Oregon, s. 137-172.
- Bertman, S. (2003). *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia*, Facts on File, New York.
- Biggs, R. D. (1974). “A Babylonian Extispicy Text Concerning Holes”, *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 33, No. 3, Chicago, s. 351-356.
- Black, J., Green, A. (2017). *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü Tanrılar İfritler Semboller*, (Yayına Hazırlayan: Necdet Hasgül), Köprü Kitap, İstanbul.
- Bloch, Y. (2012). “Middle Assyrian Lunar Calendar and Chronology”, *Living the Lunar Calendar*, Oxbow Books, Oxford, s. 19-61.
- Bodenheimer, F. S. (1960). *Animal and Man in Bible Lands*, Brill Publisher, Leiden.
- Bordreuil, P., et al. (2015). *Tarihin Başlangıçları Eski Yakındoğu Kültür ve Uygarlıkları*, (çev. Levent Başaran), Alfa Basım Yayım ve Dağıtım, İstanbul.
- Borrer, D. J., et al. (1992). *An Introduction to the Study of Insects*, Saunders College Publishing, Orlando.
- Bottéro, J. (2005a). “Astroloji Mezopotamya’da Doğdu”, *Eski Yakındoğu Sümer’den Kutsal Kitap’a*, (çev. Adnan Kâhiloğulları, Pınar Güzelyürek, Lale Arslan Özcan), Dost Kitabevi, Ankara, s. 186-199.
- Bottéro, J. (2005b). “Babil’de Aşk”, *Eski Yakındoğu Sümer’den Kutsal Kitap’a*, (çev. Adnan Kâhiloğulları, Pınar Güzelyürek, Lale Arslan Özcan), Dost Kitabevi, Ankara, s. 106-126.
- Bottéro, J. (2005c). “Babil’de Sihir ve Tıp”, *Eski Yakındoğu Sümer’den Kutsal Kitap’a*, (çev. Adnan Kâhiloğulları, Pınar Güzelyürek, Lale Arslan Özcan), Dost Kitabevi, Ankara, s. 168-185.
- Bottéro, J. (2005d). “Babilli Kadınların Hakları”, *Eski Yakındoğu Sümer’den Kutsal Kitap’a*, (çev. Adnan Kâhiloğulları, Pınar Güzelyürek, Lale Arslan Özcan), Dost Kitabevi, Ankara, s. 127-138.
- Bottéro, J. (2005e). “Dünyanın En Eski Şöleni”, *Eski Yakındoğu Sümer’den Kutsal Kitap’a*, (çev. Adnan Kâhiloğulları, Pınar Güzelyürek, Lale Arslan Özcan), Dost Kitabevi, Ankara, s. 85-99.
- Bottéro, J. (2012a). *Kültürümüzün Şafağı Babil*, (çev. Ali Berktaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012.

- Bottéro, J. (2012b). *Mezopotamya Yazı, Akıl ve Tanrılar*, (çev. Mehmet Emin Özcan, Ayten Er), Dost Kitabevi, Ankara.
- Böck, B. (2010). “Physiognomy in Ancient Mesopotamia and Beyond: From Practice to Handbook”, *Divination and Interpretation of Signs in the Ancient World*, ed. Amar Annus, The Oriental Institute of the University of Chicago Oriental Institute Seminars No: 6, Chicago, s. 199-224.
- Böck, B. (2014). *The Healing Goddess Gula Towards an Understanding of Ancient Babylonian Medicine*, Brill, Leiden/Boston.
- Böck, B. (2016). “On the Ancient Mesopotamian Concept of “Taboo”: *Transgression and Delimitation*”, *Borders: Terminologies, Ideologies, and Performances*, ed. Annette Weissenrieder, Mohr Siebeck, Tübingen, s. 305-321.
- Brown, D. (2000). *Mesopotamian Planetary Astronomy-Astrology*, Styx Publications, Groningen.
- Brown, D. (2006). “Astral Divination in the Context of Mesopotamian Divination, Medicine, Religion, Magic, Society, and Scholarship”, *East Asian Science, Technology and Medicine*, No. 25, s. 69-126.
- Bryce, T. (2003). *Hitit Dünyasında Yaşam ve Toplum*, (çev: Müfit Günay), Dost Kitabevi, Ankara.
- Burkert, W. (2012). *Yunan Kültüründe Yakınoğu Etkileri*, (çev. Mehmet Fatih Yavuz) İthaki Yayınları, İstanbul.
- Campbell, J. (2003). *Batı Mitolojisi Tanrının Maskeleri*, (çev. Kudret Emiroğlu), İmge Kitapevi, İstanbul.
- Campion, N. (2000). “Babylonian Astrology: Its Origin and Legacy in Europe”, *Science Across Cultures the History of Non-Western Sciences Volume I Astronomy Across Cultures*, University of Pennsylvania, Philadelphia, s. 509-554.
- Caplice, R. (1965). “Namburbi Texts in the British Museum. I”, *Orientalia, Nova Series*, Vol. 34/2, s. 105-131.
- Cavigneaux, A., Al-Rawi, F. (1993). “New Sumerian Literary Text from Tell Haddad (Ancient Meturan): A First Survey”, *Iraq*, Vol. 55, s. 91-105.
- Civil, M. (1974). “Medical Commentaries from Nippur”, *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 33, No. 3, Chicago, s. 329-338.
- Cohen, M. E. (1993). *The Cultic Calendars of the Ancient Near East*, CDL Press, Maryland.
- Cohen, Y. (2007). “Akkadian Omens from Hattuša and Emar: The Šumma Immeru and Šumma Ālu Omens”, *Zeitschrift für Assyriologie*, Vol. 97, s. 233–251.
- Cohen, Y. (2016). “Sheep Anatomical Terminology in the Šumma Immeru Omen Series and Additional Texts”, *Divination as Science: A Workshop Conducted during the 60th Rencontre Assyriologique Internationale, Warsaw 2014*, ed. J. Fincke, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana, s. 79-92.
- Cohen, Y. (2017). “Parallel Hurrian and Hittite Šumma Izbu Omens from Hattuša and Corresponding Akkadian Omens”, *Altorientalische Forschungen*, Vol. 44/1, s. 9-18.
- Crawford, H. (2010). *Sümer ve Sümerler*, (çev. Nihal Uzan), Arkadaş Yayınevi, Ankara.

- Çağırğan, G. (1986). “Babil Takviminde Ululu Ayının Anlamı ve Bu Ayda Yapılan Törenler”, IX. Türk Tarih Kongresi, C. 1, Ankara, s. 171-181.
- Çakır, A. (2015). “Sindirim Sistemi”, *Temel Veteriner Anatomi*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir s. 54-69.
- Çakmakçı, C., Karaca, S. (2017) “Koyunlarda Mizacın Bazı Verim Özellikleri ile İlişkisi ve Seleksiyonda Kullanım Olanakları” *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Tarım Bilimleri Dergisi*, C. 27, S. 3, Van, s. 460-472.
- Çeçen, S., Gökçek, L. G., Akyüz, F. (2020). "Marqasi'den Namburbi Ritüeline Ait Bir Tablet: Nisan Ayında Görülen Yılanın Uğursuzluğu", *Archivum Anatolicum*, C. 14, S. 2, s. 157-175.
- Çetin, Ö. (2010). “Jung Psikolojisinde Rüya”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 19, S. 2, s. 249-269.
- Çığ, M. İ. (2019). “Sumer İlahileri”, *Mezopotamya'nın Eski Çağlarında İnanç Olgusu ve Yönetim Anlayışı*, ed. L. Gürkan Gökçek, Ercüment Yıldırım, Okay Pekşen, Değişim Yayınları, İstanbul, s. 9-17.
- Delnero, P. (2016). “Divination and Religion as a Cultural System”, *Divination as Science: A Workshop Conducted during the 60th Rencontre Assyriologique Internationale, Warsaw 2014*, ed. J. Fincke, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana, s. 146-165.
- Demirci, K. (2013). *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş Tanrılar, Ritüel, Tapınak, Ayışığı* kitapları, İstanbul.
- Demirci, K., Falay, B. (2016). “Ana Hatlarıyla Hitit Dini”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, C. 20/1, s. 35-60.
- Demirsoy, A. (1995). *Yaşamın Temel Kuralları, Omurgalılar/Amniyota (Sürüngenler, Kuşlar ve Memeliler)*, C. 3/2, Meteksan A.Ş., Ankara.
- Dicke, J. M. (1989). “Teratology: Principles and Practice”, *Medical Clinics of North America*, Vol. 73/3, s. 567-582.
- Dilek, Y. (2019). *Eski Mezopotamya Dini Ritüeller ve Kullanılan Objeler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Dilek, Y., Bahar H. (2019). “Eski Mezopotamya Dininde ve Ritüellerinde Nesnelerin Kutsallığı ve Önemi”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 6, S. 3, s. 1340-1372.
- Donbaz, V. (1999). “Mezopotamya ve Anadolu'da Eski Tıp”, *III. Türk Tıp Tarihi Kongresi 20-23 Eylül 1993*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, s. 319-336.
- Drake, R. L., et al. (2010). *Dorland's Gray's Anatomi Cep Atlası*, (çev. Sezgin İlgi), Güneş Tıp Kitapevi, Ankara.
- Durmuş, İ. (2019). “Sumerlilerde İnanç” *Mezopotamya'nın Eski Çağlarında İnanç Olgusu ve Yönetim Anlayışı*, ed. L. Gürkan Gökçek, Ercüment Yıldırım, Okay Pekşen, Değişim Yayınları, İstanbul, s. 9-40.
- Duymuş Florioti, H. H. (2012). “Yeni Asur Metinlerinde Geçen Ay İsimleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 27, S. 2, İzmir, s. 359-379.
- Duymuş Florioti, H. H. (2013). “Eski Mezopotamya'da Kehanet Olgusuna Genel Bir Bakış”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. 15, s. 23-42.

- Duymuş Florioti, H. H. (2014a). “Arkeolojik ve Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya’da Akrep Sembolü”, *Tarih Okulu Dergisi*, S. 19, s. 347-370.
- Duymuş Florioti, H. H. (2014b). “Eski Kültürlerde Köpeğin Algılanışı: Eski Mezopotamya Örneği”, *Ankara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 33, S. 55, Ankara, s. 45-70.
- Duymuş Florioti, H. H., Demirci, G. (2013). “Çivi Yazılı Kanun Metinlerinde İlginç Bir Suç Tespit ve Cezalandırma Yöntemi: Suya Atılma”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 32, S. 54, Ankara s. 25-40.
- Duymuş Florioti, H. H., Eser E. (2013). “Kutsal Kitaplar ve Mitolojik Kaynaklar Işığında Eski Yakındoğu’da Rüya Olgusu ve Algısı Üzerine”, *Turkish Studies*, Vol. 8/2, s. 73-87.
- Dyce, K. M, et al. (2010). *Textbook of Veterinary Anatomy*, Saunders Elsevier, St. Louis/Missouri.
- Edzard, D. O. (1997). *Gudea and His Dynasty, The Royal Inscripton of Mesopotamia Early Periods* Vol. 31, University of Toronto Press, Toronto.
- Eliade, M. (2002). *Babil Simyası ve Kozmolojisi*, (çev. Mehmet Emin Özcan), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi Cilt I Taş Devrinden Eleusis Mysteria’larına*, (çev. Ali Berktaş), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.
- Ellison, R. (1984). “Methods of Food Preparation in Mesopotamia (c. 3000-600)”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient*, Vol. 27, No. 1, s. 89-98.
- Ergin, G. (2017). “Yıldızlardaki Hâkikat: Antikçağda Astroloji ve İktidar Kullanımı”, *Cedrus*, C. 5, s. 155-183.
- Erginöz, G. Ş. (2008). “Hititlerin Astronomi Bilgisine ve Hitit Takvimine Bir Bakış” *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, C. 9, S. 1-2, İstanbul, s. 199-213.
- Ersoy, F., vd. (1999). “Konjenital Malformasyonlara Bir Bakış”, *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi*, C. 3, S. 1-2, s. 40-46.
- Eser, E., Kılıç, Y. (2017). “Mezopotamya’nın İlk Kent Binaları (Tapınaklar) ve İşlevleri”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 4, S. 13, s. 412-438.
- Fales, F. M. (2010). “Mesopotamia”, *Handbook of Clinical Neurology*, Vol. 95, Elsevier, Edinburg, s. 15-27.
- Fales, F. M., Rigo, M. (2014). “Everyday Life and Food Practices in Assyrian Military” *Encampments, History of the Ancient Near East / Monographs – XIV Paleonutrition and Food Practices in the Ancient Near East Towards a Multidisciplinary Approach*, ed. Lucio Milano, S.A.R.G.O.N. Editrice e Libreria, Padova, s. 413-437.
- Feneis, H. (1993). *Uluslararası Adlandırmaya Göre Resimli Anatomi Sözlüğü*, (çev. Süreyya Ülker), İnkılâp Kitabevi, İstanbul.
- Fincke, C. J. (2014). “Additions to Already Edited Enūma Anu Enlil (EAE) Tablets, Part II: The Tablets Concerning the Appearance of the Sun Published in Pihans 73, Part I” *KASKAL*, Vol. 11, s. 103-139.

- Fincke, C. J. (2018). "Of tirku, Moles and Other Spots on the Skin according to the Physiognomic Omens", *Mesopotamian Medicine and Magic Studies in Honor of Markham J. Geller*, ed. Strahil V. Panayotov, Ludek Vacin, Brill, Leiden/Boston, s. 203-231.
- Finkel, I. L. (1988). "Adad-apla-iddina, Esagil-kin-apli, and the Series SA.GIG", *A Scientific Humanist: Studies In Memory of Abraham Sachs (Occasional Noah Kramer Fund, 9)*, ed. Erle Leichty, Maria deJ. Ellis, Pamela Gerardi, Philadelphia University Museum, Philadelphia, s. 143-159.
- Finkel, I. L. (2000). "Babil'in Asma Bahçeleri", *Antik Dünyanın Yedi Harikası*, (çev. Betül Avunç), Homer Kitabevi, İstanbul, s. 38-57.
- Foster, B. R. (2002). "Animals in Mesopotamian Literature", *A History of the Animal World in the Ancient Near East*, Brill, Leiden/Boston/Köln, s. 271-288.
- Foster, B. R. (2005). *Before the Muses: An Anthology of Akkadian Literature*, Bethesda, Maryland, CDL Press.
- Foxvog, D. A. (1989). "A Manual of Sacrificial Procedure", *DUMU E2-DUB-BA-A. Studies in Honor of Åke W. Sjöberg*, Occasional Publications of the Samuel Noah Kramer Fund 11, ed. Hermann Behrens, Darlene Loding and Martha T. Roth, University of Pennsylvania Museum Publication, Philadelphia. s. 167-176.
- Frahm, E. (2010). "Reading the Tablet, the Exta, and the Body: The Hermeneutics of Cuneiform Signs in Babylonian and Assyrian Text Commentaries and Divinatory Texts", *Divination and Interpretation of Signs in the Ancient World*, ed. Amar Annus, The Oriental Institute of the University of Chicago Oriental Institute Seminars No: 6, Chicago, s. 93-141.
- Freedman, S. M. (1998). *If a City is Set on a Height, The Akkadian Omen Series Šumma Alu ina Mēlê Šakin, Vol. 1 : Tablets 1-21*, Occasional Publications of the Samuel Noah Kramer Fund 17, The University of Pennsylvania, Philadelphia.
- Freedman, S. M. (2006a). "BM 129092: A Commentary on Snake Omens", *If a Man Builds a Joyful House: Assyriological Studies in Honor of Erle Verdun Leichty*, Cuneiform Monographs, Vol. 31, Leiden/Boston, s. 149-166.
- Freedman, S. M. (2006b). *If a City is Set on a Height, The Akkadian Omen Series Šumma Alu ina Mēlê Šakin, Vol. 2: Tablets 22-40*, Occasional Publications of the Samuel Noah Kramer Fund 19, The University of Pennsylvania, Philadelphia.
- Freedman, S. M. (2017). *If a City is Set on a Height, The Akkadian Omen Series Šumma Alu ina Mēlê Šakin, Vol. 3: Tablets 41-63*, Occasional Publications of the Samuel Noah Kramer Fund 20, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana.
- Friedell, E. (2006). *Mısır ve Antik Yakındoğu'nun Kültür Tarihi*, (çev. Ersel Kayaoğlu) Dost Kitabevi, Ankara.
- Gadd, C. J. (1926). *Cuneiform Texts from Babylonian Tablets in the British Museums, Part XXXIV*, Trustees of the British Museum, London.
- Gates, C. (2011). *The Archaeology of Urban Life in the Ancient Near East and Egypt, Greece and Rome*, Routledge, Londra/New York.

- Geers, F. W. (1926). "A Babylonian Omen Text" *The American Journal of Semitic Languages and Literatures*, Vol. 43, No. 1, s. 22-41.
- Gehlken, E. (2012). *Weather Omens of Enūma Anu Enlil Thunderstorms, Wind and Rain (Tablets 44-49)*, Brill, Leiden/Boston.
- George, A. R. (1991). "Babylonian Texts from the Folios of Sidney Smith: Part Two: Prognostic and Diagnostic Omens, Tablet I" *Revue d'Assyriologie et d'archéologie Orientale*, Vol. 85, No. 2, s. 137-167.
- George, A. R. (2015). "On Babylonian Lavatories and Sewers" *Iraq*, Vol. 77/1, s. 75-106.
- Glassner, J. J. (2009). "Eski Mezopotamya'da İlerleme, Bilim ve Bilginin Kullanımı", (çev. Gökhan Kağmıcı), *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. 24, S. 2, İzmir, s.157-170.
- Goetze, A. (1947). *Old Babylonian Omen Texts (Yale Oriental Series 10)*, Yale University Press, New Haven/London.
- Gökçay, B., Arda, B. (2013). "Tıp Tarihi Açısından Uyku ve Uyku Araştırmaları" *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, S. 3/1, s. 70-78.
- Gökçek, L. G. (2015). *Asurlular, Bilgin Kültür Sanat Yayınları*, Ankara.
- Grayson, A. K. (1991). *Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC (1114-859)*, University of Toronto Press, Toronto.
- Greengus, S. (1987). "The Akkadian Calendar at Sippar", *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 107, No. 2, s. 209-229.
- Greengus, S. (2001). "New Evidence on the Old Babylonian Calendar and Real Estate Documents from Sippar", *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 121, No. 2, s. 257-267.
- Guinan, A. K. (1990). "The Human Behavioral Omens: On the Threshold of Psychological Inquiry", *Canadian Society for Mesopotamian Studies Bulletin* 19, s. 9-14
- Guinan, A. K. (1996). "Social Constructs and Private Designs: The House Omens of Şumma Alu", *In Houses and Households in Ancient Mesopotamia*, İstanbul, s. 61-68.
- Guinan, A. K. (2002). "A Severed Head Laughed: Stories of Divinatory Interpretation" *Magic and Divination in the Ancient World*, Brill/Styx, Leiden/Boston/Köln, s. 7-40.
- Guinan, A. K. (2014). "Laws and Omens: Obverse and Inverse", *Divination in the Ancient Near East A Workshop on Divination Conducted during the 54th Rencontre Assyriologique Internationale, Würzburg, 2008*, ed. Jeanette C. Fincke, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana, s.105-121.
- Gurney, O. R. (1981). "The Babylonians and Hittites", *Oracles and Divination*, s. 142-173.
- Güler, Ç., Çobanoğlu, Z. (1994). *Su Kirliliği*, T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlık Projesi Genel Koordinatörlüğü, Çevre Sağlığı Temel Kaynak Dizisi No: 12, Ankara.
- Günbattı, C., (2000). "Eski Anadolu'da Su Ordali", *Archivum Anatolicum*, C. 4, Ankara, s. 73-88.

- Gürses, İ. (2008). "Yükleme Teorisi ve Din İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 17, S. 2, Bursa, s. 359-377.
- Heeßel, N. P. (2004). "Diagnosis, Divination And Disease: Towards An Understanding Of The Rationale Behind The Babylonian Diagnostic Handbook" *Magic And Rationality In Ancient Near Eastern And Graeco-Roman Medicine*, Brill, Leiden/Boston, s. 97-116.
- Heeßel, N. P. (2010). "The Calculation of the Stipulated Term in Extispicy", *Divination and Interpretation of Signs in the Ancient World*, ed. Amar Annus, The Oriental Institute of the University of Chicago Oriental Institute Seminars No: 6, Chicago, s. 163-175.
- Heeßel, N. P. (2016). "On the Fortune-or Misfortune of Having Children, The Abundance of Children According to the Omen Text K.6403", *Fortune and Misfortune in the Ancient Near East: Proceeding of the 60th Recontre Assyriologique Internationale at Warsaw 21-25 July 2014*, Eisenbrauns Published, Indiana, s. 59-74.
- Hesse, B., Wapnish P., (2002). "An archeozoological Perspective on the Culturel Use of Mammals in the Levant", *A History of the Animal World in the Ancient Near East*, Leiden s. 457-491.
- Hirvonen, J. (2014). *Plants, Animals and bodies of Water: The Signifiace of Color Terminology in the Nature Omens of the Omen Series Šumma Ālu Ina Mēlē Šakin*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), University of Helsinki, Helsinki.
- Hoffner, H. A. (1987). "Ancient Views of Prophecy and Fulfillment: Mesopotamia and Asia Minor", *Journal of the Evangelical Theological Society*, Vol. 30/3, Louisville, s. 257-265.
- Hooke, S. H. (1955). "Omens, Ancient and Modern" *Folklore*, Vol. 66, No. 3, Londra, s. 330-339.
- Horowitz, W. (1996). "The 360 and 364 Day Year in Ancient Mesopotamia" *Journal of the Ancient Near Eastern Society*, New York, Vol. 24, s. 35-44.
- Horowitz, W. (1998). *Mesopotamian Cosmic Geography*, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana.
- Hulin, P. (1959). "A Hemerological Text from Nimrud", *Iraq*, Vol. 21, No.1, s. 42-53.
- Hunger, H. (1992). *Astrological Reports to Assyrian Kings*, State Archives of Assyria, Vol. 8, Helsinki University Press, Helsinki.
- Hunger, H., Pingree D. (1999). *Astral Sciences in Mesopotamia*, Brill, Leiden/Boston/Köln.
- Hunger, H., Steele, J. (2019). *The Babylonian Astronomical Compendium MUL.APIN*, Routledge, New York.
- Huot, J., et al. (2000), *Kentlerin Doğuşu*, (çev. Ali Bektaş Girgin), İmge Kitabevi, Ankara.
- Iwaniszewski, S. (2015). "Consept of Space, Time, and the Cosmos", *Handbook of Archaeoastronomy and Ethnoastronomy*, Springer Science+Business Media, New York, s. 3-15.

- İlboğa, M., Aygül, H. H. (2015). “Birlikte Yaşama Kültürü Bağlamında İnsan-Doğa Diyalektiği”, *Akademik Bakış Dergisi*, S. 52, s. 64-78,
- Jacobs, J. (2010). “Traces of the Omen Series *Šumma Izbu in Cicero, De Divinatione*”, *Divination and Interpretation of Signs in the Ancient World*, Chicago s. 317-339.
- Jeyes, U. (1978). “The "Palace Gate" of the Liver: A Study of Terminology and Methods in Babylonian Extispicy”, *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 30, No. 4, s. 209-233.
- Jiménez, E. (2016). “Loose Threads of Tradition: Two Late Hemerological Compilations”, *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 68, s. 197-227.
- Jiménez, E., Adalı, S. F. (2015). “The ‘Prostration Hemerology’ Revisited: An Everyman’s Manual at the King’s Court”, *Zeitschrift für Assyriologie*, Vol. 105/1, s. 154-191.
- Kaçar, A. (2019). “Eski Mezopotamya’da Cinsel İktidarsızlığı Sağaltmak İçin Yapılan Büyü Ritüelleri: ŞĀ.ZI.GA / Nīš Libbi”, *Archivum Anatolicum*, C. 13, S.2, Ankara s.123-133.
- Kaçar, A. (2020). *Eski Mezopotamya’da Büyü ve Büyücülük*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kağnıcı, G. (2017). “Kral Yazıtlarındaki Propaganda Biçimleri: Erhanedanlar Döneminden Eski Babil’in Sonuna Kadar”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 27, Denizli, s. 125-135.
- Kağnıcı, G. (2018a). “Eski Mezopotamya Çivi Yazılı Metinlerde Kuduz”, *Tarihsel Süreçte Kuduz, Bulaşıcı Hastalıkları Önleme Derneği Yayınları/Gece Kitaplığı*, Ankara, s. 31-44.
- Kağnıcı, G. (2018b). “Insights from Sumerian Mythology: The Myth of Enki And Ninmah and the History of Disability”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.33, S. 2, İzmir, s. 429-450.
- Kahya, Ö. (2019a). *Çivi Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya’da Rüya*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kahya, Ö. (2019b). “Sumerce ve Akadca Metinlerde Rüya Türleri”, *AÜDTCF Dergisi*, C. 59, S.1, s. 229-255.
- Kasak, E., Veede, R. (2001). “Understanding Planets in Ancient Mesopotamia”, *Folklore*, Vol. 16, s. 7-33.
- Kaya Hasdemir, H, (2019). “Sümer, Babil ve Asur’da Ölüm Algısı ve Ölü Ritüelleri”, *Mezopotamya’nın Eski Çağlarında İnanç Olgusu ve Yönetim Anlayışı*, ed. L. Gürkan Gökçek, Ercüment Yıldırım, Okay Pekşen, Değişim Yayınları, İstanbul, s. 63-84.
- Keskin, H. L., vd. (2008). “Omfalopaguslu Yapışık İkiz Olgusu”, *Türkiye Klinikleri J Gynecol Obst*, S. 18. 4, s. 250-253.
- Kılıç, Y. (2009). “Eski Ön Asya Toplumları Arasında Yazı ve Dil Etkileşimi”, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 4, s. 122-151.
- Kılıç, Y., (2011). “Eskiçağda Kapadokya’da At Yetiştiriciliği, 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildirileri, s. 189-199.

- Kılıç, Y. (2014). *Eskiçağ Aile Hukuku, Asur Babil ve Hitit Devletlerinin Yıkılışına Kadar*, Çizgi Kitabevi, Konya.
- Kılıç, Y., Ateş, A. (2019). “Eski Mezopotamya’nın Büyük Arşivleri (Nippur, Tell Şemşara, Babil, Mari (Tell Hariri) Arşivi ve Ninive (Asurbanipal Kitaplığı)”, *Kafdağı*, C. 4, S. 2, s. 88-106.
- Kılıç, Y., Duymuş H. H., (2009). “Eski Mezopotamya’da Din Kadınları (Rahibeler)”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:13, S. 1, s. 158-179.
- Kılıç, Y., Sabuncuo, T. (2019). “Eski Mezopotamya Toplumlarında Eğitim”, *II. Uluslararası Eğitimde ve Kültürde Akademik Çalışmalar Sempozyumu*, ed. Hakan Akdağ, Fuat Serkan Say, Vize Akademik, Ankara, s. 65-88.
- Kılıç, Y., Uncu, E. (2011). “Eski Mezopotamya İnanç Sisteminin Yunanlılara Etkisi (İstar-Aphrodite Örneği)”, *History Studies*, C.3, S. 1, s. 183-201.
- Kınal, F. (1983). *Eski Mezopotamya Tarihi*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- King, L. W. (2019). *Babil Mitolojisi Mezopotamya Efsaneleri ve İnanışları*, Maya Kitap, İstanbul.
- Klengel, H. (2001). *Kral Hammurabi ve Babil Günlüğü*, (çev. Nesrin Oral), Telos Yayıncılık, İstanbul.
- Kocatürk, U. (1994). *Açıklamalı Tıp Terimleri Sözlüğü, İngilizce, Latince, Grekçe Tıp Terimlerinin Dilimizdeki Açıklamalı Karşılıkları*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Koch, U. S. (2011) “Sheep and Sky: Systems of Divinatory Interpretation” *The Oxford Handbook of Cuneiform Culture*, Oxford University Press, Oxford, s. 447-469.
- Koch, U. S. (2015). *Mesopotamian Divination Texts: Conversing with the Gods, Sources from the First Millennium BCE*, Ugarit-Verlag, Münster
- Koch-Westenholz, U. (1993). “Mesopotamian Astrology at Hattusas” *Die Rolle der Astronomie in den Kulturen Mesopotamiens*, Grazer Morgenländische Studien 3, Graz, s. 231-246.
- Koch-Westenholz, U. (1995). *Mesopotamian Astrology: An Introduction to Babylonian and Assyrian Celestial Divination*, The Carsten Niebuhr Institute of Near Eastern Studies Museum Tusculanum Press, Copenhagen.
- Koch-Westenholz, U. (2000). *Babylonian Liver Omens: The Chapters Manzāzu, Padānu and Pān Tākalti of the Babylonian Extispicy Series mainly from Assurbanipal's Library*, CNI Publications 25, Museum Tusculanum Press, Copenhagen.
- Koch-Westenholz, U. (2002). “Old Babylonian Extispicy Reports,” *Mining the Archives*, Dresden, s. 131-45.
- Köcher, F., Oppenheim, A. L., (1957). “The Old-Babylonian Omen Text VAT 7525”, *Archiv für Orientforschung*, Vol. 18, s. 62-80.
- König H. E., Liebich, H. (ed.) (2015). “Sindirimi Sistemi (Systema Digestorium)”, (çev. Meryem Karan), *Veteriner Anatomi (Evcil ve Memeli Hayvanlar)*, Medipres Matbaacılık, Malatya, s. 307-376.
- Köroğlu, K. (2013). *Eski Mezopotamya Tarihi Başlangıcından Perslere Kadar*, İletişim

Yayınları, İstanbul.

- Kramer, S. N. (2000). *Sümerlerin Kurnaz Tanrısı Enki*, (çev. Hamide Koyukan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Kramer, S. N. (2002a). *Sümerler Tarihleri, Kültürleri ve Karakterleri*, (çev. Özcan Buze), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Kramer, S. N. (2002b). *Tarih Sümer'de Başlar Yazılı Tarihteki Otuzdokuz İlk*, (çev. Hamide Koyukan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Kramer, S. N. (2014). *Sümer Mitolojisi İÖ Üçüncü Bin Yıldaki Tinsel ve Edebi Gelişim Üstüne Bir Çalışma*, (çev. Hamide Koyukan), Kabalcı Yayıncılık, İstanbul.
- Kuhr, A. (2009). *Eski Çağ'da Yakınoğu Yaklaşık MÖ 3000-330*, C. 2, (çev. Dilek Şendil), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Kuzubaş, M. (2007). "İlkellere Ait Anlatılarda Rüya Motifi", *Turkish Studies*, Vol. 2/1 s. 305-316.
- Lacheman, E. R. (1937). "An Omen Text From Nuzi", *Revue d'Assyriologie et d'archéologie Orientale*, Vol. 34, No. 1, s. 1-8.
- Lafont, B. (2005). "Mezopotamya'da Nehir-Tanrı'nın Yargılaması", *Eski Yakınoğu Sümer'den Kutsal Kitap'a*, (çev. Adnan Kâhiloğulları, Pınar Güzelyürek, Lale Arslan Özcan), Dost Kitabevi, Ankara, s. 200-209.
- Lambert, W. G. (1998). "The Qualifications of Babylonian Diviners", *Festschrift für Rykle Borger zu seinem 65. Geburtstag am 24. Mai 1994. tikip santakki mala başmu...* Cuneiform Monographs 10, Styx Publications, Groningen, s. 141-158.
- Lambert, W. G. (2007). *Babylonian Oracle Questions*, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana.
- Landsberger, B. (1944). "Mezopotamya'da Medeniyetin Doğuşu" (çev. Mebrure O. Tosun), *AÜDTCF Dergisi*, C. 2, S. 3, Ankara s. 419-437.
- Langdon, S. (1935). *Babylonian Menologies and the Semitic Calendars*, Oxford University Press, Londra.
- Layard, A. H. (1853). *The Monuments of Niniveh: From Drawings Made on the Spot*, Londra, 1853.
- Leichty, E. (1970). *The Omen Series Šumma Izbu*, J.J. Augustin Publisher, New York.
- Leichty, E. (1987). "Omens From Doorknobs" *Journal of Cuneiform Studies*, Vol 39, No. 2. Boston, s. 190-196.
- Leick, G. (2003a). *A Dictionary of Ancient Near East Architecture*, Routledge, Londra/New York.
- Leick, G. (2003b). *A Dictionary of Ancient Near Eastern Mythology*, Routledge, Londra/New York.
- Leick, G. (2010). *Historical Dictionary of Mesopotamia*, The Scarecrow Press, Lanham/Toronto/Plymouth.
- Leick, G. (2019). *Kentin Mucidi Mezopotamya: Mitoloji, Arkeoloji ve Tarih*, (çev. Ekin Duru), Say Yayınları, İstanbul.
- Lenzi, A. (2015). "Mesopotamian Scholarship: Kassite to Late Babylonian Periods", *Journal of Ancient Near Eastern History*, Vol. 2/2, s. 145-201.

- Lévy-Bruhl, L. (2018). *İlkel İnsanda Ruh Anlayışı*, (çev. Oğuz Adanır), Doğu Batı Yayınları, İstanbul.
- Liverani, M. (2014). *The Ancient Near East History, Society and Economy*, Routledge, London/New York.
- Livingstone, A. (1998). "The Use of Magic in the Assyrian and Babylonian Hemerologies and Menologies", *Studi Epigrafici e Linguistici sul Vicino Oriente Antico* 15, s. 59-67.
- Livingstone, A. (2007a). "Ashurbanipal: Literate or Not?" *Zeitschrift für Assyriologie*, Vol. 97, s. 98-118.
- Livingstone, A. (2007b). "The Babylonian Almanac: A Text for Specialists?" *Die Welt der Götterbilder*, Walter de Gruyter, Berlin/New York, s. 85-101.
- Livingstone, A. (2013). *Hemerologies of Assyrian and Babylonian Scholar*, CDL Press Bethesda, Maryland.
- Löhnert, A. (2007). "The Installation of Priests According to Neo-Assyrian Documents", *State Archives of Assyria Bulletin*, Vol. 16, s. 273-286.
- Mandacı, E. (2016). "Arkeolojik ve Yazılı Kaynaklar Işığında Eski Mezopotamya Toplumlarında Büyü ve Büyücülük", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S. 16, s. 217-232.
- Mandacı, E. (2020). "Asur Devleti'nde Doğal Afetler ve Doğal Afet Algısı", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 22, S. 1, s. 99-116.
- Mandacı, E., Yeşilçay, C. (2019). "Babil Toplumunun Sahip Olduğu İnanç Sisteminin Mimari Yapılara Yansımaları", *Mezopotamya'nın Eski Çağlarında İnanç Olgusu ve Yönetim Anlayışı*, ed. L. Gürkan Gökçek, Ercüment Yıldırım, Okay Pekşen, Değişim Yayınları, İstanbul, s. 437-455.
- Mandacı Uncu, E. (2013). "Eski Mezopotamya'da Tıp", *History Studies*, C. 5, S. 5, s. 107-118.
- Maul, S. M. (2007). "Divination Culture and the Handling of the Future", *The Babylonian World*, ed. Gwendolyn Leick, Routledge New York, s. 361-372.
- McEwan, G. J. P. (1980). "A Seleucid Augural Request" *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie*, Vol. 70, Tübingen, s. 58-69.
- Meier, S. (1989). "House Fungus: Mesopotamia and Israel (Lev 14:33-53)", *Revue Biblique*. Vol. 96, No.2, s. 184-192.
- Memiş, E. (2007). *Eskiçağda Mezopotamya (En Eski Çağlardan Asur İmparatorluğu'nun Yıkılışına Kadar)*, Ekin Kitabevi, Bursa.
- Memiş, E. (2012). *Tarihi Coğrafyaya Giriş*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Menant, M. J. (2005). *Ninova Sarayı Kütüphanesi*, (çev. Vedii İlmen), Yaba Yayınları, İstanbul.
- Metcalf, C. (2018). "Horn and Ivory: Dreams as Portents in Ancient Mesopotamia and Beyond", *Perchance to Dream: Dream Divination in the Bible and the Ancient Near East (Ancient Near East Monographs)*, SBL Press, Atlanta, s. 9-26.

- Michalowski, P. (2006). "How to Read the Liver-In Sumerian" *If a Man Builds a Joyful House: Assyriological Studies in Honor of Erle Verdun Leichty*, Cuneiform Monographs, Vol. 31, Leiden/Boston s. 247-257.
- Michel, C. (1998). "Les Mites d'Assyrie Moths in the Assyrian Texts of Second Millennium B.C." *Journal of The Oriental Society*, Vol. 118, No. 3, American Oriental Society, Michigan, s. 325-331.
- Michel, C. (2011). "Asur ve Kaniş'in Kadınları", *Anadolu'nun Önsözü, Kültepe Kaniş-Karumu, Asurlular İstanbul'da*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 78, İstanbul, s. 124-133.
- Moorey, P. R. S. (1986). "The Emergence of the Light, Horse-Drawn in the Near-East c. 2000-1500 B.C.", *World Archaeology*, Vol. 18. No. 2, s. 196-215.
- Moren, S. M. (1980). "Šumma Izbu XIX: New Light on the Animal Omens", *Archiv für Orientforschung*, Vol. 27, s. 53-70.
- Moren, S., Foster, B. R. (1988). "Eagle Omens from Šumma Alu," *A Scientific Humanist: Studies In Memory of Abraham Sachs (Occasional Noah Kramer Fund, 9)*, ed. Erle Leichty, Maria deJ. Ellis, Pamela Gerardi, Philadelphia University Museum, Philadelphia, s. 277-283.
- Morey, D. F. (1994). "The Early Evolution of the Domestic Dog" *American Scientist*, Vol. 82, No. 4, s. 336-347.
- Muller, V. (2016). "Women and Their Activities in Divinatory Texts", *The Role of Women in Work and Society in the Ancient Near East*, ed. Brigitte Lion, Cécile Michel, De Gruyter, Boston/Berlin, s. 429-446.
- Nemet-Nejat, K. R. (2002). *Daily Life in Ancient Mesopotamia*, Hendrickson Publishers, Massachusetts.
- Nissen, H. J. (2004). *Ana Hatlarıyla Mezopotamya Yakın Doğu Arkeolojisi'nin İlk Dönemleri (İ.Ö. 9000-2000)*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Nissinen, M. (2003). *Prophets and Prophecy in the Ancient Near East*, Society of Biblical Literature, Atlanta.
- Noegel, S. (2001). "Dreams and Dream Interpreters in Mesopotamia and in the Hebrew Bible (Old Testament)" *Dreams A Reader on Religious, Cultural, and Psychological Dimensions of Dreaming*, Palgrave, New York s. 45-72.
- Oates, J. (2015). *Babil*, (çev. Fatma Çizmeli), Arkadaş Yayınevi, Ankara.
- Okumuş, E. (2008). "Marifetnâme'de Beden", *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, C. 8, S. 4, s. 9-44.
- Oppenheim A. L. (1956). *The Interpretation of Dreams in the Ancient Near East with a Translation of an Assyrian Dream-Book*, American Philosophical Society, Philadelphia.
- Oppenheim, A. L. (1977). *Ancient Mesopotamia Portrait of a Dead Civilization*, The University Of Chicago Press, Chicago.
- Orhun, M. (2009). "Hititler'de Karaciğer Falı, Kuş Uçuşu Falı ve Bunların Etrüskler'deki Uzantısı", *Gazi Akademik Bakış Dergisi*, S. 5, Ankara, s. 231-250.
- Ornan, T. (2004). "The Goddess Gula and Her Dog" *Israel Museum Studies in*

- Archaeology*, Vol. 3, s. 13-30.
- Oshima, T. (2006). "Marduk, the Canal Digger" *Journal of the Ancient Near Eastern Society*, Vol. 30, s. 77-88.
- Otten, H. (1961). "Eski Şarkta Kütüphaneler", (çev. Füzûzan Kınal), AÜDTCF Dergisi, C. 19, S. 3-4, Ankara, s. 201-211.
- Ökse, A. T. (2006). "Eski Önasya'dan Günümüze Yeni Yıl Bayramları, Bereket ve Yağmur Yağdırma Törenleri", *Bilig*, S. 36, Ankara s. 47-68.
- Öz, E. (2015). "Eski Mezopotamya'da Hukuk Kurallarının Oluşumu Sürecinde Adalet Anlayışı ve Bazı Hukukî Sorunların Çözümünde Nehir/Su Ordali Uygulaması" *Cahit Günbattı'ya Armağan, Studies in Honour of Cahit Günbattı*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Bölümü Sümeroloji Anabilim Dalı Yayınları, Ankara, s. 185-202.
- Öz, E. (2016). "Çivi Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Buluntular Işığında Mezopotamya'da Kral Sofraları ve Şölenler", *Turkish Studies*, Vol. 11/1, s. 109-130.
- Özbek, M. (2004). *Çayönü'nde İnsan*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Özerkmen, N. (2002). "İnsan Merkezli Çevre Anlayışından Doğa Merkezli Çevre Anlayışına", *AÜDTCF Dergisi*, C. 42, S. 1-2, Ankara, s. 167-185.
- Pangas, J. C. (1999). "Dental Pathology in Ancient Mesopotamia" *Bulletin of the History of Medicine*, Vol. 73, No. 2, s. 197-207.
- Pangas, J. C. (2000). "Birth Malformations in Babylon and Assyria" *American Journal of Medical Genetics*, Vol. 91/4, s. 318-321.
- Parpola, S. (1993a). *Letters From Assyrian And Babbylonian Scholars*, State Archives of Assyria, Vol. 10, Helsinki University Press, Helsinki.
- Parpola, S. (1993b). "Mesopotamian Astrology and Astronomy as Domains of the Mesopotamian Wisdom", *Die Rolle der Astronomie in den Kulturen Mesopotamiens (23-27 September 1991)*, Graz, s. 47-59.
- Paulissian, R. (1991). "Medicine in Ancient Assyria and Babylonia", *Journal Of Assyrian Academic Studies*, Vol. 5, No. 1, s. 3-51.
- Pingree, D. (1997). *From Astral Omens to Astrology from Babylon to Bīkāner*, Serie Orientale Roma 78, Istituto Italiano Per l'Africa E l'Oriente, Roma.
- Pollock, S. (2017). *Antik Mezopotamya Var Olmamış Cennet*, (çev. Burak Esen), Sümer Yayıncılık, İstanbul.
- Popović, M. (2007). *Reading the Human Body Physiognomics and Astrology in the Dead Sea Scrolls and Hellenistic-Early Roman Period Judaism*, Brill, Leiden/Boston.
- Postgate, J. N. (2005). *Early Mesopotamia Society and Economy at Dawn of History*, Routledge, Londra/New York.
- Reed, C. A. (1959). "Animal Domestication in the Prehistoric Near East", *Science*, Vol. 130, No. 3389, s. 1629-1639.
- Reiner, E. (1958). *Šurpu: A Collection of Sumerian and Akkadian Incantations*, Archiv für Orientforschung, Beiheft 11, Graz.

- Reiner, E. (1995). *Astral Magic in Babylonia*, American Philosophical Society, Philadelphia.
- Reiner, E. (2000). "Babylonian Celestial Divination", *Ancient Astronomy and Celestial Divination*, The Mit Press, Cambridge, s. 22-38.
- Reiner, E., Pingree D. (1998). *Babylonian Planetary Omens Part Three*, Cuneiform Monographs 11, Styx Publications, Groningen.
- Rendu L. A. (2016). "When Gods Speak to Men: Reading, House, Street, and Divination from Sound in Ancient Mesopotamia (1st millennium BC)", *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 75, No. 2, Chicago, s. 291-309.
- Richardson, S. F. C. (2010). "On Seeing and Believing: Liver Divination and the Era of Warring States (II)", *Divination and Interpretation of Signs in the Ancient World*, ed. Amar Annus, The Oriental Institute of the University of Chicago Oriental Institute Seminars No. 6, Chicago 2010, s. 225-266.
- Rochberg, F. (1999). "Empiricism in Babylonian Omen Texts and the Classification of Mesopotamian Divination as Science", *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 119, No. 4, Michigan, s. 559-569.
- Rochberg, F. (2004). *The Heavenly Writing Divination, Horoscopy, And Astronomy in Mesopotamian Culture*, Cambridge University Press, New York.
- Rochberg, F. (2006). "Old Babylonian Celestial Divination", *If a Man Builds a Joyful House: Assyriological Studies in Honor of Erle Verdun Leichty*, Cuneiform Monographs, Vol. 31, Brill, Leiden/Boston, s. 337-348.
- Rochberg, F. (2010). *In the Path of the Moon Babylonian Celestial Divination and Its Legacy*, Brill, Leiden/Boston.
- Rochberg, F. (2014). "The History of Science and Ancient Mesopotamia", *Journal of Ancient Near Eastern History*, Vol. 1/1, s. 37-60.
- Rodney, N. B. (1952). "Ishtar, the Lady of Battle", *The Metropolitan Museum of Art Bulletin*, New Series, Vol. 10, No. 7, New York, s. 211-216.
- Ronan, C. A. (2003). *Bilim Tarihi Dünya Kültürlerinde Bilimin Tarihi ve Gelişmesi*, TÜBİTAK Yayınları, Ankara.
- Ruggles, C. L. N. (2015). "Calendars and Astronomy" *Handbook of Archaeoastronomy and Ethnoastronomy*, Springer Science+Business Media, New York, s. 15-30.
- Rutz, M. (2013). *Bodies of Knowledge in Ancient Mesopotamia: The Diviner of Late Bronze Age Emar and Their Tablet Collection*, Brill, Leiden/Boston.
- Rutz, M. T. (2014). "The Archaeology of Mesopotamian Extispicy: Modeling Divination in the Old Babylonian Period", *Archaeologies of Text: Archaeology, Technology, and Ethics*, ed. Matthew T. Rutz, Morag M. Kersel, Oxbow Books, Oxford/Philadelphia, s. 97-120.
- Sabuncuo, T. (2019). *Eski Mezopotamya ve Anadolu'da Çocuk (MÖ II. Binyılın Sonuna Kadar)* (Basılmamış Doktora Tezi), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Salin, S. (2019). "Umşatu in Omen and Medical Texts: An Overview", *Visualizing the Invisible with the Human Body: Physiognomy and Ekphrasis in the Ancient World*, ed. C. Johnson, A. Stavru, de Gruyter, Berlin, s. 61-80.

- Sayılı, A. (1991). *Mısırlılarda ve Mezopotamyalılarda Matematik, Astronomi ve Tıp*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Schmidtchen, E. (2018). “Simplicia and Unpublished Fragments of Alamdimmû from the British Museum”, *Mesopotamian Medicine and Magic Studies in Honor of Markham J. Geller*, ed. Strahil V. Panayotov, Ludek Vacin, Brill, Leiden/Boston, s. 462-500
- Scurlock, J. (2002a). “Animal Sacrifice in Ancient Mesopotamian Religion”, *A History of the Animal World in the Ancient Near East*, Brill, Leiden/Boston/Köln, 2002, s. 389-403.
- Scurlock, J. (2002b). “Animals in Ancient Mesopotamian Religion”, *A History of the Animal World in the Ancient Near East*, Brill, Leiden/Boston/Köln, s. 361-387.
- Scurlock, J. (2006). “The Techniques Of The Sacrifice Of Animals in Ancient Israel And Ancient Mesopotamia: New Insights Through Comparison, Part 1”, *Andrews University Seminary Studies*, Vol. 44, No. 1, s. 13-49.
- Scurlock, J. (2014). *Sourcebook For Ancient Mesopotamian Medicine*, SBL Press, Atlanta-Georgia.
- Scurlock, J., Andersen, B. R. (2005). *Diagnoses in Assyrian and Babylonian Medicine: Ancient Sources, Translations, and Modern Medical Analyses*, University of Illinois Press, Urbana/Chicago.
- Sina, A. (2019). “Antik Yunan’da Ordu Kâhinleri”, *Cedrus*, C. 7, s. 195-214.
- Smith, D. E. (2013). “Portentous Birds Flying West: On the Mesopotamian Origin of Homeric Bird-Divination”, *Journal of Ancient Near Eastern Religions* 13, s. 49-85.
- Smith, D. E. (2015). “The Divining Snake: Reading Genesis 3 in the Context of Mesopotamian Ophiomancy”, *Journal of Biblical Literature*, Vol. 134, No. 1, s. 31-49.
- Smith, S. (1969). “Babylonian Time Reckoning”, *Iraq*, Vol. 31, No. 1, s. 74-81.
- Starr, I. (1978). “Omen Texts Concerning Holes in the Liver.”, *Archiv Für Orientforschung*, Vol. 26, 1978, s. 45-55.
- Starr, I. (1983a). “Omen Texts Concerning Lesser Known Parts of the Lungs”, *Journal of Near Eastern Studies*, Vol. 42, No. 2, Chicago, s. 109-121.
- Starr, I. (1983b). *The Rituals of the Diviner*, Undena Publications, Malibu.
- Starr, I. (1990). *Queries to the Sungod: Divination and Politics in Sargonid Assyria*, State Archives of Assyria, Vol. 4, Helsinki University Press, Helsinki 1990.
- Starr, I. F. Al-Rawi, N. H. (1999). “Tablets from the Sippar Library VIII. Omens from the Gall-Bladder”, *Iraq*, Vol. 61, s. 173-185.
- Steele, J. M. (2012). “Living with Lunar Calendar in Mesopotamia and China”, *Living the Lunar Calendar*, Oxbow Books, Oxford, s. 373-387.
- Steele, J. M. (2015). “Mesopotamian Calendars”, *Handbook of Archaeoastronomy and Ethnoastronomy*, Springer Science+Business Media, New York, s. 1841-1845.

- Steinkeller, P. (2005). "Of Stars and Men: The Conceptual and Mythological Setup of Babylonian Extispicy," *Biblical and Oriental Essays in Memory of William L. Moran* ed. Agustinus Gianto, *Biblica et Orientalia* 48; Roma, s. 11-47
- Stol, M. (1993). *Epilepsy in Babylonia*, Styx Publications, Groningen.
- Stol, M. (2000). *Birth in Babylonia and the Bible its Mediterranean Setting*, Styx Publications, Groningen.
- Stol, M. (2016). *Women in the Ancient Near East*, De Gruyter, Boston/Berlin.
- Stökl, J. (2012). *Prophecy in the Ancient Near East Aphilogical and Sociological Compransion*, Brill, Leidon/Boston.
- Sülün, O., Üreten, H., (2020). "Antik Hellen ve Roma Topluluklarında Büyü ve Kehanet", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, C. 6, S. 3, s. 791-817.
- Tansuğ K, İnanlı, Ö. (1949). "Sumerlinin Dünya Görüşü ve Babil Edebiyatına Toplu Bir Bakış", *AÜDTCF Dergisi*, C. 7, S. 4, Ankara, s. 551-581.
- Taşkın, T., vd., (2017). "Geçmişten Günümüze Boynuzun Kullanım Alanları" *Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, C. 31, S. 1, Konya, s. 86-98.
- Taylor, R. J. (2006). *An Analysis of Celestial Omina in the Light of Mesopotamian Cosmology and Mythos*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Vanderbilt University, Nashville.
- Tekin, M. (2017). "Dünya Tarihi'nde İlk Şehir ve Şehir Devletinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 12, S. 2, s. 17-30.
- Thompson, R. C. (1937). "New Record of an Assyrian Earthquake", *Iraq*, Vol. 4, No. 2, s. 186-189.
- Tosun, M., Yalvaç, K. (1989). *Sumer, Babil, Assur Kanunları ve Ammi – Şaduqa Fermanı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Tutkaoğlu, U. C. (2020). "Babil Hukukunda Awilum, Muşkēnum ve Wardum", *OANNES - Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Vol. 2/2, s. 209-223.
- Türk Dil Kurumu. (2005). *Türkçe Sözlük* (10. Baskı), Ankara.
- Türkçe Tıp Dili Kılavuzu. (2006). *Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Türkçe Tıp Dili Kurulu*, Kocaeli Üniversitesi Basımevi, Kocaeli.
- Ulanowski, K. (2016). "Shamash, Great Lord, Whom I am Asking, Answer Me with Reliable 'Yes!'" : The Influence of Divination on the Result of War", *Divination as Science: A Workshop Conducted during the 60th Rencontre Assyriologique Internationale, Warsaw 2014*, ed. J. Fincke, Eisenbrauns, Winona Lake, Indiana, s. 47-77.
- Ulanowski, K. (2019). "Communication with Gods. The Role of Divination in Mesopotamian Civilization", *Cultural Crossroads in the Middle East The Historical, Cultural and Political Legacy of Intercultural Dialogue and Conflict from the Ancient Near East to the Present Day*, ed. Vladimir Sazonov, Holger Mölder, Peeter Espak, University of Tartu Press, Tartu 2019, s. 49-62.
- Ünal, A. (2020). "Falcılık ve Kehanet", *Hititler Bir Anadolu İmparatorluğu*, ed. Meltem Doğan-Alparslan, Metin Alparslan, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 229-245.

- Van De Mieroop, M. (1997). *The Ancient Mesopotamian City*, Clarendon Press, Oxford.
- Van De Mieroop, M. (2014). *Babil Kralı Hammurabi*, (çev. Bülent O. Doğan), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Van De Mieroop, M. (2018). *Eski Yakındoğu Tarihi MÖ 3000-323*, (çev. Sinem Gül), Homer Kitabevi, İstanbul.
- Veldhuis, N. (1999). "Reading the Signs", *All Those Nations: Cultural Encounters within and with The Near East*, Styx Publications, Groningen, s. 161-174.
- Veldhuis, N. (2006). "Divination: Theory and Use", *If a Man Builds a Joyful House: Assyriological Studies in Honor of Erle Verdun Leichty*, Brill, Leiden/Boston, Cuneiform Monographs, Vol. 31, s. 487- 498.
- Verderame L. (2015). "Mesopotamian Celestial Divination" *Handbook of Archaeoastronomy and Ethnoastronomy*, Springer Science+Business Media, New York, s. 1835-1839.
- Waerzeggers, C. (2012). "Happy Days: The Babylonian Almanac in Daily Life" *The Ancient Near East, A Life!*, *Orientalia Lovaniensia Analecta*, No: 220, Leuven/Paris/Walpole, Ma, s. 653-663.
- Walls, N. H. (2018) "Sakat Bedenin Kökenleri: Eski Mezopotamya'da Sakatlık", (çev. Gökhan Kağnıcı), *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 37, S. 64, s. 369-394.
- Waring, G. H. (2003). *Horse Behavior*, Noyes Publications/William Andrew Publishing, Norwich.
- Weisberg, D. B. (1969). "An Old Babylonian Forerunner of Şumma Alu," *Hebrew Union College Annual*, Vol. 40-41, s. 87-104.
- Westbrook R. (1995). "Slave and Master in Ancient Near Eastern Law" *Chicago-Kent Law Review*, Vol. 70, s. 1631–1676.
- Westbrook, R. (2003). "Old Babylonian Period", *A History of Ancient Near Eastern Law*, Brill, Leiden, s. 361-430.
- Whiting, R. M. (2010). "Six Snake Omens in New Babylonian Script", *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 36, No. 2, Michigan, s. 206-210.
- Wilson, J. V. K. (2007). "Infantile and Childhood Convulsions and SA.GI XXIX", *Disease in Babylonia*, Cuneiform Monographs, Vol. 36, Brill, Leiden/Boston, s. 62-66.
- Yıldırım, E. (2016). "İnsanlığın Metafiziksel Kozmoloji Anlayışında Mezopotamya Mitolojisinin Sahip Olduğu Evren Algılayışının Etkisi", *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C. 3, S. I, s. 18-27.
- Yıldırım, N. (2010). "Anadolu'da Bulunan Yeni Asurca Belgeler" *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 29, S. 48, s. 119-135.
- Yıldırım, N. (2011). "Eski Mezopotamya ve Anadolu'da Uğursuzluk İnanç ve Bununla İlgili Büyü Ritüelleri", *History Studies*, C. 7, S. 1, s. 239-248.
- Yuhong, W. (2001). "Rabies and Rabid Dogs in Sumerian and Akkadian Literature" *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 121, No.1, Michigan, s. 32-43.
- Zeder, M. A. (2006). "Central Questions in the Domestication of Plants and Animals", *Evolutionary Anthropology*, Vol. 15, s. 105-117.

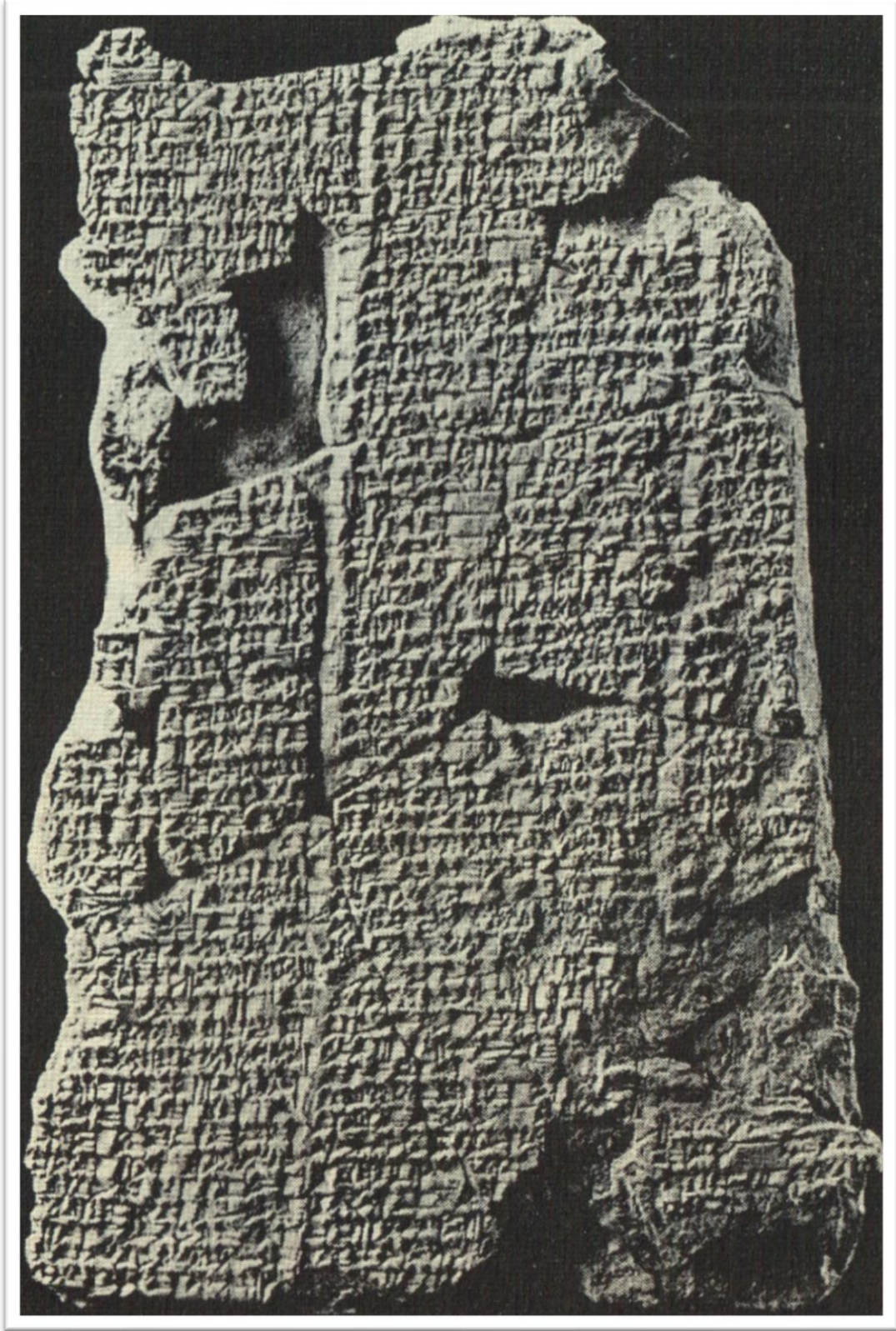
- Zeder, M. A. (2011). "The Origins of Agriculture in the Near East", *Current Anthropology*, Vol. 52, No. S4, Chicago, s. 221-235.
- Zorzi, N. D. (2009). "Bird Divination in Mesopotamia New Evidence From BM 108874" *KASKAL*, Vol. 6, s. 85-135.
- Zorzi, N. D. (2011). "The Omen Series Šumma Izbu: Internal Structure and Hermeneutic Strategies", *KASKAL* (Rivista di storia, ambienti e culture del Vicino Oriente Antico), Vol. 8, s. 43-75.
- Zorzi, N. D. (2017). "Teratomancy at Tignānum: Structure, Hermeneutics, and Weltanschauung of a Northern Mesopotamian Omen Corpus" *Journal of Cuneiform Studies*, Vol. 69, s. 125-150
- Zysk, K. (2019). "Mesopotamian and Indian Physiognomy", *Visualizing the Invisible with the Human Body: Physiognomy and Ekphrasis in the Ancient World*, ed. C. Johnson, A. Stavru, de Gruyter, Berlin, s. 41-60.

EKLER

EK-1: RESİMLER**Resim 1: Yeni Asur Kralı Asarhaddan (solda) ve oğlu Asurbanipal (sağda).**

[Gökçek, L. G. (2015). *Asurlular*, Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara, s. 190, 203.]

Resim 2: III. Ur Hanedanı Dönemi krallarından Šulgi'nin kendisini iç organ falı uzmanı bir kâhin olarak betimlediği ilahinin yer aldığı tabletin bir parçası.

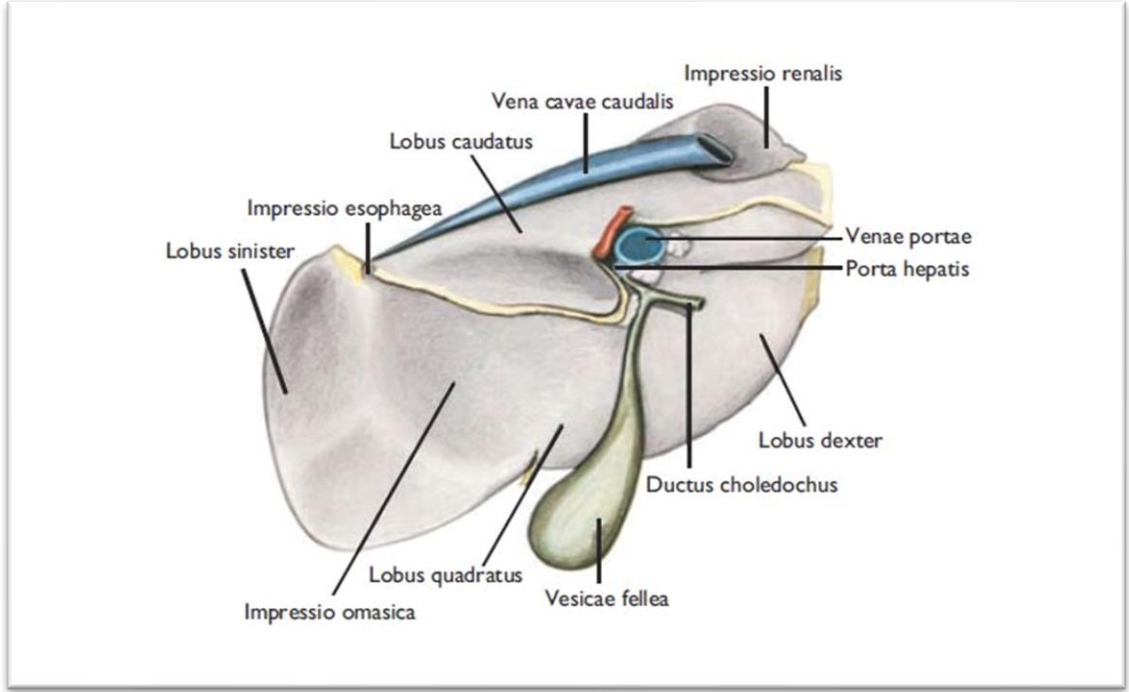
[Kramer, S. N. (2002b). *Tarih Sümer'de Başlar Yazılı Tarihteki Otuzdokuz İlk*, (çev. Hamide Koyukan), Kabalıcı Yayınevi, İstanbul, s. 267.]

Resim 3: Güneş Tanrısı Šamaš'ın gökyüzünün doğu kısmından geçerek ortaya çıkışının betimlendiği silindir mühürden bir ayrıntı.

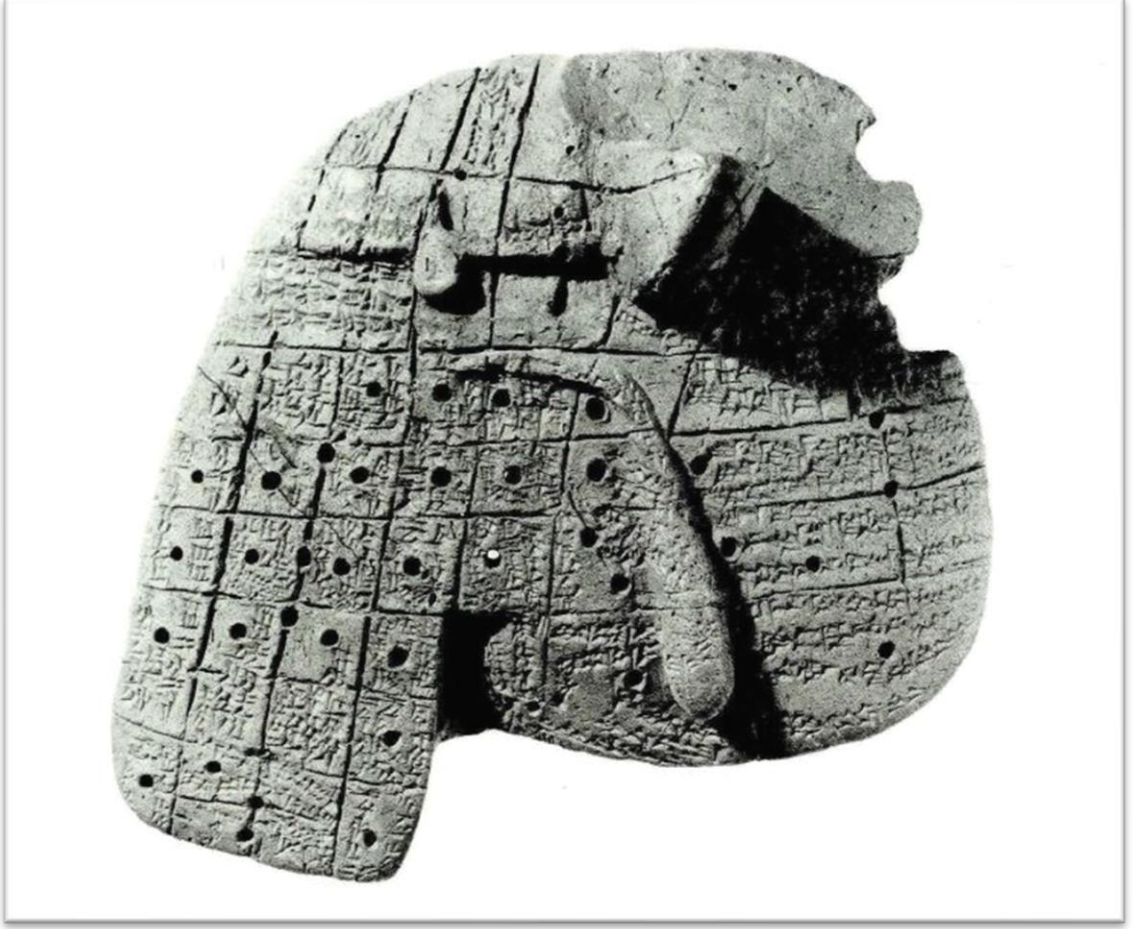
[King, L. W. (2019). *Babil Mitolojisi Mezopotamya Efsaneleri ve İnanışları*, Maya Kitap, İstanbul, s. 33.]

Resim 4: Geviş getiren hayvanların karaciğerinin iç yüzünden görünümü.

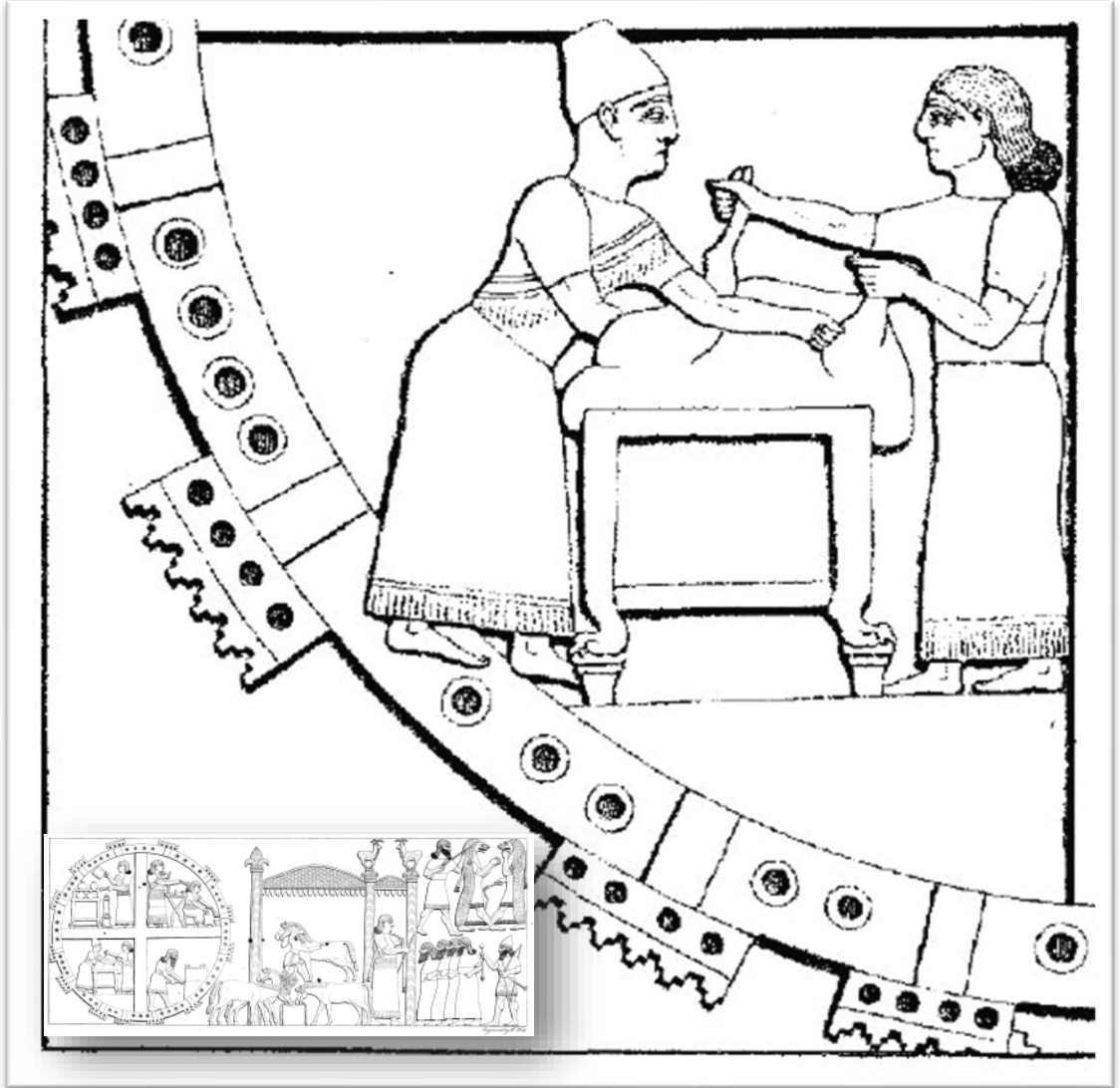
[Çakır, A. (2015). "Sindirim Sistemi", *Temel Veteriner Anatomi*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir, s. 65.]

Resim 5: Eski Babil Dönemi'ne ait bir kil karaciğer modeli.

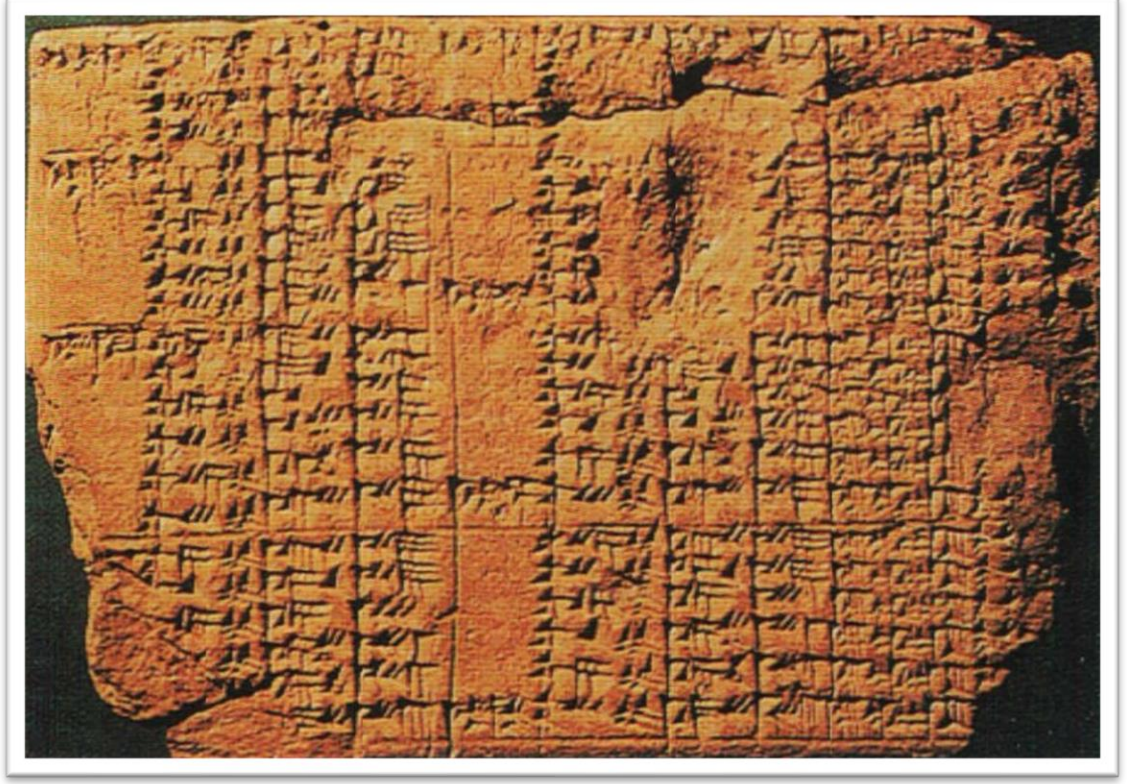
[Maul, S. M. (2007). "Divination Culture and the Handling of the Future", *The Babylonian World*, ed. Gwendolyn Leick, Routledge New York, s. 370.]

Resim 6: İç organ falı için hayvan ölüsü üzerinde çalışan *bārū*'nun tasvir edildiği düşünülen I. Asur-nasirpal Dönemi'ne ait savaş sahnelerinin yer aldığı bir kabartmadan detay.

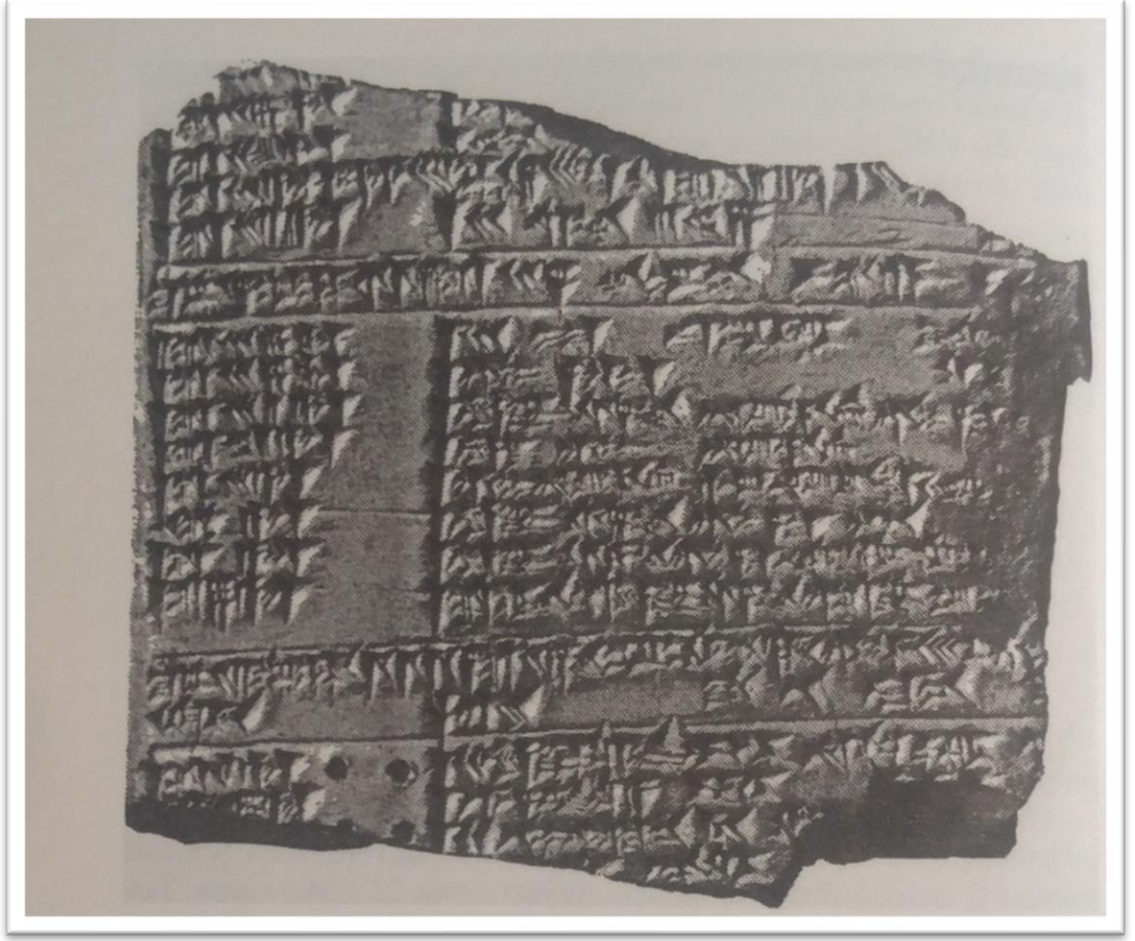
[Austen Henry Layard, *The Monuments of Niniveh: From Drawings Made on the Spot*, Londra, 1853, Plate 30.]

Resim 7: Gece uzunluğunu ölçmek için su saatine her beş günde bir dökülmesi gereken su miktarının kaydedildiği Yeni Babil Dönemi'ne (MÖ 1. binyılın ortalarına) ait bir tablet.

[Bottéro, J. (2012a). *Kültürümüzün Şafağı Babil*, (çev. Ali Berktay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, s. 78.]

Resim 8: *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin içindekiler bölümünden bir parça (Ay tutulmalarıyla ilgili bölüm).

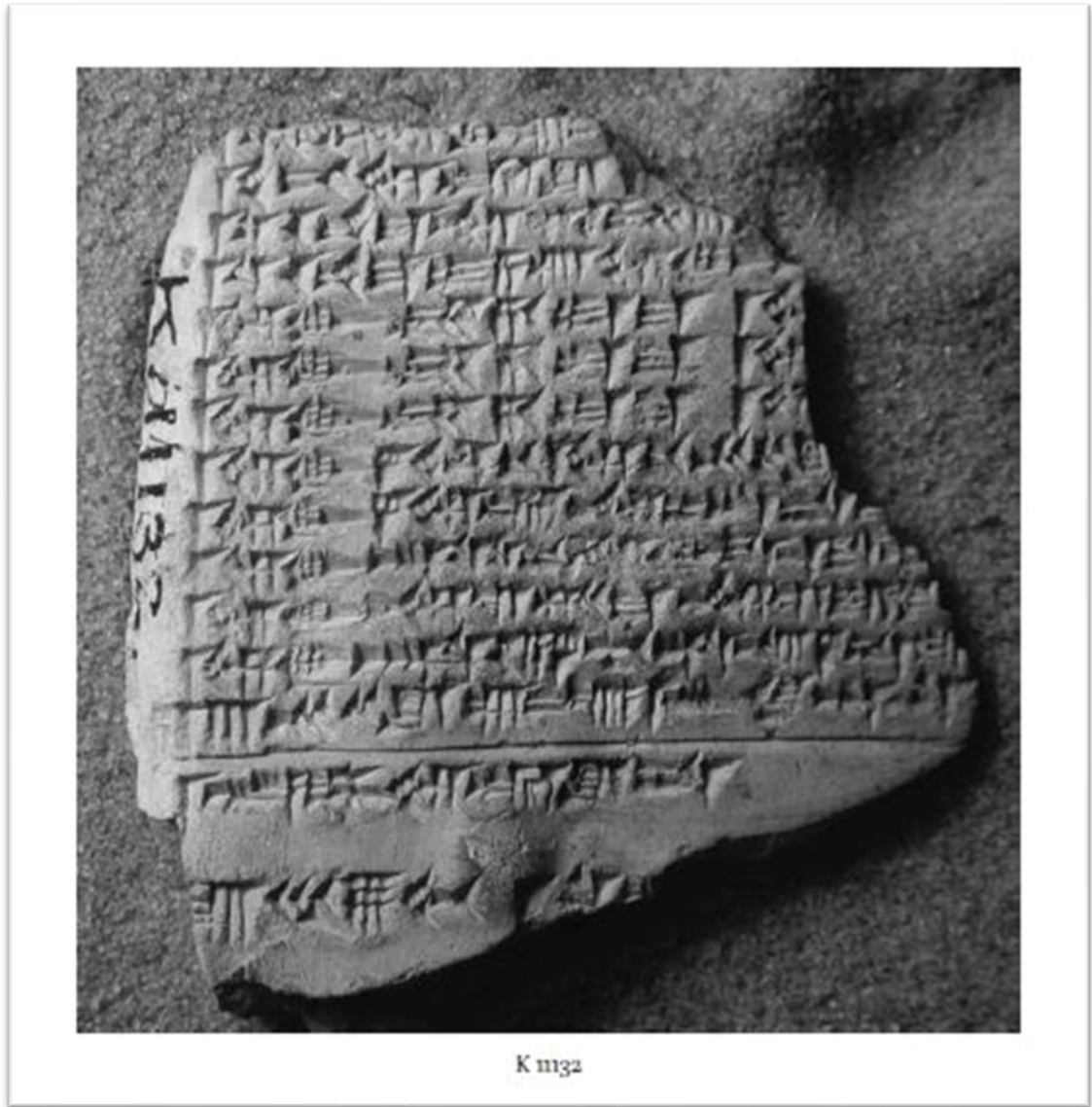

[Bottéro, J. (2012b). *Mezopotamya Yazı, Akıl ve Tanrılar*, (çev. Mehmet Emin Özcan, Ayten Er), Dost Kitabevi, Ankara, s. 11.]

Resim 9: Ay ve Sabah Yıldızı (Venüs). 14.10.2020, saat 06:40.

Resim 10: *Enuma Anu Enlil Serisi*'nin 48. tabletinden bir parça.

[Gehlken, E. (2012). *Weather Omens of Enūma Anu Enlil Thunderstorms, Wind and Rain (Tablets 44-49)*, Brill, Leiden/Boston, Plate 35.]

Resim 11: Bir savaş arabasına koşulan at ve arabanın üzerindeki okçuların betimlendiği MÖ 7. yüzyıla ait Asur kabartması ayrıntısı.

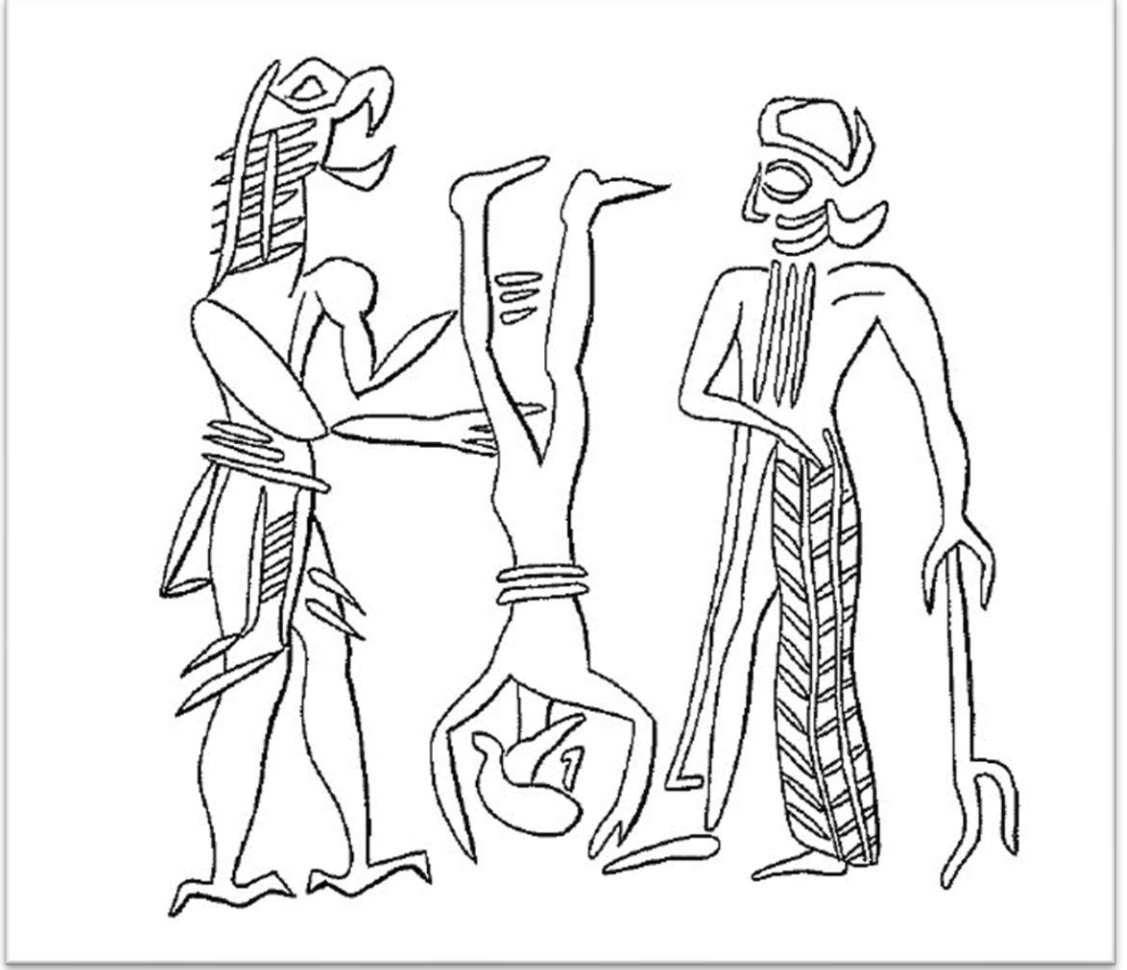
[Bordreuil, P., et al. (2015). *Tarihin Başlangıçları Eski Yakındoğu Kültür ve Uygarlıkları*, (çev. Levent Başaran), Alfa Basım Yayım ve Dağıtım, İstanbul, s. 245.]

Resim 12: MÖ 1. binyılın ortalarına ait bir Babilli hekim mührü.

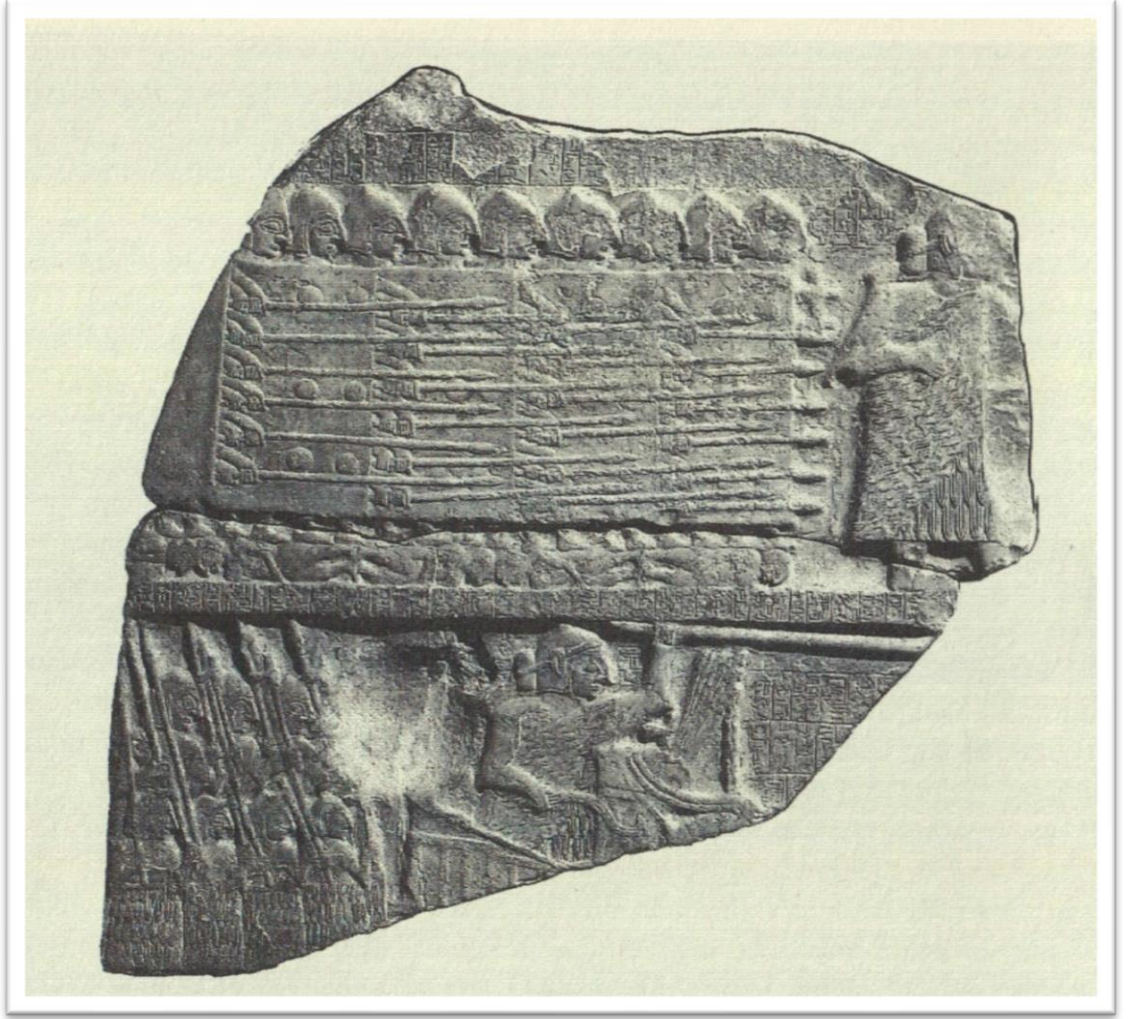
[Bottéro, J. (2012a). *Kültürümüzün Şafağı Babil*, (çev. Ali Berktay), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, s. 103.]

Resim 13: Hastalıkla ele geçirmeyi tasvir eden bir sahne: Tanrı Nergal bir günahkarın cezalandırılması sırasında görevlendirdiği ifrite yol gösteriyor. (Eski Babil Dönemi'ne ait bir silindir mühürden alınan detay)

[Black, J., Green A. (2017). *Mezopotamya Mitolojisi Sözlüğü Tanrılar İfritler Semboller*, (Yayına Hazırlayan: Necdet Hasgöl), Köprü Kitap, İstanbul, s. 134.]

Resim 14: Lagaş Kralı Eannatum'un tasvir edildiği Akbabalar Dikilitaşı'ndan bir ayrıntı.

[Van De Mieroop, M. (2018). *Eski Yakındoğu Tarihi MÖ 3000-323*, (çev. Sinem Gül), Homer Kitabevi, İstanbul, s. 46.]

Resim 15: Babilli bir marangozun elindeki keserle bir kalas ya da tomruğu işlemesinin tasvir edildiği MÖ 2. Binyıla ait levha.

[Bottéro, J. (2012a). *Kültürümüzün Şafağı Babil*, (çev. Ali Berktaş), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2012, s. 77.]

ÖZ GEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Fatih ERDEM
Doğum Yeri : DENİZLİ
Doğum Tarihi : 01.01.1985
E-posta : ferdemil@outlook.com.tr

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise : Denizli Cumhuriyet Lisesi, (1999-2002).
Lisans : Süleyman Demirel Üniversitesi, Burdur Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilimler Öğretmenliği (2003-2007).
Yüksek Lisans : Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı (2009-2013).
Doktora : Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı (2014-2020).

Yabancı Dil ve Düzeyi: İngilizce, YÖKDİL, Sosyal Bilimler (İngilizce) 78,750.

ARAŞTIRMA ALANLARI: Eski Yakındoğu Tarihi ve Kültür